Rbl. 2 -

Harijs Gulbis KÕRKJAORG

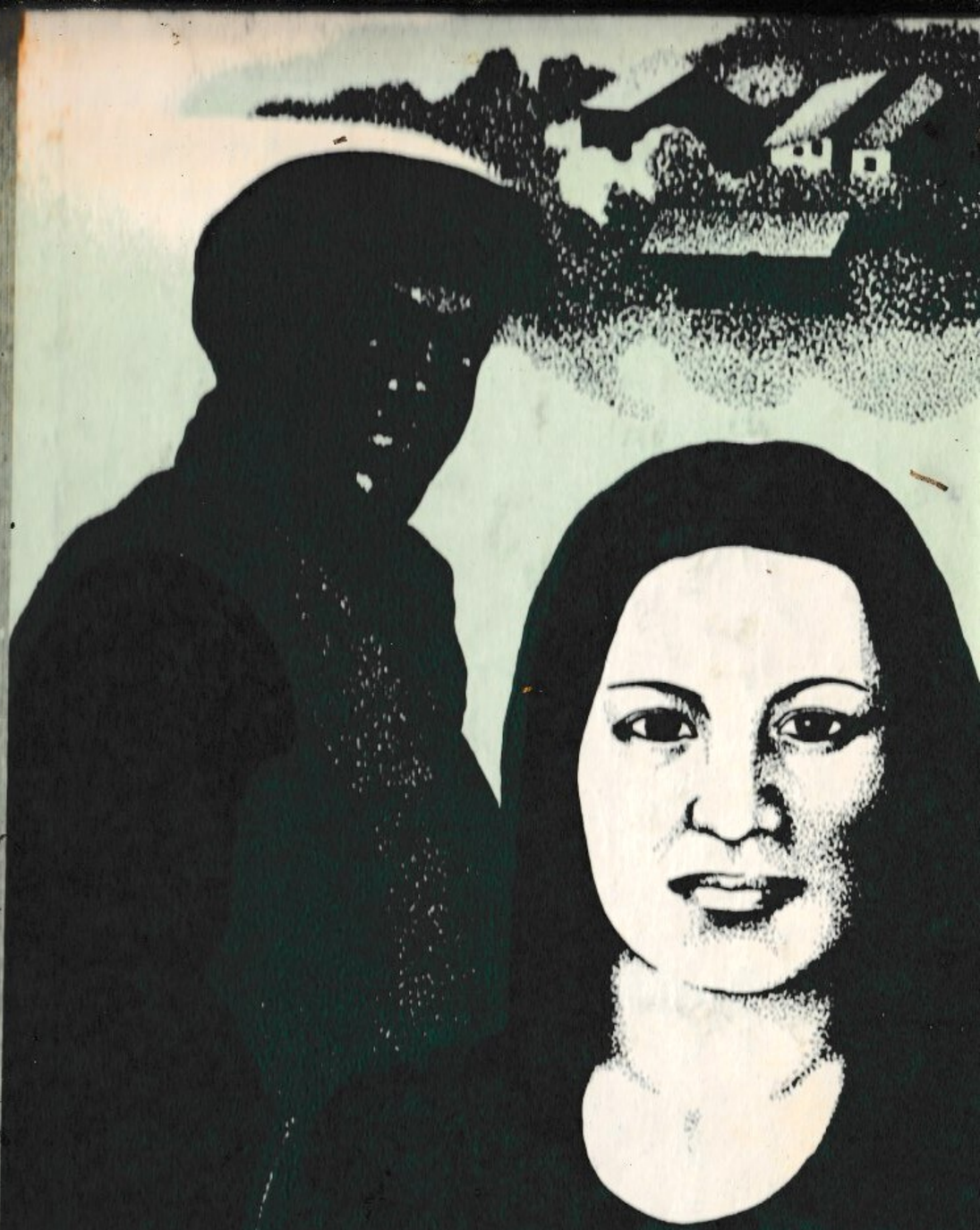

HARIJS GULBIS

KÕRKJAORG

Harijs Gulbis

KÕRKJA-ORG

ROMAAN

LÄTI KEELEST TÕLKINUD
OSKAR KUNINGAS

TALLINN
«EESTI RAAMAT» · 1987

N (Läti)
G 91

Originaali tiitel:
Harijs Gulbis
Doņuleja
Romans
Izdevnieciba «Liesma»
Riga, 1983

Kujundanud *Anneli Aarma*

G 4702340200—162 / 901 (15)—87 222—87

© LKP CK izdevniecība, «Karogs», 1981
© Tõlge eesti keelde.
Kirjastus «Eesti Raamat», 1987

Esimene osa

VALGE KITSEKE

Ma pole veel sündinud.

Mööduvad aastad, kuni kostaḅ mu esimene karjatus ja ma teatan endast maailmale.

Mind veel pole, kuid ma olen juba alustanud. Ma olen võimalus, mis ootab. Ma peitun naeratuses, mida noor naine kingib õiele, olen hämmeldunud pilgus, mis heidetakse invaliidi kübarasse koos rahaga, olen ohkes, mis õhtutunnil vaevu kuuldavalt kostab loojangu eel õhetava taeva poole, ma olen pisaras, higitilgas, rakus, rusikas, mis on kokku tõmbunud löömiseks.

Need kaks, kes panevad mu sündima, pole veel kohtunud ega teineteist veel kordagi näinud. Üks ei mõtle teisele, samuti nagu nad minu järele ei igatse. Aga need, kelle loodud on nemad, on juba elanud ühist elu, armastanud, vihanud või olnud teineteise vastu ükskõiksed.

Kord, kui minu elu juba loojangule läheneb, hakkan ma ühel järelemõtlemistunnil arvestama ja avastan üllatuseks, et heites pilgu üksnes viissada aastat minevikus tagasi, võib mulle koguneda kaks miljonit esivanemat, minu otsest sugulast. Ma isegi ei suuda uskuda, et minusse on segunenud nii palju erinevaid elusid.

Kuid kas ma tekkisin üksnes veresugulastest? Kas ma ei kujunenud ka headest ja halbadest sõnadest, mida ütlevad teised, nende kõlblikest ja kõlbmatuist tegudest, nende heasüdamlikkusest ja vaenust, nende võimuihast ja argusest, nende tõetruudusest ja valest, nende rõõmudest ja valudest? Sest inimene ei ela ju tühjas kohas. Tema ümber on sadu ja tuhandeid teisi inimesi. Nemadki elavad. Ja kes on elav, see hävitab või loob.

Mida ma neilt omandan, neilt võõrastelt ja tuttavatelt, sugulastelt ja mittesugulastelt? Mida nad mulle pärandavad, kui nad ise olematusse hajuvad?

PRUUN PUUMAJA

Alise oli kõvasti magama jäänud ega kuulnud, kuidas kell ragises, väikesed tiivad sumisesid ja kõlasid peened, mahedad helid, äratades harjunud menuetiga uueks päevaks. Ta ei kuulnud ka, kuidas ema vaikselt tõusis, rõivastus ja toast väljus.

«Tõuse, laps! Pool kuus.»

Aga laps oli juba kaheksateistkümneaastane.

Ema, kes oli parajasti lõpetanud mõlema lehma lüpsmise, lehkas veel lauda järele. Tavaliselt lubati Alisel magada kella seitsmeni, kuigi ta oleks meelsasti tõusnud koos teistega. Ainult neil hommikutel, kui ema läks turule, tõusis Alise varem. Tal tuli siis majapidamise eest hoolitseda või saata ema laevapeatuseni ja viia seejärel kundedele piima. Kui kandam sai raskem, läks isa ise, kuid täna polnud tal aega.

Alise libistas pihu üle sileda kaseoksa, mida olid poleerinud isa ja tema enda õlad. Ema õlpmed olid veidi vähemad, kuid läikivamad — tema oli kandnud kõige rohkem. Sellised kokkupandavad kaelkoogud asendasid Kursītiste perel hobust ja vankrit. Laeval sõites või tühjalt käies võis neid hõlpsasti korvi panna või kaenla alla võtta. Need lihtsad puutükid aitasid igal hommikul, olgu talvel või suvel, viia Daugava-tagustele tellijatele piima, toimetada Daugava-äärsele turule kurke, tomateid või marju ja tuua Riiast jahu, kliisid või isegi kunstsõnnikut.

Ohtul oli Alise korjanud kaheksasse kasti maasikaid. Isa, kes oli õues põlvili laskunud, nuputas parajasti, kuidas neid kokku siduda — kahe- või neljakaupa.

Sidunud pähe uue valge, siniste täppidega rätiku, väljus toast Ernestīne.

«Sul poleks vaja olnud nii palju noppida,» ütles ta Alisele.

«Aga, emake, marjad olid juba päris punased.»

Kähku selgus lihtne tõde: kokku tuleb siduda nelja kasti kaupa, et Ernestīnel oleks laeval hõlpsam. Alise võttis kaasa mõlemad piimakarrad ja kotikese sees toobi.

«Vahest oleks parem, kui mina läheksin?» tähendas Gustavs.

«Tuleme toime,» keeldus Ernestīne ja võttis õlpmed.

Tõstetud peaga, nagu kõik poolpimedad, tippis kergete sammudega üle õue puukuuri poole vanaisa Krišs. Kaenla all kandis ta kirvest. Alise oli eile metsast oksi korjanud ja koju tassinud, nüüd tahtis vanaisa neid lõhkuda.

«Vanaisa, oota, kuni ma tagasi tulen,» hüüdis Alise.

«Pole viga, küll ma . . .»

«Aga ära sa ise lao!»

Tuulest murtud kõveraid ning haralisi männioksi oli raske kenasti virna laduda, eriti inimesel, kes alles elu lõpul oli üsna pimedaks jäänud.

Mõlemad naised võtsid oma kandami õlale.

«Raskeks läheb,» lausus Gustavs otsekui süüdlasena.

Alise püüdis ka nõnda pead püsti hoida, kuid Ernestīne langetas juba kohe õlad, nagu rakmetega harjunud hobune.

Hobuseid on mitmesuguseid. Ühed, tulvil elujõudu, ei tee rangidest väljagi. Adra või vankri ette rakendatuna nad hirnuvad ja koplisse lastuna hullavad. Kui neid silitada või paitada, vastavad nad ühe ja samaga — hääravad peremehel mokkadega õrnalt kõrvast või hammustavad ta kuube. Teised muutuvad vanaduses tuimaks. Ilma rõõmuta ja vaenutagi sammuvad nad läbi oma argipäeva, sulgedes igal vabal hetkel silmad ning tukkudes. Mõned on arad, jonnakad, umbusklikud. Neid tuleb alati hoolega kinni siduda, et nad ennast lahti ei kisuks ja minema ei jookseks. Samuti tuleb tähele panna, et nad salaja ei hammustaks ega lööks ja et ohjad neile saba alla ei satuks, eriti mitte märadele. Ja leidub hobuseid, kes ei põgene, ei löö ega hammusta, kuid on lasila äärde jäetuna täis kibedust ja nukrust. Kui minna säärase juurde ja peoga puudutada ta kõhna, kärbestest puretud kaela, hobune ei reageeri, jääb üksköikseks, ja silitus ei paku ega anna rahuldust.

Ernestīne ei näinud välja turunaisena, ka mitte tavalise alevimutina, kes tassib laiskadele, upsakatele, ent totakatele linnaelanikele oma maalapilt ränga tööga saadud andameid. Ta oli juba liiga korralikult riietatud, vahest isegi peenelt, kuigi tal ei olnud seljas midagi kallist ega uut. Ei kõrge laup ega õhukesed kokkusurutud huuled peegeldanud seda primitiivset elujõudu, mis kundesid kõnetades lubab põskedel tõmbuda teenistusvalmiks naeratuseks, kokkutõmbunud silmaterades aga laseb sütitida ihaldava tulukese. Ernestīne rahuliku pilgu taga polnud märgata kavalust ega argust, samuti mitte tuima apaatiat, pigemini sõltumatut uhkust ja vahest ehk ka sügavalt varjatud nukrust. Ernestīnet ei võinudki turunaiseks pidada, sest tema polnud nõus maasikatega seal konutama kuni hilise pärastlõunani ja igale möödaminejale alandlikult oma kaupa pakkuma. Ta müüs oma mahlased suured marjad ülesostjale, spekulandile, hangel-

dagu ja mangugu see. Ernestīnele endale see ei meeldinud ega jätkunud tal selleks aegagi.

Alise, kes polnud veel kaotanud alles pooleldi täiskasvanu kõhnust ning kergust, jälgis maailma palju kirglikumalt kui ema. Kogu tema olemuses, tema liigutustes ja pilgus väljendus midagi arglikku ja samal ajal avalat. Alisele vaadates paljud isegi ei märganud, et ta sisemiselt kokku tõmbus, et ta silmalaud kergelt värisesid ja üle palgete libises vari. Tavaliselt nähti üksnes naeratust, mis kohe selle järel ta näol puhkes ja tuli nagu iseenesest. Üks ja teine auväärne naisterahvas oli ütelnud: «Teil on hästi kasvatatud laps, proua Kursīte.» See oli muidugi suur kiitus, ja seda ei juhtutud just sageli kuulma, kuid Ernestīnele endale tundus, et Alise püüab kõigile liiga palju naeratada ja meele järele olla, et tal iseseisvat elu alustades on liiga vähe iseloomu ja austust enda vastu, et ta on kasvanud oma kuuleka vanaisa Krišši järgi.

Minejad tõttasid väga. Nad mitte üksnes kartsid laevale hilineda, vaid tahtsid metsast rutem välja jõuda, sest tundus, et iga suurema kadakapõõsastiku taga neid keegi luurab.

Aeg pärast Esimest maailmasõda jäi rahvale meelde ka paljude röövimiste ja mõrvamiste tõttu. Uus valitsus püüdis küll selle katkuga võidelda, kuid üsna edutult. Sellest päevast, millega meie jutustus algab, möödub veel aasta, kui pruudi sängist vangistatakse kuulus Leons Adamaitis, ja möödub veel kuus aastat, kui puude õitsedes niiskes metsas ripub ja maetakse sinnasamasse legendaarne Ansis Kaupēns, kusjuures jätame siin märkimata kümneid vähem kuulsaid, kellele samuti langetati surmaotsus, ja sadasid, kes said ainult vanglakaristuse, hoopis kõnelemata neist, keda üldse ei tabatud.

Kuid veel viiskümmend ja rohkem aastat hiljem laulavad joobnud intelligendid laulu läikivast noast, ratsust ja süngetest metsadest, laulavad kangelasest, kes tappis vähemalt kaheksateist inimest, ka naisi ning lapsi, ja tegi kohtusaalis lõpuks surmahirmus oma püksid märjaks.

«... neljas poiss ma ise olen!» See kõlab eriti reipalt.

Ernestīne ja Alise püüavad mitte palju ringi vaatada, kuid tahtmatult riivavad nad silmanurgast iga puud ning põõsast. Kuid ei männikus ega liivasel teel pole näha ühtki inimest. Ainult kirju kõhetu kass kükitab kartlikult tee ääres ega tea, kas joosta üle tee või minna tagasi.

«Kõtt! Toob veel õnnetust,» toriseb Ernestīne tasakesi.

«Kiisu, kiisuke ...» püüab Alise kassiga sõbruneda.

Kuid kõuts, kes on sõja ajal ja pärast sõdagi kaotanud usu inimsusse, poeb peente pohlavarte varju, ilmselt arvates, et ta on nüüd muutunud nähtamatuks.

«Tuleb siiski õnnelik päev!» hüüab Alise, soovides emale midagi meeldivat ütelda.

«Kes seda teab,» vastab Ernestīne ilma erilise lootuseta.

Kui veidi eemal tulevad teele kolm naist samasuguste kompsudega, ohkab Ernestīne kergendatult ja peatub.

«Oota! Puhkame.»

Mõlemad panevad oma kandamid maha ja Alise vaatab, kuidas need kolm eemalduvad ja kaovad teekäänaku taha.

«Meie neile enam järele ei jõua ...»

«Pole vaja ennast võõrastele kaasa toppida.»

Alise hammustab huulde ja rohkem ei kõnele.

Peatuskohta jõudsid nad aegsasti. Laeva ei olnud veel näha. Alisel ei tarvitsenud piimaga rutata, sest mitmed tellijad alles magasid, seepärast ta ootas, kuni ema ära sõitis. Kui laevalt sild alla lasti, tõttasid kõik paremaid kohti saama ja Alise jälgis ärevusega, kuidas inimesed trügides maasikakastidele peale surusid ja kuidas Ernestīne katsus neid kaitsta. Kajutis kadus ema Alise pilkude eest ja Alise ei näinud, kas ema, kes nüüdsama oli tund aega tassinud mõlemat rasket kandamit, sai istuma või mitte. Kui laev vilistas ja hakkas edasi liuglema, jäi Alise üsna nukraks, talle meenus, kuidas ta ennist oli teel ema asjatult teravate sõnadega haavanud.

Vastu tõttas tööle minevaid töölisi ja Alise astus aeg-ajalt kõnniteelt maha, et mitte oma kaelkookudega teed sulgeda. Mõni mees astus ise kõrvale, mõni tuli naeratades talle otse vastu, mõni püüdis külge lüüa, alustades vestlust.

«Neiu, kas see on teie enda piim?»

Alise säärastele ei vaadanud, otsekui oleks ta pime ja kurt, ainult lisas samme. Jõudnud rahulikumale tänavale, peatus ta, pani karrad maha ja pühkis taskurätikuga higi.

Piima jagades tuli ühele uksele ainult koputada, teise juures ei tohtinud seda teha, vaid piim tuli potti valada ja see rätikuga kinni siduda, et kass juurde ei pääseks, kolmandas kohas tuli piim kööki viia. Üks andis kohe raha, teine maksis ainult kord nädalas või siis, kui see talle meelde tuli. Alise püüdis kõigi ostjate vastu hästi lahke olla ja sai peaaegu alati vastutasuks ka mõne naeratuse.

Kui viimane toobitäis oli välja valatud, võttis Alise jaki seljast. Tühjade kardadega võis palju kiiremini kõndida, isegi joosta, kui läheduses polnud inimesi, või ka otse vastupidi: peatuda tee ääres ja noppida mõni vesimünt või lill. Nüüd, kus päike oli kõrgel, ei paistnud mets enam ähvardavana, täis kahtlasi varje. Alise vaatas küll hoolikalt igale põõsapuntrale ja samblakuhilale, kuna ta tahtis näha kassi, keda ta täna hommikul siin kohtas, kuid suur kõuts oli kadunud.

Vanaisa istus veel õues pakul ja peenendas Alise kogutud

kütust. Vasakul lamasid katkiraiumata oksad, paremal kuhjusid jändrikud ning kõverad puuklotsid, sest männiokstest muud ei saanud. Krišs võttis kõigepealt oksa, katsus seda, pani vajaliku koha teisele pakule, mis tema ees seisis, ja püüdis seda siis ühe hoobiga läbi raiuda. Iga kord see ei õnnestunud. Siis Krišs viivuks puhkas, kogus jõudu ja raius uuesti. Kirves sattus harva samasse kohta kuhu enne, seepärast muutus raiekoht sakiliseks ja andis palju peeneid laaste. Kuid Krišs ei andnud järele, kobas, tõstis kirve ja raius, kuni sai oksa pooleks.

«Taadike, puhka ometi!»

«Ma ju aegamööda.»

Alise korjas liiga kaugele lennanud tükid kokku ja ladus riita.

«Kas tänaseks ei aita?»

«Võib ju lõpetada.»

Aliset ühendas vanaisaga mingi eriline, ainult neile teadaolev side. Seda, mida ütlesid Ernestīne või Gustavs, võis Krišs ka mitte kuulda, kuid Aliset kuulas ta alati. Gustavsile ja Ernestīnele võis ta ka mitte ütelda, et tal jälle midagi valutab, aga kui Alise küsis, kurtis ta alati oma hädasid.

Kunagi oli Krišs tulnud Riiga ühest kaugest Kuramaa vallast. Jäänud vanaks ja kaotanud vähehaaval nägemise, hakkas Krišs kiratsema, sest tal oli raske elada majadest piiratud õues, istuda toas, kuulata tänavamüra. Kuna Krišs alati kõneles heinaajast, kaera niitmisest ja muudest maatöödest, tuli tema omastele mõte, et ta võiks mõni aeg elada Riia lähistel vanema tütre Ernestīne juures, kus kõik oli peaaegu samasugune kui maal. Juba paari nädala pärast muutus Krišs palju reipamaks ja palus, et teda linna tagasi ei viidaks. Ja nüüd ei elanud ta juba kümnendat aastat Tallinna tänavas oma naise Gertrūde juures, vaid siin.

«Anna käsi, taadike!»

Krišs sirutas peo välja ja järgnes kuulekalt Alisele. Viinud vanaisa kööki, kus seisis tema voodi, einetas Alise kähku. Pliiti polnud vaja kütta, sest isa keedetud kohv oli alles leige.

«Kus isa ise on?»

«Läks hobuse järele. Nüüd, kuni selge on, tuleb hein koju vedada, muidu saab märjaks ja . . .»

Heina tegid Kursītised igal aastal Spilve aasal.

«Hein ei tohi märjaks saada,» jätkas vanaisa, «siis pole sel lõhna ega maitset. Loom tahab samuti nagu inimene, et kõik oleks hea.»

Kell näitas pool kümme. Veel võis lehmi karja ajada. Kirjak ja Grieta vaatasid müüri külge seotuna Alisele ja ammusid tasakesi. Karugi niutsus keti küljes ja ootas, kuni teda vabaks lastakse.

Hetke pärast oli Alise juba männikus ja ajas lehmi metsa teise äärde, kus lepapõõsaste vahel kasvas küllalt head rohtu. Sõjaajal, kui Alise alles tütarlaps oli, oli ta lehmadega küllalt sageli metsas ringi käinud, ent nüüd kartis ta palju rohkem, kuid ei ütelnud seda kellelegi, sest kes teine oleks seal karjatanud? Kuigi Karu, vaatamata uhkele nimele, oli vaid tavaline õuekoer, kasvultki mitte väga suur, tundis Alise end tema seltsis ometi julgemana. Lehmadele siin võsas meeldis. Kui liiga palju parme kallale kippus, võis joosta läbi põõsaste ja vereimejad maha pühkida; kui päikesepaistes liiga kuum hakkas, võis varju pugeda. Pealegi seisis Alise lehelise oksaga kogu aeg lähedal ja tõrjus parme ning kihulasi, seepärast olid lehmad rahulikumad ja võisid segamatult rohtu otsida ning ahmida.

Kui Alise lehmadega koju pöördus, seisid õuel vanker ja hobune. Kiiruga söödi lõunat ja sõideti heinamaale. Koju jäid ainult Krišs ja Karu. Koer haukus, kiunus ja rabeles ketis, kuid kaasa teda ei võetud, oli vaja maja valvata. Akendele pandi seestpoolt ette luugid, uks lukutati: Krišs jäeti puukuuri juurde ja värav suleti õhukese ketiga, mis oli säilinud sellest ajast, kui Kursītised pulmi pidasid.

Ei Gustavs ega Ernestīne polnud maal kasvanud, seepärast tundus neile heina niitmine, kuivatamine ja kojuvedamine aasta keerukaima tööna, mõlemad olid sel ajal vähese jutuga ja erutusid igast pisiasjast kergesti, seevastu Alise meelest oli heinakorīstamine lõbus elamus.

Ernestīné ei olnud nooruses õppinud heinasületäisi vastu võtma, neid kokku rutjama ja korrapäraselt nurkadele asetama, seejärel kinnitama keskpaika, ei olnud harjunud alati hobuse seljale vaatama, et koorem saaks mõlemalt poolt ühtlane, seetõttu vajus see alati viltu ning laiali ja juhtus, et poolel teel lagunes lahti või läks ümber. See oli nüüd küll Gustavsi süü, kuna ta ei osanud küllalt osavalt ohjadega õiendada ja sõitis mõnda sügavamasse rööpasse või isegi kännu otsa. Seepärast ohkasid Kursītised iga kord õnnelikult, kui vanker õue veeres. Viimase koorma vedasid nad kohale veidi enne keskööd. Hein tõsteti siiasamasse õue kuhja, sest väikeses laudapealses ei olnud enam ruumi. Peremehel tuli veel laenatud hobune ja vanker ära viia.

«Isa, ma sõidan kaasa.»

«On juba pime!»

«Ema, kas ma võin kaasa sõita?»

«Mis sa kolad öösel ringi?»

«Aga kuidas siis isa üksinda?»

Siia tuli tagasi kõndida kaks versta. Öö oli selge, kuu säras, kuid varjud näisid eriti tumedatena. Ja paistis samuti nagu hommikulgi, et iga põõsa taga seisab keegi ja piilub. Seepärast

sammus Alise nii tihedalt isa kõrval, et nad vahel puudutasid teineteist õla või küünarnukiga. Paljad jalad tundsid veel sooja teeliiva, ja Alise püüdis astuda nii vaikselt kui võimalik. Alles kodu lähedal lausus ta sosinal:

«Hea, et meil õnnestus kõik heinad ära vedada. Homme hakkab vahest sadama.»

«Ei või teada,» pomises Gustavs.

Kui Alise pärast jalgade pesemist lõpuks voodisse heitis, valdas teda kummaline hirmu ja rõõmu segu, ja ta surus hambad patja, et mitte vaikselt karjatada.

Oli läbi elatud üpris tavaline, õnnelik päev, kus ei olnud juhtunud midagi halba.

Oli pühapäeva hommik. Lauale oli asetatud suhkrutoos. Argipäevadel joodi mõru kohvi.

«Kutsu taat ka!» manitses ema.

Krišs seisis keset õue ja kuulas pingsalt.

«Pinku kirikukell heliseb. Tuul tuleb sealtpoolt.»

Alisegi kuulatas, kuid ei kuulnud midagi. Ta ei tundnud ka tuult, taevast kattis udu, männid siinsamas mäel seisid otsekui tardunult. Kuid vanaisale tundus alati, et ta kuuleb pühapäeva hommikul kaugeid kelli.

«Tule, vanaisa, hommikueinet võtma!»

Söödi vaikselt, liigsete sõnadeta.

Enne lõunat karjatas Alise lehmi, pärast lõunat pani ta need väheldasele ristikuväljale köide. Selleks ajaks udu hajus, päike säras heledalt ja taevalael kerkisid üha kõrgemale pehmed, äsja tekkinud pilved. Põllu ääres oli Alise esmalt noppinud jaanikakraid ja viis need nüüd Ilzele, oma lapseea ja noorpõlve sõbratarile, kes oli juba aasta tagasi siit maailmast lahkunud.

Haudadega oli Alise maast madalast harjunud. Mida teistele lastele oli õu või tänav, seda olid Alisele hauad. Oli ainult vaja minna ringi ümber mäe ja läbi noore metsa, kui Alise juba oligi pisut kummalises, ent paeluvas maailmas. Kuna lapsel oli muid meelelahutusi vähe, lubasid Kursītised Aliset minna igale matusele, kui vaid helises hauakell. Koos kalmistuvahi tütre Ilzega nad mitte ainult ei vaadelnud, vaid ka laulsid ja nutsid võõraste matuselistega kaasa, eriti siis, kui lahkunu oli laps või noor inimene, või kui õpetaja sel päeval ilusasti rääkis. Ilze teadis, kes igas kalmus puhkas, milline see inimene oli, kuidas ta maeti.

Ja nüüd lebas Ilze ise hauas. Sõja-aastad oma puuduse ja haigustega olid Ilzest jagu saanud. Vahest oleks tiisikus teda hiljemgi tabanud, sest ta oli habras, pikka kasvu, peente käte ja jalgadega, alati kühmus, otsekui enneaegsetest muredest rõhutud. Alise mälust ei kustunud iialgi tema hallid, väga tõsised silmad, mis nähtavasti juba ette aimasid lähedat olematust.

Alise läks pumba juurde, pesi purki, täitis selle puhta veega ja pani sinna oma jaanikakrad. Siis võttis Alise lähedasse pööasse peidetud reha ja rehitses haua ümber liiva siledaks.

Väsinult ja hajameelselt pöördus Alise koju, kuid kogu kurvameelsus kadus kohe, kui ta nägi maasikapeenarde vahel ema. Alise sidus kähku põlle ette ja võttis kausi. Ema näis väsinuna.

«Mine puhkama, mina nopin.»

«Mis siin enam suurt noppida.»

Maasikad muutusid turul järjest odavamaks ja Ernestīne oli otsustanud ülejäänud talveks sisse keeta. Palju ju neist magusaist maasikamoosidest tulu ei saa, sest kaupmehed olid viimasel ajal suhkru hinna ennekuulmatult kõrgeks kruvinud — isegi kuni kakskümmend kaheksa rubla nael.

Tükk aega noppisid mõlemad vaikselt marju. Siis alustas Ernestīne:

«Millal see kord lõpeb?»

«Mis asi, ema?»

«Kõik need ebakindlad ajad, kogu selline elu . . .»

Ernestīne oli taas mõtelnud ajale, millal Kursītised elasid linnas, kui neil oli omaette majas avar korter, toatüdruk, kui pühapäeviti ja lõunaks tuli külalisi, kui polnud vaja õieti millegi eest muretseda.

«Küll läheb kord jälle paremaks.»

«Ei usu.»

Ema ei ärmastanud palju meenutada ammugi kadunud heaoluaastaid, aga kui ta neist kõneles, siis Alise teadis, et ema on veel kaua halvas meeleolus, ja tütar püüdis olla tema vastu eriti tähelepanelik. Kuid sedapuhku vaikis Ernestīne peagi ja Alise noppis maasikaid nii nobedasti kui jaksas.

Pühapäev möödus, nagu poleks seda olnudki, jättes väsimus- ja kerge pettumuse tunde. Saabus õhtu. Gustavs ronis lauda peale magama, et kaitsta loomi — siin-seal murdsid öösel vargad sisse. Alise vaatas, kuidas isa enda järel redeli üles tõmbas ja luugi sulges.

«Head ööd, isa!»

«Head ööd,» kõlas seestpoolt isa hääl ja võis kuulda, kuidas raudkramp kolksatas.

Vanaisagi lebas juba köögis. Ei võinud teada, kas ta oli uinunud või ei, kindluse mõttes läks Alise tuppa kikivarvul.

Ema oli lambi süüdanud ja nõelus sukka. Suvel nii harjumatu lambi ja petrooli lehk veidi hämmeldas Aliset.

«Pane, laps, luugid kinni!»

Sõjaajal oli Gustavs valmistanud puust katteid ja kinnitanud seina siseküljele klambrid, mis põikpuud ülal hoidsid. Kui panna habrastele klaasidele seljataha sellised tugevad kilbid,

tekkis mitte üksnes kindlusetunne, vaid ka raskelt seletatav õdusus.

«Mine ometi magama!»

«Ei taha.»

Alise avas kapi ja võttis ülemiselt riiulilt stereoskoobi ja karbi fotodega.

«Mis sa teed?»

«Ma väheke vaatan.»

Ernestīne vaid raputas pead.

Alise oli sündinud ja veetnud oma kaheksa esimest eluaastat siit kaugel — metsarikastes kaljustes mägedes. Need pildid säilitasid tema varase lapsepõlve maad. Kaevanduslinnas, kus Kursītised tollal elasid, sõbrustasid nad kohaliku fotograafiga. Ivan Nikititš oli fotomeister mitte ainult ameti, vaid ka kutsumuse poolest. Ta jäädvustas kõike, mis paistis talle tähelepanuväärsena, ja valmistas mitte üksnes tavalisi, vaid ka stereoskoobipilte, mida tollal peeti üpris moodsaiks. Kui vaatlusriista sametserv vastu nägu vajutada, muutusid pildid läbi nelinurksete läätsede elavaks, omandades sügavuse ning selguse — näis, nagu virvendaksid järve lained ja kohe pritsiks näkku vahtu. Ent veepiisad jäid nagu külmunutena õhku rippuma ja samuti särasid jäiseks tardununa ka lained. Ülesvõtteid oli saja ringis. Need võlusid kauge, minevikku vajunud maa siinsamas silmade ette peaaegu elavana, kuid ligipääsmatuna, otsekui klaasi tardununa.

Real ülesvõtetel oli näha Alise ise. Sakilise tanuga ja valges kleidis istus ta pilliroost toolil. Ema kõrval. Ernestīnel oli laial kübaral kimbuke kunstlilli ja siidlint. Tema kõrval seisis mees, must kõvakübar peas, suure habemega, uurikett vestil, kulmud millegipärast tusaselt kipra tõmmatud. Teisel pool seisis peenele, sisselõigatud spiraaliga kepile toetudes rootslane Lundborg. Eemal seljataga oli suur palm, liaanid, filodendrid ja sihvakas sooniline raudsammas, mis ülal hoidis kõrget klaaskatust. Ühel pildil oli Alise üksinda purskkaevu juures, siis kogu perekond mägedes kaljukoopa ees, ühel jälle Ivan Nikititši pojuke Mitja, kes oli potile asetatud, edasi naeratavad poolpaljad naised (need olevat baaridaamid), talumehed hobustega, turu kirev rahvahulk, kõisraudtee, mida mööda libisesid vagonetid maagiga, ja nõnda edasi. Kes teab, millistena oleks säilinud Alise mälestused oma varasemast lapsepõlvest, kui poleks olnud neid pilte. Tundus, et kõik olnuks udusem ja rohkem hinge sügavusse peidetud. Need kaheksa esimest aastat olid Alise hilisemast elust nii erinevad, et vahel näis — neid pole olnudki, et kõik oleks nagu raamatust loetud või neilt klaasistelt piltidelt nähtud. Alise aimas, et ta enam iialgi ei pöördu tagasi kaugetesse sinistesse mägedesse, ja just sellepärast omandasid

need kübemed, mis olid jäänud mustvalgetele postkaartidele, erilise sära, muutes ta esimesed eluaastad millekski tabamatuks, ent väga kauniks.

«Laps, homme tuleb vara tõusta.»

«Mulle ei tule und.»

«Ära unusta lampi kustutada!»

«Ma kohe lõpetan.»

Kuid pimeduseski ei tulnud Alisele und. Arusaamatu rahutus läbi teda veel kaua viselda lühikeses kitsas sängis, millest ta oli juba ammu välja kasvanud. Ent vähehaaval segunesid ta mõtted unenägudega, ja ta uinus.

Ja siis . . .

Alise ärkas hirmsast lärmist — keegi kolistas ning tagus, tundus, otsekui variseksid seinad. Alise kargas jahmunult istuli.

«Lase sisse! Hei!»

Mis on emaga juhtunud? Kus ta on?

«Ema!»

«Olē vait! Ära räägi,» sosistas ema pimeduses.

«Mis me nüüd teeme?»

Klaas murdus ja kostsid valjud hoobid vastu luuki, arvatavasti kivi või teibaga.

«Pane riidesse!»

Rõivad mähkusid pimeduses käte ümber.

«Tule ja aita!» kutsus ema.

Alise kobas käsikaudu Ernestīne voodini.

«Ma ei jaksa.»

«Mis sul on, emake?»

«Anna mu kleit!»

Äkki hakkas kõlama kell — Gustavs oli hakanud haamriga tagumа vastu laudalakka riputatud adrarauda. Naabritega oli kokku räägitud, et hädaohu silmapilgul taotakse adraraudu ja rutatakse üksteisele appi. Sissetungijad akna taga peatusid, hääled kaugenesid.

«Mine eeskotta, vaata, kuhu nad jäid!»

Alise hiilis hinge kinni pidades läbi köögi.

«Ernestīne?» küsis Krišs.

«Ei, mina.»

«Need on vist röövlid.»

Eeskoja aknal puudus ainukesena luuk, kuna aken oli nii väike, et inimene ei pääsenud sealt sisse ronima. Poolhämaruses eraldas Alise kaht mehekuju. Kuuri nurga tagant ilmus ka kolmas. Kõik vaatasid laudalaka poole, kus peitus nähtamatu helistaja.

Üks röövlitest, nähtavasti peamees, korraldas nagu mõnd igapäevast, kuid edasilükkamatut asja, ja hüüdis Gustavsile liigse valjuseta:

«Hei, sina! Ära tee asjatut lärmi! Tule alla, näita, kus su raha asub, kus kuld, siis võid edasi norsata.»

Naabrid ei elanud kaugel. Sausnīšid siinsamas kolmesaja sammu kaugusel metsa ääres, Jürgensonsid mäe taga. Gustavs helistas nagu jaksas.

Nähes, et sõnad üksi helistajale ei mõju, võtsid röövlid kuuri seinale najatuva teiba ja põrutasid sellega lakaluugile.

«Jäta järele, öeldi sulle!»

«Meil pole nii palju aega, et sinu muusikat kuulata.»

«Kui sa, raisk, ei lõpeta, põletame su putka maha.»

Kuid isa ei lakanud. Ta aina helistas ja helistas.

Ernestīne püüdis Aliset kõrvale lükates ka kitsukesest aknast välja vaadata.

«Ema!»

«Oota! Ole vait!»

«Ma jooksen naabrite juurde.»

«Kuhugi sa ei lähe!»

Bermonti jõukude ajal oli üks sakslane pekki otsides torganud Alisele püssitoru suhu. Aga nüüd? Oli kuulda, et noori naisi vägistatavat.

Röövlite kannatusel oli lõpp.

«Nüüd sa, kurat, näed, sihuke pärdik.»

Lauda seina ääres oli puuriidale asetatud õlgkatteid, millega kevadöödel kaeti taimelavasid ja sõnnikupeenraid. Küllap just need äratasid põletamise mõtte. Süttisid tikud. Päikese käes kuivanud õled võtsid ruttu tuld, ja vähe aja pärast oli juba terve sein leekides.

«Helista nüüd oma matusteks, jäletis!»

Mehed toetasid ridva vastu lakaluuki, nii et seda ei saanud enam seespoolt avada.

«Nüüd sa küpsed seal peenelt.»

«Saab smoorpraadi soojendatud sõnnikus.»

Keegi naeris hääletult.

Tuli tõusis juba katusele. Adraraud vaikis ja võis näha, et luuk hakkas liikuma. Gustavs oli võtnud redeli ja tagus sellega vastu ust, kuid täistopitud lakas polnud sel hoogu ja ritv hoidis ust küllalt tugevasti kinni.

Põletajad hoidsid heleda valguse eest varjule, läksid edasi ja peatusid lähedases männikus.

«Lähme!»

«Hoia sina mul käest!»

Alise tõmbas krambi eest ja jooksis koos Ernestīnega õue. Kahekesi kõrvaldasid nad ridva, see kukkus maha, luuk avanes. Isa ahmis tuikudes aplalt õhku.

«Lase redel alla!» hüüdis Ernestīne.

Gustavs ronis alla õue.

«Lehmad!»

Alise jooksis tuppa laudavõtme järele.

«Sina ära lauta tule!»

Ernestīne ja Gustavs jooksid põlevasse hoonesse. Kanad tõttasid õue, siis vedas Ernestīne välja sea, kuid lehmad ei tahtnud miski hinna eest läbi leekide tulla. Gustavs sikutas, Ernestīne tõukas tagant, kuid aru kaotanud loomad trügisid tagasi.

Alise tõttas appi.

«Alise! Mine ära!»

«Lubage ometi!»

«Mine välja!» hüüdis isa.

Lõpuks kahmas Ernestīne seeliku, viskas selle Grietale pähe ja kolmekesi said nad looma õue. Kirjak jooksis ise välja.

Samal ajal sisenesid kaks röövlit majja ja tuhnides läbi voodid, kapi ja puhveti kogusid nad kokku selle, mis neile paistis väärtuslikuna — Gustavsi laulatussõrmuse, viis kümnerublast kuldraha ja kõik sel suvel piima ning maasikate eest saadud raha.

Oli valge nagu päeval. Tõstnud käe laubale, varjas Krišs oma pimedaid silmi kuumuse eest. Ümberringi haukusid koerad, kuid Sausnīšite õues ei nähtud ühtki inimest. Oma töö lõpetanud röövlid tõusid mäkke ja vaatasid veel viivu, kuidas kolm ehmunud, naeruväärset inimest ammutasid kaevust vett ja kastsid maja, et ka see ei sütiks. Siis varises lauda katus sisse, leegid loitsid kõrgemale, seejärel hakkasid need raugema.

Laudast olid järele jäänud ainult mustad tukid ja tuhk. Ära põlesid ka heinad ja küttepuud koos puukuuriga. Lehmadele meisterdas Gustavs osmiku — katuse lavaakendest, seinad haljendavatest lepatüvedest, kuhu kuuseoksi vahele põimiti.

«Mõtled sa lehmi ka talvel seal hoida? Ja mida sa neile süüa annad?» küsis Ernestīne.

«Küllap juba sügiseks midagi leiab . . .»

«Sul on kogu eluaeg: küllap midagi . . .»

Gustavs vaikis.

Ernestīne riietus ja läks laeva peatuskohta. Need kaks tulekahjule järgnenud päeva olid tal möödunud uduses teadmatuses. Teha aias või köögis mõnd tõhusamat tööd ei jätkunud tal jõudu, samuti ei suutnud ta magada, pea valutas kohutavalt. Kuid midagi oli ta siiski välja mõtelnud.

Jõudnud Tallinna tänavale vanemate maja juurde, peatus Ernestīne hetkeks, et jõudu koguda. Selles kolmekordses puumajas, millel oli üksteistkümmend akent tänava poole ja niisama palju aknaid õue poole, pidi ühes neist üheteistkümnest korterist leidma endale eluaseme ka Kursītiste pere. Tollal, kui Ernestīne siin elas, oli ümberringi näha ainult madalaid puumaju.

Neilgi seisis üks selline õues kaheteistkümnenda korterina. Hiljem ehitati mõlemale poole suuri viiekorruselisi kivimaju, ja vanemad oma puumajaga suruti nende poolt nagu postide vahele. Õue võis pääseda läbisõidukoha kaudu ja näis, otsekui oleks väheldasel majal keegi ühe nurga kirvega maha raiunud.

Ernestine tõstis silmad ema akna poole — keskel suur aaloepott, äärtel kardinad, kuid nende taga tühi pimedus. Majja võis siseneda üksnes õue poolt. Kitsad, järsud trepid kägisesid. Lehkas millegi hapu, samuti praetud rasva ja väljakäigu järele. Igal korrusel olid keskmiste korterite köögid märksa väiksemad kui äärmistel, aknad ei avanenud välja, vaid väiksesse koridori. Neid sisemisi aknaid hoiti tihti lahti, sellepärast oligi nii palju erinevaid lõhnu. Ernestine ema elas teise korruse äärmises korteris, kus köök oli niisama suur kui tuba. Õde Nelda oli oma poegadega asunud samasugusesse korterisse koridori vastaspoolses otsas.

Gertrūde, kes oli kasvult tütrest veidi väiksem, kuid ümaram, haaras Ernestine liigagi tõsist nägu nähes südame järele.

«Mis juhtus?»

Ernestine püüdis end vaos hoida.

«Kas isa suri?»

«Ei.»

Ema silmad omandasid jälle tavalise tähelepaneliku ilme, kuid ühtlasi puudutas ta tahtmatu, ent harjunud liigutusega käsna vasakul põsel. See tähendas, et ta on erutatud.

Olles kõik ära rääkinud, lõpetas Ernestine:

«Mina enam sinna ei jää.»

Nelda, kes ka oli kutsutud õnnetuselugu kuulama, vaatas tahtmatult emale.

«Tahate te siia tagasi tulla?»

«Kas peame võõraste juurest peavarju otsima?»

«Mida Gustavs ütleb?»

«Peab ju lõpuks Alisele mõtlema, ta peab mõne ameti ära õppima,» hüüdis Ernestine.

Gertrūde ohkas raskelt.

«Noh, tulge siis. All ühte korterisse ju võib. Too joodik kingsepp ei maksa üüri, teeb skandaale, teised üürnikud ka kaebavad. Kui kaua säärast katku majas hoida?»

Nõnda otsustati, et kingsepale öeldakse üles ja Kursitised asuvad uuesti elama linna, pruuni majja.

See maja ei olnud Balodiste perekonnale sülle kukkunud. See oli tulnud kaua, kibeduste ning raskustega. Ja seda ei oleks kunagi ehitatud, kui nõnda poleks tahtnud Gertrūde. Ta oli rajanud mitte üksnes Balodiste perekonna, vaid ka selle maja. See oli tema, kes viiskümmend aastat tagasi kosis aeglase Krišsi ja tõi ta Riiga. See oli tema, kahekümneaastane neiu, kellel

jätkus julgust maailmas õnne otsida. Ega mõisaski liiga halb olnud. Sametttoolidelt tolmu pühkida oli kergem kui mõisa karjaõues paterdada. Ja Krišsilgi polnud liiga raske tressidega mantlis pukis istuda ja kõrgestisündinud härrasid vedada. Krišs ise ei oleks mõisast lahkunud, sest tema oli säärane — kuhu lükkad, sinna läheb, kuhu paned, sinna jääb. Ta polnud sugugi laisk, ainult ei osanud vastu panna. Alandlikkuse ja suure austuse pärast nägi parun teda meeleldi ja oli pahane, kui Krišs end teenistusest lahti palus. Gertrūdelgi oli osava toatüdruku kuulsus, kuid tema hindas ennast kõrgemalt ega soovinud kogu eluaja teiste heaks selga küürutada.

Kokkuhoidlikult ja vooruslikult elades oli Krišs raha kogunud, Gertrūde soovitas selle eest vankri ja hobuse osta. Krišs sõitis veovoorimehena, Gertrūde leidis tööd trahteri köögis. Ohtuti koju tulles tassis ta ämbris toidujäätmeid. Mooritud kapsaste, rasvaga keedetud kartulite, majoneeskastme ja viini šnitslitega toitis ta mitte üksnes paari siga, kes ruigasid sulus, vaid tervemad palad noppis ta välja, küpsetas ja pani Krišsile ning lastele lauale, sest taevaand see ju oli. Naabrite eest varjas ta seda hoolega, sest inimene on oma totruses liiga ülbe ja leiab alati põhjuse, miks teist alandada. Ent õnneks ei näe keegi seda, mis kõhus, seevastu seda, mis kukrus, märgatakse ka ilma nägemata. Gertrūde pani rubla rubla kõrvale, kuni kogunes krabisev katariina*. Neid sajarublaseid rahatähti hoidis ta piibli vahel, mille ta pani suletud kappi, alati vargaid kartes.

Ühele hobusele oli liiga raske paljaste kividega sillutatud pikal teel varahommikust kuni hilisõhtuni vastu pidada, see hakkas kiratsema, ja Gertrūde lasi osta veel teise. Palju kordi oli lausa kahju saata Krišsi tänavale vihma, külma või tuisu kätte, kui teised voorimehed sõitsid koju ja soojendasid end ahju ääres, kuid raha oli vaja. Ja raha armastab neid, kes seda hindavad. Vähehaaval kogunes seda nii palju, et Balodised võisid osta krundi koos väikese majaga, sest ei olnud mingi rõõm elada võõra katuse all, pealegi koos kõigi hobuste ja vankritega. Pealegi seisab inimene, kellel on oma maja, peajagu kõrgemal sellest, kellel seda pole.

Kuid ega too niru majake ainsa toa ja köögiga võinud inimesele anda teab kui suurt kaalu. Gertrūde oma targa aruga oli valinud maatüki, mille tänavapoolne külg oli vaba, et hiljem võiks ehitada korraliku maja, kui jumal õnne annab. Ja jumal ei olnud kitsi. Mõne aasta pärast tulid kahe asemel talli puhkama neli hobust, aga nurgas magas pliidi taga poiss. Jõukus kasvas, kuid mitte nõnda ruttu, nagu Gertrūde soovinuks. Siis pani ta tarkade inimeste nõuandel mängu oma vara ning au ja

* Katariina — sajarublane raha tsaariajal. (Tõlkija.)

võttis pangast laenu. Nõnda kerkis see maja — Gertrūde enda plaanitsetud, üles kasvatatud ja hoolitsetud. Pärast seda tuli võlga tasuda, kuid sellegagi tuldi auga toime.

Ent see oli ikkagi vaid pool Gertrūde elust. Nagu aus kristlik ema kunagi sünnitas ta viis last ja kasvatas üles kolm, kaks surid väikestena. Ja ta mitte ainult ei kasvatanud, vaid hoolitses ka oma laste tuleviku eest. Poeg Rūdolfsi pani ta kooli, sest haridus on kindlaim tee madalast seisusest kõrgemasse tõusmiseks. Tütredki õpetas ta saksa keelt rääkima ja lasi neid mitu aastat tutvuda õmblemise ja majapidamisega.

Rūdolfs sai koha üpris soliidses firmas, kuid pärast sõda õnnestus tal pääseda kontorisse, kus jaotati välismaalt sisse veetud vilja. Peagi ostis Rūdolfs heas rajoonis pagaritöötoa ja kondiitriäri. Riigiteenistusest tuli küll lahkuda, kuid selline saatus tabas ju paljusid. Rūdolfs oli mere äärde suvila ostnud ja unistas viiekorruselisest majast Riias.

Pesamunal Neldal elus ei vedanud. Ta sai hea, jõuka mehe, kellel oli plekksepa ja lukksepa töökoda seitsme selliga, samuti hoiusumma pangas. Mees oli küll Neldast kakskümmend aastat vanem, kuid väga hoolitsev ning lahke. Ta hellitas mitte üksnes noort naist, vaid suudles alati kätt ka Gertrūdel ja kõigil paremat naiskundedel, kes töökotta tulid. Kuid ta suri varsti rabandusse, jättes Nelda kahe väikese lapsega leinama. Töökoja sisustus müüdi, panka pandud raha kulus vähehaaval, ja nüüd õmbles Nelda Maria tänava kauplustele odavat pesu.

Algul paistis, et vanem tütar Ernestīne on hästi abiellunud. Kuigi Gustavs oli ainult aednik, elas ta ikkagi nagu tõeline härra, teenides Uraalis ühe miljonäri juures ja kasvatades klaasi all kõiksugu lõunamaa taimi. Ernestīne võis samuti nagu Nelda elada ilma tööta, kohtuda peente inimestega ja pidada toatüdrukut. Jõuludeks ei unustanud väimees ka ämma, saates kingitusi või raha. Ent miljonär jäi pankrotti, uhket talveaeda polnud enam kellelegi vaja ja Gustavsil tuli hakata uut kohta otsima. Suutmata midagi paremat leida, sõitis väimees kogu perekonnaga Riiga tagasi. Kuid siin polnud kellelegi vaja aednikku, kes oskab palme kasvatada.

Kogu oma kasina elu juures olid Kursītised raha kogunud, ja Rūdolfs soovitas kauplust avada. Kuid pikatoimelist Gustavsi ei saanud võrrelda osava Rūdolfsiga. Tema äri, kust võis osta kirjaplokke, albumeid, pliiatseid, sulgi, kummiaraabikut, uraali kivikesi kunstipärases seadmes, malahhiitkarpe ja muid pisiasju, laostus kähku. Siis ostis Gustavs Riia lähistel võlgu väikese talu ja lootis seal sisse seada oma aiandit. Ja jälle ei tulnud sellest midagi välja. Algas sõda. Hea, et Ernestīnel olid lehmad, algul üks, hiljem kaks. Need siis päästsid Kursītised näljast.

Gertrūde ei teinud algul õnnetust väimehest väljagi, kuna Gustavs oli öelnud, et kõiges on süüdi Rūdolfs ja tema, Gertrūde, aga kui Ernestīne võttis isa enda juurde, tuli väimehelegi viisakuse pärast lahkemat nägu näidata.

Kõigele sellele mõeldes küsis Gertrūde veel kord:

«Kas sa arvad, et Gustavs tuleb?»

Oleks hea, kui Gustavs nagu õige mees kunagi ei tuleks ämmalt abi otsima, ent Gertrūde ei oodanud oma väimehelt midagi head, seepärast ohkas ta veel kord. Sügavalt ja valusasti.

Kuu aja pärast tulid Kursītised kahe koorma heintega, mille nad olid ostnud, ühe lehma ja vana pimeda Krišsiga elama pruuni puumajja Tallinna tänavas.

Gertrūde maja ei olnud mõeldud peenemale rahvale, vaid oli ehitatud kristliku tagasihoidlikkuse vaimus. Kõige selgemini tõendas seda see, et pererahval endal polnud rohkem kui üks tuba. Gertrūde lihtsus väljendus ka selles, et ta ei pidanud kojameest ja tänavat pühkis üksnes Gertrūde ise, kuigi reuma vahel mõnda ta selga ja jalgu vaevas, et oli raske alla ronida. Nelda võttis harva luua ja kühvli kätte, samuti ka pojad. Nüüd anti need riistad Kursītistele, kuna neil saabumise järel mõnda aega muud tööd ei olnud.

Spetsialistil, kes oskas klaasi all palme ja banaane kultiveerida, ei olnud Riias midagi teha. Gustavs oli nõus töötama igasugu aiandites, kasvatama lilli, tomateid või kurke, kuid suve lõpul polnud õpetatud aednikku kellelegi vaja. Mitu korda pakkus Gustavs ennast lihttööliseks, kuid niisama asjatult, sest igaühel oli palju tulusam palgata noort naisterahvast, kellel sõrmed kitkudes aina välkusid, või noormeest, kellel oli kontides jaksu, kui vanaldast halli habemega meest, kes nägi välja saamatu intelligendina või laostunud härrasmehena.

Kui Gustavs ääri-veeri palus tööd naisevend Rūdolfsilt, vastas sugulane naeratades:

«Armas õemees, leiba sõtkuda sa ju ei taha, kotte tassida ei sobi sul hoopiski, selleks, et maal ringi sõita ja vilja kokku osta, ei jätku sul häbematust, ja sa pole ka nii suur kelm, et korraldada minu arveid.»

Rūdolfs tahtis siiski oma õemeest aidata ja leidis Gustavsile tööd korgivabrikus. Suure ja kohutava sõja järel tahtis rahvas lõbutseda ja rahupõlves raskused unustada, sellepärast tarvitati igas kuus järjest rohkem õlut, veini ja viina. Üha enam vajati pudeleid, kuhu neid jooke panna, ja üha enam korke, millega pudelisuid kinni toppida. Seejuures oli Riia oma korkide tootmise traditsioonidega kuulus, sest enne sõda oli ta korkidega varustanud tervet tsaari-Venemaad.

Rahvas oli sõjaajal ka räbaldunud, seepärast sai Ernestīnest

Nelda abiga õmbleja. Ta valmistas hästiminevat kaupa samadele juudi kaupmeestele, kes andsid elatist Neldale.

Palju raskem oli Alisele tööd leida, temal polnud mingit ametit või erilist oskust, ja Kursitised ei tundnud end praegu nii kindlatena, et teda koolitada. Tundus, et see aeg oli juba mööda lastud. Vabriku jaoks oli Alise liiga õrnuke. Ta oleks meelsasti töötanud kuskil äris, kõige rohkem meeldinuks talle müüa lilli või mänguasju, kuid selliseid kohti polnud saada, või siis öeldi talle: «Teie olete hiljaks jäänud», «Ei tea, kas teie selleks tööks kõlbate?», kuid kuskil öeldi ka: «Teie paistate liiga lihtsameelsena.»

Ühel hommikul luges Alise ajalehe ostmise järel kuulutusi.

«1000 rubla sellele, kes muretseb tööd kontoris. Oskan masinal kirjutada.»

Alise ei osanud masinal kirjutada.

«Noor aus neiu palub mingisugust tööd.»

Veel üks samasugune kui Alise.

«Usaldusväärne maaneiu, 19. a. vana, palub väga kohta külaliste teenindamiseks restoranis, veel parem üksiku härra juures, oskab majapidamist juhtida.»

Alise ei olnud kunagi restoranis käinud. Ta kartis ka üksildasi härrasmehi.

Leidus ka kohapakkumisi.

«Esmajärgulist klaverimängijat vajatakse kondiitriäris ja kohvikus Karni t. 9. J. Ohse.»

Alise oli klaverit ainult eemalt näinud.

«Vajatakse õmblusõpilast.»

Istuda päevad, nädalad ja kogu elu õmblustöö juures Alise ei suudaks. Kui ta möödunud nädalal aitas emal ja tädi Neldal nööpauke palistada, oli tal nina hakanud verd jooksma.

Ja siis äkki:

«Intelligentsesse perekonda vajatakse 16—18-aastast tütarlast lapse juurde ja kergetele tubastele töödele. Makstakse head tasu. Soovi avaldada k. 9—10-ni . . .»

Alise nägi kujutluses lahket prouat, väike nägusalt riietatud tüdrukuke käekõrval. Mõlemad tulid vastu ja naeratasid. Ja sel hetkel soovis Alise nii väga olla tolles intelligentses perekonnas, et ta kargas püsti ja hüüdis:

«Mamma! Ma lähen ennast bonneks kauplema.»

«Teab kas sa suudad, laps.»

«Miks ma ei suudaks?»

Ernestine ei väljendanud oma kahtlusi lõpuni.

Alise jaksas veel kella kümneks jõuda Elisabeti tänavale, kus see intelligentne perekond elas. Ukse avas hallipäine auväärse välimusega naisterahvas, hästi puhta, õrna näonahaga.

«Ma lugesin nüüdsama ajalehes kuulutust ja . . .»

«Oodake siinsamas esikus.»

Hetke pärast tuli koridori noor blond daam. Just sellisena, nii kaunina ning naeratavana oli Alise kujutlenud oma tulevast perenaist. Daam silmitses Aliset tähelepanelikult ja küsis siis:

«Kas teie olete gümnaasiumi lõpetanud?»

«Ei.»

«Keeli oskate?»

«Vene.»

«Hästi?»

«Olen sündinud ja kasvanud Venemaal.»

«Ja saksa keelt?»

«Seda halvemini. Aga kõnelda saan.»

«Tulge nädala pärast tagasi. Siis vaatame, kas kõlbate meile või ei.»

Kui Alise südame värisedes määratud ajal uuesti ilmus, naeratas proua talle lahkelt, viis ta võõrastetuppa, pakkus istet ja ütles:

«Hariduse poolest on palju sobivamaid, kuid mulle näib, et teil on hea iseloom. Andke oma käsi!»

Alise sirutas käe välja.

«Jah. Ma pole eksinud. Ainult Venuse künkal on liiga palju riste. Kannatate õnnetu armastuse pärast?»

«Ei. Ma pole üldse . . .»

Alise tundis, kuidas ta punastas.

«Noh! Mis te mulle räägite!»

Võõras naine naeratas, nagu tabanuks ta Alise lapsikult petuselt.

«Härra ise tahab ka veel näha.»

Alise viidi kabinetti, kus kirjutuslaua taga luges kiilaspäine prillidega isand, kes oli vesti seljast võtnud, mingeid pabereid. Ta oli prouast tunduvalt vanem. Ta pöördus äkilise liigutusega ringi, silmitses teraselt Aliset pealaest jalatallani, tõmbas näo naerule, mis näis rohkem kavala muige moodi, ja küsis vene keeles:

«Kes on teie vanemad?»

Alise vastas, mees jätkas pärimist Alise perekonna, kooliskäimise ja muude asjade üle. Seejärel hakkas isand järsku saksa keelt kõnelema. Kui vestlus oli lõppenud, naeratas ta tasakesi, löi peoga põlvele ja lausus läti keeles:

«Noh nii! Nagu sündinud venelane, kuid saksa keel on nõrk.»

Alise viidi jälle koridori ja lasti oodata. Võis kuulda, et ukse taga kõneldi, kuid mida, seda polnud võimalik aru saada. Lõpuks väljus proua ja teatas:

«Otsustasime mehega teid tööle võtta poole palgaga, see tähendab, kolm päeva nädalas kella üheksast hommikul üheksani

õhtul saja rubla eest päevas prii ülalpidamise juures. Lapsega räägite ainult vene keelt ja tuleksite teisipäeval, kolmapäeval ja laupäeval. Ja igal teisel pühapäeval. Muudel päevadel on teine hoidja, puhastverd sakslanna, kes on Berliinis elanud. Kui te sellega rahul olete, võime teid võtta.»

Alisele näidati paariaastast poisikest pehmete roosade põskede ja siniste silmadega.

«See tädi . . . Kuidas teie nimi on?»

«Alise Kursīte.»

«Daumants, see tädi on Alise. Tema tuleb nüüd sulle külla ja te mängite.»

Poisike vaatas tõsiselt Alisele ega lausunud sõnagi.

Alise pöördus koju rõõmsana ning uhkena.

«Ei usu, et nad sulle nii palju maksavad. Kas sa valesti ei kuulnud?» kahtles Ernestīne.

Isagi teenis vabrikus ainult saja rubla ümber päevas, seejuures ilma ülalpidamiseta.

«Aga kuulutuses oli ju kirjas, et makstakse hästi.»

Nõnda hakkas Alise advokaat Renge perekonnas tööle lapsehoidjana.

Alisele oli see esimeseks töökohaks elus ja ta tahtis oma kohustusi võimalikult hästi täita. Väikese Daumantsiga rääkis ta ainult vene keelt, nagu oli kästud. Poisile ei jäänud keel külge, ta vaikis, ühmas midagi või laulis omamoodi, ja kui tal midagi vaja oli, küsis läti keeles. Ja ega Alise ei saanudki palju Daumantsiga tegelda. Perekonnas juhtis kogu majapidamist proua ema. Tema osutus siis ka Alise töö ja aja määrajaks.

«Alise, jookse poodi!»

«Pühi tolmu!»

«Pese neid proua tikitud lappe!»

«Hakka põrandaid poonima!»

Vanaproua pesi lapselast ise, kõneles temaga oma isaisade keelt ja sõnas väimehe kavatsuse kohta õpetada poisile neljandaks eluaastaks selgeks kaks võõrkeelt, lausa põlglikult: «Ajavad ainult lapse pea segamini. Kasvab loll.»

Alise sakslannast paariline pidas teenija tööd häbistavaks ja Alise avastas õige varsti, et korteri puhastus- ja korrastustöid tegi tema üksi. Alise ei kurtnud, sest sellise tasu eest olnuks patt kellelegi kaevata. Ta pesi lapse rõivaid, ka vähemat pesu, puhastas põrandaid, hõõrus kastruleid, kuni need läikisid nagu uued, ja tõi kodust kaasa lappe ja isegi seepi, sest vanaproua oli sellega väga kokkuhoidlik.

Noorproua aga ei seganud end kuigi palju argiellu ja pisiasjadesse. Tema oli seltskonnadaam, käis tihti teatris ja kontsertidel, Rengede (õieti Rengede) juures käis vahetevahel külas

üks noor luuletaja. Proua istus siis klaveri taha ja mängis Chopini. Luuletaja ja härra Renge ise, kui ta kodus oli, kuulasid ja vaikisid sügavamõtteliselt.

Alisele meeldisid need kontserdid väga. Algul vedas ta Daumantsi paar korda vaikselt võõrastetuppa, istus nurka vaibale ja kuulas, kuid poisike oli rahutu ning segas ja Alise pidi lastetuppa tagasi minema. Seejärel kuulas Alise muusikat koridoris, ent see ei meeldinud vanaprouale. Niipea kui too seda märkas, ajatis ta Alise kohe mingile tööle. Lõpuks nautis Alise neid kontserte ainult läbi seina.

Kui Alise võõrastetuba koristas ja tolmu pühkis, tõstis ta alati klaverikaane üles ja puhastas valge rätikuga ka klahve. Vahel vajutas ta mõnda vaikselt ja kuulas hinge pidades, kuidas heli kustus, ent kord, kui kedagi kodus polnud, istus ta samuti pöördtoolile nagu proua ja püüdis ühe sõrmega mängida lihtsaid lauluviise. Tulemused olid nõnda haaravad, et ta ei kuulnudki ust avanevat.

«Vilma ei armasta, et teised tema klaverit klõbistavad.»

See oli vanaproua. Ta vaatas karmilt Alisele ja ootas, kuni see kaane sulges ja toast väljus.

Kodus küsis ema:

«Oled sa haige või?»

«Ei,» vastas Alise.

Ta ei suutnud valetada ega ka tõtt kõnelda.

Palka oli proua Renge lubanud maksta kuu viimasel päeval ja ta täitis oma lubaduse.

«Võtke vastu, mille olete auga ära teeninud,» sõnas ta heasoovlikult ja ulatas raha. Alise tänas ja pistis selle põlletaskusse. Koridori puhastades kuivatas ta käed ja luges rahatähed üle. Tegelikult seal polnud suurt lugeda — kolme nädala eest kolmsada rubla. Alise jahmatas. Ta oli töötanud üksteist päeva ja lootis saada vähemalt tuhandelise. See olnuks juba peaaegu pool uuest talvemantlist. Alise kurgus hakkas taguma süda.

Jõudnud määratud tööga lõpule, võttis Alise julguse kokku ja koputas proua toa uksele.

«Jaa?»

Proua Renge kirjutas parajasti roosale paberile kirja. Kirjutatut varjates pani ta peopesa kirjale ja küsis ebasõbralikult:

«Mis teil vaja?»

«Palun andestage, et segasin, kuid . . .»

«Mis on?»

«Kas see on kolme nädala eest kõik?»

Alise rutjus sõrmedega raha.

«Palju siis teie tahtsite?»

«Mulle tundus, et sada päevas.»

Proua puhkes naerma:

«Mu vaene laps, küll teie olete naiivne. Teie tahate, et meie teid toidaksime ja siis veel küsite säärast raha. Võinael üksi maksab kaheksakümmend rubla.»

Alise ei suutnud kõnelda. Ta langetas pea ja väljus.

Nõnda polnud ta veel iialgi enda pärast häbenenud.

Rengede juurde läks Ernestine ja ütles, et tema tütar nii vähese palga eest ei tööta.

«Ta ise oli rahul,» imestas proua.

«Ta sai teist valesti aru.»

«Meie pole süüdi, kui ta küllaldaselt oma emakeelt ei oska. Ja pealegi ei õpetanud ta poisile midagi.»

«Teie andsite talle muid töid.»

«Meie?»

«Kes siis?»

«Ta tahtis mu emale meeldida. Tal pole iseloomu. Ma nägin seda ju kohe. See on kogu eluks ta käejoontesse kirjutatud. Kahetseme väga, et juhtus selline arusaamatus.»

Alisel tuli jälle tööd otsida.

Just sellal muutus pime Krišs järjest jõuetumaks. Nüüd magas ta Gertrūde köögis. Hommikul tõustes istus ta nurka, kus ta kõige vähem segas, ja jäi sinna kuni õhtuni. Ta oli järsku nii nõrgaks jäänud, et ei suutnud enam alla õue ronida. Siis hakkas Krišs valude üle kurtma. Ta istus kössivajununa, hoides käsi kõhul ja õõtsudes ettepoole ning tagasi.

«Peab arsti kutsuma,» ütles Ernestine.

«Võib ju kutsuda,» nõustus Gertrūde, «kuid asi on ju selge. Põie viga.»

«Arsti pole vaja,» tõrjus ka Krišs ise.

Gertrūde saatis Alise Aleksandri turule ja lasi teda sealsetelt naistelt osta leesikaid, keetis neist teed ja andis Krišsile juua. Kuid Krišsil ei hakanud sellest parem. Ühel hommikul ei jaksanud ta enam voodist tõusta.

«Kas sul väga valutab, vanaisa?» küsis Alise, istudes voodiserval.

«Valutab küll.»

«Ehk läheb üle.»

«See ei lähe üle. Kui peab surema, siis ei lähe üle.»

Krišs sõnas seda päris rahulikult, kuid Alise värises.

Valud muutusid üha tugevamaks ja Krišs oigas, eriti öösiti. Gertrūde ei suutnud enam oigamist taluda ja viibis rohkem Nelda ja Kursītiste pool kui oma korteris. Alisele tundus jubedana, et vanaisa seal üksi lamas ja oigas. Iga hetk võis saabuda tema viimne tunnike, ja siis lahkub vanaisa üksinda ning mahajäetuna. Seepärast võttis Alise raamatu ja läks Krišsi juurde

istuma. Ta katsus valjusti lugeda ja lootis, et see pöörab vanaisa mõtted vähekese mujale ja tal hakkab kergem. Kuid Krišs ei kuulanudki. Aga Alise läheduses tundus talle nagu veidi parem ja Alise jäi ka ööseks vanaisa juurde. Gertrūde aga läks Kursītiste juurde Alise voodisse magama.

Kord puudutas Krišs oma kuivetanud sõrmedega Alise kätt ja kobas küünarnukist edasi kuni õlani, otsekui soovides Alisel pead silitada, kuid käsi langes tekile tagasi.

«Ma pole sind kunagi näinud, Alise,» lausus ta peaaegu sosinal.

«Ei, vanaisa, sa oled mind näinud.»

«Tollal olid sa väike. Suurena pole ma sind näinud.»

Saabus tund, millal Krišs hakkas sonima.

«Võtke kinni! Need on nood mõrtsukad!» karjus vanaisa äkki ja tahtis istuli karata. Kogu kehast värisedes viskles ta voodis, kuni teadvus tagasi tuli. Alise pühkis tema higist laupa.

«Mis sul juhtus, vanaisa?»

Krišs ei vastanud, alles mõne tunni pärast lausus ta ootamatult:

«Ma ei unistanud, tütreke. Oleksin pidanud nad üles andma, kuid ma kuulasin tema sõna ja . . .»

Alise kõneles vanaisa kummalisest jutust teistele.

«Teda vaevab nüüd patt,» ütles Gertrūde.

Nõnda sai Alise teada, et umbes nelikümmend aastat tagasi, kui Balodised polnud veel seda krunti ostnud, nägi Krišs ühel hommikul, kuidas läbisõiduvärava kangialuses torgati läbi inimene. Mõrvarid olid vaadanud Krišsile ning öelnud, et hoidku ta suud paotamast, seejärel lahkunud. Läbitorgatu oli juba lõpukorral. Hiljem olid tulnud teised möödaminejad, kutsunud linnavahi ja jooksnud igale poole, kuid mõrvareid pole leitud. Läbipistetu suri sealsamas kangialuses. Gertrūde oli veel noominud, miks Krišs ära ei läinud, vaid kutsus teisigi surnu juurde. Lapsed olnud ju alles väikesed ja mida hakanuks Gertrūde peale, kui Krišski oleks pärast seda läbi torgatud . . . Paar päeva hiljem oli Krišs üht mõrvarit jaamas kohanud. Mõlemad olid rinnutsi kokku sattunud ja teineteise ära tundnud. Linnavaht seisnud sealsamas, kuid Krišs läinud vaid mööda. Ta mõtelnud naisele ja lastele.

«Nüüd ei anna Jumal talle seda andeks ega võta teda vastu,» sõnas Gertrūde lõpuks ja luges vaikselt enda ette «Meie isa» palvet.

Kaks viimast nädalat olid Krišsile kohutavad. Ta ei taibanud enam midagi, oigas valjusti ja karjus vahel ebainimlikult.

«Sūda on liiga tugev,» lausus Rūdolfsi kutsutud arst ja süstis morfiumi. Seejärel tuli halastajaõde ja niipea, kui ühe süsti

mõju lõppes, järgnes teine. Kõige selle eest tasus Rūdolfs ega lubanud teistel maksta kopikatki.

Lõpuks süda väsis ja Krišs heitis hinge.

See oli raske talv. Sadas ebatavaliselt rohkesti lund. Kursītistel tuli seda järjest tänavatelt koristada, puistata liiva ning tuhka ja raiuda jääd. Varsti pärast Krišsi surma haigestus ka Alise, lamas peaaegu terve kuu ega suutnud seejärel kaua kosuda.

Gustavs töötas ikka veel korgivabrikus, lükkas raskeid kaherattalisi vagonette, kandis koori ja valmistoodangut. Võrreldes nendega, kes seisid masinate taga, ei tundunud talle usaldatud töö liiga üksluisena ega raskena, kuid ikkagi tuli tal päev läbi liikuda, vahel kiirustadagi, nii et õhtuti tundis Gustavs nõnda suurt väsimust, et ta ei tahtnud isegi ajalehti lugeda. Aga tuli luud kätte võtta ja minna tänavaid pühkima.

Gustavs ei kavatsenud igavesti vabrikusse jääda. Kevade lähenedes pidi terves Riias lõpuks ometi leiduma mõni vaba aednikukoht. Gustavs hakkas jälle aiandites ringi käima, küsis järele endises Keiserlikus Aianduse Seltsis, luges kuulutusi, kuid ei sattunud millelegi kindlale.

Seejuures ei andnud Gustavsile rahu üks teine plaan. Ämma majal oli küllaltki suur krunt. Endise hobusetalli ja õuemajakese taga asus umbes poolteisesaja ruutsülla suurune väli, kuhu mõned üürnikud olid rajanud sibulapeenraid, aga ülejäänud alal, mida keegi ei kasutanud, tagusid poisikesed suvel palli. Gustavsil tekkis idee rajada sinna kasvuhoone, võib-olla isegi kaks, kus võiks lilli kasvatada. Suured viiekorruselised majad asusid ida pool ega varjanud peaaegu sugugi päikest. «Tünnike,» alustas ta ühel õhtul hämmeldunult otsekui julgust kogunud armunu, «me kasvataksime roose.»

«Tünnikeseks» nimetas Gustavs oma elukaaslast siis, kui ta heas tujus oli, kuigi Ernestīne oli alati olnud sale ega meenutanud üldse tünni. See nimi oli võrsunud sellest keelte segadusest, mis peitus Gustavsis ja millest ta jäädavalt ei vabanenud. Üles kasvanud Riias, käinud saksa koolis, siirdunud noorusaastatel Venemaale, oli ta oma lätipärasusest mõndagi kaotanud. Ja lopsaka habeme, mõninga ebalätiliku maneeri ja ebamäärase aktsendi tõttu pidas mõnigi teda muulaseks — venelaseks, sakslaseks või juudiks.

Gustavs mõõtis õues vaba väljakut, joonestas ja rehkendas nädal aega ja ütles siis Ernestīnele:

«Tünnike, me saame ühe Rosenhausi*.»

«Enne peaksime küll mammaga läbi rääkima.»

«Mis talle ei võiks selles meeldida?»

---

* Rosenhaus — rooside kasvuhoone (saksa k.). (Tõlkija.)

«Noh,» kehitas Ernestīne õlgu, «sellele võib mitmeti vaadata. Ja kas sa ei peaks veel järele mõtlema?»

Ent Gustavs oli juba süttinud. Lõpuks veenis ta ka Ernestīne, ja järgmisel pühapäeval, kui ämm tuli kirikust täis kristliku kaastunde vaimu, panid Kursītised lauale värskelt lüpstud piima ja rääkisid Gertrūdele oma vajadusest. Gertrūde kuulas väimeest üsna heatahtlikult ja küsis, kui palju selline triiphoone maksma läheb, kui palju see tulu toob ja kes selle valmis ehitab.

«Mina ise.»

«Kulvad puud on praegu kallid,» teadis Gertrūde ütelda. «Laudalakas on nii palju laudu, et prussideks jätkub.»

«Neid ei või ära raisata. Krišs pani nad sinna, et kui on vaja majal midagi parandada.»

«Okskõik. Materjali võib osta.»

«Kui sa arvad, et see midagi sisse toob, mis siis minul, löö õlga, kui oled nõnda rikas.»

Nõnda rikas, et kasvuhoonet ehitada, oli Gustavs tõepoolest. Kakskümmend viis tuhat müüdud linnalähedase talu eest polnud veel ära kulutatud.

«Peaksid ka Rūdolfsiga kõnelema, tema on säärastes asjades targem,» ütles Gertrūde veel, kui Kursītised minema hakkasid.

«Mida siis Rūdolfs?» imestas Gustavs.

Siiski kõneles ta ka kõiketeadva ning osava naisevennaga. «Sinu nõu on kuldaväärt,» kiitis sugulane.

Gustavs hakkas tegutsema ja tõi ühel päeval koju laudu, latte, prusse ja pani need tühja vankrikuuri.

Gustavs ei olnud veel õhtueinet lõpetanud, kui kööki tuli Gertrūde.

«Kas sina vedasid need puud sinna?»

Gustavsi üllatas ämma toon. Too oli viimasel ajal üldse üpris napisõnaline, nagu oleks väimees midagi halvasti teinud.

«Sa tahad minu õue aiandit rajada?»

Gustavs jahmatas.

«Aga teie ju ise lubasite!»

«Ma ei olnud veel järele mõelnud. Mis mina, vana inimene, säärastest asjadest palju taipan. Mulle võib kõike pähe rääkida.»

See polnud tõsi. Gustavs teadis küllalt hästi, et ta suutis ämmale ainult harva auku pähe rääkida. Kuni ta vaikis ja püüdis mõista, mis oli juhtunud, jätkas Gertrūde:

«Ma ei või ju minna ja üürnikele ütelda, et noid aiamaid ei saa neile enam lubada. Aastast aastasse harisid nad seal oma peenraid, panid sõnnikut, vedasid kaugelt sinna musta mulda, ja nüüd võetakse neilt kõik ära. Minu suu ei avane neile seda öelema.»

«Seal pole neid peenraid kuigi palju,» vastas Ernestīne.

«Palju või vähe. Aga kõik on armastusega haritud.»

Gustavs katsus selgitada, et esialgu ta suurt kasvuhoonet ei ehita, et üürnike peenraid pole praegu vaja puudutada, et piisab ülesharimata maast, kus võib teha, mida tahab.

«Aga kus lapsed mängiksid? Kus õhku saada?»

See oli päris naljakas.

«Millistest lastest sa kõneled, mamma?» küsis Ernestine.

«Sinu õelastest,» katkestas teda Gertrüde.

«Kas Nelda sulle kõike seda rääkis?»

«Miks siis Nelda?»

«Rüdolfs ka?»

«Kes võib mulle midagi rääkida? Olen ise oma isand ja peremees. Ainult ühte ma teile ütlen, kuni mina elan, olen ma omas majas otsustaja.»

«Nii et sa ei luba Gustavsit seda kasvuhoonet ehitada?»

«Pärast minu surma ehitage, mida tahate.»

Nagu valmistuks keegi talle halba tegema, heitis Gertrüde Ernestinele ja Gustavsile umbuskliku, peaaegu vaenuliku pilgu ja väljus kähku, ust kinni lüües.

«Seda ma nõnda ei jäta!» hüüdis Ernestine.

Hiljem läks ta veidi rahunenult Nelda juurde. Ernestine tundis oma nooremat õde, sellepärast alustas ta üpris rahulikult:

«Kellele sa neid taljesid õmbled?»

«Segalsitele.»

Ernestine vaatles riiet, kiitis õmblust ja küsis siis nagu muu seas:

«Kas mamma rääkis sulle ka midagi sellest kasvuhoonest?»

«Mis kasvuhoonest?»

See läks liiale.

«Ära teeskle!» ei pidanud Ernestine vastu, kuid ei tõstnud häält.

Nelda hammustas huulde ega vastanud.

«Kas sa ütlesid mammale, et sinu lastele ei jätkuks siis õhku?»

«Mina pole midagi öelnud.»

«Raske uskuda.»

Nelda vaikis.

«On sul kahju, et Gustavs saaks sealt nurgakese endale? Kas siis roosid nõnda õhku rikuvad, et Emilsile ja Viktorsile enam hingamiseks ei jätku?»

«Sa võid naerda kui palju tahad. Aga kas siis poisid enam saaksid palli mängida? Kasvuhoone on ju klaasist. Tuleb igavene skandaal, kui lapsed sel kasvuhoonel mõne klaasi katki löövad.»

«Gustavs ei suuda enam vabrikus töötada. Ta pole harjunud ja on juba liiga vana. Ja kui kellelgi on vähe õhku, siis on see Gustavs ja mitte Emils ega Viktors. Need leiavad õhku mujaltki.»

«Kui sa teada tahad, siis polnud see mina, kes hakkas õhust rääkima.»

«Kes siis?»

«Ma ei taha klatšida.»

«Ei oska arvata, kes veel võiks huvi tunda, kuidas su lapsed hingavad.»

«On inimesi, kes selle eest muretsevad.»

«Ära luiska!»

Ernestine ei suutnud juba lapsepõlves taluda, et õde millalgi ei tunnistanud oma eksimusi ja tihti valetas. Praegu tundis ta, et ta ei suuda ennast valitseda, ja et ei tekiks parandamatute tagajärgedega riid, tõusis ta püsti, et lahkuda.

«Sa tahad mind valelikuks teha!» hüüdis Nelda.

«Mina ei taha midagi teha. Kõik on juba selge.»

«Ei, midagi pole selge.»

«Hästi, hästi.»

«Kui sa teada tahad, see oli Rüdolfs. Rüdolfsile ei meeldi, et Gustavs sinna midagi ehitab. Ära sa ainult seda talle kätte räägi! Taeva pärast!»

Päev hiljem läks Ernestine Rüdolfsi juurde. Lõbusana ning naeratavana nagu ikka suudles too õde põsele ja pani ta sügavale pehmele toolile istuma. Kõnelnud ühest ja teisest, küsis Ernestine:

«Rüdolfs, miks sa ei taha, et Gustavs ehitab roosidele kasvuhoone?»

Rüdolfs oli harjunud äkiliste, ebameeldivate küsimustega, sellepärast vastas ta ilma segadusse sattumata:

«Ma kardan sinu pärast.»

«Minu pärast?»

«Jaa. Nimelt sinu pärast. Ma olen avameelne. Armastan sind ja hindan sind palju kõrgemalt kui Neldat, seepärast valmistab su saatus mulle muret.»

Teinud mõjuva pausi, jätkas Rüdolfs:

«Esiteks pole Gustavs mees, kes suudaks täiesti omal jalal seista, juhtida oma ettevõtet ja võidelda konkurentidega. Ta pole seda iial teinud. Kogu eluaja, välja arvatud see kiratsemine seal linna lähistel, on ta teisi teeninud. Ja kelle juures? Ebapraktiliste vene mõisnike juures, kellele oli poolenisti ükspuha, kui palju selline aed sisse toob või ei too. Miljonäride juures, kes ei teadnud, kuhu raha panna, toppisid mustlannadele särgi vahele. Siin pole enam Venemaa. Väikesele ettevõtjale pole tulevik kerge. Kes neid lilli müüks? Tema? Sa seisaksid tänavanurgal ja kaubitseksid. Sa muutuksid turunaiseks.»

«Ta müüks otse kauplustele.»

«Kopikate eest.»

«Võib ju ka ise väikese poe . . .»

«Oled unustanud, kuidas tal oma poega läks. Ja kuhu sa pärast seda jõudsid? Mis elu sul pärast seda oli?»

Ernestinel ei olnud midagi vastata.

«Teiseks võib meie emake näiteks peagi jumala rahusse minna. Maja pärime meie, kolm last — sina, Nelda ja mina —, müüme selle ära ja jaotame raha ühesuurusteks osadeks. Kes vajaks Gustavsi kasvuhoonet? Kellele ta selle müüks? Kas meie maksaksime talle selle eest? Raha oleks maha visatud. Ma arvan, et Nelda poleks nõus arvestama seal mingi kasvuhoonega.»

«Kõnele parem enda eest!»

«Jääb ka selline võimalus, et maja ei müüdagi, et jätan selle endale ja maksan teile, mõlemale õele, teie osad välja. Mullegi pole vaja Gustavsi kasvuhoonet. Ma võiksin sinna kohta ehitada viiekorruselise maja.»

Ernestine tõmbas järjest sügavamalt hinge.

«Kolmandaks. Mamma pole see inimene, kes suudaks kõike rahulikult pealt vaadata. Kas tema jaksaks taluda, et tema majas hakkaks peremeheks keegi teine?»

«Ma ei mõista.»

«Kui Gustavs seal tegutseks, ja tal tuleks tegutseda oma tahtmist mööda, peaks ta siiski likvideerima nii peenrad kui ka mänguplatsi. Tahes-tahtmata oleks ta peremehe osas, hakkaks pretensioone esitama ja nii edasi.»

«Praegu on ta seal ainult kojamees. Ilma palgata.»

«Armas Ernestine, ma armastan ja austan sind väga, ma räägin kõike ainult sinu heaks.»

«Tänan.»

Sel õhtul ei öelnud Ernestine Gustavsile midagi, kuid päev hiljem jutustas ta sellest kõnelusest kõigi üksikasjadega.

Gustavs vaikis kaua ja lausus siis:

«Tuleb ära minna.»

«Võib-olla küll.»

Kursitised otsustasid otsida odavama korteri mujal, kõige parem Daugava-taguses, kus paljudel majadel on aiad või tühjad liivalagendikud, kuhu võib kasvuhoone ehitada. Linna lähistelt kaasa toodud lehmal puudus juba ammu toit; seda tuli osta kalli raha eest, piima aga jagati Gertrūdele ja Neldale muidu. Seepärast veeti Grieta juba järgmisel nädalal laadale ja müüdi ära. Gertrūdel ja Neldal tuli piima jälle poest osta. Muidu aga jäi kõik vanaviisi, toodud puumaterjal seisis vankrikuuris, Gustavs käis vabrikus ja jätkas nii hommikul vara kui õhtul hilja lume pühkimist, jää raiumist, tänavatele liiva ja tuha raputamist. Suhted ema ja õega muutusid märksa jahedamaks. Kursitised ainult tervitasid ega laskunud pikematesse kõnelustesse. Võis märgata, et mõlemad sugulased tundsid end

ühest küljest ebamugavalt, samal ajal olid nad aga rahul, et nende õigus oli võitnud.

Kui Gustavs ühel pühapäeva hommikul läks jälle ringkäigule aianditesse tööd otsima, ohverdas ta kuus rubla ja sõitis trammiga. Vagun oli pooltühi. Gustavs avas ajalehe ja lasi harjumusest silmad üle kuulutuste käia. Äkki hakkas ta prille kohendama.

«Kiiresti vaja aednikku . . .»

Ent rõõm oli enneaegne, kohta pakuti nagu alati maale. Tujust ära minnes murdis Gustavs ajalehe kokku ja pistis tasku. Kuid sõitnud paar peatust edasi, võttis ta ajalehe taskust ja luges kuulutust veel kord.

«. . . mõisa südamesse, hästi hooldatud puuviljaaeda. Üles anda Riias, Rüütli tänavas . . .»

Gustavs tundis suuri mõisaaedu, tavaliselt olid need korrast ära ja vajasid küllalt palju tööd, et neid korda seada. Gustavs oli kümme aastat mõisates elanud ja aedu harinud. Aga see oli ammu, noorpõlves. Tollal oli ta üksi ja võis minna kas või kuhugi maailma lõppu, nüüd aga olid naine ja tütar . . .

Ja siis haaras Gustavsit ootamatu keeris. Ta tõusis püsti, astus järgmises peatuses maha ja tõttas näidatud aadressi järele.

Ukse avas teenija.

«Oodake, ma teatan teist härra polkovnikule.»

Gustavsile tuli vastu väheldast kasvu inimene ohvitseri mundris. Hämmastas see, et kiitsuke, poisikeselik nägu oli erakordses ebakooskõlas läbitungiva pilgu ja lõikava häälega.

«On teil vajalik haridus?»

«Oppisin Wagneri juures.»

«Soovitused?»

Tunnistused eelmistest töökohtadest olid Gustavsil taskus, need olid kõik kiitvad.

Nooruslik polkovnik võis olla umbes kolmekümne viie aastane, kuid temaga kõneldes tundis Gustavs ennast arusaamatul kombel peaaegu poisikesena, nii tugev eneseteadvus peitus selles kõhnavõitu inimeses.

«Olete teie minu tingimustega rahul?» küsis polkovnik kõneluse lõppedes.

«Jah,» vastas Gustavs.

«Millal teie võiksite tööle asuda?»

«Kevad tuleb, peaksin juba aias olema ja . . .»

«Järgmisel pühapäeval on teil jaamas hobune vastas.»

Ohvitser andis mõista, et vastuvõtt on lõppenud. Gustavs lahkus ja sammus erutatult minema.

Aga mida lähemale jõudis pruun maja Tallinna tänavas, seda enam Gustavs kainestus, tal hakkas hirm.

«Tünnike, ma palkasin end aednikuks.»
«Kus?»
«Sulle ei meeldi.»
«Ütle ometi, kus?»
«Maale. Kuramaale.»
Ernestīne ootas, et Gustavs veel midagi ütleks.
«Seal on mõisa aed. Kümme vakamaad. Aednikul on seal omaette maja, täiesti omaette. Kakskümmend tuhat rahapalka aastas. Ja seal on laut. Võib lehma pidada. Peremees lubab aias karjatada.»
«Sa tahad selle koha vastu võtta,» ei uskunud Ernestīne veelgi.
«Aga mida me siin teeksime?»
«Mina ei lähe siit kuhugi.»
Terve päeva püüdis Gustavs Ernestīnet veenda, et tuleb maale sõita, Ernestīne aga Gustavsit, et tuleb linna jääda. Õhtupoolikul andis Gustavs tülitsemisest väsinuna järele ja läks polkovnikule ära ütlema. Kuid jõudnud Rüütli tänaval majani, kus elas uus peremees, Gustavs peatus. Kõndinud seal mõne aja, pöördus ta tagasi.
«Ütlesid ära?»
Gustavs ei vastanud. Ernestīne rohkem ei pärinud. Ta teadis, et paari päeva pärast on mehe tusatuju lahtunud ja kõik on jälle hästi. Ent möödus terve nädal ja Gustavs oli ikka veel samasugune — sünge, endassesulgunud, otsekui iga sõna säästev.
Esimest korda hakkas Gustavs vastu, kui ta oli kuueteistkümneaastane. Samuti kui Balodised olid Kursītised tulnud Riiga kergemat elu otsima ja seda ka leidnud — vanemad pidasid sissesõidukohta ja odavat teemaja. Ja Gustavs pandi samuti nagu Rūdolfs saksa kooli, et temast härra saaks. Gustavs oli hoolas ja sõnakuulelik, võis uhkustada väga ilusa käekirjaga. Vanemad pidasid oma pojale riigiametniku karjääri juba kindlustatuks.
Kui noorukil algas häälemurre, ta vähehaaval muutus, kurtis, et talle ei meeldi toas istuda ja et tal valutab pea; vahel muutus ta tühja asja pärast tõrksaks, eriti isa vastu. Säärastel kordadel andis vana Kursītis rihma, ema õpetas kaua, et on vaja olla aupaklik ning kannatlik. Kuid eriti suurt tähelepanu vanemad poja tujudele ei omistanud. Siis selgus äkki, et Gustavs ei olnud enam tervelt kuu aega koolis käinud, vaid pärastlõunani tänavatel hulkunud, kuni tunnid lõppesid. Ei aidanud rihm ega ema pisarad — Gustavs keeldus kooli minemast. Et poiss ei jääks päriselt ilma ametita, otsustati ta aednikuks õpetada, kuna Gustavsile ei meeldinud ükski töö, mis oli seotud pikema istumise, kitsaste ruumide ja müraga. Vaikne, rahulik tegelemine kasvuhoonetes, aias ja puukoolides oli Gustavsile meelt

mööda, ja ta hakkas huvi tundma iga taime, lehe ja õie vastu, jättis endale meelde taimede ladinakeelsed nimed, otsis isegi erialast kirjandust ja kujunes kaheksa aastaga kõrgesti kvalifitseeritud spetsialistiks.
Käis ringi jutt, et Kesk-Venemaal võivat aednik teenida palju rohkem kui Riias. Gustavs tahtis õnne proovida, ja kuigi ema seda püüdis maha laita, siirdus ta võõrsile.
Töö oli Gustavs täpne, kuid talle jäi küllalt palju vaba aega, eriti talvel. Joomine ja kaardimäng teda ei tõmmanud, kuigi ta ära ei ütelnud, kui teda selliste asjade juurde kaasa kutsuti. Sellele lisaks elas nii mõisates kui linnas palju üksikuid või hõlpsasti ligipääsetavaid naisterahvaid. Nende õrnadele kutsetele Gustavs liiga palju vastu ei pannud, sest loomult oli ta tundeline ja isegi südamlik. Juhtus ka joovastavaid seiklusi — väljasõite troikaga, lõbutsemisi mustlannadega, kuid kõige pikantsemad seiklused olid seotud öödega naistekloostris.
Säärase üsna lõbusa elu juures veeresid aastad nagu olematuna ja päris märkamatult oli Gustavsist saanud vanapoiss. Kord, kui ta oli jõuludeks Riiga sõitnud vanemaid külastama, hakkas õemees Gustavsit pilkama, et ta kardab naisi ega abiellu ialgi. Sooja peaga tunnistas Gustavs, et lugu pole sugugi nii, ja jutustas õemehele paar kaasakiskuvat lugu. Õemees oli lobasuu, kes jutustas kuuldust Gustavsi õele, õde emale. Ema oli pahane ja otsustas Gustavsi kohe abielluma panna. Siitsamast Riiast leiti pruut, ema sõbratari tütar.
Ernestīne oli nägus, hästi kasvatatud ja Gustavsist kaksteist aastat noorem. Tollele meeldis kiiruga otsitud pruut, veelgi rohkem — Gustavs armus kohe Ernestīnesse ja viis ta rõõmsalt endaga Uraali kaasa.
Kuid senine kergemeelne suhtumine naistesse maksis ennast kätte. Gustavs ei olnud oma seniseid vahekordi korraldanud, ja Ernestīnel tuli üle elada väga kibedaid silmapilke. Sellega olid ka mesinädalad rikutud. Veel õieti õitsele puhkemata kadus Ernestīne armastus kõigiks aegadeks. Gustavs kannatas, selgitas, palus, kuid asjatult. Ernestīne ei pehmenenud. Algasid etteheited, tülid. Siis juhtus õnnetus, laps oleks peaaegu hukka saanud. Rängalt tunnetades oma süüd, tõotas Gustavs vaikselt kogu edaspidise elu pühendada tütrekesele ja perekonna eest hoolitsemisele. Ja nüüd oli ta juba paarkümmend aastat sõnakuulelik, ustav mees ja hoolitsev isa.
«Isake, miks sa nii mures oled?»
«Pole midagi, see . . .» — Gustavs vaikis, lauset lõpetamata.
«Küll sa leiad tööd ka siinsamas Riias.»
Gustavs nagu noogutas peaga, kuid ei tõstnud silmi. Alise märkas, kui piinavad on isale säärased kõnelused, ja jättis ta murelikult rahule.

Ja siis pühapäeva hommikul, lõpetanud tänava pühkimise, pani Gustavs selga paremad riided ja lahkus sõnagi lausumata. Võis arvata, et ta läheb järjekordsele ringkäigule mööda Riia aiandeid tööd otsima. Kuid Gustavs läks jaama, võttis jaama hoiuruumist varem sinna pandud vana nahkkohvri ja koti vooditeki, töörõivaste ning mõningate aednikule hädavajalike riistadega ja ostis kassast pileti Bruģesse.

Aga postkastis Kursītiste uksel lebas sedel: «Ma ei öelnud seda kohta ära ja sõidan täna sinna tööle. Kui ennast sisse olen seadnud, saadan kirja uue aadressiga. Kui midagi juhtub, kirjutage. Gustavs.»

Saabusid lihavõtted. Gustavsi ärasõidust oli möödunud kolm nädalat. Selle aja jooksul oli ta saatnud kaks postkaarti. Viimane tuli nüüdsama, enne pühi. Halbade teede ja töö tõttu ei saa ta praegu kuhugi sõita. Hiljem, kui soojemaks läheb ja maanteed tahenevad, tulgu Tünnike ja Alise talle külla, et vaadata aeda ja maja, kus ta elab. Sõita tuleb Bruģe linnani rongiga, seejärel aga tuldagu mööda maanteed Graķi mõisa. Kõiki kaheksateistkümmet versta ei tule jalgsi käia. Talumehed võtavad hea meelega vankrile. Võib ju ka paluda. Naisterahvastele ära ei öelda.

«Kui tark! Meil on aega külas käia, meile pole teed halvad. Elagu aga seal maal õnnelikult!»

Ernestīne sõnad olid täis kibedust.

«Vahest võiksime sõita nüüd pühadeks?» tähendas Alise, nagu poleks ta ema sõnu kuulnudki.

«Mis sulle pähe tuli!»

Pärast Gustavsi põgenemist ütles Ernestīne Ģertrūdele, et ta pühib tänavat igal teisel nädalal, sest Nelda võib seda koos oma poistega, kelledest vanem on juba viieteistkümneaastane, teha niisama hästi kui Ernestīne ja Alise. Ja kui tänav pole pühapäeva õhtul puhas, ei hakka seda esmaspäeva hommikul pühkima Ernestīne ega Alise. Kui ei suudeta kokku leppida, maksab Ernestīne korteri eest üüri nagu iga võõras inimene ega tee tänavast teadmagi. Suhteid, mis kujunesid ühelt poolt Ernestīne ja teiselt poolt ema ning Nelda vahel, ei võinud nimetada otse vaenulikeks, küll aga mõlemapoolseks solvumiseks ning kibestumiseks.

Esimesel lihavõttepühal läksid Alise ja Ernestīne pärast jumalateenistust Daugava äärde suurvett vaatama. Meeli erutasid kahjustused, mida tulvaveed olid tekitanud Grīvas ja Daugavpilsis, seepärast oli kalda ääres palju rahvast, sest kõik lootsid näha midagi ebatavalist — ujuvaid maju, majakraami ja vahest isegi uppunud inimesi ja loomi. Leidus mõningaid, kes ihkasid mingit saaki ja ootasid pootshaakidega varustatuna

ujuvat vara. Kuid sogane hoovus tõi kaasa ainult jääd ja tühist rämpsu.

Rahva keskel trügisid plekist korjanduskarpidega lapsed ja hüüdsid kätteõpetatult:

«Härrad ja daamid! Toetage õnnetuid, kes kaotasid peavarju.»

Mõned korjajad ajasid läbi oma sõnadega:

«Onuke, ärge olge kitsi, visake terve «tamm»*.»

«Visake, visake, ei tasu koonerdada. Tsaariraha nagunii enam ei maksa.»

Aga mõni teine sirutas ainult karbi ette ja vaatas vaikides mõnda silma, et hakkas ebamugav.

Alisel oli käekotis üle viiekümne rubla. Saanud isalt kaardi, tekkis Alisel kohe plaan tema külastamiseks ja ta pani rongipileti jaoks raha kõrvale.

«Annetage puudustkannatajatele!» Turjakas poiss seisatus teel väljakutsuvalt. Alise haaras käekoti järele, ent siis peatus.

«Pole vaja,» sosistas Ernestīne.

«Ei, ma annan.»

Alise võttis kümnelise. Paluja vilistas.

«Nii vähe?»

Alise lisas veel kakskümmend.

«Kitsi, kitsi olete, preili.»

Siis andis Alise kõik, mis kotis leidus.

Mõne aja pärast, kui mõlemad kõndisid juba Maria tänaval, alustas Ernestīne:

«Küll sa oled rikas!»

«Nad on ju nii õnnetud.»

«Too poiss võib ise sinu raha ära krapsata. Võib traadiga välja õngitseda.»

Alise langetas pea ega vastanud.

Pühade lõuna oli nagu taevamanna.

«Sõõ ometi rohkem, laps!»

«Tänan, ei soovi.»

Pesnud nõud, võttis Alise raamatu, istus akna alla, kuid silmad libisesid tähtedest mööda.

«Sa näed halb välja. Mine magama!» ergutas Ernestīne muretlikult.

Alise heitis pikali ja tõmbas teki üle pea. Nõnda oli kergem pisaraid varjata.

Õhtul ütles Ernestīne:

«Kui sa nii väga tahad, siis sõidame.»

«Kas me mõlemad, emake?»

Ernestīne suhtus Alise rõõmu tagasihoidlikult.

«Aga sa ju ei taha.»

* «Tamm» — 1920-ndate aastate algul kaunistasid Läti Vabariigi 100-rublalisi (= 2 latti) rahatähti tammelehed. (Tõlkija.)

«Üksinda ma sind ei lase.»

Teisel hommikul tõttasid Ernestīne ja Alise jaama. Alise oli viimast korda rongiga sõitnud vaid enne sõda, kui ta oli alles väike tüdruk, seepärast istus ta nüüd erutatuna ning rõõmsana akna juures otsekui sinna kleepununa ega pannud tähelegi, kui ema hakkas kõnelema kõrvalistujaga.

«Tütar?» küsis võõras.

Alise pööras pilgu aknalt ja nägi meeldivat noort naist, kes oli vaid umbes viis aastat temast vanem.

Rong ei kiirustanud, ja Bruģeni võisid reisijad paljugi kõnelda. Selgus, et ka reisikaaslase sihtkohaks on Graķi mõis ja et jaamas on vastas tema mees hobusega, et neil on Graķis väike pood endises kõrtsis, lapsi aga pole. Ernestīne omakorda kurtis mitte üksnes suure elukalliduse üle nüüdses linnas, vaid jutustas ka röövlite sissetungist mullu suvel, pruunist puumajast, Gustavsi äkilisest ärasõidust.

«Ma tunnen teie meest. Säärane hallivõitu isand habemega. Vaikne ja intelligentne. Tema ostis meie juurest pange, petrooli, suhkrut.»

Reisikaaslane hakkas kõnelema polkovnikust, kellele oli mõisasüda antud, ja suurest aiast, kuid palju ta ei teadnud, kuna ta ise oli koos mehega alles hiljuti Graķisse asunud. Seevastu ei olnud Ernestīne täna kuigi jutukas, ja mida lähemale Bruģe jõudis, seda vaiksemaks ta jäi.

«Kas te võiksite minu tütre selle mõisani viia, kui teile ollakse hobusega vastas?» küsis ta äkki.

«Me viime teid mõlemaid.»

«Mina sõidan Riiga tagasi.»

«Kuidas? Mispärast?»

«Mamma!»

«Mina sõitsin kaasa üksnes Alise pärast, aga kui teie ta kohale viite, siis ... Mulle jäi koju palju tööd.»

Alisele valgusid pisarad silmi, uus tuttav tundis piinlikkust, püüdis vastu vaielda ning keelitada, kuid Ernestīne jäi oma otsuse juurde.

Kui Gustavs Ernestīnega abiellus, oli noorik kahekümne nelja aastane ja meheleminekuks valmis. Nad mõlemad Neldaga olid omandanud nii majapidamise kui ka õmblemise oskuse. Ema ei tahtnud, et tütred endale õmblemisega leiba teeniksid, sest tema vaate kohaselt ei tohtinud noor naine, kes soovis paremasse seltskonda pääseda, seda teha. Kuigi Ernestīnele õmbleja elukutse eriti ei meeldinud, ei tahtnud ta elada ka tegevusetult ja täielikus sõltuvuses vanematest, sellepärast võttis ta õhelt meistrilt tööd koju. Ta kadestas Rūdolfsit, kes pandi kooli. Temagi soovinuks korralikumat haridust omandada, sest vastupidi

Neldale meeldis talle õppida ja saada häid hindeid. Ent emal olid omad vaated, et naisterahvale pole raamatutarkus vajalik, ja Ernestīne oli tollal ainult tütarlaps. Kuid mida vanemaks Ernestīne sai, seda sagedamini juhtus mõttetuid riide ema ja õega. Ernestīne ei mõistnud, miks ema tihti on tema vastu teenimatult terav ja varjatult nagu ei salliks teda, seevastu Neldat hellitab ja andestab laiskuse ning luiskamised. Üha kindlamaks muutus Ernestīne kavatsus lahkuda vanemate majast ja alustada kuskil üüritud toas iseseisvat elu, hoolimata ema vastuseismisest.

Ja just sel ajal, kui Ernestīne seisis juba oma kavatsuse teostamise lävel, ilmus vastuvõetav kosilane, välimuselt küllalt nägus, vaikse hääle ja lahkete silmadega, kuigi juba poole eluea lähedal. Ema teadis rääkida, et mehel olevat Venemaal hea koht, ta teenivat suurt palka ja elavat omaette majas üksinda. Gustavs paluti lõunale ja ta jättis kõigile sümpaatse, häbeliku inimese mulje. Senini ebaselged ja ebamäärased unistused mehest, perekonnast ja oma majast omandasid ootamatu sära, ja kui Gustavs kolm päeva enne ärasõitu Ernestīne kätt palus, nõustus ta. Mitte üksnes nõustus, vaid läks otsekui jooväsuses Gustavsiga kahe tuhande versta pikkusele teekonnale kaasa, sest just see suur kaugus tundus talle uue elu kindlaima pandina. Teel olles ostis Gustavs Moskvas Ernestīnele kalli kasuka, mida võisid endale lubada ainult tõelised daamid. Jekaterinburgis, kus oli luteri kirik, õnnistas sakslasest hallipäine pastor neid oma vanade kätega ja ühendas nende mõlema elu jäädavalt. Ernestīnele tundus, et Gustavs armastab teda, ja ta oli väga õnnelik.

Terve nädala elasid nad uhkes hotellitoas, lõpetades oma pulmareisi seaduslikult laulatatud paarina. Ja alles pärast seda sai Ernestīne teada, miks Gustavs Jekaterinburgis nõnda kaua peatus.

Nüpea kui noorpaar jõudis linna, kus Gustavs töötas, ja astus üle maja läve, algas midagi säärast, mida Ernestīnele polnud uneski pähe tulnud. Gustavsile viskus kaela teenijapiiga, kes oli arvanud, et mees kord temaga abiellub. Ernestīnele sadas sõimu ning needusi, välkusid vihapisarad. Gustavs osutus täiesti jõuetuks seda vastikut stseeni katkestama. Selgus ka, et Gustavs oli Jekaterinburgist saatnud ühe oma sõbra kirja ja rahaga Nadja juurde, et too viivitamatult majast lahkuks. Kuid senine sõbratar oli otsustanud mitte taanduda ilma põhjaliku selgitamiseta. Gustavs oli liiga leebe selleks, et energilist naisterahvast kohe minema kihutada, ja Ernestīnel tuli terve nädal elada oma eelkäijaga ühe katuse all.

Uus elu algas tühjalt ning nukralt, ähmaste kartustega tuleviku ees. Teekonna ajal ja kohe laulatuse järel paistis Gustavs

üpris armununa ja küllap ta seda oligi, kuid esimestel koos elatud kuudel kadus ka tema armastus. Gustavs heitis Ernestīnele ette jahedust ning tundetust, liiga kaua pidavat ta solvamist meeles ja olevat upsakas. Kuid kõik läks tavalist rada, Ernestīne ootas last, ent iga klaarimise järel kahanes abielupoolte vahel kooskõla. Gustavs käis kodunt ära, viibis kaua sõprade pool ja ei tulnud mõnel ööl hoopiski koju. Kõigist neist erutustest algas enneaegne sünnitus ja lapsuke oli surma lävel.

Alise sündimise järel muutus Gustavs tunduvalt, et teinud enam Ernestīnele etteheiteid, püüdis olla oma naise suhtes hoolitsev ning tähelepanelik, armastas oma tütrekest. Väliselt paistis Kursītiste perekonnaelu üpris korralikuna, isegi õnnelikuna, ja peaaegu see nõnda oligi. Ernestīne veendus üha enam, et kooskõlalise perekonna aluseks ei tarvitse sugugi olla niinimetatud armastus, vaid täielikult piisab viisakusest, vastastikusest hoolitsemisest ja tähelepanelikkusest teineteise vastu. See on isegi veel parem kui armastus, mida on alati kas liiga vähe või liiga palju.

Nautinud kaua aastaid vanapoisielu, oli Gustavs ühte kasvanud tuttavate ning sõpradega. Need tulid tihti külla, kõnelesid poliitikast ja naistest, mängisid kaarte, jõid teed. Väliselt Ernestīne kohanes sellise elulaadiga ja harjus sellega, ja talle isegi meeldisid vestlused haritud, heal positsioonil inimestega. Mitmed üksildased välismaalased, rootsi ja saksa insenerid, muutusid tõelisteks majasõpradeks heas mõttes.

Peamiseks sidemeks, mis Kursītiste perekonda koos hoidis, oli Alise. Hoolikalt, targalt ja armastusega kasvatatud tüdrukukesel kujunes juba väiksena toimekas, heasüdamlik iseloom. Ainus, mis Ernestīnele hästi ei meeldinud, oli Alise tundelisus — üsna tihti erutus ta pisiasjade pärast pisarateni, ei suutnud päevade kaupa unustada külmunud siili, fantaseeris palju võimatute asjade üle, tegeles õhinal mänguasjade ning nukkudega, mida Gustavs isegi Berliinist tellis, ja usaldas igaüht, kes oskas tema vastu lahke olla.

Nii möödusid kaheksa rahulikku aastat, tõepoolest kauneim aeg Ernestīne elus. Kui vabrikant pankrotti jäi, tahtis Gustavs Suhhumi minna. Ernestīne ei kartnud niipalju niisket, kuuma kliimat ja malaariat, mida seal tollal esines. Palju rohkem kartis ta seda võõrast, tundmatut, mis võiks saabuda tema ellu, mis peitus nagu Gustavsis endas. Talle ei meeldinud Gustavsi arusaamatu õhin ja otsekui joovastus, millega ta kõneles soojast merest ja palmidest avali lõunataeva all. Ernestīne rääkis nii kaua, kuni rääkiski Gustavsile augu pähe, ja nad pöördusid tagasi Riiga, kus kõik oli teada ja tuttav.

See oli muidugi lollus, et Gustavs poe avas, aga Ernestīnegi oli arvanud, et pood on selline vaikne, rahulik koht, millist ta

oli ammu igatsenud, kuhu inimesed tulevad, ostavad mõne kena asjakese ja lahkuvad siis rahulolevatena. Ent peaasi — endil oma kauplus. See oli unistuseks, õnne ja heaolu sümboliks neis ringkondades, kus Ernestīne oli kasvanud. Kuid illusioonid purunesid ruttu. Ernestīne avastas, et kauplemine on tegelikult tõeline kerjamine ja enese alandamine, värisemine kopika pärast, võime naeratada, kui tahaks nutta. Ernestīne oli esimene, kes soovitas seda väikest poodi likvideerida.

Ebaõnn oli Ernestīnet nõnda hämmeldanud, et ta ei pannud palju vastu, kui Gustavs võttis raha välja, ostis linna lähedale väikese talu ja valmistus suuremal määral lilli kasvatama. Kuid juhtus nõnda, et Gustavsist sai ilma hobuseta väikemaapidaja ja Ernestīnest piimanaine. Ernestīne käed läksid rakku, liikmetesse hiilis reuma, ja ainult tema visadus hoidis Kursītised sõja ajal vee peal.

Saabus rahu, kuid Gustavs ei osanud välja rabelda august, kuhu ta oli ka perekonna tõmmanud. Röövlite sissetung oli ühest küljest kohutav, aga teisest küljest tuli see nagu jumalalt saadetud. See purustas senise elu, ja Kursītised pöördusid linna tagasi. Nüüd oli vaja vastu pidada ja leida sobiv töö. Kuid Gustavs kaotas julguse ja põgenes.

Millalgi polnud mees Ernestīnele nii võõras ning arusaadamatu olnud kui praegu. Oli see argus või paljude aastate jooksul kogunenud trots, mis sundis teda nüüd põgenema? Ernestīne aimas ainult üht — tema perekond ähvardas laguneda. Sest midagi toimus ka Alisega. Ei tea miks Ernestīnele paistis, et Alise oli meelega annetanud kogujatele raha, et näidata mingit oma õigust. Samuti oli liigset innukust soovis sõita isa juurde, kes ise ei paistnud tütrest väljagi tegevat. Ernestīnel oli kahtlus, et Alise endamisi süüdistas teda milleski.

Pühadele vaatamata oli sõitjaid rongis üsna vähe, ja keegi ei sganud Ernestīnet tema süngetes mõtetes. Koju jõudes nägi Ernestīne Neldat tänavat pühkimas. Pühadenädal oli langenud just tema hooleks. Ilmselt oli ta rätiku meelega silmadele tõmmanud, et harvad möödaminejad ei saaks talle näkku vaadata. Ernestīne tervituse peale ühmas ta midagi ähmaselt ja pöördus kõrvale.

Akki tundis Ernestīne tarvet astuda sisse ema poole. Ta läks korruse võrra kõrgemale ja koputas. Esimesel silmapilgul tundus, nagu rõõmustaks Gertrūde külastamise üle, ent siis talle vist meenus, et tuleb olla solvatu, ja naeratus ta näol kustus.

«Noh? Mida sa kõneled? Soovid sa midagi?»

«Ei, mitte midagi.»

«Kas sa siis maale ei sõitnudki?»

«Ei.»

«Kus sa kogu hommiku olid?»

«Oli tegemist.»
Vaikuses võis kuulda, kuidas luud tänavat kraapis.
«Sa oled teda hirmsasti solvanud.»
«Neldat? Mina?»
«Poleks vaja olnud talle kohe nõnda näkku karata. Sul on liiga vähe alandlikku meelt.»
Ernestine tõusis ja lahkus. Jõudnud oma korterisse, sulges ta ukse ja võttis pühapäevarõivad seljast.
Siis tõstis ta masinalt katte ja hakkas õmblema.

Kaupmees Dronis polnud arg mees, kuid jaama taga ootas ta veel paari sõitjat, küsides, kas neil pole ühine tee, ja alles siis, kui kogunes neli vankrit, hakkas kogu rivi Graḳi poole liikuma. Linnast kolm versta eemal algas suur mets ja juhtus, et seal vahel mõni paljaks rööviti.

Ent täna polnud tihnikus ühtki röövlit, ja Alise võis järjest julgemini silmitseda kõrgeid, sihvakaid mände ja tumedaid lopsakaid kuuski. Nendes metsades, kus Alise alles aasta tagasi lehmi karjatas, nii nägusaid puid ei olnud.

Kuigi maantee oli veel pehme ja hobused astusid suuremalt osalt sammudes, ainult nõlvakutelt alla sõrkides, valmistas ebatavaliselt ilus ilm sõidust tõelise rõõmu. Kuldnokad tiirlesid, lõokesed lõõritasid, metshaned lendasid põhja poole. Ärganud loodus, kõnekad lõbusad inimesed, hüüded vankrilt vankrile lasid Alisel unustada kurbuse, mis oli tekkinud, kui ema jäi võõrasse jaama. Alisele näis, et ta on sattunud uude, rõõmsasse maailma, ja tal oli selline tunne, nagu kannaks temagi kaasas varjatud rõõmu ja ootaks kannatamatult hetke, millal ta võib selle linnuna lahti lasta ja kedagi õnnelikuks teha. Kõige kummalisem oli see, et see ebaselge, tabamatu meeleolu ei olnud sugugi nii väga seotud isaga, kelle juurde ta sõitis.

Lõpuks jõudis kätte Graḳi mõis oma pärnade ja vahtrate alleedega, mis kiirtena mitmesse külge hargnesid. Puulatvade kohal paistis raske telliskivikatus, tõmbivõitu kirikutorn, all orus virvendas veskijärv. Vanker peatus pika valge kivimaja ees. Selle ühes otsas oli ukse külge kinnitatud sinine plekksilt: «Koloniaalkauplus. J. Dronis.»

«Nii, olemegi kohal.»

Alles vankrist maha ronides tundis Alise, kuidas jalad olid istumisest surnud. Ta tänas sõidutamise eest ja läks näidatud puudesalu poole, mille taga asus mõisa aed. Dronis oli öelnud, et kohe suurte haabade taga on nägus punane telliskivimaja, aga et Alise näeks midagi sellist, mida ta senini oli näinud ainult pildiraamatutes, seda ta ei oodanud. See oli majake vendade Grimmide muinasjuttudest — kõrge püstkatusega, kahe

tornikesega ehitud rõduga, sakilise, vasest taotud sarikaalusega, väikeseruuduliste akendega.

Südame pekseldes astus Alise verandale ja koputas. Keegi ei vastanud. Uks oli lukus. Alise seisis viivu teadmatuses, kuulis siis aga aias kõma, keegi raius midagi. Kui pilku enam ei varjanud tihedalt kasvanud elupuud, nägi Alise isa. Too töötas suure haohunniku juures, raius jämedamad tükid küttepuudeks, peenemad viskas lõkketulle.

«Isake! Häid ülestõusmispühi!»

Alise suudles isa habet. Gustavs ei suutnud veel õieti toibuda ega kõnelda.

«Kuidas sina siia ... Kus Tünnike?»

Alise rääkis, kuidas ta siia sai ja et ema jäi jaama. Gustavsi näol kustus rõõm.

«Sa ootasid ema?»

«Ei. Mina ... Ma ju ei teadnud.»

Mänguasjana kaunis majakeses ei oldud palju mõeldud elanike mugavustele — väike köök, väike tuba, mille kitsad aknad hämaraks jätsid. Kuid Gustavsile jätkus siin küllalt ruumi ja jäi veel ülegi. Tühjas toas oli puuhalgudele asetatud raam õlekotiga, millele oli tekk viltu peale visatud, põrandal lebas virn ajalehti, ainsale toolile oli asetatud ülikond. Köögiski oli ainult puupakk pesukausiga, kaks ämbrit, üks puhta, teine musta vee jaoks, pliidil uus, alles suitsumata trummel ja seinal naela küljes määrdunud käterätik. Aknalaual seisid poolik teepakk, kruus ja nuga. Lauda ei olnud toas ega köögis.

«Isake, sul oleks mööblit vaja.»

«Milleks?»

Gustavsil ei olnud Aliset millegagi kostitada.

«Meile on ainult teed vaja.»

Gustavs süütas pliidi all tule, Alise aga võttis käekotist välja pirukaid, küpsiseid, värvitud mune. Ta pani need kõik aknalauale, ja püsti seistes söödi. Gustavs muutus jutukamaks ja rääkis, kuidas aed on korrast ära lastud, kuna sõja-aastatel pole keegi selle eest hoolitsenud, ja et ta saeb kogu aeg oksi, kujundab puukroone, laseb puudele sõnnikut vedada ja kaevab selle ise mulda. Kõige halvem, et pole õiget pihustajat, ainult üks vana pump, mille ta ära on remontinud, kuid selle juurde oleks vaja kaht inimest, proua aga ei taha abilist anda.

«Kas mina ei saaks sind aidata?»

«Ei mingil kombel. Sinna on meest vaja.»

Õhtu eel läks isa tütrega jalutama. Kõigepealt näitas Gustavs aeda. Pärast korrastamist tõotas sellest tulla päris hea aed, sordid olid läbimõeldult valitud, viljapuud terved, kahe- või kolmekümneaastased, ja Gustavs tundis juba praegu muret,

kuidas ta sügisel sellelt suurelt alalt saaki koristab, kuidas seda säilitab ja turule toimetab.

«Isake, üksinda ei tule sa sellega toime.»

Gustavs kortsutas laupa.

«Küllap ikka.»

Seejärel juhtis Gustavs Aliset mõisas ringi. Nad läksid veskini, seisatusid sillal, vaatasid, kuidas tulvavesi voolas üle paisusilma, läksid kuni kalmistuni ja kirikuni, siis tulid nad mõisa suurest laudast ja sulaste tarest möödudes tagasi. Gustavs ise uitas esimest korda mõisas nii muretult ringi, ja mõlemat käijat jälgisid akendest ja õuedest jultunud, uudishimulikud pilgud.

«Miks nad meid nõnda vahivad?» küsis Alise.

«Sellepärast, et nad on maainimesed.»

Jõudnud aednikumaja juurde, sõnas Alise äkki:

«Kui ma jääksin päriselt sinu juurde, oleks sul kergem.»

«Mis lollus see on!»

«Miks ma ei võiks siin elada?»

«Ei, ei, see ei lähe!»

Õhtu möödunuks üsna nukralt, kui Alisele poleks pähe tulnud põrandat pesta ja korrastada seda vähest varanatukest, mis siin oli. Ta pani kaasavõetud puhta lina voodisse, vahetas käterätiku, asetas aknalauale uue ajalehe, kloppis tekki ja puhastas aknaid. Viimaseid töid tegi ta juba päris pimedas. Gustavs tõi piima, natuke võid, tüki värsket leiba. Seda kõike oli ta proualt eraldi palunud, sest ta sõi samuti perelauas nagu sulane ja teenijatüdruk. Ainult teed keetis Gustavs õhtuti ise. Teejoomine oli talle puhkuseks ning naudinguks, millega ta päeva lõpetas. Ajalehte lugedes rüüpas ta tumedat jooki väikeste sõõmudega, kuni oli tühjendanud neli-viis kruusitäit ja trummelgi oli tühi.

Alles õhtuse teejoomise ajal tuli Gustavsi rõõm tütre külaskäigu üle õieti esile ja ta keel vallandus päriselt. Gustavs kõneles proua oskamatust majandamisest ja tema tujudest, polkovnikust, kes ilmus siia ainult lühikesteks hetkedeks ja kadus siis jälle, midagi korraldamata, Gustavs rääkis ka uusmaasaajatest, keda olid kõik kohad täis — moonakate maja, vaestemaja ja isegi mõisa tall, ja imestas inimeste suure maajanu üle.

Selleks ajaks, kui Gustavs Graķi mõisa ilmus, oli maakorralduse komitees plaanide, nimekirjade, palvete ja viinaklaaside juures lugematute inimeste saatus oluliselt juba otsustatud, kõik paremad mõisamaad jaotatud, kuigi pooled tahtjatest ilma jäid. Praegu võitles noore vabariigi kõrgetel positsioonidel olev eliit mõisasüdamete pärast, mis ametlikult olid ette nähtud ühiskondlikeks vajadusteks. Paljusid ahvatles perspektiiv mitte üksnes magada ja juua iidsetes parunite elamutes, vaid pärida midagi ka nende kunagise võimu hiilgusest. Endale oma mõis — see joovastas.

Väljapaistvate teenete eest Latgale rindel ja teistelgi rinnetel määrati Graķi mõisasüda ühena esimestest polkovnik Vintersile. Ise oli ta Riias Sõjaministeeriumis kõrges ametis, kuid Graķisse pani ta järelevaatajaks oma ema — endise peretütre, kes linna abiellununa ennast enam maainimeseks ei pidanud. Proua Vinters oli kitsi ning väiklane ega taibanud aiapidamisest midagi. Temas oli kuskil veel säilinud isaisade majanduslik mõtteviis, majapidamises pidas ta peamiseks vilja ja loomi, seepärast ei tahtnud ta ka aia jaoks sõnnikut anda ja riidles pojaga, kellel olid hoopis vastupidised vaated. Kuid nende mõtete lahkumineku all kannatas Gustavs. Proua pidas teda peaaegu muidusõõjaks ja segajaks. Et harida kuutkümmet hektarit künnimaad, mis oli täielikult proua käsutuses, peeti sulast, teenijatüdrukut ja naisterahvast, kes toitu valmistas. Polkovnik oli armeelt saanud tasuta kaks tublit hobust, talle oli antud õigus valvata kogu mõisa inventari järele, mis suuremalt osalt oli küll laiali tassitud, kui ta siia ilmus, kuid sellest jätkus, et polkovniku omandiks said nii külvi- ja kui ka niidumasin ja muudki masinad. Võrreldes asunike suure enamikuga, kellel ei olnud oma peavarju ja mõnel isegi mitte hobust, olid polkovnik ja tema ema märksa paremas olukorras, ja siiski ei toonud maa ega loomad nii palju sisse, et töölistele maksta. Seepärast lükati palga suurema osa maksmine sügisele, millal hakatakse õunu müüma.

Järgmisel päeval, kolmandal pühal, lahkusid Gustavs ja Alise mõisast juba vara, et jõuda aegsasti jaama. Õhtul oli Gustavs palunud proua Vintersilt hobust, kuid too oli keeldunud, kuna ta oli hobused laenutanud lihavõttepühadeks raha eest asunikele. Seejuures oli ta lisanud:

«Kui hobune teie käest teel ära võetakse, on teil siis, millega mulle kahju tasuda?»

Minejad palju ei rääkinud, kuid suurde metsa jõudes vaikisid nad päriselt. Ilmgi oli halvemaks muutunud. Kahe imekirka päeva järel oli hakanud peent vihma tibama.

«See jääb järele,» lohutas Gustavs ennast ja Aliset. Kuid pilsad muutusid järjest jämedamaks, ja jaama jõudsid mõlemad läbimärjalt. Ühes veeloigus pesi Alise poriseid, märgi saapaid.

«Sul saavad jalad märjaks,» segas Gustavs end vahele.

«Vähekese.»

«Võid haigeks jääda.»

«Minul pole viga, ma istun rongi, kuid sina pead jälle tagasi minema.»

Nad seisid katuse all teineteise vastas ja, olles käies sooja saanud, ei tajunud veel niiskust.

«Sa ei pahanda, et ma siia sõitsin?»

«Kuidas?»
«Ma kulutasin su aega. Peaaegu kaks päeva.»
Perrooni lompidesse langes jämedaid vihmatilku, tekitades suuri mulle.
«Need möödusid nii ruttu,» kõneles Gustavs, nagu poleks ta kuulnudki, mida Alise oli nüüdsama öelnud.
«Sa oled murelik, isake.»
Nad olid liiga vara kohale jõudnud, rongi tulekuni jäi veel terve tund.
«Sa peaksid minema hakkama.»
«Küll ma juba.»
«Mulle ei juhtu midagi.»
Gustavs silmitses veemulle.
«Noh, hästi. Kui sa nõnda arvad, siis . . . Tervita minu poolt!»
«Tänan.»
Alise vaatas, kuidas Gustavs, pea õlgade vahele tõmmatud, vihmasajus lahkus, ja taipas äkki, et peamine jäi rääkimata. Isa polnud sõnagagi pärinud, kuidas nad sel hommikul tema sedeli leidsid ja kuidas ema oli tema ärasõitu suhtunud.
«Isake!»
Gustavs ei kuulnud. Ta oli juba liiga kaugele läinud, ja Alise ei tahtnud ülearu valjusti hüüda. Ta jooksis tüki maad järele ja peatus siis. Sel hetkel lähenes tänaval põrisedes vanker, ja purjus sõitja nüpeldas ning sõimas inetult hobust.
Kui Alise jälle piki tänavat edasi vaatas, polnud isa enam näha.
Külaskäigult tagasi jõudnult kõndis Alise mitu päeva ringi rusutuna ning hajameelselt, kuid tõusis siis ühel päeval reipalt ja ütles:
«Emake, ma lähen Graķile elama.»
«Mida sa seal teeksid?»
«Isa on seal üksi.»
«Sa, laps, ei tea, mida sa räägid.»
Alise vaikis.
Kuid mõte, mis oli kord pähe tulnud, ei lahkunud. Alise tuletas jälle ja jälle ärasõitu meelde ja palus, et ta võiks natukegi aega, kas või kuu elada maal.
«Kuid kes sulle süüa annab?»
«Ma teen ise. Ja ma ju töötan.»
«Laps, see on lollus.»
Ja siiski andis Ernestīne järele. Ta saatis Gustavsile kirja, et see ootaks neid mõlemaid külla ja muretseks Alisele voodi, samuti teatas ta, missugused peaksid olema kööginõud. Alise õmbles aednikumaja akende jaoks eesriided, ja ühel kaunil maihommikul asusid mõlemad teele.
Jaamas ootas Gustavs hobusega. Alise jälgis, kuidas vanemad

tervitasid, ja talle ei meeldinud, et ema püüdis nii tagasihoidlik olla ega naeratanud hoopiski.
«Vaata, ema, millised tohutud männid!»
Ernestīne vaatas.
«Kas see on sammal või samblik? Küllap vist samblik.»
Ernestīne vaatas jälle ja ütles siis:
«Minul, laps, valutab pea.»
Jõudnud Graķisse ja astunud aednikumajja, lasi Ernestīne pilgul kõigest üle käia, kuid ei lausunud sõnakestki. Seejärel heitis ta vähekeseks puhkama, kuna see oli parim viis silmi sulgeda ja vaikida.
Gustavs ei olnud voodit saanud, vaid oli Aliselegi kokku naelutanud raami, samasuguse kui endalegi, ainult puupakkude asemel oli ta valmistanud taburetid.
Keset tuba seisis enda meisterdatud laud, kööki aga oli ilmunud pann.
Ohtu eel läks Ernestīne poodi, et osta pada, paar taldrikut ning kaussi ja veel üht-teist pisiasja.
«See on hea, et teie viimaks siia sõitsite!» ütles proua Dronis.
Nähes oma ainsat tuttavat siin maal, kerkis ka Ernestīne näole täna esmakordselt naeratus.
«Kas jäädavalt või ainult külla?» uuris lahke poeproua.
Ernestīne vastas, et ta pole mitte kunagi elanud tõelises külas ega teaks, mida siin peale hakata.
«Teie olete ju õmbleja.»
«Seda küll.»
Naljatada oli niisama meeldiv kui tajuda huvi ning lahkust.
Ohtul kutsus Gustavs Ernestīnet ja Aliset kaasa, külastama proua Vintersit.
«Milleks?» imestas Ernestīne.
«Tema tahab teid näha.»
Ernestīne raputas pead, ohkas, korrastas siis juukseid ja mõlemad Alisega läksid nad Gustavsile lossi kaasa.
Selle uhke nimega nimetati suurt telliskivimaja, kus varem oli elanud mõisahärra ehk ülemvalitseja, kuid viimased viisteist aastat enne sõda üks parun Eiseni poegadest. Eisenite päriskodu asus naabervallas Mulda mõisas, tõelises tornide ning suurte sammastega lossis, mille juurde kuulus suur park ja kipskujudega ääristatud tiik. Räägiti, et seal avatavat põllunduskool. Graķi «lossi» koos moonakatemaja, mõisa tallide, küünide, tõllakuuri ja aednikumajaga oli aga saanud polkovnik Vinters.
Proua ehk madam Vinters või lihtsalt Vintersi-mutt, nagu teda nimetasid mõned vaenlased, võttis sissesõitnud vastu üpris väärikalt. Ta viis külalised niinimetatud saali, pani nad laua äärde istuma ja lasi tuua piima, saia ja kaua seisnud mett.

«Ma enne aknast vaatasin, kui teie siia sõitsite,» sõnas majaproua.

Korduvalt palutuna panid kõik kolm Kursītist saiaviiludele lusikatäie mett ja hakkasid häbelikult sööma. Proua naeratas. Vanal daamil oli seljas laia valge kraega must kleit. Kasvult oli ta küllalt täidlane, kuid võõrastavalt ahtate põskedega. Seetõttu kerkisid näos tugevasti esile silmad, mis vaatlesid külalisi peaaegu liikumatult, kuigi suu ajuti tõmbus naerule. Ja pead hoidis ta nõnda, nagu asuksid tema tänased külalised temast vähemalt poole võrra madalamal.

«Kas teie saate mehega hästi läbi?» küsis proua täiesti ootamatult.

Ernestīne punastas. Gustavs samuti.

«Jah. Muidugi.»

«Miks tema siis siin elab, aga teie Riias?»

«Tuli nõnda välja. Ei leidnud tööd ja . . .»

Proua naeratas uskmatult.

«Teate mis? Mina teie asemel laseksin tal selle habeme maha ajada. Näeb välja harjuskina.»

Proua oli lausunud hea nalja ja naeratas, kuigi hapralt, nagu kurku. Siis pöördus ta Alise poole.

«Kas mõtlete kuu aega siin vabalt elada?»

«Ei. Ma aitan isa.»

«Mida seal aias nii väga aidata on? Võiks ju mõnikord nalja pärast põllulegi tööle minna. Saaksite süüa, ei tarvitseks kõike raha eest osta.»

«Jah, võin küll.»

Ehmunud Ernestīne vaatas Alisele otsa ja astus talle salamahti jalale. Alise vaikis.

Kui Kursītised koju läksid, küsis Ernestīne Gustavsilt:

«Kuidas ta võis teada, kui kauaks Alise siia jääb?»

«Kui ma hobust küsisin, pidin ma . . .»

«Sa oled lobamokk. Aliset kasutatakse siin nüüd ära.»

«Ma olen ise süüdi, emake.»

«Emake, emake! Millal sa ükskord suureks saad?»

Õhtu möödus vaikselt ja rusutult. Ernestīne oli kavatsenud kaheks päevaks Grakisse jääda, kuid ruttas nüüd juba järgmisel hommikul vara rongile. Saata ta ennast ei lubanud ja läks üksi.

Alise aga ei pöördunud kuu aja pärast Riiga tagasi.

ISEGI MITTE AINUSTKI SUVE

Gustavs ja Alise elasid Grakis juba kolmandat suve, Ernestīne teist.

Kui Alise tookord esimesel aastal sõitis isa juurde maale, jäi Ernestīne Riia korterisse üksi. Hommikul vara pühkis ta oma nädalal tänavat, kui Gertrūde ja Nelda alles magasid, ja ka ülejäänud ajal ei otsinud ta võimalusi ema ja õega kohtumiseks. Mitte sellepärast, nagu oleks Ernestīne neid kartnud, vaid ta lihtsalt ei tahtnud neid näha. Ernestīne polnud veel mitte kunagi nii üksinda elanud. Oma imestuseks aga avastas ta sellises eraldatuses kummalise võlu. Isegi igatsus Alise järele tundus algul kuidagi meeldivana, sest Ernestīne teadis tütre tundelist iseloomu ja mõistis, et kindlasti Alise kannatab ning piinleb endale tehtud etteheidete all, et ta pole ema sõna kuulanud, vaid on maale jäänud. Ent üksinduse sügav rahu on petlik. Pole vaja kuigi palju aega selleks, et kõik need ebamugavused ning solvangud, mis tekivad liiga lähedastest kokkupuudetest, ununeksid, et kerge möödalibisemine võõrastest läheks koormavaks ja inimene hakkaks jälle o m a d e järele igatsema.

Ernestīne tavaliselt ei olnud kirjutaja, kuid nüüd saatis ta Alisele igal nädalal kirju. Tegelikult olid need ühelaadilised napid vastused Alise enda pikkadele kirjadele, kus tütar üksikasjaliselt kirjutas, mida on aias tehtud, kuidas isa ennast tunneb, mida proua on lasknud Alisel teha, mida on lõunaks keedetud. Ernestīnet huvitas iga pisiasi ja ta püüdis mõningat nõu anda, kuidas saia küpsetada, kuidas moosi keeta ja seeni soolata. Pealegi oli väga meeldiv järjest lugeda — «armas emake», «minu kallis emake», «mu kuldne ema». Koos elades kuuldi selliseid sõnu harva.

Oli kokku lepitud, et Ernestīne sõidab jõuludeks Grakisse, kuid juhtus olema palju tööd, ja lõpuks hakkas ta mõtlema, kas see pole siiski väär, kui ta ise jookseb Gustavsi ja Alise juurde, kes tegelikult tema juurest ära põgenesid, jättes ta üksi. Ernestīne saatis ainult tervituseks kaardi, isegi mitte kirja.

Jaanuari algul sõitis Alise Riiga.

«Meie sind nii ootasime.»

«Mina ka teid ootasin.»

Et nukrat tütart rõõmustada, ostis Ernestīne hane, valmistas iga päev magustoitu, õhtuti läksid mõlemad teatrisse või kinno. Alise oli kavatsenud Riiga jääda vähemalt nädalaks, kuid hakkas juba neljandal päeval koju kippuma.

«Sinu kodu on siin.»

«Ei, ema. Ma olen seal juba ära harjunud, aga sīnu juures tunnen ma ennast nagu külas.»

Ernestīnel oli kibe seda kuulata.

«Mina ei tähenda sulle enam midagi?»

«Armas emake! Isa elab ometi seal.»

«Isa pole seda ära teeninud, et sa ennast seal tema heaks ohverdad.»

Ernestīne oli juba jutustanud, kui vääritult Gustavs oli Venemaal tema suhtes käitunud, nüüd kordas ta seda veel kord.

«Sa oleksid peaaegu surnud.»

Ent Alisele mõjus see lugu vähe. Ta sõnas ootamatult tõsiselt:

«See kõik oli väga ammu. Isa on nüüd hoopis teistsugune. Ja mina ei ohverda ennast. Mulle meeldib seal rohkem kui siin.»

«Mis sulle võib seal meeldida?»

«Meid ju siin ei sallita. Tädi Nelda ja samuti vanaema.»

«Ärgu salligu. Mis sinul sellest?»

«Mina ei suuda nõnda. Mina tahan, et minuga oleksid kõik rahul; rõõmustaksid minuga kohtudes, siin aga . . .»

Ernestīne kõneles kaua, kui vähe leidub maailmas armastust, kui palju rohkem on ükskõiksust ja vaenu, et kõikjal tuleb kohtuda inimestega, kes käituvad ebaõiglaselt, et ta ka Graķis ei pääse sääraste eest, et inimesel endal tuleb selle eest hoolitseda, et teda ei alandataks, vaid austataks, et Graķi on ainult selline ajutine koht, kust tuleb peagi jälle minema sõita.

Alise kuulas kõike viisakalt ja lausus lõpuks:

«Emake, tule meie juurde elama!»

«Ah laps!»

«Me peame kõik koos elama.»

«Miks?»

«Sellepärast, et mina seda tahan.»

«Sina? Kas sina siis oskad teistelt midagi tahta ja nõuda? Sa ainult püüad kõigiga läbi saada. Ka temaga. Miks sa ei taha minuga läbi saada?»

Õhtul, kui mõlemad juba voodis olid, ütles Ernestīne:

«Ega mul vist muud üle ei jää, kui sõita teie juurde maale. Kui selline on kord mu saatus . . .»

«Emake!»

Ja siis sõitis Gustavs märtsis, kui tal oli kõige rohkem vaba aega, Ernestīnele järele, ladus majakraami rekke ja viis Graķisse. Teekond kestis kaks päeva, sellepärast sõitis Ernestīne rongiga. Varsti pärast seda ostsid Kursītised ka lehma ja põrsa.

«Nii. Nüüd oleme veel suuremas augus kui olime,» ütles Ernestīne.

«Miks?» katsus Gustavs vastu vaielda.

«Elame jälle maal, palju kaugemal Riiast kui varem, meil on jälle lehm ja põrsas. Nüüd tuleb ainult veel röövleid oodata.»

Gustavs vaikis hetke ja sõnas siis:

«Mul on siin parem kui seal Riia lähedal. Nüüd ma saan vähemalt palka.»

«Rūdolfsil on õigus. Sa kõlbad ainult selleks, et teisi teenida.»

Gustavs töötas tõepoolest palju ja kohusetruult. Juba augustis viis ta turule valgeid klaarõunu ja teisi varaseid sorte. Ent Bruģe juudid, sakslased ja peenemad lätlased olid hirmus kitsid ega soovinud ilusate puuviljade eest kuigi suurt hinda maksta. Seepärast pakkis Gustavs Alise abiga õunu hoolikalt kastidesse, pannes vahele heinu ja sammalt, ja vedas küll rongiga, küll järelesaadetud sõjaväeautodega saaki Riiga, halvemaid sorte müüs ise, paremad andis kauplustele. Riias viibides viis ta saadud raha kohe polkovnikule, kuid selle, mida ta Bruģest tõi, andis prouale. Kindluse mõttes andis polkovnik Gustavsile revolvri ja laskis tal hankida relvakandmise loa. Peremehe raha tuli valvata. Kuid Vintersid valvasid ka Gustavsit ennast. Kui puudelt õunu maha võeti, siis tuli neid proua juuresolekul kaaluda. See valmistas ebameeldivusi ja rikkus tuju, kuid suurimad arusaamatused algasid talvel.

«Ma mäletan selgesti, et selles kastis oli ümmarguselt kaks puuda, mispärast nüüd kaheksa naela puudub?» erutus proua.

«Sellepärast, et õunad higistavad,» seletas Gustavs.

«Kas see higi pole vahest kahejalgne?»

Proua muigas ülitargalt.

Siis kaebas Gustavs polkovnikule ja ütles, et ta pole iialgi varastanud ega varasta ka ja et selline umbusk on solvav. Polkovnik oli emast targem. Ta muidugi Gustavsit ei uskunud, kuna ta ei uskunud ühtki inimest, kuid ta rahustas ennast mõttega, et kõik varastavad ja mõni teine varastab veel rohkem. Prouat keelas ta edaspidi Gustavsit nii täpselt kontrollimast, sest sellel ei olnud mõtet — kaalu võis kirja panna, kuid ei olnud võimalik jälgida, kui palju Gustavs iga naela eest sai. Enda tarvis ei võtnud Kursītised kunagi häid, müümiseks määratud õunu, aga müüdute eest saadust mõnda rubla omandada ei tulnud Gustavsile mõttessegi. Kuid proua ootas kannatlikult võimalust ja tabas Gustavsi ka sääraselt patult. See juhtus kolmandal sügisel.

Aia uuendamiseks oli Gustavs rajanud väikese puukooli. Tühjade kohtade täitmise järel oli üle jäänud paar tosinat halvemat noort õunapuud, millised Gustavs müüs odavalt asunikele, raha aga hoidis endale, nähes selles väikest vaevatasu töö eest, milleks teda keegi polnud kohustanud. Proua avastas selle ja polkovnik arvas kauba eest saadud tasu palgast maha.

«Need puud olid ülearu,» õiendas Gustavs.

«Miks te siis ülearuseid kasvatasite?»

Küsimus oli liiga tõtter.

«Ma ei oska tegevuseta olla ja puid kasvatamata jätta.»

«Miks te siiski kasvatasite?»

«Et teil ei tarvitseks osta ja raha välja anda.»

«Saan aru, et see olnuks mulle kulukam, aga kuna ma pole teile oma maad rentinud ja puud kasvasid minu maal, siis kuuluvad need mulle. Säärane on kahjuks loogika,» õpetas polkovnik.

Sellistel kibestumishetkedel tahtsid Kursītised Graķilt lahkuda ja asuda kuhugi linnale lähemale, vahest isegi Riiga tagasi pöörduda, kuid kõik kõnelused lõppesid sõnadega:

«Esialgu tuleb ära kannatada.»

Selle esialgse taha võis peita lahendamata jäänut ning hoopiski lahendamatut, sellele võis otsekui postamendile asetada lootuse paremale tulevikule, sellele «esialgule» oli jõudnud lisanduda ka harjumus, kartus tundmatute muudatuste ees, hirm, et mujal on veel halvem. Ja kui järele mõtelda, ei võinud Kursītised oma elu üle sugugi liiga palju kurta.

Kui Gustavs Ernestīne kraami siia vedas, tõi ta kaasa ka «Singeri» õmblusmasina. Algul oli Ernestīne üht-teist ümber teinud proua Vintersile, seejärel oli ta õmmelnud hea kleidi proua Dronisele, ja just tema sidemete ning hoolitsuse läbi saigi ta esimesed kunded. Kuigi Ernestīne oli nooruses õpitust palju ära unustanud ega olnud õmblemist senini oma ametiks pidanud, liiati polnud see teda millalgi eriti ahvatlenud, kuid oma selge taibu ja kannatlikkusega omandas ta peagi hea õmbleja kuulsuse. Sellega ühenduses astus aednikumajja järjest sagedamini sisse valla väärikamaid daame ja osale naistele loomupärane püüe ehtida selgaproovimise ajal mitte üksnes ennast, vaid lahti riietada ka oma naabrinnasid, võistlejannasid ja sõbratare, tegi Ernestīnest neile nagu usaldusisiku. Selle juures voolasid Ernestīne juurde kokku mitte üksnes valla tähelepandavamad saladused, vaid tugevnesid ka nähtamatud sidemed nende saladuste usaldajatega. Ernestīne kujunes Graķi ühiskonnas isiksuseks, igatahes palju tähelepanuväärsemaks kui Gustavs.

Ainult Alise elu ei olnud omandanud kindlat suunda, vaid oli juba alguses kuidagi viltu läinud. Kuigi ta tollal, kui ta Graķile sõitis, oli tulnud isa abistama, oli Aliset kohe vaja ka proua Vintersil — küll peete kõplama, küll heina riisuma ja rukkivihke siduma, ilma temata ei saadud läbi ka siis, kui külalisi oodati ja tuli kähku koristada lossi kaheksat tuba. Selle eest toideti Aliset perelauas ajal, mil ta neid töid tegi, ja algul anti veel ka toop piima, aga kui Kursītised ise lehma muretsesid, vaadati Alise tööle ainult kui lahkele vastutulelikkusele, hea inimese kohustusele. Kord, kui proua oli heas tujus, kallistas ta Aliset ja lubas, et lõpuks ta tasub Alisele virkuse eest eraldi. Kuid see «lõpuks» ei saabunud iialgi.

Mida suurema tunnustuse võitis Ernestīne õmblejana, seda enam jäeti köök ja lehm Alise hooleks. Isagi tuli aias ja puuviljakeldris aidata. Ernestīne kõneles Alise koormatusest proua Vintersiga. Too kinnitas jumala nimel, et ta Aliset enam ei koorma, kuid niipea, kui ta tütarlast üksinda kohtas, kutsus ta tema vandeseltslaslikult enda juurde. Ernestīne sõitles:

«Kuhugi sa ei lähe! Tal pole õigust sind tasuta teenima panna.»

«Proua saab pahaseks.»

«Las pahandab. Kardad või?»

«Ma ei taha, et minu üle pahandatakse.»

«Kui sa tema juurde lähed, ei suuda sa kodus kõigega toime tulla. Ja see takistab mind õmblemast. Aga inimestele on lubatud, inimesed ootavad. Saad sellest aru?»

«Saan.»

Ja siiski läks Alise lossi, kuigi harvemini.

Viimasel ajal sõbrutses Alise väga vallakasaka vanema tütre Olgaga ja õppis tantsima. Sõjaaegsetes kitsastes oludes ja oma häbelikkuse tõttu ei olnud Alise seda oskust alaealisena omandanud. Kui Kursītised linna lähistelt asusid elama pruuni majja, õhutas Ernestīne Aliset tantsutunde võtma, kuna ta kartis tütre liigset tagasihoidlikkust ja meeste seltskonnast hoidumist, kuid vana Krišs haigestus, kaua oli haige ka Alise ise ega läinud tantsukursustele. Alise vahest polekski tantsima õppinud, kui poleks Olgat ette juhtunud.

Valla käskjalal Vērdiņšil oli neli tütart, jutukas ümmargune naine ja harmoonika. Kokku surutuna kahte väiksesse katusekambrisse, ei nurisenud Vērdiņšid elu üle, vaid naljatasid, naersid ja laulsid palju, vahel juhtus sedagi, et tantsisid. Aliset paelus see lõbus, muretu perekond erakordselt. Iga kord, kui ta tõusis vallamaja pööningule, valdas Aliset salaja oodatud rõõmu eelaimus.

Vērdiņšid armastasid muusikat, koos harmoonikaga seisid kapil veel kitarr ja mandoliin. Tavaliselt algas asi sellega, et Vērdiņš ise võttis harmoonika ja mängis midagi omaette. Vērdiņši naine hakkas, ükskõik kas ta kooris kartuleid või nõelus sukki, kaasa laulma, kuni ka tütred ühinesid, sageli haarates ülejäänud instrumendid, ja nüüd kõlas kogu pööning. Vahel, kui laulud muutusid üha murelikumaks ja kõigile kippus kallale kerge nukrus, hüüdis Vērdiņši naine:

«Venitate nagu sandid surnuaial. Alustage midagi lustakamat.»

Meeleolust sõltuvalt pani Vērdiņš seejärel kas harmoonika käest või laskis lahti polka. Tüdrukud astusid siis paari ja tantsisid, tõugates lauda ja voodit.

Nõnda algasid Alise tantsutunnid. Kui ta oli juba korralikult

kätte õppinud valsi, polka ja parajasti moodi läinud fokstroti, õhutas Olga Aliset peole minema, et päris õieti tantsida — noormeestega.

Graķis harrastati ka seltskondlikku elu. Vallas tegutses mitu seltsi, mis üksteisega võistlesid, värvates endale liikmeid ja korraldades rahaliste vahendite hankimiseks näitemänguõhtuid ja pidusid, kus ka lauldi. Koosviibimised toimusid kolmes kohas — endise kõrtsi suures toas, tühjas mõisa rehes või tantsuväljakul jõe ääres. Vallaisad lobisesid ka rahvamajast, kuid esialgu polnud selle jaoks isegi veel projekti. Koosviibimistele läks Alise ühes vanematega ega jäänud mitte kunagi tantsuks, kuigi ta oli juba kahekümne kahe aastane. Aga siis palus ta ühel märtsikuu laupäeva õhtul emalt luba minna koos Vērdiņši tütardega ballile. Ernestīne taipas, et temal tuli koju jääda, oodata ja õhtu läbi närveerida, võib-olla kuni hommikuni.

Kuna see oli talvel, toimus koosviibimine kõrtsis. Kui Alise sõbrataridega sinna jõudis, oli loeng maa väetamisest juba lõppenud ja pikad pingid seina äärde tõstetud. Nendel istusid tasakesi vesteldes õhetavate nägudega tütarlapsed, kes püüdsid kätt suu ees pidades vägisi naeru tagasi hoida. Teised seevastu istusid vaikselt, rangete nägudega nagu kirikus. Vērdiņši tütred olid harjunud inimeste hulgas olema, nende isa oli üks muusikante, ja nad tundsid ennast siin otsekui kodus, ei punastanud ega kihistanud vaikselt. Nende vaba käitumine julgustas Alisetki, nii et ta isegi imestas, kui vähe ta ärevust tundis.

Lõpuks saabusid muusikandid — kõhetu, palja lagipeaga mees, kelle kael oli juustesse kasvanud ja pea uhkelt püsti, hoidis kaenla all viiulit, noor tüse poiss tassis trummi, Olga isa kandis harmoonikat. Nagu tõeliselt populaarne isik tõstis ta naeratades kätt, nõnda kõiki tervitades. Muusikantidele muretseti toolid, ja kuni nad ennast korda seadsid, tekkis ruumis täielik vaikus. Siis tegi viiuldaja üpris tähtsa näo, vaatas karmilt mõlemale ülejäänud kaaslasele ja hakkas parema jalaga vastu põrandat takti lööma. Neljanda löögi järel põrutas vapper valgepea trummile nõnda, et Alise võpatas. Samal hetkel alustasid ka viiul ja harmoonika.

Esimest valssi julgesid tantsida ainult neli noormeest. Ülejäänud tunglesid ukse lähedal, seisid ja vaatasid. Kuid kõige tähelepanelikumalt vaatlesid tantsijaid pinkidele jäänud neiud — neist ei jäänud märkamata ükski ripsmevärin, huulte liigutus, kleidikrae, sukaserv ja kingakonts. Tants Graķi kõrtsis ei olnud mitte üksnes noorte inimeste lust, vaid ka näitus, kool ja lahinguväli. Siin polnud kohta sellel, kes oli kohmetu, näotu või arg. Kuid Alise nägi ainult pisiosa sellest, mida märkasid teised, tegelikult ei näinud ta peaaegu midagi.

«Lähme ära!»

«Miks?»

«Too inimene vahib kogu aeg mind.»

«Kes?»

«See seal paberossiga.»

«Istu rahulikult!»

Olga tugev käsi haaras kindlalt Alise küünarnuki ja tõmbas ta alla.

Teistest eraldi nõjatus vabalt vastu ahju, vasak käsi taskusse pistetud, laiaõlgne keskmist kasvu noormees ja vahtis otse siia. Nägu oli tal karedavõitu ning kinnine, ja raske oli ütelda, kas seal leidus rohkem ükskõiksust, häbematust või mehist tagasihoidlikkust. Ka sinine inglise riidest ülikond erines märgatavalt teistest nii oma lõikega kui ka kandja hoolimatusega selle vastu.

Trummilööja põristas jälle lapitud trumminaha vastu ja hüüdis:

«Fokstrott!»

See oli vihje, et seda moodsat tantsu tantsigu ainult need, kes oskavad siiberdada.

Võõras vajutas suitsuotsa vastu ahju, viskas selle ahjusuhu ja tuli läbi ruumi Alise juurde.

«Lubage!»

Olga ei jõudnud enam vastata, ainult hoidis sõbratari nagu pihtide vahel. Võõras kummardus, Olga tõukas, Alise kargas püsti, lubas endale käe ümber panna. Siis, nagu kartes ennast põletada, asetas ta ka oma käe mehe õlale. Esimene tiir oli hirmus. Alise tammus otsekui savis, hämmeldus oma kohmakusest, ent veel enam pani teda tarduma see, et kõik neid vahtisid, sest ka veel teise tantsu ajaks ei olnud enamik noormehi julgust kogunud ja seisis seina ääres. Kuid kõige rohkem häbenes Alise selle üle, et võõras teda nõnda häbematult enda vastu surus. Ta tajus kõrvades mehe hingust ja juuste juures tema põski.

Sliski liitus Alise vähehaaval rütmiga, lubas ennast rohkem juhtida, tantsijaidki sigines rohkem ja istuvad neiud ei suutnud enam igaüht jälgida.

Tantsu lõppedes viis noormees Alise kohale tagasi, kummardas ja läks jälle ahju juurde. Ta ei olnud sõnakestki lausunud.

«Olga, ma lähen koju.»

«Sa oled päris loll.»

«Ma kardan.»

«Mida?»

«Ma ei tea.»

Kolmas tants oli polka. Nüüd olid noormehed juba hoogu saattunud, sest polka polnud mõni peen tants, kus võis eriti eksida, ja kohe esimeste taktide järel tõtati kaunitaride pinkide poole. Alise ees kummardas taas sinises ülikonnas mees.

Ent võõras ei tantsinud polkat.

«Oletame, et see on fokstrott,» ütles ta, kui Alise ei teadnud, kuidas kohaneda.

«Teie elate siinsamas mõisas?» küsis võõras.

«Jaa.»

See oli esimene sõna, mida Alise võõrale ütles.

Polkat tantsijad tõukasid neid, astusid jalgadele.

«Välismaal tantsitakse praegu igal pool fokstrotti,» sõnas võõras nagu rahustades või ennast õigustades.

Tantsu lõppedes tänas ta jälle Aliset ja lahkus. Kui neiu silmad tõstis, ei olnud ahju juures enam võõrast meest.

«Ma küsisin järele, kes ta on,» sosistas avastamisrõõmu taltsutades valjusti Olga noorem õde Vilma.

«Noh, kes?» ergutasid teised õed.

«Tolle moonakate majas elutseva asunik Kviesītise vend. Neil ristitakse homme kirikus last. Sõitnud varrudele. Olevat meremees.»

Kõlas valss üksikust tammest mäel ja selle juures surnud ustavast neiust. Kõik Vērdiņši tütred ja Alise otsisid silmadega meremeest, kuid teda polnud enam kuskil näha. Siiski ei jäänud Alise istuma. Üksteise järel palusid teda tantsima küll pisut tuttavad, küll hoopis tundmatud noormehed.

Pidu hakkas juba lõpule jõudma, kui meremees uuesti ilmus. Kuna see oli aplauside tants, võttis ta Alise kohe ühelt kohalikult noormehelt üle ja ütles:

«Lubage viimane valss mulle!»

Noormees lõhnas kergelt viina järele, kuid purjus ta ei olnud.

«Lubasite juba mõnele teisele?»

«Ei.»

«Tahan teiega kõnelda.»

Alise ei vastanud.

Kui trummilööja kuulutas viimast tantsu ja kõik uuesti liikuma hakkasid, tuli meremees viivitamatult Alise juurde.

«Olete teie pahane?» küsis ta, nähes kui vastumeelselt Alise tõusis ja pead kõrvale käänates temaga tantsis. Alise tegi end mitte kuulmagi.

«Ütelge oma nimi!»

«Milleks?»

«Tahan teie nime teada.»

«Seda pole vaja.»

«Pole viga. Ütlete hiljem, kui ma teid koju saadan.»

«Mul on juba, kes saadab.»

«Ärge luisake!»

Meremees püüdis veel kõnelust jätkata, aga Alise enam ei vastanud. Niipea kui tants lõppes, ruttas ta Olga juurde ja haaras kramplikult sõbratari küünarnukist.

«Mis sul valutab?»

Alise palus meeleheitlikult teda mitte üksi jätta.

Kõik viis tütarlast lahkusid kõrtsist korraga ja meremees tuli kaasa.

«Ega ma ei sega?» küsis ta.

«Sugugi mitte!» vastas Olga kelmikalt.

Tütarlapsed kõndisid tihedas kobaras, Alise nende keskele suletuna. Meremees kõndis äärel.

«Vahest saaksime siiski tuttavaks? Minu nimi on Žanis Kviesītis.»

«Mind hüütakse Elizabetiks,» vastas Olga järsult.

«Ja need teised?»

«Teid huvitab ju ainult üks.»

«Olgu nii.»

Olga narris poissi, aga Alise nime ei nimetanud. Ülejäänud Vērdiņši tütred ainult turtsusid ja müksasid küünarnukkidega, imetledes vanema õe taibukust ja osavat keelt.

«Ärge mind üksi jätke!» sosītas Alise.

Selge, tähtede rikas märtsiöö oli meeldiv, kurameerimine järeleandmatu kavaleriga huvitav, ja tüdrukud saatsid kimpujäänud sõbratari meeleldi. Aiaväravas jooksis Alise hüvasti jätmata minema, meremees aga jäi Vērdiņši tütarde juurde. Lävelt tagasi vaadates nägi Alise, et Žanis Kviesītis võttis rea keskel tema koha endale, haarates Olgal ja Vilmal küünarnukist, ja tütarlapsed ei hoidunud temast sugugi eemale.

Kellā kolme paiku öösel ei olnud Ernestīne veel lahti riietunud. Ta oli istunud ja Aliset oodanud.

«Noh? Tantsul lõpp?»

«Jah.»

«Kas sind ka tantsima võeti?»

«Võeti.»

«Süüa tahad?»

«Ei.»

Ernestīne kõneles nii rahulikult, nagu oleks ta juba palju öid Aliset nõnda koju oodanud. Seepärast polnud ta isegi liiga uudishimulik.

«Sa oled väsinud. Mine magama, laps.»

Voodi oli juba üles tehtud. Puhtad jahedad palakad lõhnasid veidi punaste piprakaunade järele, mida Ernestīne kapis hoidis.

Ühel päeval tõi Gustavs postist Londoni vaatega postkaardi, millel oli välismaine mark teisel küljel.

«Keegi on Alisele saatnud,» lausus ta.

Ernestīne võttis kaardi, silmitses Towerit, pööras teise külje ja luges:

«Kallis Alise, kuigi Teie oma nime ei öelnud, jäid minu mõtted Teie juurde, viibides ise kaugel. Ootan seda hetke, millal võin kodumaale tagasi pöörduda ja Teid külastada. Teile ustav Žanis Kviesītis.»

See, et mehed pöörasid tema tütrele järjest enam tähelepanu, ei olnud Ernestīnele mingiks üllatuseks. Ta teadis, et Alise on nägus ja kuidagi väga veetlev. Senini oli Alise kõigest kõnelnud, millise noormehega ta oli kohtunud, mida see oli ütelnud ja mida ta oli vastanud. Ainult viimasel ajal, kui Alise oli paar korda pidudel käinud, märkas Ernestīne, et tütar muutus vähem jutukaks ega olnud enam nii avameelne. Kellestki Žanis Kviesītisest ei olnud Ernestīne isegi mitte kuulnud.

Kui Alise samal õhtul proua Vintersi juurest koju jõudis ja luges, mida kaardile oli kirjutatud, hakkas ta kohatult õiendama:

«Mina pole süüdi. Aadressi ja nime on ta Olgalt teada saanud. Mulle ta hoopiski ei meeldi.»

«Miks sa seda siis nõnda varjasid?»

«Ma ei tahtnudki varjata, mina . . .»

Alise jahmus, ja Ernestīne enam rohkem ei pärinud.

Mõni päev hiljem läks Alise Vērdiņšite poole ja tuli tagasi üpris erutatuna. Kaua ei rääkinud ta midagi, hammustas huulde, siis aga läks ta Ernestīne juurde, tõstis silmad ja ütles:

«Ema, ma tahan tööle minna.»

«Sa ju töötad. Kas sulle sellest tööst veel küllalt ei ole?»

«Tahan töötada teiste juures. Teenijatüdrukutele makstakse nüüd kaheksateist tuhat suve eest.»

Alise jutustas, et Olga on kaubeldud Lekužale teenijaks ja peremees annaks ka temale teenijapiiga koha. Olga tahaks, et ta tuleks Lekužale kaasa.

Ernestīne püüdis mitte näidata oma üllatust ja ärevust.

«Seda sa ei või, laps. Sa pole maatüdruk ega ole harjunud.»

«Küll harjun. Kui kaua ma siis vanemate kaelas elan?»

«Sina kaelas?»

«Ma ju ei teeni midagi.»

«Kas Olga sulle seda kõike rääkis?»

Alise vaikis.

«Ma mõtlen, et sul ei tarvitseks Olgalt kõike omaks võtta.»

Olga oli talvel töötanud teenijana veskis, kuid peremehe liigse tähelepanu tõttu tuli tal sealt peagi lahkuda, sest möldriemand muutus Olga vastu talumatult tooreks.

«See pole õiglane, et sa Olgat ründad.»

Nõnda võõrana nägi Ernestīne oma tütart esimest korda.

«Alise,» sõnas ta, «mina olen sinu ema ja tahan sulle ainult head.»

Alise vaatas kõrvale.

Viivu asjatult oodanud, et Alise talle otsa vaataks, jätkas Ernestīne:

«See on minu süü, et ma sulle lubasin siia tulla. Et ma nii kergesti nõustusin. Oleksin su tookord lihavõtte ajal pidanud tuppa kinni panema, mitte aga . . .»

Alise heitis Ernestīnele terava pilgu ja pöördus jälle kõrvale.

«Kui oleksid Riiga jäänud, oleksid sa ära õppinud mõne ameti. Seda võid veel teha. Sõida Riiga tagasi! Sinu koht pole siin. Sõidame mõlemad.»

Alise tõstis lõpuks silmad ja vaatas Ernestīnele peaaegu paluvalt otsa.

«Emake, ma tahan ise.»

«Mida ise?»

«Elada nõnda nagu kõik.»

«Mida see tähendab — kõik?»

«Ära pahanda! Ma ei oska sulle jutustada, kuidas ma mõtlen.»

Siis embas Ernestīne Aliset ja ütles:

«Laps, tulin ainult sinu pärast siia elama. Sellepärast, et sa seda nii väga tahtsid. Ja nüüd kuula sa ka mind! Oota veel natuke. Küll me midagi välja mõtleme. Kindlasti mõtleme.»

Sel õhtul kõneldi aednikumajas palju maaelu raskusest. Gustavski püüdis Aliset veenda, ent järgmisel päeval, kui Alise jälle Vērdiņšite juurest tagasi tuli, langetas ta pea ja lausus:

«Me leppisime kokku, ma lähen.»

«Laps, sa kahetsed.»

«Aga ma tahan ja . . .»

Alise langetas pea veelgi madalamale ja Ernestīnele tundus, et tütart läbis kartus.

Lekuža oli vallas üks suuremaid ja paremini haritud talusid. Suurt kasvu, täidlane, üle neljakümnene peremees näis heasüdamliku jõumehena ja kandis peent nime — Rozenbergs, aga peaaegu kõik nimetasid teda talu nime järgi Lekužaks. Inimestele tundus see lähedasemana ning arusaadavamana ja palju enam pruugitavamana, sest talu oli see põhiühik, kus maal rahva elu kulges, teiseks oli Lekuža väliselt lihtne, vahest isegi veidi mühaklik, sellepärast sobis see nimi talle hästi. Heasüdamlikul ja üldiselt arukal mehel oli siiski üks nõrkus — talle meeldisid noored tüdrukud. See ei tähendanud, nagu olnuks Lekuža teab mis liiderdaja, pealegi oli ta abiellunud reipa naisega, keda vallas hüüti madam Lekužaks ja kes oskas küllaltki edukalt kaitsta mehe au. Vahest ta poleks kaitsnudki, sest Lekužal ei puudunud sellised iseloomujooned kui eneseväärikus, kavalus, entusiasm, kuid tal oli midagi omast ka laisast, kunstnikust või lapsest — ta armastas silmadega rõõmu tunda, mängida,

kokku põimida väikseid unistusi, kuid millekski suuremaks ei näinud ta vaeva, et seda täide viia. Ta oli üks neid, kes naisi ihaldavad, kuid ei valluta — ootab, et need püüaksid teda. Vahetevahel sel tarkpeal vedas päris kenasti, alati oli ta kellessegi vähekese armunud, ja peremehe ellu tõid värskust ning pinevust mitte üksnes need poolsalajased romaanikesed, vaid ka naise igavene armukadedus ja valvsus. Kui ohjad olnuks perenaise käes, oleks ta pidanud ainult inetuid teenijatüdrukuid, kuid Lekužas valitses peremees ise, kuigi see tema näilise leebuse tõttu alati nõnda välja ei paistnud.

Teiste taludega võrreldes käidi Lekužas perega hästi ümber, seepärast ei olnud raske palgata tugevaid ning virku töölisi. Kuid just seetõttu võis vahel endale lubada ka mõnda vähem tugevat ja oskamatut, näiteks Aliset. Lekuža teadis hästi, mida ta tegi, nõnda ei olnud see juhus. Aliset oli ta näinud mõisas proua Vintersit külastades, ja hiljem teda koos Olgaga juhuslikult vallamajas kohates oli ta mõlemaid naljapärast kõnetanud. Kõneluse tagajärjed osutusid tõsisteks ja nüüd sõitis Alise jüripäeval Lekužale Gustavsi vana nahkkohvri ja korviga, kus oli natuke pesu ning muid pisiasju.

Enamikus talumajades elasid tollal vana kombe kohaselt poisid ja tüdrukud suures peretoas koos, sõid ja magasid sealsamas, ainult suvisel soojal ajal kolisid nad aita või heinaküüni. Pikkadel sügis- ja talveõhtutel, kui tuli kustutati, heitis igaüks küll oma asemele, kuid üsna tihti ei andnud poisi magamiskoht sooja, vaid jäi hommikuni külmaks. Seevastu tüdrukute poolel valitses elevus ja varjatud, tagasihoitud rõõm. Ent aidas ja lakas võis neid rõõme päris vabalt nautida. Juba peremehe isa oli märganud, et väljamaganud tööline töötab paremini kui magamata ja et peremehel pole sellisest teenijate öörõõmust mingit tulu, ja seepärast olid uue ja uhke elumaja ehitamisel poistele ja tüdrukutele ette nähtud eraldi ruumid. Jõudnud enne sõda korda seada ainult alumise korruse, olid Lekužad läinud sõjapõgenikena rännuteedele, isa oli seal haigestunud tüüfusse ja siit maailmast lahkunud. Katusealuse korruse pidi valmis ehitama uus peremees ja ta oli selle nüüdsama lõpetanud. Poisid magasid alumisel korrusel, tüdrukute jaoks oli ühine tuba ülal. Kui taheti sinna jõuda, tuli mööduda peremehe uksest. Võrdlemisi mugavas ruumis seisid kolm voodit ja kaks kappi.

«Noh, Alise, missugust voodit sa soovid?» küsis peremees isalikult.

«Ma ei tea. Millise sina võtad, Olga?»

«Mina võtan akna juurde. Keegi ei käi mööda ja õhk on ka parem.»

Peremees naeratas ja väljus.

«Ah!» ohkas Alise ja kaelustas Olgat.

«Mis sul on?»

«Ma kardan.»

«Mida?»

«Kas ma jaksan?»

«Mõni mõis! Kui sa vastu ei pea, lähed vanemate juurde tagasi. Kaotad ainult kahe nädala palga. Kui palju see teeb, kui kogu suve eest saad viisteist tuhat?»

«Viisteist? Lubati ainult kaksteist.»

«Isa tingis kolm tuhat juurde.»

«Minule ka?»

«Miks ta seda sinu eest pidi küsima?»

Siis Olga taipas, et ta oli pisut palju rääkinud, ja sõnas nagu rahustades:

«See on siin maailmas nõnda korraldatud, et enda eest tuleb ise hoolitseda. Ja sa ei suuda ka seda, mida mina. Nii palju sulle ei makstaks.»

Hämmeldunud Alise tõstis tühja õlekoti oma voodisse ja hakkas ümber riietuma.

Äkki avas keegi ilma koputamata järsult ukse. Alise karjatas vaikselt.

«Uijah, kui pirtsakad!» sõnas kuivetanud, pühapäevaselt riietatud naisterahvas. Hallisegused juuksed olid mõlemal pool lahku lokkis, aga kuklas patsi keeratud. See oli perenaine.

«Tere päevast,» tervitasid tüdrukud.

«Tere, tere,» vastas perenaine ja muigas millegipärast põlglikult. Võib-olla see Alisele ainult näis nõnda, kuid paistis, et perenaine pole uute teenijatega põrmugi rahul.

«Kui olete end sisse seadnud, tulge sööma.»

Perenaine pööras selja ja väljus pika vanamoelise seeliku hõljudes.

«Tööpäeval juukseid lokkinud? Kas nägid?» sosistas Olga. «Küllap ta kuulas ukse taga, mida me räägime,» lisas ta siis nägu krimpsutades.

Tüdrukud sidusid põlled ette ja laskusid siis uuest, vastukajavast puutrepist alla.

Lekužas oli ka söögituba, mida kasutati ainult pühade, perekonnapidude ja viljapeksutalgute ajal, ja seda nimetati saaliks. Igapäevases elus sõi pere köögis. Kui Alise ja Olga sisse astusid, istusid pika laua ääres juba mõlemad sulased, noorsulane ja peremees. Toitu valmistas Lekužas ka perenaine, kuid peamine söögikeetja oli peremehe ema. Memm, kössivajunud eideke nutuse pilgu ja meelitava haleda häälega, mis äkki võis muutuda ootamatult karmiks ning karedaks. Perenaine ise ei söönud millalgi perega koos, vaid maitses üksinda üht-teist köögis või viis endale toidu eraldi saali.

Kõigi pilgud pöördusid hetkeks tulijate poole. Sulased võtsid

tervituse vastu poolvaikselt midagi pomisedes, ainult Memm venitas pikalt ja magusalt:

«Tere päevast, tere päevast, tütrekesed.»

Lehmalüpsilt saabusid ka kauaaegne aastateenija ja karjatüdruk, kes oli eile kohale toodud. Peeni kombeid polnud siin omaks võetud ja mingit tutvustamist ei toimunud. Tulijad olid nagu millestki solvunud, silmitsesid ainult tusaselt mõlemat uustulnukat ja isegi ei teretanud.

Lõunaks oli hernesupp sealihaga. Laual seisid veel ämbritäis hapatist* ja leivapäts. Kõigepealt tõstis oma taldrikusse suppi peremees, siis sulased ja lõpuks tüdrukud. Alise jäi viimaseks. Liha tundus talle liiga rasvasena ja veidi vastikuna, hapatisega ei olnud ta harjunud, sest ema seda ei keetnud, kuidagi segas ka ablas lürpimine ümberringi ja see, et ei kasutatud kahvleid, vaid igaüks torkas noa kaussi, lõikas liha, pani selle paksule leivaviilule ja hoidis sõrmega kinni. Alise sai oma taldrikutäiega ainult hädavaevaga hakkama.

«Sõö, sõö, tütreke! Muidu ei jaksa tööd teha,» lausus laulval toonil eit, kes tühjendas oma taldrikut pliidi ääres ja nägi kogu lauda hästi. Kõigi silmad pöördusid Alise poole, kes läks näost tumepunaseks.

«Sina, Elzake, jää minu juurde,» ütles eideke karjatüdrukule, «aga teie, mõlemad uued, minge Almaga lauta kaasa. Alma näitab teile kõik kätte.»

Lekuža perenaine teenijatele tööd ei juhatanud. Kui oli vaja põllul töötada, määras töö peremees ise või eestöötegija, kui laudas või aias, siis peremehe ema. Aga seda, kuidas töötada, näitas oma eeskujuga teenijapiiga Alma, üle kolmekümnene neiu kõrge lauba, õhukeste juuste, laiade õlgade ja tööst karedate kätega. Tema avameelne pilk ütles nagu igaühele, kui kohusetruu, aus ja tõearmastaja ta on. Alma oli Lekužas töötanud juba enne sõda ega olnud jätnud pererahvast maha ka põgenikupõlves. Tal endal oli trepi lõpul väike toapugerik, mis tõendas peremehe heatahtlikkust, mille eest Alma püüdis puhtast südamest tasuda. Teised teenijad vahel pilkasid, et Alma salaja lootvat peremehele, kuid see oli tühi jutt. Kui Alma kunagi oligi midagi taolist tundnud või veel nüüdki tundis, siis oli see nii sügavalt peidetud, et see ei võinud kedagi häirida ega polnud märgatav Almale endalegi.

Sealauda poole minnes vaatas Alma Alise jalgu ja tähendas ettehoitvalt:

«Kes siis peokingadega lauta läheb!»

Peremees ei olnud kaubeldud pastlaid ning tuhvleid veel kätte

* Hapatis (läti keeles *skābputra*) — läti rahvustoitude hulka kuuluv jook, mida keedetakse kooritud piimast ja tangudest ja kuhu lisatakse veel kohupiimaklimpe ning rukkijahu. (Tõlkija.)

andnud ja Alise oli jalga tõmmanud samad kantud, madalate kontsadega kingad, milledega ta oli siia sõitnud.

«Peened tüdrukud on meil tänavu suvel.»

«Mul pole teisi töökingi,» õiendas Alise süüdlasena.

Laudas võttis Alma esimesena hargi ja läks emise juurde. Väikesed paarinädalased põrsad hakkasid kohe tema ümber tiirlema, tuhnides oma koonudega ta sukki ning kingi.

«Noh, noh, noh, noh . . .» vastas Alma huuli torru ajades lahkelt seapõrsaste songimisele ja tõrjus väikesi ühe käega ettevaatlikult eemale, teisega kühveldas ta sõnnikut.

«Mida me peame tegema?» küsis Alise Olgalt sosinal.

«Tuleb hargid võtta ja sõnnikut tõsta. Lähed sina seasulgu?»

«Ma võin minna.»

Kodus oli seasulgu alati tühjendanud Gustavs. Ernestīne polnud Alisel seda teha lubanud, öeldes, et see on naisterahvale kahjulik.

Olga tõmbas tapi eest ja tegi värava lahti.

«Noh, mine nüüd! Muidu tulevad sead välja.»

Suured orikad tõusid laisalt tasakesi rõhkides, kuna nad tundsid end pärastlõunases puhkuses häirituna, aga küllap koitis lamedates ajudes miski lootus, et vahest antakse jälle süüa, ja nad lähenesid häbenematult Alisele. Räpased koonud puudutasid sääri, haarasid riiete järele.

«Tasa, tasa, tasa . . .» tõrjus Alise.

«Mida sa, lollike kardad,» naeris Olga.

Alise hoidis hinge kinni, torkas hargi sõnnikusse ja tõstis. Kuid teravad hargiharud põrkasid vastu põrandat, ja Alisel hakkas asjatust haardest kõhukoopas valus.

«Võta rohkem altpoolt,» õpetas Olga.

Teisal oli sõnnik vedelavõitu, hark ei pidanud seda kinni ja üle sulu ääre pudenes ainult vähekese peeneid kübemeid.

«Katsu võtta koos õlgedega!»

Lõpuks Alise taipas. Ta poleks kunagi varem uskunud, et ta ei tule nii lihtsa tööga toime. Kuid kodus lauta koristada oli vist nähtavasti hoopis midagi muud kui töötada siin peremehe juures.

Punetades tuli Alise sulust välja, rätik kaelale libisenud ja põsed sõnnikuga määrdunud. Ta tõmbas peoga üle lauba. Ja alles siis märkas ta Alma muiet.

«Näen, et oled esimest korda laudas.»

«Esimest korda mitte, aga . . .»

«Vaja mõtelda, enne kui end tüdrukuks kaubelda. Mida peremees säärasega peale hakkab, kes ei oska tööd teha?»

«Küll ma õpin,» tõstis Alise pilgu.

«Noh . . .» venitas Alma uskmatult, pöördus eemale, otsekui oleks tal Alise saamatuse pärast häbi, ja läks peekonite juurde.

Võis kadestada, millise kergusega tugev naisterahvas tõstis raskeid hargitäisi ja kui kähku ta kõike tegi. Olga ja Alise suutsid ainult kahekesi luugist välja visata seda, mida Alma neile ette ladus.

Seejärel heideti sulgudesse kuivi õlgi ja mindi lehmade juurde. Lekuža karja oli pärast sõda uuendatud ja lehmad olid suuremalt osalt noored ning rahutud. Kui lauda uks avanes, tõusid need kohe püsti, kõlistasid kaelakette, ammusid ja vahtisid võõraid talitajaid leebete, arglike silmadega. Terve talve jooksul kogunenud sõnnik oli kõrgele kuhjunud ja laepalke võis käega katsuda. Näkku paiskus sooja niisket lehka. Ja siiski oli siin palju kodusem kui sealaudas.

Alma armastas korda. Räpaselt lehmalt oli raske piimagi puhtalt lüpsta, sellepärast andis ta mõlemale tüdrukule kaabitsa ja harja.

«Ainult vaadake, et te rinnalt nahka katki ei kraabi,» hoiatas ta.

Hari ja kaabits olid sõnnikuhargiga võrreldes naeruväärselt kerged tööriistad, nendega tuli lehmadel peaaegu nagu silitades üle karvade tõmmata, ent liigutused olid üksluised ja Alise tundis peagi, et käsi muutus raskeks ja kangeks. Ta raputas ning hõõrus valutavat kätt vargsi, et mõlemad teised piigad ei näeks. Kuid seda nägid lehmad, sirutasid keeled välja ja hakkasid Aliset lakkuma.

Olles lehmad puhtaks kamminud, nii et nende karv siidjalt läikis, jootsid tüdrukud neid ja hakkasid vett kandma. Olga tõmbas seda kaevust, Alma ja Alise kandsid lauta. Alise tippis lühikeste sammudega, samuti kui Alma, siis loksus vähem vett maha. Kuni aga tohutu tünn täis sai, olid Alise jalad samuti märjad.

«Nõnda. Homseni jätkub,» ütles Alma ja tõmbas esimest korda väheke hinge.

Alise laskis peol libiseda üle kaelkookude libeda sisekülje. Hetkeks elustusid mälestused väikesest majast mändidega kaetud mäel, varastest hommikutundidest, üksildasest metsateest, jõelaeva peatuskohast . . .

Almagi silitas tahtmatult õlgade poolt läikima hõõrutud puud.

«Läigivad . . .» ütles Alise.

«Kuidas nad siis ei läigiks!»

Alise taipas, et kõik need tööd, mida ta praegu oli teinud, ei olnudki keerulised, võõrad ega sugugi rasked, kui ainult poleks vaja olnud nõnda rutata ning ärevust tunda, et mitte teistest piigadest maha jääda.

Järsku muutus Alma nägu jälle rangeks, peaaegu karmiks, nagu kogu aeg senini.

«Vaja hagu kööki kanda!»

Köögis puuhalgude põletamine olnuks pillamine, seepärast asus puukuuri kõrval suur katusealune hagude jaoks. Tüdrukud kahmasid need sülle, kandsid majja ja ladusid leivaahju taha nurka.

«Alise, sa oled selline virgake,» häälitses Memm, «jookse aita ja kutsu mehed õhtuoodet võtma. Jüripäevast alates tuleb juba õhtuoodet anda.»

Alise ei teadnud hästi, milline hoonetest on ait, sellepärast läks ta enne vankrikuuri ja leidis alles siis õige koha. Kuid seal ei olnud kedagi. Alise tuli tagasi.

«Kui nad pole aidas, siis on kuivatis.»

Alise ei teadnud, mis kuivati on.

«Noh seal, kus sügisel vilja kuivatatakse, tütreke. Kuidas sa seda ei tea? On sealsamas küüni taga.»

Seekord leidis Alise mehed kätte. Üks keerutas tuulamismasinat, ülejäänud kaks kühveldasid vilja ja puistasid seda kottidesse, peremees aga istus tühjal õllevaadil ja suitsetas.

«Palutakse õhtuoodet võtma!»

Peremehe näole kerkis kaval naeratus.

«Tuleb kätt suudelda, kui midagi palutakse.»

Alise jahmatas.

«Lähme, lähme,» naeratas peremees.

Alise läks joostes majja tagasi.

Söömaajaks oli jälle lauale pandud hapatiseämber, leivapäts, rasvapott ja paar nuga.

«Anna mõni sibul,» ütles peremees emale.

Memm võttis pliidi kohal rippuvast võrgust paar sibulat ja pani need peremehe ette. See lükkas sibulad hooletult laua keskele, osutades, et need on mõeldud kõigile.

«Anna soola ka!»

Eideke tõstis lauale soolatoosi.

Alise ei olnud enam nii kohmetu kui lõuna ajal ja vaatas ka sulaste poole.

Peremehele kõige lähemal istus eestöötegija, vähese jutuga keskmist kasvu tõmmu mees, nina all lühikeseks kärbitud vurrud. Iga hammustuse puhul kerkisid lamedatel põskedel esile väikesed lihased. Silmad hoidusid otsa vaatamast ja punetav nägu tõmbus harva naerule. Tolles süngevõitu mehikeses peitus mingi pinevus ja tema lihaselist kaela, esileküündivat rinda ja jämedaid sõrmi vaadeldes jäi Alisele mulje, et ta on üpris tugev.

Teine sulane oli kasvult pikavõitu ja suurte kätega, mis paistsid pigemini kohmetutena kui tugevatena. Ahtake nägu ja heledad pehmed juuksed mõjusid kuidagi peenelt. Temagi peitis oma pilku, kuid jäi mulje, et ta hallid silmad märkasid kõike, sest äkki silmitses ta Aliset sellise otsekohesusega ja pöördus

jälle ära, et Alisele tundus — too inimene taipas ainsa hetkega, mida tema mõtleb. Ka vaevumärgatav, veidi pilkav naeratus, mis ootamatult ilmus ja jälle kustus, tekitas mulje, et ta näeb ning taipab rohkem kui teised.

Kolmas oli veel noor poiss, hea, kui ta oli kaheksateistkümnene. Nägus, isegi ilus, tihedate kulmude ja julgete, häbematute silmadega. Alise teadis, et see on noorsulane.

Pärast söömist pidid tüdrukud minema kartuleid sorteerima, kuid päevatöö lõppes jälle laudas.

Alise oli kodus harjunud ainult ühte lehma lüpsma ja kartis nüüd, kas ta jaksab teiste tüdrukutega võrdselt, kui lüpsta tuleb vähemalt nelja.

«Las nad nüüd lüpsavad igaüks vähemalt kaheksat! Nagu meie lõuna ajal. Meie ainult vaatame pealt,» hüüdis karjatüdruk Elza.

«Meie pole süüdi, et peremees meid nii hilja kohale tõi,» vastas Olga ootamatult teravalt.

«Peremehel on muud huvid.»

Elza naeratus muutus meelega kelmikaks. Ta näitas, et ta säärast Olgat sugugi ei karda.

Alma ei juhatanud Alisele kätte just kõige halvemaid lehmi, kuid juhtus see, mida Alise juba oli kartnud — lüpsmine ei õnnestunud. Esimesena lüpstu tammus ja lõi kaks korda lüpsiku ümber. Alise erutus tugevasti, ja juba kolmanda lehma juures hakkasid tal käed õhetama ning valutama nagu ennegi, kui ta kaabitsa ja harjaga töötas. Teised tüdrukud olid piima juba ära kurnanud ja keldrisse jahtuma viinud, kui Alise alles istus oma viimase lehma juures. Käed värisesid, istepingi järele kummardus ta kaks korda, suutmata seda haarata. Alma ei öelnud midagi, kuid tema külm, põlglik pilk väljendas rohkem kui sõnad, kui Alise läks kurna juurde.

Õhtueineks anti kartuleid, heeringaid, kohupiima ja hapatist — perenaine ei olnud kitsi, sest võinuks olla ka üksnes heeringad või kohupiim, aga mitte mõlemad.

«Kas ei saaks kruusi vett?» küsis Alise, minnes ämbri juurde.

«Oijah, tütreke, on sinul aga peenike kõht! Möödunud aastal oli siin üks venelanna Latgalest. Tervelt kuu aega ei võtnud ta hapatist suhugi. Aga ennäe, lõpuks rüüpas nii, et lirtsus.»

Alise pani toobi tagasi.

«Võta, võta! Vesi ei maksa ju midagi. Ja kas siis mõni küsib luba vett juua!»

Memm kihistas peenikest naeru.

Pärast õhtusööki võtsid Alise ja Olga laterna ja läksid küünt oma kottidesse õlgi toppima. Nad täitsid need rukkiõlgedega ümmarguseks nagu trummid ja vedasid majja. Seejärel seadsid nad voodid valmis ja heitsid puhkama. Karedad õled torkisid

läbi koti, kuid Alise ei tundnud seda. Tema ümber tiirles tume keeris ja nähtamatu raskus vajutas pea patja, mis kergelt lehkas hallituse järele.

Tuli heinaaeg.

Alise oli juba mõnevõrra harjunud ootamatult raske tööga ja paljugi juurde õppinud. Lehmi lüpstes jäi ta ikka veel viimaseks, kuid teised ei olnud veel kurnamist lõpetanud, kui tuli juba ka tema oma lüpsikuga. Käed olid tugevamaks muutunud, sõrmed karedamaks, määrdudes mulla, piima ja sõnnikuga. Ainult suurte pesukünade juures läksid need leelises mõneks ajaks valgeks, villid paisusid, nahalõhed avanesid, kuid järgmiseks hommikuks olid mustad praod teab kust uuesti ilmunud.

Algul oli Alma suhtunud Alisesse varjamatu põlgusega, kuid nähes, et tüdruk püüdis nagu jaksas, ta rahunes ja vahel isegi aitas.

Oli juba kolmas päikesepaisteline päev järjest. Hommikupoolikul laotati saadudesse pandud hein aasale ja pöörati seda ringi, aga rõukudesse tõstetud ristikheina võis kohe koju vedada. Lõunasöögi järel laskis peremees isegi puhketundi andmata rakendada kaks plaanvankrit ja kaks tavalist vankrit, sest vedada tuli üsna kaugele. Memmgi võttis reha ja sibas aasale. Koju jäi üksnes perenaine, kes mitte kunagi välitöödel ei käinud.

Peremees jagas töö nii, et nurmel tõstsid heina koormasse Peteris ja Alma, mõlemad Lekuža nobedamad töölised. Nendega algas kõik. Nii kiiresti kui nemad suutsid peale tõsta, niisama kähku tuli ka maha laduda. Küünis tõstis koormatest maha sihvakas valgepäine Juris, noorsulane Edgars ladus heina kaugemal kihtidesse, Alise aga sõtkus kõik tasaseks ning kinni. Täis ja tühjade vankritega sõitsid sinna ja tagasi peremees ja tema pärija, tubli nooruk, kes talvel õppis põllunduskoolis, suvel aga omandas isa juures majapidamise praktikat. Nõnda võisid mõlemad peremehed, praegune ja tulevane, edasi-tagasi sõites jälgida, mis toimus nurmel ja küünis, sulased ja tüdrukud aga, nähes, et vankrid on juba kohal ja ootavad, rabasid nagu suutsid.

Algul, kui kiht oli alles madal, viskas Edgars heinu igale poole, aga mida kõrgemaks see kerkis, seda väsinumaks muutusid noormehe käed ja tasandamist tuli järjest rohkem toimetada Alisel. Väikese kaheharulise hanguga tõstis ta raskeid ristikusületäisi igasse nurka ja jalgade sügavale vajudes tammus ta läbi lahtiste kihtide ühest äärest teise. Päikese soojendatud katuse all oli kuum, higi voolas ojadena ja igavesest käänamisest ning pööramisest hakkas pea veidi ringi käima.

«Sa viska kaugemale! Tema ju ei jaksa,» ütles Juris Edgarsile, nähes, et noorsulane jätab kogu töö raskuse Alise hooleks.

«Las peremees paneb siis veel kellegi appi!»
«Vahetame ära! Hakka sina koormast maha tõstma!»
«Peremees pani mu siia.»
Noorsulane ei kuulanud sulase sõna.
Et Alisel kergem oleks, tõstis Juris koormast aeglasemalt maha, aga vankrile oli jäänud veel terve kolmandik, kui peremees kohale sõitis.
«Mis lahti on? Nähtavasti Alise takerdub kihtidel, et töö ei edene.»
Kui peremees minema sõitis, püüdis Juris veel kord Edgarsile auku pähe rääkida:
«Halasta ometi tüdruku peale!»
«Mul on temast kogu aeg hirmus kahju,» muigas nooruk.
Äkki tuli ootamatu puhkus. Noorperemehel läks koorem ümber. Sulased läksid appi seda üles tõstma, Alise aga vajus heintele. Ta lamas ikka veel, kui Juris sõitis uppiläinud koormaga küüni. Edgars ronis kohe jälle tagasi kihtidele.
«Nüüd ma küll aitan,» hüüdis ta, viskus Alisele ja hakkas kõditama kaenlaaluseid ning pigistama rindu. Poolunisena ei taibanud Alise esimesel hetkel, mis toimub, jahmatas täielikult ega pannudki peaaegu vastu, ta ka ei karjunud, nagu seda tegid muud tüdrukud, vaid püüdis vaikselt ähkides Edgarsit eemale tõugata. Kuid poiss oli märksa tugevam ja kobas juba seeliku alt. Alise puhkes häbi ja viha pärast nutma.
«Käi minema! Kas sa ei näe, et ta ei taha?» hüüdis Juris.
Edgars ei jätnud järele.
«Virutan sulle hanguvarrega, kui sa ei jäta!»
Nooruk oli nõnda õhinasse sattunud, et seegi ähvardus ei aidanud. Siis hüppas Juris üles heinavirnale, haaras suurel aitajal kuklatagusest ja tõukas ta eemale.
«Mis sinul sellest? Kahju või?» hüüdis nõnda solvatu.
«Peab ausalt oskama.»
«Tahad vist ise.»
Koorem järgnes koormale, virn jätkas kerkimist, kuni Edgars jäi kõrvale väikesse lohku ja suutis samuti nagu Juris sületäisi ainult ette tõsta, aidata aga enam mitte, kui ta oleks tahtnudki. Sealjuures tuli nüüd heinu toppida ning suruda räästa alla, mis oli veel raskem. Alise järjest haaras, tõmbas, toppis, sõtkus aina joostes, sest säärast tammumist võis nimetada jooksmiseks.
«Armas taevas . . .» hakkas ta äkki pomisema, kuid ei jõudnud kaugemale, küün käis lausa ringi ja ta tundis ainult, et vajub heintesse.
Kui Alise teadvusele tuli, nägi ta Jurist, kes oli tema kohale kummardunud ja hoidis ta laubal midagi märga. See oli ta enda rätik, mis oli vette kastetud.

Peremees sõitis kohale, viskas ohjad käest ja tuli Alise juurde.
«Mis juhtus, lapsuke? Noh ütle, kus inimene!» sõnas ta õnnetu, kaastundliku häälega ja kummardus üliväsinud teenija kohale.
Just sel hetkel tuli perenaine toiduga. Nähes, et mees silitab tütarlapse õlga, jäi ta seisma nagu paigale kivistununa.
«Alise minestas,» selgitas peremees, märgates perenaise pilku, ja võttis käe Alise õlalt.
«On näha jah. On näha jah.»
Pannud korvi einega avamatult käest, pöördus perenaine ringi ja lahkus uhkelt.
Lõuna ajal Alise toibus, ja järgmise koormaga tõi peremees niidult kaasa Olga, kes oli laialilaotatud saade kokku riisunud.
Kahekesi laabus töö mõlemal kergemini ja Alise pidas auga vastu õhtuni, kuni kõik hein oli sisse veetud.
Olles rõõmus ja oma perele tehtud suure töö eest tänulik, pani peremees õhtueine kõrval lauale kolm pudelit koduveini.
«See läheb naistel paremini kõrist alla,» lisas ta.

Iga neljas pühapäev oli Lekuža tüdrukutel, kaasa arvatud ka karjapiiga, vaba päev. Ülejäänud pühapäevadel tuli lehmi lüpsta, sigu sööta, vikki niita, piima meiereisse vedada või ka karjas käia.
Sel pühapäeval langes vaba päev Almale, Olga käes oli sigade karjatamise kord, piimavedu jäi Alise hooleks. Lehmade lüpsmise järel — pühapäeviti tegid seda kolm tüdrukut — jooksis Alise tuppa ümber riietuma, pesi end kähku, pani selga halli villase seeliku ja valge pluusi, jalga kingad, pähe aga köitis uue rätiku. Hobuse oli ette rakendanud eestöötegija Pēteris, kes ka piimanõud vankrisse tõstis. Kuigi Pēterisel oli juba paar aastat üle kolmekümne, ei oleks keegi teda pidanud rohkem kui kahekümne kuue või kahekümne seitsme aastaseks. Noorsulane Edgars lobises seljataga, et Pēteris ei joovat, suitsetavat ega käivat tüdrukute juures sellepärast, et ta hoidvat oma noorust ning teatud riista mõnele äraõitsenud peretütrele või poolnärbunud jõukale lesele. Pühapäevaülikonnal lappinud ema püksitagumikku, sest eestöötegija olevat nii ihne, et ei soovivatki endale paremaid riideid, koguvat raha, et talu osta ja peremeheks hakata.
Ent täna hommikul naeratas too kinnine inimene ilma nähtava põhjuseta ja ulatas ise Alisele ohjad ning piitsa kätte.
«Noh nii . . .»
«Tänan.»
Alisele meeldis meiereisse sõita. See oli oodatud vaheldus — istuda tärisevatel piimanõudel, mitte midagi teha, vaadelda möödasõitjaid, lõokesi õhus või ka ainult suitsu, mis kerkis

majade korstnatest. Veelgi enam paelus teda sagin meiereis endas. Seal kohtusid võõrad ja tuttavad, üksteist sõbralikult tervitades, heitsid nalja ja vestlesid, seal liitus inimestega midagi ebaargipäevast.

Tollal lisandus Lätimaal kiiresti uusi piimatalitusi, sest eksportvõi oli väga vajalik kaup, millega väikeriik võis rahvusvahelise turu konkurentsis kuidagi vastu pidada. Aurukatlaid ja mootoreid seati sisse vähehaaval ja algul olid neis maa väikeettevõtetes peamiseks käivitusjõuks noormeeste ja tüdrukute käed. Suure piimamasina vänta keerutati mõnikord kahekesi, teinekord juhtus ka pisut kurameerimist, ent keerutajate vaheldudes või hullates voolas ka koor ebaühtlaselt, vahel liiga vedelana, vahel liiga paksuna. Graķis oli moderniseerimises samm edasi astutud ja odava tasu eest palgatud alaline koorelahutaja väntaja — vaestemaja pime Jānis. Pea kuklas, keerutas hallipäine mees laia käepidet, vahtides läbi lae kuhugi igaviku avarustesse, ja ta hingestatud näol kumas sügav kohusetunne — ta sooritas väga vajalikku tööd, mida tuli osata.

Ent iga kord, kui Alise temale vaatas, tõmbus tal süda kokku — paistis, et seal seisab ja väntab piima tema kadunud vanaisa Krišs. Nähtavasti oli teistelgi Jānisest kahju ja sisseseatud moderniseerimist tunnustamata leidus iga päev piimavedajaid, kes Jānise aeg-ajalt välja vahetasid, lubades tal puhata.

Alise sõitis laadimisplatvormi juurde ja tõstis karrad välja.

«Tere hommikut! Kas abi vaja?»

Selja tagant oli tulnud suure peaga kõhetu mehike, kes teda heatahtlikult silmitses. Kummagi käe otsas kandis ta õhukest kümneliitrilist plekk-karda.

«Ei, tänan.»

«Venitate ennast ära.»

Võõras aitas mitte üksnes kardasid maha tõsta, vaid ka sisse viia ja kaalutünni valada. Kooritud piima tuli oodata sabas.

«Ma käin väheke ära. Võtke minu oma ka, kui ma hiljaks jään.»

Tundmatu abiline ruttas välja.

Alise täitis kõigepealt tema karrad, siis enda omad, tassis need välja ja läks hobuse järele. Suur oli ta üllatus, kui ta vana Valge asemel leidis vankri ees jalgratta. Rangid olid torgatud tüüri külge ja looga ning aistega ühte seotud otsekui õigel sõidukil kunagi, isegi ohjad olid seotud käepidemete külge. Alise ehmatas — hobust polnud kusagil näha. Jahmunult seisis ta vankri juures ja punastas häbi pärast, sest laadimispaigas tammus salgake mehi, kes siiapoole vahtides naersid.

Tuli kummaline mehike.

«Oh te paganad! Sihukesed sead! Minu uus jalgratas!»

Nüüd olid juba kõik piimavedajad välja tulnud. Eriti valjusti naersid naised.

«Ärge erutuge, see on lolluse pärast,» rahustas suurepäine Aliset ja rakendas jalgratta lahti.

«Ma ei tea, kuhu nad mu hobuse . . .»

«Lähme otsima!»

Mõlemad pöörasid pisarateni itsitavatele pealtvaatajatele selja ja läksid veski poole, kuhu tavaliselt hobused kinni seoti, kui oldi teel mõisa. Tõepoolest seisis lasila ääres lahtirakendatud Valge, tõrjudes sabaga laisalt hommikusi kärbseid ja hirnudes tasakesi.

«Juhmid.»

«Ma pole ju neile midagi kurja teinud. Miks nad mind pilkavad?» hüüdis Alise.

«Teid ei pilgata. Teiega kurameeritakse. Pilgatakse aga mind, minu jalgratast. Ütelge, miks ma peaksin sõitma kümme kilomeetrit hobusega, kaotades teel siia ja tagasi vähemalt kolm tundi, kui ma võin toime tulla poolteise tunniga?»

«Kui nii kaugel, kas siis pole parem osta koorelahutaja ja ajada piim läbi kodus?» tähendas Alise.

«Et pärast seda sõita paari naela võiga turule? Pealegi pole säärasel koorelahutajal tulevikku. Progress peitub suurtööstuses. Võtame näiteks Ameerika . . .»

Alise enam ei kuulnudki, mida ettevõtlik mees kõneles, sest nende üle hakati jälle nalja heitma. Mõned uudishimulikud olid veel ootama jäänud, mis näo pilkealused teevad, kui nad hobusega tagasi tulevad. Ja nood ei pettunud — Alise ei osanud hobust ette rakendada.

«Simsons, mis sa ootad? Aita preilit!»

«Lõõ külge, kuni naine ei näe!»

Simsonsiks nimetatu jättis oma jalgratta, kuhu ta oli hakanud erilise rõnga külge siduma piimakardu, ja tuli hobust rakendama.

Alise tänas ja jättis abivalmis, veidi kummalise mehega jumalaga. Kui ta piimakardu vankrisse tõstis, polnud laadimispaigas enam ühtki inimest. Etendus oli lõppenud.

Koju jõudes sõi Alise kiiruga pannile jäetud jahtunud kartuleid, riietus ümber ja läks Olgale appi sigadele vikki viima.

Kui neiud elasid mõisas igaüks oma vanemate juures, tundis Alise, et tal nagu midagi puudub, kui ta mõnel päeval polnud Olgaga kõnelnud. Ent magades nüüd ühes toas ja tehes ühist tööd avastas Alise, et ta järjest vähem tundis vajadust Olga läheduse järele. Olga julgus ja otsekohesus, mis Aliset kunagi nii väga paelusid, tundusid nüüd tihti häbematusena ning isekusena. Sellele mõeldes muutus Alise kurvaks, sõprusest oli kahju, ja ta püüdis veelgi rohkem olla Olga vastu lahke ning osa-

võtlik. Pealegi tegi täna valu teenimatu pilamine meiereis.

«Mis sellest! Las naerab, kellele meeldib naerda. Sülita sellele!» õpetas Olga, kui Alise jutustas seiklusest hobuse, jalgratta ja Simsonsiga.

«Olen liiga pirtsakas,» arutles Alise.

«Kas sa seda senini ei teadnud?»

Kraavi kaldal kasvas maasikaid. Olga peatas hobuse ja otsustas pisut maiustada. Noppinud nägusa, suuri marju täis kobara, ütles ta:

«Sa meeldid poistele. Selles see nali ongi.»

«Ma ei vaatagi neile. »

«Seda räägi teistele. Arvad, et keegi ei märka, kuidas sa Jurise tulles eputad?»

«Mina eputan?»

«Mind sa ei peta. Võid julgesti sihi poole tüürida. Mina sulle jalga ette ei pane.»

«Armas Olga, mul pole sellist mõtetki.»

«Ära keeruta! Viha on juba üle läinud.»

«Mille üle?»

«Kui sul pole midagi rääkida, siis ära räägi. Kuid teist lolliks pidada pole ka vaja.»

Alise ei taibanud, mille üle Olga nii ootamatult solvus.

«Palun, anna andeks!»

«Sa jäta mind oma peene käitumisega rahule. Mina olen lihtsate inimeste hulgas üles kasvanud, mitte nagu sina härraste vankripäralt maha kukkunud.»

Alisele valgusid pisarad silmi ja ta pöördus kõrvale, et Olga seda ei märkaks.

Aidanud pärast lõunat Memmel nõusid pesta, läks Alise tüdrukute tuppa lõunauinakut tegema. Kuid uni ei tulnud, pea valutas. Läbi lahtise akna lendas kärbseid sisse ja välja, lae all sumises kaua herilane. Olga ja Elza norskasid oma voodites, tekk üle pea tõmmatud.

Äkki koputas keegi tasakesi. Alise kargas istukile.

«Kes seal on?»

Vastamata ja palumata astus sisse Juris.

«Kas nõnda võetakse külalisi vastu?»

Juris sakutas mõlemat magajat jalast ja hakkas tekki ära kiskuma. Tüdrukud magasid ainult aluspesu väel.

«Juhm! Lase me paneme end riidesse.»

Juris kihutati uksest välja, ja kui tüdrukud olid end riietanud ja juukseid kamminud, kutsuti ta jälle sisse.

Päev päeva kõrval poistega koos töötades ei teinud tüdrukutele muret, kui põll oli määrdunud, jalad porised, juuksed sassis, pearätik kortsus, kuid nüüd, pühapäeval, tundus, nagu poleks nad kuude jooksul kohtunud ega paar tundi tagasi ühise

laua ääres kapsaid helpinud. Ka Juris, kes tavaliselt oli pilkehimuline ning hakkaja, näis praegu ootamatult viisakana ning häbelikuna. Kõik naersid liiga palju ja jutt ei tahtnud hästi vedu võtta.

«Mis piibel see on?» küsis Juris, märgates laual Olga laulude kladet.

«Pane tagasi!»

Ent mida suu keelas, seda silmad lubasid, ja Juris aina lehitses vihikut. Leidnud mõne magusama koha, luges ta seda valjusti.

«Ära vigurda! See pole mõeldud lugemiseks, vaid laulmiseks.»

«See polegi lauldav.»

«Ära lobise!»

Nõnda tükk aega tapelnud, hakkas Olga laulma:

«Tule, Anniņ, istu paati,
sõua üle Daugava . . .»

Elza ühines temaga, samuti Juris. Temal oli meeldiv, laulma harjunud hääl. Eriti hästi kõlas see kokku Olga omaga.

«Teie mõlemad võiksite minna mõisa rehealusesse raha eest laulma,» kiitis Elza.

«Läheme ka!» vastas Olga.

Alise ikka veel ainult kuulas.

«Laula sina ka!»

Näis, nagu oleks Olga äsjase tülitsemise täielikult unustanud.

«Ma ei tea sõnu.»

«Siis tule lähemale!»

Kui Alise viivitas, kahmas Olga tal seelikusabast ja pani ta oma voodile Jurise kõrvale istuma.

«Olga!»

«Aitab tembutamisest!»

Istudes Alise kõrvale, embas Olga Aliset ja surus ta Jurisele päris ligi.

«Ma nõnda ei taha,» hüüdis Alise ja tõusis püsti.

«Hoia ta kinni, muidu lippab minema!»

Aga Juris ei hoidnud. Ta ainult muigas ja alustas uut laulu. Alise istus oma voodil nagu ennegi, Olga aga nihkus Jurisele lähemale, et paremini sõnu näha.

Ühel kaasakiskuvamal hetkel, kui kõlas rahvalaul Pidrikisest ja Doroteast, astus tüdrukute tuppa üpris ootamatu külaline — peremees.

«Kuulasin ja kuulasin ega saanud aru, kas on mõned laulukoorist tulnud või oma rahvas.»

Peremees istus nagu juhuslikult Alise voodile, ja Alise läks Elza juurde.

«Laulge ka mulle midagi!»

Olga alustas:
«Kord elas tubli peremees . . .»
«Vot,» hüüdis Lekuža ja laulis veidi käheda, ent valju häälega kaasa laulu heast peremehest ja tähelepanelikest sulastest, kes kihutasid mustlased võsast minema.
Kui laul lõppes, kõhatas peremees keset veidi ebamugavat vaikust ja ütles Jurisele:
«Tegelikult tulin ma sind otsima. Kas sa ei tahaks pühapäeval pisut sõidutada. Tädi vaja jaama viia.»
Lekužal oli juba nädal aega elanud üks sugulane Riiast, kes oli nüüd otsustanud koju sõita. Peremees paistis peaaegu õnnetuna, et rikub poisil pühapäeva ära.
Juris tõusis veidi tusasena ja läks hobust rakendama, peremeeski lahkus. Laulmine oli katkenud kõige paremal hetkel. Pühapäevgi näis kuidagi nurjaläinuna, ülejäänud ajal kuni õhtuni nokitses igaüks midagi omaette.

Alise lõpetas õhtueine järel nõude pesemist, kui Memm alustas kõnelust:
«Alise, tütreke, mu süda on mures selle tühja kapsatünni pärast. Sul nobedad jalad, jookse keldrisse ja vii see tiiki. Muidu läheb jälle meelest ära, ei saa mahti, kuivab ära ja hakkab lehkama.
Teised tüdrukud olid magama heitnud, Almagi oli külast tagasi jõudes üles oma tuppa läinud, nõnda polnud võimalik kedagi appi kutsuda.
Juba hämardus, keldris aga oli täiesti pime. Alise leidis kobades tünni kätte, tiris selle trepist üles, veeretas tiigini ja lükkas vette, kuid tiik oli selles otsas madal ja suurt nõu polnud siin võimalik täita. Edasi järgnes muda, jalad vajusid, ja Alise ei teadnud, mida teha.
«Vaja tiigi sügavamasse otsa vedada!»
Alise võpatas. See oli Jurise hääl.
«Oota!»
Juris sumas vees, ujutas suure toobri purdeni, tõi paar tublit kivimürakat ja uputas tünni tiiki.
«Vaat nii!»
Alise tänas abi eest ja hakkas minema.
«Ära jookse!»
Alise ootas, kuni Juris oma pükse kohendas.
«Ma nägin, et sa oled tiigi ääres ja . . . Oled tujust ära või pahane?»
«Ei.»
«Sa vahest arvad, et ma . . . Olga ainult laulab hästi. Muud pole seal midagi.»
«Teie laulate mõlemad väga ilusasti.»

Juris noppis ühe takjanupu, veeretas seda sõrmede vahel, viskas minema ja lausus:
«Tegelikult tulin ma täna sinna ainult sinu pärast.»
Nad olid läveni jõudnud.
«Lähed sa magama?»
«Jah. Head ööd.»
Alise jooksis trepist üles ja vajus koos kõigi riietega voodisse. All avas keegi ukse. Juris oli läinud sulaste tuppa.
Kes teab kui kaua Alise oli nõnda lesinud, vahtides pimenevasse aknasse, kui ta äkki võpatas — kelder oli lahti jäänud. Kogu majas kindlasti kõik juba magasid. Alise tõusis, laskus kikivarvul tasakesi trepist alla, lähenes kätega kobades välisukseni, tõmbas riivi eest ja lipsas välja. Surudes endas maha arusaamatu hirmu sirelipõõsaste ja hoonete nurkade ees, läks ta mööda rada kuni masse kaevatud keldrini. Poolavatud ukse taga mustendas ähvardav lõhe. Võttes kokku kogu julguse, laskus Alise mööda kaheksat kiviastet alla, sulges ja lukustas ukse. Ja juba hetk hiljem, minnes trepist üles, haihtus ootamatult ka hirm, otsekui oleks Alise selle nüüdsama lukutanud sinna jahedasse niiskesse keldrisse. Alles nüüd tajus ta, milline rahu ja vaikus tõeliselt valitses unne vaibunud talu kohal. Teab kust tulles libises soe õhuhoovus üle ta näo ning juuste, nagu salapärane, väljendamatult õrn ja väljakutsuv puudutus. Isegi hästi teadmata, miks ta nõnda teeb, läks Alise aeglaselt tiigini, astus purdele ja jäi seal liikumatult seisma.
Äkki Alise võpatas — suurte pajude all, mis kasvasid tiigi ääres, liikus kellegi kogu ja tuli lähemale.
«Tahad ennast ära uputada?»
See oli perenaine, ainult öösärgis, rätik õlgadel.
Ehmatusest toibudes näitas Alise keldrivõtit ja seletas, et ta oli ennist unustanud keldrit lukustamata, nüüd aga pärast lukustamist, tulnud siia niisama.
«Ära valeta! Arvad, et ma ei tea, miks sa tahad tiigiotsa otsida. Kas sul häbi pole meestele nõnda ligi tikkuda?»
«Mis te nüüd, perenaine! Millest te räägite?»
«Millest?» ahvis perenaine järele. «Oleks veel mõnele poisile kaela langenud! Aga vanale mehele, kellel endal naine ja suured lapsed!»
«Ma tõepoolest ei . . .»
«Ütlen seda sulle nüüd ainsa korra kõigi kordade jaoks, kui sa peremeest rahule ei jäta, kihutan su minema nagu kärnase kutsika.»
«Peremeest?»
«Nojah, muidugi peremeest.»
Järgmisel hommikul pärast seda sündmust, olles ära oodanud hetke, millal kedagi lähedal polnud, vaatas Lekuža peremees

oma häbelikule teenijale silma ja sõnas nii armsalt nagu veel mitte kunagi varem:

«Aliseke . . .»

Algas aeg, mida Alise oma lühikeses noorpõlves tollal ja veel hiljemgi pidas kauneimaks. Iga hommik algas rõõmuga ja iga õhtu lõppes õnneaimusega. Alise tundis, kuidas temas küpseb jõud ja et ta muutub julgemaks ning iseseisvamaks. Enam ei puudutanud teda teravad sõnad ega pahased pilgud. Ta ei nukrutsenud enam ka Olga kaotsiläinud sõpruse pärast, sest oli tekkinud uus, palju suurem ja sügavam.

Midagi ju ei juhtunud, pigemini oli see eelaimus, valmistumine millekski niisama suureks kui elu ise ja vahest veel suuremakski. Hommikueine ja lõuna ajal laua ääres istudes, õues või põllul kohtudes vahetasid nad lühikese viivu jooksul pilke otsekui juhuslikult, samuti nagu käsi tõstab midagi mõtlemata kuumavatele huultele jaheda sõõmu vett. Nad ei otsinud ka võimalust kohtuda ning kõnelda üksinduses. Sest Alise teadis, et nad kohtuvad ja kõnelevad kaua — kogu eluaja.

Oli juba suve teine pool, algas rukkilõikuse aeg. Ja ühel pühapäeva õhtul kõik kolm Lekuža tüdrukut, olles lehmad ära lüpsnud, pesid kaua kaevu juures jalgu, seadsid end siis kähku korda, jõudmata isegi korralikult süüa, ja tõttasid seejärel kingi käes hoides maanteedpidi kaasikust mööda mõisa poole. Poisid olid juba pärast lõunat ära läinud. Enne oodatavaid seimi valimisi esinesid peoplatsil kõnelejad ja mehed tahtsid kuulata, milliseid hüvesid need lubavad ja kuidas nad võistlejaid manavad. Kui Alise, Olga ja Elza jõudsid koosviibimisekohale, puhusid muusikandid jõekääru ümbritseval kaunil ja järsul kaldal juba valjusti pasunaid ja tallatud murul keerutasid tantsijad. Oli juba päris hämar, seepärast polnud võimalik inimesi eemal ära tunda. Alise pilk püüdis poiste hulgast leida Jurist, kui keegi tal kergelt küünarnukist kinni haaras. Selja tagant oli lähenenud ema.

«Sa ei tulegi meie juurde?»

«Tulen.»

«Praegu või hiljem?»

Alise kõhkles segaduses. Jurist polnud kusagil näha.

Ernestīne ootas vastust.

«Parem siis praegu.»

«Kui sa ei taha, siis . . .»

«Tahan, emake, ma tulen.»

Ernestīne oli lõunasöögist hoidnud Alisele bubertit.

«Sõõ ometi, laps!»

Kollakasvalge mure tarretis paksus tumepunases kastmes

oli Alisele suurimaks maiusroaks, kuid ta tõstis taldrikule ainult ühe lusikatäie.

«Sulle ei maitse?»

«Maitseb.»

«Miks sa siis ei sõö?»

«Ei taha. Ma kodus sõin.»

«Kodus?»

Ema silmis välgatas solvumine, kuid see vajus samal hetkel kuhugi kõrvale, ja pilku jäi püsima üksnes mure.

«Sa oled enda ära vaevanud.»

«Ei, ema. Olen nüüd palju tugevam. Tulen toime kõigi töödega.»

«Vahest oled haige?»

«Ei, ema.»

Ema käsi puudutas Alise laupa.

«Mulle tundub, et sul on palavik.»

«Oh ei. Mul pole midagi viga. Olen terve.»

Ernestīne ohkas raskelt.

«See oli ränk viga. Poleks sugugi vaja olnud sind sinna lasta.»

Isa saatis Alise peoplatsile tagasi.

«Tänan, taadike.»

«Noh . . .»

Tütart vaadates äigas Gustavs jahmunult üle habeme ja kadus kössi tõmbudes pimedusse, otsekui millegi üle häbenedes.

Juris tantsis Olgaga. Nii palju kui näha võis, naersid mõlemad õhinal millegi üle. Järgmisele tantsule palus Juris Alise.

«Olid ema juurde läinud?»

«Jaa.»

Väljak polnud teab kui sile. Alise tantsis Jurisega esimest korda, ja sammud ei tahtnud kokku sobida. Siis haaras Juris Alise tugevamini käte vahele, vajutas ta tihedamini enda vastu. Aliset hämmeldas selline kokkupuude, kuid ta ei pannud vastu.

Oli veidi üle kesköö, kui Juris ütles:

«Alise, läheme koju.»

«Nii vara.»

«Pole mõtet minna koos teistega.»

Raja mõlemal pool kasvasid lopsakad pajud, moodustades tumeda käigu. Kuskil päris lähedal voolas nähtamatu jõgi. Alise, kes hoidis Jurise käe alt kinni, püüdis tema sammudega kohaneda. See polnud raske, sest Juris ei tõtanud. Kõige pimedamas kohas ta peatus ja kuulatas. Muusikandid ei olnud veel järgmist lugu alustanud ja võis kuulda, kuidas mõrkjalt lõhnava lehestiku taga jões ühetooniliselt sulises vesi.

«Seal keegi sumab. Veab neelukohale võrku ümber.»

Jurise hääl oli õõnsam kui tavaliselt ja veidi kähisev. Siis embas Juris Aliset, kes tajus poisi hingust ja huuli.

Juhtus midagi ootamatut. Alise tõukas poisile kõigest jõust rusikatega rinda, tõmbas ennast lahti ja sööstis pimedusse.

«Alise! Alise!»

Kuid Alise ei kuulnud midagi. Ta jooksis nagu jaksas, vaevalt nähtava helenduse poole raja lõpul. Ent Juris oli kiirem ja püüdis ta kinni.

«Mis sul juhtus? Miks sa põgened?»

Juris hoidis Aliset nii kõvasti kinni, et too ei suutnud ennast enam lahti rabelda. Alise tundis, kuidas poisi rind jooksmisest tõusis ja süda tagus.

«Kas ma siis tahtsin sulle midagi halba teha?»

«Juris, kallis, palun lase lahti? Ma ei või.»

«Mispärast!»

«Ma kardan.»

«Mida?»

«Ma ei tea.»

Alise puhkes nutma.

«Olen ma mõni vägivallatseja? Ons mul vaja?»

Juris laskis solvunult Alise lahti.

Neiu tõttas pooljoostes mõisa aia poole. Kuid värava juures Alise peatus. Õise taeva taustal oli hästi näha aednikumaja püstkatus kahe terava tornikesega, ja, kes teab miks, paistsid Alisele äkki need tornid mittevajalikena, ja paljude väljendamatute tunnete hulka segunes ka mingi pettumustunne. Kuni Alise jooksis, oli tal ainult üks mure, jõuda kiiremini vanemate juurde, kuid nüüd ei tahtnud ta enam akna juurde minna ja koputada. Ja mida kauem ta viivitas, seda vähem ta mõistis, miks ta oli Jurise juurest põgenenud. Ent võib-olla ta ei põgenegi Jurise juurest?

Alise elus oli olnud üks hämar hetk, veel kohutavam sellest, kui soldat toppis püssitoru suhu, kui röövlid põletasid maha lauda. See oli nimelt esimene. Esimene kord, mil ta kohtus arusaamatu külmuse ning hirmuga. Ja saladusega.

Alise oli tollal alles kaheksa-aastane. Kursitised olid hiljuti Uraalist Riiga tagasi jõudnud, avanud väikese kaupluse ja pannud Alise lasteaeda, et ta harjuks läti lastega, kuna järgmisel aastal tuli kooli minna. Alise oli julge, taiplik, ja keegi ei saatnud teda teel lasteaeda. Ühel päeval, kui Alise koju tuli, kõnetas teda keskealine meesterahvas:

«Tüdruk, kas sa numbreid tunned?»

«Tunnen.»

«Kuni sajani?»

«Sajani.»

«Võid sa näidata kahekümne kolmandat numbrit? Mul on raske vaadata.»

«Võin.»

Võõras küll ei paistnud sellisena, kes halvasti näeb, sest Alise oli juba märganud, et lühinägelikel inimestel on paksud prillid ja silmad on otsekui kulunud, ent see mees silmitses Aliset väga teraselt ja väikesed ahtad silmaterad särasid teravalt ning selgelt. Alisele see võõras onu üldse ei meeldinud, kuid teda oli õpetatud abistama, kui palutakse.

«See on kahekümne kolmas number.»

«Peame minema õuemajja.»

Alise viivitas, sest teda oli ka õpetatud võõraid mitte usaldama.

«Ema ootab mind koju.»

«Küll ta ootab.»

Mees haaras tütarlapsel küünarnukist, vedas ta õue ja seejärel hämarasse trepikotta. Nuttu tagasi hoides luges Alise ustelt numbreid.

«Seitseteist, kaheksateist . . .»

«Mulle on vaja kaheksakümne seitsmendat.»

Nüüd oli mehel hästi kiire.

«Veeri rutemini.»

«Ma ei jõua.»

Järsu trepi ja hirmu tõttu peksis süda kurgus.

«Laske lahti, palun! Laske mind lahti!»

Võõras ei vastanud. Alise hakkas valjusti nutma.

«Vait!» kähistas mees, haaras lapse kätele ja kandis teda. Alise vehkles jalgadega ja püüdis karjuda. Võõras surus peo tütarlapse suule ja tõttas jooksujalu üles. Trepp muutus kitsaks ja hämaraks, lõppes siis ja nad olidki pööningul. Äkki kõrvaldus siin kuivavate palakate hulgast üks ja nähtavale ilmus südi naisterahvas, pesukorv käes. Mees hetkeks jahmatas ja peatus. Alisel õnnestus vabastada suu kleepuva peopesa alt ja ta karjus, nagu jaksas.

«Mida te selle lapsega teete?» hüüdis naine.

Võõras laskis Alise lahti ja tormas joostes tagasi.

«Suli! Võtke varas kinni!» hüüdis naine.

Kuid trepikojas ei avanenud ükski uks. Kostis ainult jooksvate sammude müdinat, üha kaugemal ja madalamal.

Naine viis nutva ja väriseva Alise koju ja andis ta emale üle. Tuba kogunes inimesi täis.

Siis kükitas tädi Nelda, haaras Alisel õlgadest ja küsis talle karmilt silma vaadates kareda häälega:

«Kas sa tead, mida ta tahtis sinuga teha?»

«Ei.»

«Ta tahtis sind ära tappa.»

Pärast seda lamas Alise terve nädala haigena voodis. Tuli arst ja käskis teda rohte juua.

Sellest saadik ei lastud Aliset enam kuhugi üksinda.

Kuid murdeeas, kui tütarlastega toimuvad suured muudatused, püüti talle seda sündmust õigemini selgitada. Kui täiskasvanud kõnelesid «säärastest asjadest», ei saadetud Aliset enam ära, vaid vastupidi — neist kõnelustest pidi kujunev naine järeldama, kui liiderlikud, kõlvatud ja ohtlikud on mehed. Ernestine ütles kord:

«Sellist armastust leidub ainult romaanides. Väljamõeldud muinasjutud. Tegelikus elus on üksnes kohustus. Või siis liiderlikkus ja sigadused. Ära iialgi usalda ühtki meest.»

«Aga isa?»

«Nagu isa jah, aga kui meest... Mida sulle sellistest asjadest rääkida! Kasvad suuremaks, elad ja näed ise.»

Järgnes sügav, paljutähendav ohe.

Ja nüüd oli Alise jälle, pale vastu palet, kohtunud selle tumeda, arusaamatu ja hirmuäratava saladusega.

Mida kauem Alise seal väravale nõjatudes seisis, seda suurem rahutus teda valdas. Kõige rohkem tegi valu see, et Juris pahandas ega mõistnud teda. Kuid kas ta ise oli Jurist mõistnud? Koos selle murega hiilis südamesse ka häbi. Ta oli ju totralt toiminud. Nagu väike tüdruk, mitte kui täiskasvanud naine.

«Lähen kohe tema juurde ja palun andeks,» sosistas Alise.

Ja niipea kui ta seda ütles, valdas teda koos senini tundmatu tundepuhanguga ka varem tundmatu julgus.

Taevas juba kergelt koitis, kui Alise jooksis tantsuväljakule.

«Viimane valss.»

Alise vaatas ja vaatas, kuid ei silmanud kusagil Jurist. Pidu lõppes, muusikandid rüüpasid viimase lonksu ja sammusid tuikudes, pasunad kaenlas, koju magama. Nurgas riidles kamp noori poisse, valmistudes kaklema. Paksu põõsa all norskas üks joobnu.

Soovimata liituda tuttavate või tundmatute salkadega, läks Alise edasi üksinda. Peolised pöördusid üksteise järel ristteedele, kadusid alleedele, ja kui ta enam kedagi enda ees ei näinud, hakkas Alise astuma nii kähku, kui ta suutis. Läbi metsa tõtates märkas ta kahte paari. Eemalt ei saanud hästi aru, kuid paistis, et need on Lekuža inimesed, Edgars Elzaga ja Juris Olgaga. Alise jooksis jälle tüki maad — tõepoolest, need nad olid. Aliset haaras tugev rõõm ja ta tahtis juba hüüda, kui ta üllatunult peatus — paarid suudlesid, üksteist häbenemata. Alisel jäi hing kinni. Teda valdas nii tugev häbi, et ta ei teadnud, kuhu pageda. Tee ääres oli lõigatud rukkiväli. Alise astus kõrvale ja peitis end ühe haki taha.

Kui kaua Alise oli seal seisnud, ei teadnud ta isegi, tundus, et hirmus kaua. Päike juba tõusis ja Alise taipas, et varsti tuleb minna lehmi lüpsma.

Kui Alise aeglasel sammul mööda tühja teed küünile lähenes,

väljusid sealt Olga ja Juris. Olga tõmbas kergelt kortsunud, õlgedega kleepunud kleiti allapoole, Juris puhastas pintsakut. Siis märkasid mõlemad tulijat. Alise vaatas nendele nagu läbi udu ja möödus.

Alise oli juba riietunud tööröivastesse, kui Olga tuppa astus. Alise püüdis mitte temale vaadata, kuid märkas siiski ta punaseid huuli ja mingit ebatavalist ilmet ta näol.

«Sa arvad, et mina talle ligi tikun? Tema ise.»

Alise ei vastanud midagi.

Hommikueine järel käskis peremees küüni puhastada, sest varsti tuli uudsevili sisse vedada. Alise tegi oma tööd kellelegi otsa vaatamata ja kellegagi kõnelemata, pühkis luuaga kokku hallitanud aganaid, kandis neid välja ja laotas puhtale savipõrandale õlgi. Lõunasöögi ajal ütles peremees:

«Pärast pidu oleks küll vaja korralikult välja puhata, kuid tuleb lõigata lamandunud rukist. Sellepärast on tänane lõunatund lühike. Sul, Aliseke, on ka silmad kirjud, kuid pole midagi parata. Magad siis kauem, kui vihma sajab.»

Keegi ei vaielnud peremehele vastu.

Põllule minnes võttis rautsi ka peremees, Alma aga pidi siduma vihke nii peremehe kui ka Edgarsi järelt.

«Tuleb ju ainult niisama kraapimine, eks siis võib,» sõnas ta.

Olga valis Jurise, kelle järelt siduda, Alisele jäi Pēteris.

Järelejäänud lamandunud põld oli umbes kahe vakamaa suurune. Peremees arvas, et masinaga niites jääb liiga pikk kõrs ja palju teri pudeneb maha. Vili oli enamasti vajunud ühele küljele, ja lõikajad asetusid kaarele ritta üksteise kõrval. Esimesena alustas nagu eestööline kunagi Pēteris, tema järel Juris, siis Edgars ja kõige lõpuks peremees. Pēterise rauts libises nagu mööda vett ja lõigatud rukkivihud lebasid nagu peoga silutuna. Paremini polnud säärast lamandunud vilja võimalik lõigata. Jurisel nii hästi ei läinud, vahel torkas rautsi ots maasse, vahel ei lõiganud selle kand kõike haaratut läbi ja tuli mahajäänud kohti uuesti lõigata. Edgarsil ei läinud paremini. Selle eest vehkis peremees, kes võttis väikese kaare, peaaegu tühjalt.

Juba esimese kaare järel oli Juris kümmekond sammu maha jäänud. Võis näha, et järgmise kaare ajal Juris pingutas kõigest jõust, kuid Pēteriski suutis kiiremini lõigata. Vahemaa mõlema vahel ei vähenenud, vaid suurenes.

«Kuidas ta siis nõnda kaasa suudaks tulla,» lausus Pēteris vaikselt Alisele, enne kui teised järele jõudsid. «Rauts ripakil, vars pikk. Nii ei lähe. Mina tean, kuidas saab. Ohtul saagisin varre pool jalga lühemaks, sidusin rautsile hea konksu...»

Alise taipas rautsidest vähe, sellepärast ta ei mõistnud, mille üle Pēteris nõnda rõõmustas.

«Sina peaksid võistlusele minema,» ütles peremees, kui Pēteris tema kannul niitis.

«Kas me ei vahetaks?» naeris Pēteris laia suuga.

«Mina ju ei jaksa sinuga sammu pidada.»

Pēteris asus peremehe kaarele. Ja nüüd alles oli õieti näha, mida ta jõudis. Kui Alise oli senini suutnud Pēterise kannul püsida, siis nüüd ta enam ei jaksanud.

«Noh, nagu masin! Sellist niitjat pole ma oma elus veel näinud. Sa oled vist rauast.»

Pēteris pühkis higi, naeratas õnnelikult ja ütles:

«Ei või ju Aliset nõnda vaevata. Aga muidu ma . . .»

Õhtu eel oli väli niidetud. Peremees lubas poistel kuni õhtusöögini tukkuda.

«Las puhkavad,» ütles ta heasoovlikult.

Tüdrukud pidid samal ajal karjaõue korrastama ja lehmi lüpsma. Õhtueinet Alise ei söönud, ronis tuikudes trepist üles, riietas end kuidagi lahti ja langes voodisse.

Ööse1 nägi ta raskeid unenägusid ja kõneles midagi valjusti, nii et isegi Alma kõrvaltoas ärkas ja tuli teda vaatama.

«Mis sul viga on? Kas midagi valutab?»

Alise vaatas Almast mööda. Paistis, nagu ei näeks ega kuuleks ta midagi.

«Nagu segaseks läinud,» sosistas Alma Elzale.

Olga nähti magavat.

Hommikul tõustes Alise kukkus. Tuli Memm.

«Nõnda on nende pidudega, ainult pattu ja õnnetusi,» halises eideke, «noh, las puhkab, las puhkab.»

Hiljem tõi perenaine piima ja mett. Aga lõuna paiku hiilis vaikselt tuppa Juris.

«On sul halb?»

Alise raputas pead.

«Ma ju ei teadnud, et sa seda nõnda hirmsasti südamesse võtad. Oled ise süüdi. Poleks vaja olnud mind nõnda pööraseks ajada.»

Juris silitas Alise kätt.

«Pole viga. Saad terveks, ja kõik on jälle nagu enne. Minu pärast seda Olgat olgu või ärgu olgu.»

Alise vaatas Jurist nõnda, nagu näeks ta teda esimest korda, ja sõnas siis vaikselt:

«Seda ei juhtu. Mitte iialgi.»

Teisel päeval saatis ta piimavedajale sõna, ja tuli Ernestīne. Õhtul aga saabus proua Vintersi hobusega Gustavs ja viis villasesse suurrätikusse mähitud Alise koju.

Lekužale ta enam tagasi ei tulnud. Raskele talutüdruku tööle ei suutnud Alise vastu pidada.

Isegi üht suve mitte.

VAIKSE ÖÖ IME

Oli üks selliseid päikesepaistelisi septembrikuu pühapäevi, mil kerge tuuleõhk rebib kõrrepõldudel lendu ämblikuvõrke, ja, vaadates, kuidas need selge taeva poole kerkivad, rõhub rinda seletamatu nukrus.

Alise elas juba terve kuu jälle vanemate juures. Tookord, kui ta haigena koju toodi, ütles vana sõjaväearst doktor Odiņš tütarlast läbi kuulates:

«Päikesepiste ja venitus. Las lamab ja puhkab. See viga läheb iseenesest üle.»

Ja pikkamööda läkski. Alise aitas isal jälle õunu korjata, lüpsis lehmi ja valmistas toitu nagu ennegi. See oli vaikne, harjunud elu ilma suure kiirustamiseta ja raskusteta, Alisele jõukohane. Ja ka sügisese aia vaikne üksindus aitas vähekese korrastada sassiläinud mõtteid.

Juba mõisnike ajal oli aia äärde piki teed ehitatud kolmesaja sammu pikkune kivimüür, mille lõppu oli istutatud kuusehekk, kuid suurem osa vastu põlluserva oli jäänud vabaks, kõigile ligipääsetavaks. See erutas polkovnik Vintersit. Ta toimetas armee ladudest kohale okastraati ja piiras aia täielikult sisse. «Justkui laagri», tähendas keegi, sest kaksteist tiiru ringi veetud traadist polnud isegi poisikesel võimalik läbi pugeda. Kuid Aliset kaitses see eemalepeletav tara uudishimulike pilkude eest, ja väravá kaudu tuli harva keegi aeda, ainult polkovnik, kui ta Riiast kohale sõitis, ja proua Vinters, kes siin iga päev ringi tiirutas.-Aedniku sõrmedele ta enam ei vahtinud, ta ei seisnud isegi kaalude juures, vaid vaatles ainult iga õuna- ja pirnipuud või ploome, valides välja paremaid puuvilju, mida siis tema silma all tuli noppida, korvi panna ja teda saates lossini viia. Muidu kõndis Alise väljaspool aeda ainult neil kordadel, kui teda kauplusse saadeti. Ja ülemöödunud pühapäeval oli Alise koos emaga kirikusse läinud.

Millalgi varem polnud orelihelid, kirikuliste laul ja õpetaja palvetamine altari ees Aliset nõnda kaasa haaranud. Alisele tundus, et lihtne väike maakirik täitus miski nähtamatu hellusega ja taevalik rahu voolab tema hinge.

Kui Alise täna hommikul valmistus jälle kirikusse minema, ütles Ernestīne:

«Ma ei saa sind täna saata, laps.»

Ernestīne pidi jumalateenistuse lõpuks kiiruga lõpetama ühe perenaise siidpluusi ja seeliku. Alise läks üksinda.

Kirikusse sisenedes langetas Alise alandlikult pea, ja märganud silmanurgast üht vaba kohta, laskus põlvili, palvetas ja istus siis pingile. Vaadanud kantsli külge riputatud numbritele,

lõi ta lahti 293. laulu, mis algas sõnadega: «Issand, kurja olen teinud, oh mind koormab raske patt!» Ja kuulatades orelit, mis nähtamatuna ülal vaikselt sumises, ootas ta, millal algab jumalateenistus, valmistades end ette taevaliku helluse puudutuseks.

Opetaja Brambergs, tüsedavõitu, tugev mees, alustas jutlust Pauluse sõnadega Kolossuse rahvale:

«Kui teie nüüd olete Kristusega üles äratatud, siis otsige seda, mis üleval on . . .»

Alise haaras tardunult õpetaja iga sõna:

«Sest teie olete surnud, ja teie elu on Kristusega varjule pandud Jumala sees . . .»

Järgnevate kõvade sõnade tõttu ei osutatud perikoobis* viiendale salmile, mis on nelja eelneva lõpetuseks, kuid õpetaja Brambergs kõneles alati rahvale arusaadavas keeles, kuna ta teadis, et sellel on suurem jõud. Pealegi oli tema kui koguduse hingekarjase tundeid puudutanud inetu juhtum: üks neiu, kes ei soovinud last ilmale tuua, oli loote kudumisvardaga läbi torganud, mürgituse saanud ja suurte piinadega surnud. Praegu oli see lugu kõigi valla naiste suus. Ja õpetaja hääl kõlas vihaselt ja selgelt ka kaugeimas kiriku nurgas:

«Seepärast surmake oma liikmed, mis ilmale kuuluvad, hoorus, roojus, tiirastus, kuri himu . . .»

Alise värises. Ta mõistis, et õpetaja kõneleb ka temast. Alise pigistas käsi, võttis kogu oma tahte kokku, et oma süüd sügavamalt tunnetada.

Siis puudutas Alise õlga õrn käsi:

«Teil on halb?»

Alise avas silmad ja vaatas kõrvale. Ta nägi noort nägusat naisterahvast tumedate kohevil juustega. See oli apteekri teenija Elvīra. Alise tundis teda näo järgi, kuid kõnelnud polnud ta temaga mitte kunagi.

«Vahest läheksime natukeseks välja?»

«Pole vaja.»

Püha vaimu puudutust Alise seekord ei oodanud, kuidagi varjutas ka sügav patutunne, üles kaaludes ähmase kartuse selle kohta, kas Elvīra teab t õ e l i s t põhjust, miks Alise Lekužalt ära tuli. Sest Elvīra oli Lekuža eestöölise Pēterise õde.

Jumalateenistuse järel kirikust välja minnes küsis Elvīra:

«Teie tunnete mind?»

«Jaa.»

Elvīra pruunid silmad vaatlesid Aliset soojalt ning sõbralikult.

Jõeäärne rada viis mõisa tagasi.

«Teile meeldib vesi?»

* Perikoop — jumalateenistustel jutluse aluseks määratud tekst. (Tõlkija.)

«Jah.»

Mõlemad käijad kõnelesid nii ühest kui teisest, nagu on tavaline, kui kohtuvad võõrad inimesed ega söanda viisakuse pärast vaikida. Aliset torkis ikka veel enne kirikus tekkinud kartus, ta võttis ennast kokku ja küsis lõpuks:

«Kas teie vend on minust midagi rääkinud?»

«Ta pole teid kordagi meenutanud.»

«Teie teate, et ma enam Lekužal ei tööta!»

«Tean.»

«Kes teile rääkis?»

«Ei mäleta enam, kus ma kuulsin, poes või kuskil mujal.»

Elvīrale oli omane tagasihoidlik eneseteadvus, ta käitus väga viisakalt ja erines ka kõneviisilt teistest Graķi noortest naisterahvastest. Alisele tundus, et ta on haritud ja päris temalt selle üle järele.

«Ma pole käinud mingis suuremas koolis, aga elu on mind õpetanud.»

Elvīra jutustas, et pagendusaastail* oli ta teeninud ühe rikka kaupmehe juures lapsehoidjana. Noor proua oli haritud, ja Elvīra oli temalt paljugi õppinud. Pärast sõda oli Elvīra mõnda aega elanud Riias ühes arsti perekonnas, kuid pole suutnud madamile meeldida, ta vallandatud põhjusetult ja pole suutnud nii ruttu uut kohta leida. Kuna tal ei olnud korterit ja raha hakkas lõppema, sõitis ta Graķile ema juurde ja oli siin veidi kohanedes läinud apteekrile toatüdrukuks.

Nõnda kõneldes olid uued tuttavad jõudnud apteegini.

«Tahtsin juba ammu teiega tutvuda. Kas te ei astuks sisse?»

«Ema ootab mind koju.»

«Väheks ajakski!»

Alise ei suutnud lahkest kutsest keelduda.

Apteeker Zimmer, üks neist kahest sakslasest, kes olid Graķisse jäänud veel parunite ajast (teine oli mölder Merkmann), astus vahel sisse Kursītiste juurde vestlema, kui ta sooritas oma õhtust jalutuskäiku, kuid ta ei olnud millalgi kutsunud sepniku perekonnast kedagi enda juurde. Seepärast tundis Alise välikusse astudes väikest ärevust. Üks uks avanes ja nähtavale ilmus proua Zimmeri pea.

«Oo, preili Alise!»

Ja äkiline suhkurmagus naeratus kadus niisama ruttu, kui see oli ilmunud, jälle ukseprakku.

«Vana krõhva! Temal vaja kõike näha ja teada.»

Elvīra korteriks oli tavaline teenijatuba, kus ruumi jätkus voodile ja kapile, aga mitte lauale. Paksud kiviseinad ja puudest

* Mõeldud on Esimese maailmasõja aastaid, millal paljud läti perekonnad põgenesid Kuramaalt saksa okupatsiooni eest. (Tõlkija.)

varjutatud kitsas aken muutsid toa vaikse, välismaailmast eraldatud kloostrikambri sarnaseks.

«Mulle meeldib teie juures,» ütles Alise.

«Mis siin meeldida?»

«Minul pole mitte kunagi olnud oma tuba. Üksnes siis, kui ma olin alles päris väike.»

«Mingit magusat elu siin pole. Siiski parem kui talumeeste juures.»

Elvīra avas fotoalbumi. Pilte polnud selles palju — ta ise kümmekonnal kujul, paar ülesvõtet vennast, isa ja ema ühine pilt ja hulk noorte inimeste nägusid. Mõningaid neist oli Alise mõisas näinud ja tundnudki.

«Need on mul sellised . . .» Elvīra ei leidnud õiget sõna.

Alisele tundusid noormehed küllaltki sümpaatsetena.

«Ma ei usu meesterahvaid,» hüüdis Elvīra kirglikult. «Meesterahvas on elajas. Kõrgemateks tunneteks pole mees võimeline.»

Laial aknalaual, mis täitis laua aset, lõhnas klaasvaasis punane roos, selle kõrval naeratas pildiraamis ajalehest välja lõigatud filmitäht.

«Lia Mara,» seletas Elvīra.

«Ilus.»

«Kas ma pole temaga veidi sarnane?»

Õeldut võis pidada ka naljaks.

«Kui vaadata . . . Teie olete ka väga ilus.»

Elvīra õrnsiledat muinaskreeka kuju nägu, punaseid südamekujulisi huuli ja selgeid julgeid silmi võinuks kadestada igaüks. Veidi esilekerkivad põseluud, pikad ripsmed ja sügav aldihääl meenutasid mõnel pildil, laval või ka elus nähtud mustlannasid, hispaanlannasid — kirglikke, ihaldatavaid.

«Noh, et kinotäheks saada, selleks on vaja soodsaid tingimusi. Ja õnnelikku juhust. Mina sellele ei looda.»

Laulude kladesse oli kleebitud teistegi näitlejate pilte. Enamikku neist oli Alise ajalehes näinud, ent ta polnud neile millalgi erilist tähelepanu pööranud.

«Teil endal on kõige suurem sarnasus Mary Pickfordiga,» tegi Elvīra järelduse, «silmades säärane armsus ning südamlikkus.»

Alisel hakkas veidi ebamugav.

«Mina nüüd küll temaga ei sarnane.»

Elvīra silmitses Aliset veel kord kriitiliselt ja lausus siis:

«Endastki mõista pole me filmitähed, kuid siin Grakis pole ka meie koht. Olen palju kordi mõelnud ega suuda mõista, miks teie Riiast siia maale tulite.»

«Isal oli siin üksinda raske.»

«Ega teie tema elu ei ela.»

«Võib-olla me läheme Riiga tagasi.»

«See pole nii kerge. Ei lähe te kuhugi. Üksinda jah, aga mitte koos vanematega.»

«Meie vanaemal on Riias maja.»

«Miks teie siis siin elate?»

«Juhtus nõnda.»

«Ei saanud läbi?»

«Jah,» tunnistas Alise tahtmatult.

Kuid Elvīra armastas selgust ja Alise pidi jutustama, et Gustavs läks Ernestīne sugulastega tülli, samuti seda, kui suur see pruun maja on ja kus see asub.

«Noh, kui see vanaema kord sureb, siis teie ju pärite selle maja,» arutles Elvīra.

Alise vaikis. Elvīra ohkas ja ütles:

«Ma kadestan teid.»

«Miks?»

«Teie elate kord jälle Riias, saate rikkaks . . .»

«Ei oota meid miski suur rikkus.»

«Polegi vaja liiga suurt. Kui ainult on koht, kus olla.»

«Ega meie seal elama hakka. Maja müüakse ja . . .»

«Siis te saate raha.»

Alise tundis, et ta oli olnud liiga avameelne, kuid Elvīra ei pärinudki enam maja ega raha kohta, vaid vajus sügavaisse mõtteisse ja jätkas vestlust pooleldi iseendaga:

«Mina lahkun siit esimesel võimalusel. Olen siin surmani tüdinud. Orja seda nürimeelset sakslast! Pooljuhmi madamit. Ümberringi pimedad inimesed. Kes mind siin ootab? Mõni poolhädine asunik? Tänan, ei. Lehma eest ei lähe ma asunikule iialgi. Kui ma annan ennast mõnele mehele naiseks, siis ainult suure, kauni armastuse nimel. Aga kui seda armastust ei tule, siis . . . Siis ma parem lahkun elust. Kõik või mitte midagi! Selline on minu talisman.»

Kuigi Alise õieti ei teadnud, mida tähendab sõna talisman, liigutas Elvīra kirglik kõne teda sügavalt.

«Ärge seda iialgi tehke!» hüüdis Alise.

«Poleks ma esimene ega viimane. Ajalehed on enesetapjaid [illegible]s.»

Alise vaatles Elvīrat imetluse ja kartusega.

«Alise, ma sooviksin, et saaksime sõbratarideks. On teil midagi selle vastu?»

«Ei.»

«Ja ärme ütleme teineteisele teie! Jaa?»

Kui Alise läbi aiavärava koju läks, tundis ta end õnnelikuna. Tema hing oli jälle täis õrnust ja sõprust.

Kogu maailma vastu.

Ühel päeval sai Alise veel ühe välismaise margiga postkaardi. Ümmarguste katuste ja kõrgendike kohal kummuvas tumesinises taevas ujus kollane kuu. Gustavs selgitas, et ümmargusi katuseid nimetatakse kupliteks, kirikuid mošeedeks ja kitsaid torne minarettideks. Kaardi teisele küljele oli trükitud «*Carte Postale*», alla rohelise tindiga kirjutatud:

«See on Konstantinoopol. Siin on kõik ebatavaline, nagu Idamaal kunagi, ja oleks paljugi jutustada. Südamlikke tervitusi saadab Teile Žanis Kviesītis.»

Gustavs teadis ütelda, et Konstantinoopolil on veel teinegi nimetus Istanbul, et linna üks pool asub Euroopas, teine Aasias, et nende vahel on Bosporuse väin. Ernestīne aga järeldas:

«Ta pole sind unustanud. Nähtavasti mõtleb tõsiselt.»

Oli hea, et kaugel maade ja merede taga leidus keegi inimene, kes mäletas, mõtles ja tahtis sõber olla.

Alise asetas postkaardi käsitöökasti najale ja tuppa astudes võis seda kohe märgata. Kui Alise üksinda oli, võttis ta vahetevahel kaardi kätte ja luges neid mõningaid ridu uuesti. Ta ei suutnud küllalt selgesti meenutada Kviesītise nägu. Kui ta mõtles meremehe hallikatele harjasetaoliselt kammitud juustele, kerkis silmade ette mölder Merkmann, kes kandis samasugust soengut, ainult tema ühikeseks lõigatud juuksed olid päris hallid. Mõtted võõrale inimesele, samuti nagu valged pilved taeva all, ei häirinud Aliset. Need läksid üle ja mööda. Kui ta ka teadnuks, kuidas vastust kirjutada, poleks Alise seda siiski teinud.

Nädal hiljem sai ta paksema ümbriku. Selles oli pikk kiri ja Žanis Kviesītise foto. Ta kirjutas:

«Austatud preili Alise!

Mul pole õigust Teid kuidagi teisiti kõnetada, kuigi kirjades on viisakuse pärast kombeks nimetada armsateks ning kalliteks inimesi, kes seda sugugi pole. Nagu Teie juba teate, ei ole ma eriti viisakas ja sellepärast ma nõnda ei tee. Tookord, kui ma tahtsin Teid peolt koju saata, ärritas mind pisut Teie liigne häbelikkus, sest mul polnud Teie vastu mingeid halbu mõtteid. Teie paistsite mulle iseäralikumana kui kõik teised, kes seal olid, ja ma tahtsin Teiega tutvuda täiesti ausate kavatsustega. Pean olema tänulik Teie lobisevale sõbratarile, kes ütles mulle Teie nime ja aadressi ja jutustas pisut Teistki. Muidu ma praegu üldse ei kirjutaks, sest mulle jäänuks mulje, et Teie olete upsakas. Ärge pahandage nende sõnade üle, sest mina hindan kõige kõrgemalt tõearmastust ja teesklematust. Kui ma aadressi küsisin, siis oli see osalt jonni pärast. «Kui sa ka ei taha,» mõtlesin ma tookord, «saavutan ma siiski oma eesmärgi ja saan teada, kes sa oled.» Ja tõenduseks, et ma seda tegin, saatsin Teile

Londonist postkaardi. Tollal ma seda nii tõsiselt ei mõtelnud. Pärast seda, kui olin kaardi ära saatnud, hakkasin endalegi imestuseks Teid üha sagedamini meenutama ja mõtlesin Teile palju. Olles väga aus tütarlaps ei võinudki Teie võõra, pealetükkiva mehe suhtes teisiti käituda.

Kuna tookord meie tutvumist tegelikult ei toimunud, saadan Teile oma foto. Olen sellel pildistatud aasta tagasi Amsterdamis. Nüüd jutustan natuke endast. Laevadel hakkasin ma merd sõitma juba poisikesena ja pärast sõda omandasin vähehaaval tüürimehe õigused. Kuna aga vabu kohti ei olnud, munsterdasin end möödunud kevadel «Jogitale» teiseks tüürimeheks. Selle arvamusega, et mu elu on selles suhtes korras. Olen alati tänulik vanematele ja vendadele, kes mind toetasid. Olen kahekümne üheksa aastane ja arvan, et on endalgi aeg hakata mõtlema perekonnale. Ma ei taha kõnelda läbi lillede, sellepärast kujunes minu kiri liiga lihtsaks ja mõistlikuks. Mulle ei meeldi ka ülearu palju magusaid sõnu teha, seepärast ei kirjuta ma oma tunnetest Teie vastu. Küll aga võite kindel olla, et mul on need olemas ja on hoopis teistsugused kui senini olnud tunded teiste naiste vastu. Aga kuni me pole isiklikult kohtunud, vaikin ma neist.

«Jogita» sõidab Vahemerest jälle Inglismaale, seejärel Atlandile, küllap vist Brasiiliasse. Kui nii, siis võin kodumaale tagasi pöörduda alles tuleval suvel. Ootan Teilt kirja ja tahaksin paluda fotot. Ja oleksin õnnelik, kui Teiegi ootaksite meie kohtumist.

Teie Žanis Kviesītis.»

Allkirjale järgnes viide, et kirjad saadetagu Liverpooli.

Alise silmitses fotot tähelepanelikult. Kirja kirjutajal ei olnud siin veel siilisoengut, vaid juuksed olid lopsakad ja kammitud rohkem ühele küljele. Näojooned ei olnud samuti nii teravad, nagu Alise oli senini uskunud. Silmad olid tähelepanelikud ja julged. Suugi näis ilma paberossita päris sarmikana.

«See on väga tõsine asi, see on kosimine,» ütles Elvīra pärast seda, kui ta oli kirja läbi lugenud, «sa pead talle kindlasti vastama.»

«Seda ma ei tee.»

«Siis oled sa suur loll.»

«Kuidas ma saadaksin võõrale inimesele oma foto?»

«Seda tuleb teha! Sest see on armastus esimesest silmapilgust.»

Elvīra püüdis Aliset veenda sääraste tunnete ainulaadsuses, ilus ja suures jõus.

«Anna ta mulle, kui sa ise ei taha! See on ju partii. Laeva

tüürimeest ei visata nurka. Ja kes püüdlik on, saab hiljem kapteniks. Ja säärast õnne nüüd mööda lasta . . .»

Sõbrataril tuli sõnadest puudus.

Alise oli kirja apteeki kaasa võtnud. Koju tulles saatis teda Elvīra, kuna oli pühapäev ja sõbratarid otsustasid mõisas pisut ringi jalutada. Käe alt kinni hoides tegid nad ringi ümber meierei, läksid veskini ja seisatasid veskitammil. Tee ääres kasvasid suured kastanipuud, ja sealsamas veskijärve kaldal lebas suur hulk mahalangenud kastanimune. Sõbratarid koorisid neid välja okkalistest kestadest, otsides suuremaid ja ilusamaid.

«Tere päevast. Mida teie siin nõnda . . .»

See oli Pēteris. Noormees peatus ja naeratas, kuid kätt ei andnud.

«Olid sa ema juures?» küsis Elvīra.

«Jah. Käisin küll.»

«Mida ema tegi?»

«Ei midagi. Niisama.»

«Millega ta kostitas?»

«Pisut pannkooke küpsetas.»

Pēterisel hakkas ilmselt ebamugav, et ta himustab selliseid maiustusi, punastades ulatas ta oma kõva käe, et hüvasti jätta. Esmalt õele, siis Alisele.

«Noh nii . . . Näe, kus pidime kohtuma.»

«Hüvasti, velleke!»

Alise ei lausunud midagi. Talle tundus alati pisut imelikuna, kui Lekuža mornivõitu, vähese jutuga eestöötegija naeratas. Samuti naeratades pööras too selja ja läks mööda teed edasi.

«Ainuke vend, kuid meil nagu miski ei klapi. Tema jäi samasuguseks talupojaks, nagu ta on ikka olnud, aga mina olen näinud ka teistsugust elu. Ta on hea, südamlik inimene, kuid ma ei kadesta seda naist, kellega tema abiellub. Kui mehel pole varandust, haridust või positsiooni, siis on naisel säärase juures alati raske elu, kuigi mees oleks päris ingel. Mul on vahel oma vennast tõepoolest kahju. Nõnda elab ta oma elu ära ega näegi midagi paremat.»

Kogunud pihud täis kõige ilusamaid kastaneid, läksid noored neiud lahku.

Koju jõudes pani Alise meremehe foto albumisse, kuid võttis selle sealt jälle välja ja asetas Aspazija luuletuskogu vahele. Nõnda võis kiiremini ning hõlpsamini vaadelda seda ootamatut kauget sõpra, kui see meelde tuli.

Ent Žanis Kviesītis meenus Alisele järjest sagedamini, ja kolmandal päeval pärast kõnelust Elvīraga istus Alise laua taha ja kirjutas kirja.

«Austatud härra!

Teie kiri oli mulle suureks üllatuseks . . .»

Kaugemale Alise ei jõudnud. Ta kirjutas ja kriipsutas maha, mõtles ja kirjutas jälle, kuni kiri kujunes selliseks:

«Austatud härra Kviesītis!

Teie kiri oli mulle ootamatu ja sundis paljugi üle järele mõtlema. Käitusin tookord nõnda, nagu poleks vaja olnud. Oleksime vestelnud, paremini tutvunud, ja Teil oleks kadunud huvi minu vastu.

Teie saadetud kaardid meeldisid mulle, hoidsin need alles, kuid mulle ei tulnud pähegi, et ma Teile kunagi vastaksin. Olen Teiega nõus, et meie tuleval suvel kohtuksime. Kardan ainult, kas Teil ei tule pettuda. Saadan Teile ka enda foto, nagu Teie palusite.

Suvel töötasin ühes talus teenijatüdrukuna, kuid nüüd elan jälle vanemate juures.

Teile kõike head soovides

Alise Kursīte.»

«Mina oleksin ilusamini kirjutanud, oleksin mõtelnud rohkem tunnetele. Aga võib-olla ongi nõnda hästi. Esimesel korral tuleb tagasihoidlik olla,» andis sellele kirjale hinnangu Elvīra.

Sõbratar praakis välja ka Alise ümbriku, otsis selle asemele ühe roosast siidpaberist voodriga, tilgutas kirjale paar tilka lõhnaõli ja laskis siis Alisel kirja kinni kleepida.

Jõudnud koju, võttis Alise raamatu vahelt Žanis Kviesītise foto, silmitses seda väga tähelepanelikult, nagu soovides näha sellel midagi rohkemat kui seal oli, pani siis selle jälle tagasi ja peitis koos raamatuga padja alla.

Igal kolmandal pühapäeval pidi koju jääma vaid üks Lekuža sulane, et hobuseid joota ja neid karjamaal kinni siduda. Ülejäänud kaks sulast olid täiesti vabad, kui ei juhtunud mõnd väga pakilist tööd, nagu vilja või heina vihma eest päästmist.

Pēteris magas pühapäeva hommikutel kuni eineni, sest sellest ajast, mida peremees tööpäevadel võimaldas, ei piisanud. Ent sellel hommikul ei tulnud Pēterisele und. Juris norskas oma voodis sügavas unes, Edgars oli läinud hobuseid karjamaale viima, tema pidi tänasel pühapäeval kodus olema. Mõlemad olid õhtul pärast sauna hiilinud üles tüdrukute juurde ja jäänud sinna kogu ööks. Sestsaadik kui enam Aliset polnud, magasid Olga ja Elza toas ainult kahekesi. Nii kaua lõbutsevad, kuni teevad lapsed valmis, ja siis lasevad jalga. Kuid mida sellised äranarritud tüdrukud peale hakkavad? Ei tea, kas Alma kuulis, kui mõlemad noormehed valguse koites alla tulid, või ei kuulnud?

Pēteris püüdis vältida mõtlemast sellele, kuidas ta toakaaslased öö veetsid, ent vahetevahel vilksatas silme eest tahtmatult nagu midagi nähtut, nagu võõra naise punastav nägu, paljas rind . . .

Pēteris oli naiste silitusi vähe maitsnud. Esimest korda oli see toimunud sõja ajal Siberis, kui ta kaaslaste kutsel oli kaasa läinud ühe sealse liiderliku naise juurde. Ta ei tahtnud seda meeleldi meenutadagi. Teist korda oli tal naisterahvaga tegemist olnud sel talvel, kui ta töötas liiprite raiumisel. Pēteris oli ulualust leidnud majas, kus elas ka peremehe vanapiigast sugulane. Too nägi päris kena välja, kippus ise kaela, lappis kindaid ja sokke, pesi pesu ja lõpuks ronis kõrvale magama. Pēteris kartis end siduda säärasega, kes oli temast kümme aastat vanem, ja armatsemisest ei tulnud midagi mõistlikku välja. Pēterisele selline korratu ulaelu ei meeldinud. Pealegi tahtis ta esmalt omale jalale saada ja siis abielluda. Kui kaks vaest paari heidavad, et tule sellest midagi head. Selleks, et naist võrgutada ainult lõbu pärast, oli Pēteris liiga aus.

Elanud aasta Lekužal, hakkas Pēteris märkama, et Alma käitus tema vastu järjest lahkemalt. Vahel vaatas Alma teda nii naljakalt, naeratas ilma mingi põhjuseta, tegi juttu tööst ja loomadest. Pēterisele meeldis Alma osavus, tema jõud ja tõsidus. Oli teada, et Almal on kogutud raha. Oma majapidamist alustades oleks selline naine kulda väärt, Pēterisest oli ta ainult paar aastat vanem, seejuures aus ning korralik. Kuigi Alma ei olnud just ilus, oleksid nad aja jooksul kindlasti paari läinud. Ent kevadel tuli Lekužale Alise ja ajas pea segi mitte üksnes peremehel ja Jurisel, vaid ka temal.

Kui ka Pēteris tundis suuremat või vähemat erutust, nähes teiste naisterahvaste valgeid paljaid käsivarsi, kui nad leivamõhes kätega tainast sõtkusid, higitilku, mis nõrgusid kaela väljalõikest heinakaarel higistades; pingul rindu, mis rebisid õhukese pühapäevapluusi kas või pooleks, nägusaid tuharaid, mis lehmi karjatades kuhjusid seeliku all, siis Aliset vaadates haihtusid need kõik, jäid ainult tema nägu, silmad, hääl. Pēteris ei suutnud ka ise aru saada, miks ta tahtis Aliset aidata, talle midagi head ütelda, jutustada endast midagi sellist, millest ta teistele vaikis. Ent kui Alise siin elas, leidus üsna vähe selliseid hetki, kus nad kahekesi jäid, ja ka siis tundus talle, et Alise kippus kähku lahkuma.

Möödunud pühapäeval, kui Pēteris nägi Aliset mõisa lüüsi juures koos Elvīraga, valdas teda nii suur rõõm, et ta ei suutnud isegi hästi kõnelda. Seekord oli Alise julgem, vaatas kogu aeg temale otsa ja isegi naeratas.

Hommikueine järel pani Pēteris selga oma hallist kalevist ülikonna ja läks mõisa ema juurde. Ta oli harjunud igal vabal

pühapäeval ema külastama, kui ei olnud just liiga halb ilm. Pēteris raius emale metsast küttepuid või hagu, vedas need koju ja seejärel saagis või lõhkus. Kui vaja, parandas ta seasulgu, vedas põhku, ja kui aeg kätte jõudis, aitas siga tappa. Aga kui tööd ei juhtunud olema, vestles ta niisama, kuna Lekužal polnud kedagi, kellega oleks õieti tasunud kõnelda.

Mida lähemale mõis jõudis, seda enam Pēteris erutus, kas ta juhtub või ei juhtu täna Aliset kohtama. Ta peatus meelega veskitammi juures, vaatas kaua teele, mis möödus aiast, kuid ei näinud kusagil Aliset. Pēteris mõistis ka ise, et Alisega ei või midagi tõsisemat välja tulla, et see on selline meeldiv, kuid tühine fantaseerimine, kuna Pēteris vajas tugevat ning tervet naist. Alise oli Pēterise jaoks liiga peen ja teadis vähe ka maaelust. Kuid mõtted keerlesid üksnes tema ümber.

Pēterise ema Lizete elas endises moonakate majas ja maksis proua Vintersile üüri. Suviti ja sügiseti käis ta talumeeste juures päeviliseks, kitkus peete, riisus heina, tegi kaasa rehepeksutalgutel, võttis kartuleid. Talvel ketras Vīksna Lizete raha eest linu või villa. Ostetud kartulite ja viljaga toitis ta siga ja tappis selle suvel. Hästi suitsetatuna säilis liha terve aasta.

Pēteris ei olnud täna kindel, kas ta ema kohtab, sest viimati oli ema öelnud, et läheb valla teise otsa appi vilja peksma. Tavaliselt tuli Lizete küll pühapäevaks koju, et kasta oma ainsat lille, lopsakat mürti, ja korraks ka välja puhata, sest võõras majas polnud võimalik mitte kunagi nõnda magada kui kodus.

Ta tegi parajasti jälle sellist mõnusat keskpäevauinakut, kui tuppa astus Pēteris.

«Ah nii! Oled jälle unega kimpus?»

«Mida muud pühapäeval teha?»

Lizete oli unine, kuid rõõmustas poja külaskäigu üle nagu alati, kuigi ta püüdis seda mitte eriti välja näidata. Pannud peo suu ette, haigutas ta pikalt, hõõrus silmi ja tõmbas mahavajunud pika alusseeliku kõrgemale.

Pēterise ema ei nimetanud veel keegi vanaeideks, tema viiekümnes sünnipäev oli möödunud alles mõni aasta tagasi. Pooleldi küll juba hall, kuid punase ja tugeva näoga, laiade õlgade ja puusadega oli Lizete veel tulvil jõudu. Kord nooruses oli ta maast selga tõstnud viiepuudase koti. Vankrikerest või viljasalve äärelt suutis seda õlgadele võtta igaüks, kes polnud just päris põdur, aga maast — selleks oli vaja tugevat meest. Ja et sellega toime tuleks mõni naine, seda ei oldud senini kuuldud.

«Mida sa siis sel nädalal tegid?» küsis Pēteris.

«Kolm päeva olin Simsonsil abiks Kõrkjate orus. Naisel on väike laps, pole, kes läheks. Oled sa nüüd seal käinud?»

«Kõrkjate orus? Mida ma seal pidanuksin tegema?»

«Seal on nüüd, mida vaadata. Nagu oleksid mutid kaevanud.

On terve oru ära vussinud. Üks on juba küüni püsti pannud, teine tare. Suurem osa asub küll veel onnides. Justkui mustlased.»

«Küll aja jooksul sisse elavad, kes aga vähegi töötada viitsib,» otsustas Pēteris.

«Seda minagi ütlen. Oleks sullegi sinna maad antud . . .»

Maast kõneles Lizete pojaga iga kord, kui nad kohtusid.

«Oleks juba neli-viis lehma, hobune . . .»

«Kui kogu maa künda tuleb, siis ei tasu ühe hobusega jannata. Vaja on kahte.»

«Kui oleks māra ja see esimesel aastal ära paaritatud, siis oleks juba tubli varss. Võiks juba hakata ette rakendama.»

Kui oleks! Need olid sõnad, mis sünnitasid unistusi.

Kui oleks! Need olid võlusõnad, millega võis saavutada kõike — maad, loomi, prisket elu.

Kui oleks! Need olid kalgid sõnad, mis kõik ära võtsid, jättes hinge ainult tühjuse ning nukruse.

Pēteris ja Lizete ei suutnud nende sõnadeta toime tulla ühelgi pühapäeval. Samuti nagu joodik kõrtsis mitte ilma oma harjunud klaasitäieta.

«Sa tead, poeg, et sellise elu jaoks võiksin minagi anda lehma ja paar lammast.»

«Lehma! Ma võin osta kolm lehma ja veel hobusegi.»

«Tuleks alustada mõne renditaluga.»

«Mida ma üksinda suudan peale hakata.»

«Sa pead abielluma.»

«Peaksin abielluma!»

«Sulle tuleks igaüks.»

«Igaüht ma ei vaja.»

«Tuleb otsida ja ringi vaadata.»

Vahel nimetas ema mitut tuttavat tütarlast, seejärel praakis ta jälle ise kõik välja. Siis hakkas ta Elvīrat laitma.

«Kui ta oleks säärane nagu sina, kes tööd ei karda, polekski sul naist sugugi vaja. Teie olete mõlemad noored, minagi pole veel vana, mis meil viga oleks? Kolmekesi saaksime kõigest jagu.»

«Elvīra läheks nüüd põllule tööle!»

«Mis sa nüüd! On kasvanud sääraseks madamiks, et . . .»

«Ise hellitasid maast madalast.»

«Mis nüüd mina hellitasin. Selle rikka kaupmehe juures läks raisku.»

Pärast lõunat, kui Pēteris juba valmistus koju minema, tuli Elvīra.

«Ehitate jälle õhulosse?»

«Sa parem ära nõnda oma suurt suud pruugi!»

Ema oli täna pahur.

Aga Elvīra ainult naeratas. See ärritas Lizetet veel rohkem.

«Mis sa nii palju liristad!»

«Uijah, ema!»

Kuid Elvīra oli täna heas meeleolus, ja Lizete pisut teeseldud pahurus ei suutnud seda rikkuda.

«Tulin praegu Kursītiste juurest. Pēteris, Alise saatis sulle terviseid.»

Pēteris punastas nõnda, et emagi märkas seda.

«Kes see Alise on?»

Elvīra, kes oli meelega narritanud, vaikis ja vastata tuli Pēterisel endal, sest ema vaatas rohkem temale kui Elvīrale.

«Elas meie juures. Teenija.»

«Ah see aedniku tütar, kes Lekuža töökoormale vastu ei pidanud?»

Pēteris oli pea kõrvale keeranud ja vaatas aknal ema mürti.

«Miks sa, poeg, säärastele vaatad? See on ju linnapreili. Kui paremat pole, siis . . .» Lizete lõi põlglikult käega, näidates, et ei tasu asjatult sõnu kulutada.

Kui ema minutiks välja läks, küsis Pēteris veel rohkem punastades:

«Kas ta ise?»

«Kes ise?»

«Laskis ise mind tervitada?»

«Ära endale liiga palju ette kujuta!»

Elvīra naeris jälle. Valged hambad aina särasid.

«Sa kõnele tõtt. Mis naljad need säärased on?»

«Ah polegi nali? Vaata, velleke, et sul ei tekiks asjatuid lootusi,-võin ütelda, et mingit keerutamist seal polnud. Ainult viisakus. Küsisin — kas tervitan, kui sa siin oled? Tervita — ütles tema.»

Lizete tuli tagasi.

«Ema! Pulmad tulevad!» sädistas Elvīra.

«Kellel?»

«Ikka tollel Alisel.»

«Millal sa kord lõpetad pudrutamise?»

«Ma ei naljata. Pēteris on läbi. Mööda!»

«See on säärane . . .» Pēteris ei leidnud õiget sõna.

«Sulle, poeg, tema ei kõlba.»

«Suured õpetajad! Kas mul endal silmi pole?»

«Alise ei ole kuidagi süüdi,» õrritas Elvīra edasi. «Sellest pole midagi, et põllutöö on talle liiga raske. Selle eest on Alisel raha.»

Tõsiseks muutudes jutustas Elvīra, et Kursītised saavad peagi pärranduse ja siis on Alise rikas.

«Noh, kui raha,, siis ehk veel . . .» venitas Lizete mõtlikuks muutudes. «Millal siis see pärandus tuleb?»

«Pole teada, kui kaua see sugulane veel elab.»
«Nojah! Tühi jutt. Sinul, poeg, ei maksa sellele loota.»
«Kas ma siis loodan?»
«Armastus ei vaata praktilisele küljele,» kuulutas Elvīra.
«Pole mul säärast Aliset vaja, ei . . .»
Pahandunud Pēteris jättis järsult hüvasti ja lahkus.

Sel nädalal tõukas maailm Pēterise keerisesse ja paiskas ta mitmele poole laiali. Eales ei olnud Pēterist veel vapustanud nii tugevad, vastuolulised tunded ja mõtted. Kolmekümne esimesel eluaastal oli Pēterise ellu lõpuks saabunud armastus. Alma ja samuti Memm jõudsid arvamusele, et ta on haige, ja keelitasid peremeest, et see lubaks Pēterisel ennast välja magada, kui vihma tibab, künniga tullakse ju nagunii toime, kui Pēteris mõni päev põllule ei lähekski.

Hetketi paistis tulevik Pēterisele nii imelisena, et süda jäi kas või seisma. Ta kujutles, kuidas oleks, kui neile Alisega kuuluks oma majapidamine. Alisel ei tuleks üldse töötada, ta võiks akna juures istuda ja vaadata, kuidas teised põllul liiguvad. Raskemaid töid võiks teha ema, kuni ta veel tugev on, hiljem peetaks teenijatüdrukut. Vahest on raha nii palju, et võib osta suure talu? Ja siis juba . . . Pēterisel käis pea ringi, ja maailm hakkas järjekordselt vaaruma . . . Kuskil kõrgel, otsekui kiriku pühapildil altari kohal, istus Alise lillas kleidis ja naeratas nii õrnalt, et . . .

Seevastu haaras Pēterist vahel ähmane, hirmutaoline tunne, milline tekib suures kassiahastuses. Kõik näis nii ebakindlana ning kahtlasena, et ei tahtnudki enam meenutada möödunud pühapäeva ega Aliset ennastki. Ent juba järgmisel silmapilgul virutati nagu haamriga laubale — mida ta oma meelepahas oli öelnud Elvīrale? Sõnanud, et tal pole sellist Aliset sugugi vaja. Kui nüüd Elvīra selle ette räägib? Pēterisel hakkas hirm.

Saabus pühapäev. Pēterisel tuli koju jääda ja hoolitseda hobuste eest, kuid ta palus luba vähekeseks ema juurde minna. Peremees polnud sellele vastu, ja sidunud hobused ristikuädalale, tõttas Pēteris mõisa.

Ent Pēteris ei astunudki sisse ema juurde. Ta läks apteeki Elvīra juurde. Zimmerid sõid parajasti hommikueinet, ja Elvīra oli köögis ametis. Nähes uksel venda, sattus ta ärevusse.

«Mida sina nõnda vara?»

Pēteris ei saanud kohe oma vajadust väljendada.

«Miks sa väljas seisad, tule sisse!»

Elvīra viis Pēterise oma tuppa ja laskis oodata. Möödus veerand, seejärel pool tundi . . . Pēteris ei suutnud enam toolil istuda, ja olles erutatud ja Elvīrale pahane, astus ta üha neid-

samu kolme sammu kapini ja tagasi. Kui lõpuks oli möödunud tunni ümber, ilmus Elvīra.

«Kuhu sa nii kauaks jäid?» pahvatas Pēteris.

«Ma ei või ometi sinu pärast tööd tegemata jätta.»

«Kas minul pole tööd?»

«Mida sa soovid? Mis sul põleb?»

Elvīra nägu muutus külmaks. Pēteris taipas, et ta oli rääkinud valesti, ja ta pomises õnnetuna:

«Ma sellest möödunud pühapäevast.»

«Mis? Kuidas?»

Elvīra kortsutas kulmu ja Pēteris muutus veelgi alandlikumaks.

«Noh, Alisest. Ma ütlesin, et mulle . . . Noh, et mul pole teda vaja.»

Elvīra tardunud näojooni mahendas kerge muie.

«Nii et on siiski vaja?»

«Jaa.»

See kõlas nii naiivselt ning lapsikult, et Elvīra ei suutnud lõpuks enam naeru tagasi hoida. Tusk lahkus temast, ta puudutas venna kätt ja lausus soojalt:

«Ta ju ei kõlba sulle.»

«Aga mina abielluksin temaga, kui ta . . . Kui ta tuleks.»

Elvīra muutus tõsiseks.

«Viska sellised mõtted peast, velleke!»

«Aga kui tal on raha?»

«Viska rahagi peast välja! Mis ühist on armastusel rahaga?»

«Kuidas ei ole ühist? Ilma selle rahata ma teda ju ei saa.»

«Mida sa õieti vajad, raha või Aliset?»

«Mina vajan Aliset, aga ilma selle rahata . . .»

Elvīra ohkas sügavalt, vaikis kaua ja sõnas siis:

«Ma võiksin sind aidata. Mind ta vahest kuulaks. Aga mu südametunnistus ei luba seda. Teie ei saaks õnnelikuks. Ei üks ega teine.»

Pēteris vaatas õde ega taibanud midagi.

«Oled sa temasse nii hirmsasti armunud?»

«Ma ei taha kedagi teist.»

Elvīra ohkas jälle ja vaikis jälle lõpmata kaua.

«Sa oled minu vend, ma pean sind aitama. Kuid tema on mu südamesõbratar, ja ma ei soovi, et tal oleks halb elu. Rääkida ma ju võin, aga . . . Oh, Pēteris, Pēteris!»

«Räägi talle. Ütle, et ma tõepoolest . . .»

«Ei usu, et sul sellest midagi välja tuleb. Ja mida see aitab, kui ma räägingi? Nende juurde läheb säärane mühakas . . . Pole sul korralike riideid ega käitumistki. Ajad ainult inimesed naerma, muud midagi. Need pole ju päris prostoid inimesed, nad on ikkagi midagi paremat näinud. Minulgi hakkab häbi.»

Pēteris vaatas hämmeldunult oma triikimata, kodukootud kalevist pükstele ja kantud kingadele. Ninaotsad olid päris valgeks kulunud, pealsed kortsu tõmbunud . . .

Juhtus, et Lekuža peremees viis juba järgmisel neljapäeval Bruģe lihunikule vana pulli ja võttis Pēterise kaasa. Karja valitseja oli muutunud liiga tigedaks, ja ajajaks oli vaja tugevat meest — polnud mingit kasu kaasa võtta mõni naisterahvas või poiss ja jääda siis purunenud vankriga kraavi.

Kui pull oli müüdud ja hobune jäetud sissesõiduhoovi, ütles peremees:

«Tule sina ka! Vaja liiku juua.»

«Ma tahaksin poodi minna.»

«Kuhu siis?»

«Noh, Abramsonsi juurde. Vaja midagi osta.»

«Naist hakkad võtma või?»

«Kas ainult naisevõtuks on vaja paremaid riideid?»

«Abramsons ja Co» oli linna uhkeim manufaktuuri- ja riidekauplus. Vastu tuli noor punajuukseline juut.

«Mida tohib härrale pakkuda?»

«Ülikonda,» ütles Pēteris.

«Milliseks hooajaks? Suveks? Talveks?»

«Noh, nii suveks kui ka talveks.»

«Odavamat või kallimat?»

«Kallist ma ei taha. Ainult et hea oleks.»

Punajuukseline võttis pika ridva abil lae alt hallitriibulise ülikonna.

«Prooviksime seda.»

Pintsak oli õlgadest kitsas ja hästi ei meeldinud Pēterisele, sest triibulises kuues nägi ta välja vangina.

«Aga kui palju see maksab?»

Pēteris puudutas sõrmega nägusat peenest riidest ülikonda, mis rippus siinsamas all.

«Tahate seda osta?»

«Kas ma muidu küsiksin?»

«Kolm tuhat kaheksasada viiskümmend.»

«Miks nõnda kallis?»

«Mis te soovite? Kõige parem inglise materjal.»

Ülikond istus hästi ja Pēteris tingis hinna alla kolmele tuhandele seitsmesajale.

«Säärase antsugiga ei sobi teil ilma mantlita käia.»

Pēteris võttis veel suvemantli, kuna see oli heast talvemantlist odavam. Juut muutus järjest jutukamaks.

«Kas peremees valmistub pulmadeks?»

Pēteris ei pidanud vajalikuks vastata. Mis pagan kõik nende pulmadega peale käivad, nagu ta ise ei teaks, mida teha! Pēteris vaatas pahaselt müüjale, kuid heebrealane ei solvunud, vaid teenindas Pēterist nagu lähimat sõpra.

Pēteris valis veel peene särgi, lipsu, valge siidsalli, halli kaabu, pruunid kingad ja lakeeritud kepi — vihmavari oli kolm korda kallim ja tundus täiesti tarbetu kraamina.

«Kui palju see kõik kokku teeb?»

Juut võttis kõrva tagant pliiatsi ja rehkendas.

«Kaheksa tuhat viissada.»

Pēteris muutus higiseks. Poolteise lehma raha!

Juurde tuli Abramsons ise. Ta pani Pēterisele käe õlale ja õpetas isalikult:

«Oodake, oodake! Sellest, kuidas inimene oskab riietuda, oleneb kõik. Kui te kõnnite vanas, kulunud antsugis, ei saa te ilalgi õnnelikuks. Uskuge mind! Kui te tahate inimene olla, peate välja nägema nagu härra. See tasub teile ennast sajakordselt. Teie olete hiljem mulle tänulik.»

Seff selgitas Pēterisele mõnusalt kõigi valitud asjade hädavajalikkust, jättis mõne puhul viiskümmend või sada rubla alla, kuni ostja rahule jäi. Abramsons laskis ostud sisse pakkida ja surus lahkudes südamlikult Pēterise kätt.

Jättes letile kaheksa tuhat rubla vanas ehk sada kuuskümmend latti uues rahas, lahkus kauplusest hoopis teine inimene.

Sestsaadik kui Alise oli välismaale saatnud kirja oma fotoga, kattis ta taas uue õhukese koorikuga haava, mis valutas, kui talle meenus häbistav lahkumine Lekužalt, mõeldes Jurisele ja Olgale. Vähekese murelikuks tegi ainult see, et ta oli vastanud võhivõõrale inimesele. Kuid Žanis Kviesītis asus nii kaugel, et lubas endast kujutleda, mis aga iganes pähe tuli. Ja mida rohkem Alise temale mõtles, seda kaunimana näis talle sõprus, mis nende mõlema vahel võiks kujuneda.

Möödunud nädalal oli Alise näinud Jurist veski juurest koju sõitmas. Valgeks tolmununa külitas ta jahukottidel ja suitsetas. Selg ülespidi, ta isegi ei märganud, et Alise seisab apteegi ukse juures.

Ühel õhtul tuli Elvīra. Alise kohtus sõbratariga peaaegu ülepäeviti, kuid teda jälle nähes rõõmustas Alise nõnda, et viskus Elvīrale kaela.

«Mis nüüd hakkas?»

«Rõõmustan, et mul on külaline.»

Viivu lobisenud tühjast-tähjast, küsis Elvīra äkki:

«Ütle puhtast südamest, kuidas mu vend sulle meeldib?»

«Pēteris?»

«Teist venda mul pole.»

«Kui ma pean ütlema, siis . . .»

«Ei meeldi?»

«Mulle paistab, et ta on liiga tõsine.»
«Mees peabki tõsine olema.»
«Ta räägib väga vähe.»
«Mees ei peagi lobisema.»

Alles nüüd taipas Alise, et ta oli seda küsimust kartnud juba varem. Alise aimas juba Lekužal, et ta Pēterisele meeldib, kuid tema lähedus viis Alise kuidagi segadusse, ja see ei olnud üksnes sellepärast nõnda, et Pēteris eestöötegijana tüdrukuid siia või sinna tööle määras. Noormehe läheduses tundis ta end vähekese kohmetuna kindlasti sellepärast, et Pēterisel ei voolanud sõnad vabalt, vaid näis, nagu oleks neid keegi seespool kinni hoidnud ega tahaks neid välja lasta. Naeruhoodki ei pursanud kergelt ja heledalt igale poole, paistis, nagu oleks neil jõuetud tiivad ja nad ei suuda lennata. Ja siis veel — too, kes asus seal Pēterise sisemuses ja oli tema sõnade ning naeratustega kitsi, tundus õnnetuna ning nukrana, palus aidata ja endale halastada. See oli järsus vastuolus Pēterise suure jõuga, mis Aliset isegi veidi ehmatas, tema töövõskusega, ta järskude liigutustega, ootamatute vihahoogudega, kui hobused sõna ei kuulanud või keegi sulastest talle vastu vaidles. Tundus, otsekui valitseks Pēterist karm, nähtamatu isand ja nagu poleks see Pēteris ise, kes su ees seisab, vaid keegi hoopis teine. Hämmastas see ebakooskõla, see selgusetus.

«Pēterisel oli raske lapsepõlv,» kõneles Elvīra leebemini. «Kasvas otsekui vaeslapsena, pidi juba kuueaastaselt hakkama endale leiba teenima. Ja kasvas korralikuks inimeseks. On aus ja töökas.»

«Ma ei või tema kohta midagi halba ütelda. Ainult . . . ma ei tea,» katkestas teda Alise.

«Pēterist tuleb mõista. Tegelikult on ta väga südamlik ja hea. Ainult et ta on õppinud oma rõõme ja muresid enda teada hoidma. Ja tuleb meeles pidada ka seda, et Pēterist pole elus keegi hellitanud. Aga igaüks meist ju ootab armast naeratust, sooja sõna.»

Alise näppis laudlina nurka.

Elvīra ootas viivu, kuni Alise talle silmi vaatas, ja ütles siis mingil ebatavalisel, varemkuulmatul toonil, otsekui midagi saatuslikku teatades:

«Sina meeldisid Pēterisele väga.»

Nüüd teadis Alise, et need olid ka Pēterise naeratused, mille eest ta oli püüdnud hoiduda. Pēteris oli tavaliselt sünge ning pilves, kuid Alise läheduses Pēterise rangus, karm mehisus kadus, ja Alisele tundus, et naerma puhkeb mitte Pēteris ise, vaid too õnnetu ja nukker, kes Pēterises istub ja anub kaastunnet. Kõige arusaamatum oli see, et Alise ei tahtnud neile naeratustele vastata. Üksnes siis, kui Pēteris oli talle hobuse

ette rakendanud või teda kuidagi teisiti aidanud, oli Alise talle vastu naeratanud, sest teda oli õpetatud, et nõnda on viisakas.

«Pēteris mõtleb sinule väga tõsiselt. Mõistad sa, mida see tähendab?»

«Mina pole talle selleks mingit põhjust andnud.»

«Küllap sa juba andsid . . .»

«Aga Elvīra! Ma tõesti ei . . .»

«Ole valmis, kui ta sulle ühel heal päeval kosja tuleb.»

Alise ei teadnud isegi, mida vastata. Lõpuks meenus talle Zanis Kviesītis.

«Ma ju kirjutasin kirja . . .»

«Ja siis? Kas sa võid Pēterist võrrelda mõne maailma hulgusega, kellel igas sadamas pruudid? Oota, kuni säärane sind kosib. Ennemini jätab ta sind halva haigusega maha.»

Elvīra taipas isegi, et ta oma veenja osas oli liiga kaugele läinud.

«Noh, ükskõik. Võib ju olla, et asi nii hull pole. Aga mis elu see on, kui mees on alati ära, kui kogu elu tuleb elada samahästi kui üksi, väriseda päeval ja ööl mehe elu pärast, mõistatada, kas ta pole ehk uppunud. Siis on parem abielluda sellisega, kes on alati su kõrval ja võib raskel silmapilgul alati aidata.»

Alise lubas Elvīral lõpetada, siis sõnas ta nii tõsiselt ja sellise veendumusega, et sõbratar hetkeks segadusse sattus.

«Kui ma kellegagi abiellun, siis ainult invaliidiga.»

See otsus oli Alisel valminud seitsmeteistkümne aasta vanuses, kui Riiast kihutati välja Bermondti* mehi ja Kursītiste maja linna lähistel oli täis haavatuid ja surijaid. Alise kohtus esmakordselt nii lähedalt nõnda hirmsa ning arusaamatu surmaga. Noorte poiste ja meeste kustuvad silmad, viimsed sõnad ja oiged jätsid Alise hinge nii sügava jälje, et palju aastaid pärast seda ei suutnud ta kooselu mehega teisiti kujutleda kui alalise aitamisena ning eneseohverdamisena. Koos oma tookordse sõbratari Ilzega tõotasid nad, et lähevad mehele ainult invaliidile. Ilze suri õilist otsust täitmata. Igal nukral hetkel, kui Alisele meenus Ilze, meenutas ta ka seda otsust, ja teda valdas kuidagi helge meeleolu. Elamused, mis olid seotud Lekužalt lahkumisega, olid kuidagi ähmaselt seda kavatsust elustanud. Ja just sel hetkel, mil Elvīra kõneles Pēterise tunnetest, elustus see pooleldi unustatud tõotus säärase jõuga, et Alisele sai äkki päris selgeks, mida ta teeb.

Asjatult püüdis Elvīra teda veenda, kui ebasoodus ja totter

---

* 1919. a. sügisel ründas Riiat kontrrevolutsioonilistest vene sõjavangidest ja saksa vabatahtlikest moodustatud väekoondis P. Bermondt-Avalovi juhtimisel. Antandi kaasabil ja Eesti vägede toetusel lõid kodanliku Läti väed rünnaku tagasi ja tõrjusid Bermondt-Avalovi väed lõpuks Ida-Preisimaale. (Tõlkija.)

see on, olla vigase naine, ja et see on ainult selline tühi fantaasia. Alise jäi endale kindlaks.

«Ma ei usu sind. Sa tahad mulle ainult puru silma ajada,» sai Elvīra pahaseks.

«Armas Elvīra, pahanda või ära pahanda, kuid mina olen nõnda otsustanud.»

See oli sõbrataride vahel esimene suur arusaamatus.

Nähes pühapäeva hommikul Pēterist uues uhkes ülikonnas, kaabu peas ja kepp käes, hämmeldus Lizete ja hüüdis:

«Taevake! Härra mis härra!»

Aga kui Pēteris ütles, mis see kõik maksab, sülitas Lizete pahaselt.

«Loll!»

Pēterisel paisusid kõva valge krae all sooned, ja ta kähistas kareda häälega:

«Mida sina tead!»

«Ah ei tea? Ela ka minu elu ära ja räägi siis,» süttis ema.

Mõnel teisel korral oleks Pēteris vastu vaielnud, aga nüüd virutas ta ainult pahaselt ukse kinni ja läks Elvīra juurde.

Elvīra silmitses Pēterist peast jalgadeni.

«Ütlen sulle, et näed hea välja. Ainult püksid on natuke pikad. Vajuvad näotult kingadele. Ja pruune kingi poleks ka maksnud osta.»

«Juut nõnda soovitas.»

«Ütlesid sa, et sul on ees peigmehe seisus?»

«Seda ma ei öelnud.»

«Nojah! Vaja oleks musti.»

«Musti!»

Kuid Pēteris ei tahtnud täna üldse vaielda ja ta lõi ainult käega.

«Tõmba need püksid jalast.»

«Mida sa tahad teha? Võtta lühemaks?»

«Selle jaoks on rätsep. Aga vaata seda harmoonikat! Kas sellisega minnakse pruudiga kõnelema. Neid on vaja pressida.»

Elvīra läks kööki triikima. Pēteris, kes jäi aluspükste väele, ema õmmeldud linane särk seljas, istus Elvīra voodile. Oli külm, sest tuba veel ei köetud ja paksud müürid olid niiskusega läbi imbunud. Pēterise viis segadusse kummaline tunne, sarnane sellega, mis tekib hetkel, kui ärgatakse erutavast selgest unenäost ja on raske aru saada, kas reaalsus on see, mis su ümber oli eile, üleeile ja kogu eelnenud elus, või see, mis sulle end unes ilmutas. Kuskil kõrvetas ebamäärane hirm häbi ees. Vähehaaval hiilisid Pēterise hinge kahtlused, et ta tegutseb hoopis totralt. Talle meenus, kuidas noorsulane Edgars täna hommikul muigas, kui ta pani selga uue ülikonna ja võttis kepi ning kaabu, kuidas peremees Jurisele silma pilgutas, kuidas Alma

vaatas — nagu oleks ta kirikusse tulnud otse sõnnikuveolt. Teelgi silmitses teda üks ja teine. Las vahivad, imestavad ja kadestavad, oli ta algul mõelnud, keerutades keppi ja tõstes pea veelgi kõrgemale. Nüüd paistis see ainult tühise upsakusena. Palju paremini oleks Pēteris end praegu tundnud oma voodis Lekužal, tehes magusat pühapäevast uinakut.

Tuli Elvīra triigitud särgi ja ülikonnaga.

«Säh, tõmba selga!»

«Kas seda on vaja?» kahtles Pēteris.

«Tahad alasti mõisa joosta?»

«Kas minna Alise juurde?»

«Seda ma ei tea.»

«Kas rääkisid? Mida ta ütles?»

«Ei abiellu sinuga. Ootab ühe jalaga invaliidi.»

Pēteris ei saanud hästi aru ja Elvīra pidi sellest kõnelusest üksikasjalikumalt rääkima.

«Ära lase nina norgu! Midagi pole veel katki. Need on ainult sellised lapsikud jutud. Mees ei tarvitse naisele meeldida, aga kui ta on visa, saavutab ta siiski oma eesmärgi.»

Riietununa tundis Pēteris end pisut paremini. Elvīra aitas veel kaelasidet korrastada.

«Ära tõmba sõlme nii kõvasti kinni, et... Kas valmistud ennast pooma?»

«Lõpuks tulebki puua.»

Pēterisel läksid silmad niiskeks.

«Ära aja tühja! Mehel peab julgust olema. See on peaasi.»

Elvīra virgutas Pēterise langenud meeleolu ja andis ka nõu, kuidas käituda, millest kõnelda ja millest mitte.

«Sa ainult ära istu nõnda, nagu oleks sul suu vett täis! Ole viks ja viisakas!»

«Noh nii . . .»

«Jõuad otse lõunaks.»

«Kas poleks parem, kui nad enne sööksid ja siis . . .»

Pēteris kartis, et ta ei oska peene rahva hulgas laua ääres käituda.

«Jääksid söömata?»

«Vahest minna õhtupoolikul.»

«Siis võid ainult linasuga laenata. Mine nüüd ometi!»

Pēteris viivitas veelgi.

«Varem sa sugugi ei tahtnud, et ma . . .»

«See oli varem.»

«Ütlesid, et mina talle hoopiski ei kõlbavat.»

«Aga nüüd arvan ma, et sa lähed tema juurde parajal ajal.»

Mida lähemale aednikumaja jõudis, seda raskem oli Pēterisel edasi minna. Oma uues ülikonnas, mis oli teda täna hommikul Lekužalt otsekui lennul ära toonud, tundis ta end nagu seotuna.

Lävel Pēteris peatus, võttis kaabu peast, pühkis varrukaga higi ja taipas alles siis, et selleks otstarbeks on taskurätik. Üks oli poolavali. Pēteris avas selle ja jõudis esikusse. Seal ta hetkeks peatus, asjatult püüdes midagi kuulda, seejärel koputas.

«Palun!»

See ei olnud Alise hääl.

Pēteris vajutas käepidemele. Pliidi ääres seisis Alise ema ja puistas patta pipart. Lõhnas maitsva lihaleeme järele.

«Tere päevast,» tervitas Pēteris.

Elvīra oli õpetanud, et naiseemale ei tohi ise kätt anda, tuleb oodata, kuni daam selle ulatab. Daam aga võttis ainult tervituse vastu ja jäi sinnasamasse pliidi juurde, lusikas käes.

«Kas Alise on kodus?»

«Alise! Üks härra soovib sind näha.»

Härra jalad lausa nõrkesid. Toast väljus Alise, kuid lähemale ei tulnud, peatus tükike maad eemal.

«Noh, tere päevast! »

Pēteris ei teadnud, kas ta tohib Alisele lähemale astuda või ei.

«Tere päevast,» pomises Alise silmi tõstes.

«Tulin vaatama, kuidas käsi käib.»

«Tänan. Hästi.»

Kõige suurem hädā oli kaabu ja kepiga — Pēteris ei teadnud, kuhu neid panna. Talle näis, et too õmbleja muigab tema üle ja ootab meelega, mida ta teeb.

«Ära lase võõral kübarat käes hoida. Ja võta ka see kepp!» Alise riputas mantli ja kepi varna.

«Vii külaline tahapoole,» käsutas jälle ema.

Toas istus laua ääres aednik ise ja luges ajalehte. Hämirituna ja nagu pisut jahmununa tõusis väheldane habemik mees toolilt. Meeste teretamise kohta ei olnud Elvīra midagi õelnud, seepärast ulatas Pēteris käe esimesena, nagu tulija. Majaisa käsi tundus Pēterisele lõdvana, nagu ei hoiakski ta iga päev labidat ega liigutaks aednikunuga. Üksnes sõrmeküüned olid paksud ning kõvad, otsekui luust. Pannud Pēterise toolile istuma, tõttas Alise jälle minema. Läbi praokil ukse võis kuulda, kuidas mõlemad naisterahvad sosinal millegi üle vaidlesid.

Möödus paar minutit, kuni Pēteris lausus:

«Mida siis ajaleht kirjutab?»

«Noh . . .»

Tundes, et vestluskaaslane pole uhke, pigemini häbelik, jätkas Pēteris julgemalt:

«Kuidas kuskil, mõne nädala eest seisis trükis, et Inglismaal on juba lumi.»

«Jah. Londonis.»

Hetke vaikinud, alustas Pēteris uuesti:

«Vaat kus kirjutasid: Saksamaal kaaluvat üks mees viissada

kaheksakümmend neli naela. Peaaegu viisteist puuda. Kellel nii suur kaal, mis sellel muud on kui rasva. Aga jõudu mitte. Siinsamas mõisas oli keegi Didžus, polnud mingi suur mees, samasugune nagu minagi, aga vaat kus oli jõudu! Olevat kakskümmend puuda selga kahmanud, kui noorem oli. Jalas olnud head kamassid lagunenud otsekui paberist!»

Kuid kuulajale teisel pool lauda oli ükspuha, kui tugev keegi oli. Niisutades habemesse kasvanud huuli, tõusis ta püsti, pomises midagi segast ja väljus.

Jäänud üksi, silmitses Pēteris tuba. Voodil olid väljaõmmeldud linad kahe padjaga, akna ees heegeldatud kardinad, lambil siidnarmastega vari, edasi midagi kummutitaolist treitud nurkadega, mis olid vist vahtrapuust, üheainsa riiuli ja väikeste suhvlitega. Lihvitud klaasi tagant paistsid raamatud. Nende selgadele oli kuldtähtedega midagi trükitud küll saksa, küll vene keeles.

Lõpuks tuli Alise õunavaagnaga.

«Palun võtke ja maitske!»

Lekuža sulaste hulgast ei olnud Alise ainult Pēterisele julgenud sina ütelda.

«Mis sorti see on?» küsis Pēteris õuna hammustades.

«Ma küsin isalt.»

«Mis sellest küsida?»

Pēteris sõi magusa mahlaka õuna ära ja peitis varre pihku, nii peenes toas poleks ilus olnud seda maha visata.

«Mā toon väikese taldriku.»

«Mis nüüd taldrikust! Ma rohkem ei söögi.»

Alise tõttas siiski nõu järele.

Kuna süüa oli kergem kui rääkida, sõi Pēteris õuna õuna järel. Süües ei kuivanud ka suu.

«Kes nüüd minu asemel lehmi lüpsab?»

«Samad tüdrukud. Põllutöödeks palgati küll kaks naisterahvast juurde. Tuli kartuleid võtta, vilja peksta, praegu võetakse peete üles. Siis on ju igaüht vaja.»

«Kas peremees oli mulle pahane?»

«Ei ta öelnud midagi.»

Pēteris elavnes. Ta jutustas, kui kaugele oli Lekužal töödega praeguseks jõutud, kui halvasti kasvasid tänavu kartulid.

«Ma ütlesin peremehele juba läinud sügisel, et ei maksa nii ääre peale maha panna, seal ei kasva midagi, saab ainult pabulaid. Mind ei kuulatud.»

Pēteris teadis sedagi, kui palju vilja ja sigu Lekužal võib müüa.

«Kui mina oleksin peremees, siis ma nende suhkrupeetidega ei jandaks. Otsi raha eest naisi, kes neid koguvad, siis vea tüki maa tagant jaama. See ei tasu ennast ära. Mina viiksin igal

aastal paar mära täku juurde — ei mingit sekeldamist. Hea noor hobune maksab oma kakskümmend kuni kakskümmend viis tuhat!»

Ent Alise ei tundnud suhkrupeetide, märade ja täkkude vastu suuremat huvi, vaid küsis:

«Kas peremees ostis klaveri?»

«Ostis.»

«Kas mõni mängib ka?»

«Madam vahel klimberdab küll.»

Pēteris lõi käega ja lausus siis mõninga vaikimise järel äkki:

«Kui mul oleks palju raha, siis ma küll klaverit ei ostaks. Maa, talu, mõni masin — hoopis teine asi.»

Alles nüüd meenus Pēterisele, et Elvīra oli teda manitsenud raha mitte nimetada ja üldse mitte liiga palju majandusasjade üle lobiseda. Õnneks olid need viimased sõnad Alise kõrvust mööda libisenud, sest ta vaatas aknasse ja ütles:

«Esimene tihane tänavu sügisel aknaruudu taga. Nii vara!»

Söödud õunad andsid end tunda ja Pēterisel oli vaja välja minna. Kui ta väljus putkast, mille uksesse oli lõigatud süda, ootas teda majalävel Alise, jakk õlgadele heidetud.

«Vahest tohin teile aeda näidata?»

«Mida seal võõras aias ikka suurt näha?»

«Võib-olla kõnniksime natukene niisama. Ma tooksin teile mantli ja . . .»

Keppi vahetevahel maha toetades suundus Pēteris aeglaselt värava poole. Kord oli ta poisikesepõlves näinud parunit nõnda jalutavat. Ainult et proua oli teda käe alt kinni hoidnud, mitte nõnda nagu Alise — kahe sammu kaugusel.

Elvīra oli ütelnud, et parem on veel mitte kõnelda abiellumisest, aga tundeid on küll vaja mainida, kuid Pēteris ei teadnud, kuidas seda teha. Nii palju ta küll taipas, et Kursītised tahtsid temast iga hinna eest lahti saada, ei kutsunud isegi sööma, aga mida Alise ise mõtles, seda ta ei teadnud. Ja kui ta nüüd ei kõnele, siis võib juhtuda, et teist korda säärast võimalust enam ei tulegi. Ent Pēterisel oli sel silmapilgul kõige rohkem vaja selgust.

Nad olid juba jõudnud värava juurde ja Alise peatus, kaugemale ta enam kaasa ei tule. Julgust kokku võttes alustas Pēteris:

«Küllap Elvīra juba ütles. Kui meie võiksime . . . Kui teie oleksite rahul . . . Ma päris tõesti . . . Oleks vaja teada, kas mul teist korda enam maksab tulla.»

Alise vastas talle silma vaatamata:

«Andestage, aga . . . Seda, millele teie mõtlete, ei või juhtuda.»

«Ma juba . . .» Pēterisel katkes hääl.

«Mulle paistab, et meie ei sobiks kokku.»

«Noh, siis küll . . . Teist korda pole mul siis vaja tulla?»

«Keelata ma teid ei saa, aga see oleks asjata.»

«Noh, siis . . . head aega.»

«Jumalaga.»

Kepp labidavarrena pihku haaratud, pea õlgade vahele tõmmatud, läks Pēteris tagasi vaatamata mööda jalgrada maantee poole.

Alisel ei olnud kerge. Pärast Pēterise hülgamist piinasid teda ebameeldivad mõtted ja tunded. Ta ei tahtnud ühelegi inimesele liiga teha, aga oli siiski teinud. Loomult oli ta osavõtlik, kuid ei olnud siiski kaasa tundnud. Ent kõige raskem oli elada teadmisega, et Elvīra nüüd temale pahane on.

Alise sisemaailmas puutus ihaldus alati kokku mõne teise sooviga — olla kaasas, kiirata ja vastu kiirata. Elvīra oli tulnud Alise ellu, kui tal oli väga raske, kui hinges ähvardas midagi katkeda ja närbuda. Elvīra oli teda uuesti elustanud. Elvīra läheduses tundis Alise end julgemana, enesekindlamana. Midagi näis Elvīras väga võluvana. Alise ei suutnud ütelda, olid need kolm aastat vanema sõbratari kindlad ning julged otsustused, tema kirglik loomus või miski muu. Alise tahtis Elvīrale kõikjal järgida ning kuuletuda. Ja nüüd oli ta toiminud sõbratari tahte vastaselt. See erutas ning jahmatas Aliset üha enam.

«Ema, ma lähen Elvīra juurde,» lausus Alise lõpuks, sest teda oli maast madalast õpetatud, et targem on see, kes tüli korral esimesena järele annab ning andeks palub.

«Ära parem mine, laps.»

«Ma ei suuda nõnda, kui meie . . .»

«Elvīra pole sinu esimene ega viimane sõbratar.»

«Emake, ma siiski lähen . . .»

«Mulle sinu Elvīra ei meeldi. Ma ei tea, mida sa võiksid temalt õppida.»

Alise vaikis.

«On sul meeles, kuidas sinu sõpruse eest tasus Olga? Ja mida nüüd teeb Elvīra? See inimene, tema vend, tahab sind ainult raha pärast kosida.»

Alise oli pärast esimest kohtumist Elvīraga emale rõõmsalt jutustanud, et tal on nüüd sõbratar, kes tahab samuti Grakist minema pääseda kui Kursītised, ta on ainult vaene ja kadestab Aliset.

«Ja sina ütlesid, et sa oled rikas?» küsis tookord Ernestīne.

«Jutustasin temale Riia majast ja . . .»

Nõnda sai Ernestīne teada, et Alise oli lobisenud pärandusest.

«Ei, mitte raha pärast,» vastas Alise.

«Ainult sellepärast.»

«Ei. Mina tean, et see pole nii.»

«Kuidas sa võid seda teada?»

«Ma tean.»

«Sa ei tohi enam sammugi sinna viia!»

«Pēteris ei tule enam. Ütlesin ju talle kõik selgesti. Aga ma ei jaksa nõnda elada, kui Elviragagi ei . . .»

Ernestīne ei suutnud tütart veenda ega hoidnud teda ka vägisi tagasi. Alise riietus ja läks sõbratari juurde.

Elvīra võttis Alise jahedalt vastu.

«Noh? Mida sa räägid?»

«Sa oled mulle vist pahane?» alustas Alise alandlikult, istudes mantlit seljast võtmata tooliservale.

Sõbratari nägu jäi uhkelt ükskõikseks.

«Armas Elvīra . . .»

«Pole vaja kõnelda tühje sõnu!»

Alise võttis end kokku, sai jagu rusuvast tundest ja hüüdis:

«Ma ei või ometi saada inimese naiseks, keda ma . . . kui pole armastust. Sa ise ütlesid seda!»

«Mida ma ütlesin?»

«Et abiellud ainult siis, kui on tõeline armastus.»

«Kas sa võid näidata, et Pēterise armastus pole tõeline?»

«Aga mina! Ma ise! Kuid minult . . .»

«Sa mõtled ainult endale. Sa oled enesearmastaja. Sul pole südant rinnas. Vaat mida ma sulle ütlen!»

Elvīra võttis järsku kätte kulunud kirjamapi, kuhu ta kogus ajalehest väljalõikeid enesetapmiste kohta. Elvīrale meeldisid need sünged konkreetsed kirjeldused, ta luges neid nagu kõige paeluvamaid romaane.

«Võta ja loe! Ja siis räägime.»

Väljalõige oli päris värske ja asus kohe esiküljel. Alise viivitas.

«Loe!»

Tahtmatult laskis Alise silmad trükiridadest üle käia.

«Mitte kaugel Plaviņast leiti Daugavast noormehe laip. Kõige kohutavam oli see, et uppunul olid jalgade, rinna ja kaela ümber seotud lehmaketid, mis vedasid õnnetu põhja. Nagu on selgunud, on see Jēkabmiesta elanik, 29-aastane Jēkabs Auziņš, kes lahkus kodunt ja jäi kadunuks käesoleva aasta 14. septembril. Eksisammu astus Auziņš õnnetu armastuse pärast, kuna on teada, et päev enne kadumist kõneles ta sõpradele vastamata jäänud tunnetest M. K. vastu ja ütles: «Elusana ta mind enam ei näe.» Õnnetu oli vaikne sõbralik inimene.»

«Noh, mida sa selle kohta ütled?»

Alise ei teadnud, mida ütelda.

«Kas sa ei taipa, mida sa võid korda saata? Tahad sa, et sinu südametunnistust koormaks ühe inimese elu? Sa pidanuksid nägema, milline ta välja nägi, kui ta teie juurest tagasi

tuli. Mul tõmbus süda valu pärast kokku. Ja kui ta veel ei oleks kõnelnud, et tuleb end üles puua . . . Võib-olla ripubki juba oksa küljes või uinub veskijärves. Mina . . .»

Elvīra hääl katkes ja ta silmis läikisid pisarad.

«Ja nüüd mine koju ja mõtle kõige üle järele. Mul on praegu raske sinuga kõnelda.»

«Elvīra, mina . . .»

«On juba hiline aeg, ja madamile ei meeldi, et mul nii tihti käivad külalised.»

«Andesta! Nägemiseni . . .» pomises Alise.

Elvīra isegi ei vastanud.

Koju jõudes jutustas Alise kõigest emale.

Ernestīne silitas tütre pead ja lausus:

«See on vale. Muinasjutt. Too inimene ei poo ega uputa ennast. Ta pole nii arg.»

«Kes võib seda teada?»

«Sa võid mind julgesti uskuda, laps. Ja kui mõni mees ennast poobki naise pärast, siis poogu. See pole normaalne inimene. Säärasega elamine ei tooks iialgi õnne. Aga selle naisterahva eest hoia ennast!»

«Ta nuttis tõepoolest.»

«See oli ainult teater. Muud midagi.»

Sel õhtul ei suutnud Alise kaua uinuda. Rohkem kui hirm, et ta võiks kellelegi nii palju halba teha, vaevas teda valu kaotatud sõpruse pärast.

Oktoober oli sel aastal ebatavaline. Esimesel pühapäeval tõusis enneнägematult tugev torm. Polkovnik Vintersi aias peksis see maha pepinaid ning teisi senini kogumata taliõunasorte ja murdis oksi. Terve öö olid Kursītised hirmul, kas tuul ei paiska aednikumajakesele mõnd kõrget kanada haaba. Raju oli läbinud metsi, puid murdes ja koos juurtega välja kiskudes, merelt oli see vett tagasi jõgedesse ajanud, paate ja parvi kaldale paisanud, keldreid üle ujutanud ja isegi seimi valimist pidurdanud, sest poliitikamehed kurtsid, et halva ilma tõttu ei käinud paljud hääletamas. Tormile järgnes külm, ja oktoobri keskel sadas maha paks lumi. Teadlased seletasid looduse tujusid päikeseplekkidega, ent usulahkude jutlustajad kinnitasid, et see on kõige kindlam märk lähenevast maailma lõpust. Inimeste meeled pöördusid erakordsete, arusaamatute nähtuste poole.

Võib-olla oligi sellepärast sel pühapäeval Graķi kirikus rohkem palvetajaid kui tavaliselt ja õpetaja võis olla päris rahul nii oma jutlusega kui ka kirikuliste innuka laulmisega.

Jumalateenistuselt koju tulles tundus Alisele, et ta oli jälle hingerahu tagasi saanud, ja ta soovis olla hea ning sõbralik kogu maailma vastu. Nad mõlemad Ernestīnega astusid kiirus-

tamata, veel kord imestades ebaharilikult varase lume üle ja tundes kaasa neile, kes oma aiast polnud jõudnud porgandeid või kapsaid ära koristada. Vallamaja juures Alise peatus — oli kuulda laulmist.

«Kuidas nad küll alati suudavad nõnda laulda!» imestas Ernestīne samuti, mõeldes valla käskjala Vērdiņši tütardele.

«Ema, ma lähen ka vähekeseks nende juurde!» hüüdis Alise tugevasti erutatuna.

«Ära ainult kauaks jää!»

«Ei.»

Alise ei saanud ka ise aru, miks tal nii ootamatult tekkis soov kohtuda kunagiste sõbrataridega. Kui Olga juhtukski seal olema, ei tunneks Alise tema vastu mingit kibedust. Jooksnud trepist üles, koputas ta erutatult. Keegi ei vastanud, nähtavasti ei kuuldud, Alise koputas kõvemini ja siis kuulis ta äkki kõlavat Jurise häält. Sel hetkel, mil Alise tardus teadmatuses, mõistmata, mida ta rohkem soovis — kas Jurist näha või põgeneda, avanes uks. Vērdiņši naine ise laotas seal käsi.

«Aliseke!»

«Ei, mina . . . Mul,» kogeles Alise.

Vērdiņši naine haaras Alisel käest ja vedas ta tuppa.

«Olga! Sulle tuli külaline!»

Esimesena nägi Alise Jurist, tema kõrval Olgat, edasi pudeleid, klaase, vaagnat pirukatega, tuutut kompvekkidega. Toolileenile nõjatuv Vērdiņš hoidis süles harmoonikat. Olga nooremad õed istusid voodil. Kõik silmitsesid Aliset.

«Andestage, ma ei teadnud . . .»

Alise pöördus minekule.

«Ärge teda ometi minema laske!» hüüdis Vērdiņši naine.

Võtnud pudeli ja klaasi, asetus ta Alise ette.

«Sa vist ei teagi, et Olga tahetakse meilt ära viia. Tuleb mehele anda. Noorpaari terviseks ja õnnelikuks eluks! Noh, joo ometi!»

Alise tühjendas klaasi kihlatutele vaatamata. Viimane sõõm läks tal kurku ja ta hakkas köhima.

«On vist kade,» naeris tulevane naiseema.

«Las võtab mantli ära ja istub lauda,» õhutas Vērdiņš.

«Ei, ei! Palun ei. Ma lähen.»

Ennast Vērdiņši naise käte vahelt lahti rabeledes tõttas Alise minema. Aga koju ta ei läinud. Otsekui uimasena kõndis Alise veskitammini. Lumiste kallaste vahel näis järv ebasõbralikult märg. Laisalt, otsekui õliga üle valatuna, kerkisid madalad lained, ja tahtmatult tuli talle pähe, et nende all sügavikus lamab vahest uppunu. Sellest vastikust mõttest värisedes läks Alise silla teisele poolele ja vaatles kaua, kuidas veidi kõrgemale kerkinud paisu alt läbi murdnud nobe veevool libises üle tõkkepuude ja langes vahutades kividele. Selles lühikeses voolamises oli midagi kaasahaaravalt kütkestavat.

«Tervist!»

Alise pöördus kähku ringi. Tema vastas seisis Elvīra.

«Minagi olin täna kirikus. Sa oled nii uhkeks läinud, et enam ei vaadanudki mu poole.»

Alise oli tõepoolest vaadanud peaaegu üksnes õpetajale ja lauluraamatusse, teistele kirikulistele pilku heitmata.

Elvīra naeratas.

«Oled ikka veel solvunud?»

«Ei. Ega ma kunagi . . .»

Alise ei suutnud lõpuni kõnelda. Veel enam kui Elvīra ootamatu ilmumine siia tammile hämmastas Aliset tema sõbralikkus.

Elvīra kobas Alise kinnastatud käe järele ja surus seda.

«Pole viga. Kõik läheb hästi.»

Elvīra puudutas veel kord Alise kätt ja hakkas siis jutustama, kuidas ta oli eelmisel nädalal oma prouaga tülli läinud ja oleks peaaegu Zimmerite juurest lahkunud. Teda oli tagasi hoidnud ainult see, et tal polnud kuhugi minna. Siis peatus Elvīra mõningatel valla uudistel, mida ta oli kiriku juures kuulnud.

«Külm hakkab siin seistes. Kas sa ei tuleks vähekeseks minu poole?»

«Ei. Ema ootab. Vahest õhtul.»

«Õhtul lähen ma peole. Kas sa ei tahaks kaasa tulla?»

«Ei.»

Lepiti kokku, et Alise läheb Elvīra juurde homme või ülehomme.

Lahkudes märkas Alise küsida:

«Kuidas Pēterise käsi nüüd käib?»

Elvīra nägu muutus hetkeks sügavalt murelikuks.

«Halvasti. Üpris halvasti. Oli meile tulnud. Ei räägi midagi, istub nõnda veidrana. Päris hirm, kas ta endale midagi ei tee.»

Elvīra häälest kostis mure ja kaastunne.

Alise ei julgenud enam rohkem küsida.

Aga Elvīra juurde ei läinud Alise ei esmaspäeval ega teisipäeval. Tal hakkas tugev peavalu ja palavik. Temperatuur ei olnud liiga kõrge, sellepärast arsti ei kutsutudki.

«See on neist ebanormaalsetest ilmadest,» arvas Ernestīne.

Alise viibis pooleldi unes, pooleldi teadvuse juures, põsed hõõgusid, silmad läikisid ebaloomulikult. Kolmandal päeval hakkas tal parem, ja reede õhtul läks ta Elvīra juurde.

Kui nad olid veidi vestelnud, ütles Alise:

«Sa võid Pēterisele ütelda, et ma lähen talle.»

Alise oli otsustanud ohverdada oma elu inimesele, kes teda armastab.

Ernestīne ei suutnud algul Alise äkilist otsust tõsiselt võtta. Ta tõlgitses seda seoses Alise haigusega, kerge erutusega. Seepärast käitus ta rahulikult ning kannatlikult, oodates, millal see otsus hakkab varisema ning hajuma, sest praegu polnud võimalik Aliset ümber veenda, tütar ainult erutuks asjatult ja kõnelus lõpeks pisaratega.

Tegelikkus vajus kogu oma raskusega Ernestīnele siis, kui pühapäeval ilmus Pēteris ise.

Ernestīne askeldas jälle pliidi juures, kui ta sisse astus. Uues õhukeses suvemantlis nägi ta välja mitte just igapäevasena. Pealegi osutus mantel veidi kitsaks, seda enam seetõttu, et sisetaskusse oli torgatud pudel.

«Kas külm ei ole?» küsis Alise kaabut vastu võttes.

Keppi seekord ei olnud.

«Mul juba nii kergesti külm ei hakka.»

Pēterise punane nägu ja laiaõlgne kehakuju andsid tõepoolest tunnistust kadestamisväärsest tervisest.

Üleriietest vabanenuna läks Peteris Ernestīnet tervitama.

«Noh, tere päevast!» ütles ta sõbralikult, ulatades oma laia tugeva kämbla. Elvīra antud õpetusi pidas ta totrateks ning ebavajalikeks.

«Mu käsi pole puhas,» vastas Ernestīne pisut viivitades.

«Sellest pole midagi.»

Siis haaras Pēteris Ernestīne peopesa ja suudles seda matsudes. Ernestīne punastas. Pēteriski tundis kohmetust. Kuid käe suudlemist oli kunagi õpetanud ema ülima aupaklikkusena ja oli seda ka nüüdsama meelde tuletanud, öeldes, et see kuulub esimesel korral asja juurde, kui palutakse tütart. Gustavs kui tulevane naiseisa jättis Pēterise ja Alise kohe peenetundeliselt kahekesi. Kõnelnud vähekese ilmast ja öelnud, et ta tuleb otse Elvīra juurest, sõnas Pēteris:

«Noh, kuidas siis jääb ... Elvīra juba rääkis, et ...»

Pēteris jäi vait ja Alisegi ei suutnud sõnagi lausuda.

«Siis teie oleksite nõus?» kogus Pēteris lõpuks julgust.

«Jaa,» vastas Alise vaikselt.

«Mida siis mina ... Kas pean neilt ka küsima?»

Alise mõistis, et «nemad» on isa ja ema.

Kui Ernestīne tõi tuppa sööginõusid, läks Pēteris kööki, võttis mantlitaskust pudeli ja pani selle häbelikult lauale.

«Siis minu poolt ka!»

Ernestīne otsis klaasid, Gustavs korkis pudeli lahti.

«Ma töötasin Riias korgivabrikus,» lausus Gustavs, soovides ütelda midagi teravmeelset, kuid ükski isegi ei naeratanud.

«Noh siis ... Ma tahaksin Alise kätt paluda,» sai Pēteris hädavaevaga suust ja jõi kohe oma klaasi põhjani.

Ernestīne rüüpas väikese sõõmu ja silmitses laudlina, Alise samuti, Gustavs kuivatas pihuservaga habet.

«Noh?» Ernestīne vaatas virgutavalt Gustavsile.

Ent Gustavs vaikis.

«Kas Alisele ei oleks säärane elu liiga raske?»

«Emake! Selle üle on juba räägitud. Mulle ei ole raske.»

Gustavsi ja Ernestīne vaikimist peeti nõusoleku märgiks. Seejärel ei rääkinud keegi enam peaaegu mitte midagi, lõunat söödi nagu kiirustades ja Ernestīne viis tühjad taldrikud kohe ära. Tuppa jäid ainult Pēteris ja Alise, kuid neilgi vestlus ei laabunud ja pärast pooletunnilist istumist Pēteris lahkus. Alise tahtis teda väravani saata. Hämaras esikus embas Pēteris äkki Aliset ja suudles teda põsele. Alise hämmeldus nõnda, et ei jätnud isegi korralikult hüvasti.

Järgmisel pühapäeval tuli Pēteris vanas soldatisinelis, see oli harjunum ja õhukesest suvemantlist soojemgi. Seekord istus ta Kursītiste juures kuni sügava pimeduseni. Esikus suudles ta Aliset jälle, ent kui peigmees oli lahkunud, puhkes Alise nutma.

«Rahune, laps, me ütleme talle ära ja kõik on jälle hästi.»

«Ei, taeva pärast ei! Kui ma kord olen lubanud, siis ...»

«Sa ju piinad ennast.»

«Ei, ma ei piinle. Sugugi ei piinle.»

Aednikumajas olid õhtud liiga pikaks muutunud ja Alise külastas tihti Elvīrat. Kui Elvīral oli vaja midagi teha, siis Alise aitas. Proua Zimmeril polnud midagi selle vastu, kui teenijal on sõbratar, kes peseb nõusid või koristab apteeki veel paremini ning hoolsamini kui teenija ise.

Mõnel õhtul saatis Elvīra Alise koju, öeldes, et on vaja hingata värsket õhku. Kord küsis ta:

«See meremees pole sulle kirjutanud?»

Eile oli Gustavs postist toonud ümbriku Liverpooli templiga.

«Miks sa minule midagi ei öelnud?» muutus Elvīra umbusklikuks.

«Ei tulnud meelde.»

«Võid sa seda kirja mulle näidata?»

«Meeleldi.»

Elvīra läks Alisega tuppa kaasa ja luges kirja läbi.

Zanis Kviesītis kirjutas:

«Kallis Alise! Sain Teie kirja kätte. Rõõm oli suur. Olen õnnelik ...»

Järgnes kirjeldus, kuidas laev oli Vahemerest lahkunud ja Biskaia lahes tormiga võidelnud. Lõpus seisis kirjas, et «Jogita» suundub nüüd Brasiiliasse, ja oli antud Rio de Janeiro aadress.

«Mida sa talle vastad?»

«Ei tea. Vist mitte midagi.»

«Nii ei või seda jätta. Tema kui inimene kogu aeg loodab, aga sina oled juba abielunaine. Sõidab siia ja teeb veel skandaali.»

«Mida ma talle siis . . .»

«Mina kirjutan sinu asemel. Tegelikult pole sul vaja ka tema pilti.»

Alise andis oma tulevasele sugulasele ka Žanis Kviesītise foto.

Kolmandal korral mõrsjat külastades ei olnud Pēterisel enam kaabut peas, vaid harilik, töö juures ära kulunud nahast läkiläki.

«Mis seal tee peal ikka uhkeldada! Säärase kübaraga hakkab pea külmetama,» seletas ta ilma küsimata.

Lõunasöögiga valmis saanud, viivitas Ernestīne seda lauale panemast, tütre peigmehega koos söömine ei tõotanud mingit rõõmu. Ta lähenes kikivarvul tasakesi uksele ja kuulas, mida noored räägivad.

«Kui saame talu, pole sul vaja tööd teha. Võid istuda küüni juures ja pealt vaadata.»

Need olid tõsised sõnad täis veendumust.

«Aga kuni talu pole, on meil raskem,» vastas Alise vaikselt.

«Kui sa saaksid selle päranduse . . .»

Edasi järgnes ohe ja vaikus. Tool nagises.

Ernestīne taganes hinge kinni pidades ukse juurest.

Kui Pēteris lahkus ja esikus Aliset põsele suudles, tõmbas Ernestīne kähku mantli selga ja sidus rätiku pähe.

«Kuhu sa lähed, ema?»

«Pean jooksma proua Vintersi juurde.»

Ernestīne aimas, et Pēteris läheb jälle Elvīra juurde arutama, ja ei olnud eksinud. Ernestīne oli tahtnud Pēterisega teel kõnelda, ent nüüd paistis, et on veelgi parem, kui kõnelus toimub Elvīra juuresolekul. Kuna oli juba hämar ja Pēteris tagasi ei vaadanud, jõudis Ernestīne märkamatult apteegini, ja Pēteris ei olnud veel mantlitki ära võtnud, kui tuppa astus ka tema tulevane naiseema.

«Ma tahan tõsiselt kõnelda. Nimelt teie mõlemaga. Ma tean, preili Elvīra, et teie suudate väga tugevalt mõjutada mitte ükskes Aliset, vaid teataval määral vahest ka oma venda,» alustas Ernestīne.

Tähelepanelikult kipras silmadega vaatas Elvīra pingsalt kutsumatut külalist, oodates, mida see veel ütleb.

«Teie teate, miks Alise Lekužalt ära tuli?»

Elvīra mõtles viivu ja vastas siis:

«Tean.»

«Tema pole raskeks talutööks sobiv.»

«Ta ei lahkunud sellepärast.»

«Miks siis?»

«Kas teie seda ei tea?»

Elvīra naeratas irooniliselt.

Ernestīne sai aru, et pole mõtet sellisel viisil jätkata, ta ei olnud siia tulnud mingit mängu alustama, sellepärast sõnas ta otse Pēterise poole pöördudes:

«Ma tean selgesti, et teie, härra Vīksna, loodate rahale, mida Alisel veel pole, ja kuni meie mehega elus oleme, ei saagi olema. Võin seda teile vandega kinnitada.»

«Mis raha? Mulle pole mingit raha vaja.»

«Ma täna kuulsin, kui teie sellest rahast rääkisite.»

«Ma muidu niisama. Et kui selline raha oleks.»

«Aga kui ei saagi olema?»

Pēteris ei vastanud.

«Milliste vahenditega teie Aliset ülal peaksite? Teie ju lubasite, et tal ei tule töötada, et ta võib istuda küüni juures ja pealt vaadata, kuidas teised töötavad.»

Sügavalt solvununa vaatas Pēteris enda kõrval asuvat Lia Mara koltunud portreed.

Ernestīne pöördus jälle Elvīra poole.

«Ma ei tulnud teiega riidlema ega teid hukka mõistma. Tahtsin ainult teid paluda: jätke Alise rahule! Ja ärge rääkige talle seda, mida teie ise ei usu.»

«Mida ma olen näiteks talle säärast rääkinud?»

«Seda, et teie vend uputab end või poob üles, kui Alise temaga ei abiellu.»

«Kahjuks on need tema enda sõnad.»

Mõlemad naised vaatasid Pēterisele, oodates, mida tema ütleb.

«Mida vahel kõike ei öelda,» pomises Pēteris häbistamist vältides.

«Minagi arvan, et teie olete selleks liiga tõsine inimene, et tütarlapse pärast, kes teid ei armasta, endale lõppu teha. Nii palju kui ma teid tunnen, võin julgesti kinnitada, et leiate endale palju sobivama ja parema naise kui Alise.»

«Kui Alise mu venda ei armastaks, miks ta siis minu juurde tuli ja ütles, et ta on nõus?» ei andnud Elvīra järele.

«Sellepärast, et teie teda hirmutasite.»

«Millega ma siis teda hirmutasin?»

«See on teil endal paremini teada. Ma palun veel kord, nii palju kui üks ema suudab paluda. Ärge saatke Aliset hukatusse! Jätke ta rahule!»

«Noh, kui ei, siis ei . . . Mida's seal . . .» Pēteris ei jõudnud hääle kähisemise tõttu lõpetada.

«Ma usun, härra Vīksna, et teie olete hea ja aus inimene, saate minust aru ja ei tee endale Alise pärast lõppu.»

«Mis lõppu nüüd!»

«Palun, ärge tulge enam meile!»

«Ma võin ju mitte tulla. Kui nõnda on, mis siis... Siis ei tasu vaeva.»

«Ja teiegi, preili Elvīra, ärge ajage Alisel meelega pead segi.»

«Mina pole seda iialgi teinud.»

Tekkis ebameeldiv vaikus. Ent kõik oli juba öeldud ja Ernestīne lahkus. Erutusest käis tal pea ringi.

Kodus ütles Ernestīne Alisele, kus ta käis, ja jutustas kogu kõneluse peensusteni.

«Mida sa ometi tegid, ema!»

«Rahustu, laps, kõik läheb jälle hästi. Ta enam ei tule.»

«Arvad sa?»

Alise silmitses ema umbusu ja vaevalt aimatava lootusega.

«Tuleval aastal läheme me siit ära,» kõneles Ernestīne. «Teiste inimeste hulgas unustad sa kõik varsti. Läheme linna elama, sa otsid endale sobiva töö, õpid ära mõne ameti...»

«Kui me Riiga tagasi läheme, tahaksin pääseda mõnda kauplusse. Lillemüüjaks.»

Alise sekkus kõnelusse üha julgemini ning lootusrikkalt. Nendega ühines ka Gustavs. Tormi tekitatud kahjude, varisenud õunte, samuti õunu täis murdunud okste pärast süüdistasid polkovnik Vinters ja tema ema Gustavsit, ja neil oli tekkinud ebameeldiv sõnavahetus.

«Kevadel tuleb kindlasti teise kohta minna,» hüüdis Gustavs.

Kursītised kõnelesid kaua, kuni Alise lõpuks ema embas ja ütles:

«Aitäh, ema. Mul on nüüd nii hea!»

Rohelise kupliga lambist hoovas rahulikku, sooja valgust, äsja välja valatud tee lõhnas, seinal tiksus vaikselt kell. Aednikumajas oli tekkinud selline rahu ning kooskõla, millist seal polnud ammu leidunud.

Ja siis kostis väljas pimedusest kummaline hääl, otsekui vaikne nuuksumine või ohe. Gustavs läks akna juurde.

«Seal seisab keegi inimene,» lausus ta tasakesi.

«See on tema,» sosistas Alise.

Vähehaaval ajas ta end järjest rohkem sirgu ja siis läks ta kõrgele tõstetud peaga ukse poole.

«Kuhu sa lähed, Alise? Jää siia!»

Kuid Alise ei kuulanud. Ta avas ukse ja astus välja pimedusse.

Akna juures seisis Pēteris ja nuttis.

Ja Ernestīne aimas samal hetkel, et ta on kaotanud oma lapse kõigiks aegadeks.

Jõudis kätte jõuluõhtu. Aednikumajas valmistuti pulmadeks, keedeti sülti, hautati kapsaid, küpsetati piparkooke. Gustavs oli

toonud metsast kuuse, pannud sellele jala alla ja tõstnud välja akna juurde.

«Kas me kuuske ei põletagi?» küsis Alise.

«Pole aega. Homme õhtul, kui...»

Ernestīne katkestas poolelt sõnalt, mida temaga juhtus väga harva.

«Siis ma lähen täna õhtul kirikusse.»

Ernestīne vaatas Alisele, kuivatas põllenurgaga laupa ja ütles:

«Mine, laps! Küll me tuleme toime.»

Alise riietus ja tõttas kirikusse. Ta teadis, et kodus on palju tööd, kuid ta ei suutnud seda õhtut kujutleda ilma kuuseta. Nii kaugele kui Alise mäletas, oli toas alati olnud lõhnav kuusk, vilkunud küünlad, ebakindlate, harjutamata häältega olid isa ja ema laulnud jõululaule. Ta oli sel õhtul alati tundnud salapärast ootust, talle oli alati tundunud, et nüüd kohe toimub ime ja algab katkematu õnn. Alise tundis, et ta ei tohi seda imelist silmapilku mööda lasta, kuna muidu võib juhtuda midagi parandamatut, sest viimasel ajal vaevas Aliset järjest enam mingi tume õnnetuse eelaimus.

Kirikus ei olnud palvetajaid palju. Enamik vallarahvast valmistus jumalateenistusele tulema homme, esimesel pühal, sest täna õhtul soovis igaüks süüdata kuuske kodus, omaste keskel, ja maainimesed ei olnud harjunud õhtul kirikusse sõitma. Seepärast olid tulnud ainult kõige usklikumad, iseäralikumad või üksildased.

Suurel kuusel põles kindlasti üle saja küünla, täites kiriku sooja valgusega ja kiirates pimedates akendes väikeste tähtedena. Orel sumises vaiksemalt ja pooltühja kiriku tõttu selgemini kui tavaliselt. Õpetajagi oli päris noor, varem nägematu, sest Bambergsil endal tuli täna õhtul pidada jumalateenistust Mulda mõisas. Vaikne nooruslik hääl kuulutas rõõmusõnumit:

«Ja tema tõi oma esimese poja ilmale ja mähkis ta mähkmetesse ja asetas ta sõime, sest neil polnud muud aset majas. Ja seal paigul oli karjaseid väljal õitsi pidamas...»

Lauldes skandeeritud sõnad lendlesid üle kirikuliste peade, kajasid vastu laevõlvi all ja säravatel aknaruutudel. Siis tõstis õpetaja silmad ja laskis neil kirikulistest üle käia, otsekui soovides igaühesse pilku heita.

«Vaikne jõuluöö. See on valguse öö, see on imede öö. Avagem sel ööl oma südame kõige hämaram, kõige salajasem sopp ja lubagem valgusel seal aset võtta.»

Noor õpetaja vaatas otse Alisele. Alise värises. Ja kui õpetaja luges apostel Johannese esimest kirja, sai Alise aru, et ta oli just nende sõnade pärast täna õhtul siia tulnud:

«Mu armsad, armastagem üksteist, sest armastus on Juma-

last ... Mu armsad, et Jumal on meid nõnda armastanud, siis peame ka meie üksteist armastama.»

Jumal on armastus — neid sõnu oli Alise juba ammugi kuulnud, kuid sel õhtul ta tunnetas neid. Sel õhtul muutusid need talle elavateks.

Kui Alise koju jõudis, seisis kuusk veel ikka akna all. Alise läks selle juurde ja tahtis seda silitada, kuid okkad torkasid peopesa. Siis haaras ta kuusest kõvemini, ei hoolinud väiksest valust, ja viis puu tuppa.

«Kas praegu on vaja?»

«Ma ehin ise. Homme pole ehk aega.»

Alise riputas kuusele klaasehteid, pani küünlad paika ja sidus okste külge õunu.

«Kas kirikus oli ilus?» küsis Ernestīne.

«Väga.»

«Laps, veel pole hilja. Ütle ära! Isa läheb õpetaja juurde ja ütleb, et sa oled ümber mõtelnud. Kas sa ka ise aru saad, mida sa teed? Sa ju ei armasta teda.»

«Ei, emake. Ma armastan teda.»

Alise polnud veel kunagi öelnud «emake». Ernestīne vähekese võpatas ja küsis siis:

«Mis ajast?»

«Täna õhtul kirikus sain aru, et ma armastan teda.»

Ernestīne hakkas nutma. Alise silitas teda, aga kummalisel kombel ei teinud ema pisarad talle haiget, vaid põhjustasid ainult kerget, helget nukrust.

Alise seisis altari ees püstipäi, sisemisest valgusest kirgastunud näoga. Pēteris oli väheke kühmus ja näis arglikuna.

Neid õnnistati, ja noorpaar astus lühikeste, kohmetute sammudega oreli sumisedes kirikust välja vastu uuele elule, läikivad sõrmused sõrmes.

Pulmalised istusid kolmele reele, ja nagu see oli kohane, kihutasid selle väikese maa aednikumajani tuhatnelja. Ühe hobuse oli laenanud Lekuža, teise oli Gustavs palunud proua Vintersilt, kolmas oli mehe oma. Pulmavõõraid polnud palju. Mõrsja sugulastest tädi Nelda Emīlsi ning Viktorsiga ja Rūdolfs oma tütre Lucijaga. Peigmehe omakseist ainult Lizete ja Elvīra. Pulmavõõrasteks olid Kursītised palunud kaupmees Dronise koos abikaasaga, kes olid ainsad mittesugulased. Nõnda sai kokku kolmteist inimest.

«Kuraditosin!» sosistas Lizete Elvīrale ja naeratas. Kellegi teisega Lizete ei kõnelnud, ainult jälgis kõiki ja näis olevat millestki sügavalt solvunud.

Mõrsjarüüs näis Alise kaunina, veidi häbelikuna, veidi mõtlikuna, pisut väsinuna, nagu tundes selle päeva ainulaadsust, aga

peaasi — ta pilgus välgatas vahetevahel mingi varemnähtamatu enesteadvus.

Ernestīne naeratas, püüdis olla reibas ja kõigi vastu lahke, kuid võis tunda, et see polnud tema elu rõõmupäev, vahel katkes tal alustatud jutulõng, mõnikord tõusis ta lauast liigselt kiirustades, et perenaist aidata. Gustavs enamasti naeratas häbelikult ja tõmbas hämmeldunult käega üle habeme.

Seevastu tundis Pēteris end üha kindlamini ja kui «kībe» hüüti, siis ta kaua ei viivitanud. Suudeldes noort naist huultele naeratas ta rõõmsalt ja paistis, et ta teinuks seda meelsasti veel kord.

Ent rõõmsa tuju tekitajaks ja teljeks, kelle ümber kõik keerles, oli selles pulmas Elvīra. Nii mõlemad noorukid Emīls ja Viktors kui ka paljunäinud ning seetõttu palju mõistvam Rūdolfs ei pööranud temalt pilkugi. Lükanud laua pisut kõrvale, asetas Emīls selle ühele nurgale kaasavõetud grammofoni, ja algas tants. Esimese valsi tammus kuidagi ära ka noor abielumees, kes tantsida ei osanud, kuid pärast seda ta enam tantsima ei läinud, vaid vaatas ainult naeratades pealt, kuidas Emīls, Viktors, Rūdolfs ja kord ka kaupmees Dronis Alise tantsima viisid.

Esimesena läks koju Lizete, jättes hüvasti ainult poja ja miniaga, seejärel Droniste abielupaar. Ülejäänud, isegi Elvīra, magasid öö aedniku majas. Et väheldases toas jätkuks ruumi pulmalauale ja kuusele, olid voodid õue viidud, kuid Gustavs oli proua Vintersilt palunud õlgi ja need varem puukuuri vedanud, nüüd jäi need ainult tuppa tuua ja linade ning tekkidega katta.

Elvīra kustutas tule, sest piisas ka kuuvalgusest akna taga, ja hakkas esimesena lahti riietuma. Tõrjunud eemale Rūdolfsi, kes vägisi aitama kippus, võttis ta kleidi seljast ja seadis ennast päris keskele. Ühel pool magas noorpaar, teisel pool Emīls ja Viktors, rohkem küll selleks, et kaitsta teda purjus Rūdolfsi eest. Pēterise kõrvale heitis Gustavs, Ernestīne jäi kööki nõusid pesema.

Väsinud pulmalised hakkasid üksteise järel norskama, kuid Alisele ei tulnud und. Talle tundus, et ka Pēteris ei maga. Mõlemal oli ühine tekk, kuid kehad ei puutunud kokku. Pēteris nähtavasti häbenes lähedust samuti kui ta ise. Ja äkki tekkis Alisel soov paitada inimest, kellega tal tuleb kogu elu koos elada, inimest, keda ta armastab ja saab terve eluaja armastama.

«Pēteris ...»

Alise näkku paiskus viina lõhna ja ta tundis rasket kätt, mis kobas tema keha ...

Alise tõukas, nagu ta jõudis. Pēteris nihkus eemale. Kartes hingata, ootas Alise, mis sünnib edasi. Ent Pēteris vaikis ja

nähtavasti polnud ka keegi teine midagi märganud. Pulmalised üha norskasid ja mõne tunni järel norises ka Pēteris.

Alise vahtis tardunud silmadega aknasse, kus kuupaistes valendavate paljaste okste vahelt vilkus särav täht, tõotades imet.

Siis puhkes Alise hääletult nutma.

BULGAARIA

Pēteris Vīksna oli juba poisikesepõlves ebatavaliselt tugev. Kui ta aastalaada tsirkuses esimest korda nägi, kuidas jõumehed üksteist murdsid, sai talle selgeks — temastki tuleb ühel heal päeval maadleja ja ta näitab oma jõudu rahvale. Karjatades peremehe lehmi tõstis Pēteris päev läbi kive, hiljem sai ta kangi, mille mõlema otsa külge ta riputas kastid telliskividega; ta harjutas nii lamades, kui ka istudes, asetas kangi kõhule ja surus enese üles silda. Aga peamine — igal sobival hetkel ta maadles. Surudes vastu maad oma järjest suuremaid ning raskemaid vastaseid, omandas Pēteris osavuse ja vastupidavuse. «See pole enam lihast ja kontidest,» ütlesid võidetud ja pealtvaatajad sülitades ning imetledes. «Raudne Pēteris», «Must Pēteris», «Lurich» (tollal oli kuulus maadleja Lurich), «Noor Didžus» — sellised hüüdnimed sai Pēteris.

Oma jõu eest võis Pēteris tänada ka vana Didžust, kes oli omal ajal ümbruskonna tugevaim mees, kuigi pisut kummaline. Pēteris poleks lubanud sõita endast üle teradega täidetud koormat, ei oleks lasknud oma kõhtu taguda vankriassiga, poleks kandnud turjal elusat kulti ega jooksnud talvel kümme versta paljajalu, kuid Didžuse õpetusi, kuidas muskleid harjutada, pani ta alati tähele. Kõige kirglikumalt väljendatud nõuanne, mis järgnes alati päris lõpus, kõlas: «Naiste eest hoia nagu tule eest! Naised võtavad sinult jõu, imevad välja kogu elektripinge, kuivatavad vere. Lähed tüdrukute juurde, siis ei saa sa iialgi tugevaks.» Didžus ei suitsetanud ega joonud ja elas kogu oma elu vanapoisina.

Pēterise nooruse rikkus sõda. Õnneks pandi ta kahurväkke. Pēterisel ei tarvitsenud kaasa teha täägivõitlust ega lamada vaenlase kuulide all. Tema kahur asus varjus ja Pēterise peamiseks mureks oli hoolitseda hobuste eest. Rinne püsis kaua paigal, elu oli rahulik ning tegevuseta, ja just siin omandas Pēteris kõige suuremad kogemused maadlemises. Tema partneriteks

olid küll karastatud siberlased, küll painduvad grusiinlased, leidus temast raskemaid ja pikemaid, jõudu tuli katsuda ka naaberväeosadega, kuid harva juhtus mõni, kes Pēterisest jagu sai.

Seitsmeteistkümnendal aastal, kui rindel algasid rahutused, sõitsid Pēteris ja veel kaks lätlast, Rijkuris ja Stepiņš, koos sõjakaaslase Ptitsõniga Siberisse ja asusid väiksesse külla umbes kolmesaja versta kaugusel Krasnojarskist. Oma vintpüsside jaoks võtsid nad kaasa hulga laskemoona, sest Ptitsõn oli neid kõiki innustanud jahti pidama, ja taiga vaikuses metsloomi tappes lootsid nad oodata rahulikumaid aegu, et siis koju tagasi pöörduda.

Kuid taiga seadused olid karmimad ja elu kindlusetum, kui sõbrad olid mõtelnud. Kõik kolm pöördusid Krasnojarskisse tagasi ja asusid kevadel, kui navigatsioon algas, laeval tööle madrustena, ühtlasi ka laadijatena, sest peatuskohtades polnud mingeid mehhaanilisi seadmeid ja kogu laadung tuli laevast ning pargasest kaldale ja tagasi kanda seljas. Kapten pani tähele, et Rijkuris ja Pēteris on äsjapalgatute hulgas teistest palju korralikumad ja asetas nad laeva tüüri juurde, kuid järgmisel hooajal usaldati neile järelevaatus kõigi poolesaja madruse üle. Selles kirjus seltskonnas leidus ka joodikuid, endisi sunnitöölisi ja vargaid, kuid Rijkuris ja Pēteris tulid nende kõigiga toime, sest nende tooreste inimeste kategooria hindas füüsilist jõudu, millest Pēterisel puudust polnud, samuti ka julgust, mis oli rohkem omane Rijkurisele.

Revolutsioon ulatus ka Jenisseini. Laeval sõitsid küll valged, küll punased ja tulistasid püssidest ning kahuritest. Rijkuris astus parteisse ja kutsus ka Pēterist kaasa. Ent Pēteris viivitas, sest ta ei suutnud nii tähtsa sammu üle nõnda kähku otsustada, miski ahvatles seda tegema ja miski hoidis tagasi. Pēteris toetas tööliste valitsust, sest tema isa, ema ja esivanemad olid kõik teiste heaks rasket tööd teinud — maal ei olnud alamaid inimesi kui sulased ja päevilised. Ta ise oli hakanud kuueaastaselt endale leiba teenima. Kuid Pēterist oli maast madalast õpetatud mitte kuulama ilusaid sõnu, vaid uskuma üksnes seda, mis endal käes, mitte teistel suus. Ta kuulas küll aplalt, milliseid helgeid tulevikuvõimalusi miitingutel kõnelejad töörahvale lubasid, kuid kuulas ka neid, kes seljataga tasakesi naersid. Kuid laeval pidasid kõik Pēterist uue korra veendunud pooldajaks. Ta ise oma vaateid ei avaldanud, oli kaaslaste vastu tagasihoidlik, nagu inimene kunagi, kes tegutseb ja vastutab, aga mis suuri kahtlusi seal sai ollagi, kui nad hoidsid Rijkurisega ühte nagu kokku kasvanud, Rijkuris aga oli avalikult kommunist.

Kui viimaks saabus oodatud rahu, pöördusid Pēteris ja Stepiņš Lätimaale tagasi, Rijkuris jäi Siberisse. Rezekne karan-

tiinis peeti Pēteris kinni ja saadeti vanglasse. Stepiņš oli tema üles andnud kui kommunisti. Paari kuu pärast vabastati Pēteris vanglast, kuid ta oli kaotanud võimaluse maad saada.

Aga maa oli tollal Lätis kõik — unistus, lootus, ihaldus, kirg, õnn, vaen, veri, pisarad ja mood. Maad tahtis igaüks, kellel oli vähekegi võimalik seda harida, kuid mitte ainult sellised. Maad ihkasid säärasedki, kes seda harida ei osanud ega mõelnudki seda teha. Maad himustasid ka ametnikud, ohvitserid, spekulandid, kunstnikud ja kirjanikud. Kui teised võtsid, miks siis mitte nemad? Suur mittemahajäämise seadus kehtis ka siin.

Kuid Pēteris ei tahtnud maad mitte üksnes sellepärast, et kõik selle järele trügisid. Ühes poisikesepõlvega kahvatas ka unistus tsirkusest. Tõsi, Pēteris jätkas maadlemist ja näitas kõigile oma jõudu, see oli meeldiv ja isegi sobiv, kuid professionaalseks maadlejaks ei tahtnud ta enam saada. Pēteris vajas kindlat alust, millel elada. Ja maad oli ta õppinud peamiseks väärtuseks pidama juba lapseeast peale. Kui Rijkuris ütles: «Jää siia, õpid laeva komandöriks,» vastas Pēteris: «Ma pole selleks loodud.»

Maad anti kõiksugu rätsepatele ja kirjutajatele, kuid mitte Pēterisele. Juhtunuks Stepiņš lähedal olema, lõõnuks Pēteris ta vahest vihaga maha, õnneks ei kohanud ta endist sõpra enam mitte kunagi. Kõikjal, kuhu Pēteris pärast vanglast vabanemist pöördus, küll oma, küll naabervalla maakorralduse komitees, anti talle eitav vastus. Samal ajal jagati maad teistele, ja lõpuks polnudki enam midagi anda, kui oleks tahetudki.

Kibestununa töötas Pēteris peremeeste juures sulasena, kuid ei loobunud mõttest saada endalegi maad. Visalt kogus ta rubla rubla, hiljem lati lati kõrvale, et kunagi muretseda inventari, alustada renditalunikuna või koguni osta endale väike maatükk. Ta loobus isegi sõpradest ja nooruserõõmudest, pidades silmas peamist eesmärki.

Ja siis tuli Pēterise ellu Alise ja paiskas peaaegu kõik segi. Kui ootamatult selgus, et Alisel on raha või et ta vähemalt seda millalgi saab, aimas Pēteris, et saatus on teda lõpuks hüvitanud. Paraku ei suutnud ta mõista, miks Alise ei tahtnud talle naiseks tulla, ja kui see imelisel kombel siiski sündis, tundis ta end rahuldatuna ja lõpmata õnnelikuna.

Kohe pärast pulmi tuli Pēteris Kursītiste juurde elama. Aednikumaja polnud mõeldud kahele perekonnale, sellepärast seadis noorpaar end sisse köögis, Ernestīne voodis, mis oli laiem, Kursītised aga jäid tuppa — Ernestīne võttis endale Alise kitsa voodi. Pēterise uus ülikond suruti Kursītiste kappi, tööriided ja kepp aga riputati esikusse.

Pēteris kauples end metsatöödele liiprite raiumise juurde. Kevadel oli ta kavatsenud tööle minna Glūda-Liepāja raudtee

ehitamisele, kus, nagu räägiti, võivat teenida kuni kümme latti päevas. Seejärel, kui on kogutud küllalt raha, mõtles Pēteris osta väikese maalapi, vaikselt lootes ka oodatavale pärandusele. Kursītised kuulasid küll Pēterise plaane, kuid ei võtnud nende arutamisest osa. Ainukeseks rahulduseks uuel elukäänakul osutus neile see, et Pēteris tuli koju üksnes pühapäevadeks, ja säärane elujärg oli ette nähtud veel vähemalt paariks või kolmeks aastaks.

Metsatöödel kulusid sokid ja kindad ruttu läbi, rebenesid riidedki. Alise kudus mehele kolm paari sokke, kolm paari kindaid, hakkas kuduma sooja kampsunit ja palus ema, et see õmbleks Pēterisele töökuue.

«Või mina talle õmmelda oskan.»

«Isale sa ju õmbled.»

«Isale on midagi muud.»

Lõpuks laskis Ernestīne endale augu pähe rääkida. Pēteris seisis kangelt mõlemale jalale toetudes keset tuba ja naiseema, kes esimest korda tema keha puudutas, mõõtis ta rinda, kõhtu, tugevat turja ja lihaselisi käsi.

Järgmiseks pühapäevaks oli «frakk» valmis.

«Kas ei ole liiga kitsas?» kahtles Pēteris.

Ernestīne pigistas huuled kokku.

«Tõmba selga!» käsutas Alise.

Pēteris tõmbas sinise, ilma voodrita õmmeldud puuvillase kuue selga ja nööpis selle kinni.

Alise katsus kaenlaalust.

«Pole sugugi kitsas!»

«Sa arvad, et ma ise ei tunne?»

Pēteris painutas käe küünarnukini kokku, lihased tungisid esile, ja riie tõmbus rohketesse peentesse kortsudesse. Siis painutas ta teistki kätt, tõstis küünarnukid õlgade kõrguseni ja liigutas neid järsku edasi-tagasi. Õmblused kärisesid ning rebenesid, mõned nööbid kargasid eest. Pisut üllatunud oli ka Pēteris ise, sest ta polnud sugugi tahtnud uut riidetükki rebestada.

«Kuhu ma sellega! Jalutama, aga mitte tööle.»

Pēteris naeratas hämmeldunult.

Ernestīne väljus sõnagi lausumata toast.

«Nõnda poleks vaja olnud!» hüüatas Alise õnnetult.

«Kas ma siis meelega? Kui nii totralt õmmeldud!»

Tundes end ebamugavalt ja kuidagi solvatuna, viskas Pēteris rikutud riidehilbu toolile.

Köögis viibides kuulis Ernestīne väimehe hinnangut oma tööle ega puudutanud õnnetut «frakki» enam iialgi. Hiljem lõigati see lappideks.

Alles pärast seda sündmust taipas Alise õieti, kui väga ta oli vanemaid koormanud, tuues perekonda Pēterise, ja meeleheites

mõistes, et edaspidigi pole midagi paremat oodata ja et arusaamatused ei lakka, ütles ta Pēterisele, kui see laupäeva õhtul jälle koju ilmus:

«Meie peame elama omaette.»

«Kuhu siis nii äkki joosta? Kas tema ütles midagi?»

«Kes? Emta?»

«Nojah.»

«Ei.»

Pēteris vaikis. Viimaks sõnas ta:

«Mis minul sellest. Mind pole siin nagu olemaski. Aga kui tahame omaette, kulub rohkem raha.»

Ka Alise ise kartis vanemate juurest lahkuda ja jääda ainult Pēterisega kahekesi. Mispärast, seda ei osanud ta endale isegi selgitada.

Ja siis korraldus kuu aja pärast ootamatult kõik iseenesest. Alise oli läinud poodi petrooli ja heeringaid ostma.

«Ema juba rääkis meile,» ohkas proua Dronis väljendusrikkalt.

«Parem ju oleks eraldi,» ütles Alise, nähes, et pole mõtet midagi varjata.

Abielupaar vahetas pilke, siis kummardus Dronis Alisele lähemale ja küsis:

«Teie tahaksite elada oma majas?»

Alise ei teadnud, mida vastata.

Kaupmees vaatas veel kord oma naisele.

«Tulge pühapäeval mehega mõlemad meile! Arutame asja.»

Ent kõik oli juba Ernestīne ja Gustavsiga enne läbi räägitud. Dronisele kuulus asunikutalu, mida ta ise ei pidanud, vaid välja rentis. Rendileping lõppes jüripäeval ja senise rentnikuga ei olnud ta rahul. Ernestīne oli kurtnud, et ta ei saa väimehega läbi, samuti tolle tühjade plaanide üle saada oma maalapike, kuid Dronisel oli Pēterisest pisut teistsugune arvamus.

Nõnda oli Ernestīne pooleldi vastu tahtmist aidanud väimehel oma plaani teostada ja saada peremeheks, kuid kaugenenud oma tütrest.

Nädal hiljem kirjutas Pēteris Vīksna lepingule alla ja valmistus saama Apsīte rentnikuks.

Kevad polnud enam kaugel.

Möödunud sajandi lõpul pöördus üks paruni poegadest Saksamaalt põllumajandusstuudiumilt tagasi ja avastas, et isa ei oska intensiivselt majandada, et mõisal on liiga vähe põllumaad, et seda on omal ajal liiga palju antud talumeestele ostmiseks, ja veel muidki vigu. Et targa pojaga mitte igavesti riielda ja koguni vaenujalale sattuda, otsustas vana parun anda tema

käsutusse, tegelikult pärisomandiks Graķi mõisa, jättes enda järelevalve alla Mulda ja Sausāte mõisa.

Noor parun toimis järsult — vallandas valitseja ja püstitas valitsejamaja asemele punase tellishoone, mida rahvas lossiks kutsus. Kõigepealt rajas ta suure aia, ehitas aednikumaja, uue loomalauda, planeeris koha pargile ja tõelisele lossile (see viimane kavatsus jäi ainult paberile). Samal ajal muretses ta uut põllumaad.

Päris valla lõpus väikese Kõrkjajõe läheduses leidus metsa, võsa ja sooga piiratud aasu. Rahvas nimetas neid Kõrkja-aasadeks, sest lähemaks taluks oli Kõrkja. Vana parun oli neid aasu rentinud külameestele, kuid noor tahtis sinna rajada suured karjafarmid ja nõndanimetatud karjamõisa. Ta raius maha ümbritsevad haava-, saare- ja kasesalud ning kuusetukad ja kujundas kahesaja hektari suuruse ühtlase lagendiku, kus ta kasvatas peamiselt ristikut ja kultiveeris mitmeaastaseid rohttaimi. Kavatsetud hoonetest kerkis Kõrkjajõe kaldale ainult suur heinaküün. 1905. aasta revolutsioon kahandas paruni entusiasmi kõvasti, Esimene maailmasõda aga hävitas tema kavatsused lõplikult. Mahajäetud nõlvad ja niidud kasvasid võssa. Parun ise kadus lõplikult silmist, ja alles väljakujundamata karjamõisa maad jaotati.

Kui lepikus hakkas hüttidest ja muldonnidest siniseid suitsupilvi tõusma, võrdles mõnigi uusi vabadikke mustlastega. Nemadki elasid metsade serval, tegid lõkketuld ja olid niisama paljad ja kõigile nähtavad. «Pabulad», «täikullid», «katk» — sääraste nimedega austasid neid pärisperemehed, kelle isad olid omal ajal talud ostnud parunilt ja kes hiljem omandasid põlistalunike nimetuse nende uute asunikega võrreldes.

Vallas kujunes uus geograafiline üksus, millel polnud õiget nimegi. Ühed nimetasid seda küll Kõrkjaniiduks, küll Kõrkjaoruks, öeldi ka «suure küüni juures», kuid kellelgi teravmeelsel oli mõttesse tulnud seda nurka Bulgaariaks ristida. Vanema põlve hulgas elasid veel mälestused Türgi sõjast, künkad mõlemal pool Kõrkjajõge meenutasid vahest vähekese kaugeid viinamarja- ja tubakamaa mägesid, mõne meelest elasid õiges Bulgaarias mustlased või mingid muud mitte tõsiselt arvesse tulevad inimesed, mine nüüd tea, kuid see nimi jäi külge, ja üha sagedamini nimetati seda kauget valla nurka romantilise nimega — Bulgaariaks.

Bulgaaria oli kolgas, kui vaadata ainult Graķi mõisa kandist. Tegelikult oli see küllaltki hea koht, mida kahelt poolt ümbritses suur ilus okaspuumets, kolmandast küljest soo, aga neljandas oli Kõrkjajõgi ühes väheldase metsa ja põõsastega. Ja kauge kolgas polnud Bulgaaria üldse. Linna võis siit kiiremini jõuda kui mõisast. Tuli sõita neli kilomeetrit kuni maanteeni,

kus asus Kuke kõrts ja endine Kuke karjamõis, ja sealt polnud Bruģe enam kaugel, ainult seitse kilomeetrit, aga Graķi mõisast tuli linnani tervelt kakskümmend kilomeetrit.

Apsīte talu asus endise niidu kõrgemas osas, kus Kõrkjajõeke, loogeldes sinna soost, murdis end küngaste vahelt läbi ja kadus metsa, et hiljem voolata suurde jõkke. Maa polnud siin liiga halb, ainult vähe haritud, ja nagu Bulgaarias kõikjal, põõsaid täis kasvanud. Lameda künka lõunanõlvale vastu jõge, kus lõppes kitsas niiduvöönd ja algas kraav, oli ehitatud kaks hoonet — küün, millel oli ainult katus, seinte jaoks ei olnud isegi veel laudu muretsetud, ja ajutine elamu, õieti hütt-tuba ühes otsas ja laut teises.

«Kena koht,» ütles Alise, kui Pēteris käänas hobuse porisele teeotsale.

«Mida see kenadus sulle annab?»

Erutuse peitmiseks oli Pēteris seda lausunud üsna tusaselt, ainult hääletoonist võis arvata, milline suur töö siin ootab.

Vankri taha oli seotud kaks lehma, ja Alise puudutas neid nende järel kõndides vahetevahel vitsaga. Pēteris ise istus vankris heinapuntra otsas, poolenisti koormasse vajunud, ja suutis ümbrust paremini näha kui Alise.

Keset õue vanker peatus, kui õueks võis nimetada hagude, kivide ja kõiksugu rämpsuga kaetud platsi, mis mullusesse kulusse kasvanuna ulatus niiduga liitudes all orus kuni jõeni.

Pēteris hüppas koormalt maha. Jalad olid istumisest kangeks jäänud, sest sõidetud oli üle kahe tunni.

«Las lehmad jäävad siiasamasse koorma juurde.»

Pēteris läks lauta vaatama ja Alise järgnes mehele. Ohuke, kiire käega kokku naelutatud uks, mille servad olid kaltsudega üle löödud, oli pärani jäetud. Pēteris kiskus allarippuvad tükid ribadeks ja viskas põlglikult minema:

«Päris kaltsud!»

Lauda sisevaade oli veel viletsam. Lõhkiläinud toiduküna lamas sõnnikul, seasulust olid säilinud vaid naeltega postid ja murdunud latid. Kogu laut oli täis virtsast sõnnikut.

«On isegi õlgi kokku hoidnud, et oleks, mida varastada. Viimane raisk!»

«Ära ometi pahanda! Vahest polnudki midagi alla panna,» vastas Alise.

«Mida sa seal räägid?»

Alise jahmatas. Ta ei olnud Pēterist veel kunagi nõnda vihasena näinud. Isegi Lekužal mitte. Tollal karjus ta ainult hobuste peale. Taibanud, et Aliset pole võimalik siin süüdistada, lisas ta juba vaiksemalt:

«Vaja minna küüni õlgi vaatama!»

Alise ei saanud aru, kas tuleb minna temal, või läheb Pēteris

ise. Et meest mitte rohkem pahandada, tõttas ta ise esimesena. Õlgi polnud katusealuses palju, isegi mitte koormatäit, ja needki, talvel lund täis tuisanud, olid alles hiljuti lahti sulanud ja veel märjad. Alise kahmas sülle nii palju kui ta jaksas ja tassis lauta.

«Kes sind käskis kanda? Määrid uued riided ära.»

«Ma siis enam ei too?»

«Mis seal tuua! Enne vaja kuivatada.»

Ilm oli pilve läinud ja päike paistis ainult harva läbi pilvelõhede. Sellise ilmaga õled ei kuiva.

«Mida ma pean tegema?»

«Mida teha? Tuleb sisse vedada.»

Alise arvas, et tuleb lehmad sisse viia. Ta ruttas kette vankripära küljest lahti päästma, kusjuures maha vajunud heinad teda segasid.

«Oota! Mis sa siin . . .»

Lehmi polnud laudas võimalik kinni siduda. Konksud olid välja kistud. Kirumine ei aidanud. Tuli vankrilt maha laduda lakaheinu, samuti maha tõsta ka põiki asetatud voodi ja muud kraami, et kätte saada kotti kirve, haamri ja naeltega.

Kui lehmad olid kinni seotud, küsis Alise:

«Kas ma nüüd võin tuba puhastada?»

«Puhasta, kes seda keelab?»

«Sõidad sa veel ema juurde?»

«Mis sinna sõita? Hobust vaevata.»

«Tema ootab.»

Pēteris ei vastanud, lõi ainult käega ja hakkas hobust lahti rakendama. Alise läks tuppa. Avanud lukustamata ukse, paiskus talle vastu hapu vadaku, tubaka ja veel mingi kirjeldamatu lehk, mis tekib inimkehade aurangutest ja niisketest, räpastest rõivastest, kuigi elanikud olid lahkunud juba eile. Toal oli üks aken, toa keskel pliit ja leivaahi. Polnud mingit riiulit, panipaika ega eeskoda. Võis kujutleda, kuidas talvel ukse kaudu külm sisse tungis. Uks oli küll samuti kaltsudega ääristatud nagu laudaski, kuid kes teab, kui palju see aitas. Seintesse olid jäänud mõned naelad. Alise võttis mantli seljast ja riputas üles, läks siis vankri juurde kohvri ja riietekoti järele, et ümber riietuda.

«Vaja oleks süüa,» lausus Pēteris.

«Jah, kohe.»

Alise küll vastas nõnda, kuid ei suutnud otsustada, mida teha kõigepealt — tuua kütet, minna vee järele või lüpsta Zimalat. Teine lehm Blese ei olnud veel poeginud.

«Kuhu sa jooksed?»

«Puude järele.»

«Oled sina ka üks! Või siis mõni sulle puid jättis?»

Pēteris võttis kirve ja hakkas mõningaid kaikaid koguma ning maja taga hagu raiuma, seal oli nähtavasti olnud midagi raieplatsi taolist, sest prügi oli seal rohkem kui mujal. Alise lüpsis lehma ja läks siis vett tooma.

Apsitel ei olnud kaevu. Joogivett käidi toomas nõos asuvast allikast, loomadele kanti vett jõest, mis oli kaks korda lähemal. Kuid eelmised elanikud olid avastanud, et ära ei sure ka jõeveest, seepärast oli rada allikani vähe sisse tallatud, nõos see hargnes ja Alise läks allikast mitu korda mööda, soos jalgu märjaks tehes. Majani jäi umbes kolmsada sammu, ja Alise poleks eales pangesid nõnda täis võtnud, kui ta teadnuks, kui rasked need nii pikka maad kanda on, pealegi ülesmäge. Seejuures oli ta juba kolmandat kuud rase ja ema tuletas veel lahkumisel meelde, et ta ei tohi midagi rasket tõsta ega kanda, kuid puhas vesi paistis liiga kalli kraamina, et sellest osa maha kallata. Poolel teel pani Alise panged käest ja puhkas viivu.

«Mis sa kannad, kui sa ei jaksa!» hüüdis Pēteris juba tükk maad eemalt.

«Ma jaksan.»

«Mis sa nüüd!»

Pēteris ei tahtnud sõnu kulutada, kuuldes säärast lapsikust. Kui Alise oli veepanged juba läveni toonud, lausus mees:

«Toonud üks! Miks sa pidid kaht tooma?»

Võis tunda, et Pēterisel oli Alisest tõepoolest kahju.

«Ma tõin, millest tuld teha.»

«Tänan.»

Alise naeratas.

Kütus oli niiske, ja Alise nägi kaua vaeva, enne kui pliidi all tõepoolest tuli lõkkele lõi. Tõmmates lapiga üle pliidirõngaste, pani ta vee keema. Gustavs oli kokku naelutanud lihtsa laua, kahekesi tõid nad selle sisse ja asetasid akna alla. Isa oli ka kaks viini tooli välja otsinud ja ära parandanud. Lisaks veel Ernestīne voodi — see oligi kogu mööbel.

«Keedad sa midagi? Sööme niisama leiba.»

«Ma tahtsin putru . . .»

«Pole aega. Millal ma siis tagasi sõidan?»

«Sa siis sõidad ema juurde?»

«Aga kuidas siis? Muidu viida veel teist korda aega.»

«Sa ennist ütlesid, et sa ei sõida.»

«Ütlesin.»

Alise ei olnud veel õppinud oma meest mõistma.

Kui Pēteris minema sõitis, tundis Alise end järsku vabamana. Kuni suures katlas vesi soojenes, tõstis ta välisakna eest, pesi selle ruudu ja tuulutas tuba. Seejärel küüris ta aknalauda ja põrandat ukse ees. Ja alles siis taipas Alise, et pole kuivi õlgi, mida voodikotti toppida. Pikemalt mõtlemata täitis ta koti

praegu toodud heintega. Nõelus siis selle kinni, kattis linade ning tekiga ja pani padja paigale. Naela külge riputas käteräti. Tõi allikast ja jõest vett, hoolitses lehmade eest, keetis putru, kattis selle kinni ja ootas, kuni Pēteris emaga tagasi tuleb.

Üle jõe loojus vastas asuva künka taha päike. Taevaserval joonistus teravalt naabri hüti katus, ja mängleva kergusega tõusis korstnast kullakarva suitsu. Oli see nüüd kevadõhtu vaikne joovastus või rõõm esimesest oma majast elus, tundis Alise endas ülevat meeleolu, ta oli unustanud väsimuse, väikesed arusaamatused Pēterisega ega mõelnud enam tema äkilisele arusaamatule tusale ja pahameelele.

Ta ei olnud enam ammu ennast nii hästi tundnud.

Alise tõstis pea ristatud kätelt ja tõusis püsti. Oodates oli ta laua äärde istunud ja tukkuma jäänud. Kähku kobas ta tikkude järele ja süütas lambi. Lävel seisis Lizete, sulgedes äkilise valguse pärast silmad.

«Noh, tere õhtust!»

Alise tõttas ämma suudlema.

«Süüta latern!» hüüdis Pēteris õuest.

Ta vallandas koorma ümber seotud köied, avas selili asetatud kapi ukse ja tõstis sealt otsekui kirstust välja riidekompse. Naisterahvad kandsid need tuppa ja panid voodile. Ämmal üksinda oli nõnda palju kraami kui Alisel ja Pēterisel kokku. Siis kandsid nad kolmekesi tuppa kapi, seejärel voki, kerilaua, ämbrid, leivamõhe, suitsusinki, suure mürdi ja palju muudki. Tuba muutus järjest väiksemaks. Viimasena toodi sisse voodi.

Ahi ja pliit, mis asusid päris keskel, jagasid ruumi nagu mitmeks osaks — valgem neist akna juures, kaks pimedamat külgseinte ääres ja päris pime ahju taga. Mõeldes lapsele, kes pidi sündima sügisel, oli Alise valinud selle poole, mis asus uksest kaugemal. Taibanud, et Pēteris tahab tema voodi kanda ukse poole, laskis Lizete käed lahti ja voodi kukkus põrandale.

«Kuhu sa, poeg, tahad mind, vana inimest, panna? Ma ei kannata tõmbetuult.»

Oma viiekümne nelja aastaga nägi ämm välja liiga tervena ning tugevana, et teda lugeda vanade inimeste kilda. Alisele polnud pähegi tulnud, et Lizete võiks mitte rahul olla. Kõrge leivaahi olnuks mõlema voodi vahel, ja noorpaar seganuks ema vähem.

«Alise tahtis nõnda.»

Alise tardus. Ta ei mõistnud, mis sel hetkel õieti toimus, kas tegi tema kellelegi liiga või tehti talle. Kuigi Pēterise vastus näis lihtsana ning mõistetavana, ei olnud Alise säärast oodanud.

«Ei, ma . . . Mina nõnda ei mõelnud,» kogeles Alise.

Lizete ja Pēteris vaikisid.

«Meie võime vahetada. Läheme meie sinna!»
Alise vaatas Pēterisele, oodates vastust.
«Mis mina tean . . .»
«Miks siis mõlemad voodid ei või seista sealpool?»
Lizete kähe hääl murdis järsku välja otsekui sügavusest, tundus, nagu oleks keegi asetanud sellele raske kivi.
Pēteris lõi käega.
«Pange, kuhu tahate!»
Voodid asetati otsapidi tihedasti teineteise vastu. Kraami korrastades ei lausunud Lizete kogu aeg sõnagi. Alise ei pidanud lõpuks vastu, läks tema juurde ja sõnas:
«Ema, ma nii ei mõelnud. Ma ei tahtnud halba. Palun, andestage!»
Lizete tõstis oma säravad pruunid silmad, samasugused kui Elvīral, ja ütles kibedusest väriseva häälega:
«Ma ei oodanud, tütar, et sa mind nõnda põlgad.»
«Ma ju ei põlga teid! Armas ema!»
Lizete heitis veel kord Alisele raske pilgu ja pööras siis talle selja.
Pisaraid maha surudes kattis Alise laua.
«Tulge, palun, õhtust sööma.»
Lizete ei teinud kuulmagi.
«Ema, palun, tulge sööma!»
Lizete isegi ei liigutanud end.
«Söö, mis sa vaatad!» ühmas Pēteris Alisele.
«Aga ema?»
«Ārgu söögu, kui ta ei taha. Kas sa sööma ei tule?» hüüdis Pēteris emale valjemini.
Lizete ei vastanud temalegi.
Alise pesi veel nõusid, kui Pēteris lahtirõivastunult heitis muredale, äsja täis topitud kotile, siis aga istuli kargas, nagu oleks teda torgatud.
«Kas sul sugugi aru pole?» karjus ta.
«Mis seal on?» ei saanud Alise aru. Talle tuli mõte, et vahest on ta käärid või nõelad voodisse unustanud.
«Mis on!»
«Ma ei saa aru, Pēteris!»
«Kes käskis sind voodikotti heinu toppida? See on midagi pöörast. Justkui peata!»
«Oled on ju niisked,» pomises Alise ehmunult.
«Niisked! Võinuks pliiti kütta ja kuivatada. Arvad, et mul on nii palju raha, et osta heinu, mida voodikotti toppida. Kes säärast äramagatud enam sööb?»
«Mida ma nüüd pean tegema?»
«Mida tegema?»
Pēteris istus särgiväel voodiserval ja silmitses Aliset nagu

oma õelaimat vaenlast. Peaaegu taipamata, mida ta teeb, läks Alise õue. Vajunud suurele kivile, mis oli veeretatud keset õue, puhkes ta ohjeldamatult nutma. Tüki aja pärast, mantel õlgadele visatud, väljus Pēteris. Peatunud natuke eemal, ütles ta:
«Kuidas sa võid nii palju tõinata? Just nagu mõni . . .»
«Lollakas?» hüüdis Alise.
«Ära istu seal. Külmetad.»
Alise läks tuppa, laotas mantli maha ja heitis põrandale.
«Nagu väike laps,» pahandas Pēteris.
«Ma ei teadnud, et loomad ei söö selliseid heinu.»
«Hobune ei sööb, lehm sööb. Pole vaja sellepärast . . .»
Pēterisel murdus hääl. Sellest kostsid kaastunne ja mure.

Lizete ei kõnelnud Alisega kolm päeva. Esimesel ta ainult magas, teisel kõndis pisut õues ringi ja vaatles kauguses asuvat naaberhütti, kolmandal istus voki taga ja ketras linu. Kahel esimesel päeval ajas ta läbi leiva ja lihaga oma kapist, kolmandal tuli laua juurde, võttis kausikese toitu, istus oma voodile ja sõi. Aga neljandal päeval astus ta juba hommikul vara laudalävele ja naeratas nõnda, nagu poleks midagi juhtunud. Alise oli need kolm päeva ringi kõndinud nagu haige, langedes ühest meeleolust teise, tajudes vahel ülekohut ja oma õigust, vahel talumatut süütunnet ja häbi. Paistis, et mitte üksnes ämm ei kõnele enam temaga, vaid et teisedki hakkavad temast vähehaaval eemale hoiduma. Kõike seda üle elades tundis Alise ennast lõpmatult üksildasena ja otsustas kindlalt mitte kaevata Pēterisele ega ka oma vanematele, kes olid lubanud täna vaatama tulla, kui on ilus ilm.
Ja nüüd oli saabunud pühapäeva hommik, jahe ja päikesepaisteline.
«Kas sa, tütreke, udarat hõõrusid, enne kui lüpsma hakkasid,» küsis ämm lahke häälega.
«Jaa,» suutis Alise üllatuse tõttu hädavaevalt vastata. Kurgus surus klomp. Ent Alise vajutas hambad nii kõvasti kokku, et need ragisesid, ja ta silmad jäid kuivaks.
«Kas sa nisasid ka pühkisid?»
«Jaa.»
«Kuivalt või märjalt?»
«Ma niisutasin ja pigistasin.»
Alise osutas lupardile, mis rippus murdunud seasulul.
«Kas sa rohkem tõmbad või vajutad, kui lüpsad?»
«Ma ei tea.»
Lizete astus lähemale, kummardus ja uuris kaua, kuidas Alise lüpsab.
«Mina küll rohkem sikutan,» lausus ta lõpuks.

Seistes viivukese lehma juures, kõneles ta sellega, silitas looma ja jätkas siis:

«Kui oled ära lüpsnud, kas sa ka vaatad, kas nisades on veel midagi järel?»

«Jah, ma lüpsan üle.»

«Kui jätta piima sisse, tekib udaras põletik ja loom on läbi. Seda on vaja tähele panna!»

Ämm jagas lahke heasüdamlikkusega oma elutarkust ka siis, kui Alise piima kurnas, seda pütti jahtuma pani, kurna ja lüpsikut pesi või hakkas einet valmistama.

«Kas on siis vaja liigset rasva pannile panna, kui liha küpsetad? Nõnda, tütreke, ei tohi raisata!»

«Muidu jääb panni külge.»

«Kuidas ta ikka jääb? Kergita noaga! Ja ära pane nii kangele tulele!»

«Kui haod põlema lähevad, on tuli suur.»

«Oota, kuni vähemaks jääb!»

Ernestine oli Alisele kaasa andnud tosina mune. Pühapäevaseks hommikueineks oli Alise kavatsenud praadida igale ühe muna.

«Kuidas sa nüüd säärast härrade maiust! Munad tuleb ju turule viia. Minule küll ära prae.»

Kaks muna oli praksudes tulisele pannile löödud.

«Noh, tütreke, kui sul kahju pole, siis prae mulle ka . . .»

Alise lõi vastu panni äärt kolmandagi muna.

«Kas täna külalisi ka tuleb?» päris Lizete.

«Võib-olla tuleb.»

Alise imestas, kust Lizete seda teadis. Küllap Pēteris kõneles.

«Siis sarja oma ämma tublisti.»

«Mille eest?»

«Ma ju ei tea, mille eest. Kolm päeva ei teinud sa minust väljagi, ei rääkinud. Ma ei tea, mis pattu ma tegin.»

Alise hämmastus sõnatuks. Juba mitmendat korda hammustas ta endale huulde ja pööras näo kõrvale, kuid Lizete istus otse. tema vastas, ja kõike polnud võimalik varjata.

«Mina sind õpetada ei taha, tütreke. Ütlen sulle ainult üht. Kui oled mehele läinud, siis on esikohal mees. Nii see on! Tuleb mehe sõna kuulata, mehele kõik ära rääkida, mehe eest hoolitseda ja teda teenida, et tal hea oleks. T e m a määrab kõik. T e m a on su isand. Ja vanematel pole enam mingit osa. Neile pole midagi jutustada, midagi kaevata. Kui vanemad ennast noorte ellu segavad, ei tule sellest kunagi midagi head. N õ n d a see on, tütreke.»

«Ma ei mõtlegi midagi kaevata. Ma olin ise süüdi ja . . .». Kaugemale Alise ei jõudnud.

«Mul on hea meel, et sa nõnda ütled.»

Lizete pühkis sõrmega ära suure pisara.

Hommikueine oli valmis, aga Pēteris veel ei tulnud. Ta oli läinud põlde vaatama. Teised ümberkaudsed asunikud olid juba kündma hakanud, ent Apsīte maa oli liiga ebaühtlane — mäel savi, orus sinine savi ja lahtine turvas, aga metsa ääres liiv ning kruus. «Ma ei hakka märga maad sonkima,» ütles Pēteris, kuigi talle põles kannatamatusest, millal atra rakendada.

«Tuleb,» lausus lõpuks Lizete vaikust hajutades.

Punetades ja otsekui tusasena istus Pēteris lauda ja hakkas sööma.

«Vaja proovida,» sõnas ta äkki.

«Mida, Pēteris?»

«Tuleb kündma hakata!» vastas Pēteris ootamatult teravalt, nagu oleks Alise teda süüdistanud, teadmata, mis talle oli praegu kõige tähtsam mõte.

«Pühapäeval?»

«Mis siis? Tahad vihma oodata?»

Alise võpatas ja vaikis.

Küntav maa oli siinsamas maja juures. Ka Alise ja Lizete tulid vaatama, kuidas Pēteris ajas esimest vagu. Pēteris oli Maksi ostnud alles nädal tagasi ega teadnud, kuidas ta adra ees käib. Pēteris oli algul kavatsenud māra osta, et hiljem varssu saada, kuid mitmel laadal käies polnud ta head tõumära leidnud ja oli võtnud tollesama Maksi, kuna praegu oli tähtsam osta tugev hobune, kes suudaks üksinda kahe eest vedada. Māra võib osta, kui jälle raha koguneb. Nüüd oli see kulunud lehma, vankri, rõe, rakmete, adra, viljaseemne, kaera, endile toidu ja kõiksugu pudipadi ostmiseks. Oli vähemalt hea, et teise lehma olid muretsenud Kursītised.

Pēteris äigas ohjakääruga adrakurgede tagant.

«Nõõ!»

Pēterise silmad tõmbusid koomale, põselihased kerkisid esile. Maks surus pea rinnale ja tõmbas. Rangide poolt sikutatuna tungis adranina maasse ja pööras tumehalli muru ümber.

«Tpruu! Liiga sügavalt.»

Pēteris hakkas uuesti atra seadma. «Sellest saab hea vedaja,» ütles ta nagu meenutades.

Tuli veel kord kruvida adrakurge, uuesti range siduda, ja alles siis hakkas ader häirimatult mulda mööda libisema. Pēterise pingul lihased lõdvenesid, pilk muutus rahulikumaks, higise näo üle valgus vaikne naeratus.

«Nõõ! Nonoh!» ergutas Pēteris aeg-ajalt hobust.

Ainult põllunurkades, kus tuli atra kergitada, või kui maapinnas juhtus olema kivi ja adranina kargas vaost välja, või kui Maks peatus valel kohal, muutus Pēteris nõudlikumaks.

«Nõõ, kas vead!»
«Nonoh, Massa!»
«Säärane mait!»
«Päris molkus!»
Peagi hakkasid molkusel, maidal ja Massal kubemed higistama, küljed tõusid ning vajusid, suuraudadelt pudenes vahtu. Pēteris peatas hobuse, patsutas lahkelt kaelale, puudutas koonul mokki ja pomises:
«Hüva, hüva! Maksike on tubli. Ainult raske on hobusekesel, mis? Raske?»
Eemalt vaadates, kuidas Pēteris künnab, ütles Lizete Alisele:
«Oleks võinud kaasavaraks anda hobuse. Ei sobi see ader ühele hobusele ega ka maa. Lubama on keel nobe, aga kui anda tuleb, siis ainult lobiseb. Nii see on!»
«Millest teie, ema, räägite?»
«Küll juba tead, millest ma kõnelen. Ma ju ei taha ennast teiste asjadesse segada, aga ilus see ei olnud, et kaasa anti ainult vana lehm.»
Alise tõmbas sügavalt hinge.
«Lubati küll teab mis miljoneid,» lisas Lizete veel, kadudes lauda nurga taha.
Kursitised tulid enne lõunat.
«Emake!»
Gustavski sai suudluse habemele. Alise viis vanemad tuppa. Lizete võttis tervituse vastu oma voodil istudes, ulatas käe, kõnelusse ei sekkunud, kuid ei lasknud Kursitiseid silmast.
«Paha, et kõik koos,» ütles Ernestīne elamus ringi vaadates.
«Kui saagida teise seina sisse aken ja pikendada ahjulõõri, siis võiks eraldada omaette väikese toa,» arutas Gustavs.
«Aga see läheb kalliks, isake. Pole seda väärt!» vastas Alise, tundes endal ämma pilku.
«Miks see väärt ei ole? Vaja ainult laudu ja telliskive. Ma võiksin seda ise teha. Peent tööd pole siin tarvis.»
Gustavs oskas tõepoolest kasvuhoones väikest ahju ehitada.
«Ei, ei! Ärme praegu sellest räägime! Võib-olla kunagi hiljem.»
Et viivukski vabaneda Lizete pilgust ja põgeneda tema kõrvadest kaugemale, kutsus Alise vanemad lauta vaatama.
«Isake, ma oleksin väga rõõmus, kui sa võiksid mulle lüpsmise jaoks pingi teha. Ja õlpmed.»
«Kas s i n a tood jõest vett?» erutus Ernestīne.
«Toob ka Pēteris.»
«Aga meheema?»
«Tema on juba vana.»
«Naerma ajab! Kas sa mõistad, et sinu seisukorras . . .»
«Ema, polé vaja! Palun, palun, ärme räägime sellest.»
«Millest ma siis räägiksin? Kas ma ei näe, kuidas sa siin

otsa lõped? Pole veel nädalgi mööda, aga milline sa välja näed. Missugune su nägu on?»
«See on mul s e l l e s t.»
Ernestīne astus kõrvale.
«Emake, ära nuta! Küll läheb kõik hästi.»
Ernestīne palju ei nutnudki. Ta pöördus Gustavsi poole ja ütles:
«Vahest sa teeksid kohe, mida Alisele vaja.»
Gustavs otsis ühe lauajupi, tõmbas haohunnikust välja peenevõitu kase, sai roostetanud, kõveraid naelu, kirve ning haamri, ja kui Kursitised lahkusid, olid Alisel pingike ja õlpmed.

«Tervist, perenaine!»
Alise vaatas enda taha. Lauda uksel seisis valla käskjalg Vērdiņš.
«Alise? Kuidas sina siia said?» imestas Vērdiņš viisakuse pärast, küsis, kuidas Alisel uues kohas läheb, ja ulatas talle ringkirja.
«Homme kandke ringi ja ülehomme olgu vallamajas!» lõpetas Vērdiņš kõneluse ametniku toonil. Oli ta ju ikkagi riigivõimu esindaja, ja see oli juhus, kus ta võis igaühte seda tunda lasta.
Alise luges ringkirjast küüdikohustusest, muudatustest metsamaterjaliga varustamisel ja üleskutset anda ka oma panus rahvamaja projekteerimiseks. Veidi puhanud, asus Alise pärast lõunat teele.
Oma ringkäiku alustas ta suure küüni juurest, mida võis pidada nagu Bulgaaria keskuseks, samas olid ka tee ja sild, mis ühendas Kõrkjajõe mõlemat kallast. Seda, et küünis elavad inimesed, tõendasid plekist korsten katuse serval ja väike aken. Lähemast uksest astus Alise küüni. Kõrge katuse all oli rajatud midagi õuetaolist — siin seisid puuriit, katkiraiumata haod, vanker, regi, samas kuivas pesu, aga peaasi — siia oli ehitatud kaks onni, ühes oli nähtavasti laut, teises elutuba. Puhtama onni uksele Alise koputas. Vastu tuli pikakasvuline mees liikumatu näo ning aukuvajunud silmadega.
«Tere päevast!»
Mees ei vastanud tervitusele, vaid ainult silmitses küsivalt Alist otsekui mustlannat, kes tuli kerjama.
«Ma tõin ringkirja.»
Mees luges selle siinsamas lävel läbi. Alise ulatas pliiatsi.
«Kuidas selle talu nimi on?»
«Kas te ei näe, kuhu ma alla kirjutasin?» küsis mees vastu.
«Vabandage!»
Vähese jutuga naaber oli alla kirjutanud «Upīte» kohale. Suu mulgele tõmbunud, vaatas ta nõnda, et Alise muutus kohmetuks.
«Jumalaga!»

«Hüvasti!»

Seejärel läks Alise tallu, mis asus otse Apsīte vastas, kuid Kõrkjajõe teisel kaldal, ja mille elanikke ta oli eemalt iga päev jälginud.

Õues ootas Aliset keskmist kasvu, kõhn mehike murelike, uniste silmadega. Sealsamas askeldas ka noor, emakssaamise lootustega naine, kelle ümmargused õitsvad palged sarnanesid kahe õunaga. Alise teretas ja seletas oma tuleku põhjust.

«Vist uus naaber?» küsis naisterahvas, teda silmatorkavalt range pilguga jälgides. Näis, nagu tahaks ta iga oma huultelt voolavat sõna mitte üksi lausuda, vaid ka kuulajale näkku kleepida.

«Kuidas teie talu nimi on?»

«Vārtiņi. Meie oleme Vārtiņšid.»

«Kuidas uute naabrite käsi käib? Teie ei tule mitte kunagi külla. Hirmus uhked,» heitis mees ette.

Lahkel naabrinaisel oli samuti kui ta mehel hea kõneand, nad oskasid jutustada ja kuulajaltki palju välja meelitada. Ilma vaevata said nad teada, millal Alise abiellus, kus ta enne elas, kes on ema ja isa, kus Pēteris varem töötas, kui vana Lizete on, kui palju nad hobuse eest maksid, kuidas seemet saadi ja kui palju selle eest maksti.

Kui vesteldes oli kulunud tublisti pool tundi, võttis Vilis ringkirja ja näitas keset õue seistes oma mäekünkalt peaaegu tervet Bulgaariat — kus asub Tammemäe, kus Zemnieki, kus Straumīti, kus Purviņi, Preeria ja teised talud. Ta selgitas ka, et suures küünis elavad kaks peremeest, kes teineteist silmaotsaski ei salli, ja Tiltiņos, nagu nimetati küüni teist otsa, polnud Alise sugugi käinud. Rõõmsana, et lähimad naabrid olid nii kenad inimesed, läks Alise tagasi, et suurest küünist otsida Tiltiņšeid.

Sisenedes küüni teisest uksest mõistis Alise, miks ta ei olnud neid enne märganud. Mõlema õue vahel seisis kõrge õlekuhi.

Selles otsas oli ainult üks hurtsik — ühine inimestele ja loomadele, vaheseinaga pooleks jaotatud. Alles lõunalauast tõusnult istus voodil enneaegu halliks tõmbuma hakkav mees, malmahjul soojendas midagi kahvatu naisterahvas.

«Küüti! Jälle küüti! Las tõstavad enne selle röövli minu majast välja!»

Mees tõusis, võttis kapi pealt tubakat ja läks ahju juurde piipu tõmbama, et rahuneda. Aliset kuidagi üllatas see, et mees tugevasti lonkas. Tundes nende inimeste suhtes seletamatut vastumeelsust ja ühteaegu haledust, püüdis Alise kiiremini lahkuda.

Ka neljandas ja viiendas talus ei peatunud Alise kaua. Ent selgus, et kuuendas, naljaka nimega «Preerias» elas Alise vana

tuttav Simsons, väike mehike, kelle jalgratta möödunud suvel poisid sidusid Alise vankri külge.

«Kas teie elate nüüd siin Bulgaarias?»

Alise jutustas, kuidas ta sattus Kõrkja aasale.

«Ühest küljest pole rentnikul paha, ei ole vaja nii palju kapitali mahutada,» arutles Simsons.

Simsonsi maja oli Aliset juba eemalt rõõmustanud — päris uus, kollakaspruuni värvi, kahe korstnaga, avara katusealusega. Ühelgi polnud siin säärast. See oli kõige uhkem elumaja kogu Bulgaarias. Ja ka esimene õige, mitte nagu teised — sellised ajutised osmikud.

«Mina mõtlesin praktiliselt,» rääkis Simsons. «Milleks mul muldonnis virelda, kui ma võin pangast raha võtta ja elada nagu inimene? Varem või hiljem tuleb mul nagunii maja ehitada. Ma pole midagi kaotanud. Protsentide eest, mis mul maksta tuleb, lunastan ma endale mugavuse ja tervise, sest egas midagi saa ju muidu.»

Simsonsi kõne katkestas väike, räpane poisike päris palja tagumikuga.

«Uu-uu . . .» häälitses ta Aliset nähes.

«Edasi. Minu maja on kapital, mis võib vilja kanda, kui ma asja praktiliselt korraldan,» jätkas Simsons väikemeest sülle võttes. «Mul pole praegu vaja viit tuba siin all ega neid kolme, mida võib ülal ehitada. Ma võin võtta suvitajaid. Kui kaua nad mereranna logelevad? Juba praegu leidub inimesi, kes hindavad õige maaelu vaikust.»

Põngerjas tegi Simsonsi püksid märjaks ja hakkas karjuma. Juttu katkestamata viis isa poja ema kätte, kes istus voodil ja vaatas, otsekui oleks ta tumm, nüri pilguga kord Alisele, kord oma mehele. Ainult kui ta väikese sülle võttis ja rinna juurde tõstis, muutus ta nägu pisut lahkemaks.

«Siin on mets, soo, seened, marjad. Siin õitseb suvel ristik, rukis. Siin võib saada sooja, parajasti lehmalt lüpstud piima. Vaja ainult kuulutus ajalehte panna, siis ei suuda enam soovijaid tagasi tõrjuda. Et siin pole vett? Võib tiigi kaevata. Kui ühele kaldale liiva puistata, siis pole halvem kui mere ääres. Ja võib osanikeks kutsuda neid, kelle piirides voolab jõgi. Las ehitavad paisu ja tekitavad väikese järve. Näiteks teie ise . . .»

Alisel oli raske innukat meest katkestada ja tal tuli veel tükk aega kuulata tema plaane ning ideid, kuidas elu paremini ja praktilisemalt korraldada.

«Ameerikas — sealsed inimesed oskavad seda,» lausus Simsons veel lahkumisel, ulatades niiske käe.

Vaadates tagasi uuele nägusale majale märkas Alise alles nüüd nagu veidi kössitavat, sõnnikuga ülekuhjatud väikest lauta, ja uus maja ei paistnudki talle enam nõnda meeldivana.

Kartes, et ta ei jõua lüpsiajaks ringkirjaga valmis ja et Pēteris Lizetega pahandavad, püüdis Alise edaspidi kõnelusi vältida. Kuid viimases talus peeti teda jälle kinni.

Keset õue võttis Aliset vastu küüruvajunud, muredest vaevatud eideke ja hakkas kohe tõrjuma:

«Ega mina. Ei! Mina mitte! Minge Paulīne juurde!»

«Palun, kus tema on?»

«Põllul.»

Alise nägi vanaldast naisterahvast kündmas. Kumerdunud laiad õlad, suured meeste saapad pika paksust kalevist seeliku all ja hobust ergutav madal, kõlav hääl kõnelesid juba eemalt elutuultes karastatud naisterahvast, kuid suur oli Alise üllatus, kui kündja pööras näo tema poole ja ta nägi endavanust noort neiut. Ainult suur nina ja üle kogu põse ulatuv arm säilitasid veel mõneks hetkeks karmi mulje.

«Jumal appi!» tervitas Alise.

«Aita ennast ise, siis aitab sind ka jumal,» vastas kündja karedalt, peatas hobuse ja naeratas kõveralt — arm moonutas nägu.

«Tammemäe?» päris Alise veel kord, kuigi ta juba talu nime teadis.

«Jah. Lopsakate tammeokste all, nagu laul ütleb.»

Alise vaatas hüti poole. See oli tõepoolest ehitatud väheldase tamme alla, ainult et läheduses polnud näha ühtki mäge. Tasane maa laskus pikkamisi sohu, teistest külgedest aga piirasid talu maid põõsad ja mets.

«Ääremaa koht.»

«Jah. Usse ja sääski jätkub. Kuid lurjuseid näeb siin vähem kui mujal. Ma näen, et teie olete Dronise uue rentniku juurest. Saagem tuttavaks. Minu nimi on Paulīne Galdiņš.»

Alise nimetas ka oma nime, ja mõlemad hakkasid vestlema. Paulīne jutustas, et isa oli surnud aasta tagasi ja nemad olid jäänud ainult emaga kahekesi.

«Kas naisel pole raske mehe tööd teha?» küsis Alise vahele.

«Kus mehel see raskus ja naisel see kergus? Lapsed, loomad, mees. Pead kõike teadma, kõigi eest hoolitsema, kõiki kasima ja söötma. Aga mida siis mees teeb? Magab, jalad sirùli, kuna naine aina jooksku.»

«Meeste tööks on vaja jõudu.»

«Piitsa keerutada ja atra tõsta jaksab ka naine!»

«See on siiski teisiti.»

«Mis on mehel teisiti? See ripats jalgade vahel? Vabandage, et ma nõnda toorelt väljendan. Ma näen, et teie olete intelligentne inimene.»

«Sugugi mitte.»

«Ärge rääkige! Teie erinete tublisti kõigist, kes siin elavad.»

Kõnelnud veel viivu, jättis Alise hüvasti ja tõttas jooksujalu koju. Ta oli täna näinud palju huvitavaid inimesi ja kõigi üle tuli järele mõtelda. Aga Paulīnet ta kadestas. See naine omas seda, mis Alisel puudus — jõudu ja mehist julgust.

Pēteris kangutas juba hommikust saadik põõsaid välja koos juurtega. Seda tegi ta nüüd alati igal hetkel, kui tal enne või pärast muid töid veidi aega jäi. Kus ei saanud juuri labidaga läbi torgata, seal raius ta maad kirvega. Tera nürines ruttu, kivi vastu põrgates tekkisid täkked ja tööriistu tuli tihti teritada. Pannud viili taskusse tagasi, vaatas ta taevale. Ilm oli lämmatavalt soe, võis oodata vihma. Nurmed olid äsja täis külvatud ja vihma oli vaja. Pēterisele aga tuli mõte, kui hea see oleks, kui juba kartulidki oleksid maha pandud. Seda oli Pēteris kavatsenud teha järgmisel nädalal, kuid milleks edasi lükata? Tänasel laupäeval oleks siis maas kõik, mis peab olema. Õnneks oli tulnud ka naiseema ja võis loota, et temagi aitab. Eile olid nad Alisega mõlemad tuhninud aias, korrastanud peenraid ja istutanud isegi lilli — naised ei suuda ilma tühiste asjadeta läbi saada. Süüa ka tahaks, ja Pēteris läks koju einetama.

Ernestīne praadis pannil tanguputru. Alise istus kahvatuna ning jõuetuna voodil, tal hakkas nüüd hommikuti tihti halb. Lizetegi oli samuti kõigi riietega voodisse heitnud — nähtavasti olid naised jälle teineteist ärritanud.

«Mis sa konutad sees ja ei lähe kartuleid läbi korjama?» muutus Pēteris kärsituks.

Kartuleid oli vähe, neid tuli veel kord läbi noppida ja pooleks lõigata, et neid mahapanekuks rohkem jätkuks.

«Kas neid siis tuli korjata?» tõusis Alise kartlikult püsti.

«Kas sa ei näe, et võib sadama hakata?»

«Sa ju ei öelnud, et täna . . .»

«Hommikueine pole veel valmis?»

Pēteris ei tahtnud naisega riielda, kuid pahameel võttis iseenesest võimust.

«Oleks vaja kella järele saata,» torkas naiseema.

Pēteris pesi samal ajal nägu ja nähtavasti ei kuulnud. Tal puudus tõepoolest soov tülitseda.

Alise võttis noa, ämbri ja läks üksest välja. Pēterisele meeldis, et Alise on nõnda sõnakuulelik, kuid kes teab, miks see rõhutatud sõnakuulelikkus teda täna hommikul ärritas.

«Kuhu sa ilma söömata jooksed?»

«Ma ei taha.»

«Sa pead sööma!» käis Ernestīnegi peale.

«Ei, emake, ma ei või.»

Ka see «emake» ärritas Pēterist. Einetades ei vahetatud ainsatki sõna. Ainult emale hüüdis Pēteris voodisse:

«Mis sinul on? Paastud?»

Lizete, kes oli selja keeranud, ainult turtsus, kuid ei vastanud.

Lõpetanud söömise, läks Pēteris lauta, kus Alise sorteeris ja lõikas kartuleid. Mehe sisenedes pöördus Alise kähku kõrvale ja pühkis peopesaga silmi. Pēteris soovinuks Alise vastu hea olla ja ta ütles:

«Kas sa ikka veel töinad?»

«Mina? Ei, ma . . .»

«Mis siis? Läksite jälle riidu? Ema ei kõnele.»

«Talle nähtavasti ei meeldi, et minu ema tuli. Aga ema läheb ära.»

«Võiks parem jääda kartuleid maha panema.»

«Kas ütlen, et ta jääks?»

«Mis mul! Las teeb, mida tahab.»

Pēteris oli hiljuti valmistanud harkadra ja alles õhtul külge kruvinud sepa tehtud adraraua. Uus valge ader seisis keset õue suure kivi najal. Pēteris läks hobuse järele. Maks oli seotud madalikku ja näris alles lühikest rohtu. Pēterist nähes hobune hirnahtas.

«Noh, Maksike, lähme tööle! Paneme kartulid maha ja siis võime puhata.»

Hobune oli selle külvikuu jooksul Pēterisega ära harjunud ja puudutas koonuga peremehe õlga märgiks, et Pēteris patsutaks tema kaela.

«Pole aega, ruunake. Pole aega.»

Maks oli arvanud, et teda edasi seotakse, kuid nähes, et Pēteris läheb põllu äärde visatud päitsete järele, lingutas hobune kõrvu ja jooksis minema.

«Vaat mihuke kelm!»

Kuid kett ei lasknud põgenejat kuigi kaugele, ja Maksil tuli leppida vältimatuga — rangide ja adraga.

Esimest vagu oli alati raske ajada. Maks ei astunud otse ja, niipea kui ta märkas, et Pēterise käed olid kinni, püüdis ta komistades ahmida põllu serval haljendavat rohtu.

«Kas sa käid, lontrus! Oled näljane? Laiskvorst sihuke! Mis on?»

Pēteris vallandas käed adra küljest ja äigas hobusele piitsaga nõnda vastu külge, et kerkis vorp. Endalgi hakkas kahju, kuid polnud midagi parata. Maa oli täis rohukamarat, ader tantsis, hobune vaarus ühelt küljelt teisele, vagu ei tulnud sirge. Pēterist valdas tusk — maja naisi täis, kuid pole kedagi, kes hobust juhiks.

Mustaveeämbriga tuli õue Ernestīne.

«Huu!» hüüdis Pēteris, «las Alise tuleb hobust juhtima!»

Ernestīne pani ämbri maha, läks lauda ukse juurde, kõneles seal, ja tuli siis ise sinna.

«Alise ei jaksa praegu käsi kõrgele tõsta ja hobust vedada.»

«Kas teie võiksite?»

Ernestīne ei vastanud, ent pärast seda, kui ta haaras valjad, nägi Pēteris, et naiseemal polnud hobusega tegemist esimest korda. Tundes järsku austust selle muidu ebameeldiva sugulase vastu, naeratas Pēteris ja ütles:

«Noh, proovime siis! Kas ei lähe?»

Läks, sest Ernestīne oskas hobust juhtida. Alles hiljem tuli Pēterisele meelde, et ämma isa oli voorimees ja ta oli hobustega juba maast madalast harjunud. Ainult neil kordadel, kui Pēteris karjus Maksile või äigas sellele piitsaga, sikutas alati ka vedaja. Õige maainimene poleks nõnda sikutanud. Pēterisele näis see naljakana, kuid naerda või midagi ütelda ta ei söandanud, naiseema võis pahandada ja ära minna.

«Noh, aitäh siis,» ütles Pēteris, kui vaod olid aetud.

Ernestīne vaatas talle otsa ja läks sõnagi lausumata Alise juurde. Pēteris rakendas hobuse vankri ette, vedas sorteeritud kartulid kohale ja Alise hakkas koos Ernestīnega seemet kokku panema. Lizetet polnud näha.

«Miks ema ei tulnud?» küsis Pēteris.

«Ei tea,» vastas Alise.

Pēteris läks ise tuppa.

«Miks sa ei tule kartuleid panema?»

«Mina ei kõlba nii peente prouade seltsi.»

«Kuidas sa võid ladrata ikka ühte ja sama?» Pēteris ei suutnud ennast ohjeldada.

«Peenikese naise oled sa võtnud, poeg. Hästi peene.»

Lizete keeras end voodis teisele küljele.

Pahane Pēteris läks põllule tagasi. Nähes, et Alisel on raskevõitu, sõnas ta:

«Kes käskis sind korvi panna nii palju! Korja sinna vähem!»

Ernestīne pilk torkas nagu naaskliga. Kelleks meest peetakse? Kas inimesetapjaks? Kuid Pēteris neelas meelepaha alla, sest kartulid langesid naiseema vakku nobedasti ning ühtlaselt.

«Anna siia!» ütles Pēteris Alisele tusaselt ja võttis temalt korvi.

«Mida siis mina teen?»

«Mine koju!»

Aga Alise ei läinud koju. Ta võttis Pēterise korvist kartuleid ja pani neid kõrvalvakku. Nõnda töö küll venis, kuid läks siiski kiiremini kui üksinda.

Veidi enne lõunat olid kartulid maha pandud ja Pēteris hakkas vagusid kinni ajama. Maks astus nüüd paremini, aga niipea, kui ta vaolt kõrvale astus, vigastas ta kartuleid.

«Kas teie ei võiks jälle juhtida?» palus Pēteris naeratades, kuigi ta sugugi ei soovinud naeratada.

Kui viimaseid vagusid kinni aeti, hakkas tibama sooja kevadvihma. Kodus ütles Pēteris lõunalauas:

«Kas mul polnud õigus, et saame vihma?»

Ükski naistest ei vastanud.

Pēteris võttis poolkasuka ja ronis toalakka, mis oli ühtlasi ka laudalakk. Ta oli tõusnud koiduga, kogu aja rasket tööd teinud ja puhkuse ära teeninud. All ei saanud magada, seal sulistasid naised pesuga, lükkasid pliidirõngaid ja tuba oli auru täis. Väheldasel õlekuhjal hakkasid silma naiseema poolt sinna jäetud voodiriided. Pēteris lükkas need kõrvale ja heitis kahisevatele õlgedele. Alise oli neid päikesepaistel kuivatanud ja toonud nad siia aluspõhuks.

Oli sooritatud suur töö — lõpetatud tänavune kevadkülv. Esimene külv, millal Pēteris külvas seemneid maha p e r e m e h e n a. Vihma sabistas vastu katust üha kõvemini, peale kippus meeldiv väsimus, ja Pēteris uinus magusalt.

Apsīte õuest võis kogu kevade jooksul jälgida, kuidas Vilis Vārtiņš jõeorus sauna ehitab. Kunagi ei teinud ta seda üksinda, vaid alati nähti seal askeldamas kolme-nelja meest — pandi paika paar palki, tahuti neid, siis istusid kõik ja vestlesid kaua, tegid jälle mõne aja tööd, kuni õhtupoolikul talgulised tuikudes kodu poole vantsisid. Kord maanteel Pēterist kohates oli Vilis tedagi appi kutsunud, aga Pēteris vabandas ajapuudusega ja teist korda teda enam ei kutsutud. Seepärast oli Pēterise üllatus suur, kui laupäeval tuli õhtu eel Vilis ja kutsus sauna sisseõnnistamisele.

«Kuidas seda õnnistamist kavatsetakse?» küsis Pēteris, tundes end veidi ebamugavalt.

«Lõika võsast kaseviht, võta kaasa noor kena naisuke, pista viinapudel taskusse ja tule sinna!»

«Kuidas sa pistad, kui pole,» rabeles Pēteris end välja.

«Siis tood teine kord, kui veel ellu jääd. Aga seal on nüüd alles leitsak, kui kütta. Mütsita ära mõtlegi sisse minna! Juuksed kõrvetab peast ära!»

Veel viivu oma sauna kiitnud, läks Vilis edasi teisi naabreid kutsuma.

«Asi pole seda väärt. Mina ei lähe,» ütles Pēteris Alisele.

«Noh, mine, kui nõnda palutakse!»

Alise ise kartis ja häbenes samuti minna, kuid veenis Pēterist minema ja andis kaasa rohuks ostetud piiritusekortli. Pannud ämbrisse käteräti ja puhta särgi, läks Pēteris üle Kõrkjajõe uue sauna poole.

Väljas istus puuriida ääres salgake mehi, kes olid juba vihtlemas käinud. Peremees ise, kes oli aset võtnud vaadi kõrval

pakul, ammutas iga natukese aja järel plekk-kruusiga lüpsikust kollakat sogast vedelikku ja andis külalistele.

«Ega sauna või tühja käega minna,» ütles Pēteris ja ulatas poolsalaja Vilisele kortli.

«Mis rotimürk see on?»

«Proovi!»

Aga Vilis ei proovinud. Ta libistas kortli taskusse ja täitis kruusi uuesti.

Saunas polnud kedagi. Pēteris viskas mõõdukalt leili, ronis lavale ja valas end seejärel külma veega üle. Keha valdas meeldiv kergus. Kui ta saunast väljus, oli õllevaadi ümber kogunenud veel rohkem mehi. Pēteris tundis ainult mõnda — lombakat Vanagsit suurest küünist, tema naabrit Brūverist, kellega too tülis oli, ja veel väikest Simsonsi. Ülejäänud olid võõrad, kuna Pēteris oli kogu kevade jooksul tegelnud ainult Apsītega ega tundnud veel seda vallanurka.

«Külv maas?» küsis keegi.

«Tehtud sai,» vastas teine.

«Kui ainult kasvaks?»

«Niisuta aga, siis kasvab,» ergutas Vilis.

Kleepuv kruus rändas käest kätte, suult suule.

«Tänavu peaks hästi kasvama.»

«Ei ta sunnik kasva midagi. Nääripäev langes reedele.»

«Kohe nääride järel läks jõelt jää, oli uputus. See näitab, et tuleb kuiv suvi.»

«Aga pärast seda tuli säärane pakane, et varblased ära külmusid.»

«Sel aastal on päikesel palju plekke,» püüdis Simsons selgitada ebatavalisi loodusnähtusi.

«Vaata, kas sul endal plekke pole selsamasel . . .»

Puhkes naer, kruus rändas ringi.

«Suviviljal on hea.»

«Aga talivili roiskub põllul. Leiba nagunii ei saa.»

«Sel sügisel jälle mõni laostub.»

«Tuleb keegi teine.»

«Jääb samuti pankrotti.»

Pēteris tundis, et mehed kõnelevad temast, seepärast lausus ta:

«Maad peab oskama harida.»

«Sina oled jah see tark. Teised on vist lollid?» sõnas Brūveris vaikselt, kuid ühemõttelise muigega.

Pēteris punastas ja naeratas, osutades, et temale öeldu ei tabanud märki.

«Isaisade tarkus on oma aja ära elanud,» alustas Simsons, kasutades vaikusehetke, maandades nõnda kõrgepinge, mis äsja oli tekkinud Pēterise ja teiste vahele.

«Harkader enam ei kõlba. On vaja . . .»

«Jalgratast,» sähvas Vilis vahele.

«Tuleb tunda maailmaturgu. Tuleb toota võid, peekonit, mune. Tulevik kuulub kõhnadele, mitte paksudele sigadele.»

«Mis sa ootad? Vea oma raiped kohe Inglismaale.»

Aga Simsons ei andnud järele.

«Tuleb kanu pidada. Mitte viis või kümme, vaid viissada või tuhat. Kuni tõulehm üles kasvab, läheb viis-kuus aastat, aga tõukana kasvab ja hakkab tootma ainsa suvega. Tühine kapital — üksainus muna! Aga missuguse kasumi see annab! Üks kahesaja vastu!»

«Noh, tont võtaks. Tuhat kana. Kullide eest sa neid ei päästaks.»

«Kui see musttuhat lahti pääseb, siis on naabritel põllud lagedad.»

«Kanadele on vaja moodsaid aedikuid ja . . .»

Kuid tarka kõnelejat ei kuulanud keegi tõsiselt. Siis tuli Vilise naine Anniņa suure hernekausiga. Mehed kahmasid pihkudega kaussi ja puistasid herneid suhu.

«Vaadake, kuidas säärane kärnkonn võib neelata!» osutas keegi silmadega Simsonsi poole, kes mõnuga maitses pehmekskeedetud herneid ja seetõttu nüüd vaikis.

«Pisike, aga nobe.»

«Noh, mehed! Kes on siin kõige tugevam?» hüüdis peremees.

Võib-olla oli süüdi Vārtiņši Vilise õlu, võib-olla uus hea saun, ent praegu tundsid kõik end tugevatena.

Esiti veeti sõrmkooku. Vilis Vārtiņš tõmbas maast lahti Simsonsi ja siis veel teisegi naabrimehe. Kuid kõige tugevamaks osutusid Brūverise ja Pēterise pikkpeetrid. Esimesel korral võitis Brūveris, sest ta hakkas tõmbama, kui vastane polnud veel selleks valmis. Pēteris nõudis uut kordamist ja sai suurest tüsedast mehest jagu kahel korral.

«Jah, sõrm on tal tugev,» sõnas Brūveris rahulikult, nagu poleks see hoopiski tähtis. Too mees oskas ennast valitseda.

«Paneme ristvöö mängu!»

Brūveris ainult muigas.

«Las tuleb minuga,» hüüdis Vilis.

«Minul pole selle vastu midagi,» vastas Pēteris.

Lepiti kokku, et ristvööheidet ei kasutata, vaid rabeldakse niisama. Juba Vilise esimestest haaretest märkas Pēteris, et see on riiukukk.

«Sina, vennas, ära löö vastu kaela! Mina pole sellega nõus.»

«Kes sind lõi?»

«Ära mulle räägi!»

«Võitlus peab aus olema!» hüüdis Simsons ja tõstis käe nagu kohtunik.

Alustati uuesti. Pēteris hoidus iga haarde eest, mis pigemini sarnanes löögile, mingi märkamatu liigutusega nii osavalt kõrvale, et Vilis asjatult oma pikki käsi viibutas. Siis sööstis Pēteris ootamatult peale, haaras Vilise enda, tõstis ta õhku, pööras ta kuidagi ringi, pani maha ja surus õlgadele.

«Just nagu tsirkuses!» hüüdis Simsons.

«Kus sa säärasega! See on ju välja õpetatud!» sülitas Vilis.

Pēteris naeratas.

Mehed ässitasid Brūverist.

«Mine, proovi ka sina!»

«Ta on ju sinust vähem ja kergem.»

«Kui sa kardad, siis sa polegi see kõige tugevam.»

Brūveris muigas.

«Hirm on mul küll. Kas ma teda laiaks ei litsu . . .»

Brūveris tõusis, kohendas pükse ja astus ettepoole. Pēteris teadis, et seda meest on raske pikali panna, kuid kas ta polnud sääraste pullidega kümneid kordi toime tulnud?

Brūverise haare oli tugev. Ta surus Pēterise kohe enda vastu ja hakkas murdma. Just seda oli Pēteris oodanud. Järsk haare, rünnak, ja vastane veeres koos Pēterisega maas nagu kott. Välkkiirelt viskus Pēteris Brūverisele peale ja surus ta õlad vastu maad.

«Elagu kõige tugevam mees Bulgaarias!» hüüdis Simsons.

Meeste silmist paistis hämmastus ja tunnustus.

Aga Viliselgi oli oma rõõm. Tal oli õnnestunud teha hästi kanget õlut. Kuni kiideti Pēterise jõudu ja osavust, tõmbas ta midagi põuest ja hoidis seda ämbri kohal, pärast segas veel kruusiga ringi.

«Vald ei suuda rahvamaja ehitada, kuid Vilis ehitas selle asemel sauna. Elagu Vilis ja tema saun!»

Oli juba täiesti pime, kui Bulgaaria tugevaim mees komberdas üle Kõrkjajõe. Ta oli õnnelik.

Suvi oli nurja läinud. Külviajal tibas vihma, sellele järgnes kuumus, vili ei jõudnud tõusta, põllud kuivad. Apsītel ei olnud eelmisel sügisel maad küntud, kevadelgi mitte korralikult läbi töötatud, lokkas umbrohi. Rukist oli külvatud ainult moe pärast, talvel oli külm sellele kõvasti liiga teinud, aga talimisu polnud külvatudki. Pēteris pani kogu lootuse suviviljale, kuid kaer lamandus juba kasvades, ja kui lõpuks saabusid halvad ilmad rahe ja kange tuulega, lamas see vaibana maas. Kõige halvemini vedas odraga. Viljaroostest sööduna jäi see madalaks, nagu Pēteris ise ütles: ulatus kärnkonnale rinnuni. Kõik märgid osutasid, et terad on kerged, kes teab, kas need enam seemnekski kõlbavad. Rendileping Dronisega oli sõlmitud kolmeks aastaks, seepärast poleks tasunud paigutada võõrastesse väljadesse liiga

palju tööd, kuid Pēteris juuris leppi ja kaevas kraave sellise ägedusega, nagu peituks mahajäetud maas kõigi õnnetuste põhjus. Kuid see polnud ainus võimalus pahameelt välja valada — oma osa said ka Lizete ja Alise. Pēteris kõndis ringi süngena ning napisõnalisena, pahandades tihti pisiasjade üle.

Alisele ei olnud see suvi kergem kui eelmine Lekužal. Kuigi Apsītel tuli lüpsta ainult kaht lehma ja töö juures ei tarvitsenud püüda kellelegi järele jõuda, sest Lizete ei armastanud rabada, möödusid kõik päevad raskelt ning piinavalt, ja õhtuti vajus Alise unne nagu musta rabavette. Hommikuti piinas teda halb enesetunne, pea käis ringi, ja tuli kogu jõud kokku võtta, et alustada päevaseid töid.

Saabus hommik, millal Alise ei saanud voodistki välja. Lehmi tuli lüpsta ämmal. Keetes hommikueineks kohvi, ütles Lizete:

«Mul küll polnud tarvis lamada. Sel päeval, kui ma ootasin Elvīrat, sõtkusin ma veel leiba, kütsin ahju, sünnitasin lapse, võtsin leivad ahjust välja ja alles siis pisut lebasin.»

Alise tundis end süüdlasena. Ta tõusis pärast hommikusööki, pesi koorelahutajat, keetis lõunat. Ennast sundides sõi ta veidi ja läks nurmele otra riisuma. Lõunaund täna ei magatud, sest ilm oli ilus. Naised riisusid, Pēteris tõstis riisutu sõnnikuhargiga kuhilatesse, sest vili oli nii lühike, et tavalist kolmeharulist hangu ei kasutatud.

Alisel oli peas valge rätik, ent päike kõrvetas nõnda, et hakkas jälle halb. Pärast oksendamist jätkas Alise riisumist, kuid tundis siis, et kukub. Pēteris tassis ta odrakuhila juurde ja asetas poolistukile. Pēteris valas kruusist pihku vett ja vajutas terve peotäie Alise laubale. Vesi valgus põskedele, kaelale ja nõrgus kleidi allagi.

«Kui sa ei jaksa, miks sa siis tuled põllule? Nagunii säärane . . .»

«Ära pahanda!»

«Pead arsti juurde sõitma!»

Lizete seisis natuke eemal ja vaatas rehavarrele toetudes pealt.

«Nõnda nõrka pole ma enne näinud.»

Sügavasti pettunud ämm raputas pead ja ohkas raskelt.

Teisel päeval rakendas Pēteris Maksi, sidus ohjad taha vankripära külge, et need rataste vahele ei mässuks, hobust kõrvale ei kisuks ja vankrit ümber ei ajaks, kui Alise teel minestaks. Ühtlasi manitses Pēteris:

«Kui märkad, et halb hakkab, pööra mõnda tallu sisse.»

Alisel oli ebamugav toimida kinniseotud ohjadega, kuid polnud midagi parata. Pēterisel endal polnud aega Aliset arsti juurde viia, oli vaja segavilja niita. Aga Lizete pidi lehmi lüpsma ja sigu söötma.

Teel midagi halba ei juhtunud. Alise hobust palju ei sundinud, ja kahe tunni pärast jõudis ta Grakisse.

Need, kes võisid endale lubada suuremat lugupidamist enda vastu, sõitsid arstide juurde linna. Aga need, kes seda ei suutnud, ajasid läbi doktor Odiņšiga. Selle mehe oli Grakile ajanud konkurents, vanadus ja lillakas nina. Alise tahtis esmalt küll sisse astuda vanemate poole ja emaga kõnelda, kuid kartis, et Odiņš läheb kuhugi ära. Hommikuti tavatses arst kähku vastu võtta neid, kes olid ilmunud, ja minna siis lõunale, samuti ennast kosutama. Ent see vajadus tekkis tal peaaegu iga päev.

«Mingit erilist viga ma teie juures, austatud proua, ei leidnud. Teie seisukorras võib ju halb enesetunne tekkida. Rahu, puhkus, hea toit, hoolitsemine ja tähelepanelikkus mehe poolt — vaat mis on peaasi. Kirjutasin teile toonikumi, kalki, kalamaksaõli. Kui see teid oksendama paneb, siis ärge jooge. Sööge palju juurvilja, rohelist, puuvilja, mett. Ärge ajage läbi ainult rukkileiva, searasva ja hapatisega. Kuna teil on nõrgestatud organism ja esimene sünnitus, siis ei maksa üksnes vanaemale loota, kui see silmapilk ligineb. Sõitke kindlasti haiglasse!»

Alise tänas, tasus, sai retseptid ja läks jalgsi lähedasse apteeki.

«Kas tohiksin Elvīrat paari sõnaga segada?» küsis Alise apteekrilt.

«Palun!»

Elvīra triikis pesu.

«Kui lopsakas sa juba oled!» hüüdis ta.

Alise seisis püsti, kuna Elvīra istet ei pakkunud. Ta ei katkestanud ka tööd.

«Kuidas muidu läheb?»

«Pole viga, tänan.»

«Kuidas ema? On rahul?»

Pisut jahmununa Elvīra karmist pilgust vastas Alise kõheldes:

«Küllap ta on kõige vähem rahul minuga. Et ma olen säärane . . . Ei kõlba kuhugi.»

Elvīra puhus triikrauas sütele ja ütles siis:

«Ma nägin seda juba ette. Kui sa teada tahad, siis mina olin sellele vastu, et teie abiellute.»

Alisele tundus, et ta kuulis valesti.

«Jaa! Ma Pēterisele juba ütlesin ja ütlen ka sulle. Mind ärge süüdistage! Olete ise süüdi, kui elu ei lähe nii, nagu vaja.»

Alise tahtis lahkuda, kuid Elvīra hüüdis:

«Oota! Too meremees saatis mulle kirja. Pead seda kindlasti lugema!»

«Pole vaja. Ma ei taha.»

«Ta kirjutab sinust.»

«Mõni teine kord.»

Elvīra ei andnud siiski järele ja tõi postkaardi Rio de Janeiro vaatega. Tahaküljele oli kirjutatud:

«Austatud preili Elvīra! Teie kiri hävitas minus usu ühte inimesesse, kes tähendas mulle väga palju. Ma ei soovi möödunu kohta enam midagi kuulda, ärge mulle enam kirju saatke! Žanis Kviesītis.»

«Noh, mis sa ütled?»

Alise ei öelnud midagi.

Sel silmapilgul koputati tasakesi ruudule.

«Sa vabanda mind, aga praegu . . . Ma tulen kunagi teie poole. Siis räägime.»

Elvīra ruttas välja. Alise tahtis temaga kaasa minna.

«Mine apteegi kaudu!» hüüdis Elvīra rahulolematult.

«Ma sealt ei taha.»

«Siis oota!»

Elvīra hääl kõlas nii käskivalt, et Alise ei söandanud seda mitte kuulata. Elvīra tõttas minema, ja pöördus varsti tagasi. Näol oli peatunud veel kustumata naeratus.

«Vintersite juures elab suvevaheajal üks ohvitser. Ma sulle rohkem ei ütle, ainult seda — nüüd või mitte iialgi. Kas armastus ja õnn või pettumus ja haud! Olen valmis kõigeks!»

Elvīra suudles ootamatult Aliset ja saatis ta uksest välja.

Alise astus veel kauplusse ja sõitis alles siis vanemate juurde. Hobust lahti sidudes nägi ta üht valgetes pükstes meesterahvast, väikesed vurrud nina all, õlitatud juuksed siledaks kammitud. Võõras märkas, et Alise teda vaatab, kortsutas nägu ja pöördus minema.

Ernestīne vaatles Aliset kaua, enne kui rääkima hakkas.

«Istu!»

«Tänan.»

«Kas sa süüa ei taha?»

«Ei.»

Alise jutustas, et ta oli käinud arsti juures ja mida see ütles.

«Sa ei või sinna jääda!»

«Kuhu ma siis jääksin?»

«Jäta ta maha ja tule tagasi. Meie kasvatame lapse üles.»

«See on tema laps.»

«See on sinu laps.»

«Praegu mitte. Nende paari kuu pärast . . . Ma pean vastu.»

«Sa ei pea vastu. Nad pole säärased inimesed!»

«Ma olen nende vastu hea.»

«Mis sinust saab?»

«Minu koht on seal. Olen selle ise ära teeninud. Ja anna andeks, emake, et ma . . .»

Ja äkki embas Alise ema ja jutustas talle kõik.

Unenägu äratas Alise. Süda tagus õõnsalt, suu oli kuiv, laubal tundus higi. Jälle see imelik unenägu! Jälle sama mõistmatu, lämmatav hirmu ja mure tunne. Ja kummaline ärevus, otsekui oleks avanenud mingi keelatud, salajane uks ja selle taga keegi kutsuks ning ahvatleks.

Alise oli unenäos taas näinud Trīnītet — valget kitsekest, kelle andsid naabrid, kui Kursītised läksid elama Riia lähistele mände täis kasvanud liivamäele. Alise oli tollal üheksa-aastane. Kits oli nende esimene loom, kutsikas Fidze toodi alles pärast seda. Kitseke oli harukordselt elav, hüpates alati ringi, ja Alise armastas teda väga. Hiljem, kui juba ka kutsikas suuremaks kasvas, hulkusid nad kõik kolmekesi mööda kraavikaldaid ja metsi. Trīne ahmis rohtu ja puulehti, Alise ja Fidze jälgisid, et kits ei satuks eksiteele ja metsa ära ei eksiks või et mõni teda ära ei varastaks. Kõik, mida lehm lüpsis, viidi müügiks, aga endale valati kohvi peale kitsepiima. Sõja ajal kits tapeti. Tema liha sõi üksnes isa, Alise ega Ernestīne seda ei puudutanud. Siis loobus ka isa, ja ülejäänud kakskümmend kolm naela vahetati jahu vastu.

Unes nägi Alise Trīnītet alati veel väiksena. Kitseke jooksis, kargas, poksis sarvedega. Alise naeris ja püüdis ta kinni. Siis sõõtsid mõlemad läbi väheldaste mändide ning kadakate vahelt, imelisel kombel neid riivamata, kuni jõudsid päikesepaistelisele sõõdile, kus kasvasid kassikäpad. Ja äkki leidus kuskil metsa keskel kaev — vana, sammaldunud, lagunevate salvedega. Kui ilmus kaev, valdas Aliset kerge hirmutunne. Siiski jätkas ta Trīnītega mängimist ja noppis kassikäppi. Ent siis algas see, mis Alisele juba ette hirmujudinad üle selja ajas — kitseke hüppas libedatele salvedele ja balansseeris nagu kõietantsija tsirkuses mööda mustendavat serva. Alise palus südamest, et kitseke hüppaks alla haljendavale niiskele samblale, mis siin ulatus kaevuni, aga kitseke vahtis Alisele juhmilt otsa ja jätkas žongleerimist. Lõpuks hakkas kitseke vaaruma, kaotas tasakaalu ja kukkus sügavusse. Alise kummardus üle kaevuserva, püüdes kitsekest tabada, kuid see libises tal sõrmede vahelt. Kaev oli sügav ja kitseke vajus päris põhja. Seal, väikese veepeegli kohal, määgis ta haledasti ja vaatas üles. Alise küünitas, küünitas, kuid asjatult. Sel hetkel, kui jalad libisesid ja temagi sügavikku kukkus, ärkas Alise hirmunult.

Seda kummalist unenägu, millele polnud midagi võrdset, nägi Alise aeg-ajalt juba lapsepõlvest saadik ja omistas sellele erilise tähenduse, kuigi ta ei suutnud ütelda, millise. Mõnikord möödus aasta ja rohkemgi, näis, et need unenäod on tema juba unustanud, kuid siis kerkisid need hinge sügavustest täiesti ootamatult uuesti esile kogu oma ainulaadses selguses.

Unenäo järel vaevas Aliset alati mitu päeva arusaamatu kao-

tuse tunne. Otsekui oleks tema elust kõigiks aegadeks kadunud midagi väga lähedast ja armsat. Too seletamatu valu hirmutas küll tumeda õnnetuseaimusega, küll kaugete mälestuste meenutamisega, küll ebamääraste rõõmu ning õnneootuste äratamisega.

Ent praegu tundus Alisele see unenägu eriti tähtsana. Nüüd teadis ta selgesti, et ta enam kaua ei ela ja et viimne tunnike saabub üsna pea. Seda taibates puhkes Alise vaikselt nutma. Veel enam — ta rõõmustas iga raske päeva üle, mis talle olid veel jäänud, ja ta silmad püsisid kuivadena ja kirgastena.

Apsīte eelmine rentnik oli metsast välja vedanud ainult poole küüni seinteks ettenähtud materjalist. Sellepärast toimetas Pēteris kohe pärast külvi kõik ülejäänu saekaatri juurde ega andnud enne rahu, kuni Dronis muretses inimese, tuli ka ise ja puud saeti lõpuni. Pēteris vedas värsked lõhnavad lauad koju juba enne heinaaega ja varsti pärast seda tulid kaks meest, kes valmistasid küünile ukse ja lõid seinad üles. Nüüd oli Apsīte vili kohe esimesel sügisel kaitstud igasuguse niiskuse eest.

Küllaltki hulk laudu oli üle jäänud, ja Alise tähendas, et võiks teha eeskoja, et talvel ust avades kohe külm tuppa ei tungiks ega lund üle läve sisse ei tuiskaks. Ema ei tarvitseks siis enam karta tõmbetuult. Kuid suvi möödus ega tehtud midagi. Pärast seda, kui Alise oli Apsīte elust paljugi jutustanud, kõneles Ernestīne Dronisega kui perekonnatuttavaga.

Ja nõnda ilmus ühel septembri alguse pärastlõunal Apsītele Gustavs, küsis Maksi ja vedas järgmisel hommikul kohale telliskive, kaks ust, aknad, naelu ja ühe vana mehe, kes kaua piibutas, kaua targutas ja palju rääkis. Seevastu ei kõnelnud Lizete peaaegu enam sugugi, vaid tähendas ainult sügavalt puudutatuna vahele:

«Mind tahetakse eraldada nagu looma. Küllap ma vist haisen. Tütrele tehakse klaaspuur! Oleksite parem hobuse kaasavaraks andnud!»

Alise läks isa juurde ja ütles:

«Isake, ma ei taha omaette tuba. Mulle pole midagi vaja.»

«Kui väike sünnib, kuhu sa ta paned? Nõnda ometi ei või!»

«Kui tuleb, siis . . .»

Gustavs ei kuulanud. Koos suure piibutaja ning kõnelejaga olid nad lõpuks leidnud aknale kõige parema koha ja hakkasid seina saagima.

Kolmanda päeva õhtul lõpetasid nad töö. Värske soojamüür lõhnas teravalt, sammud uues eeskojas kõlasid treipalt, kuid peaasi — Apsītel oli tekkinud koht, kus polnud Lizetet. Alise tardus, kui ta meenutas ööd, mil Pēteris oli nõudnud oma õigust,

kuid sealsamas voodi otsa taga oli Lizete pealt kuulanud ja rahulolematult pomisenud.

Kuni meister köögis laua ääres Pēterisega kõneles ja poolt toopi tühjendas, rehkendas Gustavs, kui palju viljapuid vajaks aed, mida Dronis tahtis rajada. Alise läks välja isa juurde.

«Tänan, isa.»

«Mis seal . . . Natuke parem hakkab.»

Alise puudutas isa kätt, kuid Gustavs kortsutas laupa, nagu oleks tal raske Alise õrnusi taluda.

«Hästi, hästi. Aitab.»

«Taadike . . .»

«Noh?»

«Meie ei saa nüüd kaua kokku. Sul on praegu aias palju tööd, ja sul tuleb minu pärast nõnda rohkesti aega viita . . .»

«Muidugi.»

«Ma ei sõida nüüd enam ka mõisa.»

Pikk ämblikuvõrk hõljus mööda. Alise vaatas sellele järele.

«Kukkus.»

«Mis sa ütlesid?»

«Ämblikuvõrk kukkus. Taadike . . .»

«Jaa?»

«Heidad sa mulle midagi ette?»

«Ah, mis sa nüüd . . .»

«Sa pole eales midagi ütelnud . . .»

Kõnelus katkes. Oue tuli Pēteris. Ta läks hobuse järele, et seda vankri ette rakendada ja meistrimees ning Gustavs mõisa tagasi viia.

«Kas siis sõidame?» hüüdis ta eemalt.

Pēteris oli uue toa üle õige rõõmus. Temagi oli ehitustöödel osalenud, vedades savi ja liiva.

«Jajaa!» hüüdis Gustavs ja viipas käega.

«Taadike, andesta mulle, kui ma . . .»

«Pole vaja!»

Gustavs raputas kergelt Alise õlga, pöördus ringi ja läks asju vankrisse tõstma.

Alise vaatas minemasõitjatele veel kaua järele, kuni need kadusid madala nõlvaku taha Kõrkjajõe teisel kaldal. Ta ei suutnud vältida tunnet, et see on viimne kord, mil ta isa näeb.

Lizete vähkres kolm päeva kõigi riietega voodis, tekk üle pea tõmmatud. Kui Alise püüdis teda rahustada, meheema ainult sisistas:

«Käi minema! Jäta rahule! Las ma kärvan!»

Aga neljandal päeval pani Lizete selga uue kalevist seeliku, mis ulatus lausa maani, samuti uue pruuni parhpluusi kahekümne nelja nööbikesega, sidus pähe kirikuräti, võttis korvi ja mähkis taskurätikusse raha.

«Kuhu sa lähed?» küsis Pēteris.

«Mis see sinu asi on?» sähvas Lizete vastu.

Ohtuks jõudis meheema tagasi ja heitis jälle voodisse. Järgmisel hommikul lõi ta uude seina naela, tõmbas lae alla nööri, lõikas suure tüki lillelist katuuni ja kinnitas selle klambritega nööri külge. Nüüd oli ka meheemal oma, eesriidega kaetud nurgake. Olles lõunani nautinud seda lillelist eraldatust, astus Lizete sealt välja ja niheles akna juures, nagu soovides midagi ütelda.

«Ema, võin teile selle eesriide valmis õmmelda ja ära palistada,» kõnetas Alise teda esimesena.

«Hea oleks küll. Mul need silmad enam ei seleta ja sõrmed pole ka enam nõnda osavad.»

«Teen seda hiljem.»

«Oleks vaja jah. Pühapäeval tuleb külalisi. Elvīra tahab oma peigmeest näidata.»

Järjekordne pahameel oli vaibunud.

Lizete hakkas jutustama, et tema tütar abiellub ohvitseriga, elama asuvad nad Riiga ja ta saab peene väimehe.

«Ennäe, minagi lähen veel Riiga,» kõneles meheema unistavalt. «Raske ju mu elu oli. Olen, tütreke, ära teeninud kergemaid vanaduspäevi.»

Alise teadis Lizete elulugu. Kui meheema soovis miniaga kõnelda, jutustas ta alati sellest, kuidas ta noorena ning kaunina läks mehele nelja lapsega lesele. Elasid koos viis aastat, siis mees suri. Esimese naise lapsed läksid pärast seda kes kuhu laiali, kuna olid juba suured, mõni sai isegi hea koha, kuid temast ei teinud võõraslapsed väljagi, sest tänamatus on maailma palk. Ta oli rännanud Pēterise ja väikese Elvīraga ühe peremehe juurest teise juurde, hea, et jaksas tööd teha.

«Olen veel praegugi sinust hulga tugevam,» ei unustanud meheema meenutamast.

See oli tõsi. Ent kuna meheema pälvis kergemaid vanaduspäevi, tegi Alise kõike, mida suutis, ise ega oodanud Lizetelt abi. Ei võinud ütelda, nagu oleks meheema laiselnud. Kui teda ei vallanud tusa- ja meelekibeduse hoog, töötas ta palju, eriti põllul, kus Alisel töö ei edenenud. Aga Lizetele meeldis, kui tema tööd hinnati ja tunnistati, et ükski tema samm pole kohustus, vaid tingitud heast südamest ja et seda tuleb võtta kui kingitust.

«Pese sa, tütar, siis toad hästi puhtaks ja küpseta mõni pirukas,» sõnas meheema lõpuks heatahtlikult.

Kogu laupäeva valmistus Alise külalisi vastu võtma, küüris pliiti, lauda, põrandat, rehitses ja pühkis õue.

Kuna sel esimesel suvel osteti toitu raha eest, ei olnud Apsītel

koera ja võõrad võisid saabuda ootamatult. Et seda ei juhtuks, istus Lizete ise küüni juurde ega pööranud silmi teelt.

Kõrkja-aas oli vaikne nurgake. Kuni lõunani saatis Lizete pilkudega eemal ainult üht vankrit, üht jalgratturit ja paari jalakäijat. Kirik oli kaugel, tööd alati palju ja pühapäeval soovis igaüks puhata, eriti enne lõunat, kui naistel tuli toitu valmistada, meestel aga nädala jooksul magamata jäänud uni välja magada. Seepärast hakkas Lizete süda tahtmatult kiiremini tuksuma, kui Apsīte teeotsast keegi naisterahvas sisse keeras.

«See ei ole ometi Elvīra,» ütles Lizete endale valjusti.

See polnud tõepoolest Elvīra, vaid Ernestīne.

«Mida sellel põrgumutil vaja?» ühmas Lizete vaikselt, enne kui Ernestīne teda tervitas.

«Kas puhkate pühapäeva hommikul?»

Lizete ei vastanud midagi.

«Emake!» hüüdis Alise, nähes ootamatut külalist.

Ernestīne ütles, et ta on tulnud uut tuba vaatama.

«Oige väike,» kõlas tema hinnang.

«Hea on. Ainult . . .»

«Ära räägi, laps!»

Sealsamas voodil istus pühapäevahommikusest uinakust äratatuna Pēteris.

«Kuidas on töödega?» küsis Ernestīne.

«Tööd jätkub alati.»

«Kas künd on alustatud?»

«Natuke juba torkisin.»

Pēteris oli leebe ja naeratav. Täna hommikul polnud temas pingelist rahulolematust ja ta ei meenutanud tuliseks aetud aurukatelt. Kui poleks oodatud külalisi, oleks ta kogu pühapäeva midagi teinud, kuid Alise oli selle maha laitnud.

Kuulnud, millised külalised on veel tulemas, läks Ernestīne kööki ja võttis salajasest taskust seeliku siseküljel raha.

«Ema! Mida sa tahad teha?»

Ernestīne ei vastanud, vaid läks Aliset kaasa võttes Pēterise juurde tagasi.

«Leidub inimesi, kes alati meelde tuletavad, et meie olevat oma tütrele liiga vähe kaasavara andnud. Siin on kakskümmend tuhat rubla ehk nelisada uues rahas. See on kõik, mis meile on nende aastate jooksul kogunenud. Ostke selle eest hobune! Ja et Alise enam ei kuuleks sääraseid etteheiteid!»

«Kes talle midagi ette heidab?» õiendas Pēteris punastades.

«Emake!»

«Sina ära praegu räägi!»

«Suur tänu, aga ma ei tahaks sugugi võtta.»

Pēterise silmad olid niisked, häbenedes muljus ta raha. Oli ebamugav temale vaadata, ja Ernestīne läks kööki tagasi.

«Miks sa andsid?» sosistas Alise.

«Sellepärast, et ta rohkem meilt enam kunagi midagi ei saa,» vastas ema vaikselt, sest seinategemine oli siiski plaanis.

Et segamatult kõnelda, läksid mõlemad õue. Kuid jutt ikkagi ei edenenud. Kuna vaikimine oli veelgi raskem, hakkas Ernestīne jutustama, mida ta oli kuulnud Elvīra abiellumisest. Proua Vinters imestas kõige rohkem selle üle, kuidas harimatu maatüdruk Elvīra suutis ohvitseril pea segi ajada.

«Ta on ilus.»

«Ta on madu, mitte naine. Ta saatis sinugi hukatusse.»

«Kas nüüd . . .»

«Ole parem vait!»

Ernestīne ei talunud täna, et talle vastu vaieldakse.

Lizete tõttas üle õue.

«Sõidavad, sõidavad! Nemad tulevad!» hüüdis ta täie häälega.

Kuid Lizete kogus ennast ruttu, silus juuksed rätiku alla, istus köögis akna juurde ja asetas lauluraamatu sülle.

«Mine, võta hobune vastu!» hüüdis ta Pēterisele.

Pēteris pani raha kappi ja läks õue.

Peigmees oli proua Vintersilt palunud nägusa sõiduhobuse ja kerge vedruvankri.

«Aita maha ronida!» sädistas Elvīra armsalt.

Ohvitser viskas ohjad Pēterisele ja ulatas Elvīrale galantselt käe. Sellele toetudes tõstis Elvīra uued lakk-kingad Apsīte õuele sellise graatsiaga, nagu oleks ta kogu elu tõllas sõitnud. Seejärel kohendas ta kübarat.

«Kas rakendan hobuse lahti?»

«Ei tea. Ega me siia liiga kauaks . . .»

«Kauaks me ei jää,» kinnitas Elvīra.

«Siis ajan ta niisama küüni ja annan süüa.»

«Oota!»

Tutvustamist tuli toimetada peene rahva kombel.

«Saage tuttavaks. See on minu vend Pēteris.»

«Rõõmustan,» ütles ohvitserimundris mees ja astus sammu edasi, oodates, et Pēteris ulatab talle käe.

«Ja see on minu venna abikaasa Alise.»

«Rõõmustan.»

See oli toosama väikeste vurrudega mees, keda Alise oli näinud mõisas, kui ta arsti juures käis.

Köögis ootas külalisi range näoga Lizete. Elvīra suudles tal põske ja ohvitser kätt.

«Emake, sa oled mulle maailmas kõige kallim, aga minu

kõrval seisab veel üks inimene, kes on mulle niisama kallis. Fricis.»

Lizete nuttis. Pisaraid pühkis ka Elvīra. Kõik kukkus välja väga armsalt, kenasti ja peenelt. Alise oli hautanud kana ja kattis kohe laua, peigmees pani märkamatult lauale veinipudeli.

Ernestīne kutsus Alise kõrvale.

«Et siis sul, laps . . .»

«Kas sa lõunale ei jää?»

Ernestīne ei lasknud ennast keelitada. Jätnud üksnes Alisega jumalaga, lahkus ta märkamatult.

«Ega me suuri pulmi pea. Meid tulevad tervitama ainult Fricise lähemad sugulased ja sõbrad,» kõneles Elvīra.

«Muidugi! Ei või ju palju kulutada,» nõustus Lizete.

«Sina, emake, mulle pulmi korraldada ei suuda,» tuletas Elvīra armsalt meelde.

«Mis nüüd, tütreke, pulmadest! Ma ei suuda sulle midagi kaasavarakski anda.»

Lizete oli kogu aeg lubanud sügisel lehma osta, sest need olid siis odavamad, ja Alise peaaegu juba tahtis ütelda, et neil pole lehma vaja ja andku raha Elvīrale, kuid taipas viimasel hetkel, et seda võib rääkida ka hiljem.

«Meie läheme parem pulmareisile. Sõidame Berliini või Pariisi, sest onu ei keela Fricisele väikest toetust.»

Pēteris katsus tulevase sugulasega kõnelda maast, kuid sellest ei tulnud midagi mõistlikku. Fricis kuulas küll, kuid oli näha, et ta säärasest jutust vähe taipab ja see tekitab talle ainult igavust.

Lõunasöögi järel läksid noored metsa jalutama. Lehtede langemine polnud veel alanud ja Elvīra soovis leida mõnd hilist seent.

Alise tähendas nõusid pestes:

«Meie saaksime ju ka ilma selle lehmata läbi.»

«Sa ära sega ennast minu tegemistesse, tütar! Ma tean ise, mida teen. Ma pole sulle ühtki lehma ostnud ja võib-olla ei ostagi. Arvad, et ma sel päeval asjata mõisas käisin? Ma ju näen, et teie mind ei soovi.»

«Mis te nüüd, ema!»

«Ära mulle räägi! Ma näen sind läbi. Arvad, et pärined teab mis peentest isandatest. Aga passi peale, kes meist viimaks suuremaks isandaks saab. Lähen juba, lähen siit. Ja minu raha pärast ära muretse! See kulub mulle endale ära. Nii see on!»

Alise vaikis.

Elvīra ja Fricis tulid metsast tagasi maast korjatud pähklite peotäiega, heldelt toppisid nad selle Alise põlletasku ja valmistusid kohe koju sõitma. Pēteris ajas hobuse ette, ulatas ohjad

Fricisele, Elvīra suudles ema südamlikult mõlemale põsele ja istus vankrisse.

«Aidaa!» viipas ta käega, kui vanker õuest välja veeres.

Kõik kolm, Lizete, Pēteris ja Alise vaatasid lahkujatele veel kaua järele.

«Aga millal siis pulmad on?» küsis Lizete järsku.

«Kas nad siis ei öelnud?»

«Ei öelnud.»

«Oota, et keegi sind sinna kutsub . . .»

Lizete näis üpris jahmununa.

Samuti nagu eelmisel aastal saabus talv nüüdki ebatavaliselt vara, juba oktoobris. Apsītel jäid lume alla kapsad, nurgake peetide, porgandite ja siguritega. Tööd viibisid ka selle tõttu, et viimaks olid alanud rehepeksutalgud. Kõrkja-aasal oli kokku kolmteist majapidamist, kes aga ühinesid seitsmeks-kaheksaks. Igast talust saadeti naabritele appi kaks inimest, meeste- ja naisterahvas, võimalust mööda nooremad ning tugevamad. Kui Alise poleks last oodanud, võtnuks temagi talgutest osa, nüüd aga läks Pēterisele kaasa Lizete. Mõnes talus lasti Lizetet õlgi tõsta, aga teisal peeti teda selleks liiga vanaks, et üles kihtidele ronida, ja pandi ta kõige räpasemale tööle — aganaid vastu võtma. Kuigi Lizete pea ja suu kinni sidus, siiski kaitses see vähe liiva, tolmu ja lustete eest, mida masin puistas silmi ja kukla taha. Ohtuti pestes muutus vesi kausis nii tumedaks, nagu oleks seal kartuleid loputatud. Lizete nuuskas ning sülitas musta sõna otseses tähenduses.

Lumi püsis juba kolmandat päeva, ja öösel oli uus lumekiht kohal. Pēteris läks Lizetega Vārtiņši juurde rehte peksma, ja Alise jäi üksi koju. Pēteris oli eelmisel õhtul väga halvas tujus, sest sellele vaatamata, et nüüd oli kaks hobust, oli pool nurme jäänud kündmata. Jäi ainult loota, et lumi veel sulab.

«Kas nad ei võinud seda raha varem anda, kui soovisid anda?»

«Keegi ei teadnud, et tänavu talv nii vara tuleb,» katsus Alise vastu vaielda.

«Ei teadnud! Oleks juba suvel kaks hobust olnud, saanuks teisedki tööd varem tehtud ja nüüd oleks kõik küntud.»

«Minu vanemad soovisid kõige paremat.»

«Mis sa siin . . .»

Sel hommikul tundis Alise end ebakindlana. Kallale kippus seletamatu süütunne ja hirm, et Pēteris on õhtul jälle pahane. Seepärast läks ta pärast loomade talitamist kohe koguma lume alla jäänud saaki. Kõigepealt kiskus ta välja porgandeid. Kinnastega see hästi ei läinud. Alise võttis need käest ja töötas paljaste kätega. Sõrmed külmasid kangeks, kuid seda võis taluda. Laskunud põlvili, lõikas Alise pealseid ja kandis porgandid

pangega küüni. Peedid olid juba varem üles võetud ja kuhja pandud. Neid oli ainult vaja rehaga läbi segada ja lehed ära lõigata. Polnud enam tarvis maha kummarduda. Kükitada oli raske, seepärast tõi Alise lüpsmispingi, võttis hobuseteki õlgadele ja keeras selja vastu tuult.

Ja siis algasid valud.

Esimene valuhoog jahmatas Aliset. Ta tahtis naabrite juurde minna ja Pēterisele ütelda, et see rakendaks hobuse ja viiks ta haiglasse, aga valu läks jälle üle ja Alise otsustas, et kõigepealt tuleb lõpetada alustatud kuhi ja alles seejärel hakata tegutsema. Alise oli naistelt kuulnud, et esimene sünnitus venivat pikale ja alles teisel päeval pärast esimesi valusid tulevat laps ilmale. Pealegi polnud Alise sugugi kindel, kas need on need valud. Kummalises segaduses ruttas ta peete lõikama, tõstmata pead.

«Jumal appi!»

Tulija oli Paulīne Tammemäelt, noor mehine naisterahvas, kel arm näos.

«Tulin vaatama, kuidas naabrid on laiselnud.»

«Peedid ainult jäid . . .» püüdis Alise naeratada.

«Mul on kõik koristatud, ainult künda ei jõudnud.»

Mõne minuti kõneles Paulīne asjalikult tänavusest kehvast saagist ja halvast, arusaamatust ilmast, siis sõnas ta järsku:

«Kas tantsida ei taha?»

Alise ei saanud aru.

«Olin vallamajas. Tõin kirja.»

Jälle ründasid valud. Alise nägi nagu läbi udu fotot, Elvīra peas oli mõrsjapärg, tema kõrval aga mees ohvitserimundris. Siis mingid sõnad, mis ei püsinud koos . . . armas Alise . . . õnnelik . . . onu raha . . . praegu ei sõida . . . tervita ema . . .

«Mis sul viga on?»

«Mul vist juba algab. Kas teie ei võiks minna Vārtiņši juurde mehele ütlema?»

«Vārtiņši juurde ma oma jalga enam eladeski ei tõsta! Alles nüüdsama see igavene pärdik Vilis Vārtiņš teotas mind! Kas teil regi on?»

Nähes, et Alise tuleb varsti haiglasse toimetada, oli Pēteris möödunud pühapäeval laudadele kresla peale löönud, seetõttu pani Paulīne juba veerand tunni pärast rekke heinu, asutas Alise sinna istuma ja keerutas piitsa. Jalased olid veel üsna uued, sisse sõitmata, ei libisenud hästi, kuid Maks oli tugev hobune ja Paulīnel kõva käsi.

Sellest sõidust jäi Alisele meelde kummaline tunne, hirmutunne, seotuna männilatvade, piitsaplaksutuste ja Paulīne valju häälega.

«Nõõ, Maksi, nõõ!»

Haigla juures asetas Pauline kõigepealt Maksile selga sellesama vooditeki, millesse ta oli mähkinud Alise, sest hobune oli kihutamise järel üleni märg ja teise mehe hobusega ei tohtinud naljatada, seejärel võttis ta Alisel käe alt kinni ja viis ta vastuvõtutuppa.

Juba tunni aja pärast tuli ilmale poisslaps, kes oli nii nõrk, et arst ütles ämmaemandale:

«See küll ellu ei jää.»

Gustavs Kursītis lamas haigena kodus. Ernestīne kutsus doktor Odiņši, kes sedastas, et aednik on raskesti grippi haigestunud, kirjutas rohte ja soovitas kasutada higistamisvahendeid. Kuid haigel sellest parem ei hakanud.

Gustavs oli linnas külmetanud. Õuntel polnud minekut, ja ta oli nendega turuväljakul palju aega viitnud, kartes odavamalt müüa, sest proua Vinters ei tahtnud uskuda, et õunte hind võib langeda, ja andis mõista, et Gustavs hoiab osa väljakaubeldud rahast endale. Aga just sel päeval saabus ootamatult külm ilm, Gustavs polnud küllalt soojalt riietatud ja külmetas.

Ernestīnele ei meeldinud Gustavsi turulesõidud. Juba sellepärast mitte, et Gustavs polnud mingi kaupleja, ta ei suutnud kuidagi õppida rahvast ligi meelitama. Sügiseti sõitis Ernestīnegi vahel harva mehega kaasa ja nägi siis, kui kohmetult ta kaupa müüs, nagu poleks ta ise veendunud, et on kohale toimetanud midagi head. Gustavs ei osanud õiget hinda määrata, ei taibanud, millal sellest kinni pidada, millal hinda alandada, eksis raha tagasi andes. Kui Ernestīne müüs, oli ostjaid rohkem ja makstigi paremini.

«Tünnike, sa pead minuga alati kaasa sõitma,» oli esimese korra järel öelnud Gustavs.

Ernestīne olekski vahest sõitnud, maha surudes oma vastumeelsuse kaubitsemise vastu, kui need olnuks ta enda õunad, kuid ta ei soovinud prouale näidata, et tema on selleks, kes aitab Vintersile raha muretseda. Pealegi oli Ernestīnel küllalt palju oma tööd. Gustavsi kuupalk oli ainult paarkümmend latti suurem kui polkovnik Vintersi sulasel, kuid omanikud said peamise tulu aiast, mitte põllust ja lehmadest. Kui Gustavs ei oleks sügisel ja talvel raha koju toonud, ei oleks proua Vintersil olnud, millega maksta sulasele, teenijatüdrukule ja kokale, sest põllumajanduses olid proua saavutused küllalt tagasihoidlikud.

Gustavs oli juba kuuendat päeva haige, temperatuur aga oli tõusnud juba neljakümne kraadini. Ohtul oli Odiņš tulnud teist korda ja ütelnud, et gripp on muutunud kopsupõletikuks. Ernestīne oli parajasti vahetanud haigel särki, kui uksele koputati. Sisenes noor karmi välimusega naine, kel arm põsel.

«Tõin teile rõõmsa sõnumi.»

Pauline jutustas, kuidas kõik oli juhtunud.

«Kuidas ta seda välja kannatas?»

«Elus on.»

«Siis . . . Kõik on korras?» küsis Gustavs, kiiresti, ägedalt hingates.

«Kõik on, nagu vaja. Tõuske aga üles ja sõitke tütrepoega vaatama.»

Gustavsi ilme muutus helgemaks.

Pauline nõustus Ernestīnet Apsītele viima. Kuid pärast lõunat, kui Vārtiņši juures on vili pekstud, sõidab Pēteris haiglasse ja viib ta sinna.

«Alise ütles, et ta väga sooviks teid näha.»

«Mul on haige kodus.»

«Tünnike, sõida aga! Ma tulen toime. Mul pole midagi vaja.»

Ernestīne ei teadnud, mida teha.

«Kas keegi ei võiks tulla haige juurde istuma?» tähendas Pauline.

Ernestīne ruttas proua Vintersi juurde ja palus tädi mõneks tunniks appi, teel aga peatus ta veel kaupluse juures. Ka proua Dronis lubas minna Gustavsi juurde.

Pēteris oli naiseema vastu ebatavaliselt lahke — käskis Lizetel talle süüa pakkuda, oma kasuka anda, kohendas istet ja kattis jalad kinni. Ernestīnel tekkis esimest korda selline tunne, et neil on nagu midagi ühist. Kuivõrd Pēteris oli tulvil vaoshoitud rõõmu, niivõrd Ernestīne täis varjatud kartusi ning nukrust. Gustavs ei läinud meelest. Aeg-ajalt virvendasid silme ees tema higine laup, väsinud silmad, näoilmes midagi sellist, mis oli Ernestīnet tihti ärritanud — nagu tahtnuks mees midagi öelda, aga ei ütle, vaid hoiab endale. Mälus kerkisid tarbetult esile pooleldi ununenud kaduvad hetked — Gustavs joob kaevu ääres vett, Gustavs laevade peatuskohas, Gustavs seisab, kaabu peas, ja nõnda lõpmatuseni. Kooselu Gustavsiga oli Ernestīne kogu elu jooksul tajunud arusaamatusena ja pealesunnitud kohustusena. Ja siiski teadis Ernestīne selgesti, et kui Gustavs praegu sureks, puruneks temagi elus midagi ja ta tunneks end veel üksildasemana ning kindlusetumana. Ja mida lähemale linnale, seda kuumemalt Ernestīne soovis, et Gustavs paraneks. Sest piinas veel teinegi mõru teadmine — nüüd, kus Alisele sündis laps, on ta Pēterisega veelgi tihedamini seotud ja kaugeneb Ernestīnest veel rohkem.

Jõuti haigla juurde.

«Ei tea, kellelt küsida?»

Pēteris vaatas otsekui tuge otsides Ernestīnele.

Päris araks muutus ta Aliset nähes.

«Noh, kuidas on?»

Rohkem ei suutnud Pēteris esialgu rääkida.

«Hea, et tulite. Ma olen nii rõõmus.»

Põetaja tõi tillukese ja asetas ta rinnale.

«Hirmus pisike,» imestas Pēteris.

«Kasvab suureks ja tubliks, samasuguseks nagu isa,» lausus põetaja harjumuspäraselt meeldivalt naeratades.

Alise oli kahvatu, ent ta silmad särasid. Neis võis aimata suurt eluusku ja midagi sellist, mis senini veel polnud jõud. Pēteriski oli õnnelik.

«Sulle terviseid isalt,» ütles Ernestīne.

«Miks ta ise ei sõitnud?»

«Ta on väheke haige.»

«Mis tal on?»

«Niisama külmetanud. Küll läheb üle.»

«Kui ta terveks saab, las tuleb vaatama. Turule peab ta nagunii sõitma.»

«Tea kas sa nii kaua siin oled. Küll juba . . .»

Gustavs ei saanudki oma lapselast näha. Kriisi ületamata suri ta järgmisel ööl.

Seevastu jäi laps arsti arvamuste kiuste ellu.

Teine osa

EMAKE

Meie ei näe oma emasid siis, kui nad on veel päris noored. Mõned koltunud elutud fotod, mis on neist aegadest säilinud, ei suuda anda õiget muljet. Tahaksin kõnelda oma emaga küpse mehena siis, kui tema oli pisut üle kahekümne ja ma ise olin ähmane, peaaegu ebareaalne aimus — otsekui kohev pilveke silmapiiril, mis võib kerkida pea kohale, võib mööduda või ka täevasinasse kaduda. Tahaksin näha, kuidas häbelikkus paneb ta põsed punetama, erutus varjutab silmi. Ma tahaksin kuulda, kuidas ta hääles värisevad toonid, milliseid mulle pole iialgi antud kuulda. Mulle avaneks see imeline, tabamatu ilu, mis minule on antud, kuid mida ma pole iialgi näinud, kuulnud ega tundnud.

Siis, kui ma hakkasin midagi sellest kõigest aimama, oli mu ema juba kuitunud, kuivetu naine. Ka ma ise tundsin siis, et olen kaotanud aarde ja mulle on kogu eluajaks määratud otsida seda teiste naiste silmist, teiste naiste häälest ja pilkudest.

Minu ema on ema, ja ma ei tea, milline ta on.

VALGES LOSSIS

Juba kaheksandat kevadet külvas Pēteris Vīksna seemet Apsīte nurmedel. Nende aastate jooksul oli ta muutnud Kõrkja maa hästi viljakandvaks, ja Pēterise põllud olid puhtamad ning haljendavamad paljude teiste omadest Kõrkjaorus. Rohkem teri kui Pēterisele oli vili möödunud sügisel andnud üksnes Brūverisele, lombaka Vanagsi umbusklikule naabrile, kes oli omavoliliselt elanud tema küünis ega olnud kaua oma maale hooneid ehitanud. Nüüd oli Brūveris ehitanud teisele poole teed uhke lauda ja ka veel aida, mille teise otsa ta oli sisse seadnud ajutise elamu. Isegi pekstud vilja vedas ta ikka veel üle tee ja pani Vanagsi küüni. Ei aidanud ähvardused ega kohtuskäimised, Brūveris murdis luku lahti ja tõukas lombaka naabri lihtsalt kõrvale, öeldes, et küün on kunagi ka talle määratud, kuigi selle kohta polnud küll mingit dokumenti. Eemalt ja isegi lähedalt paistis, et Tiltiņi ja Upīte on üks talu, ja mõnigi ennustas, et tuleb aeg, kus Brūveris peremehetseb siin üksinda.

Kui Apsīte maal poleks olnud võsa, vaid ainult nurmi ja niite nagu Brūverisel, saanuks Pēteris rehepeksmisel rohkem kui tema. Kuid Pēterist oli vähehaaval ära tüüdanud raadata teise maad. Pealegi võtsid lepad iga aastaga jämeduses ja pikkuses juurde, nii et nende väljajuurimine muutus järjest raskemaks. Arritas ka Dronise tarkus — esimese kolme aasta järel oli ta pikendanud rendilepingut kuuele aastale, rendiraha tõstmata; küll aga pandi kirja, et Pēteris Vīksna kohustub igal aastal põlluharimiseks kõlbulikku maad laiendama 0,2 hektari võrra, samuti kohale vedama viisteist koormat kruusa ja kümme koormat kive, sest Dronis valmistus uut maja ja lauta ehitama. Seepärast ei juurinud Pēteris põõsaid enam sellise hoolega kui esimestel aastatel. Kui juhtus vaba aega, siis parem raius, kuna küttepuid läks nagunii vaja, ja nende eest Dronis raha ei nõudnud. Aga kui ilm oli halb, jättis Pēteris kõik ja heitis voodisse tukkuma, kui midagi muud teha polnud. Lõppude lõpuks kulus ära ka mõni puhkepäev.

Nõnda toimides oli Pēteris vähemalt terve vakamaa ehk kahe

aasta normi võrra maha jäänud ja kuna järgmisel kevadel rendileping lõppes, tuli viivitatu kiiresti tasa teha. Kuni Pēteris külvas, palkas ta kuuks ajaks inimese, kes aitas põõsaid juurida, samuti kraave puhastada. See oli vallaline mees, kes elas Graķi mõisa moonakate majas, otse Ernestīne naabrina. Ernestīnegi oli pärast Gustavsi surma sinna asunud.

Too Arturs Langstiņš oli kummaline inimene — vaikne, tõsine, töötas tublisti, aga ei püüdnudki abielluda, kuigi oli juba kolmekümneaastane. Ta ei taotlenud ka paremat elujärge, niipea kui järjekordne juhutöö lõppes, sõitis ta jalgrattaga Bruģesse, ostis raamatuid ja luges oma kambris, kuni nälg kätte jõudis. Säärastel kordadel oli Ernestīne talle vahetevahel süüa andnud, viinud taldrikutäie suppi, kartuleid või midagi muud, sellepärast ta ei nõudnudki Pēteriselt liiga kallist palka, ainult nelikümmend latti terve kuu eest. Ja Pēteris oli niikaugele jõudnud, et võis seda maksta.

Nüüd, kus ta kõrval töötas palgaline, oli Pēteris tagasi saanud kunagise õhina. Paistis, nagu poleks mitte Arturs, vaid Pēteris palgatud kellegi juurde tükitööle ja virutab nüüd, nagu jõuab. Alles nüüd taipas ta ka, kui igav on üksi töötada.

Ilm oli sompus ja ajuti tibas vihma. Ei olnud suurt vahet, kas särk seljas sai märjaks vihmast või higist. Püksid, sukad ja pastlad saavad kastest märjaks ka ilusa ilmaga, sellepärast polnud vaja koju minna ja oodata, kuni taevas kuivemaks tõmbub.

Pēteris silmitses jämedat leppa, kraapis labidaga vähekese maad, võttis kirve ja virutas kõige paksema juure pihta. Hoobi kallak oli õigesti valitud, kirves lõhestas juure ja vajus pehmelt maasse. Seejärel raiuti läbi teised juured, torgati kirves tüvesse nii kõrgele kui sai ja painutati puu maha. Puu raksus, vajus viltu, kuid ei murdunud. Tegelikult olnuks vaja Arturs appi kutsuda, kuid Pēteris ei tahtnud näidata, et ta ei suuda üksinda lõpuni jõuda. Ta haaras veel kord labida, kaevas maad, kuni ilmus vaenlane, tüsedavõitu juur, mis tungis peaaegu otse maasse. Paar teravat lööki kirvega, ja tugev lepp lamas jõuetult maas.

Pēteris heitis kõigepealt pilgu Artursile — kas too märkas, kuid see nägi vaeva sellega, et maast välja saada puhmjat haaba, ja oli talle selja pööranud.

«Tubli tükk!» ei pidanud Pēteris kauem vastu.

Arturs vaatas ühe silmaga Pēterise langetatud lepale ja jätkas haavaga rabelemist. Pēteris tundis end sellisest tähelepanematusest pisut puudutatuna, ta oli soovinud selga sirutada, paar sõna lobiseda, aga nüüd võttis ta labida ja läks järgmise puu juurde. «Kui oled nõnda uhke, siis tööta aga!» mõtles ta. «Minust rohkem rabada sa siiski ei suuda.»

Saanud läbimärjaks, tulid mehed õhtul koju, sõid vaikides õhtust, ja Arturs ronis kohe toa peale magama. Ta isegi ei lugenud lambi valgel raamatut, nagu teistel õhtutel.

«Miks ta säärane tusane on? Kas ütlesid talle midagi?» küsis Alise murelikult.

«Mida mina? Ma pole midagi ütelnud.»

«Vahest poleks maksnud vihmaga töötada.»

«Kui ei taha, ärgu töötagu.»

Pēteris tundis end siiski vähekese süüdlasena. Kui Arturs poleks loomult nii aus, oleks ta ise peatunud ning puhanud, samuti hakanud vihma üle kaebama. Vanemad mehed, palgasulased olid targemad ja märksa häbematumad, need ei lasknud endale millalgi liiga teha ja leidsid piibutõmbamiseks alati aega. Kuid Arturs oli mittesuitsetaja. Ja lõppude lõpuks ei kinkinud Pēteriselegi keegi seda raha, mida ta kuu lõpul Artursile maksab. Iga santiimi oli ta ise raske vaevaga teeninud. Ja kui too arvab, et siin hirmsasti kurnatakse, siis otsigu mujalt, mingu terveks suveks peremehe juurde, siis ei saa enam raamatuid lugeda. Pēterisele ei tarvitsenud seletada, tema juba teadis, mida tähendab tõelise kurnaja juures töötamine.

Ja siiski miski nagu näris Pēterist ja ta otsustas mitte enam nõnda möllata.

Hetkel, kui toas ega köögis polnud kedagi — Pēteris ja Arturs puhastasid kraave, Lizete harvendas peete, aga Ilmars mängis õues —, võttis Alise kapist väikese märkmiku, kuhu ta kunagi oli hakanud laule kirjutama, kiskus need välja ning viskas pliidi alla ja hakkas pingul näoga, püüdes midagi väga tähtsat meelde tuletada ja välja mõtelda, tühjale lehele kiiresti kirjutama:

«Täna vaja teha.

Lõpetada peetide harvendamine.
Külvata salatit ja spinatit.
Panna maasikapeenardele õlgi.
Lõuna ajal lappida Pēterise särki.
Pesta Pēterise ja Ilmarsi sokke.
Pesta villu.
Puhastada talvemantlit . . .»

«Ema, mida sa seal kirjutad?»

Alise võpatas. Väljast vaatas aknalauast kinni hoides tuppa Ilmars.

«Mille peal sa seisad?»

«Tule, vaata!»

Alise läks akna juurde.

«Pojuke! Mida sa oled teinud? Miks sa lilli murrad?»

Ilmars oli välja tirinud kasti, kus kevadel hoiti hauduvat kana, ja asetanud selle alles haljendama löönud daaliapõõsale.

«Kas need, mis ei õitse, on ka lilled?»

«Ära nüüd näita ennast nii väikesena! Lill peab kõigepealt kasvama ja alles siis võib ta õitseda.»

Terve kevade jooksul oli Alise tahtnud korrastada akna all lillepeenart, kuid ei leidnud millalgi aega. Umbrohi kasvas istikutest üle, ja siiasamasse kastidesse külvatud lõvilõuad ja astrid olid juba pikaks kasvanud. Hea veel, et Apsītele nii harva juhtus võõraid, nii nad ei näinud, kui hooletu on perenaine. Ja nüüd oli Ilmars sedagi natukest kõvasti kahjustanud.

Hetk hiljem, jättes alustatud nimekirja lõpetamata, võttis Alise äratuskella, pani selle korvi ja läks põllule. Ilmars tuli kaasa.

«Mis sa kodus vedelesid?» küsis Lizete, kui Alise vaole kummardus.

Alise kogus ennast viivu, enne kui ta lahkelt vastas:

«Emake, ma tõttasin. Aga kuni ma nõusid pesin ja sigadele toitu soojendasin . . .»

«Jah, ühe käes läheb töö nagu iseenesest, teine näeb vaeva, nagu poleks ta söönudki,» lausus meheema ilma etteheiteta ja ohkas kurvalt, otsekui leppides maailma ebatäiusliku korraldusega.

Päike põletas, ja Alisel hakkas pea valutama. Harilikult laulis ta sellistel kordadel tasakesi, kuid Lizete juuresolekul häbenes.

Ilmars tüdines peagi üksluisest peedipõllust. Alisel oli täna selleks peas liiga palju mõtteid, et tegelda pojaga nagu muudel kordadel, ja poisike venitas:

«Ma lähen isa ja onu Artursi juurde.»

«Mine, laps.»

Alise oli palju kordi mõtelnud, kui raske olnuks Apsīte elu, kui poleks Ilmarsit. Poeg võinuks olla julgem ning elavam, kuid ta polnud ka mingi tossike, oli üsna vähe haige ja arenes normaalselt, ainult jalad jäid kõveraks. Arst oli Alisele öelnud, see olevat ebaõige toitumise tagajärg, poleks vaja olnud raseduse ning imetamise ajal nii hooletult käituda. Niipea kui mõni võõras tahtmatult vaatas Ilmarsi jalgadele, valdas Aliset ebameeldiv süütunne.

Kell üksteist lahkus Alise põllult ja ruttas lõunat keetma, sest nüüd, kus majas oli võõras inimene, pidi toit aegsasti laual olema. Meheemagi tuli kaasa.

«Ei hakka ma siin üksinda päikese käes praadima.»

Joonud köögis pangest vett, kadus Lizete oma lillelise eesriide taha. Ta oli väsinud.

Kurnanud kartulid ära ja katnud need kinni, tõttas Alise jooksujalu metsa äärde, kuhu Pēteris oli rajanud kopli. Alise mõtles, et lehmad on juba tulnud värava juurde ja ammuvad kannatamatult, kuid isegi tark Zimala ei vastanud Alise laul-

vale hüüdele: «Koju, koju, koju . . .» Loomadel oli täna tähtsamat tegemist — kirju Indra otsis pulli. Koplist välja aetuina hakkasid lehmad kihutama ja tormasid kaerapõllule. Seda märkas Pēteris ja hüüdis eemalt:

«Kui sa ei suuda ajada, miks sa siis ajad?»

Mehed ruttasid appi ja ajasid lehmad kokku.

Kõik olid juba söönud, kui Alise lehmade lüpsmise järel kööki astus.

«Mida teha Indraga?»

«Tuleb pulli juurde viia,» lausus Pēteris hambaid torkides rõhuga.

«Kas seekord ei võiks sina viia?»

Alisel lipsas see küsimus päris tahtmatult suust.

«On mul siis aega lehmaga jannata?» muutus Pēteris tusaseks.

Aega ei olnud Pēterisel tõepoolest. Nüüd, kus ta kõrval töötas inimene raha eest, oli iga minut kallis.

Kõrkjaorus polnud pulli. Kolmeteistkümne asuniku hulgast ei võinud ükski endale sellist toredust lubada, sellepärast viidi lehmad paaritamiseks kolme-nelja kilomeetri kaugusele, kus metsa taga algasid vanad talud.

«Pojake, võid sa minuga kaasa tulla Indrat ajama?»

«Jaa.»

Ilmars oli rõõmus kõndija.

Alise lõikas viilu leiba ja pani selle põlletasku. Kuid see oli rohkem lehmale mõeldud kui endale.

Indrat polnud sugugi vaja ajada. Ta ei olnud enam nii noor ning naiivne, et ta poleks teadnud, kuhu teda viiakse, seepärast vedas ta ise edasi. Ilmars oma vemblaga suutis ainult kaasa joosta.

Silpēteril, kuhu Vīksnad tavaliselt oma lehmad viisid, ütles Alise Ilmarsile:

«Sa oota mind siinsamas kaskede all! Istu nende varjus. Kui ära tüdined, otsi mõned lilled. Nopi pääsusilmi. Siis on, mida klaasi panna. Eks, pojuke?»

«Ma ei taha siia jääda.»

«Sa ei või kaasa tulla.»

«Miks ma ei või?»

«Sa oled alles väike.»

«Ma pole väike.»

Poeg pahandas, aga jäi. Teda oli õpetatud heaga sõna kuulma.

Kui Alise Indraga tagasi tuli, hõikas Ilmars juba eemalt:

«Ma ootasin sind hirmsasti.»

«Sa oled hea laps. Mida sa noppisid?»

«Meelespealilli. Leidsin neid kraavist.»

Tagasitee oli raskem. Lehm ei tahtnud enam kõndida, Ilmarski oli väsinud. Ent kõige suuremat väsimust tundis Alise ise. Metsas, kus ei olnud tuult, vaid ainult liivane, päikese poolt kuumendatud tee, hakkas Alisel süda väsima. Mäerinnakul sidus ta lehma lasila külge ja heitis samblale pikali.

«Mis sul juhtus?»

«Ei midagi, küll läheb üle.»

«Mul on ka halb.»

Ilmars heitis varjus Alise kõrvale ja hakkas tasakesi oigama.

«Kes nõnda näotult ähib?»

«Vanaema.»

«Nõnda ei kõlba oma vanaemast rääkida.»

Poisike tüdis ruttu haige olemast. Ta tõusis, läks uute, hiljuti värvitud väravate juurde, uuris neid ja tuli jälle tagasi.

«Ema, lähme surnuaiale.»

«Mine, laps, üksinda.»

«Ma kardan surnuid.»

«Surnud ei tee sulle midagi. Nad on rõõmsad, kui mõni tuleb neile külla.»

Kõrkjaoru elanikud olid hiljuti endale välja kaubelnud oma igavese rahupaiga. Maantee poole olid nad teinud lattaia, kaugemal aga olid tulpade külge löönud ridvad piirdeaiana. Kuid hirved ületasid selle tõkke hõlpsasti ja jalutasid vabalt väheste hauaküngaste vahel.

Vaadates üles sinisele kaugele taevale tundis Alise, kui tugevasti tema keha liibus vastu maad. Oli selline tunne, et see vajub aeglaselt üha sügavamini läbi õhukese samblakatte jahedasse liiva. Võib-olla ei tulegi enam kaua oodata, kui Alisegi lebab igaveses rahus seal, valgeks värvitud aia taga. Sellest ei olnud Alise veel kellelegi midagi öelnud. Ta ei julgenud seda kellelegi rääkida, ta ei olnud selleks julgust kogunud. Sest ta kartis seda uskuda.

Viimasel ajal ei tundnud Alise ennast hästi. Lõuna paiku valdas teda seletamatu erutus, ajuti raske väsimus, ja tihti tundis ta, et põsed lausa hõõgusid. Talvel, kui Alise oli grippi jäänud, ei olnud temperatuur seejärel kaua langenud, kuid nende paari kriipsu pärast olnuks patt lamada. Alise pidas ennast terveks ja peitis kraadiklaasi kappi.

Puude lehtimise ajal suri lombaka Vanagsi naine tiisikusse. Vanags ise jõi, aga raske elu, haiguse ja Brūverise vaenu läbi piinatud naine kohtus naabritega vähe. Alise käis paar korda haiget vaatamas. Pēteris ei tahtnud, et ta seda teeb, ja ütles, et ta toob õnnetuse koju, aga Alise tundis kõigi poolt hüljatud naise vastu nagu mingit kohustust. Alise kartis ise samuti, kuid mitte nii palju enese kui Ilmarsi pärast — ta võiks nakatada oma last. Siis hakkas Alise jälle temperatuuri mõõtma ja avastas jahmatusega, et tal pärastlõunati on kerge palavik, mis õhtuks üle läheb. Just nõnda oli ka naabrinaisel haigus alanud.

Ühel neljapäeval, müünud Bruge turul võid, jättis Alise hobuse sissesõiduhoovi ja läks kuulsa Silbermanni juurde. Arst kuulas teda ning päris ja laskis teha röntgenivõtte. Aliset piinas südametunnistus, et ta kulutas nii palju raha ja tegi kõike seda salaja, kuid ta ei tahtnud kedagi enneaegu erutada ning ehmatada.

Kui Alise nädala pärast jälle Silbermanni juurde läks, vaatas too arusaamatute varjudega täidetud tselluloositükki ja küsis:

«Millised elutingimused teil on?»

«Ei või kurta. Head.»

«Protsess on alles algusjärgus ja hea hoolitsemise ning õige ravimise juures on see esialgu ainult tühine asi.»

«On mul protsess?» küsis Alise, hästi taipamata, mida see sõna tähendab.

«Jaa, see võib ka tuberkuloos olla. Soovitan teile soojalt kõige lähemal ajal sanatooriumi sõita.»

«Kas see niisama üle ei lähe?»

«Kõike võib juhtuda, aga mina saadaksin teid kähku sanatooriumi, kui ma teie mees oleksin.»

Alise tänas, tasus visiidi eest ja läks jahmunult sissesõiduhoovi. Sellest hetkest peale tundus ta elu sassiläinuna. Oli juba möödunud kaks nädalat, kuid Alise ei olnud oma haigusest veel kellelegi sõnakestki lausunud. Ta oli otsustanud edaspidigi sellest mitte ühelegi kõnelda ja ületada oma nõrkus ise, ilma teiste abita — süüa rohkem koort ja vitamiine. Sellepärast ostis ta salati- ja spinatiseemet. Ta oli kuulnud, et spinat olevat väga tervislik, sisaldavat palju rauda.

«Ema, miks haudadel on ainult kolm risti?»

«Sellepärast, et pole rohkem surnuid.»

«Kui mina ära suren, kas mulle ka rist pannakse?»

«Ära räägi nõnda, pojake!»

«Ja kui sina sured?»

Alise ei teadnud, mida vastata.

«Jätame, laps, need lilled, mis sa noppisid, Vanagsi-tädile.»

«Kas ta rõõmustab?»

Alise võttis põlletaskust mõned rudjutud meelespealilled ja läks hauani. Kalmuküngas oli veel päris värske, sellel lebasid kuivanud okkad ja lilled. Alise kogus kõik need kokku, viskas metsa, tasandas peopesadega liiva ja asetas peatsisse juba närbunud lilled.

Siis sidus Alise Indra lahti ja läks edasi.

Viinud lehma lauta, tuli Alisele meelde, et ta ei olnud täna hommikul ega eilegi kanade järele vaadanud, kuid pesas oli kahtlaselt vähe mune. Kindlasti mõni jälle haub kuskil räästaaluses või haokuhjas. Lootuses leida salajast pesa, ronis Alise

kõigepealt üles laudalakka. Üllatunult nägi ta, et Arturs on veel seal ja loeb.

«Oi! Andestage! Ma arvasin, et olete juba põllul.»

«Peremees pole veel välja tulnud.»

Arturs sulges raamatu ja pani kõrvale. Ohukesele telliskivivärvi kaanele oli trükitud lilla härg alasti naisratsanikuga. «Kultuuri ja kommete ajalugu,» luges Alise.

«On huvitav?»

Arturs kehitas ebamääraselt õlgu ja pöördus kõrvale. Ilmselt oli Alise teda seganud.

«Andestage,» pomises Alise ja ronis lauta tagasi.

Toalävel põrkas ta kokku Pēterisega. Mehel olid silmad veel und täis. Ta paistis häbenevat.

«Tont võtaks, kuidas ma magama jäin! Läheb vist sajule. Paaritasid ära?»

«Jaa.»

«Me oleksime võinud Artursiga seda lehma viia. Mis sa ilmaaegu kiirustasid?»

Saatnud lehmad karjamaale, pöördus Alise kööki tagasi.

«Tütreke, kas sul on mingeid tilku? Mul rinna all jälle rõhub,» kurtis Lizete.

Alise andis meheemale kõhuvalutilku, pani meestele lõunasöögi korvi ja läks peedipõllule. Meheema jäi koju.

«See on sellest kitkumisest. Sellest kükitamisest,» arutas ta.

Oli jäänud viis mitte eriti pikka vagu, ja Alisel tuli need õhtuks üles kitkuda. Maa oli külmunud, pani sõrmeotsad kipitama, lõpuks murdus veel küüs, aga Alise aina kitkus ning kõplas — ja laulis vaikselt.

Kell oli juba üle kaheksa, tuli alustada õhtuseid toiminguid, korrastada lauta, ajada lehmad koju, lüpsta, valmistada õhtusöök, kuid veel oli jäänud terve vagu. Olnuks ta kodus üksi, kitkunuks Alise kuni lõpuni, aga nüüd ta seda ei võinud. Kui Alise juba tõusis, et endaga mitte rahul olles koju minna, tuli Ilmars ja tõi rõõmustava teate, vanaema keetvat õhtuks kartuleid.

Ei möödunud tundigi, ja peedipõld oli koristatud. Kuigi selg tõustes valutas, oli Alise rõõmus, et vähemalt üks töödest, mida ta oli täna hommikul bloknooti märkinud, oli tehtud. Pēteriski ei teinud etteheidet, et loomade talitamine hilines, meheema aga tuli appi lüpsma ja pesi ka nõusid.

Selles heas meeleolus, mis täna õhtul Apsītel valitses, otsustas Alise teha veel ühe töö — korrastada lillepeenra.

Oli juba hämarus ja kõik valmistusid puhkama, kui Alise hakkas köögi akna all vaikselt tuhnima. Siiski oli raske eraldada lilli umbrohust, ja ta läks kikivarvul, et mitte meheema

segada, kööki, võttis tikud ning laterna, süütas selle eeskojas ja läks peenarde juurde tagasi.

Vähehaaval pimenes järjest rohkem ja saabus rahutust tulvil suveöö. Kuskil jõe taga saagis rukkirääk, kauguses haukus koer, tiibu vihistades kiirustas mööda nähtamatu öölind, pea kohal aga särasid üha heledamini tähed. Maa raske soojus voogas jaheda taeva poole, ja Alisel oli nii hea, et ta sulges silmad.

«Mis sa siin teed?»

Alise võpatas. Nurga juures seisis Pēteris. Laterna valgus pani tema pika särgi ja paljad sääred valendama.

«Mis kell on?»

«Kell! Kuidas sa võid alati jantida nende sitalilledega, nagu muud tööd ei oleks!»

«Kui palju ma siis . . .»

«Ükskõik kui palju! Kellele seda vaja on?»

«Ma tahan nõnda.»

«Tahad! Kas sa k . . . . . ei taha?»

«Pēteris!»

Pēterise hääles kõlas arusaamatus ja mure. Ta lõi kibestunult käega ja lahkus. Alles tüki aja pärast Alise mõnevõrra toibus. Kõige rohkem kartis ta seda, et too võõras inimene seal toa peal võis midagi kuulda.

Kui Alise voodisse heitis, oli Pēteris alles ärkvel.

«Miks sa jälle töinad?» rahustas ta Aliset.

«Miks sa nõnda toores olid?»

«Kuidas siis mitte! Jääd haigeks, mis siis teha?»

«Ma juba olen haige.»

Ja Alise jutustas ohkides, kuidas ta oli Bruges arsti juures käinud ja mida arst ütles.

«Siis ju . . . Siis on ju halvasti . . .» Pēterise hääl värises.

«Ära muretse! Vahest läheb kõik hästi,» julgustas Alise meest.

«Kus sul hästi! Ütlesin juba ammu, et sa ei tunne mõõtu. Kes sind sunnib? Kui ei jaksa, heida voodisse ja maga. Aga sina oled nagu ära tehtud . . .»

Alise ei vastanud midagi.

«Noh, kui vaja, võib ju ka sanatooriumi. Vaba raha ju natuke on.»

Pēteris oli kogunud mõnisada latti. Ta lootis järgmisel aastal osta rohuniitja. Kui selle vikatile plekktahvel külge kruvida, võib niita ka suvivilja. Ainult ühel inimesel, naisterahval või sulasel, on vaja järel käia, niidetut kokku koguda ja kuhilasse tõsta. Brūveris oli oma masina juba nõnda ümber teinud ja tuli sügisel lõikusega kiiremini toime kui naabrid, kes kogu vilja vaevaga käsitsi koristasid.

«Pole vaja, Pēteris! Sanatooriumi ei ole vaja.»

«Kas siis on parem, kui ära sured?»

Pēteris nuuskas nina ja pööras selja.

Akna taga muutus taevas juba kahvatumaks. Enne pikka hommet päeva oli vaja veel natuke puhata, ja Alise sulges silmad.

«Emake, kui palju teil aastaid on?»

«Kolmkümmend,» vastas Alise.

«Hirmus palju.»

«Ja teil endal?»

«Üheksateist.»

Tütarlaps, kes Aliset kõnetas, oli sanatooriumi kaunitar Fanija. Oma teened olid seejuures ta tumedatel käharatel juustel, mustlanna silmadel, sametpehmel nahal, kuid kõige rohkem paelus temas miski ebatavaline kirglikkus, mis väljendus nii liigutustes kui pilkudes. Alaliselt meeste poolt piiratud, ei olnud ta nende paari nädala jooksul, mil Alise sanatooriumis viibis, lihtsalt jõudnud uue toanaabriga lähemalt tutvuda. Fanija naeratas muretult, nagu kõneleks ta mõnest liblikast või õiest, ja lisas:

«Mina ei ela kaua.»

«Mispärast? Teie olete veel nii noor.»

«Mis see loeb! See kõik on bluff, emake.»

Fanija muutus äkki süngeks ja sulges silmad. Oli vaikne tund, tuli magada.

Alise õieti ei märganud, kes hakkas teda nõnda hüüdma. Vist Millers. Too veidi kummaline nooruk peaaegu valgete juuste ja ühe kopsuga tuli vahetevahel naistega vestlema, kuna ta oli Fanijasse õnnetult armunud, kuid püüdis seda varjata ja irvitas kõige ning kõigi üle. Hüüdnimi jäi külge, ja Aliset enam teisiti ei kõnetatudki kui emakesena. Isegi õdede poolt.

Lauce sanatoorium oli paigutatud paruni lossi. Nägusat valget ehitust piiras igast küljest avar park, millest väike oja läbi voolas. See oli lähim selletaoline raviasutus ja Kõrkjaorust võis hobusega siia jõuda viie-kuue tunniga. Ent see oli üliõpilaste sanatoorium ja Aliset ei oleks siia võetud, kui ta nõbu Emils, kes oli kriisiaegadel Riiast lahkunud, poleks töötanud siin raamatupidajana.

Alise oli sattunud uude maailma, mis senisest elust nõnda järsult erines, et ta esimestel päevadel tundis end otsekui arusaamatuse tõttu eksinuna. Peaaegu kõik haiged olid temast nooremad ja haritud, ja Alisele paistsid vahel nende vestlused nii tarkadena, et ta ei söandanud kellelegi midagi ütelda, vaid ainult vastas, kui temalt midagi küsiti. Oli see nüüd nooruse muretus, avameelsus, püüd ja võime läheduse taotlemiseks — üliõpilased harjusid peagi keskealise maanaisega. Alisegi ületas arguse, tekkisid esimesed vestluskaaslased, kellele ta endast üht-teist jutustas ja kellega sõbrunes. Sanatooriumis elas palju

südamlikke tütarlapsi, ja iga päevaga jäid Kõrkjaorg, Apsīte, Pēteris ja Lizete kaugemaks ja kaotasid oma mõjujõu. Ainult igatsus Ilmarsi järele põhjustas valu ja muutus üha rõhuvamaks. Alise kahetses, et teda ei oldud koos pojaga pildistatud. Kui Ilmars suuremaks kasvab, oleks tal siis vähemalt üks foto, kus ta on näha koos emaga. Alisel endalgi oleks siis, kuhu vaadata, kui läheb päris raskeks ja läheneb s e e tund. Ta soovis olla viimsel hetkel koos oma pojaga ja ta kirjutas Ernestīnele kirja, milles ta palus viia Ilmars Bruģe fotograafi juurde. Pēteriselt ei tihanud ta seda paluda. Ainult seda küll, et ta külla sõites, nagu ta oli lubanud, kindlasti Ilmarsi kaasa võtaks.

«Emake, millele te mõtlete?»

«Mina? Niisama. Kodule.»

Fanijalegi ei tulnud und.

Ilmarsi äratati sel hommikul vara.

«Tõuse, Ilmars! Tõuse!»

Tädi Elvīra hääl kõlas otsekui kaugusest, ja poisikesele tundus, et ta näeb und. Siis haarati teda kaenla alt ja tõsteti voodist välja.

«Sõidame ema juurde!»

Kraamiti välja pesukauss, ja nägu puudutas tädi märg peo.

«Ära töina! Jätame su koju. Sõidame ainult isaga kahekesi ja räägime emale, et sa ei tahtnud teda näha.»

Külmast veest ja tädi sõnadest Ilmars toibus. Ta võttis suka ja tõmbas selle jalga.

«Oijah! Kes siis nõnda viltu tõmbab? Sul on niigi jalad kõverad, kas tahad veel inetum välja näha?»

Ilmars talus kannatlikult, et teda tiriti, raputati ja talle mükse anti, sest sõita tahtis ta tõepoolest. Ta ootas alati neid kordi, mil teda lubati kaasa võtta linna ja turule, kuid seekordne sõit oli palju kaugemale ja tähtsam. Teel olles nad söödaksid hobust ja laseksid tal puhata. Ilmars tahtis väga näha, kuidas see kõik toimub. Vanaemagi oli tõusnud ja valmistas teemoona.

«Kas me seda tee peal sööme?» küsis Ilmars.

«Mis sa siis teed, kui ei söö? Küsid nagu lollpea. Ütle parem, mida sa emale külakostiks viid?»

Ilmars jahmus. Tädi oli talle eile Riiast toonud kaks poolümmargust šokolaaditahvlit. Ühe lubas ta ära süüa, teist käskis hoida. Ilmarsil oli kahju šokolaadi ära anda, kuid ta mõistis, et ta peab seda tegema, ja pomises:

«Selle, mis mul seal on . . .»

«Mis sul on? Kus?»

«Noh, selle magusa.»

«Ära pudista! Räägi nõnda, et võib aru saada!»

«Noh, šokolaadi,» hüüdis Ilmars.

«Ära karju! See pole ilus,» tähendas tädi Elvīra.

«Ta ei saa muidu aru.»

Pēteris, kes oli riietunud «peigmehe ülikonda», mis oli säilinud peaaegu uuena, ainult jäänud veidi kitsaks, istus juba vankril ja ootas. Selles ülikonnas ja kaabuga paistis isa Ilmarsile hoopis võõrana.

«Mis te seal nii kaua koperdate?»

Hääl oli küll sama, mis iga päev.

«Noh, siis . . . Tervita minu poolt ka!» ütles vanaema ja lehvitas käega. Seda ei teinud ta mitte kunagi, kui ema turule sõitis.

Ilmars pandi vankrisse ette heinakotile istuma, seljaga hobuse poole.

«Ma tahan istmele.»

«Sulle pole siin ruumi. Istu aga ees!» ütles Pēteris ja Ilmars vaikis viisakalt.

Aga kaua ta nõnda ei läbenud olla ja pöördus ringi.

«Ära rabele! Kukud hobusele jalgu.»

«Ma ei näe, kuhu me sõidame.»

«Vaat missugune! Hellitatud nagu murumuna.»

Ilmars teadis, et kui murumunale jalaga peale astuda, siis see lõhkeb ja tossu paiskub igasse külge. Kas temagi võiks nõnda praksudes lõhkeda? Ja kas tossugi oleks?

Lõpuks võttis Elvīra Ilmarsi sülle.

«Nüüd sa näed, kuhu me sõidame?»

«Jaa.»

Tee viis läbi Graķi mõisa.

«Kas võtame vanamamma ka kaasa?»

«Ei võta,» vastas tädi.

«Mispärast ei võta?»

«Sul pole endalgi vankris kohta, kuhu siis veel vanamamma.»

«Kas tema ei taha sõita ema juurde?»

«Tahab või ei taha, mis meil sellega asja?»

«Mis meil sellega asja? Mis meil sellega asja?»

Poisikesele meeldis see ütlus ja ta kordas seda lauldes.

Päike kerkis üha kõrgemale ja saabus eineaeg. Pēteris pöördus teelt kõrvale ja peatus võsaäärsel väikesel lagendikul. Hobusele pandi kaeratorbik pähe, Elvīra aga sidus lahti korvile asetatud rätiku. Seal oli peale ajalehte pakitud võileibade ka kolm pudelit kohvi.

«Juua!» palus Ilmars, sest maitsta harjunud jooki pudelist näis huvitavam kui muudel hommikutel kruusist.

«Oota, oaterake! Kas sa ei jaksa pisut kannatada?»

Aplalt neelates tilkus pruuni kohvi rinnale.

«Päris põrsas!»

Ilmarsile anti paks leivakannikas viilu praetud lihaga.

«On aga lõiganud nagu vaesele.»

Ilmars mõistis, et tädi kõneles vanaemast. Tahke leib torkis igemeid, rasv mõjus vastikult.

«Nii tahtsid süüa, et enam ei jaksanud. Ja nüüd ainult nokitsed,» tõreles tädi.

«Kas seda . . . Kas ma seda ka saan?» osutas Ilmars ümmargusele kompsukesele, mille tädi oli eile Riiast kaasa toonud.

«Sõö musta leiba! Annab jõudu. Mis sellest saiast saab. Nagu õled. Sõö või ära söö,» õpetas Pēteris poega.

Kuid leiba ei söödud. Ilmars hoidis kannikat käes ja pudendas seda noruspäi sõrmede vahel.

«Kui enam Aliset pole — kes teda siis veel nõnda hellitab?» kõneles Elvīra poole häälega.

Pēteris kortsutas laupa ja ei vastanud.

«Noh, võta, võta! Sõö ka see saiakukkel ära, kui sa nii kangesti tahad!»

Kuid himustatud maiuski polnud poisikesele enam meele järele.

«Ah taevas! Pole sul elus vedanud,» sõnas Elvīra Pēterisele ja ohkas raskelt.

«Mis sa siin!» ühmas Pēteris järsult käega lüües, otsekui nähtamatut herilast tõrjudes. Täpselt samuti tavatses teha ka Lizete, kui talle midagi ei meeldinud.

Ja siis nad jälle sõitsid ning sõitsid ja teel polnud lõppu. Elvīra ei hoidnud enam Ilmarsit süles, poisike istus tema kõrval isa kohal, aga Pēteris ise oli aset võtnud otsalaual, sest seal oli hõlpsam lehelise oksaga tõrjuda Maksi külgedelt ja kõhu alt parme. Ilmarski vaatas vähem teeäärseid talusid, puid, loomi ja inimesi, palju enam paelusid teda tohutud häbematud parmud. Ta oleks meeleldi isaga vahetanud ja tegutsenud vemblaga, kuid teda ei lubatud.

Päike oli juba peaaegu keskpäevas, kui nad läbi müürivärava alleele sõitsid ja peatusid suure valge hoone ees. Pēteris sidus hobuse kinni, asetas vankrile kaltsudest teki ja kohendas ülikonda. Elvīra hõõrus süljega niisutatud taskurätiga Ilmarsi põski, vaatas ise väikesse peeglisse ja silus juukseid.

«See on loss,» lausus ta.

«Üleni valge.»

«Valge jah.»

«Kas ema elab nüüd siin?»

«Ta ei ela siin, ta lamab ja ravib ennast.»

Pēteris jäi Ilmarsiga avarale lossiesisele, sisse läks üksnes Elvīra.

«Kas ema tuleb välja?»

Pēteris ei vastanud. Ta näis tusasena, ja Ilmars enam ei küsinud. Elvīra tuli välja ja sõnas:

«Läheme aeda. Tulge siitsamast läbi!»

«Mispärast läbi?» tõrkus Pēteris, ja nad läksid mööda kruusatatud teerada ümber lossi.

Kõikjal oli näha haigeid. Mõned jalutasid aeglaselt, mõned istusid pinkidel, vestlesid või lugesid raamatuid, teised aga tukkusid kokkupandavatel lamamistoolidel lebades.

«Mis neil seljas on? Kleidid või mantlid?» küsis Ilmars, nähes mõningaid mehi halattides.

«Need on hommikumantlid.»

«Hommikumantlid? Praegu pole ju hommik.»

Tuli noor naeratav naisterahvas ja vaatas Ilmarsile.

«Teie vist emakese juurde?»

«Jaa.»

«Talle öeldi ja ta läks teid otsima. Ma toon ta siia. Oodake!»

Lossist väljus Alise ja nägi siiasõitnuid kohe. Temalgi oli seljas see kummaline riietusese, mis ei näinud ei kleidina ega mantlina. Ilmarsile paistis ema pisut võõrana.

«Mu pojake!»

«Ära ainult suudle!» hoiatas Elvīra.

«Ei, ei. Ma ainult . . .»

Alise silitas Ilmarsil pead ja tõmbas siis poja endale lähemale. Ilmars tundis põsega krobelist ebatavalist riiet.

«Tead? Sa ei näe sugugi halb välja. Sa oled nagu noorem ja priskem,» tunnistas Elvīra.

«Siis on ju hästi,» vastas Alise end nagu milleski süüdlasena tundes.

Kõik olid veidi segaduses ega teadnud viivuks, millest rääkida.

«Läheme kaugemale parki, kus pole teisi inimesi,» kutsus Alise.

Ta oli erutatud, ja tundus, et ta tahab kuhugi tõtata.

«Kas teil neid pinke nii vähe on?» küsis Pēteris, kes oli kogu aeg vaikinud.

«On küllaltki, aga praegu on ilus ilm, kes vähegi kõndida jaksab, see on väljas.»

Viimaks leidsid nad tühja pingi ja istusid. Siin oli meeldivalt jahe, ümberringi kasvasid suured puud, nende ees aga sulises väikeste pajupõõsaste taga vaikselt vesi.

«Mis seal on?» küsis Ilmars.

«Jõgi, pojuke. Samasugune kui meie kodu juures.»

«Tohin ma vaatama minna?»

«Kuhu sul vaja minna?» tõreles Elvīra ja võttis Ilmarsi oma põlvedele.

Suured inimesed hakkasid kõnelema kodustest asjadest ja töödest, sellest, kuidas siin ravitakse ja toidetakse. Elvīra jutustas, kuidas ta oli eile siia sõitnud, jättes Fricise ja väikese Viesturise mereranda üksi. Ilmarsil hakkas igav.

«Ma ainult väheke vaatan,» ei pidanud ta enam vastu.

«Las ta läheb,» lubas Alise.

«Kukub vette.»

«Siin pole sügav.»

Ilmars trügis läbi põõsaste ja nägi väikest jõge. See oli hoopis teistsugune kui kodus — täis väikesi kive ja vesigi voolas päris ruttu. Läbi puude latvade säras päike ja kivid õhukeses vees läikisid. Ilmars kükitas kõigepealt maha ja laskus seejärel alla niiskele krudisevale kruusale. Pistnud käe vette, võttis ta ühe väikese kivi, siis teise, aga kolmas pikkade haljendavate narmastega meeldis talle veel rohkem. Ilmars kogus terve peotäie ja pistis märjad kivikesed tasku. Siis otsis ta veelgi ilusamaid.

«Mis sa seal jandad! Vaat mihuke! Tee aga jalad märjaks ja määri riideid . . .»

Pēteris oli pahane.

«Tule kohe siia ema juurde!» hüüdis ka Elvīra.

Ilmars ronis kaldale.

«Mis sa siia sõitsid, kive korjama või ema külastama?» tõreles tädi edasi.

«Pole vaja.»

«Kuidas siis muidu! Ise nutad, et laps on sinust võõrdunud, ja nüüd polé vaja! Tule, seisa siin ema juures!»

Langetatud peaga najatus Ilmars pingile ja Alise silitas ta käsi ning õlgu.

«Ära muretse, küll meie ta üles kasvatame,» sõnas siis Elvīra kaastundlikult Aliset vaadeldes.

Alise puhkes nüüd kirglikult nutma, ja ka Ilmars ühes tädiga ei suutnud enam kauem vastu pidada.

Kui kõik olid ennast välja nutnud, andis Elvīra šokolaadi ja pühkis pärast seda jälle Ilmarsil suud.

Alise pidi lõunale minema. Külastajadki läksid vankri juurde ja sõid. Pēteris tõi vett ja jootis hobust. Kui Alise tagasi tuli, jätkati jälle kõnelust kodust, töödest ja rahast.

«Kallis, kallis on see teil. Kaks latti päevas!» kurtis Elvīra.

«Kui asi seda väärt on ja parem hakkab, siis see ei tähenda midagi,» lisas Pēteris.

«Ma ju sugugi ei tahtnud siia. Ma tean, et ma ei suuda seda kellelegi tasuda.»

Alise oli õnnetu.

«Kaua ju nõnda ei jaksa,» tunnistas Pēteris, sest raha polnud tal tõepoolest enam kuigi palju.

«Selle raha eest saaks teenijat pidada,» otsustas Elvīra.

Lõpuks kõnelus vaibus, külalised jätsid hüvasti ja ronisid vankrisse.

«Noh siis . . . saa terveks!»

«Tänan. Olen õnnelik!»

Alise jäi valge lossi ette, viibates käega, ja Ilmarsil hakkas täna esimest korda emast nii kahju, et ta puhkes südamest nutma.

Aga mõni tund hiljem asetati ta heinakotile, mida Maks oli tublisti tühjendanud, ja ta jäi kõvasti magama.

Ilmarsil polnud enam vaja hambaid puhastada, suudki ei tarvitsenud tal igal hommikul pesta. Piisas, kui õhtuti jalgu ainult väljas toobris niisutada, sai läbi seebitagi.

Varem hoidus Ilmars rohkem Alise lähedusse, lobises temaga palju, nüüd mängis ta tundide kaupa üksinda. Kuid järjest sagedamini otsis ta üles ka Pēterise ja Lizete. Kui ta väsis isa kannul kõndimast, läks ta vanaema juurde. Lizetegi osutas poisikesele suuremat tähelepanu kui varem. Kartuleid koorides jutustas ta muinasjutu rebasest ja kurest, kuidas need teineteist kostitasid. Mõnikord, kui tal rohkem aega oli, õpetas ta Ilmarsi laulma. Kõige rohkem meeldis Lizetele «Rätsep istub kaevu peal, lapib oma frakki seal». Nad isegi mängisid koos. Vanaema seisis siis ukse juures, Ilmars keerutas ennast tema ees ja mõlemad laulsid: «Kes aias, kes aias, mesilane roosiaias . . .» Ilmarsile meeldis mesilane olla ja ta ronis ringi ning hüppas, kuni Lizete tüdis ja tema minema saatis.

«Mine, mürgeldaja! Pole mul aega sinuga jantida.»

«Ma póle mürgeldaja, sa ise oled mürgeldaja,» nöökas Ilmars vastu.

«Kui sa suud pruugid, saad vastu tagumikku.»

«Ei saa. Ise saad.»

See oli veel mäng. Kuid vähehaaval muutus tüli tõsisemaks.

«Vaata reo, mihuke põrsas! Sa ära mulle näkku hüppa! Kas sa näed, kus vits on?»

Uksepiida küljes rippus vitsakimp, ja Ilmars oligi juba paar korda sellega vastu sääri saanud. Poisike muutus pahuraks.

«Ma ei taha sind. Ma sõidan ema juurde.»

«Mida sa ema juures teeksid? Tahad tiisikust saada?»

«Saan tiisikuse ja suren.»

«Mina juba sinu järele ei nutaks. Sure aga pealegi!»

Nõnda kõneldes leppisid jälle mõlemad, ja Ilmars meenutas ema üha harvemini.

Alise saatis kirju ja postkaarte, millele oli trükitud lilli. Ilmarsile oli alati pandud eraldi kaart või leheke. Alise kirjutas seal, et ta mõtleb alati temale ja saadab igal öösel päkapikumehe heade unenägudega, et too kaitseks tema unimütsi ja et Ilmars alati kuulaks isa ja iseäranis vanaema, et ta oleks hea laps ega räägiks kellelegi vastu. Pēteris, kes tundis end veidi ebamugavalt, luges need sedelid pojale ette.

«Kirjutab nagu mõni preili!» ei pidanud Lizete vastu.

Poisike kuulas, kõigutas jalgu ja sai sellest, mis talle kirjutati, ainult poolenisti aru. Kui ta kord vanaemale päkapikumeestest kõneles, katkestas Lizete teda põlastavalt:

«Sääraseid päkapikke pole olemas. Sakste väljamõeldud muinasjutud!»

«Aga kurat?»

«Kurat on küll olemas.»

Selle üle ei tarvitsenud palju kahelda — seda olevust mainiti Apsītel küllaltki tihti. Ja mida aidanuks need päkapikkude ilusad unenäod, kui iga hommik algas noomimisega — Ilmars oli öösiti hakanud ennast kratsima, ja tõustes olid ta käed, jalad, rind, kael ja isegi nägu veriseks kraabitud. Ei aidanud hapukoor ega vadak. Siis meenus Lizetele, et riiulil seisab pudel glütseriini ja nuuskpiiritusega. Seda segu oli Alise õhtuti alati kasutanud oma pragunenud käte jaoks.

«Peab proovima neid apteegirohte,» arutas Lizete, valas niipalju kui pihku mahtus, ja hõõrus ohtralt Ilmarsi haavadele.

Poisike puhkes valu pärast nutma.

«Ära tõnni! Kuhu sa nõnda lähed, kratsitud ja kärnane nagu koer? Kõik põgenevad sinu eest eemale. Kui karjud, viin su metsa, seon puu külge ja jätangi sinna. Tulgu siis kurat sind nülgima!»

Lizete haaras pojapojast kõvemini kinni ja tahtis ka kaela sisse määrida, kuid poisike rabeles end ehmunult lahti ja hammustas vanaema kätt.

«Nüüd sa, jõmpsikas, saad! Küll sa näed!»

Kuid Ilmars oli juba vabaduses. Ta jooksis õue, ja vanaema, kes oli haaranud vitsa, tormas talle järele. Poisike suutis lipsata oma pelgupaika puuriida all, kus ta tihti armastas mängida kanasulgede ja siledate lepatüvedega. Lizete võttis toika ja katsus põgenikku sealt välja torkida, kuna ta ise kitsasse lõhesse ei pääsenud. Siis haaras poiss puuklotse ja viskas vanaema pihta. Esimene puutükk paiskus pehmelt undruku vastu, sest Ilmars oli ehmunud ega osanud ka veel sihtida, siis aga sattus üks õnnetul kombel otsapidi just silma kohale. Lizete oigas, kattis silma ja hakkas nutma. Ta viskas puu käest, jättis Ilmarsi puuriida alla ja läks tuppa.

Ilmars istus veel kaua puuvirna all ja alles siis, kui Pēteris välja tuli ja ütles, et ta poissi ei peksa, jättis ta oma pelgupaiga. Ilmarsil tuli vanaemalt andeks paluda ja lubada, et ta enam mitte kunagi nõnda ei tee.

Paar päeva hiljem sõitis kohale Ernestīne, et viia Ilmars linna fotograafi juurde, nagu Alise oli soovinud.

«Kuidas sa välja näed? Nagu metslane!» hüüdis ta.

Ilmars ei teadnud, kes on metslane, sellepärast silmitses ta vanaema umbusklikult altkulmu.

Ernestīne palju ei kõnelnud ega tõstnud ka häält, kui ta ütles:

«Laps pole süüdi. See on ainult sellepärast, et teil ei ole aega tema järele vaadata.»

Lizetel polnud tõepoolest aega tegelda poisikesega, kes oli peenemini kasvatatud kui tema oma poeg. Tal tuli üksinda küll loomi talitada, küll toitu keeta, küll Pēterist ja Ilmarsi kasida. Pealegi oli Pēteris hakanud möödunud nädalal rukist lõikama ja Lizetel tuli minna põllule vihke siduma. Päev läbi ringi jooksnud, suutis Lizete õhtul mõtelda ainult voodile, mitte muule.

«Kui saaks mõne naisterahva, kuni vili on koristatud, kartulid ja juurvili üles võetud,» tähendas Pēteris.

Ernestīne lubas järele kuulata. Ta võttis kapist Ilmarsi madruseülikonna, mütsi, kingad ja veel üht-teist pisiasja, kuid ei lasknud neid selga panna. Nendesamade argipäevariietega pani ta poisikese vankrisse istuma ja sõitis minema — mitte linna fotograafi juurde, vaid tagasi Grakile.

«Sa elad nüüd minu juures. Eks?»

«Jaa,» vastas Ilmars.

Talle oli ükskõik, kus elada.

Pärast Pēterise, Elvīra ja Ilmarsi külaskäiku läks Alise tervis järjest halvemaks. Esialgu ei olnud röntgenis küll mingeid erilisi muudatusi märgata või varjas neid arst, kuid vähehaaval kadus jõud, sageli esines südamekloppimist ja Alisele määrati voodirežiim.

Lähenes sügis. Ärkvel öödel nägi Alise läbi kõrge akna langevaid tähti ja soovis terveks saada. Siiski valdasid teda vahel nii piinavad mured, et ta paar korda palus kustuvalt tähelt kergemat surma. Ent ainult selle päevani, mil saadeti ära Fanija.

Sanatooriumi kaunitar elas kergemeelselt. Pargi taga asus ühe asuniku küün, mida haiged väga hindasid. Sinna ilmuti paarikaupa küll päeval, küll öötundidel. Peremehele olid kutsumatud külalised väga vastumeelt, kuna ta kartis, et suitsetades süütavad need hoone koos kogu vilja ja õlgedega põlema. Seepärast kaebas ta sanatooriumi juhatusele ja haigetele keelati rangelt selle mugava ulualuse külastamine, ähvardades sanatooriumist väljaregistreerimisega. Jahedate ööde saabudes omandas küün veel suurema külgetõmbejõu. Ei aidanud suur lukk ukse ees, ei välja kinni seotud koer. Üha kisti lahti mõni laud, et tekiks pragu, mille kaudu sisse ronida, kuid neljajalgsele valvurile anti lihtsalt meelehead, sest tema oli alles noor ja küpsusetu, kuid seltsiva iseloomuga, ja maitsvad teevorstilõigud osutusid kohusetundest tugevamaks. Koer alistus üldisele

moraalsele allakäigule ja vaikis, isegi veel enam — liputas saba ja ootas rõõmsalt niutsudes oma õiseid külalisi. Nõnda peremehe vastumeelsus ja pahameel ainult suurendasid vana küüni romantilist kuulsust.

Fanijagi hiilis küüni poole. Roninud salaja aknast välja, tuli ta tagasi alles vastu hommikut. Leides ühel ööl tema voodi tühjana, teatas õde sellest arstile. Tõsine, veidi kühmuvajunud mees, kes nagu ise kandnuks oma õlgadel kõigi haigete õnnetust, kutsus Fanija kabinetti, laskis tal asjad kokku panna ja saatis ta Laucest minema.

Sanatooriumis lainetas protestivaim, sest Fanija oli mitte ainult esimene, keda selline karistus tabas, vaid ka sanatooriumi lemmik. Arsti juurde läks haigete delegatsioon, saavutamata aga midagi. Siis muutus Millers tõsiseks (tema oli üks neid, kes Fanijaga küünis käis) ja ütles:

«Emake, paluge teie doktorit. Kui ta teid ei kuula, siis ei usu ma enam headuse võidusse maailmas.»

Kui doktor Vītols visiidi ajal tuli Alise voodi juurde, alustas see kõheldes:

«Härra doktor, Fanija lubas, et ta enam iialgi nõnda ei tee.»

«Miks teie seda ütlete?»

«Andke seekord veel andeks!»

«Lubage mind esialgu ise otsustada sanatooriumi korra üle.»

Doktor muutus pahaseks ja Alisel hakkas väga häbi.

«Andestage!» pomises ta.

Fanijat ei saadetud siiski sanatooriumist minema, kuna ta tervislik olukord oli väga tõsine. Kogu aeg tehti tal ühte kopsu pneumotooraks, kuid viimasel ajal oli tal tekkinud kavern ka teises. Arst otsustas riskida ja panna õhu alla ka selle kopsu. Haiged teadsid, mida see tähendab, ja sanatooriumi haaras uus erutuste laine.

«Emake, minuga on läbi,» ütles üheksateistkümneaastane tütarlaps.

«Ära räägi nõnda! Arst ometi teab, mida ta teeb.»

«Teab või ei tea, aga mina enam selles maailmas pattu ei tee. Ja kui palju ma siis patustasin? Mitte kuigi palju.»

«Fanija, ära allu meeleoludele! Võta ennast kokku!» püüdsid teised toakaaslased sõbratari julgustada.

«Teie olete head inimesed, aga jätke mind rahule,» vastas Fanija.

Fanija ei nutnud. Vähemalt mitte teiste juuresolekul. Ta võttis kapist kõik kirjad, mida ta oli saanud vanematelt, sõbrataridelt ja austajatelt, luges neid veel kord, asetas neile kuivanud roosi, viis ahju ja pani tule otsa. Algul ahi ei tõmmanud, kuna seda polnud suvel kõetud, ja kogu palat tundis kibedat paberisuitsu lõhna.

«Fanija, mida sa teed?»

«Nii pole vaja!»

«Ilal ei või midagi ette teada.»

«Sa ise häälestad ennast kõige halvema jaoks.»

Fanija ei vastanud enam, vaid ainult vaatas erakordselt tõsiselt, kuidas kõik põleb.

Teisel päeval läks ta kabinetti.

Ta jäi sinna kogu päevaks ja kogu järgmiseks ööks. Oed jooksid üles ja alla. Haiged ei maganud ja küsisid iga natukese aja järel:

«Kuidas Fanija vastu peab?»

«Fanijale on tehtud neliteist süsti!»

Järgmisel hommikul ütles arst väsinult, et Fanija oli viidud Riiga. Ja alles kaks päeva hiljem said haiged teada, et Fanija oli surnud siinsamas sanatooriumis.

Sellest ööst alates ei soovinud Alise langevaid tähti vaadeldes enam surra.

Üksinda ja kokkuhoidlikult elades suutis Ernestīne endale õmblemisega küllaldaselt ülalpidamist teenida, kuigi uhked suurtalude perenaised ja teised peenemad daamid lasksid peokleite ning mantleid linnas teha ja Ernestīnel polnud enam sellist tööde üleküllust nagu algul, kui ta alles Grakisse tuli, sest kõigega harjutakse ja alati otsitakse midagi uut. Nende kümne aasta jooksul polnud ei saatus ega inimesed Ernestīnet säästnud. Alise ebaõnnestunud elu ja Gustavsi enneaegne surm olid jätnud nii nähtavaid kui ka nähtamatuid jälgi, vanaduski oli tublisti lähemale tulnud. Kõigele sellele lisandus veel tugev reuma, öösiti vaevas sapp, ja Ernestīnet tabas unetus, muutes ta silmad väsinuks ja põsed kortsulisemaks. Kuid oma halli pead hoidis Ernestīne püsti, ja näol säilitatud naeratus oli ehk veidi kunstlik, kuid küllalt meeldiv selleks, et õmbleja juurde tulnud kliendid tunneksid end vabalt ja hästi.

Apsītelt ära toodud Ilmars harjus Ernestīnega ruttu, oli sõnakuulelik ega nõudnud palju aega, kuna ta oli õppinud üksinda mängima. Igav polnud tal ka seetõttu, et tema vanamamma juurde tulid kõiksugu tädid, kes kõnelesid ka temaga ja olid väga lahked, mõned isegi kostitasid kompvekkidega, pealegi astus poisike järjest sagedamini naaberkorterisse Arturs Langstiņši juurde. Algul Ernestīne ei lubanud Ilmarsit seda kummalist inimest segada, kuid nähes, et mõlemad teineteist hästi mõistsid, ta enam ei keelanud. Poisikesele meeldis raamatuid ja ajalehti lehitseda, vaadata neisse trükitud pilte, ja läbi seina võis kuulda, kuidas nad vahel kahekesi millegi üle elavalt kõnelesid. See oligi kõige suurem ime, sest vahel ei vahetanud Langstiņš naabritega päevade ja isegi nädalate kaupa ainustki

sõna, pomises ainult tervituse ja möödus langetatud peaga. Sündis nii, et tütrepoeg nõudis vähem aega ning hoolt kui Ernestīne oli ette näinud.

Teisiti oli lugu Alise suhtes. Pikkadel ärkveloleku öödel mõtles Ernestīne palju oma tütrele, selle üle, miks tal nii halvasti läks, kus peitub Ernestīne enda viga, kus pärilikkus, kuidas Alisele säärane iseloom kujunes — hea ja siiski eluks kõlbmatu. Vahest pärines see vanaisa Krišsilt, midagi ka Gustavsilt? Kuid suurimat muret valmistas see, et puudus raha, millega sanatooriumi eest tasuda. Nii Pēteris kui ka Ernestīne olid oma napid säästud juba ära kulutanud, aga Alisel hakkas järjest halvem. Oli vaja iga hinna eest raha muretseda.

Ja nõnda tõusis Ernestīne ühel hommikul vara ja pani Ilmarsi nägusalt riidesse, tõmbas endalegi paremad rõivad selga ja läks Dronise juurde. Oli kokku lepitud, et linna kauba järele sõites viib poemees ta jaama. Ilmarsile oli see elus esimene Riia sõit. Kõnelemata kõigest sellest, mis aknast mööda libises — ülesõidukohad sõidukitega, varemnägematud jaamad, raudsild kujutlematult laia Daugavaga —, imetlust ning elamusi põhjustasid ka kõrged majad, trammid ja isegi Rūdolfsi uhke korter.

«Kas see on voodi?» küsis poisike sosistades.

«Jaa.»

«Miks nii hirmus lai?»

«Et oleks mugavam magada.»

«Mitu inimest seal magab?»

«Tädi ja onu.»

«Miks nii läikiv?»

«Sellepärast, et on poleeritud.»

«Ja mispärast sellised ümmargused kõverad toolid?»

Küsimustel polnud lõppu ja imesid oli igas kandis, isegi väljakäigus.

«Ilmars, mida sa seal nii kaua teed?»

«Mina? Ma niisama.»

Poisike avas häbelikult ukse. Ta oli kuus-seitse korda tõmmanud valget nuppu nägusa keti otsas, et näha ning kuulda, kuidas vesi sahiseb ja vahutab.

«Alisel on sümpaatne poeg.»

«Nagu poiss ikka.»

«Kes võinuks arvata, et Alisel läheb nii kehvasti! Milline ränk löök!»

Rūdolfs oli ka tublisti hallimaks läinud, põsed olid pehmemaks muutunud, hääl kaotanud oma kunagise sametise kõla.

«Rūdolfs, ma kardan sulle raskusi valmistada, aga mul pole teist väljapääsu.»

Rūdolfsi näolt ei kadunud südamlik naeratus, ainult ta silmalaud sulgusid ning avanesid.

«Oleksid sa nõus laenama tuhat latti? Selle raha arvel, mida ma kord saan mamma maja eest, see tähendab, minu osa eest.»

«Armas Ernestīne, kust ma sellise summa võtaksin?»

«Ma ei teadnud, et sul pole.»

«Mul muidugi raha on. Nii see pole, et mu ettevõte mulle midagi sisse ei tooks. Aga kui palju ma pean jälle välja andma? Kui mul oleks vabu summasid, annaksin ma sulle mitte tuhat, vaid kaks tuhat latti. Annaksin sulle ilma protsentideta. Aga mul pole. Ei ole!»

«Anna andeks, et olin nii pealetükkiv.»

«Armas õeke, kelleks sa mind pead? Kas sa arvad, et minul pole südant rinnas? Et mul ei ole Alisest kahju?»

«Ma ju ei küsi, kui sul raha pole.»

Rūdolfs läks kirjutuslaua juurde ja võttis väikese portfelli. Ta vaatas sellesse, luges üle kogu seal leiduva raha ja ütles:

«Siin on kakssada. Kõik, mis mul praegu kodus on.»

«Tänan, ma ei võta.»

«Miks sa mind solvad? Ernestīne, see pole tuhandeline. Nõnda palju ma võin. Ma palun sind — võta! Ma palun sind väga!»

«Tänan.»

Silma vaatamata pani Ernestīne raha käekotti ja jättis jumalaga.

«Sa ei jäägi ööseks?»

«Tahan mammat külastada.»

«Mamma rõõmustab kindlasti. Ta ootab nüüd igaüht, kes tuleb.»

Sestsaadik kui Ernestīne Graķis elas, sõitis ta Riiga kord või kaks aastas ja külastas alati ka ema. Ģertrūde oli tublisti vananenud, trepist alla õue läks ta ainult veel harva, kuna jalad olid muutunud raskeks ning kangeks. Ema oli väiksemaks vajunud, rohkem kühmus, riietuski lohakamalt kui varem, tuba ei olnud kaua tuulutatud, kõik näis kulununa ning vanana.

Nähes lävel tütart, Ģertrūde võpatas.

«Sina?»

«Sa ei oodanud?»

«Sa ju ei kirjutanud, et sõidad.»

Ebatavaline oli see, et ema põrmugi ei rõõmustanud. Muudel kordadel oli ta Ernestīnet palju soojemini vastu võtnud. Paar aastat pärast konflikti Gustavsiga püüdis Ģertrūde tõepoolest näidata tütre vastu teatavat jahedust, kuid nad olid sama verd, ja neil vähestel tundidel, mis Ernestīne ema juures veetis, jätkus jällenägemisrõõmu küllaga. Ent täna jutt ei edenenud.

«Noh, kuidas on nüüd Alisega?» küsis Ģertrūde, ilmselt suurema huvita.

Ernestīne jutustas, et ta oli laenanud Rūdolfsilt raha sanatooriumile tasumiseks.

«Teie olete siis nii kehvad?»

Gertrūde silmitses Ernestīnet kummaliselt.

Ilmarsile polnud siin nōnda huvitav kui onu Rūdolfsi juures. Poisike oli paljudest muljetest väsinud ega oodanud õhtueinet ära, vaid uinus.

«Selline vaikne poiss,» ütles Gertrūde.

«Kuidas kunagi.»

«Kui Alisel on nōnda halb, mis siis?»

«Vahest kasvatan siis Ilmarsit mina, kuni jaksan.»

Ernestīne oli juba jutustanud, miks ta oli Ilmarsi enda juurde võtnud.

«Kahju lapsest. Nojah. Aga mis sinna parata! Igal oma saatus. Kes suudaks kōiki kahetseda?» sōnas Gertrūde.

Maganud öö krobelisel diivanil, sōitsid Ernestīne ja Ilmars Grakisse tagasi. Kogu teel ei läinud Ernestīnel ema kummaline käitumine meelest. «Nii see vist on, kui inimene päris vanaks jääb, siis hakkab ta ka endale lähedasi võōraks pidama,» mōtles ta.

Ernestīne ei teadnud, et Gertrūde kapis asus juba pool aastat testament, millega kogu varandus pärast tema surma jäeti ainult kahele lapsele — Neldale ja Rūdolfsile.

Vihelnud Vārtiņši saunas, läks Pēteris kohe koju. Vilis oli küll kutsunud laupäevaōhtul herneid sööma, kuid Pēteris keeldus, sest ta teadis väga hästi, mis herned need on — Vilisele meeldis atskood mängida ja ta vajas vähemalt kolmandat kätt, sest üksnes lombakast Vanagsist talle ei jätkunud. Raha peale mängis neil saunaōhtutel harva keegi ja ka siis oli punkt ainult viis või kümme santiimi väärt, ent Pēterist polnud kaardimäng iialgi paelunud ja ega ta seda korralikult osanudki. Seevastu Vilis oli säärastes asjades meister, ja Pēterisel tuli kogu õhtu jooksul kaotada ja veel kōiksugu pilkavaid õpetusi kuulata.

Pēteris lähenes juba Kōrkjajõele, kui kuulis selja taga kedagi jooksvat.

«Peremees! Perememeke!»

See oli teenijatüdruk Ženija, kes nüüd töötas Apsītel Alise asemel. Kaheksateistkümneaastase tütarlapse oli otsinud Ernestīne, nagu ta oli lubanud. Tema juures käisid naised kogu vallast, ja suuri raskusi ei olnud see valmistanud. Ženija toimetas põllul ja laudas, sees aga tegeles rohkem Lizete. Tema oli nüüd Apsīte perenaine ja jälgis, et Ženijal jätkuks alati tööd. Ženija oli Vārtiņši õues naisega kõnelnud ja võib-olla isegi Pēterist oodanud.

«Miks teie ei öelnud, et te ära lähete?»

«Mis seal öelda.»

«Mina pimedas üksinda kardan.»

«Mis siin karta?»

Pēteris astus ees, Ženija mööda jalgrada järel. Purde juures, mis viis üle Kōrkjajõe, hüüdis Ženija:

«Ma ei näe midagi. Kukun vette. Ulatage käsi, perememeke!»

«Kaks ei suuda sellel purderaasukesel seista. Murdub pooleks.»

Pēterise hääl äkki kähises.

Ženija sōrmed puudutasid Pēterise pihku ja haarasid sellest kõvasti kinni.

«Ai!» kiljatas tüdruk purde keskel tuikudes.

Pēteris tōmbas meelega käega ja Ženija vajus talle peale. Olaga tajus Pēteris rindade pehmust, ja Ženija niisked juuksed puudutasid ta põske.

«No näe.»

Mees ei osanud midagi muud ütelda. Ženija hoidus nüüd Pēterise kõrvale ja astus sellepärast läbi niiske rohu.

«Kas nōnda ei saa jalad märjaks?»

«On juba märjad.»

Taevast helendas kauge põuavälk.

«Millest need põuavälgud tekivad?»

«Elektrist, millest siis muust?»

Koer haugatas, kuid lähenejaid ära tundes niutsus häbelikult.

«Esmaspäeval peab minema Simsonsi juurde vilja peksma.»

«Mulle meeldib masina juurde minna. Igas talus on isemoodi. Ōhtuti võib isegi lusti lüüa.»

Pēteris oli teab miks Ženijaga kaasa läinud redelini, mis oli asetatud maja otsa juurde just akna kõrvale.

«Kas seal üleval ei hakka öösel külm? Tuleks ehk alla tuppa kolida?»

«Ei. Mul on kuum veri.»

«Noh, siis küll . . .»

«Head ööd, perememeke!»

«Head ööd!»

Päikese ja vihma käes pragunenud redelipulgad paindusid Ženija raskuse all ja Pēteris hoidis neid tahtmatult kinni. Seelik lehvis vastu nägu, hämaruses välkusid Ženija nōtked sääred.

Seisnud viivu õues, läks Pēteris majja. Kōögis istus ema laua ääres. Akna kahvatus valguses kerkisid esile tema pea ja õlad.

«Kuhu sa nii kauaks jäid?»

«Mis kaua see oli?»

Pēterisele ei meeldinud, et ema läbi akna nägi, kuidas ta Ženijale head ööd soovis. Pēteris otsis kobades hapatisepoti, jõi ja läks tuppa, kõvasti ust sulgedes.

Ema oli pannud puhta palaka, see puudutas ihu jahedalt ning meeldivalt. Aga uni ei tulnud. Miks Ženija talle järele jooksis,

käe ulatas, kõrval kõndis ja redeli juures viivitas? Oleks ta tahtnud, et tema ... Pēteris kartis edasi mõtelda. Talle meeldis see reibas tütarlaps juba esimesest päevast, hiljem tahtis ta teda sageli vaadelda, mitte kunagi polnud ta Ženijale ütelnud karmi sõna. Tegi too seda täna õhtul tõesti meelega? Kutsus, aga tema, mühakas, ei taibanud?

Pēteris ei tahtnud uskuda, et Ženija on nõnda üleannetu. Aga vahest mõtles ta oma tütarlapsearuga midagi hoopis tõsist? Kuid Pēterisele meenus kohe Alise. Pēteris kujutles oma naist lamavana, sissevajunud põskedega, palavikuliste silmadega, ja koos süütundega valdas teda nii kibe kaotusetunne, et rinnas midagi pigistas ja hingamine katkes. Ei, seda ta ei tee. Oma nooruses oli ta harjunud naiste ahvatlusest võitu saama ja suutis seda ka nüüd. Päris aruta ta ju veel pole. Kui Alise sureb, siis on teine asi. Majapidamises pole võimalik naiseta läbi saada, Ilmarski vajab kedagi ema asemel, tahes-tahtmata tuleb abielluda. Kui Ženija siis veel tuleks ...

Ja äkki tahtis Pēteris nii väga Ženija juures olla, et pea hakkas ringi käima. Ta tõusis voodis istuli, tõstis jalad üle ääre ja mõtles kaua, mida teha. Võib-olla ronida juba täna õhtul üles tema juurde? Enne poleks seda ju sugugi võinud. Ema oleks läbi akna näinud. Ilmaaegu ta seal ei istunud. On hakanud vahest midagi märkama? Praegu aga magab ta kindlasti esimest und ega kuuleks midagi. Nemad Ženijaga kõneleksid ainult muidu niisama, mitte rohkem.

Pēteris tõmbas püksid jalga ja hiilis kikivarvul kööki.

«Sina, poeg?»

Pēteris võpatas.

«Sa ei maga?»

«Kuhu sa lähed?»

Pēteris neelatas.

«Mis sa pärid? Oma asjale.»

«Kas peab siis välja minema? Siiasamasse ämbrisse ei või?»

«Mis sa nüüd!»

«Poeg!»

«Mis sul vaja?»

«Ma ütlen sulle, poeg, jäta tema rahule! Oota, kuni üks lõpeb, ja siis. Muidu on näotu. Hirmus näotu.»

«Kuidas sa võid siin ...»

Pahameel nööris kurku, Pēteris tõmbas ukse lahti, astus välja ja jäi seisma. Jahe sügisene õhk tungis särgi alla, niiske maa pani jalad värisema. Tusk vaibus peagi, külm pani lõdisema ja Pēteris pöördus tuppa tagasi. Ema ei lausunud sõnagi, ainult oigas, nagu valutaks tal midagi rängalt.

Pēteris ei saanud veel kaua und. Vähehaaval valdas teda

selline haledus Alise, iseenda ja ka Ženija vastu, et hakka kas või nutma.

Ja alles hommiku eel, vajutanud habemetüügastega kaetud põse kulunud padja vastu, langes ta märkamatult rahutusse unne.

Ühel päeval tuli Ernestīne juurde proua Vinters. Vanadusele vaatamata juhtis ta ikka veel oma poja, praegu juba kindrali majapidamist. Kõigepealt küsis ta, kuidas Alisel läheb, siis aga üpris ootamatult, kui vana on Ernestīne ema. Ernestīne vastas, et kaheksakümmend kolm aastat, ja alles siis jutustas proua, et Riiast helistas Ernestīne vend ja palus ütelda, et emakesel olevat väga halb ja et sõitku õde nii ruttu kui võimalik, sest ema tahtvat veel näha kõiki oma lapsi. Sooritanud oma ülesande nõnda taktiliselt, proua Vinters lahkus. Ilmudes kohale isiklikult, oli ta oma üürilisele osutanud sel tõsisel silmapilgul suurt au.

Ernestīne tahtis veel jõuda pärastlõunasele rongile, sellepärast palus ta käskjalg Vērdiņšit, et see viiks teda tasu eest jaama. Teel tegid nad kõrvalepõike ja jätsid Ilmarsi Apsītele.

Kui Ernestīne saabus pruuni puumajja, oli ema juba surnud. Parajasti oodati Rūdolfsit, kes oli sõitnud puusärgi ja suririiete järele.

Tuli preili Papenbach, väheldane peen vanapoolne naistерahvas, kes elas kõrvalkorteris, ja jutustas nüüd, kuidas kõik oli juhtunud. Juba ammu oli neil mõlemal kadunuga kokku lepitud säärane kord — kui vanaprouale oli vahel midagi vaja, kas kutsuda proua Nelda või tuua midagi poest, siis koputas ta kepiga seinale. Viimasel ajal oli preili Papenbachile antud ka võti, et iga kord ei tarvitseks häirida proua Neldat. Ja nõnda oli preili Papenbach möödunud ööl kella ühe paiku ärganud — tundus, et seinale koputati. Päris kindel ta selles ei olnud, kuid tõmbas kohe hommikukleidi selga, võttis võtme ja tuli vaatama. Oli süüdanud tule ja näinud, et proua on voodis kuidagi kummaliselt kõveras. Ta oli juurde astunud ja küsinud: «Proua Balode, kas teil on halb?» Õnnetu oli tahtnud nagu pead keerata, kuid ei olnud jaksanud. Siis jooksis preili Papenbach kohe proua Nelda juurde. Kutsuti kohale arst, kuid see ei andnud enam mingit lootust. Kõnelda pole vanaproua enam suutnud. Kas ta omakseid ära tundis või ei, seda pole konstateeritud. Ja nõnda oli proua täna pärast lõunat kell pool viis kustunud. Silmad oli kinni vajutanud proua Nelda.

«Nii et ta ei rääkinud midagi?»

«Ei. Absoluutselt mitte sõnagi.»

Sealsamas kõrval seisis Nelda ja kuulas kõnelust pealt. Ta vaatles Ernestīnet ja langetas silmad. Ernestīne tundis seda

pilku. Nõnda oli Nelda teinud juba lapsepõlves, kui ta tabati luiskamiselt.

«Tule minuga pisut kaasa,» sõnas Nelda pärast hetkelist kõhklemist, viis Ernestīne oma korterisse, ja mõeldes, et tema poolt öeldava mõju on niiviisi suurem, pani ta õe istuma üpris kulunud, ragisevasse tugitooli.

«Mis puutub ema viimast soovi, siis oli see Rūdolfsi mõte. Tema tahtis, et sa oleksid juures, kui testament avatakse.»

«Ema laskis testamendi teha?»

«Jaa.»

Ernestīnele tundus Nelda käitumine järjest kahtlasemana.

«Sa tead, mis testamendis on kirjutatud?»

«Mina pole seda lugenud.»

«Aga midagi siiski tead?»

«Mina ei tea midagi. Kõike seda aitas emal korraldada Rūdolfs. Kui seal on midagi, mida vaja pole, siis mina pole selles süüdi. Võin ainult seda ütelda, et ma pole mamma eest hoolitsemise pärast nõudnud midagi rohkem kui teised ega ole mammat ka kuidagi mõjutanud.»

Praegu, kus ema lamas oma voodis alles täielikult jahtumatuna, oli Ernestīnel vastumeelt midagi lähemalt pärida. Ta tõusis ja väljus.

Ilmus Rūdolfs, embas ja suudles Ernestīnet ja kuivatas taskurätiga silmi. Siis mõlemad vanemad naisterahvad pesid ja riietasid surnut ja asetasid ta Rūdolfsi kaasabil puusärki. Mustas surikleidis, lauluraamat rinnal, lebas Ģertrūde oma igaveses majas ja küünalde valgus peegeldus ta tardunud näol, muutes selle pidulikult võõraks.

Rūdolfs oli kutsunud ka kirikuõpetaja. Väheste sõnadega aitas see surnul jumalaga jätta oma armsate laste ja leinamajaga, kus ta oli oma elu mööda saatnud pühitsetud töös, armastuses ja hoolitsemises oma lähedaste eest. Siis asetati puusärgile kaas, kanti see mööda kitsast treppi alla õue ja viidi kabelisse.

Hilja õhtul, kui kõik oli toimetatud, pöördusid surnud Ģertrūde lapsed tema tuppa tagasi.

«Täname meie jumala rahusse läinud emakest tema armastuse ja hoolitsemise eest,» lausus Rūdolfs ja langetas palvetamiseks pea.

Siis läks ta kapi juurde, soris seal natuke, leidis suure kinniliimitud ümbriku, avas selle, võttis testamendi välja ja laskis selle ette lugeda õepojal Emīlsil, kes oli parajasti Lauce sanatooriumist kohale sõitnud.

«Esimene väljavõte Riia notari Jānis Visockise aktide raamatust tuhande üheksasaja kolmekümne... aastal. Lehekülg 47 ja 48, nr. 72.

Tuhande üheksasaja kolmekümne... aasta 3. oktoobril ilmus

minu, Riia notari Jānis Visockise kontorisse Riias Aspāsija bulvaril...»

«Oota! Mis kuupäeval?» hüüdis järsku Rūdolfs, kelle näolt kadus saatusele alistuv ilme.

«Kolmandal oktoobril.»

Rūdolfs pani prillid ette ja veendus, et daatum oli õigesti ette loetud, võttis siis õepoja käest testamendi ja luges selle ise kiiresti läbi, nagu poleks see dokument õige. Lühikeseks viivuks venisid ta huuled pikaks, asetusid siis jälle õigele kohale, ta heitis pilgu Neldale ning Ernestīnele ja andis siis lehe Emīlsile, et see edasi loeks.

Emīls luges ühetooniliselt kantseleilikke fraase täis tuubitud teatist, ja Ģertrūde lapsed said teada, et annulleeritakse üks eelmine testament ja kogu ema liikuv ja liikumata varandus tuleb jagada kolme ühesuurusesse ossa.

Nelda ei suutnud üllatust varjata, aga Rūdolfsi näost võis lugeda üksnes leebust ja leina surnu pärast.

Alles matusepäeval tunnistas preili Papenbach, et kaks nädalat enne surma oli vanaproua koputanud ja palunud, et toodaks voorimees. Proua Nelda pole kodus olnud ja preili Papenbach ei ole aimanudki, et selline juhus oli välja otsitud eelnenud kavatsusega. Siis oli vanaproua preili Papenbachi toel ja saatel trepist alla läinud ja lasknud sõita notari juurde. Proua oli veel kartnud, kas teel juhuslikult ei kohta härra Rūdolfsit, ja käskinud voorimehel selja taga klapi üles tõmmata. Kontorisse pole preili Papenbach sisse läinud, vaid oodanud väljas ja seda, mida testamenti kirjutati, ei ole ta teadnud. Proua oli tal rangelt keelanud sõidust kellelegi kõnelda.

«See sündis kohe pärast Ernestīne külaskäiku,» ütles Nelda.

«Jah,» ohkas Rūdolfs, «see testament viis mamma hauda.»

Ja Nelda ja Rūdolfs vaatasid Ernestīnele tähendusrikkalt otsa.

SININE LINN

Kõik kolm Ģertrūde pärijat olid ühes meeles, et pruun puumaja tuleb müüa võimalikult kiiremini. Nelda soovis mõne aja kergemini hingata ja võib-olla isegi veel abielluda, Rūdolfsil oli vaja kaubakäivet suurendada, aga Ernestīne lootis Alise terveks ravida ja oma vanaduspäevi kindlustada. Pikemalt puiklemata võttis Rūdolfs asja korraldamise enda hooleks.

Kohe pärast matuseid sõitis Ernestīne koos Emīlsiga Laucesse Alise juurde.

«Ma ei luba seda raha enda peale kulutada!» protestis Alise.

«Ära räägi, laps!»

«Ei! Mitte mingi hinna eest. Ma tahan koju.»

«Sinna, nende juurde?»

Alise palus korduvalt, et ta sanatooriumist välja võetaks, ja püüdis veenda, et pole mõtet siin kauem lesida. Ja kuna Ernestīnel enam rahalisi vahendeid polnud ega võinud ka teada, millal maja müüakse, läks ta arstiga rääkima.

«Praegu kopsudes midagi kardetavat pole. Vahest tuleb vaheldus kasuks. Harjunud kodused olud, laps, mees, lähedaste inimeste muretsemine ning hoolitsus, see kõik võib mõjuda positiivselt,» otsustas doktor Vītols.

Nõnda kõneles ta alati, kui aimas omaste rahakotis tiisikust.

Jõudnud Graķisse, hakkas Ernestīne korraldama.

Endises moonakate majas oli kaheksast korterist ikka mõni vaba, sest proua Vinters nõudis niisama suurt üüri kui linnas.

«Kas ta ei levita batsille?» küsis proua, kui Ernestīne palus Alisele tuba.

«Tal veel polegi batsille.»

«Mis te räägite! Kuidas võib tuberkuloos olla ilma batsillideta?»

«Arst ütles, et tema pole kardetav. Küsisin seda nimelt lapse pärast.»

«Ja miks teie teda enda juurde ei võta?»

«Meie oleksime liiga kokku surutud. Ja minu juures käib alati inimesi, aga tema vajab rahu.»

«Kui ta mul üürnikķe eemale ei peleta?»

Ernestīne mõistis, et ta peab vaikima.

«Noh, hästi. Ainult soovist aidata annan ma teile selle toa. Aga üksnes selle tingimusega, et ta haigemaks ei jääks. Niipea kui mõni tuleb kaebama, et Alise kõhib või muud taolist, siis ei saa ma teda teistele koormaks enam siin pidada. Kas mõistsite?»

Ernestīne mõistis, tänas ja maksis üüri kuu eest ette.

Seejärel läks ta Dronise juurde, helistas Emīlsile ja nad leppisid kokku päeva suhtes, millal võib Aliset sanatooriumi sõiduautoga Graķisse tuua. Sanatooriumi oli teda viinud Pēteris hobusega. Nüüd poleks Alise šellist reisi ilma halbade tagajärgedeta talunud. Puukuuris seisis veel raam, millel kunagi oli maganud Gustavs. Ernestīne palus, et Langstiņš seda pisut parandaks ja valmistaks samuti uusi pinke.

Kui tuba oli korras, võttis Ernestīne Vērdiņšilt hobuse ja sõitis Apsītele Ilmarsile järele. Ta kartis, et poisike on jälle liiga kasimatu ja Alise erutub, kui ta säärast näeb. Kuid Ilmars nägi parem välja, kui ta oli oodanud. Sestsaadik kui Apsītel

töötaš Zenija, oli Lizetel rohkem aega poisikesega tegelemiseks. Teda oli puudutanud ka see, et Ernestīne oli tookord Ilmarsi Graķisse viinud. Nüüd püüdis ta tegudega näidata, et oskab oma pojapoega ise kasvatada.

«Siis võetakse mu tibuke jälle ära?» lausus ta pahameelt ületades nukralt, kui Ilmars vankrisse tõsteti.

Pēteriski polnud rahul.

«Võiks ju siiasamasse jääda.»

«Mina teda ei võtaks, kuid Alise pärast on see vajalik. Kui laps ei viibi tema juures, siis Alise alati närveerib.»

«Kui arvad, et nii on parem, mis siis minul.»

Ernestīne juba ergutas hobust, kui Pēteris küsis:

«Mis päeval ta siis tuuakse?»

«Alise või? Reedel.»

Ernestīne sähvas hobusele, et jõuda Apsīte õuest rutem välja.

«Mida onu Arturs teeb?» küsis poiss huviga.

«Miks sa ei küsi midagi ema kohta?»

«Ema kohta ma küsin pärast seda.»

«Ja mida sa siis küsid?»

Ilmars sattus segadusse. Siis hakkas Ernestīne jutustama, kuhu Alise elama asub ja kuidas talle on tuba korraldatud.

«Kas ta kardinad ka saab?» küsis Ilmars.

«Saab. Need paneme me mõlemad üles. Sina aitad mind. Ja pärast toome jõe äärest meiusid.»

«Kas kalmuseid ka toome?»

«Kalmuseidki võime tuua.»

Nõnda valmistas Ernestīne Ilmarsit vähehaaval kohtumisrõõmuks.

Kokkulepitud päeval toodi Alise kohale juba hommikupoolikul. Emīlsi poolt toetatuna ronis ta mustast limusiinist ettevaatlikult välja ja läks Ilmarsi juhtimisel oma toani. Ta oli viimasel ajal lamanud, peaaegu täielikult oma jõu kaotanud ja istus kohe.

«Siin ma siis elaksin?»

«Jaa.»

«Emake . . .»

«Pole midagi, laps. Siin on sul hea. Vähemalt parem kui seal.»

Alise taipas, et ema kõneles Apsītest.

Ernestīne ei olnud veel jõudnud lõunat valmistada ja püüdis keelitada Emīlsit ja autojuhti ootama, kuid mõlemad vabandasid ajapuudusega.

«Noh, noormees! Sõida kaasa!» kutsus autojuht Ilmarsit.

Poisike kõhkles.

«Roni sisse! Me sõidutame sind natuke,» õhutas ka Emīls. Ilmars viidi kuni veskipaisuni ja lasti siis välja. Kuigi

sõit oli lühike, oli see siiski imetore, nii et poisikesele muutus ema sanatooriumist tagasitulek tõeliseks pidupäevaks.

Kui lõunaaeg kätte jõudis, läksid Ilmars ja Ernestīne mööda kitsast koridori Langstiņši uksest mööda Alise tuppa. Poisike kandis taldrikuid ja lusikaid, Ernestīne toitu.

«Ettevaatust!» hoiatas Ernestīne, sest äratallatud telliskivipõrandal võis kergesti kukkuda.

Kuid Ilmars sooritas oma ülesande suurima vastutustundega ja kõik toimus viisipäraselt.

«Mul on nii hea!» ütles Alise Ilmarsile ja Ernestīnele vaadates.

Pühapäeval tuli külla Pēteris, tõi kaks kotti kartuleid, sea rinnatüki ja kausitäie võid. Tuppa tulles sirutas ta argselt Alisele käe ja istus voodi ette toolile.

«Noh, kuidas siis on?»

«Pole viga, hästi.»

Pēterisel oli raske kõnelda.

«Ega ma midagi säärast ei tunne, ainult jõudu pole.»

Pēteris heitis pilgu kardinatele akna ees ja väljaõmmeldud laudlinale, vaatles lauajalgu, mis olid kokku löödud lihtsatest katuselattidest, silmitses ka oma käsi, saapaid ja põrandariiet voodi juures.

«Jah . . . Oleks vaja noori männikasve.»

«Neid kevadel ju saab.»

«Raudrohi puhastab ka rinda.»

«Mul ju kõha pole.»

«Tuba on samuti vaja alati kadakatega suitsutada.»

Alise hakkas pärima tööde kohta Apsītel. Pēteris kõneles, et ta peksis tänavu täpselt niisama palju vilja kui Brūveris. Seda oli ta juba sanatooriumi kirjutanud, aga Alise oli nõus, et Pēteris jutustas ja tundis sellest rõõmu. Siis tuli järg kartulite, peetide, lehmade ja sigade kätte.

«Kuidas emaga?»

«Mis temal viga.»

«Ja missugune see tüdruk on?»

«Polé viga.»

«Töökas?»

«Ei või midagi laita.»

Pēteris vaatas jälle kardinaid, laudu ja oma käsi.

«Jah. Kui sa nüüd terveks jääksid. Küll siis . . . Kõik muu juba . . .»

Pēteris tõusis toolilt.

«Kas tuled tuleval pühapäeval jälle?»

«Võin sõita küll.»

«Ära sõida, kui aega ei ole.»

«Igal nädalal ju . . . Noh nii!»

Ulatanud kohmetult oma kõva, tööst karmi käe, Pēteris väljus.

«Ilmars, mine papat saatma! Vaata, kuidas ta minema sõidab.»

Poisike jäi tammudes ukse juurde.

«Ma ei taha.»

«Miks?»

Ilmars vaikis viivu, enne kui pomises:

«Vanamamma ütleb, et papa pole hea inimene.»

Alise jahmatas.

«Kellele ta seda ütles? Sulle?»

«Ei.»

«Kellele siis?»

«Ütles ühele tädile.»

«Nõnda ei tohi oma isast rääkida, pojuke.»

«Kuidas vanamamma tohib?»

«Tema ei mõelnud sugugi nii.»

«Miks ta siis nõnda ütles?»

Kui Ernestīne sisse astus, heitis Alise emale ette:

«Kuidas sa võid lapse juuresolekul nõnda kõnelda? Pēteris on hea inimene.»

«Mida ta on sinu heaks teinud?»

«Ta pole halb.»

«See, kes teise hauda saadab, pole hea inimene.»

Ernestīne veendumus oli paindumatu.

«Mind pole keegi . . . Olen ise kõiges süüdi!» hüüdis Alise.

«Seda on kõige kergem ütelda.»

Tolle külaskäigu järel tõusis Alisel mõnda aega temperatuur, ta magas halvasti ja tundis end erutatuna.

Ilmarsi sõber Arturs ilmus nüüd koju ainult pühapäeviti, kuna ta oli kaubelnud enda rehepeksumasina juurde allalaskjaks, ja poeg veetis suurema osa päevast Alise juures. Artursilt oli ta saanud kimbu «Atpūta»* numbreid, mida ta hoolega lehitses ja neist pilte vaatas.

«Meil tuleb tänavu talvel lugema õppida,» ütles Alise.

«Ma juba oskan.»

«Sa oskad? Miks sa siis ei loe?»

«Mul on vaja uut trükki.»

Ilmars võttis ajakirja, lehitses kuulutusi, otsis suuremaid, ladina tähtedega trükituid ja luges:

«Müüa tapeete . . . Saada kruusa . . . Noor obune.»

«Hobune, mitte obune.»

«Aga siin on «o»!»

* «Atpūta» («Puhkus») — Riias ilmunud kirjanduslik ja populaarteaduslik illustreeritud ajakiri. (Tõlkija.)

Alise oli üllatatud. Ilmars oskas tõepoolest tähti veerida.
«Kes sind lugema õpetas?»
«Ise õppisin.»
«Ise sa ei saanud õppida. Vanamamma aitas sind.»
«Mitte vanamamma.»
«Kes siis?»
«Arturs.»
«Arturs?»
Järgmisel pühapäeval kohtas Alise noormeest juhuslikult koridoris. Arturs teretas ja Alise ulatas käe.
«Meie oleme nüüd naabrid.»
«Kukkus nii välja.»
«Teie töötate peksumasinal?»
«Jaa. Minu eelkäija laskis käe trumlisse ja nõnda ma . . .»
«Taeva pärast! See on siis ju kardetav töö.»
«Tähelepanelik peab olema.»
Arturs avas juba oma ukse.
«Aitäh, et õpetasite Ilmarsi lugema.»
«Mis ma seal suurt õpetasin. Tema ise.»
Uks sulgus.
Mõni tund hiljem, kui oli vaja lõunat süüa, ütles Ernestīne:
«Ilmars, kutsu Arturs lõunale!»
«Kas ta sööb meie juures?» imestas Alise.
«Tema tappis täna hommikul mul kana ära. Ja poleks viisakas teda mitte kutsuda.»
Ilmars tuli tagasi.
«Kas tuleb?»
«Tuleb. Tõmbab ainult teise särgi selga.»
Kanapuljongit rüübati vaikides, krõbistati praadi, vahetati mõni sõna selle sügise kauni, päikesepaistelise ilma üle, selle heast mõjust tervisele, aga mustikakisselli süües tegi Arturs juttu Kõrkjaorust, kus ta oli hiljuti vilja peksnud.
«Olime ka teie talus.»
«Kuidas seal praegu on?»
Arturs ei vastanud kohe.
«Mina ei suudaks kogu elu seal elada.»
«Miks?»
«Kas teie suudaksite?»
«Niipea kui ma jälle jaksan tööd teha . . .»
Arturs silmitses Aliset tähelepanelikult ja pöördus siis kõrvale. Kasutades järsku siginenud vaikusehetke tõusis ta püsti, tänas lõuna eest ja läks oma tuppa sellise ilmega, nagu oleks ta midagi sinna unustanud.
Vestlus oli katkenud liiga ruttu ja ilma mingi põhjuseta.
«Säärane ta kord juba on,» ütles Ernestīne.

Kui Alise sanatooriumist ära toodi, näis lootus tema paranemisele tuule käes loitleva küünlaleegina, keegi ei lootnud sellele kindlalt, ei Ernestīne, ei Pēteris ega ka Alise ise. Kõik valmistusid vaikides kõige halvemaks. Ent sündis ime — Alisel hakkas parem. Temperatuur vähehaaval langes, kuigi väga aeglaselt, ja juhtus selliseidki päevi, kus Alise tundis end täiesti tervena, ei väsinud kuni õhtuni ja soovis järjest enam midagi teha. Paar korda läks ta kauplusse ja postiagentuuri, jalutas kalmistuni ja külastas isa hauda.
Saabusid jõulud. Ernestīne palus, et Arturs tooks metsast kuuse. Noormees kinnitas selle jala külge ja asetas Alise tuppa.
«Kas teie ka kuuse süütate?»
«Ei.»
«Tulge meie juurde!»
«Mis ma teid ikka segan.»
Alise oli Artursit palunud viisakuse pärast ja too keeldus viisakuse pärast.
Alise ehtis kuuske koos Ilmarsiga ja hakkas Pēterist ootama. Oli kokku lepitud, et ta sõidab pühal õhtul siia. Alise ei tahtnud, et Ilmars isast liiga võõrduks. Pimedus jõudis kätte, kuid Pēterist veel polnud. Möödus veel paar tundi, Ernestīne pani toidu lauale.
«Vahest ootame veel,» tähendas Alise.
«Kui kaua sa ootad?»
Söödi õhtueinet, pesti nõusid.
«Kas me kuuske ei süütagi?» kaotas Ilmars kannatuse.
«Süütame. Ainult ootame veel papat.»
«Tema ei tulegi.»
«Kust sa tead, et ei tule? Oota, laps, kannata veel natuke.»
«Meil polegi teda nii väga vaja. Eks?» segas Ernestīne vahele.
Ilmars ei vastanud. Teda oli juba õpetatud vaikima, kui teised tema isast kõnelesid.
«Ma palun sind!» hüüdis Alise hoiatades.
Ernestīne ainult ohkas, tõusis ja võttis poisikesel nööbist kinni.
«Mine, Ilmars, süüta kuusk!»
Alise tõttas kaasa, sest oli ohtlik lasta poisikest tuletikkudega üksinda tegelda.
Hetke pärast tuli tuppa ka Ernestīne.
«Kas mäletad viimast kuuske, kui me olime veel üksi?»
«Missugust sa mõtled?»
«Aastal enne su pulmi.»
Kõik kolm vaatlesid põlevaid küünlaid. Vaikis isegi Ilmars. Äkki koputati uksele.
«Pēteris! Viimaks ometi!»
Alise kargas toolilt püsti.
«Ära mine! Las Ilmars läheb. Mine, Ilmars, lase sisse!»

«Ma kardan.»
Poisike aimas midagi.
«Palun, palun!» hüüdis Ernestīne.
Nüüd taipas ka Alise. Ema oli valmistanud üllatuse. Uks avanes ja sisse astus kasukas mees lopsaka linadest habemega, kott õlal. Ilmarsil jäi hing kinni ja ta pigistas kõvasti Alise kätt. Ta polnud millalgi näinud jõuluvana, vaid sellest ainult kuulnud, sest Apsītele ei olnud see veel iialgi ilmunud.
Esimesel hetkel ei tulnud Alisele sugugi pähe, et see võiks olla Arturs, too kummaline, kinnine inimene näis selliseks moondumiseks nii kaugena ning kujutlematuna.
«Kas siin elab lapsi? Kas mind oodatakse?»
Ilmars kahvatas. Puhkiv hääl ei tekitanud temas vähimatki kahtlust. Iha ime ja mänguasjade järele oli nii suur, et kõik tundus tõelisena, mis siin toimus.
Ilmars luges oma laulukese. Alisegi oli sunnitud meenutama salmi, mille ta oli Ilmarsile jäneste ja kapsaste kohta õpetanud, aga Ernestīne hakkas laulma «Oh kuusepuu» ja Alise ning Ilmars ühinesid temaga.
Ilmarsile tõi jõuluvana kolm muinasjuturaamatut, lennuki, mille võis paberist välja lõigata ja seejärel kokku liimida nagu «ehtsa», ja uued soojad vildid. Raamatu said veel ka Alise ja Ernestīne, peale selle sukki ja taskurätte.
«Kuhu jõuluvana sõidab?»
«Teiste heade laste juurde.»
«Millal sa selle välja mõtlesid?» küsis Alise vaikselt Ernestīnelt, kuni Ilmras kingitusi vaatles.
«Mis siis on?»
Hetke pärast ütles Ernestīne:
«Ilmars, kas sa ei kutsuks ka oma sõpra kuuse juurde?»
«Artursit? Kohe.»
Poisike vedas Artursi käekõrval kohale ja jutustas täie suuga jõuluvanast.
«Kahju, et sa teda ei näinud.»
«Kahju küll,» nõustus Arturs.
Pēteris ei tulnudki sel õhtul.

Elvīra oli juba ammu ema külla kutsunud ja Lizetele tundusid sobivaima hetkena just jõulud. Kogu sügise valmistus ta Riiga sõitmiseks ja oli nüüd lõpuks sõidu ette võtnud. Pühade laupäeva hommikul viis Pēteris ta jaama ja seisis rongi kõrval, kuni ema vagunisse ronis.
«Ela nüüd, poeg, need kolm päeva ausasti, mil mind kodus pole. Küll sa tead, mida ma mõtlen.»
«Just nagu mõni säärane . . .» vihastas Pēteris ja läks hüvasti jätmata tagasi ree juurde.

Koju sõites ta hobust ei sundinud, vaid lasi teda sammu käia. Tegelikult oli Pēteris pühad juba vastu võtnud ja teadis, et täna ta enam muud ei tee. Seejuures ta arusaamatul kombel pisut kartis koju tagasi pöörduda — teda viis segadusse mõte, et nad on Ženijaga kolm päeva Apsītel kahekesi.
Sellest sügisõhtust saadik, kui nad tulid koos saunast ja Pēteris tahtis pärast seda toalakka ronida, püüdis ta end näidata Ženija vastu ükskõiksena. Kuid Ženija nähtavasti aimas, mida ta tõeliselt mõtleb. Kui Lizetet juures ei olnud, naeratas Ženija meelega, vahel kõneles ta temaga nagu noormehega, vahel pilkas lausa häbitult: «Peremeheke, olge nüüd nii armas ja andke mulle sõnnikuhark!» — «Peremeheke, kas teil pole minust sugugi kahju, et lasete mind üksinda vett kanda?» Pēteris mõistis, et sellest ei saaks midagi välja tulla ka siis, kui Alise kord sureks, sest Ženija oli tema jaoks liiga noor. Kakskümmend aastat on suur vahemaa, siiski leidub mehi, kes võtavad endale veel nooremaid naisi. Ja kas tema oma kolmekümne üheksa aastaga on juba mõni tudike? Meenutades aega, mil Pēteris oli pilku heitnud Alisele, imestas ta nüüd isegi selle austuse üle, mida ta tundis oma väljavalitu vastu. Tollal tahtis ta Aliset säästa, teda raske töö eest hoida, ta kartis teda isegi tugevamini puudutada, kuni nad polnud abiellunud. Seevastu oli praegu hetki, millal ta end ainult vaevu valitses, et mitte haarata Ženijat otsekui pihtide vahele. Öösiti oli uni rahutuks muutunud. Vahel joovastavast unest üles ärganud, ei suutnud Pēteris kuni hommikuni uinuda ja püüdis kuulatada, kas seina taga ei nagise Ženija voodi. Ženija magas nüüd Lizete eesriide taga. Ema oli enda oma lasknud tuppa tuua, aga laud ja Ilmarsi voodike olid pööningule viidud, sest tuba oli nii väike, et neile seal enam ruumi ei jätkunud. Alles selle aja paiku, kui Ženija tõusis ja läks lehmi lüpsma, suikus Pēteris lühikesse unne. Puhkust sellised ööd ei pakkunud ja vahel tundis ta end pärast seda kogu päeva jooksul kuidagi uimasena.
Lõunaks oli Ženija keetnud kartuliputru. Ta valas kruusi sooja, äsja lüpstud piima ja tõi kaks taldrikut. Ta istus ka laua äärde, ja mõlemad sõid vaikides. Pēteris ei vaadanud Ženijale. Tundus, et niipea kui ta vaatab, ei suuda ta ennast enam vaos hoida ja juhtub midagi. Ja hirm, et Ženija võiks tema siis välja naerda, eemale tõmbuda ja põgeneda, sundis Pēterist ettevaatusele. Ent veel enam ehmatas ja pani isegi tarretama mõte, et pärast seda tuleks tal kõnelda Alisega ja nõuda temalt lahutust, paljastada kogu maailmale oma kirglikkust, mis südamepõhjas tundus talle millegipärast ohtlikuna ja isegi häbiväärsena. Kuivõrd ta öösiti ja oma ärkveloleku unelmates oli kindel ja veendunud oma tunnetes Ženija vastu, siis nüüd, mil lähenes

hetk, kus ta võiks neile voli anda, tundis ta üha suuremat kimbatust.

«Noh, ole tänatud. Puder on saanud hästi rasvane,» lausus ta lõpuks.

«Teile maitses?»

«Mis sel siis viga?»

Pēteris tõstis esimest korda silmad.

Ženija naeratas. Pēteris tõusis ja läks tuppa.

Ei! Seal polnud enam midagi targutada. Käigu kõik kuradile! Ženijaga oleks elu hoopis teistsugune kui Alisega. Naiseema hõõrus tookord nina alla, et ta abiellub Alisega raha pärast. Võtku nüüd tont kõike seda raha! Kümme aastat on juba möödas, aga kus see on? Alisest pole tõtt-öelda enam mingit eluinimest, ei saa temast enam kunagi ka mingit töötegijat. Ja kui kaua võib siis nõnda vastu pidada nagu praegu? Kogu elu läheb lõplikult rappa.

Paar tundi voodis viselnud, pani Pēteris poolkasuka selga, võttis väikese kirve ja läks metsa. Kaua sumas ta läbi lume, kuni leidis väga ilusa kuuse, neli jalga pikk, ühtlaste lopsakate okste ja tumedate okastega.

«Nii nägus kuusk!» tundis Ženija vaimustust.

«Ahhaa!» rõõmustas Pēteris oma edu üle.

«Jätke, peremeheke, see koju! Ärge viige mõisa!»

Juba ammu oli Pēteris kõhelnud — sõita või mitte sõita täna õhtul Alise ja Ilmarsi juurde. Kuni Alise haige oli, tundis Pēteris end tema läheduses alati ebamugavalt, otsekui oleks ta tema vastu patustanud, või ka mitte, samuti ei teadnud ta, mille üle õieti kõnelda. Kui seal oleks ainult Alise Ilmarsiga kahekesi, sõidaks ta kindlasti, aga vahele segas, kuulas pealt, vaatas ja hindas selja taga kõik ümber naiseema. Ja ainult muigas mürgiselt, kui Pēteris ei ütelnud midagi nõnda, nagu tahtnuks tema. Poega ka ässitati isa vastu, aina pahandused. Ženijaga võis kõnelda ka homme või ülehomme, aega oli veel küllalt. Nõnda oli ta metsas mõtelnud. Aga kui nüüd Ženija ise juttu alustas, et ärgu viigu kuuske ära, otsustas Pēteris ainsa silmapilguga:

«Siis ma ei sõidagi.»

«Kuidas? Jääte koju?»

«Mis sealgi!» lõi Pēteris käega.

Ženija muutus järsku tõsiseks. Küllap ta taipas. Noh, taibaku. Nagunii tuleb kord kõnelda.

Pēteris otsis üles mõned eelmisest aastast järele jäänud küünlad, kuid ei suutnud leida küünlajalgu. Kapp oli veel Alise asju täis — pluuse, naiste pesu ja muud sellist pudi-padi. Pēterisel tuli tublisti tuhnida, enne kui ta leidis kätte kastikese kuuseehetega. Sealjuures oli tal säärane kõhe tunne, nagu silmitseksid teda Alise tühjad kleidid.

Kinnitanud kuuse jala külge, tahtis Pēteris Ženijat oodata, kuid tüdruk askeldas täna õhtul liiga kaua laudas, ja Pēteris otsustas ise kuuske ehtida. Pēteris asetas oksliku puukese köögis lauale ja hakkas sellele riputama klaaskuule ja paigutama küünlaid. Pēteris ei mäletanud, et ta oleks seda kunagi teinud, ja tal oli pisut häbi, et ta tegutseb nagu mõni laps või naishing.

Ženija tuli seasöögi ämbrite ja piimanõudega, kuid ei vaadanud peaaegu sugugi kuuse poole.

«Noh? Kas pole nüüd veel nägusam?» ei mallanud Pēteris pärimata jätta.

«Nagu kuusk ikka.»

Ohtusöögiks oli Ženija keetnud herneid.

«Võtke, peremees, võid ise ja sööge!»

«Kas siis teie ei tule?»

«Ei.»

«Kuidas siis nii?»

Pēteris millegipärast naeratas.

«Ei taha — ja kõik.»

Hämmeldunud Pēteris kahmas herneid kausist niisama peoga. Need olid veel kuumad ja kõrvetasid peopesa. Pēteris raputas kätt, võttis hapatisepoti, taldriku ja hakkas sööma.

Pannud piima eeskotta jahtuma, kadus Ženija oma nurka Lizete lillelise eesriide taha. Rõivaste sahinast võis järeldada, et ta seal riietub. Äkki eesriie avanes, Ženija väljus ainult särgiväel ning alusseelikus ja läks tusase näoga kausi juurde pesema. Häbeneb — mõtles Pēteris. Et tüdrukul poleks ebamugav, pööras Pēteris pilgu hernetaldrikule.

Kui Ženija ennast korda seadnult juukseid kammis, lausus Pēteris:

«Noh, kas süütame?»

«Süüdake, kui teil vaja.»

Pēteris jahmatas. Ženija oli tõepoolest pahane. Aga mille üle? Kuid ta ei saanud kaua mõtelda. Oues haugatas koer, keegi astus eeskotta ja koputas. Ženija punastas nagu maasikas.

«Palun, palun!» hüüdis ta ja tõttas ukse juurde.

Kööki sisenes keegi kuskil nähtud noormees.

«Tere õhtust!» tervitas ta otsekui ehmunult.

«Nii vara? Ma ju seadsin end sulle vastu tulema, aga . . .»

Kõigil kolmel oli ebamugav, kõige rohkem Pēterisel.

Mõnevõrra end kogudes võttis ta laterna ja läks lauta hobuste juurde. Kui ta tagasi tuli, polnud köögis enam Ženijat ega noormeest.

Enne oli kokku lepitud, et esimese püha hommikul lüpsab Ženija lehmad, pärast seda läheb külla ja tuleb õhtul jälle tagasi. Lõunase lüpsi oli Pēteris enda hooleks võtnud. Aga kui

Zenija jõululaupäeva õhtul lahkus, pöördus ta tagasi alles teisel pühal tublisti pärast lõunat. Pēteris avaldas oma pahameelt täieliku peremeheõigusega.

«Mis lugu see on! Kui igaüks nõnda talitab, nagu talle pähe tuleb, mis siis saab?»

Zenija vaikis huuli kokku pigistades. Paistis, nagu näeks ta vaeva naeru pidamisega. Pēteris aga, kes ei suutnud pahameele ja solvumise tõttu enam kõnelda, läks oma tuppa ega ilmunud sealt enne välja kui hilja õhtul hobuseid söötma. Pühad olid raisatud, ta polnud isegi mõisasse Alise juurde saanud, sest kolmandal pühal tuli jaama Lizetele vastu sõita.

Imestades nägi Pēteris rongist väljuvat ka Elvīrat.

«Kuidas sulle pähe tuli siia sõita?»

«Tahtsin sind näha.»

Elvīrast ei võinud kunagi midagi selgesti ette teada, seepärast laskis Pēteris naistel omavahel kõnelda ja segas end üpris vähe vahele, ta ei jutustanud isegi rikutud pühadest.

«Kas kuuske põletasite?» küsis Lizete kööki astudes.

«Seda pole veel süüdatudki.»

«Kes seda ehtis? Zenija?»

«Miks tema pidi seda ehtima?»

Pēteris hakkas pahaseks saama. Veel rohkem kui ema kahtlustavad küsimused ärritas teda Elvīra karm pilk. Nõnda olid tema vangipõlves teda luuranud ülekuulajad. Mis põrgu pärast polnud ta seda nolki võpsikusse visanud? Arvas, et ema rõõmustab, ütleb mõne hea sõna — ja siin see nüüd oli.

«Räägi tõtt, poeg!»

«Mis tõtt siin vaja?» puhkes Pēterises raev.

Naised vaatasid teineteisele otsa ja jätsid Pēterise mõneks viivuks rahule. Lõunat süües jälgis Elvīra kogu aeg häbenematult Zenijat.

«Kuidas te pühi veetsite?» küsis ta lipitsevalt lahkelt.

«Tänan, hästi.»

«Küllap polnudki palju aega pühitseda. Tuli loomade eest hoolitseda, peremehele toitu keeta. Kuigi naistele on sellised mured mõnikord päris meeldivad.»

Zenija kortsutas laupa. Söömist lõpetamata tõusis ta püsti ja väljus.

«Ütle, armas vend, päris avameelselt, on sul temaga midagi või ei?»

«Just nagu mõni juhmakas! Pole mul siin midagi olnud ega saagi olema.»

«Ära pahanda! Meie ainult tahtsime teada.»

«Kuhu te oma nina topite?»

«See pole veel kõik, poeg. Kas mina vastu oleksin, kui sa

võtaksid uue naise? Kas mina sulle halba soovin? Aga alati on vaja mõtelda, mida teha. Nii see on.»

«Seda, et Alise pole sulle sobiv naine, teame me kõik ega imestaks sugugi, kui sul selle plikaga midagi oleks. Kuid tuleb pisut kannatada ja oodata.»

Pēteris tõusis.

«Ära jookse minema! Uue naise võid sa alati saada, kuid praegu võid jõuda ka oma maalapini. Sellepärast kuula, mis ma sulle ütlen!»

Pēteris kuulas.

Järgmisel päeval rakendas ta hobuse ja nad mõlemad Elvīraga sõitsid Grakisse Alise juurde.

«Sina? Nii ootamatult!»

«Praegu on ju maal nii võluv. Vaikus! Lumised metsad! Ja siis veel saanisõit! Muinasjutuline.»

Pēteris polnud Elvīrat küll saaniga sõidutanud — ainult sellesama laudadest kastiga, millega veeti kruusa, peete, vilja ja superfosfaadikotte, vahel ka sõnnikut.

«Sa näed tõepoolest hea välja!» rõõmustas Elvīra.

Meheõde oli väga südamlik ja sõbralik. Ilmarski sai šokolaadist jõuluvana ja püssi, mis laskis niidiga kinniseotud korki.

«Miks sa mulle ei kirjutanud, et sul suri vanamamma?» heitis Elvīra kaastundlikult ette.

«Arvasin, et sind see ei huvita.»

«Oma lähedane — ja ei huvita. Ja kuidas on selle majaga? Juba müüdud?»

«Veel mitte.»

«Aga müüakse?»

«Nii mõeldakse küll.»

«Kus tänavas see maja õieti oli?»

Alise nimetas aadressi, ja Elvīra hakkas kõnelema muudest asjadest.

Õhtu juba lähenes, kui külalised hakkasid Apsītele tagasi sõitma.

«Ainult hoia ennast! Ole mõistlik ja ettevaatlik!» hoiatas Elvīra juba reel istudes veel.

Kui nad olid juba mõisast väljas, ütles Elvīra Pēterisele:

«Panen sulle veel kord südamele, ole mõistlik!»

«Kas mul endal pead ei ole?»

«Ja ära erutu! Fricis teeb kindlaks, kui palju eest see maja müüakse ja kas see pole juba müüdud. Ja mina kirjutan sulle. Sina ainult passi peale ja ära lase ennast tüssata.»

«Mis mul sellest? Pole minu raha.»

«Kui sa oled Alise mees, siis on see sinu raha.»

Päike loojus, ja õhuke, kerge lumi sädeles kullaselt. Võis eraldada üksikuid helbeid.

«Imeline!» rõõmustas Elvīra.

Üha vähemaks jäid need viivud, mil Alise lamas või luges. Pärastlõunane väsimuski ei andnud end nõnda tunda.

«Tahan Ilmarsile kududa soojad villased sokid,» ütles ta ühel päeval Ernestīnele.

Sokkide kudumine siiski väga ei edenenud. Möödus peaaegu kaks nädalat, kuni ta lõpetas esimese paari. Kuid palju rohkem meeldis Alisele tegutseda köögis ja kergendada Ernestīne koormust, et ema võiks õmmelda.

«Teed tööd, ja hakkab jälle halvem,» muretses Ernestīne.

«Ma ei taha elada teiste kaelas.»

«Uijah!» solvus ema.

Kerged tööd Aliset ei väsitanud, vaid vabastasid pealekippuvatest mõtetest ja suurendasid eneseväärtuse tunnet.

Vahetevahel tuli Ernestīne poole vestlema Arturs, sest pärast seda, kui lõppes ka ristikheina peksmine, elas ta enamasti kodus, luges või nikerdas lusikaid. Ise ta neid turule ei viinud, vaid andis müügiks isale, kes elas Bruģes. Kui lähemalt tutvuti, siis polnudki Arturs nii endassesulgunud, nagu ta Alisele kord paistis. Ainult et väga vähe leidus neid inimesi, keda ta usaldas ja kellele ta end avas.

Kui maha arvata seitse kauplusest toodud kasti, milles ta hoidis raamatuid, leidus Artursi toas ainult üks logisev tool, väike laud, väheldane peegel aknalaual, et võiks habet ajada, voodi ja seinal mõned naelad, kuhu riideid riputada. Jalanõud seisid voodi all. Köögis olid ainult trummel, pada, paar kaussi, katkist taldrikut ja kruusi. Neil mõnel korral, millal Alise oli Ilmarsi otsides astunud Artursi tuppa, oli talle kasimatu, koltunud ajalehtedega kaetud aken jätnud ebameeldiva mulje.

Ühel päeval, kui Arturs oli linna läinud (külateid talvel ei roogitud ja jalgrattaga sõita ei saanud), võttis Alise naela otsast tema korteri võtme. Olles vahel nädalate kaupa ära, usaldas Arturs Ernestīne kätte mitte üksnes liigse raha, kui seda leidus, vaid ka teise uksevõtme, sest ööbides toanurkades ja laudalakkades võis hõlpsasti kaotada nii raha kui ka võtme. Alise oli palistanud valge lõuendi, et sellega vanade ajalehtede asemel katta akna alumist poolt.

Ta puhastas klaasid, võttis isa haamri, otsis naelu, lõi need piida sisse, pani eesriidesse peene nööri ja tõmbas siis ette. Kuni ta tehtud töö üle rõõmustas, avanes uks ja sisse astus Arturs. Alise jahmatas.

«Ma ei arvanud, et teie nii ruttu tagasi tulete.»

«Mind toodi hobusega.»

Alise ootas hinge kinni pidades, mida Arturs eesriide kohta ütleb. Too vaatas, aga isegi ei naeratanud.

«Andestage, et ma nõnda . . . Ilma loata.»

Nüüdki ei öelnud Arturs midagi. Alise võttis haamri ning tolmulapi ja väljus.

«Oodake!»

Alise peatus lävel.

«Ma tõin teile midagi.»

Arturs avas kulunud kohvri ja võttis välja raamatu.

«See on lillekasvatusest.»

«Tänan, aga . . .»

Alise võttis hämmeldunult raamatu.

«Teile ju lilled meeldivad.»

Arturs sulges lahtijäänud ukse.

«Teie ei rõõmustagi?»

«Raamatu üle ma rõõmustan, aga . . . Mul on häbi. Teie too kord vist kuulsite kõike.»

«Avameelselt öeldes oli minulgi häbi.»

«Seekord ma . . .»

«Tänan eesriide eest.»

Sestsaadik Alise Artursiga siis enam kõnelust ei alustanud, kui Ernestīne või Ilmars kuhugi läks ja nemad jäid ainult kahekesi.

Pruun puumaja oli viimaks ära müüdud ja saadud raha olid Ģertrūde lapsed omavahel võrdseteks osadeks jaotanud, nagu oli määratud ema testamendis.

Pangast väljudes peatusid kõik kolm, Rūdolfs, Nelda ja Ernestīne, ja vaatasid üksteisele. Tunnetades sügavalt selle silmapilgu ainulaadsust ütles Rūdolfs:

«Läheme Švarcsi juurde!»

«Arvad, et on vaja?» vastas viisakuse pärast Nelda.

«Seda sündmust tuleb tähistada. Teie olete daamid ja mina maksan teie eest.»

Härra ja tema daamid jätsid mantlid garderoobi ja läksid üles saali. Muusikandid veel ei mänginud ja kohvik oli pooltühi. Rūdolfs tellis šampanjat. Võtnud kätte klaasi sädeleva veiniga, tõusis ta püsti.

«Emakese mälestuseks!»

Neldagi tahtis tõusta, kuid nähes, et Ernestīne seda ei teinud, jäi ta istuma. Rūdolfs tühjendas klaasi, langetas pea, pidas väikese vaikimispausi ja asus siis kookide kallale.

Ernestīne käekotis seisis dokument viiele tuhandele latile ja veel nelisada sularahas, ent talle tundus kõik kuidagi kummalisena. Lühikestele hetkedele, mis joovastasid harjumatu vabaduse ja sõltumatuse teadvusega, järgnesid kohe mingid väljen-

damatud tunded — otsekui kurbus müüdud maja pärast, kus oli möödunud tema lapsepõlv ja noorus, nagu hirm kaotada seda praegu omandatud rikkust. Need paberid seal käekotis paistsid liiga tühistena ning õhukestena, otsekui võltsitutena, nagu poleks neil midagi ühist pruuni puumajaga ja tema ema ning isa eluga.

«Mida sa mõtled oma rahaga peale hakata?» küsis Ernestīne salajast muret märgates Rūdolfs.

«Tuleb aeg, leidub ka nõu,» vastas Ernestīne ennast valitsedes.

Ema oli jätnud ka rahalise hoiuse, üle tuhande lati. Selle vastu võtnud, pani Rūdolfs mõlema õe ette paberilehe, kuhu olid märgitud matusekulud. Need arvati maha ja jäi veel rohkem kui seitsesada latti üle. Rūdolfs loobus heast südamest oma osast Nelda kasuks, öeldes, et kolmest lapsest oli tema ainus, kes ema eest vanaduses hoolitses. Ernestīne oli liiga uhke, et selles kahelda ja meenutada, et kümnel raskel aastal oli tema Riia lähistel elades ülal pidanud mitte kellelegi muule vajalikku isa. Just selle uhkuse pärast loobus temagi oma osast. Alles nüüd kohvikus istudes tuli Ernestīnele mõte, et teda vahest petetakse ja sularaha jagavad Rūdolfs ja Nelda pärast seda omavahel.

Arveid lõpetades oli Ernestīne Rūdolfsile tasunud ka need kakssada latti, mida ta oli laenanud Alise ravimiseks.

«Kui ma oleksin välja andnud veksli, saaksin ma praegu rohkem,» naljatas Rūdolfs nukra näoga.

«Kui palju ma pean sulle juurde maksma?» oli Ernestīne küsinud.

«Armas õeke! Ära võta seda tõsiselt!»

«Ütle, kui palju!»

«Noh, kui kümme protsenti poole aasta eest, siis see poleks sugugi liiga palju võetud.»

«Palju see on?»

«Jäta rahule.»

«Kui palju?»

«Kakskümmend latti.»

«Palun.»

«Mis sa jandad!»

Raha tasku pistes oli Rūdolfsil säärane nägu, nagu tüütaks teda väiklane, ebataktiline inimene.

Kuid Ernestīnel polnud mingeid tõendeid venna ja õe ebaaususe kohta. Ainult aimdus. Ja Rūdolfsit ja Neldat jälgides ei paistnud need sugugi petistena, pigemini õilsate kannatajatena, kes pidasid Ernestīne pärandusosa teenimatuks, Ernestīnet ennast aga lihtsalt häbematuks.

«Sa armastasid teda vähem kui meie,» oli Nelda ema matustel öelnud.

«Mina lipitsesin vähem,» oli Ernestīne vastanud.

Praegu istus Nelda üpris vaikselt, elava huviga jälgides kõrvallaudades istuvaid daame ja härrasid.

Huuli kuivatades hakkas Rūdolfs jälle rääkima:

«See maja oli meie emakese eluaegne unistus ja selle täitumine, ja kui ta näinuks, et see müüakse ja laostatakse, oleks ta surnud teist korda.

«Sa ju võinuks selle endale jätta,» ei suutnud Ernestīne enam vastu pidada.

«Ja teile Neldaga välja maksta? Kust mina, vaene, selleks raha oleksin saanud?»

«Kui igaüks nõnda vaene oleks!»

«Sa oled kade, Ernestīne. Kade. Sa pole mind millalgi mõistnud. Mulle paistab, et sul on üldse raske teisi inimesi mõista. Sa hindad kõike liiga palju ainult materiaalsest küljest. Ära ainult solvu! Palun, ära solvu!»

Ernstīne ei tahtnud tülli minna. Joonud oma kohvi, tõusis ta ja sõnas vaikselt:

«Minu rong läheb varsti.»

Rūdolfs ja Nelda tulid õde saatma. Vagunitrepil suudles Rūdolfs Ernestīnet põsele, Neldagi puudutas huultega ta kõrva.

«Mine õnnelikult! Tule vahel külla!»

Kui rong sõitis üle Daugava, tõmbas Ernestīne vabamalt hinge ja vaatas esimest korda enda vastas istujaid.

Apsītele oli juba ammugi kaev kaevatud, ja ühel pühapäeva hommikul kuulis Pēteris lauda tõrde vett ammutades, et keegi teda eemalt hüüab.

«Hei, Pēteris!»

Sauna taga seisis kinnikülmanud jõe teisel kaldal Vilis Vārtiņš ja viipas käega.

«Tule siia!»

«Mis sul vaja?» hüüdis Pēteris vastu.

Kirkas hommikuvalguses võis kuulda, kuidas vastukaja kõlas lähedasest kuristikust.

«Lonkur on enda üles poonud. Tuleb minna teda maha võtma.»

Esimesel hetkel ei tahtnud Pēteris ennast hoopiski sellisesse sekeldusse segada, kuid siis mõtles ta, et ta pole oma elu jooksul näinud veel ühtki poonut, vaid ainult mahalastuid, mahalööduid, uppunuid või enesetapmisega lõpetanuid. Oli ka kuidagi ebamugav keelduda ja mitte minna, sellepärast sumas Pēteris pangi kaevu äärde jättes mööda täistuisanud rada Vārtiņši poole.

«Kus Brūveris on, et tema ei tule?»

«Brüveris ei näita siia kanti nägugi.»
«Kus ta ennast poos?»
«Küünis.»
«Kes peale juhtus?»
«Vaat milline lugu! Meie võtsime õhtul lombakaga pärast sauna õlut ja jõime veel ka pool toopi. Tema oli kaasa toonud. Täna hommikul vaatan — tema oli mütsi naela otsa unustanud. Mõtlesin — lähen, viin ära, kuidas ta talvel palja peaga mütsile järele tuleb. Lähen küüni, koputan osmiku pihta, keegi ei vasta. Avan ukse — tühi. Vaatan lauta, noor lehm seisab seal ja ammub. Arvasin, et ehk on nurga taha läinud. Hüüan — ei vasta. Tõstan silmad aukliku katuse poole — vennas! — seal ta suurena ripub.»
«Miks ta ripub?»
«Tal faktiliselt teist väljapääsu polnud. Talu peal hüpoteek, ja siis veel vekslite žiirod, kuhu sa, vennike, pääsed?»
Kui Vilis tahtis midagi kaalukamat öelda, põimis ta oma öeldavasse alati mõne peenema sõna.
Seda, et lonkur Vanags pole mingi maaharja, mõistsid kõik. Aimati sedagi, et ta elu lõpp ei kujune õnnelikuks, sest Vanags jõi järjest rohkem, eriti pärast naise surma, müüs vähehaaval loomi ja jättis põllud sööti, aga et ta nõnda lõpetab, seda ei olnud ükski arvanud. Õhtul oli ta saunas lausunud veel mõne sõna oksjonist ja Kõrkjaorust lahkumisest, kuid kellelegi ei võinud pähe tulla, et lonkur vihtleb viimast korda.
Ja nüüd rippus ta inetu välimusega seal ristpalgi küljes.
«Kuidas me ta sealt alla saame?»
Poolpehkinud redel, mida mööda Vanags oli oma lõpule vastu roninud, lamas kõrvale tõugatuna maas savipõrandal. Kahe mehe kaalu poleks see kandnud.
«Tuleb politseile teatada.»
«Millal see sõidab?»
«Kas poleks vaja veel mõnda tunnistajat?»
«Brüveris ei tule.»
Keegi sõitis mööda teed. See oli Paulīne.
«Säärane tragöödia juhtus meil esimest korda. Mis sa ütled, igaüks on oma õnne sepp.»
Mehed läksid üle tee Brüverise juurde, tõid tugeva redeli, lõikasid kõie läbi ja tõstsid Vanagsi maha. Paulīne laotas õlgi laiali ja kadunu asetati neile.
Kuigi Paulīne jumalat ei uskunud, heitis ta surnu kohal ristimärgi. Vilis Vārtiņši nägu venis pikaks ja ta võttis mütsi peast. Pēteriski tõmbas peast läkiläki.
«Nüüd on temal rahu. Keegi ei kadesta teda enam sellepärast, et tal oli küün. Brüverisega ei tarvitse enam tülitseda,» ütles Paulīne.

«Ühe napsi oleks veel võinud juua. Kahju poleks põrmugi olnud,» lisas Vilis põidlaga silmi hõõrudes.
Paulīne sõitis politseile helistama. Vilis jäi oma kustunud sõbra juurde, aga Pēteris läks koju.
«Päris juhm,» mõtles ta. «Endal oma maa, aga ei oska tööd teha ja riputab end üles. Pank müüb nüüd Tiltiņu päris odavasti, sest mingeid hooneid seal peale küüni ei ole ja pool maad on lastud võssa kasvada. Kellel nüüd näkkab? Brüverisel? Seda see mait ootas juba ammugi.»
Ja äkki Pēteris peatus nagu maasse naelutatud. Kui temal nüüd raha oleks!

Pühapäeviti seisis Ernestīne õmblusmasin tavaliselt kõrvaletõstetuna ja kaetuna kattega, millele oli välja õmmeldud vana-aegne loss sakiliste tornidega. Ernestīne ise, valge põll ees, pani kiirustamatult kohvi lauale ja istus peaaegu pidulikult selle äärde. Ilmarski käitus kombekamalt kui teistel päevadel, kuigi ta polnud argipäevadelgi mingi üleannetu. Poisikest oli juba õpetatud, et jumalasõna ajal ei tohi valjusti kõnelda ega joosta. Jumalateenistust sel pühapäeval Graķi kirikus ei olnud, ja Ernestīne jäi pärast hommikueinet koju. Suvel oleks ta säärasel korral läinud Gustavsi hauale, ent nüüd lehitses ta mõnda aega lauluraamatut, võttis siis romaani Griseldise armulugude kohta ja süvenes lugemisse kuni selle ajani, millal tuli pliidi juurde minna.
Lõunaks valmistas Ernestīne erilise maiusroa — pontšikuid. Ilmars, kes oli pingikesele roninud, vaatas, kuidas valmissegatud pehmed tombid kuumas rasvas muundusid ning paisusid, kujundades mitmesuguseid kummalisi sarvi ning mugulaid. See kõik sarnanes õnnevalamisega vana-aastaõhtul.
«Mamma, mamma! Vaata!» hüüdis Ilmars, osutades ühele eriti huvitavale moodustisele. «Mis see on?»
«Ei oska arvata.»
«See on proua Vintersi kukk!»
Hiljem, kui kõik kolmekesi sõid pruune krõbisevaid pontšikuid, kastes neid maasikakeedisesse, avanes uks ilma koputamata ja sisse astus Pēteris.
«Tere päevast!»
Vaikne rõõmsus kustus silmapilkselt. Keegi polnud Pēterist täna oodanud, sest ta käis ainult kord iga kahe nädala järel ja oli eelmisel pühapäeval juba siin viibinud.
«Kas juhtus midagi?» küsis Alise kartlikult.
Kodus? Ei, kodus ei olnud midagi juhtunud.
Pēteris võttis kasuka seljast, silus juukseid ja nuuskas nina.
«Vanags poos end üles.»

Kuni Pēteris jutustas tänahommikusi sündmusi, pühkis Ernestīne Ilmarsil suud ja tõusis. Köögis oli ainult kolm tooli.

Pēteris istus ja Alise ulatas talle pontšikuid. Kodus ei olnud Pēteris jõudnud süüa ja õgis nüüd ühe teise järele. Mida vähem kaussi jäi, seda murelikumaks muutus Ilmarsi nägu. Temagi läks laua juurest ära ja vaatas, kuidas isa sõi viimasegi pontšiku. Seejärel tekkis vaikus. Võis arvata, et Pēterisel on ütelda midagi tähtsat, ja Alise kutsus ta oma tuppa.

«Kuidas tal selle rahaga on?»

Ernestīne oli Aliset hoiatanud, et ta pärandist Pēterisele midagi ei räägiks.

«Palju ta siis selle maja eest sai?»

«Kuidas, kas siis . . .»

«Elvīra kirjutas, et see on müüdud.»

Pēterise vaade oli karm ja raske.

«Sa tahad mammalt raha küsida?»

«Pean siis m i n a küsima?»

Pēteris punastas.

«Kui kakskümmend viis tuhat, siis tuli igaühele vähemalt kaheksa tuhat. Saaks kaks sellist Vanagsi maatükki osta.»

«Kust sa tead, et nii palju?»

«Elvīra kirjutas, et ta oli järele küsinud.»

Alise ei mõistnud valetada, vaid ütles, et maja on müüdud märksa odavamini, nii et ema saanud ainult viis tuhat.

«Olgu! Sellest aitab samuti.»

«Ja sa arvad tõepoolest, et praegu on vaja Tiltiņu ära osta?»

«Mida seal oodata? Kuni mõni teine ostab? Kust me veel nii odavasti maad saaks? Ja siinsamas nina ees.»

«Hooneid seal ju pole.»

«Ehitame. Kuidas teised ehitavad?»

«Pēteris! Tuleme ka ilma selle maata toime.»

«Sina võid ju tulla. Sinul pole praegu vaja endale leiba teenida,» pahvatas Pēteris kibestunult.

Oli möödunud kaheksa kuud ajast, mil Alise Apsītelt lahkus, ja ta oli Pēterise pahameelest võõrdunud. Lõplikult segasena läks ta ema juurde ja rääkis, mida Pēteris oli öelnud.

«Kas tal häbi ei ole!? Mis õigusega ta minu raha himustab? Kogu see bande! Röövlid! Ma lähen kohe ja ütlen talle seda näkku.»

Alise oli meelt heitmas.

«Emake! Ei! Palun, ei. Palun, ainult mitte seda!»

Kuidagi ennast valitsedes ütles Ernestīne:

«Ma olen üksik. Varsti jõuab vanadus. Kui ma enam ei jõua leiba teenida, kes siis minu eest hoolitseb? Ära arva, et ma siis teie juurde tulen. Sinu Pēterise juurde. Ainult selle juurde — seal ülal.»

«Emake! . . .»

«Kui ta selle küüni ostab, siis millisesse nurka ta kavatseb sinu paigutada? Mille eest ta hooned ehitab? Laps ta on. Muud midagi. Las raha seisab pangas, kuhu see on pandud! Kui minul vaja pole, jääb sulle. Ja kui mitte sulle, siis Ilmarsile. Aga Pēteris ei saa minu rahast mitte santiimigi!»

Lahkudes ei virutanud Pēteris isegi ust kinni. Värisevate kätega sidus ta hobuse lahti ja sõitis vankris kössitades minema.

Möödus kaks nädalat, kuid Pēteris ei ilmunud. Alise erutus järjest rohkem. Jälle tõusis temperatuur.

«Mul tuleb Apsītele tagasi minna.»

«Laps, sa pead ennast veel ravima.»

«Siin ma terveks ei saa. Sest mul tuleb alati sellele mõtelda, kuidas seal on.»

Pēterise viimane külaskäik oli häirinud seda rahulikku elu, mille Ernestīne oli Alisele muretsenud. Tütart rahustades seletas Ernestīne ikka ja jälle, kui põhjendamatu oli Pēterise nõudmine ja et Alisel pole põhjust erutuda.

«Miks sa teda nõnda kardad?»

«Ma ei tea.»

Pēterise etteheidet, et ta elab siin ilma tööta, ei julgenud Alise emale üldse edasi anda.

Kirikussegi häbenes Alise minna. Ta kartis, et mõni võib teda haigeks pidada, temast eemale hoiduda või talle taunivalt vaadata. Ühel õhtul, kui Ernestīne oli Ilmarsiga läinud Dronise juurde, võttis Alise lauluraamatu ja laulis vaikselt enda ette tuttavaid kirikulaule. Ta lootis, et süda selle juures rahuneb.

Kui ootamatult uksele koputati, Alise võpatas.

«Palun!»

Sisse astus Arturs.

«Andke andeks, ma arvasin, et Ilmars on ka siin.»

Arturs vaatas kullatud ristiga mustale raamatule ja naeratas.

«Kas aitab?»

«Teie vist ei usu . . .»

Alise aimas juba varem, et Arturs on uskmatu, kuid ta ei suutnud seda inimest kuidagi kujutleda jumalasalgajana. Talle paistis, et siin on mingi arusaamatus, sest jumalatuid oli ta senini kujutlenud isekatena, valelikena ning kõvasüdamelistena, aga Arturs oli peaaegu nagu õige uskliku näide — pikameelne, heasüdamlik, ei himustanud maist vara ega au.

Artursis polnud täna jälgegi tavalisest tagasihoidlikkusest.

«Tulge! Ma näitan teile midagi.»

Alise järgnes noormehele tema tuppa.

«Näete, mis ma täna ostsin.»

Aknal seisis väike kastike.
«On see raadio?»
«Veel pole korralikku antenni. Aga juba mängib. Kuulake!»
Arturs aitas kõrvaklappe pähe panna.
«Kuulete?»
Kuskil kaugel mängis keegi väga vaikselt viiulit.
Veidi kuulanud, võttis Alise kõrvaklapid ära.
«Noh?»
Alise oli proua Vintersi ja ema venna Rūdolfsi juures näinud palju suuremaid aparaate, mida võis kuulata ilma kõrvaklappideta. See oli ainult selline tühiasi, aga ta ei tahtnud Artursit kurvastada ja ütles:
«Ilus.»
«Istuge, kui aega on,» pani Arturs ette.
«Tänan.»
Arturs ise istus voodile. Mõlema käega raudraamist kinni hoides, õlad kõrgele tõstetud, jalad ristamisi, silmitses ta viivu Aliset ja sõnas siis:
«Ma ei tahtnud teid solvata.»
«Millega?»
«Selle lauluraamatu puhul.»
«Teie ei solvanud mind.»
Arturs vaikis hetke.
«Uskuda on vaja inimest, mitte väljamõeldist.»
«Aga ometi on vaja ka midagi püha, sellist, mis...»
Alisel tuli sõnadest puudus.
«Kui inimesed üksteist pisut rohkem austaksid, kui neil oleksid sellised olukorrad, et nad võiksid seda teha, kui palju pühadust siis leiduks. Siis ei tarvitseks selle üle häbeneda, et lilled meeldivad.»
Laual tiksus vaikselt taskukell.
«Teie tahate Apsītele tagasi minna.»
«Kas mamma ütles teile?»
«Mina teie asemel ei läheks.»
«Mida teie teeksite?»
«Alustaksin elu uuesti.»
«Kui mul oleks rohkem jõudu!»
«Jõudu on teil küllalt.»
«Kuidas te seda mõtlete?»
«Igati.»
Kui Alise oma tuppa tagasi pöördus, kustutas ta lambi, seisatas akna all ja vaatas kaua pimedusse. Üks inimene oli ütelnud, et tal on küllalt jõudu. Ja see tähendas erakordselt palju.

Jõuludest saadik suhtus Pēteris Ženijasse ainult peremehena. Mingitesse vestlustesse ega naljatamistesse ta tüdrukuga enam ei laskunud. Neiugi ei soovinud seda silmanähtavalt, sest kui Pēteris vahel lahkemaks muutus, kortsutas Ženija kohe laupa ja vaikis. Üksnes unenägudes paistis Ženija Pēterisele vahetevahel veel heana ja armsana. Mõnel hetkel ei tulnud pärast seda und, ja siis mõtles Pēteris, et ta oli sügisel liiga kartlik. Seejärel, kui Ernestīne oli keeldunud maa ostmiseks raha andmast, kahetses Pēteris eriti, et ta toona polnud toiminud julgemini. Vähemalt naiseemale oleks see südant salvanud, kui mitte rohkem.
Kuid need olid ainult sellised hetkelised mõtted. Tegelikult tundis Pēteris järjest enam Alise puudumist siin Apsītel. Võid vedas nüüd ta ise turule ja selgus, et see on neetult tüütu tegevus, mis pealegi nõuab rohkesti aega. Ei Lizete ega Ženija pidanud koort nõnda silmas nagu Alise, ja võiostjad nurisesid.
Ema ei hoolitsenud Pēterise eest nõnda nagu Alise. Juhtus isegi, et polnud puhast särki sauna kaasa võtta. Sokidki seisid kaua pesemata ning nõelumata. Alise oli, ise kas või väsimusest kukkumas, tema eest palju hoolitsenud.
Ent mitte ainult käegakatsutavad hüved ei sundinud Aliset mõtlema. Üha enam tajus Pēteris, et pole võimalik ennast tühjaks rääkida. Tõsi, ka praegu, kus Alise mõisas elas, ei edenenud neil kõnelemine kuigi hästi, aga kui Alise Apsītele tagasi pöörduks, oleks kõik jälle vanaviisi. Ema vaidles Pēterisele vastu ja jäi kuni lõpuni endale kindlaks, aga Alise andis alati järele. Kui Pēteris emaga liiga palju tõreles, heitis see voodisse ega rääkinud kolm päeva, kui Pēteris aga Aliset noomis, jooksis see otsekui põldpüü ja vaatas, kas ei saaks midagi tema meele järele teha, et ta enam ei pahandaks. Pēterisel läks siis süda palju kergemaks ja ta tahtis jälle hea olla.
Oli veel üks põhjus, miks Pēteris järjest rohkem soovis, et Alise Apsītele tagasi pöörduks. Dronis valmistus suvel suurteks ehitustöödeks ja tahtis, et keegi ehitajatele toitu valmistaks. Sellega ei tuleks Lizete ega teenija nii hästi toime kui Alise.
Ja lõpuks. Kui ema võtaks kõigi loomade eest hoolitsemise endale ja pakilisemate tööde jaoks võetaks päeviline, siis poleks teenijatüdrukut vajagi. Pealegi oli Ženija juba ütelnud, et ta suveks siia ei jää.
Kuid kulus terve kuu, enne kui Pēteris suutis ületada vastumeelsuse naiseema suhtes ja asuda jälle teele mõisa poole. Lasknud Lizetel lõigata tüki eeskojas rippuvast singist, rakendas Pēteris hobuse ette.
«Miks sa nii vähe lõikasid?» heitis ta emale ette.
«Maailma ma ei toida.»
«See ei lähe ju võõrastele.»

«Tollele Kursītise mutile ei lubaks mu süda küll ainustki viilu.»

«Kas viin siis temale?»

«Ah tema ei söögi? Etskae!»

«Oleks võinud küll rohkem.»

«Härrasrahvale pole palju vaja.»

Tusaselt lasi Pēteris lõigatud lihatüki ajalehesse pakkida ja istus vankrisse.

Alise ootas teda erutatult.

«Sa olid vist pahane, et sa nõnda kaua ei tulnud.»

Pēterisele meeldis, et Alise nägi välja ehmununa ning süüdlasena, ja tal hakkas korraga päris hea. Üksnes moepärast heitis ta põlglikult käega ja lausus nagu tavaliselt:

«Mis sa nüüd!»

Siis hakkas Pēteris jutustama Dronise plaanidest, sellest, et Zenija valmistub lahkuma, et turul käimine on rohkem naiste asi ja et ema ei oska head võid teha.

«Sa tahad, et ma tuleksin Apsītele tagasi?»

«Kui kaua sa siis siin elaksid? Seal ei tohi sa enam nii palju tööd teha kui varem. Sa ju ei oska mõõtu pidada. Sellepärast nõnda juhtuski. Kuhu sa tormad? Nii palju kui jaksad, nõnda palju tee. Kui näed, et on raske, heida voodisse ja puhka.»

Pēteris soovis Alisele ainult head ja tema nõuanded tulid südamest.

Midagi kindlamat Alise tagasituleku kohta siiski kokku ei lepitud. Lahkudes läks Pēteris ka naiseemaga jumalaga jätma.

«Noh, head aega siis!»

«Head aega.»

Need olid ainsad sõnad, mida nad kogu külaskäigu ajal vahetasid.

«Kus siis Ilmars on?»

«Vist Artursi juures.»

«Mida tollel teiste inimeste lastega tegemist?»

Alise läks Ilmarsi järele.

Pēteris andis lahkumisel pojale kätt.

«Ole siis ilusti terve!»

«Ütle — nägemiseni!»

«Nägemiseni,» pomises poiss kuulekalt ja kallutas pea viltu.

Pēteris sõitis naeratades minema.

Alise jutustas emale, millest nad olid rääkinud.

«Ja sa tahad tõesti tagasi minna?»

«Ma pean minema.»

«Ära mine! Kuula mind, laps!»

«Noh, kuidas ma siis elaksin?»

«Ostame linna väikese maja ja elame. Sa leiaksid kergema töö. Küll me toime tuleme.»

Alise vaikis.

«Simsons teeb oksjoni!»

See teade rohkem lõbustas kui erutas Kõrkjaoru elanikke, ja väljakuulutatud pühapäeval kogunes Preeria tallu kolmekümne inimese ümber.

Just esimestel kriisiaastatel oli Simsons teostanud oma suure kavatsuse. Veel kord pantinud oma majapidamise, oli ta pangast raha laenanud ja ehitanud kanala tuhandele kanale. Kerge puust hoone juurde, mis meenutas ühtaegu nii kasvuhoonet kui ka puukuuri, seadis Simsons sisse traadiga piiratud kopli, mille ta kattis vanade kalavõrkudega, et kaitsta valgeid, kaugele paistvaid linde kullide eest. Ühtlasi hankis ta kaks kerget vedrukaarikut pneumaatiliste rattakummidega, et saaks mune linna ja jaama toimetada. Väike nõrgavõitu hobune hästi ei kõlvanud nii peene vankri juurde, ja kui Simsons maanteel sõitis, naersid naabrid, poisikesed vilistasid küüninurga taga ja viskasid vahel kiviga järele, püüdes tabada peenikesi rattakodaraid.

Kuigi Simsons sai ainult poole loodetud munade arvust, oli neidki raske müüa ilma spekulantidega sidemeid loomata ja laskmata ennast lõplikult paljaks varastada. Tegeldes kogu aja kanade ja munadega, jättis Simsons tööd põllul hooletusse, lindudele ei jätkunud toitu ja need hakkasid põdema. Loomadki kiratsesid. Hästi kavatsetud ettevõte kukkus läbi. Et laostunud majapidamist toetada, püüdis Simsons kasvatada ka sigureid ja ravimtaimi, võttis vastu suvitajaid ja oli nüüd talvel andnud ulualust metsatöölistele. Ühega neist hakkas Simsonsi naine mehkeldama ja läks Preeriast minema. See oli ideerohkele peremehele viimseks hoobiks. Simsons otsustas maa välja rentida, ise aga otsida muud tegevust.

Loomad oli Simsons laadal juba varem maha müünud, ja tegelikult see polnudki oksjon, mille ta korraldas, vaid ainult ülearuse kraami väljamüük. Oksjonipidajaks oli Simsons kutsunud Vilis Vārtiņši. Ühtki tervet tünni Preerias ei olnud, mille vastu võinuks oksjonihaamriga lüüa, sellepärast riputas Vilis naela külge plekist pesukatla, tõmbas aiast välja teiba, ja lärm oli veelgi suurem.

«Peedikülvamismasin!»

«Kellele seda vaja?» imestas keegi naine.

«Üks ratas, kaks käepidet,» jätkas Vilis, «ise nii hobune kui ka kutsar. Midagi täiesti uut. Kui palju esimest korda?»

Vilis virutas pesukatla külge nii tugevasti, et see kukkus naela otsast.

«Kolm latti,» hõikas Brūveris.

Vilis vilistas.

«Ära aja, naaber, joba! See masin on vähemalt viis korda nii palju väärt.»

«Viis latti,» lisas keegi.

Kuid Kõrkjaoru asunikud ei mõistnud sellise tehnika tähendust ja külvimasina omandas Brüveris kümne lati eest. Samuti sai Simsons lahti vankrist, reest, hobuseriistadest, adrast, äkkest, naise voodist ja muudest asjadest. Jäi veel peen munade vedamise vanker, mille eest Simsons tahtis vähemalt sada latti.

«Kummist vedrurattad,» hüüdis Vilis, «lähevad üle silla nagu üle teki.»

Mõnitatud vankri jaoks soovijaid ei leidunud.

«Seitsmekümne viie lati eest. Kas on, kes võtab?» alandas Simsons ise hinda. «Viiekümne eest.»

Vankri ostis kolmekümne viie lati eest üks vanatalunik, kellel olid head sõiduhobused.

«Võid hipodroomil raha teenida,» arvas Vilis.

Simsonsi vara hajus mitmesse külge. Pēteriski tõi koju kaks lehmade sidumise ketti.

Möödus nädal. Vārtiņši saunas kõneldi ning naerdi veel palju äsja toimunud väljamüügi üle.

«Mida Simsons nüüd mõtleb peale hakata?»

«Kes tont teda teab.»

«Kasvatab valgeid hiiri.»

«Mida ta homme neile hiirtele annab? Maja on täiesti lage. Kõik rotid on naabrite juurde põgenenud.»

«Mis siis ikka! Juhm jääb juhmiks.»

Simsonsi laimates püüdsid mehed silmatorkamatult näidata, kui palju rohkem tarkust ning arukust on neil endil.

«Nüüd kuluks õlu ära. Kas sul, Vilis, lihavõtte ajast ei jäänud vaadi põhja mõni kruusitäis?»

Kuid Vilisel polnud ihaldatud jooki enam mitte tilkagi.

Aga siis juhtus midagi säärast, mida mehed veel palju aastaid mäletasid, öeldes: «Kas mäletad, kuidas Simsons seekord sauna õlut tõi?»

Niipea kui Vilis Vārtiņš oli asjatult kurtnud tühja õllevaadi üle, kostis mootoripõrinat ja Vārtiņši koera haukumise saatel veeres mööda saunarada alla mootorratas. Laia tüüri taha oli klammerdunud väike mehike, džokimüts tagurpidi peas.

«Simsons!»

«Vaata paganat!»

Sõitja tuututas, vajutades kummipalli. Simsonsi näol säras naer, milline võib kuuluda ainult õnnelikemale inimesele maailmas.

«Tervist, sõbrad!» hüüdis ta kätt kõrgele tõstes.

Kuni mehed toibusid, tõstis Simsons külgkorvist välja kasti õlut, ja vaatas, seda vastu kõhtu surudes, kuhu asetada.

«Pane paku otsa!»

«Kukub ümber.»

«Pane maha!»

Mehed nägid välja üsna häbelikena, ainult Brüverise kitsastes silmades välkus muie.

«See on liikudeks. Uue mootorratta auks!»

«Uuena see just välja ei näe.»

Võis näha, et mootorratas oli oma eelmise peremehe käes küllalt kannatanud — porilauad olid kõverdunud, signaalpasun ja kate mõlki löödud, kohati oli ka värv maha pudenenud.

«Enda omaks sain ma selle alles täna.»

«Kuhu sa siis selle tambiga kihutad? Kas Ameerikasse?»

Vähekese oodanud, kuni pudelid lahti korgitakse, alustas Simsons ülevas meeleolus:

«Armsad sõbrad! Missugune Lätimaa rahvakiht jõuab kõige kiiremini raha juurde? Need on kaupmehed. Ainus, kes siin Bulgaarias oma maad ei hari, on Dronis. Sest palju tulusam kui põldu harida on kaubelda, elanikke vajalike kaupadega varustada.»

«Siis sa oleksid pidanud ostma tema poe, mitte mootorratta.»

«Ma konkureerin temaga. Ma kasutan ära tema kõige nõrgema koha. Kuni Dronis istub oma poega vanas Graķi kõrtsis ja ootab ostjaid, sõidan mina kõigi juurde koju.»

«Vead õlut?»

Simsons ei pannud seda märkust tähelegi.

«Mispärast vanasti kõndisid maal ringi harjuskid? Et talunimesel ei tarvitseks iga kord linna sõita, kui on vaja seepi või niidirulli.»

«Noh, vennas, niidi ja seebiga küll...»

«Kukud sellisesse seepi, et...»

«Mispärast üksnes nõelte ja seebiga? Mere ääres pole kaluritel näiteks räimi kuhugi panna, Brugest kaugemale ei jaksa neid hobusega vedada. Aga kaugemal sisemaal sööb maarahvas samal ajal vanu soolasilke.»

«Ja sina siis veaksid sisemaale räimi?»

«Kõike, mida vaja.»

Simsons tõmbas hinge.

«Tänapäeval ei või meie moodsal ajajärgul rändkaupmees ringi käia jalgsi ega sõita hobusega. On vaja mootorratast. Ja näete, siin see on.»

Simsons lõi peoga uhkelt bensiinipaagile.

Mehed pilgutasid salaja üksteisele silma. Polnud mingit vajadust väljendada oma tõelisi mõtteid ja heasüdamlikku meest kurvastada, kuni ta korvis veel leidus avamata pudeleid.

Ainult Pēteris ei joonud. Ta võttis pange musta pesuga, märja käteräti ja lahkus.

«Hei, Pēteris, oled sa täna õhtul haige?»

«Ma lihtsalt ei taha.»

Veidi enne jüripäeva sõitis Pēteris Alisele järele. Ilmars otsustati suveni jätta Ernestīne juurde. Lahkumine emast oli kurb, ja mitte üksnes emast, vaid ka poolhämarast aknast, paljaste valgete seintega toast ja punastest tellistest põrandaga koridorist. Siia jäi rahu, vaikus, kiirustamata mõtetega täidetud päevad ja ööd ja mingid suured täitumata igatsused. Arturs ei olnud kodus, tema töötas saekaatri juures, ja vankrisse ronides tundis Alise kergendust, et Arturs ei näe tema ärasõitu.

Pēteris kõneles kogu tee töödest, mida ta oli juba teinud ja mida tuleb veel teha, Dronise kavatsusest ehitada nii tore maja, et selle jaoks ei suuda materjali kokku vedada, ta muretses ka selle üle, et selle maja pärast tõstab Dronis tuleval aastal uut lepingut sõlmides renti, sest seejärel ehitatavat ka uus laut.

«Aga siis hakkab ju parem. Pole tarvis nõnda kitsalt elada.»

«Mul ükspuha. Võin elada ükskõik kuidas,» vastas Pēteris.

Nähes tuttavaid naabrite maju haaras Aliset midagi jällenägemisrõõmu taolist, aga kui Tiltiņu küüni nõlvakult pilgu ette kerkisid Apsīte mõlemad hooned, meenus Alisele millegipärast tema vana laudajakk. Et mitte toas halba lehka levitada, hoidis ta jakki eeskojas. Hommikuti oli see külm ja niiske, talvel olid varrukad koguni külmunud. Laudas need jällegi sulasid ja puudutasid vastikult niisketena ning kleepuvatena küünarnukke ja hõõrusid nahka.

Lizete tuli õue vastu. Alise suudles meheema ja teretas Ženijat. Tüdrukut nägi ta esimest korda.

«Kaua olid küll ära, tütreke.»

Köögis polnud väliselt midagi muutunud, üllatas ainult tugev hapu lõhn. Alise märkas kohe räpaseid, hallitamalöönud seasöögiämbreid. Põrandki oli päris halliks sõtkutud.

Imelik oli näha, et toas polnud Ilmarsi voodit ja lauakest, ka kärbeste poolt kirjatud akent ei olnud möödunud suvest saadik pestud.

Laudas ei tahtnud lehmad enam Aliset tunda, tõrksate tunnete valduses jõllitasid nad silmi, kui Alise tahtis neid silitada. Indra isegi nohises ja äigas Alisele sabaga valusalt vastu põske. Isegi laut, mis oli sõnnikut kuhjaga täis, paistis ebatavaliselt väikesena.

«Lehmad on rammusad,» kiitis Pēteris ise, kui Alise ei ütelnud midagi tunnustavat. Naeratades juhtis ta Aliset Apsītel ringi otsekui ammuoodatud külalist.

Lõunaks oli Lizete küpsetanud pannkooke. Need paar purgi-

täit maasikaid, mida meheema oli suvel sisse keetnud, olid juba ammugi ära söödud ja pannkooke kasteti suhkrusse, piima peale rüübates.

«Mina pesen nõud,» pakkus Alise.

«Esimene päev ela veel nagu krahvinna. Hiljem ju võid pesta nii palju kui soovid.»

Alise võttis käteräti.

«Kui tahad, kuivata pealegi.»

Pēteris istus laua ääres nagu pühapäeval ja naeratas.

«Kui Ženija ära läheb, pean jälle oma nurka tagasi kolima,» lausus Lizete.

«Ei, ema, sa võid siiasamasse tuppa jääda. Mina magaksin seal, eesriide taga.»

«Kuidas siis nii?»

Kuid võis märgata, et see ettepanek Lizetet palju ei kurvastanud.

«Nojah. Ei või ju teada, kas sa oled terve või ei. Ja siis on juba parem üksinda. Aga praegu magab seal veel Ženija!»

«Ma võin minna üles pööningule.»

«On alles vara. Külmetad.»

«Mul on kuum veri.»

Pēteris langetas seda kuuldes silmad.

Ernestīne oli parajasti kuulnud, et meiereis vajatavat laiendamise järel naistöölist, ja Alise rääkis sellest Ženijale. Tüdruk sattus hoogu.

«Tööfada tuleb ainult kümme tundi päevas? Ja kogu õhtu vaba?»

«Jaa.»

Ženijal polnud enam rahu, ja Alise veenis Pēterist, et see lubaks Ženijal mõisa minna. Pēteris oli nõus, ja Ženija läks.

Õhtul ei olnud Ženija lehmade lüpsmise ajaks veel tagasi ja Alise valmistus lauta minema.

«Kas sa, tütreke, suudad?»

Lizete võttis teise lüpsiku ja tuli kaasa.

Alise käed olid tõepoolest lüpsmisest võõrdunud ja ta tuli toime ainult kahe lehmaga.

«Küll sa pikapeale harjud,» rahustas Lizete, kui Alise käsi hõõrus.

Lizete oli kuni õhtuni Alise vastu väga lahke ja silmanähtavalt rõõmustas tema tagasituleku üle. Lizete rääkis ka palju, jutustades mis siin vahepeal oli sündinud, ja lõpetas nõnda:

«Ma ütlen sulle päris ausalt, tütreke. See küll ei olnud kena, et su ema raha ei andnud. Üks elu, ühised mured, mis häda seda poolitada. See on minu raha, ma istun selle otsas ja kosutan ennast! Hea inimene nõnda ei tee. Sa võid mulle pahane olla

või mitte, kuid ma ütlesin sulle seda. Ja temale võid sa samuti ütelda.»

Alise tundis, et temalt oodati mõnda sõna, ja ta sai vaevaga suust:

«Mamma tahab seda raha hoida vanaduspäeviks.»

«Ihnel ja lihvitul leidub alati, mida ütelda. Nii see on!»

Lizete lõi kibestunult käega ja pööras selja.

Ženija ilmus alles pärast õhtusööki ja jutustas rõõmsalt, et koht oli olnud veel vaba ja meier võtnud ta tööle. Ta oli kohe läinud Ernestīne juurde ja seejärel proua Vintersi poole korterit kauplema.

«Kas teate, kus ma nüüd elan? Teie toas!»

Ja Ženija suudles äkki Aliset põsele.

«Tänan, et teatasite.»

Seda nähes langetas Pēteris jälle silmad.

Ženija raputas oma voodikoti tühjaks, toppis uued õled sisse ja ütles:

«Olgu teil, perenaine, magus uni!»

Ise võttis ta kasuka, teki ja ronis trallitades toalakka.

Jahedal koheval kotil lebas Alise liikumatult ja ootas und. Talle tundus, nagu oleks ta ainult unenäos Apsītele tagasi pöördunud ja ärkaks kohe, kohe oma toakeses Graķi moonakate majas.

Äkki nagises uks ja keegi tuli kööki. Hingamisest kuulis Alise, et see on Pēteris. Aeglaselt kobas ta pimeduses siiapoole, põrgates vastu lauda. Siis tõmbas ta eesriide kõrvale ja astus voodi juurde.

«Mine kaugemale,» sosistas ta.

Alise tardus, hoidis hetke hinge kinni ja tõmbus siis päris seina lähedale. Pēteris kobas tekki.

«Pēteris, vahest täna õhtul . . .»

«Sellepärast, et sa haige oled?»

Alise ei suutnud vastata.

«Kas on nii, et see äkki külge hakkab?»

Võis kuulda, kuidas Lizete teises toas vaikselt köhatas.

Töö ajas tööd taga, ja juba paari nädala pärast töötas Alise jälle samuti nagu enne sanatooriumi. Algul püüdis ta veel hoiduda liigsest koormusest, ei kandnud liiga raskeid kandameid, peatus ja puhkas, kui süda kiirustama hakkas. Aga varsti ei jätkunud selleks enam aega, alati ei tahtnud ta ka Pēterist appi kutsuda või jätta raskemaid töid Lizete hooleks. Ja midagi ohtlikku ei juhtunud. Alise isegi imestas veidi selle üle, ent arvas, et ta on küllalt terve, ei mõõtnud enam temperatuuri ega pööranud tähelepanu kergetele torgetele südame ja abaluu all.

Maikuus ilmus Apsītele meister kolme töölisega. Üks neist oli Arturs Langstiņš.

«Teie ka?»

Alisel oli raske rõõmu varjata.

Dronis rajas esialgu alust nii elumajale kui ka laudale, kuid kaevamist ja betoneerimist oli palju, sest otse maja alla oli ette nähtud suur kelder ja selline maal enneolematu uuendus kui kanalisatsioon.

«Kas see tuleb ka veega nagu Riias?» küsis Pēteris.

«Karvapealt samasugune,» vastas Dronis.

«Kes jaksab seda paaki täis pumbata?»

«Nõos seame allika juures sisse tõstevinna.»

Aga see ei olnud veel kõik. Ülearuse väljakaevatud mulla lasi Dronis orgu jõe äärde ajada — korraldati talgud, veeti kive ja ehitati pais. Saab oma järve. Võib karpkalu kasvatada.

Kõik naabrid tulid ehitustöid vaatama, laususid küll laitvaid, küll tunnustavaid sõnu, kõige rohkem aga rõõmustas Vilis.

«Noh, vennas. Järv kohe sauna ees. Las aga paneb linaskid sisse, küll mina oskan neid välja püüda.»

Alisel möödus nüüd suurem osa päevast köögis, kuna ta püüdis Dronise inimesi võimalikult hästi sööta ja erutus iga äparduse puhul. Esimesena hakkas nurisema Lizete, seejärel Pēteris.

«Ega siin mõni trahter pole. Las söövad, mida on.»

«Nad ju maksavad.»

«Mida nad maksavad? Rohkem söövad kui maksavad.»

Toidukeetmisest polnud tõepoolest peaaegu mingit tulu, kuid tööd olid antud lepingu peale, ja heinaajaks oli kõik tehtud. Ainult Artursile jäi veel üht-teist kohendada, samuti ehitusmaterjalile katus peale lüüa.

Oli pühapäev. Töötanud kuni lõunani, otsustas Arturs pisut meelt lahutada. Nähes sõpra metsa poole minevat, jooksis Ilmars isa juurde.

«Kas ma võin Artursiga metsa kaasa minna?»

«Mis sa metsas teed?»

«Maod nõelavad,» hirmutas Lizete.

«Ei nõela. Ma tahan maasikaid.»

«Just nagu tuulepea!» torises Pēteris.

«Metsmaasikad pole veel valmis.»

«On!» jonnis poisike.

«Mis sa keerutad sel Artursil nagu saba jalgade ümber! Tema ei salli sind sugugi.» Lizete peaaegu riidles.

«Sallib küll.»

«Kui ta oleks tahtnud, oleks oodanud.»

Ilmars ajas huuled torru, ja Pēteris noomis poega:

«Ära ole poisike!»

Kui Pēteris pahane ei olnud, vaid Ilmarsi niisama õpetas,

tundis ta end alati kohmetuna, hääl kähises, nägu punetas. See polnud vastumeelsusest poja vastu, pigemini liigutasid teda sellistel kordadel isatunded ja hellus, mis kuskil sisemuses kogunesid ja välja ei pääsenud.

Noomituna ja meelt muutma sunnituna läks poisike õue vaatama, kuidas Arturs kadus metsa. Kui ema kodus olnuks, poleks ta sugugi isalt luba küsinud, kuid Alise oli läinud naabrite poole. Arturs oli juba põõsaste taga ja läks otse sinna, kus metsas algas pooleldi kinnikasvanud tee ja kuuskede all haljendas rohkesti jänesekapsaid. Ilmars ei püsinud paigal. Aeglaselt hiilis ta peenardesse torgatud hernekärbiste taha, kuhu teda aknast näha ei võidud, ja hakkas siis pikemalt mõtlemata jooksma.

Arturs ei olnud kuigi kaugele läinud. Noppinud peotäie jänesekapsaid, sõi ta neid lehtede kaupa ja mõtiskles midagi endamisi.

«Kui väsinud sa oled!»

Ilmars oli päris hingetu.

«Kas isa lubas minuga kaasa tulla?»

Poisike noogutas pead, suutmata veel kõnelda.

Kui Ilmars oli puhanud, läksid nad mööda teed edasi. Vahel nad peatusid ja püüdsid linde vaadelda, kes olid peitunud okstesse ja laulsid või kraaksusid. Ilmars noppis lehti ning õisi ja küsis, kuidas igaüht neist nimetatakse, kuid Arturs ei osanud suuremat seletada, kuna ta ise metsataimi kuigi hästi ei tundnud.

Üle teeraja ronis putukas.

«Vaata, missugused sarved! Kas ta nendega torkab?»

«Ei. Need on kombitsad.»

Möödunud talvel oli Ilmars lehitsenud Artursi toas «Loomade riiki».

«Miks meie metsas tiigreid ei ela?»

«Kassidele meeldib soojus, aga meil on külmad talved.»

«Kas tiiger on kass?»

«Kassid ja tiigrid põlvnevad ühest soost.»

Tegeldes sääraste teaduslike kõnelustega jõudsid nad kohani, kus Ilmars polnud veel mitte kunagi viibinud. Järsu, kõrge mäe taga avanes äkki lagendik.

«Miks siin puid ei ole?»

«Sellepärast, et tunamullusel talvel raiuti need maha. See on raielank.»

«Ja mis siia nüüd saab?»

«Noor mets. Saja aasta pärast kasvavad siin jälle suured puud.»

«Saja aasta pärast?»

«Jaa. Siis pole enam mind ega sind.»

«Aga kellele need puud siis jäävad?»

«Teistele. Neile, kes elavad pärast meid.»

Maasikaid leidus ainult mõnes kohas, need olid alles rohelised ja nääpsukesed, marjade korjamisest ei tulnud midagi välja. Ilmars ronis kändude otsa ja hüppas alla. Arturski ronis mäe tipul kõrge kännu otsa ja püüdis üle puude midagi vaadata. Siis läks ta raielangi ääres tüseda kuuse juurde, hüppas, sai alumistest okstest kinni ja ronis kõrgemale.

«Kuhu sa ronid?»

Poisike vaatas murelikult, kuidas Arturs ronis üha kõrgemale.

«Sa kukud alla.»

Seal ülal paistis Arturs juba üsna väikesena. Ühe käega tüvest kinni pidades, teist silmade ees hoides vaatas ta kaugusse.

«Mida sa seal näed?»

«Linna.»

«Bruget? Kuidas see välja näeb?»

«Nagu linn ikka. Suitsus väheke sinakana.»

«Miks sinakana?»

«Sellepärast, et kaugel.»

Arturs ronis alla ja nad astusid jälle kodu poole. Noormees oli ootamatult üpris mõtteisse vajunud ega tahtnud enam hästi Ilmarsi küsimustelegi vastata. Poisikegi vaikis. Ta oli juba oma suurt sõpra tundma õppinud ja teadis, et säärastel kordadel on kõige parem ise endale tegevust otsida. Ilmars hakkas oksaga käbisid veeretama, mis teel lamasid, ja jooksis tükikese maad ette.

«Mamma!»

Mööda teed tõttas vastu Alise.

«Kuidas ma kartsin!»

Ilmars pidi tunnistama, et ta oli Artursile ilma loata kaasa tulnud. Noomituna, pea rinnale vajunud, kõndis ta ees, täiskasvanud tulid teineteise kõrval tema selja taga.

«Brūveris ostis Tiltiņu ära.»

«Seda oli oodata.»

«Ma ei julge seda Pēterisele üteldagi.»

«Ta saab teistelt nagunii teada.»

«Oi!»

«See on alandav, kogu eluaja nõnda karta.»

«Mis ma saan sinna parata, kui kord selline olen!»

Siis vaikisid mõlemad, ja kui nad metsast välja jõudsid, võttis Alise Ilmarsi käekõrvale. Arturs jäi vähekese tahapoole.

Aga öösel nägi Ilmars und. Ta ronis hiigelkuuse otsa ja nägi sinist linna. Kõik majad olid sinised, katused sinised, tänavad sinised. Ja inimesedki sinised.

TÄNAN SIND, TÜTREKE

See oli raske talv. Pēteris vedas telliskive, kruusa, puusepa juurest aknaid ning uksi ja oli alati halvas tujus.

«Põrgu, muud midagi,» armastas ta tihti ütelda.

Osa renti oli Dronis küll alla jätnud, sest ta mõistis ka ise, et muretseda nii lühikese ajaga kahele suurele ehitusele materjali oli rentnikult liiga palju nõutud. Korraldati ka lubatud talgud, kohale sõitis viisteist veokit ja veeti paisu jaoks kive. Lumme mattunud alusmüürid, küüni kogunenud lauad, plangud, latid ja prussid ootasid kevadet.

Pēterist erutas järjest rohkem seegi, et jüripäevani oli jäänud ainult kaks kuud, kuid ikka veel ei olnud sõlmitud uut rendilepingut. Kui Pēteris seda kord Dronisele nimetas, vastas Apsīte omanik, et ärgu ta erutugu, ära ju Pēteris ei lähe. Muidugi oli juba hilja teist kohta otsida ja Pēteris polekski seda hea meelega teinud, kuna ta oli Apsītega liiga ära harjunud. Aga kui pika aja peale ta lepingu sõlmib ja kas rendimaks jääb endiseks, seda Dronis ei öelnud.

«Kasutab mind ära! Viimane raisk!»

«Dronis polegi nii halb,» vastas Alise.

«Mis sina siin!»

Pēteris vihastas ja Alise vaikis. Kuid Pēteris kirus veel kaua nii Dronist kui ka Aliset, kuni pahameel vähehaaval vaibus. Kuni järgmise korrani.

Päris hea polnud enam lugu ka Lizetega. Meheema kurtis järjest enam valude üle rinnas. Tihti hakkas tal nii halb, et tuli voodisse heita, ja Alise pidi kõigi töödega üksinda toime tulema. Lizete ei sõitnud arsti juurde, vaid keetis ubalehe teed ja asetas kõhule koti kuuma tuhaga. Alisel polnud aega haige olla ja liiga halvasti ta ennast ka ei tundnud, ainult et ta ei jõudnud töödega iial päris lõpule, pesukuhi kasvas liiga suureks või seisid seasoolikad ämbris kolm nädalat, padja all aga leidus alati pestud, kuid nõelumata Pēterise sokke.

Ilmars õppis esimest aastat koolis ja elas Grakis Ernestine juures. Teised naabrilapsed käisid Gailise koolis, kus oli neli klassi ja üksainus õpetaja. Aga Alise ei suutnud kujutleda, et Ilmars suudaks talvel päev päeva kõrval läbi metsa neli kilomeetrit sinna sumada ja neli tagasi. Pealegi polnud tal Apsitel olemiseks õiget kohta — igal õhtul tuli pliidi kõrvale raamile seadida magamisase. Väikeses toas magasid nüüd Lizete ja Alise ja Ilmarsi voodi sinna enam ei mahtunud. Pēteris, kes ei suutnud taluda, kuidas ema öösel voodis käänleb ja oigab, oli

kolinud kööki eesriide taha. Kui Lizetel liiga halb hakkas, äratas ta Alise, nõudis, et vett toodaks, kurtis oma valude ja raske elu üle, siis hakkas tal kergem.

Alise päevad möödusid nagu hallis udus, vahel jäi ta laudas peete koorides pingikesele tukkuma, vahel toas Pēterise sokke lappides. Pastlad lõhkusid neid kurjasti, ja külmade ilmadega tõmbas Pēteris jalga kolm paari. Ainsad helgemad hetked olid need, kui Alise kujutles, kuidas ta sõidab jälle Grakile Ilmarsi ja ema juurde. Alise oleks sõitnud igal pühapäeval, kuid hobused olid ehitusmaterjali vedamisest kurnatud ja aega ka ei jätkunud. Et Pēteris ei pahandaks, sõitis Alise külla ainult igal teisel pühapäeval, nagu oli möödunud talvel teinud ka Pēteris teda külastades.

Oli laupäeva õhtu. Lizete tundis end viimasel ajal paremini, ja mõlemad Apsīte naisterahvad otsustasid minna Vārtiņši sauna.

«Laval see tõbi ehk higistab end natuke välja,» arutas Lizete.

Meheema vihtles vapralt. Vaadates tema tugevat ümarat ihu ei võinud pähegi tulla, et tal midagi viga on.

«Oi, tütreke, kui kerge hakkas,» rõõmustas Lizete riietudes.

Pēteris naasis saunast napisõnalisena. Ta riputas suure lusikaga taldrikule herneid, valas rasva peale ja hapatisekruusi suult võtmata jõi selle kohe tühjaks.

«Kas vihtlesid hästi?» küsis Alise.

Pēteris lõi ainult käega, ja Alise ei käinud enam peale, kartes mehe meeleolu veel rohkem rikkuda. Lõpetanud õhtueine, avas Pēteris kulunud eesriide ja heitis voodisse. Alise kuivatas parajasti nõusid, kui lillelise eesriide tagant kostis Pēterise hääl:

«Simsons müüb talu ära.»

Alise pidas hinge kinni.

«Viie tuhande eest.»

Alise ei teinud veel nüüdki häält.

«See raha ju kaduma ei läheks. Kui enam ei taha, võib jälle ära müüa.»

Möödus veel mõni minut.

«Lombaka maa võis saada kolme tuhande eest, siis ei ostnud.»

«Sa arvad jälle, et oleks pidanud...» sai Alise vaevaga suust.

«Mis minul! Mulle pole midagi vaja. Räägin niisama.»

Pēterise hääl kähises. Võis kuulda, kuidas ta pöördus seina poole.

Kartes taldrikutega täristada, asetas Alise need ettevaatlikult

riiulile, võttis pange kupatatud jahudega ja läks vaikselt eeskotta.

Siga oli hiljuti põrsad toonud.

Pühapäeva hommikul rakendas Pēteris hobuse ette, ja Alise istus reele, et sõita Ilmarsile ja Ernestīnele külla. Uues rahvamajas oli välja kuulutatud Riia kunstnike kontsert, ja Alise oli Pēterisele tähendanud, et ta kuulaks seda meeleldi.

«Mis siis ikka! Jää kuni õhtuni, küll me hoolitseme loomade eest,» oli Pēteris vastanud.

Kui ta poleks nõnda öelnud, oleks Alise varem välja sõitnud, veel enne hommikueinet, tunnikese külas viibinud ja jälle tagasi kiirustanud, et lõuna ajal ise lehmi lüpsta. Ainult neil päevadel, kui seda lubas teha Lizete, jäi Alise mõisa kauemaks. Tänagi olid Pēteris ja Lizete kinkinud talle puhkepäeva.

«Ära ainult hobusele midagi külma juua anna!» tuletas Pēteris meelde ja ulatas piitsa.

«Nõõ!» ergutas Alise vana Maksi ja regi hakkas liikuma.

Alise oli Pēterisele sügavalt tänulik, et too polnud täna hommikul Simsonsi talu kohta enam sõnagi lisanud. Ta otsustas emale siiski Preeriast kõnelda, kuigi ta juba ette teadis, et ema ei taha taluostmisest kuuldagi ja üksnes erutub ilmaaegu.

Peaaegu metsatee ääres kasvas üksik madal mänd. Alati, kui Alise sellest tugevast okslikust puust mööda sõitis, valdas teda rõõmus ärevus, talle tundus, nagu sõidaks ta läbi nähtamatute väravate, mille taga on hoopis teistsugune elu, parem ja kaunim kui see, mida tema siin Kõrkjaorus elab. Ja iga kord, kui ta koju tagasi pöördus, ootasid teda selle vintske männi juures mured, hall masendus ja ähmased kartused Pēterise ja Lizete pahameele ees. Näruste, vargsete lastena istusid need tunded vankrisse või rekke ja püüdsid riisuda sõidult kaasatoodud rõõmu. Alise tõmbus ning mähkus siis endasse, et mitte kõike kaotada, et vähemalt mingi peidetud kübemeke jääks talle endale.

Grakisse jõudis Alise just keskpäevaks. Ta oli sõitnud aeglaselt, et hobune higiseks ei läheks ja pärast seda kaua väljas seistes mõnd tõbe ei saaks. Kuigi ilm polnud külm ja päike juba sulatas lund, kattis ta Maksi hoolsalt kinni, ja nagu Pēteris oli õpetanud, laotas sedelga alla kaltsudest teki ja kinnitas selle rihmaga, et see maha ei libiseks.

Vastu jooksis Ilmars.

Poisike klammerdus kasuka külge ja surus ennast ligemale. Alise suudles poega lühikeseks põetud juustele ja saatis ta tuppa tagasi.

«Pea paljas! Külmetad.»

«Soe!»

Sügisel, kui Ilmars viidi Ernestīne juurde elama, oli Alise kartnud, et poeg temast jälle võõrdub, kuid nagu imekombel seda ei juhtunud. Ilmars ootas ema alati väga ja kogu aja, millal ema külas viibis, ei lahkunud ta tema juurest.

«Kasvab suuremaks ja arukamaks,» otsustas Ernestīne.

Neil päevadel, mil Alise tuli, nägi Ernestīne vaeva, et lõunasöök oleks maitsvam kui muudel pühapäevadel. Isegi veel rohkem — neile lõunasöökidele kutsuti, nagu ka Alise väga kauges lapsepõlves, sageli ka külalisi. Seekord oli tulnud preili Švalkovska, Grakši ämmaemand. See kehalt üpris lopsakas viiekümneaastane naisterahvas lapseliku häälega ja oma ameti kohta ebatavaliselt häbeliku käitumisega oli Ernestīne ustavaim sõbratar, mõlemad kuulusid kiriku naiskomisjoni ja olid seal jõukate perenaiste hulgas varanduseta liikmed.

Kõigepealt joodi tassidest puljongit ja hammustati krõbisevaid pirukaid kõrvale, seejärel harutati lahti niite veiselihast rullide ümbert. Ebaharilikult kõlasid ka paljud «palun» ja «tänan». Tööpäevadel, kui kiirustades keedeti piimaga putru, praeti kartuleid ja hammustati heeringaid kõrvale, ei jätkunud sellisteks peensusteks aega ja «tänan» tuli ütelda ainult siis, kui lauast tõusti.

«Ma hoopiski ei tea, mida magussöögiga teha. Ženija pole meiereist koort toonud.»

Ernestīne polnud veel kurtmist lõpetanud, kui süüdlane koputas uksele ja tõmbas põuest koorega täidetud viinapudeli.

«Ombleja, ärge pange pahaks. Ma ei saanud varem siia joosta.»

«Mis te nüüd!»

Ernestīne tänas naeratades ja palus viisakuse pärast ka Ženijat lauda.

«Hea meelega.»

Ženija oli valgemaks ning priskemaks muutunud ega meenutanud enam tütarlast, vaid naist, kellel juba on oma kindlad vaated, saladused ja kavalusedki.

«Noh, kuidas Apsītel elatakse?»

«Tänan, hästi.»

«Peremees ei leina mind taga?»

«Ei tea.»

Ise oma ülemeelikuse üle naeratades päris Ženija tööde, loomade ja Lizete järele ja Alise jutustas.

«Mina teid ei kadesta,» lausus Ženija lõpuks.

Ilmus veel üks külaline. Postist tulles tõi Arturs ajalehe.

«Kas tohib teid ka lõunale paluda?»

Arturs keeldus kähku. Alisetki tervitas ta ainult eemalt.

«Hästi viisakas, sümpaatne inimene,» hindas teda preili Svalkovska.

«Ainult liiga aeglane,» tõrjus Zenija.

«Teile ta ei meeldi?»

«Säärase igava eluviisiga. Nina alati raamatutes, nagu maailmas muud paremat polekski. Ta ju naistele üldse ei vaatagi.»

«Püüdke teda panna enda vastu huvi tundma.»

«On juba proovitud.»

Ja Zenija jutustas, kuidas ta ühel õhtul oli naljapärast läinud Artursi juurde otsekui tikke laenama ja hakanud lausa tema raamatuid imetlema ja lehitsema. Lõpuks võtnud paar tükki kaasa, ja nüüd on lausa piin — peab igal õhtul lugema.

«Siis ta ju teile ometi imponeerib?»

Zenija naeratas kummaliselt, tahtis nagu midagi ütelda, kuid katkestas. Järsku muutus ta tõsiseks, tõusis ja tänas lõunasöögi eest.

«Oodake magussööki!»

Ernestīne kloppis parajasti vahukoort.

«Ei soovi. Koort olen söönud nõnda palju, et paha hakkab.»

Zenija võttis varnast jaki ja väljus.

«Vaat mihuke suu säärasel!» raputas preili Svalkovska pead.

Nähes, kui tõsiseks Alise muutus, mõistis ämmaemand noori kergemeelseid naisterahvaid veelgi ägedamini hukka. Ta vaikis alles siis, kui Ernestīne pani lauale punaste sõstarde želee ja äsja klopitud vahukoore. Preili meelespealillesinistes silmades säras tõeline rõõm.

Kontserdini jäi veel paar tundi aega, ja Ernestīne lasi Alisel kleidi seljast võtta, et seda kitsamaks teha, sest Alise oli viimasel ajal tublisti kõhnunud.

«Sa oled jälle haige!»

«Ei, ma tunnen ennast hästi.»

Kuid Alise pilk väljendas midagi hoopis muud.

«Ma sõidan koju,» sõnas ta äkki.

«Mispärast?»

«Ma ei taha sugugi sellele kontserdile minna.»

Preili Svalkovska, Ernestīne ja isegi Ilmars võtsid kokku kogu oma jõu, et Aliset ümber veenda.

«Olevat haruldaselt kena programm. Säärased asjad, nagu «Vaikselt anuvad» ja muud taolised palad.»

«Kas kodus on sul selle sõnniku keskel parem?»

«Mamma, ära sõida minema!»

Alise jäi.

Rahvamaja avati alles möödunud sügisel, ja Alise polnud seda veel külastanud. Põhiliselt oli uus ühiskondlik hoone kujunenud küllaltki tagasihoidlikuks, kuid Alisele näis saal ootamatult avarana ning kõrgena, pruunist sametist eesriie ebatavaliselt pidulikuna, lihtsad vineertoolid isegi toredatena, sest seni olid Graķi elanikud koosviibimistel istunud pikkadel laudpinkidel kõrtsis või rehe all.

Kuulajaid oli küllalt, üle poole saali. Eesriie avanes, ilmus noormees, pomises kiiresti midagi ja istus lava keskele lükatud klaveri taha. Kuid Beethoven ei olnud Graķi publiku maitse, vaikne sosin ning naerukõhin ei vaibunud. Aga Aliset see ei seganud. Kuigi ta muusikat ei mõistnud, erutasid teda helid, ta andus mingile arusaamatule voolule, ei mõelnud ega näinud midagi, isegi kunstnik kaugenes kuhugi ja kadus otsekui uttu. Alise sulges silmad.

«Mis sul viga on?» sosistas Ernestīne.

Alise võpatas.

«Ei midagi.»

Siis laulis üks aastatelt vanem daam, seejärel tüsedavõitu mees ja lõpuks mõlemad koos. Ooperiaariad eriti ei meeldinud, kuid serenaadid, romansid ja rahvalaulud viisid publiku vaimustusse ja mõningaid palu tuli korrata.

Koju pöördus Alise pimedas. Lizete oli teda juba kärsitult oodanud. Lüpsmine oli hilinenud vähemalt tunni võrra.

«Kas oli ka midagi väärt?» küsis Lizete, kuni Alise ümber riietus.

«Mulle küll meeldis.»

«Mis seal ikka võis olla? Komejandid jäävad komejantideks.»

Tõmmanud laudajaki selga, tõttas Alise loomade juurde. Kõigepealt valas ta sigadele söögi ette, et need ei ruigaks, ja läks siis lehmade juurde. Pēteris tuli appi, tõstis heinu ette ja laotas õlgi alla, nii et Alise võis kohe lüpsma hakata.

«Mis ta siis ütles?» küsis Pēteris viimaks argselt.

Alisel jooksis kuum juga üle selja.

«Ma unustasin!»

Kogu külaskäigu ajal oli Alise tahtnud emale Preeriast rääkida, kuid teda segas preili Svalkovska, seejärel aga kiirustamine kleidi ümbertegemisel, kuid pärast kontserti läks see lihtsalt meelest.

«Nojah!»

Pēterise hääl vaibus. Napis laternavalguses polnud nägu hästi näha, siiski paistis, et see tumeneb. Tundus, et Pēteris ei usu.

«Ma tõepoolest unustasin.»

Pēteris isegi ei vastanud. Kaltsudega vooderdatud uks kolksatas, ja Alise jäi üksi.

Lehmad ära lüpsnud, läks ta emise juurde, et moldi puhastada. Siga oli kõik ära söönud, külili heitnud ja imetas põrsaid. Üksteist vihaselt kõrvale tõugates trügisid väikesed lähemale. Alise luges põrsad üle. Sai ainult üksteist. Luges veel kord — niisama palju. Üks puudus. Ta tõstis laterna kõrgemale, kuid ei näinud kadunut kuskil. Siis tuhnis Alise seasulu nurgas ölgedes ja leidis otsitu kätte — põrsas oli kõngenud, juba kange ja külm. Too oli kõigist nõrgem, ja Alise oli teda vahetevahel ema nisa juurde tõstnud, peletades aplad vennikesed eemale. Ta võttis korjuse sulust välja ja läks tuppa. Pēteris istus süngelt laua ääres, Lizete kooris kartuleid.

«Õnnetus, Pēteris. Ühel põrsal on lõpp. Sel kõige vähemal ja nõrgemal.»

Pēteris suunas Alisele raske pilgu.

«Seda oli juba oodata.»

Pēteris tõusis näost punetades, võttis mütsi, kahmas Alise käest laterna ja läks lauta. Alise järgnes alandlikult.

Pēteris kummardus lõpnud põrsa kohale ja silmitses seda tähelepanelikult. Alise kükitas tema kõrvale ja lausus otsekui rahustavalt:

«Sellest poleks nagunii elulooma saanud.»

«Kust sina tead? Oleks tulnud rohkem hoolitseda. Iga kord kauem nisa juures hoida.»

«Seda ma tegin.»

«Oleks pidanud iga poole tunni järel tulema ja vaatama.»

«Nii tihti ma küll ei käinud.»

«Nojah! Oleks võinud tuppa sooja tuua, mõnda rohtu anda!»

«Oleksid sa mulle öelnud...»

«Öelnud! Ära mul siin latra!»

Paistis, et Pēteris kohe lööb. Alise ehmatas, tõmbus tagasi ja kaotas ebamugavas asendis tasakaalu. Tahtmatult haaras ta Pēterisel käest, et kinni hoida, ent leidis end järgmisel hetkel istumas kuivanud, kinnisõtkutud sõnnikul. Pēteris oli teda kergelt tõuganud.

Kui Alise tõusis, lausus Pēteris suures meelepahas seda, mis teda oli juba ammu rõhunud:

«Elad nagu unes! Oled sa kordagi töö ja loomade pärast muretsenud? Et kõik läheks paremini? Et meil enestel oleks midagi rohkem? Hulgud ringi! Kuulad kontserte! Lobised naistega. Seal oled sa esimene number. Ma ütlen sulle, et õigupoolest ei suuda sa endale leibagi ära teenida!»

Pēterisel katkes hääl, ta viskas laterna käest ja väljus.

Alise seisis kaua, pead käele toetades, ja vaatas midagi nägemata tormilaterna suitsunud klaasile, kuni tal hakkasid silme ees tantsima tähed. Siis võttis ta labida ja läks lauda taha auku

kaevama. Aga labidas oli nüri ning roostetanud, maa külmunud, ja Alise nägi asjatult vaeva. Pēterise head, teravad labidad, mis olid õliga kergelt sisse määritud, seisid kuuris, kus vilja hoiti, aga Alise ei söandanud neid võtta. Siis meenus talle, et seal najatub ka kang. Alise läks tuppa võtme järele. Pēteris sõi parajasti õhtust ja isegi ei vaadanud Alise poole. Lizetegi ei lausunud sõnagi.

Haaranud paljaste kätega külma raudkangi, raius Alise ja raius, pildus peeneid külmunud mullatükke, tegi kätele haiget, kuid ei jätnud järele. Ja lõpuks, kui juba hingeldama võttis, tungis kang pehmesse mulda. Kuid võttis veel tüki aega, enne kui auk sai küllalt sügav, et õnnetut põrsakest sinna paigutada.

Matnud põrsa ja visanud värskele mullale lund peale, sulges Alise lauda ja läks tuppa. Kell oli juba üksteist. Läbi õhukese eesriide võis kuulda, kuidas Pēteris magades hingas. Õhtuti uinus ta kiiresti ja kõvasti. Ja esmakordselt ärkas koos elatud üheksa aasta jooksul Alises varem tundmata külmus mehe vastu. Talle tundus, et ta põlgab ning vihkab mitte üksnes Pēterist, vaid ka Lizetet seina taga, seda haletsemisväärset hurtsikut, võõraid põlde, mida Pēteris nii hoolega haris, ja kogu seda maanurka, kus ta elas otsekui vangistatu. Sihitult libises Alise pilk köögis ringi ja nagu esimest korda märkas ta sibulavanikut pliidi kohal, soolatoosi, Pēterise sokke nööril, kuni ta silmad peatusid ohjadel. Pēteris oli need kööki kuivama toonud. Ja üksnes Alise süü tõttu. Grakis oli ta ohjad liiga pealiskaudselt aisadele visanud, need olid Maksile jalgade alla libisenud ja niiskeks saanud. Teinekord oleks Alisel tulnud selle eest kuulata pikki etteheiteid, kuid täna õhtul oli Pēteris selleks liiga pahane, et veel kõnelda. Muidugi teeb ta seda homme kuhjaga.

Ja äkki tuli Alisele pähe üllatav, lihtne ja selge mõte. Kõige selle juurest võis ta ometi lahkuda! Samuti nagu aasta tagasi oli lahkunud lonkur Vanags. Nüüd lamas too kalmistu ääres aia taga. Täna hommikul mõisa sõites oli Alise veel vaadanud kinnituisanud, vaevalt märgatavale kalmukünkale. Mitteteadjad võisid seda pidada väikeseks lumehangeks, sest risti sellel polnud. Õpetaja Brambergs ei lubanud Vanagsit matta pühitsetud mulda tema naise kõrvale. Alisegi haud kaevatakse aia taha metsa. Kaevatagu. Alisele oli nüüd ükskõik, mis temaga sünnib.

Alise võttis naela otsast ohjad. Hobusehigist, tolmust, sõnnikust ja Pēterise vihmast märgadest kätest olid need muutunud vahana siledaks. Algul tahtis Alise minna üksiku männi juurde tee ääres, sellel olid tüsedad, tugevad oksad, aga siis mõtles ta, et kas ta suudab nendeni üles ronida. Aga mil-

leks minna nõnda kaugele ja ehmatada võõraid inimesi, kui võib ka nii teha, et Pēteris ise ta hommikul esimesena leiaks?

Jõudnud küüni, tõstis Alise laterna kõrgele, et vaadelda aampalki. Tugevana ning liikumatuna ulatus see ühest räästaalusest teise. Alise pani laterna maha ja tõi redeli. Asetanud selle palgi nājale, harutas ta ohjad lahti ja ronis üles. Esimesi redeliastmeid ta nagu ei tajunud, nagu ta ei tundnud ka hirmu, kuid siis hakkasid ta käed ja jalad nagu iseenesest värisema. Alise liibus kogu kehaga vastu redelit, ja järsku meenus talle, et täna hommikul oli ennast nõnda vastu tema kasukat surunud Ilmars. Ja juba järgmisel silmapilgul mõistis Alise, et ta ei suuda silmust siduda.

Pēteris ei olnud veel ärganud. Läbi seina võis kuulda, kuidas Lizete norskab. Alise riputas ohjad naela otsa tagasi, tõmbas laudajaki seljast ja läks vaikselt tuppa. Ennist ei olnud ta kiiruga kleiti ja mantlit kappi pannud, vaid siiasamasse voodile asetanud. Hinge kinni pidades võttis Alise pimedas riided ja hiilis eeskotta. Seal riietus ta ümber, tõmbas kingad ja botikud jalga, kustutas laterna ja sulges ukse väljaspoolt.

Jõudnud küüni taha, hakkas ta jooksma. Üksiku männi juures Alise peatus ja tõmbas hinge. Siin, nähtamatu värava taga, tundis ta end kindlana ja vaatas tagasi. Kuu oli pilve taha kadunud, siiski võis näha lumiseid välju ja tumedaid hoonete kobaraid, veerjas Vārtiņši mägi aga näis taevaga ühte sulavat.

Siis nööpis Alise mantli kõvemini kinni ja hakkas astuma, et siia enam mitte kunagi tagasi pöörduda.

Nähes aknas tuld, tundis Alise rõõmu. Arturs ei olnud jälle suutnud end raamatutest lahti kiskuda. Alise tahtis juba aknale koputada, kuid nõksatas seisma — Arturs võis seda valesti mõista. Naabridki võisid seda märgata ja teab mida mõtelda. Alise läks välisukse juurde ja vajutas ettevaatlikult käepidet, kuid uksehing kriuksus nii lõikavalt, et Alise tardus. Nii vaikselt kui võimalik sulges ta enda järel ukse jälle, ent lärm ei muutunud vähemaks, vaid kestvamaks. Alise kobas mööda pimedat koridori Ernestīne korterini ja jäi seisma. Ta ei söandanud praegu koputada. Tuli oodata, kuni süda lakkab pekslemast, et taas uinuksid need, kes keset ööd ärkasid, ja et Arturski magama läheks. Kuid mõne hetke pärast nagises Artursi toas tool ja kostsid aeglased sammud, mis lähenesid uksele.

«On seal keegi?»

Alise ei vastanud. Uksepragu valgustas koridori liiga nõrgalt, Arturs ei tundnud teda ära.

«Mis te seal seisate? Mis teil vaja on?»

Arturs tuli koridori.

«Teie?»

Alise lubas, et teda tuppa viidi ja toolile istuma pandi. Katkendlikest sõnadest taipas noormees viimaks, mis oli juhtunud.

«Kõik saab korda. Rahustuge! Ainult rahustuge!»

Alise palus vett. Arturs oli erutatud, valas kruusi liiga täis, ja Alise loksutas endale mantlile. Siis Arturs taipas, et Alise on higine, ja võttis kruusi tagasi.

«Ma keedan teed.»

«Ei. Ma kohe . . .»

«Oodake!»

Arturs läks Ernestīnet äratama.

Ema tuli.

«Kas ta ajas su välja?»

«Ei. Ma ise.»

Ernestīne rohkem ei küsinud. Ta viis Alise oma korterisse, keetis teed, aitas teda ennast pesta ja mähkis ta sooja villasesse suurrätti.

«Räägi, laps!»

Ja Alise jutustas. Preeriast, põrsast ja ohjadestki. Seejärel vajus ta ema pehmes voodis raskesse, painajalikku unne.

Pēteris ilmus keskpäeva paiku. Alise oli parajasti voodist tõusnud ja kööki läinud. Tal valutas pea ja ta tundis end jõuetuna.

«Tere päevast.»

Tundus kummalisena, et Pēteris teretas. Alise toetus lauale. Pēteris muljus mütsi.

«Kas sa ei sõidaks koju?» sai ta viimaks suust.

Kööki tuli Ernestīne. Rahulikult silmitses ta Pēterist sassis juustest kuni pasteldeni ja ütles Alisele:

«Mine tuppa!»

«Mamma, mina . . .»

«Mine, laps!»

Ernestīne tõukas Alise välja, sulges ukse ja jäi Pēterisega kahekesi kööki.

«Alise elab nüüd siin. Järgmise pühapäevani vedage kõik tema riided siia. Ja pass. Teie juurde ta enam tagasi ei lähe. Võite otsida uue naise. Säärase, kes suudab endale leiba teenida. Kellel on raha. Ja keda võib sõimata ja lüüa.»

«Ma pole löönud.»

Kuid Ernestīne ei kavatsenud Pēterisega riielda.

«Olen kõik öelnud.»

Ernestīne ei ulatanud isegi kätt, ainult viitas peaga kergelt ukse poole.

Verd täis valgunud näoga ja tuhmi pilguga vaatles Pēteris

mõne hetke Ernestīnet, põrutas siis jalaga ja väljus enam sõnagi lausumata.

Ohtul algas Alisel palavik.

Alise lamas kaks päeva, kolmandal temperatuur langes. Apteeker Zimmeri antud pulbrid olid leevendanud ka peavalu. Alise istus, käed süles, akna juures, kui Arturs koputas. Tal polnud kaasas ei ajalehti ega raamatuid, ta oli tulnud Alisega kõnelema.

«Kas on parem?»

«Jaa.»

«Ei tohi ainult julgust kaotada!»

«Kui leiaksin sobiva töö!»

«Küll me midagi välja mõtleme.»

Arturs käitus täna kuidagi ebatavaliselt. Tema kõneluses puudus see aeglane, tagasihoidlik mõtlikkus, mis oli talle nii iseloomulik, tundus, et ta püüdis olla teravmeelsem ja muretum, kui ta tegelikult oli. Ja siiski ei olnud see tahtlik keerutamine. Näis, nagu murraks Artursist välja midagi säärast, millest ta ise polnud senini päris teadlik. Ta ei tööta enam saekaatri ega rehepeksumasinate juures, samuti mitte ehitustel, ei kaeva kraave ega raiu asunikel võsa.

«On juba küllalt võõrastes majades kirpe söödetud!»

Äkki muutus Arturs tõsiseks.

«Proua pakkus mulle aedniku kohta.»

«Ja teie?»

«Püüaksin õppida.»

Gustavs Kursītise surma järel kindral Vintersil aednikega enam ei vedanud, juhtus kas ahnitsejaid või kerge elu himustajaid või ka mõlemaid kokku. Kuid proua Vinters ei suutnud rahulikult magada, kui ta tundis, et teda petetakse ja temalt varastatakse. Et närve säästa ja oma au säilitada, aeti mõnda aega läbi hoopis ilma aednikuta, kuid tulud kahanesid järjest ja aed lõi vähehaaval kiratsema. Lõpuks tuli proua Vintersile hiilgav mõte — tuleb leida väga aus ja küllalt odav inimene, kes ei pruugiks sugugi aednik olla. Ja siis avastas ta üllatunult, et tal ei tarvitse säärast sugugi kaugelt otsida.

«Siis teie elaksite aednikumajas?»

«Nõnda proua ütles.»

«Mulle meeldis seal väga. Teilgi saab seal hea olema.»

Alise meenutas oma lapsepõlve, jutustas talveaiast Uraali mägedes, suurtest palmidest klaasi all, ehitamata jäänud kasvuhoonest Riias, esimesest sõidust Grakisse. Arturs rääkis sellest, kuidas ta ameti ära õpib, kuidas end uues korteris sisse seab.

«Kõigepealt valmistan ma riiulid kogu seina ulatuses ja panen sinna oma raamatud.»

«Siis ma tulen teile külla.»

Järgmisel hommikul tõustes tundis Alise ennast küllalt tervena. Hommikueine järel hakkas ta kööki puhastama ja nõude kappi korrastama. Nõnda tegeldes mõtles ta kogu aeg Pēterisele, Lizetele ja Apsītele, kujutles, kuidas ta käitub ja mida Pēterisele ütleb, kui see riided ära toob. Alise selgitab üsna rahulikult, et nende abiellumine oli viga, et Alise on Pēterisele ainult koormaks ja kui tal jätkunuks rohkem mõistust ja julgust, oleks ta juba varem kõrvale tõmbunud, et Pēteris võinuks teist korda abielluda, kindlasti leidnuks ta endale sobivama naise.

Kõik selle välja mõelnud, tundis Alise end rahulikumana.

Ilmars tuli koolist ja palus pärast lõunasööki luba minna veskijärvele. Seal parajasti saeti ja veeti meierei keldrisse jääd.

«Üksi ei tohi sa minna.»

Alise polnud terve päeva jooksul värskesse õhku pääsenud, Ernestinegi õhutas teda veidi jalutama minema.

Vaja oli kauplusest mööduda. Järsku tuli Alisele mõte, et ta võib kohata Droniseid ja need vahest küsivad, miks ta Apsītel ei ole, vaid kõnnib mõisas ringi otsekui pühapäeval.

«Pojake, ärme läheme järve äärde.»

«Miks?»

«Teine kord.»

«Siis ei saeta enam jääd. Kelder on juba varsti täis.»

«Läheme parem kalmistule.»

«Mida me seal teeme?»

«Külastame vanaisa.»

Ilmars ei olnud vanaisa iialgi näinud ja kõverdas huuli. Alise andis järele.

Juhtus just nõnda, nagu ta oli ette näinud. Kaupluse aknast märkas teda Dronis ja tuli lävele.

«Mis teie siin jalutate?»

«Meie vaatame, kuidas jääd saetakse,» vastas Ilmars.

«Tubli poiss!»

Dronis pöördus Alise poole.

«Ütelge lugupeetud peremehele, et ta võimaluse korral sõidaks homme jaama tahvelkivide järele.»

«Ma ei ole enam Apsītel.»

«Kuidas?»

«Ma jään mõneks ajaks siia ema juurde.»

Alise tundis ennast äärmiselt ebamugavalt. Dronis silmitses teda umbusklikult ja laotas käsi.

«Noh mis!»

Tuli ka proua Dronis.

«Praegu on ju talvel vähem tööd, siis võite puhata, külas käia, ema ja poja juures elada. Vaja nõuda, et mees laseks mindki puhkusele.»

Proua Dronis silmitses oma meest nõnda kelmikalt, et Alise pidi tahes-tahtmata naerma. Alise ei teadnud teist nii sobivat ning üksmeelset paari kui mõlemad Dronised. Võib-olla oskasid nad teeselda ja oma ebakõlasid muude silmade eest varjata. Kord oli Alise maininud seda ka Pēterisele.

«Mis neist! Esimese numbri petised,» oli Pēteris ütelnud.

«Jah, kui minul oleks nii hea mees!» jätkas proua Dronis alustatud toonil.

Ta vaatas nii kindlalt silma ja naeratas nõnda teesklematult, et Alise tahtmatult tunnistas:

«Meie läksime tülli.»

«Küll lepite jälle ära! Läheb üle. Ta säärane äge ju on.»

Järvel eraldasid mehed saega läbipaistvaid neljakandilisi klompe, tõmbasid need konksudega eraldi rajale ja lükkasid siis rekke.

«Kui läikivad! Kui läbipaistvad!» rõõmustas poisike ja tahtis üht suuremat murdunud kildu kätte võtta.

«Ära mine, pojake, nõnda lähedale! Võid sisse kukkuda.»

Alisel hakkas hirm, vaadeldes suurt lahtist auku, mille ümber särasid libedad jäätükid. Ja siis võpatas ta, nagu oleks keegi talle selga löönud — silme ees virvendasid latern, köis ja jäme palk.

Tagasi läksid nad kiirustades, otsekui kellegi eest põgenedes, sest võidi kohata tuttavaid, kes jällegi imestaksid, mida Alise siin mõisas teeb.

Ernestīne märkas kohe Alise erutust.

«Mis sinul sellega asja, mis teised mõtlevad ja räägivad? Ma oleksin Dronise prouale nagunii öelnud.»

«Palun, ära kõnele kellelegi! Jumala pärast!»

«Niikuinii saavad teada.»

Et ei tarvitseks mõelda, nagu paluks Alise mingit tööd, andis Ernestīne talle lahti harutada vana mantli. Möödus tund, ja Alise kõneles:

«Kui mul raha oleks, ostaksin talle selle talu. Kingiksin ja läheksin ise minema.»

«Miks sa säärast lollust räägid?»

«Siis mul oleks süda rahul.»

«Oled sa neile midagi võlgu?»

«Tema ikkagi lootis.»

Ernestīne vaatas Aliset karmilt.

«Ma ei taha sellest kuuldagi. Ja siis võin ma sulle, laps, veel ütelda, et see pole sinu raha.»

«Emake! Ma ei mõtelnud nõnda. Ma ainult rääkisin, et kui mul oleks, ja ...»

Aknast möödus keegi kunde.

«Kuhu mina jään?» hüüdis Alise.

«Poe voodi alla!»

Alise põhjendamatu kartus ärritas ja solvas Ernestīnet. Kui nad jälle kahekesi jäid, ütles Ernestīne:

«Ütle mulle, mida sa paha oled teinud?»

«Kas on siis hea oma mehe juurest ära tulla?»

«Halva mehe juurest ära tulla pole patt.»

«Tema pole halb inimene.»

«Olen kuulamast tüdinud. See pole enam normaalne!»

«Ta võib igal hetkel siia sõita ja... Mida ma talle ütlen?»

Alise jõi jälle Zimmeri antud tilku, ent ärevus üha kasvas. Ta ei suutnud enam minutitki rahulikult istuda, kõndis toas ja köögis siia-sinna, tõstis ilmaaegu nõusid, niidirulle ja muid pisiasju. Lõpuks suunas ta Ernestīnele kummalise, ehmunud pilgu ja ütles:

«Ta ootab mind. Ma pean minema.»

Ernestīne jahmus. Oli juba õhtu, ja ta ei osanud muud välja mõtelda kui minna Artursi juurde nõu küsima, vähemalt oma rahutust väljendama.

Umbes pool tundi hiljem tuli Arturs.

«Alise, ma tahaksin teiega kõnelda.»

Viinud tema oma tuppa, ei pakkunud Arturs Alisele istet, vaid lausus ta kätt puudutades:

«Mulle näib... Ja võimalik, et teiegi olete aimanud... Meie vahekord võiks olla teistsugune. Elaksime mõlemad aednikumajas. Ja Ilmars ka. Ma arvan, et me mõistaksime teineteist väga hästi. Kas teie ei usu seda?»

«Ma usun, aga ...»

«Ärge mõistke mind valesti. Kui kõik see oleks möödas, meie abielluksime.»

«Aga mida inimesed ütlevad?»

«Kas sellist elu elada nagu seni on parem? Alandav! Võlts!»

«Ma ei tea ...»

Alise tõstis pea ja vaatas Artursile silma, najatus hetkeks tema õlale ja väljus siis ruttu.

Ernestīne oli juba Alisele raamile aseme teinud ja valmistus ka ise puhkama heitma.

«Teed sa veel midagi?» küsis ta.

«Ei.»

Mõlemad heitsid pikali. Ja alles siis jutustas Alise, mida Arturs oli rääkinud.

«Tuleb jumalat paluda, et nõnda sünniks.»

Lahtiste silmadega vahtis Alise pimedusse ja püüdis kujutleda, kuidas tema elaks Ilmarsi ja Artursiga aednikumajas, kuidas ta sügiseti ja talvel turule sõidaks ja õunu müüks, sest ta teadis, et Artursile ei meeldi kaubelda. Ülejäänud ajal aitaks ta teda aias ja puuviljakeldris. Neil oleks ainult üks lehm ja siga, köök oleks puhas ega haiseks igavesti vadaku järele. Ta oleks iga päev Ilmarsiga koos ja ootaks poega koolist koju. Ta võiks igal hetkel Artursi juurde minna, käe talle õlale panna ja midagi jutustada või küsida. Poleks vaja tema pilku vältida, tema pahameelt ja teravaid sõnu karta, tunda oma jõuetuse ning tegemata tööde pärast süütunnet. Emagi oleks siinsamas lähedal ja hiljem võiks ehk asja kuidagi korraldada ja kõik koos elada.

Alise mõtles kaua ja vähehaaval valdas teda selline tunne, nagu oleks ta kõik need aastad kuskil kaugel võõrsil viibinud ja valmistuks nüüd koju pöörduma.

Alise uinus ainult lühikeseks ajaks ja tõusis, pea täis õiseid mõtteid. Kohe asus ta õhtul likku pandud pesu kallale, soojendas vett, hõõrus ja keetis. Ja kõike seda tegi Alise sisemiselt ülevas meeleolus, otsekui suurteks pühadeks valmistudes. Märtsikuu päikeses ja tuules lõhnasid voodilinad värskelt ja Alise tundis ümberringi lähenevat kevadet.

Pärast lõunat pesi ta köögi ning toa puhtaks ja otsustas ka Artursi korterit koristada. Võtnud ämbri ja lapi, läks ta koridori ja avas Artursi ukse. Just sel hetkel väljus oma korterist kingsepp, elatanud vanapoiss, suur naiste sõber. Soovinud head hommikut, naeratas ta vandeseltslaslikult ja pilgutas silmi.

«Oo! Minu naaber on juba tõusnud.»

Seejärel naeratas ta vaikselt.

Alise sulges enda järel kähku ukse, pani ämbri maha ja hakkas tolmu pühkima. Aga kingsepa muigamine ei läinud tal meelest. Alisele polnud see liiderlik kingsepp mitte kunagi meeldinud, kuigi too oli alati lahke, sai naabritega hästi läbi, ja kui mõnel vaja oli, ei keeldunud ta kordagi abistamast. Ta oskas kõigiga vestelda, lausuda mõne teravmeelsuse või jutustada anekdoote, ta sai hästi läbi ka maja lastega, ja sageli võis näha säärast pilti — väheldane mees seisab õues, tema ümber kari poisse ja kõik irvitavad kuidagi ebameeldivalt. Sel põhjusel oli Ernestīne Ilmarsile öelnud, et ta ei tohi minna kingsepa juurde selle lollusi kuulama, ja esialgu poisike kuulas oma vanaema sõna.

Lõpetanud puhastamise, läks Alise ettevaatlikult koridori. Seal ei olnud kedagi. Siis asetas ta ämbri vaikselt põrandale, et see ei koliseks, ja sulges kähku ukse. Märkamatult õnnestus tal musta vett õue viia ja maha kallata. Ja alles Ernestīne köögis hingas Alise kergendatult.

Seejärel segas ta saiatainast ja hakkas lõikama pekki ja sibulaid. Laupäeva õhtut tahtis Alise vastu võtta pirukatega. Kuid ikka veel ei andnud talle rahu mõtted kingsepast. Mida võis tema ette heita? Kuidas ta ise elas? Magas ühe ja teise tüdrukuga, hülgas kolmanda ja neljanda. Ernestīne oli hiljuti jutustanud, et kingsepal on midagi ka Ženijaga. Palju selles tõde oli, oli raske otsustada, aga et ta tüdrukut rahule ei jätnud, seda võis peaaegu selgesti märgata. Ja mida rohkem Alise kingseppa taunis, seda suurem mure teda valdas — mida ütlevad inimesed, kui ta Pēterisest lahku läheb ja Artursiga abiellub. Kas teda ei hinnata samuti nagu neid lihvasid, kes selle küürakaga vahekorda laskuvad?

Õhtul tuli Arturs. Argselt naeratades tänas ta toa pesemise eest ja küsis, mida Alise täna tegi. Too vastas paari lausega ja vaikis siis. Aga juba kutsus Ernestīne noormehe lauda ja kostitas pirukatega. Arturs istus köögis kaua ja peaaegu kogu aja juhtis vestlust Ernestīne — see, et Artursist saab proua Vintersi uus aednik, ei võinud teda ükskõikseks jätta. Ja aedniku tööst, proua Vintersist ja kindralist võis ta jutustada palju huvitavat, Artursile kasulikku.

Ööl vastu pühapäeva nägi Alise kummalise unenäo. Ta läks Artursit käe alt kinni hoides mööda Bullu tänavat Ilguciema peatusse. Mõlemad rõõmustasid väga selle üle, et nad elavad pruunis puumajas. Tuli laev, nad ronisid selle pardale, peatusid päris laevaninas ja vaatasid, kuidas Daugava vool neile vastu ujub. Seejärel läksid nad turule. Ümberringi oli telke nagu aastalaadal ja ühes istus Pēteris, kes lõi vanale kingale talda alla ja nuttis. Kõik inimesed, kes turul viibisid, vaatasid Pēterisele, Alisele ja Artursile. Siis märkas Alise, et Pēterise käed on verised, nagu oleks ta nüüdsama siga tapnud. Ja äkki osutasid inimesed sõrmega Alisele ja hüüdsid: «Mine kingsepa juurde! Mine kingsepa juurde!» Arturs vaatas Alisele otsekui võõrale ja läks ükskõikselt edasi. Aliset haaras tohutu hirm. Ta hüüdis, et Arturs ootaks, kuid suu oli nagu surnud ja alles suure vaevaga sai Alise välja kuidagi seotud sõnu.

Siis ta ärkas.

«Mis sul on, laps? Miks sa karjatasid?»

«Ei midagi. Niisama . . .»

«Maga, on alles vara . . .»

Ent Alise enam ei uinunud. Ta mõtles Pēterisele, sellele, mida õelda lahutamisest, kui ta täna riietega siia sõidab, ja kas

ta sõidab või ei sõida, vaid peab Alise ise hädavajalikumatele asjadele järele minema ja missuguse näo teeb siis Lizete... Ja mida palavikulisemalt ta mõtles, seda suuremaks kasvas hirm selle kohtumishetke ees ja üha selgemaks muutus soov põgeneda. Põgeneda sellest toast, sellest koridorist, mõisast, kõigi eest, kes võiksid temale näpuga näidata. Ja üha selgemini mõistis Alise, et ainsaks kindlaks kohaks, kuhu ta võib põgeneda, kus talle keegi truudusetust ette ei heida ja kus ta rahule jäetaks, on Apsīte.

Jõudnud selle tunnetuse suhtes lõplikult selgusele, ootas Alise kärsitult, kuni Ernestīne tõuseb.

«Ma olen otsustanud. Ma lähen tagasi.»

Ernestīne silmitses Aliset kaua ja vaikis kaua.

«Minul pole enam jõudu. Tee, kuidas arvad.»

Alise riietus ja läks Artursi juurde.

«Ma tulin ütlema...»

Mantel ja Alise langetatud silmad ütlesid sõnadest rohkem.

«Kas te taipate, mida teie praegu teete? Teie ei rabele sealt enam iialgi välja.»

«Mul pole mujal kohta.»

«Jääge siia! Ma palun, jääge!»

«Milleks teile vaja sellist — haiget abielunaist... Leidub ju nooremaid ja...»

«Alise!»

«Olen ise oma elu ära rikkunud, ja keegi teine ei suuda seda enam parandada.»

«Kui teie ei soovi, et me elaksime ühist elu... Ükskõik! Aga ärge minge tagasi! See on reetmine. Mitte minu suhtes. Vaid teie enda suhtes.»

«Ma pean minema. Ma ei tohi lapselt ta isa võtta.»

Arturs võpatas, nagu saanuks ta hoobi. Tema silmis otsekui midagi kustus, ja ta ei lausunud enam sõnagi.

Kui Alise kahe nädala pärast emale külla sõitis, polnud lõunaks enam magussööki ega külalisi, samuti ka jällenägemisrõõmu mitte. Ema näis kössivajununa ja ootamatult vanana. Ei ta hääles ega silmades polnud enam seda sära, mis varem. Kui Alise oli rätiku pähe sidunud ja läks emaga hüvasti jätma, suunas Ernestīne tütrele väsinud pilgu ja sõnas:

«Sa ütle talle, et ma annan selle raha.»

«Emake! Ei!»

«Ma annan. Et tal enam poleks põhjust sulle midagi ette heita.»

Kogu teel koduni järgis Aliset kummaline tunne, nagu oleks temas midagi surnud.

Pēteris oli jälle jõudnud sammukese oma maalapile lähemale. Kuigi ka Preeria oli kirjutatud Ernestīne nimele, polnud mingit kahtlust, et peremeheks saab seal Pēteris, sest Ernestīne jäi mõisa elama ega nõudnud ka mingit renti. Ei tarvitsenud enam tilkagi higi valada teiste heaks, kõik tööga saavutatu jäi endale.

Preeriasse üle kolida oli ette nähtud alles jüripäeval, sest seal elasid veel Simsons ja tema rentnik, ent Pēteris hakkas juba aprilli algul uut maad harima — taas tuli alustada võssa kasvanud söötidest nagu üheksa aasta eest Apsītel. Ta tõi kohale ka adrad, äkked ja muud säärast kraami, mida polnud kellelgi mõtet ära varastada. Heinu ja viljaseemet kartis Pēteris tuua, sest kes võib teada...

Alise tundis end viimasel ajal jälle halvemini, abaluu all torkis, sageli valdas teda jõuetus ja kummaline ükskõiksus kõige vastu. Öösiti magas Alise halvasti, aga päeval kippus uni peale. Mitu korda leidis Pēteris teda laudas tukkumast.

«Sa pead arsti juurde minema,» ütles ta.

«Mul ei valuta midagi.»

«Jätad hooletusse, hakkab veel halvem. Tuleb jälle sanatooriumi sõita. Millega maksta, kui raha pole?»

Lõpuks sõitis Alise Brugesse Silbermanni juurde. Arst laskis teha röntgenivõtte ja käskis nädala pärast tagasi tulla. Kuna aga Lizetel muutusid valud rindade all järjest tugevamaks ja laialdasemaks, õhutas Alise omakorda teda kaasa sõitma.

«Need tohtrid ei tea ka midagi, võtavad ainult raha,» tõrkus Lizete.

Kuid lõpuks Alise veenis teda, ja mõlemad sõitsid arsti juurde.

Algul silmitses doktor röntgenivõtet ja kuulatas veel kord Alise südant.

«Kopsudes pole midagi, kõik on lubjastunud, ja kui mõistlik olete, elate saja-aastaseks, aga südamega on lugu halvem.»

Arst kõneles, kuidas Alise peab elama ja milliseid rohte tarvitama, siis laskis ta kutsuda Lizete.

Olles meheema hoolikalt läbi katsunud ja üksikasjaliselt küsitlenud, ütles ta:

«See teil, emake, nii ruttu üle ei lähe. Tuleb kannatlik olla, söömisegagi ettevaatlik ja juua rohte.»

Kui Lizete oli jälle riides ja mõlemad patsiendid jätsid hüvasti, pidas arst Aliset veel kinni.

«Emakesega on lugu halb, üpris halb. Kuidas teil majandusliikke vahendeid jätkub?»

«Praegu...»

Silbermann oli väga tark inimene ja oli lugupidamise oman-

danud mitte üksnes oma õigete diagnooside ja eduka ravimisega, vaid ka avameelsuse ja kasuliku aususega. Kui tema arvates polnud võimalik haiget päästa, ütles ta seda kohe.

«See on teie meheema?»

«Jaa.»

«Emakesel on viimases staadiumis vähk. Operatsioon ei annaks midagi, ja kui teil pole ka raha poolest hiilgav, siis las ta parem sureb kodus. Ainus, mida mina võin teha, on kirjutada tugevaid rohte, et need valu vaigistaksid.»

«Ja . . .»

«Kõige rohkem veel kolm kuud.»

Alise tänas ja väljus.

«Mis ta ütles? Kas minu kohta midagi?»

«Ei.»

«Mis tal siis vaja oli?»

«Kirjutas veel rohte.»

«Miks ta siis korraga ei kirjutanud?»

«Ei tea.»

«Kellele? Kas mulle?»

«Ei, mulle endale.»

Alisel tuli valetama õppida.

Kuni apteegis rohte valmistati, viis Lizete Alise kauplusse.

«Tahan sulle, tütreke, midagi osta.»

«Mulle pole midagi vaja.»

«Sa ära minuga vaidle. Ma olen seda plaanitsenud ja nõnda jääb.»

Ja suures Abramsonsi kaupluses ostis Lizete Alisele toreda narmastega siidräti. Alisele polnud sellised rätikud mitte kunagi meeldinud, ja ta katsus Lizetet tagasi hoida.

«Nõnda kallis! Taeva pärast!»

«Aga mina soovin sulle sellist ja ostangi.»

Rätik pakiti sisse, ja meheema maksis. Hoides kinki kahe käega, ulatas Lizete selle pidulikult Alisele.

«Tänan sind, tütreke, su hea südame pärast.»

Suures okaspuumetsas, kus tee viis kaua ülesmäge, ütles Lizete:

«Kui sa teaksid, kuidas ma rõõmustan, et saame nüüd oma talu! Ütlen sulle, tütreke, et suuremat õnne pole mulle vaja. Selle oma kõhuvea pärast ma palju ei muretse. Kui selle juudi rohtudest ei parane, sõidan ma Kate juurde, las hõõrub. Või mul siis praegu aega haige olla? Käin nii, et tont ka ei pea kinni. Küll sa näed.»

Alise kuulas, hammustas huulde ja katsus naeratada. Oli vaja meheemaga kaasa rõõmustada.

Lõpuks saabus päev, millal Pēteris, Alise ja Lizete ladusid kogu oma kraami vankrile ja vedasid Preeriasse. Nüüd oli neil kolmel inimesel viis tuba, aga hobused tuli kinni panna küüni. Sõnniku ja rohukamaraga täidetud putkas, kus Simsons ja tema rentnik olid senini loomi hoidnud, hobustele ruumi ei jätkunud. Kiiresti tuli mõelda uuele tallile.

«Kui teisiti ei saa, võtan pangast raha,» otsustas Pēteris. Eelmised võlad olid talu ostes kustutatud ja Preeriat võis uuesti pantida. Pēteris ainult kahtles, kas Ernestīne sellega nõustub.

«Mis siis! Lööd samasuguse putka üles kui Simsons.»

Pēteris oli kõigiti rahul.

Kolimise ajaks oli tulnud ka Ernestīne. Kuigi ta Preeriast suurt rõõmu ei tundnud, virgutas üldine askeldamine pisut tedagi. Olgu kuidas on, kuid nüüd oli ta talukoha omanik ja kuulus pisut kõrgemasse inimeste kategooriasse kui seni.

«Kui ma kunagi siia elama tulen, siis sooviksin seda valgemat tuba, aknaga päikese poole.»

«Selle võime sulle juba praegu tühjaks jätta,» pakkus Alise.

«Vahest võiks siin olla võõrastetuba, kus keegi ei elaks?»

Alise oli nõus ja nõnda seati korda p u h a s t u b a.

Ou ja kogu maja ümbrus oli rämpsu täis, kuid iga vähegi jämedam kaigas pandi kõrvale, sest Preerias polnud sugugi küttepuid, ja tulle visati ainult täiesti kõlbmatuid roikaid, hagu ja kõdu.

Oli vaikne soe õhtu, ja Simsons vaatas, istudes õues toolil kapi ja oma voodi kõrval, kuidas kustuvast lõkketulest keerles taeva poole peenike suitsujuga. Ta ei olnud kellelegi sõnakestki lausunud, kuhu ta nüüd mõtleb siirduda. Mootorratast polnud tal enam sügisest saadik, kuid vana jalgrattaga ei olnud võimalik kappi minema vedada. Nõnda palju oli küll teada, et Ernestīne rahast ei olnud tema saanud samahästi kui mitte midagi — liiga kergemeelselt oli ta vekslitele alla kirjutanud.

Alisel oli väikesest mehikesest kahju.

«Kui teil pole, kuhu panna, siis ei oleks maksnud kraami välja tõsta.»

«Ärge erutuge, kõik on korras.»

«Vahest võiksime teid ära viia, kui see pole liiga kaugel.»

«Tänan. Transpordi saan ma ise.»

Alisel hakkas ebamugav. Ta tundis end süüdlasena, et Simsons nõnda seal lageda taeva all istub ja pole teada, kus ta järgmisel ööl aset leiab.

Sel silmapilgul pöördus Preeria teeotsast sisse vanker. See oli Paulīne, kes ilmselt sõitis vaatama, kuidas Vīksnad ennast oma uues majas sisse seavad. Ta teretas Aliset ning Ernestīnet ja lausus siis:

«Sõitsin oma töömehele järele.»
Simsons tõusis aeglaselt toolilt ja tuli lähemale.
«Asetame kapi selili ja voodi küljeli, eks?»
«Jaa, nõnda oleks kõige õigem,» kinnitas Paulīne.
Alise ei teadnud imestusest, mida teha. Hetke pärast oligi kraam koos. Paulīne ronis koormale ja äigas hobusele, Simsons aga võttis jalgratta käekõrvale ja järgnes vaikselt jalgsi. Paulīne istus kapi serval uhkelt tõstetud peaga, sest esimest korda elus oli tal oma töömees.
Hilja õhtul, kui Alise jäi emaga tuppa kahekesi, lausus Ernestīne:
«Ma pole sulle veel ütelnud, et Arturs pandi üleeile Ženijaga kirja.»
«Ženijaga?»
Seejärel ei vahetanud nad enam ainsatki sõna.

Kolmas osa

SULIKO

Minu isa ihkas kogu oma eluaja maatükki, millele ta tahtis kõik anda ja millelt ta lootis kõike saada.
Minul pole säärast soovi. Ja isa arusaama järgi olen möödaminеja, linlane.
Kuigi palju rohkem autosid ja rahvast täis tänavatest, kõrgete kivihoonetega piiratud õuedest ja räpastest, pimedatest trepikodadest erutavad mind põldude rahu ning avarus, taevas, veed, metsad.
Mets oma salapärasusega virgutab mu kujutlusvõimet, päästab lärmist, peidab tüdinud inimeste pilkude eest, paitab mind tervendava rahuga. Taevas annab mulle valgust, päikest, lõpmatust. Veed avatlevad mind kaugustesse ja panevad mõtlema igavesele tagasipöördumisele.
Aga nurmed äratavad minus vastakaid tundeid. Ma rõõmustan rohetavaid põlde vaadeldes, tunnen austust nende vastu, kes künnavad ja külvavad, vaimustun tolmava rukkipõllu lõhnast. Ja samal ajal tundub see kõik mulle kuidagi kunstlikuna, inimese poolt tahetuna, mis võib püsida ainult inimkäte kaitstuna, nende higiga toidetuna, ja ma ei taju seda ürgset jõudu, mis mind haarab metsa minnes, lainetel hõljudes või silmi päikese poole tõstes. Ja ma pisut kardan, et keegi võib tulla ja mulle ütelda: siia pead sa igavesti jääma, siia oled sa seotud ja töötad — tõused hommikul ühes päikesega ja lähed koos päikesega puhkama, et sinul, sinu lastel ja neil, kes elavad suurtes linnades, oleks midagi süüa. Et nemad võiksid elada mugavalt, kaunilt ja targasti. Sina tööta samuti kui su isa, isaisa ja kõik su esivanemad. Kui nemad poleks nõnda teinud, ei oleks ka sind ega neid linlasigi. Neisse nurmedesse kündsid su isaisad oma vabaduse, neis nurmedes puhkavad nähtamatult nad ise ja rukkijuured toituvad nende täitumatuist igatsustest. Et sina võiksid enda omi täita. Mitte need metsad ja veed ja see taevas, vaid need nurmed, millede eest sa oled põgenenud, on tõeline maa.
Sinu isade maa.

MUST HAUAKIVI

Sellest, kui Pēteris Vīksna sai Preeria peremeheks, oli möödunud viis aastat. Simsonsi pandud talunimi oli alati paistnud pisut naljakana ja kui algas ebalätipäraste nimede muutmise laine, kui Grīnbergsid muutusid Haljasmäedeks ja Zandbergsid Liivamäedeks, nimetati nendega ühes ka Preeria Vīksnaks. Ernestīnele see küll hästi ei meeldinud, et majand sai oma nimetuse väimehe nime järgi, aga sinna polnud enam midagi parata, täpselt samuti nimetati nüüd ka tema tütart ja tütrepoega, kes tema omandi kord pärib. Nii võis sellega ka rahule jääda.

Simsonsi ehitatud maja ei olnud enam Kõrkjaoru toredaim. Päike ja vihm olid selle muutnud halliks ja silmapaistmatuks, see ei suutnud enam võistelda Apsīte ja Upīte nägusate valgete elumajadega. (Brüveriski ei tahtnud Dronisest maha jääda.) Seevastu oli Pēteris ehitanud lauda — betoonseinte ja sindlikatusega. Kahhelkivideks ei jätkunud raha. Alise oleks soovinud, et lauta ehitataks ka köök loomade jaoks, et suur kartulikatel alati auru tuppa ei ajaks, aga Pēteris arvas, et see oleks liigne toredus ja asjatu küttepuude kulutamine. Lauta ehitades polnud Pēteris santiimigi laenanud, sest Ernestīne oli keeldunud talu pantimast. Seepärast elasid Vīksnad peremeheks saades niisama kokkuhoidlikult kui varem Dronise rentnikena. Nüüd oli kavas järgmine majapidamishoone — ait, millele Pēteris oli juba hakanud materjali hankima. Lizete pärandas surres kolmsada latti, mis ta oli kokku hoidnud ajani, millal ta tuli poja juurde elama. Selle eest ostis Pēteris niidumasina.

Alise ei tulnud enam üksinda kõigi naiste töödega toime, seetõttu tuli teenijat pidada. Kuna poolatarid olid Latgale tüdrukutest odavamad, töötas Vīksnal juba teist suve välismaalanna Janina Kovalevska, vähese jutuga noor naine, kes säilitas oma sisemise uhkuse ega armastanud, et teda palju juhendatakse. Janina käis Silpēteri sulase Donatsiga, valmistus sügisel abielluma ja Lätimaale elama jääma.

Juba Alisele kaasavaraks lubatud hobuse ostmisel oli Pēteris

valinud māra, lootes selle varssadele. Aga Maša, kuigi kena, oli viljatu. Mõlemad vanad hobused olid oma aja ära teeninud, oli vaja mõtelda noorematele. Sellepärast oli Pēteris tunamullu sügisel Maksi ära müünud ja ostnud mustlaselt noore tumepruuni māra. Pēteris poleks mustlasega kaupa sobitanud, kui ta ei oleks veendunud olnud, et ta tunneb hobuseid nii hästi, et keegi ei suuda teda alt vedada. Māra oli küllalt rammus, ilusa karvaga, terve — hambad ilma veata, jalad sirged ja kuivad, kabjad kõvad, sõrgatsid rikkumata, ohjadest juhituna jooksis kergelt, pauslakist ei saanud juttugi olla. Pēterisele tundus küll pisut kahtlasena, et mustlane nii kergesti alla jättis, kuid hobuseid oli laadale toodud palju ja hinnast ei võinud ka liiga kinni pidada. Toonud Raita koju, uuris Pēteris teda veel kaua, pigistas jalgu, vaatas hambaid — kõik oli, nagu pidi.

Mustlase pettus ilmnes alles järgmisel hommikul. Kui Pēteris lähenes Raitale päitsetega, kikitas too pahaselt kõrvu, aga niipea kui ta puudutas puusi ja haaras saba, et leisid selga panna, paiskas hobune tagumiku õhku ja hammustas tugevasti Pēterise küünarnukki. Pēteris haaras luuavarre ja kolkis raevunud looma tublisti, aga niipea kui ta teda uuesti rakendada katsus, jätkas māra jalgadega löömist ja hammustamist. Nähtavasti oli mustlane talle mingeid rohte sisse andnud, nüüd oli nende toime lõppenud ja Raita näitas oma õiget loomust.

Terve nädala ei näidanud Pēteris Raitale leisid, vaid tõi talle leiba ja suhkrut, silitas kaela, hüüdis kõiksugu meelitussõnu, aga kui ta teda jälle vankri ette rakendas, kordus sama lugu, mis eelmisel korral. Ainult niipalju Pēteris hiljem siiski saavutas, et kui leid kiiresti selga visata ja samal ajal järsu liigutusega ka saba tõsta, kikitas māra üksnes kõrvu ja vahtis vihaselt. Rakendatuna püsis ta rahulikuna, ja Pēteris juba lohutas ennast ning arvas — harjub uue kodu ja peremehega ja kõik läheb hästi. Maanteelgi ta autosid palju ei kartnud. Ent kord, kui Pēteris sõitis küüni õlgede järele, sattusid ohjad saba alla. See kestis ainult hetke — māra paiskas tagumiku kõrgele ja kihutas õuest välja nagu jõudis. Hea, et Pēteris vankrist välja ei veerenud ja suutis Raitat valitseda, muidu oleksid aisad murdunud ja vahest oleks māra ennastki vigastanud. Pēteris needis mustlast hommikust õhtuni, ei sallinud ka māra, hüüdis kõiksugu põlastavaid sõnu, kuid oli juba liiga hilja.

Möödunud aastal viis Pēteris Raita täku juurde ja ootas nüüd varssa. Juba tükk aega ei rakendanud Pēteris Raitat raskematele töödele, seepärast oli tänavune kevad vanale Mašale eriti raske. Iga natukese aja järel läks Pēteris talli vaatama, mida Raita teeb, öösel magas ta sealsamas hobuste juures ja hoiatas Alisetki, et māra ei tohi silmist lasta.

Ja siis saabus suur silmapilk.

Pēteris äestas Mašaga äsja külvatud kaera, kui talli nurga juurde ilmus Alise ja viipas käega. Raita oli tõepoolest hakanud poegima ja Pēteris jooksis kohale viimsel hetkel.

«Too joodi! Ja lõnga ning käärid!» hüüdis ta.

Ent Alise oli kõik vajaliku juba ammu korvi pannud ja valge rätikuga kinni katnud.

«Anna puhtaid õlgi!»

Alise jooksis õlgede järele. Nagu ta need maha laotas, oligi varss kohal.

See oli emane varss, niisama pruun kui ema, valge triip laubal. Aga kui varss pikkadel jalgadel tuikudes tõusis ja Pēteris lükkas tema koonu ema kubemetesse, kus udar piimast paisus, hakkas Raita tammuma, pöördus kõrvale ja hammustas ning tõukas varssa vihaselt.

Pēteris oli nõnda üllatatud ja peaaegu jahmunud, nii et ta ei suutnud isegi kiruda. Juurde tuli ka Janina. Kõik rahustasid ning silitasid mära, kuid asjata. Siis laskis Pēteris piitsa tuua ja nüpeldas Raitat nagu veel ei kunagi varem.

«Pole vaja, Pēteris!»

«Jeesus, Maarja!»

«Ma löön ta raisa maha.»

«Pēteris, ma palun!»

Alise haaras Pēterisel küünarnukist. Pēterisel läksid silmad niiskeks ja ta viskas piitsa maha.

«Ta ei võta varssa vastu!»

Pēterise häälest kostis meeleheide.

«Tuleb anda lehmapiima.»

Kindluse mõttes laskis Pēteris Alisel siiski Apsītele minna, kus oli telefon, ja helistada loomaarstile.

Alise tõttas alles tunni aja pärast tagasi.

«Lehmapiim olevat liiga rasvane,» lausus ta hingeldades.

Kiiruga keedeti kummeliteed, valati piima hulka ja lisati suhkrut. Pēteris võttis lüpsiku kätte ja pistis sõrme varsale suhu. Aga varss lükkas koonu liiga sügavale, jook läks talle ninna, ja varss pidi peaaegu lämbuma. Kui Pēteris tõstis käe kõrgemale, ahmis varss ainult õhku.

«Kas siis lutti ei ole?»

«Peab otsima.»

«Nojah! Sul pole midagi siis, kui vaja on.»

Alise jooksis tuppa. Ent kuni ta lutti otsis ja pudelit pesi, hakkasid Pēteris ja varss juba teineteist mõistma, ja Pēteris tajus, kuidas soe vedelik hakkas üha kiiremini mööda tema sõrmi voolama.

«Vaat kus tubli!»

Pēteris naeratas kogu näoga.

Oli pühapäeva hommik, ja Pēteris ja Ilmars saagisid puid. Pēteris oli heas tujus, saag libises ühtlaselt nagu viiulipoogen, kuna see oli teravaks ihutud ja Ilmars oli õpetatud õigesti saagima. Kuigi Ilmarsil polnud seda kasvu ega jõudu, mis Pēterisel poisikeseeas, olid suviti need neli kuud küllalt pikk aeg, et poega tööle harjutada ja karastada tema kasvavaid lihaseid. Ilmars ei olnud veel neljateistkümneaastane, kuid ta suutis põllul teha juba sedasama, mis tavaline naisterahvas, ja veel rohkemgi — künda kartuleid, istuda niidumasinal, kaevata kraave ja raiuda võsa. Janinat polnud mugav kõigile töödele rakendada, ja sellepärast oli hea, et Pēterisele kasvas selline abiline. Sel kevadel olid nad mõlemad laupäeva õhtuti ja pühapäevadel valmis saaginud ja lõhkunud peaaegu kõik küttepuud, ja nüüd oli jäänud ainult vähem kui ruumimeeter, millega võis keskpäevaks hõlpsasti toime tulla.

Ilmars sõitis nüüd Vīksnale igal nädalal, sest möödunud sügisel, kui sakslased siirdusid Lätimaalt äsjavallutatud Poola aladele ja odavasti müüsid oma liigset kraami, ostis Ernestīne mõlder Merkmannilt kolmekümne lati eest pruugitud jalgratta, viies nõnda täide oma lapselapse ammuse unistuse. Ilmarsil polnud nüüd enam põhjust teisi poisse kadestada, kellel olid oma isa või vendade jalgrattad, ja tal ei tarvitsenud enam kedagi paluda, et see laseks tal mõne tiiru teha. Ilmars sõitis nüüd iga päev mõisas ringi, aga laupäeval sooritas pikema teekonna — Vīksnále.

Kui omandati oma talu, lõppes sellega ka see aeg, kus Ilmars võis ringi hulkuda, nagu talle meeldis. Poisike polnud veel üheksa-aastane, kui suvel terve tema päev möödus töös. Üksnes pühapäeviti võis Ilmars mängida või minna naabripoiste juurde, ja ka siis mitte iga kord, kui see talle pähe tuli. Seevastu jätkus palju rohkem vaba aega talvel, kui ta elas mõisas Ernestīne juures. Ainsaks tegevuseks, mida vanaema temalt nõudis, oli hästi õppida, tuua küttepuid ning vett ja hoida oma riided ning jalanõud korras. Kuna õppimine edenes Ilmarsil ladusalt, luges ta palju, tuues raamatuid nii raamatukogust kui ka Arturs Langstiņšilt. Loomult oli Ilmars vaikne ja eraklik, ta ei hoolinud palju keegli veeretamisest väiksemate poistega ega võrkpalli tagumisest suurematega, kõnelemata kaardimängust või suitsetamisest, seetõttu ei tarvitsenud Ernestīnel palju tegelda tema kasvatamisega — Ilmars oli klassis edukamaid ning korralikumaid õpilasi. Sel kevadel pidi ta lõpetama algkooli, ja oli juba otsustatud, et edasi õpib ta põllumajanduskoolis, et saada kord Vīksna peremeheks. Nõnda leiaks rahuldamist Alise soov anda Ilmarsile haridust ja täituks Pēterise lootus, et tema töö võtab üle ja jätkab poeg. Ernestīnegi arvas, et oleks parem, kui pärast

tema surma läheks Viksna Ilmarsi, mitte Alise kätte, talle tundus, et Pēterisel oleks siis seal vähem ütlemist.

Kergus, millega saag lõikas kahemeetrilist palki, oli petlik. Ilmars väsis küllalt ruttu, ja Pēteris lasi pojal aeg-ajalt puhata. Samuti nagu noort hobust, nõnda ei tohtinud ka inimest liiga vara vaevata. Ja pühapäeva hommikul polnud mingit erilist kiiret, võis rahulikult pakul istuda ja pojaga elu üle vestelda.

«Kuidas on temaga? Kas tal puud saetud?»

Ilmars taipas, et isa räägib vanaemast.

«Veel mitte.»

«Ootab, kuni saetakse? Sihuke!»

Pēteris lõi põlglikult käega.

«Kes talle saeb?»

«Keegi mootorsaega. Enne kingsepale ja siis vanaemale.»

«Küllap see on Buciņš.»

«Ma ei tea, kes.»

«Mootoriga! Kes muu!»

Pēteris lõi veel kord käega.

«Oleks aegsasti saetud, oleksid võinud talle pisut lõhkudagi. Nüüd tuleb ilmaaegu sõita, tööga viivitada. Selline ta on! Ei mõtle mitte kunagi teistele.»

Pēterise hääl sumbus pahameelest.

Ilmars oli juba ammugi sellega harjunud, et isa kõneles vanaemast halvasti, ja vanaema isast, ent ta oli taibanud sedagi, et parimaks viisiks mitte ebameeldivustesse sattuda on kannatlikult kuulata nii üht kui ka teist, ise aga oma mõtteid mitte väljendada. Vähehaaval, endalegi sellest selgesti aru andmata, oli talle seda õpetanud Alise, ja üksnes temaga kõneles Ilmars vahel päris avameelselt.

Paari palgi järel istus Pēteris jälle pakule.

«Kas sa Artursi juures ka veel käid?»

«Jaa.»

Pēteris vaikis mõne hetke, otsekui tahaks seda ütlemata jätta, ei pidanud siis aga vastu.

«Kui ma Garaušol karjas käisin, elas sealsamas Jagaros keegi Berķis. Kui ta suri, jäi talu kahele pojale. Ja mõlemad olid maiad raamatutele. Kündsid või äestasid, oli raamat kaasas. Istusid kraavikaldal ja lugesid. Päris komejandid! Ise nägin. Laostusid lõpuks, nii et neil polnud enam midagi. Nõnda ei lähe! Kui hakata raamatutega tegelema, jääb töö tagaplaanile.»

Nõnda rääkides kerkis Pēterise näole midagi selle naeratuse taolist, mis oli talle omane kõneldes Dronisega, mõne põlistalunikuga, vallavanemaga või kellegi haritlasega. Sellest naeratusest, kuhu sugenes argustki, teistele mõistmatut oma õiguse tunnetust, mingit puudutatud, ent varjatud üleolekut, hakkas Ilmarsil miskipärast alati ebamugav. Tavaliselt pöördus ta

säärastel kordadel kõrvale, püüdes säilitada võimalikult ükskõikset näoilmet.

Oma arvamuse välja pursanud, ütles Pēteris:

«Kuidas tal selle aiaga asi läheb?»

«Ei tea.»

«Kas te siis ei räägi?»

«Selle üle mitte.»

Ilmars punastas veidi. Pēteris võttis sae.

«Siis tõmba ja . . .»

Ja Pēteris lõi jälle tahtmatult käega.

Aga tõmbamisest ei saanud asja. Juba ühe palgi järel ütles Pēteris:

«Mine lase varss välja!»

Ilmars läks talli.

Raita hammustas ja tõukas varssa ikka veel, ja väike märake pidas oma lähimateks inimesi. Alise oli varssa nüüdsama söötnud, selle koonul leidus veel kuivanud piimavahtu. Ilmarsit nähes ruigas väike Gita peaaegu põrsa häälega. Ilmars vallandas sulu värava, ja hobuselaps tuli temaga kaasa puukuuri juurde.

«Kus mu väike varss? Kus mu Gita?»

Pēteris vaatas ja silitas varsa kaela ja selga, aga loomake pistis koonu tema põue ja näo juurde.

«Minu kutsikake!»

Pärast hellitamist tõrjus Pēteris varssa eemale.

«Mine nüüd! Lase tööd teha! Vaja puid saagida. Vaat, mihuke pärdik!»

Kuid varss ei olnud õppinud inimeste keelt ja jätkas ligitükkimist.

«Päris peletis! Noh, mine, mine! Mine ära! Kuulsid?»

Pēteris tõukas varsa saagimispuki juurest eemale, et saaks saagimist jätkata, kuid asjata.

«Aja sigade aedikusse! Muidu temast ei pääse.»

Porine sigade aedik ei paistnud küll kuigi meeldivana, kuid teist väljapääsu polnud.

«Tuleb latte muretseda ja aed teha.»

Ilmars ei ütelnud jaa ega ei — kui isal tõepoolest pähe tuleks täna aeda valmistada, tähendaks see, et pühapäev on mokas.

Saaginud mõnda aega, hakkas Pēteris uuesti kõnelema, endamisi alustatud mõtet jätkates:

«Kui kord ait valmis saab, siis vaja osta viljaniitja.»

Nüüd võis Ilmarski näidata, mida ta masinatest teab.

«Vihusiduja on parem.»

«Miks?»

«Siis pole vaja inimest, kes seob.»

«Tuleks liigset nööri osta. Ja see on nii kallis! Parem on juba selle raha eest mõni naisterahvas võtta.»

Ilmars vaikis. Ta oli õppinud mitte vastu vaidlema.

«Neli-viis aastat, noh, kümme! Siis on ait ehitatud, veel mõned masinad muretsetud. Siis ära tule, vennike, ligigi.»

Pēterist erutas oodatav heaolu, kaunis tulevik nii väga, et tal rinnas midagi pigistas ja silmi kerkis niiskus. Ilmarsi ees häbenedes kortsutas ta laupa ja hakkas saagima. Aga juba paari paku järel peatus ta uuesti.

«Või nemad siis oskavad maad harida? Ka too tarkpea Brūveris! Sõidab põllule külvimasinaga, kui maa pole veel tahenenud. Mis ta sellest kaerast seal savis saab? Ainult rõikheina! Päris loll! Maa peab olema niiske, mitte märg, ainult siis võib äestada või vedrutada. Kui sa nõnda ei tee, rikud maalapi ja siis tao hiljem haamriga. Maa peab samuti kerkima nagu leib.»

Pēteris õpetas poega veel kaua, kuidas tuleb maad harida, kuni märkas, et lambad on liiga järelejätmatult määgima hakanud.

«Mine, vaata, mis seal on! Tema ka. Ei näe midagi.»

Seekord oli Alise see t e m a.

Lambad olid aias kinni seotud ja puukuurist, kunagisest Simsonsi kanalast, polnud neid näha. Selgus, et kolmest vanalambast oli üks end lahti kiskunud ja läinud koos kahe tallega maiustama lopsakalt haljendavale rukkipõllule. Ülejäänud sikutasid oma kette ja määgisid nagu pöörased. Ilmars ajas lambad rukkist välja, aga vana lammast ta kinni siduda ei saanud, kuna kett oli posti küljest lahti rebenenud. Tuli minna traadi ja tangide järele.

Kaevu juures kohtas Ilmars Aliset.

«Lambad olid rukkis.»

«Nüüd ma alles saan!»

Suutmata Ilmarsit ära oodata, oli Pēteris ise läinud vaatama, mis viga, ja avastanud, et kett oli rõnga külge seotud lihtsa räbalaribaga.

«Näruga! Sel pole ka pead. Aga mis nüüd enam!»

Sündmuskohale kiirustas ka Alise.

«Just nagu mõni laterdi!» pahvatas Pēteris.

«Ma tahtsin hiljem traadiga kinni siduda.»

«Hiljem! Siis oleks see sul kogu vilja nahka pistnud!»

Ülejäänud puud saeti kähku, sest Pēterisele ei valmistanud enam mingit rõõmu pakul istuda ja elu üle kõnelda.

Lõunat süües tähendas Alise kartlikult:

«Ilmarsil on praegu palju õppida. Vahest sa võiksid puid üksinda lõhkuda?»

«Seal polegi palju lõhkuda. Las sõidab.»

Alise saatis poja maanteeni.

«Näed, mida ma täna jälle ära teenisin.»

Ilmars vaikis.

«Tema ei paistnud neist kettidest midagi teadvatki. Ära sellest midagi vanaemale räägi!»

«Ei.»

«Kui ma oleksin ette näinud, et elu on siin säärane . . .»

Alise paistis väsinuna ja ootamatult vanana, kuigi ta oli ainult kolmekümne seitsme aastane.

«Hästi, ema.»

Ilmars tahtis sõitma hakata.

«Kõike head, poeg!»

Alise suudles Ilmarsit ja vaatas, kuidas ta minema sõitis. Siis läks ta mõtteisse vajununa aeglaselt tagasi.

Pakiraamile seotud toidukorvi oli pandud ka mune ja kui Ernestīne hakkas neid paberitest välja mähkima, selgus, et pooled olid teel katki läinud, sest Ilmarsi eas oli äärmiselt raske aeglaselt sõita.

«Mis mõte oli neid vedada?»

Ernestīne isegi õieti ei noominud, kuid sellest piisas, et Ilmarsil tuleb järgmisel korral tähelepanelikum olla. Samuti nagu Pēterisele ei rääkinud ta ka Ernestīnele vastu. Polnud ka mõtet kõnelda, et ta kiirustas selleks, et näha, kuidas kingsepp viib täna oma uue paadi järve äärde ja laseb vette. Terve nädala seisis see õues, pealt punane, keskelt roheline, alt must, lõhnates värvide järele. Kingsepp oli paadi juba hommikul ära viinud, ja puukuuri juurde olid jäänud ainult värvidest määritud puuhalud, millele see oli toetunud.

«Kuidas seal nende pool on?»

«Midagi uut pole.»

«Saagisite jälle puid?»

«Jah, lõpetasime.»

«Tänu taevale.»

«Küsis, miks sa pole enda omi ära saaginud?»

«Tema küsis? Mis temal sellega asja?»

Sel silmapilgul unustas Ernestīne katkiläinud munad.

«Et tal häbi ei ole! Temal on vaja oma nina igale poole toppida ja kamandada. Sõitnud ise siia saagima! Kuidas inimene võib nii vastik olla!» ei suutnud Ernestīne lõpetada.

Aga Ilmars istus köögis oma laua ääres ja avas grammatikaõpiku. Ta oli nõuks võtnud kõike korrata, mida talvel õpitud, sest nädala pärast algasid lõpueksamid, mida Ilmars tahtis hästi sooritada. Nähes, et tütrepoeg hakkab reegleid pomisema,

läks Ernestīne tuppa, ja peagi kostis ukse tagant õmblusmasina harjunud, tasane vurin.

Tundi kolm hoolega õppinud, sõi Ilmars lõunat, võttis puukuurist jalgratta ja kihutas järve äärde. Kingsepa uus paat, mis oli ketiga seotud jämeda kastani külge, paistis juba eemalt. Ilmars pani jalgratta ära ja läks paadi juurde. Värskelt värvitud paadikerele oli juba pori külge kleepunud. Ilmars tõukas paadi sügavamale vette, nii palju kui kett lubas, ronis sisse ja istus pingile. Aere hoidis kingsepp Dronise küünis luku taga ja oma vana paatigi oli ta ainult harva andnud poistele üksinda sõitmiseks. Kasulikum oli ennast sõudjaks pakkuda, kui ta õngitses või võrke sisse laskis. Sellisele õnnelikule juhusele oli Ilmars vaikselt lootnudki, kuigi võis ette näha, et soovijaid on rohkem, pealegi Ilmarsist suuremaid, kes olid kingsepaga rohkem sõbrad kui tema. Kindlasti oligi nõnda juhtunud, ja nüüd jäi ainult üle istuda kinniseotud paadis ja vaadata, kuidas tuul ajab selle nina vastu väikseid laineid.

Et pettumustunnet peletada, ronis Ilmars jälle jalgratta selga ja tüüris aednikumaja poole.

Läve ees tegeles nukkudega Līvija. Tal olid tumedad juuksed, ahtake nägu ja sinised silmad, maailmas oli ta elanud tervelt neli aastat ja oskas seda igaühele ütelda. Külili asetatud õuntekasti oli Līvija sisse seadnud toa ja mängis külastamist — nägusam ning noorem nukk oli külla tulnud vanemale ja kulunumale.

«Kas isa on kodus?» küsis Ilmars tüdrukukeselt.

«Jaa.»

«Kus ta on?»

«Üleval.»

Et poleks vaja Ženijat teretada, läks Ilmars vaikselt eeskotta ja ronis mööda redelit kohe pööningule, kuhu Arturs Langstiņš oli sisse seadnud oma raamatukogu. Piki mõlemat katusepoolt kerkisid laudadest riiulid. Et raamatud liiga palju ei tolmuks ja et jääks ka suletud ruumi mulje, oli nende taha naelutatud pruun papp. Lõpus asus kitsas aken, mille väikestest värvilistest ruutudest voolas sisse sinist, rohelist ja punast valgust. Akna kõrvale oli asetatud väheldane laud, mille ääres Arturs istus ja luges.

«Tere!»

«Tere!»

Ronides luugi kaudu üles sellesse iseäralikku ruumi, valdas Ilmarsit alati kummaline erutus, nagu ei viibiks ta tavalisel maal, hästi tuntud Graķi mõisas, vaid ujuks kuskil ookeani või taevalaotuse avarustes mingi alles avastamata saare poole.

Arturs sulges kähku ajalehega kaetud raamatu.

«Mida sa loed?»

«Niisama.»

Arturs näis jahmununa ning häirituna. Ilmarsilgi kadus rõõmus meeleolu, millega ta oli siia üles roninud. Kuid Ilmars oli harjunud oma sõbra iseloomuomadustega ja kui tollele oli saabunud järjekordne vähekõnelemise hetk, siis ta teda palju ei seganud, vaid võttis mingi raamatu ja tegi jälle minekut. Seekord valis ta sõjaraamatu — «Läänerindel muutuseta».

«See on hea raamat.»

«Miks on meesautoril naise nimi — Maria?»

«Mõnel maal on selline komme. Vahel pannakse poisile ka ema või ristiema nimi.»

«Siis oleks minu nimi Ilmars Alise Vīksna?»

Arturs naeratas.

«Käisid Preerias?»

Arturs ei olnud veel talu uue nimega harjunud.

«Jaa.»

«Noh, kuidas seal on?»

«Ei midagi erilist.»

«Kas valmistud eksamiteks?»

«Jaa.»

«Kelleks sa õpiksid, kui sa ei peaks Preeriasse peremeheks jääma?»

Ilmars kehitas õlgu.

«Põllumajanduskooli sa vist ei läheks.»

«Ei.»

«Gümnaasiumi?»

Ilmarsi näost võis märgata, et Arturs oli õigesti arvanud. Arturs vaikis ja lausus siis:

«Vahest on kõik varsti juba hoopis teisiti.»

«Arvad sa, et sõda algab?»

«Võib-olla ka sõda. Kuid ma ei mõtelnud sellele.»

Aga seda, mida Arturs mõtles, ta ei öelnud.

Vestlust alustades jutustas Ilmars kingsepa uuest paadist ja oma kavatsusest suvel mereranda sõita.

«Kaardi järgi on sinna ainult nelikümmend kilomeetrit. Hommikul minema, õhtuks koju.»

«Ühe päevaga sinna ja tagasi?»

«Kui istuda luidetel ja puhata?»

«Ma võin sulle öömaja soovitada.»

Artursil elas ühes ranniku kalurikülas õde, ja Ilmars lootis, et vahest võtab sellest väljasõidust osa ka Arturs.

«Sa ise ei satu tänavu suvel sinna kanti?»

«Vaja oleks küll.»

«Sõidame koos!» Ilmarsi silmad süttisid.

Tema ei olnud veel iialgi merd näinud.

Otsustanud küünile uue katuse peale lüüa, oli Pēteris talvel varunud puid katuselaudade jaoks ja nüüd tuli neid saagida. Juuni algus oli säärasteks töödeks parim aeg, ja nõnda sõitsid nad Ilmarsiga ühel päeval saele ja mootorile järele. Igavese ringisõitmise tõttu olid meister Buciņšil kodused tööd viibinud ja ta lubas tulla mõni päev hiljem.

«Esmaspäeval olen kohal nagu viis kopikat.»

Möödusid esmaspäev, teisipäev ja ka kolmapäev. Buciņš ei ilmunud. Pēteris hakkas närveerima, ent veel raskemini mõjus meistri viivitamine Ilmarsile — laupäevaks oli Artursiga kokku lepitud mere äärde sõita. Kuna Ilmars oli kooli lõpetanud ainult viitega, ei vaielnud Pēteris selle väljasõidu vastu, vaid ainult õpetas, et sõidetagu aeglaselt, ärgu koormatagu südant üle ja vahel puhatagu, muidu võib jalasoontesse kramp lüüa.

Buciņš ilmus kohale neljapäeval. Ta sukeldus kohe agaralt töösse, sest ta armastas kiiresti töötada. Pēteris andis pakke ette, Ilmars kandis lauad minema ja kogus vaiu. Mootor põrises, saag ulgus, vaik ja petrooleum lõhnasid. Aga peagi järgnes tugev vihmahoog. Mootor läks rikki ja ei olnud enam kahtlust, et saagimine laupäevaks ei lõpe. Pēteris näis olevat väljasõidu unustanud ja Ilmars ei söandanud seda talle meenutada.

Reedel pärast lõunat tuli saagijate juurde Alise.

«Mida isa homse kohta ütleb? Sinu sõidu kohta?»

«Ei midagi.»

Alise läks Pēterise juurde.

«Ma tuleksin homme Ilmarsi asemele.»

«Kuhu siis tema peab tõttama?»

«Nad leppisid Artursiga omavahel kokku.»

«Leppisid kokku! Nii, nii! Mingu kogu saagimine nässu!» sütitis Pēterise pahameel.

Alise pöördus Ilmarsi juurde tagasi.

«Sõida teine kord, pojake.»

«Siis kui öökulli saba õitseb. Tegelikult pole kolmel siin kogu aeg midagi teha. Tema ainult tahab, et tal oleks alati kedagi kuhugi saata . . .»

«Sa ära isa peale pahanda. Igakord ei saa seda teha, mida tahetakse.»

Ohtul küsis Ilmars luba mõisa sõita, oli vaja Artursile ütelda, et see teda Kuke kõrtsi juures ilmaaegu ei ootaks. Ta seadis parajasti jalgratast, kui Alise Pēterise kõrvale kutsus.

«Noh, luba teda ometi!»

«Mis minul sellest? Las sõidab. Küll me kuidagi toime tuleme. Kui töö ei huvita . . .»

Pēteris ei olnud pahane, vaid ainult sügavalt kibestunud. Ilmarski seisis noruspäi.

«Mina ei sõida mere äärde. Ma pean ainult Artursile ütlema.»

Pēteris võis rahul olla, et on üles kasvatanud mõistliku ning sõnakuuleliku poja.

Laupäeva lõunaks puude saagimine lõppes. Kätte jõudis pühapäev. Ilmgi läks ilusaks. Taevas polnud ainustki pilve. Karge hommik tõotas kuuma päikesepaistelist päeva.

Üks töid, mida Pēteris alati hoidis pühapäevaks, oli hobuste rautamine. Selle oskuse oli ta omandanud sõja ajal, teenides kahurväes. Sepa juurde viis Pēteris oma hobuseid harva, üksnes siis, kui kõik vanad rauad olid kulunud ja tuli panna uued, sest Viksnal polnud ääsi ega alasit. Kuid mitte alati ei hoidnud see Pēterist sepatöödest tagasi. Pööningul rippus sadakond vana hobuserauda, millest mõnigi oli veel üsna kõlblik. Sobiva välja otsinud, kuumutas Pēteris seda kaua pliidil, seejärel koolutas ta selle rööpatükil laiemaks või kitsamaks ja jooksis siis sellesama tulise ning punasega hobuse juurde ja asetas kabjale. Kabi susises, kerkis lehkavat suitsu. Seejärel kuumutatud kohti viiliti, kuumutati uuesti ja taoti kabjarauda, kuni see seisis nagu vaja. Ka kõiki naelu ei õnnestunud lüüa õigesse kohta, kui neid liiga sügavale aeti, välja tõmmati, huulte juurde tõsteti ja kontrolliti, kas nael pole soe, sest kui nad pinna lähedale jäid, võis kabi murduda. Kõik see nõudis rohkesti aega. Pēteris erutus, pahandas, polnud rahul ei hobuse ega Ilmarsiga, kes hobuse jalga kinni hoidis. Hobune väsis, Ilmarsi käed jäid kangeks, sooned valutasid. Esijalad libisesid peost välja, aga puusa ja kaenlaaluse vahele surutud tagajalgu hoides paisati poiss tihti korgina eemale ja oli vaja kokku võtta kogu jõud, et hobune jalga ära ei tõmbaks, ega hakkaks perutama. Eriti tuli tähelepanelik olla Raitat rautades.

Sel pühapäevahommikul ei olnud õnneks vaja kabjaraudu proovida, ainult kinnitada, ja Ilmars vabanes juba mõne tunni pärast. Raamatut kaasa võttes läks ta puukuuri, kuna ta tahtis olla segamatult üksi. Aga Ilmars ei suutnud täna lugeda. Pakul istudes põrnitses ta vastas seisvat puuriita ja kujutles, kuidas Arturs praegu rannikul jalutab, istub luidetel, ujub ja päevitab. Ja Ilmarsil hakkas endast nii kahju, et ta puhkes nutma.

Säärasena, punetavate silmade ja kõrvalepõikleva pilguga, leidis tema eest Pēteris, kes tuli kuuri labidavart otsima. Nurgas seisis terve virn kõiksugu tarbepuid — seal oli küll peeni kuivanud kuuski rehavarte jaoks, kooritud kasepakke adrakurgedeks, materjali vikativarteks ja tammepakke puunuiade jaoks, mida karjamaal kasutati lehmade kõietamisel. Järgmisel nädalal plaanitses Pēteris kraave puhastada ja oli ostnud uue labida — nimelt Ilmarsile.

«Mis sa siin istud?»

Pēteris soovis pojale midagi head ütelda.

«Kas ma siis sind ei lasknud?»

Ilmars tõusis ja vaatas nägu kõrvale pöörates mujale.

«Tuleb ju aru saada, et esimesel kohal olgu töö. Kui aega on, siis võib teha, mida tahad, aga kui aega pole... Mis siis!»

Pēteris hakkas virnast otsima, ja Ilmars lahkus vaikselt puukuurist. Kõige vähem tahtis ta praegu vaadata ja õppida, kuidas labidavart teha.

Toas riietus Ilmars kähku ümber, pani jalga paremad püksid ja selga uue särgi, jalga kingad, läks siis kööki, lõikas kaks tublit kääru leiba, valas pudelisse vett ja asetas kõik selle vanasse koolimappi. Õnneks ei olnud köögis kedagi. Janinal oli külas Donats, mõlemad olid tuppa sulgunud, Alise aga kitkus aias. Ilmars ajas kähku verandalt välja jalgratta ja jooksis siis ema juurde.

«Ma lähen rattaga sõitma.»

«Sõida.»

«Ma tulen võib-olla hilja koju.»

«Kuhu sa sõidad?»

«Eks näe. Linna ja siis veel ehk tükikese edasi.»

Ilmars pöördus juba jalgratta juurde tagasi.

«Aga lõuna?»

«Mul on leiba.»

«Pojake.».

Ilmars rohkem ei kuulanud. Tagasi vaatamata hüppas ta ratta selga ja hakkas kiiresti pedaale tallama.

Jõudnud metsa, sõitis Ilmars aeglasemalt, et jõudu säästa. Ta oli nõnda plaanitsenud — kui pool maad edeneb kergelt, sõidab ta lõpuni, kui aga tunneb väsimust, pöördub tagasi. Ent tee oli sile, jalgratas veeres peaaegu nagu iseenesest ja ettenähtud pöördepunkt saabus peagi. Võtnud taskust vanaema kingitud vanaisa uuri, avastas Ilmars, et ta oli sõitnud ainult poolteist tundi ettenähtud kahe asemel. Väsimust ta ei tundnud ja ta otsustas sõitu jätkata. Ja äkki Ilmars taipas, et ta teab üksnes küla, kuhu ta kavatseb sõita, kuid ei tea, mis on Artursi sugulaste talu nimi, samuti ka mitte nende eneste nime. Üle selja jooksis kuum hoog. Kuid tagasi pöörata Ilmars ei suutnud. Istunud pool tundi kraavikaldal, sõitis ta edasi.

Tee muutus järjest liivasemaks, üha sagedamini tuli ratast käekõrval lükata, päike kõrvetas, näol voolas higi, särk muutus niiskeks, ent Ilmars ei peatunud puhkamiseks üheski paigas.

Ja siis viimaks!

Kõige rohkem üllatas Ilmarsit see, et silmapiir on nii kõrge. Näis, nagu ei suudaks tohutu veehulk püsida seal ülal ja vajuks kohe rannale tagasi. Ent midagi ei juhtunud, meri seisis võimsana ja liikumatuna.

Ilmars vaatas kaua kaugusse, kuulates tema poolt varem kuulmata lainete mühinat, kajakate hõikeid, tundes enda ümber

ebatavalist helgust ja värskust. Ja rinnas küpses arusaamatu rõõm.

Siis paelusid Ilmarsi tähelepanu liivale tõmmatud paadid. Seal olid väheldased aerupaadid kumeraks painutatud külgedega, mugavad ja kerged. Seal olid kajutitega mootorpaadid messingist laevakruvide ja tüüriga. Kui Ilmarsil oleks selline paat! Siis sõidaks ta üle mere teisele rannale. Aga kui lisada laevatekk, võiks sõita veelgi kaugemale. Ilmars oli raamatutest lugenud imelistest Lõunamere saartest, korallriffidest, passaattuultest...

Ilmars võttis kingad jalast ja astus vette. Tükk aega tundis ta rõõmu sellest, kuidas lained kahinal ta jalgade vahelt läbi jooksid, murdusid ja kõvakstambitud liivale hajusid. Ilmars oleks ujuma läinud, kuid ta väheke kartis vette minekut. Meri polnud siiski veskijärv ega Dronise tiik. Sellepärast otsustas Ilmars Artursi üles otsida ja siis mitte ainult ujuma minna, vaid vahest tema sugulastelt ka paati saada. Kuid Ilmarsi kavatsus ei teostunud. Ta sõitis aeglaselt kaks korda läbi kaluriküla ühest otsast teise, vaatas igasse õue ja igasse aknasse, aga ei näinud kusagil Artursit.

Ilmars pöördus randa tagasi. Jäi üle veel üksinda ujuda. Ta oli kuulnud esimesest leetseljakust, teisest ja kolmandast, aga nüüd järjest kaugemale sumades tundus esialgne kartus mere ees naeruväärsena — ei sügavikke ega lohke, merepõhi oli sile nagu laud. Ta sulistas ning ujus, kuni hakkas tundma külma ja suurt söögiisu. Söönud ära kaasatoodud leiva ja joonud vett, mõtiskles Ilmars, mida edasi teha. Tagasi sõita ta veel ei tahtnud, kell oli alles neli, aga rannikule võis jääda kuni kuueni, ka siis jõuaks ta veel valgevaluga koju.

Nõnda arutades tekkis Ilmarsil haarav mõte. Ta tõusis veel kõheldes, võttis siis jalgratta ja lükkas seda lähema kalurimaja poole.

«Tere päevast!» sõnas Ilmars naisterahvale, kelle silmi ümbritsesid teravad jooned.

Naine vaatas Ilmarsit ja ootas, mida see ütleb.

«Kas ma ei võiks teilt paati saada? Sõidaksin pisut.»

Lausunud need sõnad, hoidis Ilmars hinge kinni.

«Paati?»

Naine väheke jahmus ja silmitses siis Ilmarsit terasemalt.

«Siis peab ikka andma.»

Ilmars peaaegu ei suutnud uskuda nii suurt edu.

Naine võttis kuuri otsa vastu najatatud aerud ja tuli natuke maad kaasa.

«See teine seal ääres. Kas jaksate üksinda sisse lükata?»

«Jaa.»

Seda kergelt libisevat, kajakarinna taolist ei tasunud võrrel-

dagi kingsepa kohmaka, kirjuks võõbatud laiapõhjalisega. Pikad aerud kiskusid paati üha edasi ja rand jäi järjest kaugemale. Lained muutusid kõrgemaks ning õõtsuvamaks ja võis aimata, et paadi all on sügavik. Ilmarsil hakkas sellele mõeldes pisut hirm. Kuid tunne oli suurepärane.

Alles siis, kui luidete männivöö muutus märgatavalt ahtamaks, kainenes Ilmars mõnevõrra ja pööras paadi ranna poole tagasi.

Vantsides mõni päev hiljem kohevat mulda äestades ohjade ja piitsaga hobuste taga, mõtles Ilmars, et temast ei saa kunagi peremeest, vaid niipea, kui ta on täiskasvanu, lahkub ta Vīksnalt, läheb ükskõik kuhu, kuid siia ta ei jää.

Ainult et praegu ei tohtinud seda veel kellelegi öelda. Isegi mitte emale.

Ernestīne pani korvi käsitöökastikese, kolm väljaõmmeldud linikut ja kattis kõik rätiga, et keegi ei näeks, mida ta kannab. Siis lõikas ta peenralt Gustavsi jaoks kümme nartsissi ja läks pühapäevahommikusele teekonnale. Rada viis mööda arsti majast, siis purde kaudu üle jõe, mööda haudadest, mööda koolimajast ja jõeorgupidi kuni järsu kaldani, kus puude varjus asus kirik. Seda rada oli Ernestīne rännanud palju aastaid, see oli pühapäevane rada pühapäevaste mõtetega.

Gustavsi hauda oli Ernestīne hoidnud eeskujulikus korras. Betoonist ranti, mis meenutas terajat marmorit, oli graveeritud Gustavsi nimi ja sünni- ning surmadaatum. Hauale oli istutatud lilli ja põõsaid ja see oli alati puhtaks kitkutud. Suvel ja sügisel oli risti juurde alati asetatud lilli. See oli Gustavsile juba teine rist, vana oli alt pudenema hakanud ja möödunud kevadel tellis Ernestīne puusepalt uue tammepuust risti. Kuid hoolitsemine Gustavsi viimse puhkepaiga eest rõõmustas Ernestīne südant vähe. Oma tegevust pidas ta pigemini hädavajalikuks kohustuseks ja püüdis seda teostada võimalikult hästi, nii et keegi ei võiks talle midagi ette heita. See ei tähendanud, nagu oleks Gustavsi enneaegne surm jätnud Ernestīnet üksikõikseks. Gustavsiga oli koos elatud kakskümmend viis aastat, elu oli ühte kasvanud, see oli ka osa temast, mis siin puhkas, kuid milline ka Ernestīne meeleolu oligi, tekitas Gustavsi haua juures alati valu kutsumatu mõte — kui mees poleks tookord siia Graķisse trüginud... Ernestīne ei armastanud Graķit ja elas siiski siin, talle ei meeldinud põllud, kuid linna ei olnud ta ka tagasi läinud, teda oli Graķi seltskond ära tüüdanud, kuid ta ei otsinud teistsugust. Ja nõnda lahkus Ernestīne haualt iga kord rõhutuna ja oma eluga enam või vähem rahulolematuna.

Ent seekord polnud palju aega möödunu üle mõtelda. Tulles kalmistult nägi Ernestīne oma sõbratari preili Svalkovskat

rada mööda kiriku poole sammuvat. Preili tõttas. Punane lapsenägu oli kattunud peente higitilkadega, ja mõni jämedam voolas juba üle paksuvõitu lõua.

«Tere hommikut, proua Kursīte.»

Vaatamata aastaid kestnud sõprusele, samuti suurele avameelsusele, millega ämmaemand usaldas Ernestīnele nii enda kui ka teiste vallanaiste saladusi, kõnetasid nad teineteist ikka veel teiega.

«Tere hommikut!»

«Täna on õige palav.»

«Mulle tundub ilm küll päris normaalsena, nagu juunis ikka.»

Preili Svalkovska tassis kolme käsitöökarpi.

«Teil on korv! Ma oleksin ju võinud oma kastid ka korvi panna.»

«Mulle tundub, et praegu torkavad need vähem silma.»

«Noh muidugi!»

Möödunud talvel oli kiriku daamide komitee kutsunud oma õhtusöökidele linnast meistri, kes õpetas daame käsitöökastikesi valmistama. Daamid muretsesid vineeri, hõbekarda, klaaspärleid, peitsi, lakki, hankisid isegi merevaigutükke — ja kõik koos omandasid lihtsamaid kunstkäsitöö võtteid. Pehmet valget plekki võis lõigata tavaliste kääridega, vardakesega torgiti kohriseid, kujundati tillukesi päikseid, ristikesi, okaspuid. Nõnda valmistatud raamistik löödi väikeste naeltega vineeri külge, kuhu kinnitati ka pärleid. Siis põletati vineerile kirju, söövitati, lakeeriti ja karbike oligi valmis. Ebatavalisi töid tehes daamid nägid vaeva ja erutusid, isegi nurisesid, aga lõpuks rõõmustasid ja imestasid oma peidetud talendi üle. Meistri järel ilmus näputöötegija, ja kastikestele järgnesid sukapaelad, linikud, väljaõmblustega käterätid, kirjud sukad ja kindad. Need olid igale naisterahvale juba harjunud asjad ega tundunud enam mingi imena.

Sel pühapäeval oli ette nähtud virkade daamide toodang loteriil välja loosida. Algul ei olnud sugugi plaanis korraldada seda laadataolist üritust kiriku juures. Daamid kavatsesid ära õppida mõne voorusliku lühinäidendi, kanda selle rahvamajas ette ja korraldada samas ka loosimise. Kuid teatritegemisest ei tulnud midagi mõistlikku välja, kuna oli raske kaasa tõmmata vähegi sobivaid meesterahvaid, ja siis otsustati Riiast kutsuda nimekas laulja Eižens Vējiņš. Daamid vaidlesid kaua, kas kontsert peaks toimuma kirikus või rahvamajas. Peale jäid kiriku pooldajad. Siis ei jäänud muud üle, kui korraldada loteriigi kiriku juures, mitte küll ukse ees ega ka lasila juures, vaid mõnes muus sobivas kohas. Ja selline leiduski kabeli ehk luukambri juures, nagu seda väheldast sünget hoonet sagedamini nimetati.

«Kas siis mujal ei võinud!» hüüdis preili Svalkovska nördinult.

Lähedasest koolimajast oli toodud laudu, kaetud need linadega, ja neile juba laoti daamide endi valmistatud asju, aga üks perenaine oli toonud mullust mett.

«Kas nii kõlbab?» kahtles preili Svalkovska.

«Ma oleksin kümme korda õnnelikum, kui välja tõmbaksin meepurgi, mitte sellise kasti,» vastas Ernestīne.

Laudade juures askeldasid komitee esinaine proua Salmiņa ja teised daamid, laiali laotades linikuid, asetades kohale kindaid, sukapaelu ja kastikesi. Koolijuhataja naine tassis kohale õnneratta.

«Proua Vilciņa! Palun siia!»

«Proua Bērziņa, vaadake, milline imetore rätik!»

«Proua Jansona, andke oma kindad siia!»

«Proua Avena, mida me meega teeme?»

«Proua Salmiņa! Proua Salmiņa!»

Siia olid kogunenud Graķi valla parimad, vooruslikemad ja virgemad naised, kes hindasid ennast ja teisigi, kui need olid seda ära teeninud. Kõikjal ümberringi võis märgata lahkeid naeratusi, meeldivaid hääli, viisakaid vestlusi.

«Mu armsad daamid!» hüüdis käsi kergelt kokku lüües proua Salmiņa. «Mõned meist peavad ennast ohverdama, teiste sõnadega, peame seisma siin loteriilaua juures, kuni toimub jumalateenistus ja kontsert. Me ei või ju seda kraami siia järelevalveta jätta.»

Jumalateenistuse ajaks valvesse jääma nõustusid kohe neliviis daami, ka Ernestīne, kuid kontserdist ei tahtnud ükski loobuda.

«Ma mõistan teid, armsad daamid. See on ainulaadne sündmus ja suur vaimne nauding, kuid vaeslaste heaks, kellele me selle loterii korraldame, on siiski vaja kedagi...»

Mõnigi olnuks nõus, kuid ei tahtnud näidata, et just nemad on need kõige halvemad, nood, kes on liiga prostoid, et nautida kunsti. Lõpuks ei pidanud preili Svalkovska pehme süda vastu ja ta vaatas tähendusrikkalt Ernestīnele. Imekombel tabas selle pilgu momentselt proua Salmiņa.

«Preili Svalkovska, teie oleksite nõus?»

«Kui teisi pole...»

«Ilus! Ja ehk õmbleja ka?»

Ernestīne tundis, et ta punastab.

«Ei, ma ei tahaks.»

«Õmbleja võiks küll, mis seal siis nii,» lausus proua Ezergrauža, tubli perenaine jämedavõitu häälega.

Preili Svalkovska näis süütu lapsena, keda täiskasvanud eksimuste pärast nuhtlevad.

Sel hetkel tuli Alise, kes oli parajasti hobuse lasila külge sidunud. Ta teretas ja küsis sosinal:

«Mille üle nad nõnda pahandavad?»

Preili Svalkovska avas talle samuti sosinal lahkarvamuste põhjuse.

«Emake, mina võin jääda sinu asemele.»

«Mitte mingil tingimusel!»

«Mina valvan, kui keegi teine ei taha,» sõnas äkki vöörmündri naine hääletooniga, millest kostis tasast üleolekut.

«Oi kui hea, armas proua Pankoka!»

Daamid suundusid kiriku ukse poole, sest jumalateenistus oli alanud.

Kuulsus laulis imeliselt, kuulajad olid õndsas vaimustuses. Pärast kontserti teatas õpetaja kantslist, et toimub loterii puudustkannatavate laste heaks ja kutsus kõiki seda üritust kristliku heldusega toetama.

«Ma ootan sind vankri juures. Sa mine ja võta minu korv!» ütles Ernestīne Alisele.

«Sa ise ei pea enam seal olema?»

«Ei.»

Õmblejal ei olnud prouade hulgas midagi otsida. Vähemalt mitte enam täna.

Alise tuli tagasi, hoides käes sukapaela.

«Sa ostsid loose? Mitu?»

«Neli.»

«Kaks latti jälle läinud.»

«Jaa. Kolm olid tühjad.»

Alisegi oli isa jaoks lilli kaasa toonud ja Ernestīne sõitis temaga kaasa. Aeglaselt sammusid mõlemad mööda peateed ja vaatlesid riste, vutlare, valgeid kipsingleid, vanni plekkkrooniga. Kusagil ei olnud siin kirja pandud, et kadunu oli härra, proua, sulane või õmbleja, aga see oli selletagi näha. Mustad poleeritud kiviristid kõnelesid sõnadest valjemini ja puuristid vaikisid nende ees.

Juba möödunud suvest saadik aeglustas Ernestīne alati samme mõlder Merkmanni abikaasa haua juures. Enne ärasõitu Saksamaale oli Merkmann jõudnud oma surnud naisele asetada üle kogu haua ulatuva suure musta poleeritud graniittahvli, mis meenutas vutlari. Selle ülemisse otsa oli graveeritud väheldane kullatud rist, mille all seisis kirjasalm: «*Die Liebe hört nimmer auf*»*. Selline haud ei vajanud korrastamist, sinna ei kasvanud rohtu ka siis, kui see unustati. Ernestīnegi soovis endale säärast viimset puhkepaika, kuid tal ei olnud nii palju raha, et sellist plaati tellida. Ja Ernestīne teadis, et Alisegi ei suuda talle sel-

* «Armastus ei lõpe iial» (saksa k.). (Tõlkija.)

list muretseda, kuid soov puhata säärase hauakivi all ei vaibunud. Möödunud talvel, kui ta külastas Riias vend Rūdolfsit, oli too andnud Ernestīnele mõningat kasulikku nõu, mille mõjul Ernestīne soov küpses kavatsuseks, ja nüüd väljendas ta seda Alisele.

«Ma nõuan, et sinu mees maksaks mulle renti. Ma soovin endale ka sellist kivi.»

Alise ei saanud aru, kas ema räägib tõsiselt või niisama, sellepärast tähendas ta:

«Ilus näeb välja küll.»

Seejärel, kui Alise oli ka oma lilled isa hauale asetanud, ütles Ernestīne:

«Ma kõneleksin temaga selle üle ise.»

«Kuidas?» ehmatas Alise.

«Viis aastat on ta ilma tasuta minu majas elanud, mulle santiimigi maksmata.»

«Aga ta kogub ju praegu raha aida jaoks.»

«Las kogub. T e m a raha pole mulle vaja.»

Siis kõneles Ernestīne, et kavatseb talu pantida just ehitatava uue aida arvel, pangast saadud maksuvahendid aga kasutada hauakivi jaoks Gustavsile ja endale. Seejärel võib Pēteris vähehaaval tasuda panga protsente — rendi asemel.

«Mida tema ütleb? Emake!»

Alise oli meeleheitel.

«Minul on ükskõik, mida tema ütleb. Kivi pean ma hauale saama. Vähemalt nii palju olen ma oma isalt ja emalt pärinud. Ja rohkem pole mulle vaja.»

Kuid Ernestīne unistusele paksust mustast graniittahvlist oma haual ei olnud osaks antud täituda. Algas midagi säärast, mida paljud ja samuti Ernestīne polnud ette näinud.

Jõele tammi ehitades oli Dronis kujundanud väikese järve. Vilis Vārtiņši saun asus päris selle ääres, ja juhtus, et mehed, kes olid enda punaseks vihelnud, jooksid saunast alasti välja ja hüppasid vette. See oli mehine ja tervislik mõnu ja alati saatsid seda ujujate hõiked ja pealtvaatajate naer, eriti siis, kui seda toimingut vargsi jälgisid ka naisterahvad.

Kuid sellel laupäeva õhtul ei karjunud ega naernud keegi, naised ei piilunud nurga taga — mehed istusid vaikselt puuriida ääres ja arutasid tulevikku.

Olid alanud teised ajad.

«Nüüd muutuvad kõik töölisteks,» ütles Simsons.

«Paulīne juures või?» ei pidanud Vilis vastu.

«Paulīne ei tule siin arvesse.»

«Sina, vaene, küll töötad ja töötad, aga näe, Paulīne ei tulegi arvesse...»

Mehed isegi ei naernud. Simsonski paistis kahemõttelisust mitte kuulvat. Liiga palju oli teda juba Paulīne pärast laimatud, ja praegu oli arutada palju tõsisemaid asju.

«Nüüd jaotatakse maa kõigile ühtlaselt.»

«Mis see aitab, et ühtlaselt? Kas kõik ühtemoodi töötavad?»

«Mõni jookseb ainult mööda koosolekuid ja töötab suuga.»

Ka Dronis, kes nüüd mootorrattaga tihti Apsītele sõitis ja armastas pühapäevi seal veeta, töötades aias, hoolitsedes mesilaste eest või õngitsedes oma tiigis, ei suutnud vastu panna ja tuli üle tammi kuulama, mida mehed kõnelevad.

«Kõigil on ühtlased võimalused nii koosolekutel käia kui ka töötada,» alustas Simsons.

«Kas sa valmistud jälle maad nõudma?» küsis keegi.

«Miks mitte, kui mul selline soov tekib?»

«Soov! Küll laostud uuesti. Tuleb jälle oksjon.»

«Uus valitsus ei lase kedagi laostuda.»

«Kuidas siis saab? Antakse sulle leiba muidu või aetakse leibaga tööle?»

«Leibaga pole vaja kedagi ajada.»

«Maa kuulub sellele, kes maad harib,» sõnas Pēteris vahele.

«Küll tulevad samuti kolhoosid nagu Venemaal,» ennustas Vilis.

«Ja kas see on siis halb? Riik annab toetust, annab masinad,» jätkas Simsons.

«Kuhu siis ameeriklased jäävad?»

«Simsons saab nüüd komissariks. Seda pole ta veel proovinud.»

Aga Simsonsi ei suudetud segadusse ajada. Ta selgitas väsimatult, millised eesõigused annab uus võim töölistele, ja ta oli oma sõnades südamest veendunud. Mõni nõustus sellega, mida ta ütles, mõni rääkis vastu, ja leidus selliseidki, kes ainult kuulasid. Droniski ei rääkinud peaaegu sugugi. Kui ta tõusis ja minema läks, muigas Vilis ja ütles:

«Too, vennad, on esimene, kellel turjast haaratakse.»

(Tiiki lastud karpkalade pärast oli Vilisel hiljuti tekkinud oma lähima naabriga arusaamatusi.)

«Uus valitsus ei kiusa kedagi ilmaasjata.»

«Millal sa, Simsons, sääraseks kommunistiks küpsesid? Kas sa seal võsas üleskutseid uurisid?»

«Elu õpetas. Ja loetud on ka üht-teist,» vastas Simsons tagasihoidlikult.

Mehed hakkasid laiali minema.

«Mis tuleb, see tuleb,» otsustas Pēteris ja läks ka koju.

Ent und ta sel ööl ei saanud. Ta mõtles kaua selle üle, kes nüüd Vīksanal peremeheks saab, kas maa tulevikuski Ernestīnele kuulub. Ja kui mitte temale, kellele siis? Riigile? Pēterisele?

Vahest on tal endal kord tõepoolest oma maa?

VARI AKNA TAGA

Saabus sügis. Muudatused, mida kaasa tõi nõukogude võim, märgistasid järjest nähtavamalt Graķi valla elu ja puudutasid rohkem või vähem igaüht.

Samuti nagu paljusid Ernestīne kundesid painas teda ennastki teadmatus tuleviku suhtes. Ringles kuuldusi, et eraviisil õmblejatel ei lubatavat enam töötada, neil tulevat asuda tööle riiklikes ettevõtetes. Mõned kartsid, et tuleb suuri makse tasuda, keegi teine teadis jutustada, et kõik õmblejad viidavat maalt üle linna. Leidus neidki, kes ennustasid palju suuremat töötasu ja paremaid tingimusi kõigile, kes oskavad mõnda käsitööd. Ajalehedki kirjutasid elujärje oodatavast tõusust.

Mitte ainult uued ajad ei sundinud Graķi õmblejat mõtlema homsele, halli uduna lasus tuleviku kohal ka vanadus. Juba ammu oli Ernestīnet piinanud reuma, alaliste valudega oli ta juba kuidagi ära harjunud, kuid viimastel aastatel kõndistas see haigus järjest enam just käsi, millega oli vaja leiba teenida — sõrmed ise lõikasid viltu, liigestesse kasvasid sõlmilised muhud. Ei aidanud Ernestīne sihvakas kuju, osavõtlik naeratus ega lahke kõne — üks ja teine kunde, kes oli vaadanud Ernestīne kätele, ei tulnud enam. Aga juhtus ka teisiti. Ernestīne juurde pöördusid tagasi kunded, kes olid endale juba ammu leidnud peenemad õmblejad, näiteks kohaliku metsniku abikaasa.

«Proua Salmiņa?»

«Teie ei oodanud?»

Daamide komitee esinaine oli tulnud moest läinud kleiti ümber tegema lihtsamaks kandmiseks.

«Noh, kuidas teie, proua Kursīte, praegusel ajal elate?»

Ernestīne kallutas paljutähenduslikult pead.

«Nüüd peavad kõik lihtsamad olema, peenemate õmblejate juurde ei tasu enam sõita,» proua Salmiņa otsekui õigustas oma tulekut. Sõbralikult avameelsetele sõnadele lisandus päikesepaisteline naeratus.

«Ärge ainult solvuge!»

«Ei, ei.»

«See ei olnud halvasti mõeldud.»

«Saan aru.»

Ernestīnegi naeratas.

Proua Salmiņa polnud veel ära õitsenud, ja lahti rõivastudes paljastusid tema toredad roosakad õlad.

«Ma vaatlen teie käsi, proua Kursīte.»

«Jah, säärased nad on.»

«Ussimürk aitavat hästi.»

«Kindlasti.»

«Vähemalt ussinahka tuleks ööseks peale siduda.»

Ernestīne huuled hoidsid paari nõela ja tal oli raske vastata.

«Varem poleks teil, proua Kursīte, olnud vaja muretseda vanaduse pärast, oli oma talu, aga nüüd tuleb teil nähtavasti väimehelt leiba paluda.»

«Noh, ega uus aeg teilegi head tõota.»

«Mispärast? Minu mees on lihtne riigiametnik. See ta oli ja selleks ta jääb. Mis ühist võib meil metsas poliitikaga olla?»

«Mis nüüd saab daamide komiteest?»

«Mees arvab, et minul ei tarvitseks seal tegutseda. Väga kahju on küll, kuid ajad on säärased, pole midagi parata. Mäletate, kui kenad olid meie õhtusöögid?»

«Jaa.»

«Ja kui tore kontsert meil õnnestus.»

Kui proua Salmiņa lahkus, seadis Ernestīne end korda ja läks proua Vintersi juurde korteri eest üüri maksma. Proua oli õige otsa jäänud, suutis kõndida ainult kepi varal, hääl oli vaikne ja väsinud, üksnes silmad põlesid otsekui kaks sütt. Kindrali, tema poja, kohta puudusid juba teist kuud igasugused teated.

«Üüri? Teie vist irvitate mu üle.»

«Kuidas?»

«Minge ja makske neile seal! Vallamajas! Mina olevat rahvavaenlane. Seda kõike mõtles välja too kõlvatu inimene! Teie sõber!»

Ernestīnegi oli tookord üllatunud, kui Arturs Langstiņš sai vallavanemaks ehk, nagu nüüd öeldi, täitevkomitee esimeheks. Elades palju aastaid naabritena ja sageli kohtudes, teadis Ernestīne küll, et Langstiņš salgab jumalat ja eitab kirikut, on endassesulgunud inimene omapäraste vaadetega, tegeleb palju raamatute lugemisega, kuid ei sega end poliitikasse. Ernestīne pidas Artursit iseäralikuks, aga väga ausaks ja heaks inimeseks, ja talle ei tulnud pähegi, et ta võiks olla kommunist.

Kui Ernestīne valmistus lahkuma, pidas proua teda kinni.

«Teie olete aus inimene ja ma võtan teilt üüri siiski vastu. Aga need teised kaeban ma kohtusse, kui inglased tulevad, ja

siis maksavad nad mulle kolmekordselt. Kuid see, mida ma teile ütlesin, jäägu meie kahe teada.»

Ernestīne tasus prouale üüri, kuid ta süda ei jäänud siiski rahule. Vihjamisi uuris ta seda naabritelt, kuid needki ei teadnud, kas maksta üüri prouale või mõnele teisele.

Paar päeva hiljem läks Ernestīne vallamajja selgust saama, kas ta toimis õigesti või ei. Oli imelik astuda vallavanema kabinetti ja näha seal Artursit. Lihtsas, aastaajaga sobimatus ülikonnas ja ruudulises lipsuta särgis istus ta seal suurel, kõrge seljatoega tammepuust ametitoolil ja tõusis Ernestīne sisseastudes püsti. Naeratus tundus kuidagi kohmetuna nagu inimesel, kes pole päriselt veendunud oma seisundis. Ernestīne igatahes ei suutnud endas märgata seda aupaklikkust, mida ta oli tundnud Artursi eelkäija, Kambari talu peremehe Blumentālsi vastu.

«Vald ei ole seda maja veel üle võtnud.»

«Aga kellele ma pean üüri maksma?»

«Esialgu mitte kellelegi.»

Ernestīne tahtis võimalust kasutada ja mitteametlikult võibolla midagi säärast teada saada, millest ajalehed veel ei kirjuta.

«Mis saab minu talust Vīksnast?»

«Miks teie seda küsite?»

«Vahest võetakse ära.»

«Kes teile seda ütles?»

«Üks ja teine räägib nii. Tulevat kolhoosid ja eramajasid siis enam ei jäetavat.»

«Ärge kuulake kuulujuttude levitajaid. Kus siis inimesed elaksid, kui poleks enam maju.»

Ernestīne vabandas tülitamise pärast ja lahkus. Raske oli kujutleda, et selline tagasihoidlik, leebe inimene suudaks valla elu juhtida. Ernestīne meelest oli sinna vaja säärast, keda enam või vähem kardetaks. Vallamajast lahkus ta niisama teadmatuna, nagu ta sinna oli tulnud.

Nagu tavaliselt, kui Ernestīne vajas tarka nõu, kõneles ta ka kaupmees Dronisega.

«Asundustalusid esialgu ei puudutata. Aga mina teie asemel toimiksin pisut teisiti.»

«Mida teie mulle soovitate?»

«Maja on inimesele selleks, et ta seal elaks. Aga teie ju ei ela oma majas.»

«Siis ma peaksin väimehe juurde asuma?»

«Mispärast? Väimees elaks teie juures.»

«See tähendab, et mul tuleb õmblemine maha jätta.»

«Sugugi mitte.»

«Kes mulle sinna kolkasse enam midagi õmmeldа tooks?»

«Igalt nõutakse nüüd oma jõu kohaselt, mitte rohkem.»

Dronis heitis pilgu Ernestīne kätele.

«Ärge muretsege! Teie vajaduste kohaselt kundesid jätkuks. Kas või minu armuline abikaasa tuleks õmblemise asjus teie juurde.»

«Kas siis teie ka sinna asute?»

«Vähehaaval valmistume.»

Dronise abikaasa sõnas vahele:

«Praegu on kasulikum olla tööinimene kui kapitalist.»

Koju jõudes vaatles Ernestīne kaua oma käsi ja mõtles.

Mõni nädal hiljem ühel päikesepaistelisel pühapäeval, kui külm oli maanteel pori katnud esimese kirmetisega, sõitsid kahe hobusega kohale Pēteris ja Ilmars, tõstsid vankrisse voodi, kapi, kummuti, õmblusmasina ja muud kraami ja viisid Ernestīne Vīksnale.

Ernestīne asus nimelt sinna tuppa, mille ta viis aastat tagasi maja ostes oli valinud — niinimetatud «teise» ehk «peenemasse» otsa, kuhu pääses suurest toast ehk «saalist». Viimased aastad oli seal elanud Alise, kes nüüd kolis endisesse teenijatuppa. Ernestīne püüdis asuda Pēterisest võimalikult kaugemale, pealegi polnud ta veel täielikult kaotanud lootust kord jälle täiesti iseseisvalt elada. Maja «peenem pool» oli selles suhtes soodsam, sest vajaduse korral võis kahest väikesest toast muuta ühe köögiks ja nii tekiks täiesti omaette korter.

Teenijapiiga Janina oli abiellunud Donatsiga, mõlemad elasid nüüd Silpēterisel, olid saanud sealt kümme hektarit maad, muretsenud lehmi ja muutunud uusmaasaajateks.

Lahkumine kujunes jahedamaks kui Alise oli arvanud.

«Nii kaua elasime koos. Kummaline, et nüüd nõnda . . .» Alise jutt katkes poolelt sõnalt.

«Teie ju maksite selle eest,» vastas Janina.

«Nõnda halb ju meie juures ehk ei olnud?»

«Mujal olnuks veel halvem.»

Kui Janina nägi, kuidas Alise jahmus, lisas ta vankrisse ronides:

«Süüdi polnud ju teie.»

Alise hoolitses loomade eest üksinda, kuid Ernestīnel tuli tahes-tahtmata söögitegemine enda hooleks võtta. Samuti tuli tal aidata pesupesemisel, keeta sigadele kartuleid ja soojendada põrsastele piima, nii et õmblemiseks jäi vähe aega. Ent esialgu polnud siin Kõrkjaorus näha ka kundesid, kes soovinuks midagi õmmelda lasta.

«Ära muretse, emake,» rahustas teda Alise.

«Mille üle ma rõõmustaksin? Kas selle üle, et elan väimehe armuleivast?»

«Sa ju töötad. Ja see on sinu maja, kus sa elad.»

«Parem oleks elada vaestemajas.»

«Armas emake!»

Kuid mingid rahustavad sõnad ei aidanud, Ernestīne sulgus endasse, kõneles vähe ja vajus paari nädalaga märgatavalt kokku.

Pēteriski oli muutunud sallimatumaks ja pahandas rohkem, sestsaadik kui tema naiseema Vīksnal elas. Kord köögis lõunatades ei võtnud Pēteris jalast mullaseid saapaid, kuna ta tahtis kähku süüa ja põllule tagasi minna, kuhu hobused olid jäetud adra juurde, kaeratorbikud peas. Hilissügise päevad olid lühikesed ja tuli kiirustada, et jõuda kõike üles künda, enne kui lumi maha tuleb. Kui Alise oli kutsunud, oli Pēteris kohe tulnud. Aga Ernestīne ei olnud veel taldrikuid lauale pannud.

«Kuidas nii, lõunat veel polegi?» sai Pēteris silmapilk pahaseks.

«On valmis, vaja ainult lauale panna.»

«Kui kaua ma ootan?»

«Kuni härra porised saapad jalast tõmbab,» vastas Ernestīne rahulikult.

Pēteris ei olnud harjunud, et temaga nõnda kõneldakse.

«Ma pole tulnud paruniproua juurde, et peaksin saapad jalast võtma,» keeldus Pēteris pilkavalt muiates ja läks näost tumepunaseks.

Ernestīne rohkem ei rääkinud. Kokkupigistatud huultega asetas ta taldrikud lauale ja hoidus Pēterisele otsa vaatamast.

«Miks sa nii pahane oled?» küsis Alise väljast sisse tulles.

«Mis sina siin!» Pēteris peaaegu karjus.

«Uijah! Mis siin nüüd lahti on?»

«On siis minul aega siin logelda?»

Kui Pēteris ust kinni virutades väljus, lausus Ernestīne:

«Kus mul alles käskija väljas!»

«Tema pidi kiirustama.»

«Miks sa teda alati kaitsed?»

«Kes siis teda kaitseks?»

«Sinu peale karjutakse nagu koerale, aga sina ... Kui sa poleks säärane lupard, oleks temagi teistsugune.»

«Sa oled sellise sõnakuuleliku üles kasvatanud.»

«Et sa kord juba lõpetaksid!»

Nõusid pestes ütles Ernestīne veel:

«Kui poleks säärased ajad, läheksin siit kohe minema. Jalamaid.»

Kui Pēteris õhtul hobused talli viis, läks Alise tema juurde ja lausus:

«Palun, ole ema vastu viisakam!»

«Mis sina siin!»

«Ja ära tule tuppa poriste jalgadega!»

«Kas tead ka, mida ma sulle ...»

Pēteris pigistas peos valjaid ja surus hambad kokku. Hetke silmitses ta nõnda Aliset, pööras talle siis selja ja tõttas peaaegu joostes tallist välja.

Alise seisis kaua Gita lahtrile najatudes, märkamata, et varss närib tema jakki, siis ohkas ta ja ronis lakka õlgede järele, et neid lehmadele alla laotada.

Möödus paar päeva. Ernestīne ja Pēteris võisid jälle neid mõningaid sõnu, mida neil koos elades tuli vahetada, rahulikult rääkida, kuid see sügis tundus Alisele lõpmatu pikana. Lühikesed päevad möödusid kähku, jättes järgmisele kuhja tegemata töid, kuid nädalad venisid aeglaselt, ja ühest laupäevast teiseni, millal ilmus Ilmars, näis mööduvat terve kuu.

Ilmars õppis keskkoolis ja tal oli ühe tädikese juures magamiskoht. Kui ta suvel ütles, et ei taha õppida põllumajandust, kuna see teda ei huvita, vaatles Pēteris poega lühikese viivu, pöördus siis ära, lõi käega ja lausus:

«Mis siis ikka! Kui ei taha ...»

Mõni nädal ei kõnelnud ta Ilmarsiga ühtki üleliigset sõna, seejärel aga rahunes, sest ka aida ehitamine tuli edasi lükata — ei võinud ju teada, kas tulevad kolhoosid või ei, ja siis oli parem oodata. Kui ajad poleks muutunud, olnuks teine asi. Ilmars jäänuks mõneks aastaks koju, sest põllumajanduskooli nii noori ei võetud, ja Pēteris poleks ilma abiliseta hoopiski toime tulnud — metsas olnuks vaja puid raiuda, neid saekaatri juurde vedada, laudu saagida, kruusa koju toimetada, alust kaevata ja nõnda edasi. Siis poleks keskkoolist saanud juttugi olla. Aga nüüd, kus kooliskäimise eest ei tule maksta, las õpib, kui tahab. Suvel teeb nagunii kodus tööd ja teenib oma leiva ise ära.

Alise ootas laupäeviti väga poja linnast tulemist ja suunas juba lõunast alates pilgu järjest teele. Nähes mõnda jalgrattaga sõitvat, unustas ta kõik muu, ja iga kord, kui selgus, et see pole Ilmars, tundis ta pettumust.

Ja lõpuks ta tuligi! Ilma mantlita, ainult koolivormis. Mida see õhuke villane džemper selle all luges! Vähemalt hea, et tal kindad käes olid. Kuigi Alisele väga meeldis sinine sametmüts, mil kuldne paelake äärel, tundus see talle novembrikuu jaoks liiga kergena ning õhukesena.

Ilmars ei jõudnud veel jalgrattaltki maha, kui juba Alise sööstis talle vastu.

«Pojake!»

Alise laotas käed laiali. Kuigi nende vahel oli jalgrattaraam, haaras ta Ilmarsil õlast ja tõmbas teda enda poole.

Ja siis juhtus see, mida ta iganes poleks oodanud. Ilmars kiskus end vabaks ja pööras pea pahaselt kõrvale.

«Mis sulle juhtus, poeg? Mõni õnnetus?»

«Mis õnnetus? Mulle lihtsalt ei meeldi, et nõnda...»

Alise haaras kinni jalgratta tüürist ja vaatas uskumatult Ilmarsile.

Ta ei suutnud mõista, et tema lapsel oli lapsepõlv lõppenud.

Pēteris oli sel sügisel ületanud kõik oma naabrid — peksnud rohkem vilja kui ükski teine, muidugi, kui mitte võtta arvesse Brüversit, kellele kuulusid kahe asuniku maad. Kuid suurimat rahuldust ja salajast rõõmu valmistas Pēterisele Apsīte väike viljasaak. Dronise rentnik oli tänavu saanud üle kolmekümne koti vähem vilja kui omal ajal Pēteris — tervelt veerandi vähem! Süüdlane oli ka Dronis, kes ei lubanud enam aeda üles harida, aga siiski... Aiamaa arvel võinuks saada kümme kotti vähem, kuid mitte kolmkümmend.

Vilja jätkus Vīksnal nii palju, et seda puistati mitte üksnes pööningule ja verandale, vaid ka suurde tuppa. Kogu maja «peenem pool» lõhnas kuivava vilja järele. Pēteris oli uhke ja rahul. Põllud olid küntud, ja nüüd võis kogu rikkalikku saaki tuulata, paremad terad eraldada seemneks, halvemad jahvatamiseks. Pēteris oli sellele tööle mõtelnud kogu nädala ja ootas koju Ilmarsit, sest Alisest polnud suuremat asja, aga üksinda tuulamine olnuks ainult vusserdamine. Kuni Ilmars linnast koju jõudnult sõi soojendatud lõunat, istus Pēteris köögis ja kõneles temaga.

«Oleks parem, kui tooksime tuulamismasina alla,» pani Ilmars ette.

Poisil oli õigus. Jääks ära terade kottipanek, pööningule ja sealt jälle alla tassimine.

«Kas pääseme uksest läbi?»

«Kuidas saime üles viia, kui ei saa alla tuua?»

Pēterisele meeldis, et Ilmars oli nii ettevõtlik.

Mõlemad mehed haarasid masina käepidemeist. Pēteris võttis raskema otsa ja astus ees, Ilmars laskus aeglaselt alla. Trepist jõuti alla õnnelikult, kuid edasi minnes lõi Ilmars ettevaatamatuse tõttu veranda uksel klaasi katki.

«Oi-oi!» hüüdis Pēteris.

Kuid selles hüüdes polnud vähimatki etteheidet, nii heas tujus oli Pēteris täna.

Sel hetkel väljus oma toast Ernestīne.

«Mis siin toimub?»

«Revolutsioon. Lüüakse lossi aknad sisse,» tahtis Pēteris teravmeelne olla.

«Kellele endale see loss ei kuulu, see võib ju lüüa,» vastas Ernestīne, sulgedes oma toa ukse.

«Vaat kus! On alles paruniproua!» ütles Pēteris ja naeratas. Täna ei olnud pahandamine Pēterisel tõepoolest plaanis. Ta

võttis kühvli ja muretses masinale vaevaga rohkem ruumi, puistates teri koridori, mida mööda Ernestīne käis.

«Vanaema ei pääse toast välja,» tähendas Ilmars.

«Paneme purde, las kõnnib üle selle.»

Asetanud viljale paar lauajuppi, kahmas Pēteris pangetäie rukkeid ja puistas masinasse.

«Vaata, kui jämedad terad! Vii või näitusele.»

«Jaa.»

Ilmars hakkas väntama. Masin klaperdas ühtlaselt, tiivad surisesid, ja nende poolt tekitatud tuul liigutas luitunud ning väljaveninud kardinaid.

Möödus mõni tund, kui Pēteris kuhilas sügavamalt ringi kobades märkas, et vili hakkab soojenema.

«Oh tont!» hüüdis ta.

«Mis seal on?»

«Viljaga on läbi.»

Tegelikult polnud seal suuremat juhtunud. Kõige sügavamas kohas võis soojust vaevalt tunda. Veel kord kõiki kahtlasi kohti läbi tuhnides veendus Pēteris, et liigseks erutumiseks pole põhjust. Ta ise polnud kuhilat küllalt jälginud ja aegsasti ringi pööranud. Ja alles siis taipas Pēteris, et süüdi võis olla ka soe tuba. Varasematel aastatel, kui selles pooles elas Alise, kõeti ahju ainult paar korda nädalas, aga nüüd iga päev.

«Mis nüüd?» sõnas Pēteris kibestunult (rõhutades esimest sõna) ja lõi käega.

Kui Ernestīne avas oma toa ukse ja imestunult vaatas lauajuppidele, sai Pēteris pahaseks. Ta pööras selja ja tegi, nagu ei näekski ta naiseema.

«Kuidas ma nüüd kööki pääsen?»

«Astu laudadele!» õpetas Ilmars.

Aga Ernestīne oli juba märganud, et kardinad liiguvad.

«Oli siis vaja toas tuulata? Kuidas nüüd kardinad välja näevad!»

«Kellele säärast rämpsu vaja?» kähvatas Pēteris.

«Kuidas kellelegi.»

Vastumeelselt balansseerides mööda purret, mis lahtistel teradel vankus, jõudis Ernestīne ukseni ja lahkus «saalist».

Hetke pärast tuli Alise mehi õhtusöögile kutsuma.

«Miks sa ei öelnud, et tuulate toas? Ma oleksin kardinad ära võtnud.»

«Sul on ainult need kaltsud meeles!» andis Pēteris pahameelele voli.

«Miks sa karjud?»

«Kuidas siis mitte? Vili läheb tulitama, aga sinul pole sellest midagi!»

Pēteris viskas pange käest ja läks sööma. Tõstnud taldrikule kartuleid, jätkas ta:

«Kui seda tuba nii hirmsasti ei köetaks, poleks teradel midagi viga.»

«Mis siis juhtus?»

«Kas sulle tasub sellest rääkida?»

«Terad hakkasid soojaks minema,» seletas Ilmars.

Siis ei pidanud Ernestīne enam vastu:

«Päev läbi pliidi juures seistes paistab mulle küll, et teenin nii palju, et sellest piisab sületäieks puudeks. Ja ei maksa unustada, et sel talvel kütan ma veel oma puid.»

Ernestīne Vīksnale asumise järel oli Pēteris mõisast siia vedanud seitse sülda häid, lõhutud puid.

«Ega Pēteris nõnda ei mõtelnud.»

«Mina ei tea, mida ta mõtleb.»

«Pole vaja tülitseda. Palun!»

«Tema võib kõike teha, aknaid lõhkuda, kardinaid rikkuda, puistata vilja, kuhu aga pähe tuleb, aga mina peaksin oma majas külmetama.»

«Akna lõhkusin mina,» tunnistas Ilmars.

«Pole tähtis, kes. Oleksin parem jäänud mõisa võõraste inimeste juurde.»

«Miks sa siis ei jäänud?» salvas Pēteris.

«Sellepärast, et sa mulle renti ei maksnud.»

«Härrade aeg on lõppenud. Maa kuulub sellele, kes seda harib.»

«Vahest kuulub majagi sulle?»

«Selge.»

«Noh, kui nii, siis . . .»

Ernestīne kahvatas, pani kahvli käest ja väljus.

Sellest õhtust peale ei söönud naiseema enam kordagi oma väimehega ühe laua ääres.

Kuni ta elas.

Möödus talv, saabus kevad, õunapuud puhkesid õitsema. Viksnas olid kõik suuremad tööd tehtud, isegi Alise lillepeenrad haritud. Oli üks neid väga harvu hetki, millal polnud vaja kuhugi tõtata ja võis ennast tõepoolest tunda otsekui pühapäeval. Pēteris magas lõunaund, Ernestīne luges oma toas «Ursulat», aga Ilmars valmistus sõitma Apsīte tiiki suplema.

«Pojake, on sul veidi aega?»

«Mida sa soovid?»

«Oota!»

Alise läks tuppa ja tõi Ilmarsi suureks imestuseks välja tema oma mandoliini.

Graķi kooli juhataja Vilciņš oli suur muusikasõber ja asutas

oma koolis mandoliiniorkestri. Ta värbas orkestrisse igaühe, kes aga suutis laulda ja kelle vanemate jõukus lubas seda odavat muusikariista osta. Kolmandast klassist alates oli selles kaasa mänginud ka Ilmars ja viimaks ühe solistina esile kerkinud. Nüüd, kus Ilmars oli Graķi kooli lõpetanud, võttis ta oma kulunud «keedukulpi» veel harva kätte.

«Mida sa tahad teha?»

«Õpeta mulle üht laulu.»

«Mängima?»

«Jaa.»

«Kas sa suudaksid?»

«Ma prooviksin.»

«Mis laul see on?»

«Suliko.»

Ilmars istus sirelipõõsa äärde pingile, mängis laulu kähku ette ja ulatas instrumendi Alisele.

«Pane sõrm teise keele viiendale pügalale!»

«Milline sõrm?»

«Kolmas. Vajuta, vajuta tugevamini! Ja lipitsat lase kergemini käia.»

Alise ei teadnud, mis on pügal, ja Ilmarsil tuli seletada. Alise erutus ega suutnud meeles pidada, mida Ilmars talle näitas ning kõneles.

«Oota, pojake. Ma ei suuda nii kähku.»

Lõpuks võttis ta paberi, märkis numbritega keeli ja pügalaid.

«Tänan, poeg. Nüüd mul läheb.»

Ilmars sõitis suplema, aga Alise läks mandoliiniga kaugemale aia taha ja istus kraavi kaldale. Siin ei võinud teda keegi kuulda. Kraavis siblisid kanad, kuid Alise eest nad ei põgenenud ja jäid sinnasamasse. Ainult üks julge kirju kana, kes oli suunanud silmad Alise poole, pööras kaua kaela, suutmata mõista, mida perenaine teeb. Veendunud, et mängimisest teri ei teki, lohistas ta end edasi tähtsamale tegevusele.

Vähehaaval harjusid Alise sõrmed vajalikke kohti leidma, ja lihtne meloodia kõlas juba päris arusaadavalt.

Ta mängis.

«Tere päevast!»

Alise võpatas ja vaatas taha. Selja taga seisis Paulīne, käes kaetud korvike.

«Mis nüüd? Sõidate agiteerima?»

Vaatamata pikkadele aastatele, mille jooksul mõlemad teineteist tundsid, ütlesid nad teineteisele teie, samuti nagu Ernestine ja preili Švalkovska. Ükski teine naabrinna ei pidanud Aliset meeles ei sünni- ega nimepäeval, kuid Paulīne tõi iga kord mõne lille või väikese kingi. Alise vastas samaga, kuid siiski püsis mingi nähtamatu piir, millest ta üle ei saanud — oli

see nüüd Paulīne vali, mehine käitumine, kare iseloom või mõni muu omadus, mis sundis tagasihoidlikkusele, seda ei osanud Alise ütelda. Ta lihtsalt ei suutnud Paulīne vastu olla täiesti avameelne. Ja siiski oli ja jäi Paulīne Alise lähimaks sõbratariks.

Üllatatuna ebatavalise tegevuse juures Alise lausa häbenes.

«Mul veel ei lähe.»

«Ega meister taevast alla kuku.»

«Olen juba liiga vana.»

«Kui ainult süda noor on, siis pole viga midagi. Arvake, mis mul korvis on!»

Alise kartis, et vahest on Paulīne toonud kodujänese. Pēterisele ei meeldinud, kui liiga palju tegeldi igasugu pisiasjadega. Paulīne võttis korvilt rätiku ja tõstis välja musta kassipoja. Pihku võetuna hakkas see peene häälega piiksuma.

«Kiisuke!»

«Vaata, kuidas nutab. Emast kahju.»

«Saab heale leivale, unustab eide.»

Vīksnal juba oli suur kirju kõuts, kuigi laisavõitu, aga paar aastat võis temaga siiski veel läbi ajada. Pēteris ei tahtnud, et seal oleks rohkem kui üks kass, ja Alisele tuli mõte, et kirju on vaja sügisel ära upŭtada. Ja seda tuli teha temal endal, sest Pēteris «säärase rämpsuga ei tegelnud».

«Oli seda nüüd vaja?»

«Kas ei meeldi?»

«Ilus ju on, aga . . .»

Paulīne tõstis kassipoja põse juurde ja ulatas selle siis Alisele.

«Kasvatage!»

Paulīne istus Alise kõrvale ja hakkas jutustama valla uudiseid. Ja alles tüki aja pärast ütles ta nagu muu hulgas:

«Minu töömees läheb ära.»

«Kuhu?»

«Hobulaenutuspunkti juhatajaks.»

Paulīne ja Simsonsi üle peksis rahvas ammugi keelt, kuid tõelistest suhetest oma töömehega polnud sõbratar Alisele sõnakestki lausunud.

«Teie jääte Tammemäele üksi?»

«Mis üksinda viga? Üks pea, üks mure.»

Paulīne ei näinud tõepoolest murelikuna ega lööduna, pigemini võis temas aimata varjatud rõõmu ja uhkust millegi üle. Alisele tundus see veidi arusaamatuna.

«Jaa . . .»

«Arvate teie ka, et mul oli seda töömeest öösel rohkem vaja kui päeval?»

«Mina tõesti . . .»

«Ja kui ta olekski selliseks tööks vajalik, mis teistel sellega asja?»

«Armas Paulīne, ma pole tõesti midagi säärast mõtelnud.»

«Lubage uskuda teie lihtsameelsusesse. Aga seda ma võin küll ütelda, et ka teie ukseesist on pühitud. Meiereis teadis Zenija jutustada, et ta on teilt kord kellegi üle löönud ja et teie teda sellepärast juba aastaid armukadedusest raevunud silmadega põrnitsete.»

«Missugused muinasjutud!»

«Mis on rahvasuhu lastud, see pole enam sinu oma. Ja mis selles halba on, et meil mõlemal on sellised maailma poolt annetatud peigmehed? Nüüd on nad mõlemad vallas suured mehed. Siin pole midagi häbeneda.»

Paulīne istus veel viivu, tõusis siis ja läks koju.

«Must kass on perenaise tarkus ja hea maine.»

Võtnud mänguriista ühte kätte ja surudes teisega kassipoega vastu rinda, läks Alise üsna hämmeldunult tuppa.

See oli Alise elus esimene ja viimane kord, kus ta mängis mandoliini.

Kõrkjaorus oli uue ajastu märke vähe tunda. Peaaegu kõik elasid ja töötasid samuti nagu varem, ja see, et lattide asemel saadi piima ja vilja eest rublasid, ei seganud inimesi, selline raha polnud sugugi nii võõras. Palju ei imestatud sellegi üle, et Dronis jättis mõisas kauplemise järele ja asus elama Apsītele. Kedagi ei üllatanud eriti ka Simsonsi edutamine hobu-masinalaenutuspunkti juhatajaks, sest sellelt mehelt oodati alati midagi uut ning ebatavalist, samuti teati, et ta on tuline uue korra pooldaja, pealegi ei asunud laenutuspunkt Kõrkjaorus, vaid Kuke kõrtsis ja siinsetest asunikest polnud esialgu kellelgi hobuseid vaja, seepärast too sündmus rahva meeli eriti ei liigutanud. Mälust näis kadunud olevat seegi, et Brūveris kandis varem asju ajama sõites, samuti pühapäeviti kaitseliitlase mundrit, mitte nagu nüüd, mil ta ilmus vallamajja kulunud kuues ja kantud jopiga.

Seevastu kujunes laane taga uus elu juba märgatavamalt. Suurtalunike põldudel tegutsesid uued maaharijad, siin-seal kerkis mõni onn või väike majake, samuti nagu paarikümne aasta eest Kõrkjaorus, ja seegi oli midagi juba varem nähtut. Paistis, et elu muutub järjest rahulikumaks, ja mõningatele kuuldustele ning arutlustele kolhooside ja muude muudatuste kohta ei pööratud suuremat tähelepanu.

Ja äkki.

«Lielkajsid on ära viidud!»

«Lekužal on kõik kinni võetud, ainult noorperemees pääses põgenema.»

«Proua Vintersit pole mõisas puudutatud.»
«Kas oli nüüd vaja inimesi nõnda . . .»
«Kulakud said, mida nad olid ära teeninud . . .»
Jutud ringlesid meiereis, kaupluses, veskis, hüppasid maanteel ühest vankrist teise, rändasid põllupeenraid mööda naabri juurest naabri juurde, pugesid abieluvooditesse, väsisid ja uinusid patjadele.

Alisele kõneles uuemaid uudiseid Paulīne. Talle oli neid toonud Simsons, kes endiselt elas Paulīne juures Tammemäel ja sõitis uude töökohta jalgrattaga.

«Noh, kui viidi . . . Elada võib ju igal pool,» arvas Alise.

«Meie kandist pole viidud. Siin pole selliseid peremehi. Kui kõnelda põhimõtteliselt, võiks ainsaks kandidaadiks olla Dronis.»

Kui Alise sellest kõnelusest Pēterisele rääkis, vihastas see.

«Arusaamist pole sul viie kopika eestki! Kes sul käskis seda Dronise kraami majas hoida? Segad end sellisesse suppi, et ei tea, mida teha.»

Talvel, kui Dronis vaikselt mõisast Apsītele kolis, sõites pimedas, ei olnud ta petrooleumivaati ja kaht suhkrukotti sugugi koju viinud, vaid oli need Vīksnale jätnud.

«Ärge muretsege, need on kõik minu enda ostetud, mitte kelleltki ära virutatud. Aga ajad on ebakindlad ja kõike võib juhtuda.»

Pēteris ei vaielnud seekord vastu, ebamugav oli ära ütelda. Nüüd tundus talle, et Dronise vara varjamises olid süüdi ainult Ernestīne ja Alise, kes olid alati püüdnud Dronistele meeldida.

«Miks sa tookord ära ei öelnud?»

«Mida ma enam ütlesin, kui teil oli juba kõik kokku räägitud? Oigupärast tuleks tagasi viia. Las panna, kuhu tahavad.»

«Vii õhtul ära.»

«Miks siis mina? Mina pole neid siia vedanud. Mine ja ütle, et sõitku järele.»

«Kuidas siis mina talle seda ütleksin?»

«Noh, kui sa ei taha ütelda, siis valmistu Siberisse sõitma!»

Ohtul läks Alise Apsītele. Kui uuemad sündmused olid läbi arutatud, lausus Alise:

«Mis nüüd saab?»
«Eks me näe.»
«Vahest kolhoosid?»
«Siis hakkame kolhoosnikeks.»
«Aga kui ära viiakse?»
«Siis sõidame.»

Nagu alati, kihistas Dronis oma naeru, ja keegi ei võinud ütelda, mis selle taga peitus.

«Mu mees tunneb ärevust selle suhkru ja petrooleumi pärast, mis meie juures seisab.»

«Las seisab pealegi.»

«Aga kui meid . . .»

«Lollus!»

Võtnud Alisel käe alt kinni, viis Dronise abikaasa ta aeda.

«Päris hea, et tulite. Tahtsin juba ise teie juurde minna.»

Tuli ka Dronis.

«Üheksa meetrit selle maja nurgast otse Vārtiņši korstna poole on meetri sügavusele maetud mõned hõbeasjad, serviis ja paar kristallnõu. Kui midagi juhtub, et teie siis teaksite. Pēterisele parem ärge ütelge.»

Alise viis koju ühe saladuse rohkem.

«Noh? Mis see ütles?»

«Tema ei sõida järele. Seisku pealegi meie juures.»

«Laskusid sellisesse ussipessa! Mis nüüd? Suli! Ma ju ütlesin!»

Pēteris lõi käega.

Teisel päeval sõitis Alise Graķile, apteegist oli vaja põrsastele rohtu osta ja vallamajja tuli ringkiri tagasi viia. Kirjatoimetaja oli välja läinud ja Alise koputas esimehe uksele.

«Teie?»

Alise tundis end pisut kohmetuna, kuid võttis istmepakkumise vastu. Arturs nägi välja väsinuna, otsekui haigena või magamatuna.

«Vist palju tööd?»
«On küll.»
«Kuidas on Līvijaga?»
«Pole viga. Kasvab.»
«Lugeda veel ei oska?»
«Esialgu mitte.»

Nad vaatlesid teineteist, mõistes, et nad ei räägi seda, mida vaja.

«Kas Kõrkjaorus on kõik rahulik?»
«Jaa.»

Alise langetas pilgu. Viivu vaikinud, lausus Arturs:

«Riigi ja rahva huvid nõudsid seda.»
«Räägitakse, et viidavat veel.»

Alise jahmatas oma avameelsuse pärast.

«Neid, kes elatuvad oma tööst ja ei sega, ei puuduta keegi. Ärge uskuge neid, kes kuulujutte levitavad!»

Sel hetkel taipas Alise, et see on toosama Arturs, kes Apsītel võsa raius, kelle naabrina ta elas ühe talve mõisa punases moonakate majas, kes, linadest habe ette pandud, tõi jõulu-

õhtul kingitusi, kes tegi ettepaneku ühiseks kooseluks. Alise vaatas Artursile silmi, et seda kõike veel kord näha, ja ütles siis:

«Ma nüüd lähen.»

«Jaa.»

«Ega ma enda pärast.»

«Tean seda.»

Kogu tee kuni madala männini Kõrkjaoru ääres ei näinud ega kuulnud Alise enda ümber midagi — tuulekeerisena tiirlesid temas mõeldamatud mõtted ja kummaline valu.

Sõda!

Selle teate tõi sel pühapäeval Ilmars, kes koos naabripoiste Brüversi Olgertsi ja Vārtiņši Maigonisega oli sõitnud Graķi veskijärvele õngitsema. Nemad olid seda kuulnud kingsepalt. Pēteris, Alise ja Ernestīne seda hästi ei uskunud, aga kui õhtul tuli Vilis Vārtiņš ja ütles, et Dronis oli sedasama rääkinud, ei saanud enam kahtlust olla.

Pēteris oli neljakümne seitsme aastane, ja võis arvata, et teda mobiliseeritakse, kui mitte kohe alguses, siis hiljem vanemate aastakäikude hulgas (nagu ta ise mõtles) kindlasti. Majapidamine jääks siis Alise hooleks, aga Ilmars ei ole veel korralikult kündma õppinud. Kindlasti võetakse hobuseidki, samuti nagu mehi. Maad tuleb harida lehmadega. Alise mälus peegeldusid kohe läbielatud hirmud ja surijad sõjamehed majakeses mändidega kaetud mäel, ja Ernestīnegi mäletas Esimese maailmasõja aastaid kui raskeimaid oma elus. Üksnes Ilmarsile paistis sõda huvitava, lugemata raamatuna, mille kohta oli kuuldud palju kaasahaaravat.

Sestsaadik kui Kõrkjaoru kohal undasid lennukid, ei olnud Ilmarsil enam rahu. Ta ei maganud lõunaund, vaid kargas jalgrattale ja kihutas Olgertsi ja Maigonise juurde. Poisid olid veendunud, et need on fašistide lennukid, kuid ei jõudnud ühisele arvamusele, on need stukad või tavalised pommilennukid, sest masinad lendasid küllalt kõrgel ja kaugel.

«Loll, kas siis stukal on kaks mootorit?» naeris Olgerts Maigonise üle.

Oma lühinägelikkuse tõttu oli Maigonis neid väheseid poisse, kes kandis prille, sellepärast vaikis ta häbistatult. Ei vastanud ka Ilmars, sest tegelikult polnud võimalik määrata lennukite kuuluvust ega sedagi, kui palju igaühel mootoreid on, ent peaasi — oli kujunenud nõnda, et Olgertsile jäi alati viimane sõna.

«Sõidame maanteele soldateid vaatama,» kutsus Olgerts.

Kõik kolm kihutasid läbi metsa maanteeni, mida viimastel aastatel õgvendati, kaeti kivikillustikuga ja mida selle tõttu oli hakatud šosseeks kutsuma. Peitunud kuuskede varju, jälgisid

poisid tähelepanelikult maanteed. Kuid midagi ebatavalist nad ei näinud — paari hobuveokit, jalgratturit, mõningaid veoautosid. Noored luurajad tahtsid juba koju minna, kui nad korraga kuulsid õõnsat mürinat, mis muutus järjest tugevamaks — tõepoolest, need olid tankid. Maa ja õhk värisesid, ja poisid pidasid hinge kinni. Senini olid nad tanke näinud ainult piltidel ja filmides. Kolm . . . viis . . . seitse . . . kümme . . .

Aga õhtu eel toimus õhulahing. Kauguses ringlesid metsa kohal kuus või seitse lennukit, ja üks neist kukkus, must suitsujuga sabas.

Ja siis.

«Meie omad taganevad!»

«Sakslastele ei suuda keegi vastu panna.»

«Venemaa on liiga suur, sakslane kulutab enda läbi.»

«Viimase sõna ütleb inglane.»

«Keegi pole iialgi Moskvast kaugemale jõudnud. Oodake, küll tulevad tagasi.»

Isegi Brüveris saatis oma poja vaatama, mis šosseel toimub, aga Pēteris ehitas rukkipõllu äärde kiiruga varjendit.

«Kui ründab suurtükkidega, siis pole pääsu.»

See oli juba midagi tõelisest sõjast, ja Ilmars rabas isaga palehigis kaasa.

Päris õhtul kostis metsast tulistamist.

«Sakslased?»

«Siis järgneks neid pauke nagu oavarrest.»

Tõepoolest, viie-kuue lasu järel kostis veel vaid üks, otsekui hilinedes, ja siis jäi kõik vaikseks.

«Paugutavad niisama,» arvas Pēteris.

Siiski valdas maja ärevus. Pēteris ütles, et tuleks pööningult liha ja jahu tuua, et need oleksid käepärast, kui tuleb põgeneda, sest rinde lähenedes peab ehk majadest lahkuma. Sooviti ka igale omaette leivakott valmistada, kuid Pēteris ei tahtnud õhtul nii suurt tööd alustada, Alise omakorda ei leidnud sobivaid kotte, ja nõnda see jäi.

Teisel päeval nähti taeva all palju lennukeid, kuuldi kauget suurtükimürinat. Aga lõuna paiku tuli Paulīne ja kõneles, et õhtul on metsas keegi mees maha lastud, nähtavasti põgenik.

«Kes siis lasi?»

«Mina juures ei olnud.»

«Mida Simsons kavatseb teha?»

«Mis ta peaks tegema? Tema pole kelleltki midagi ära võtnud ega ühelegi liiga teinud. Ja kui kauakest ta siis selles ametis oligi?»

Sel nädalal ei edenenud ükski töö. Pēteris närveeris, lükkas ristiku niitmise päevast päeva edasi, ent otsustas siis äkki:

«Mis seal ikka! Vihma eest ära. Vähemalt ei lamandu, kui sadama hakkab.»

Niidumasin tärises, ja kõik muutus vähehaaval tavaliseks. Pēterise tumenenud nägu selgines. Ristik oli hästi kasvanud, ja lademed lamasid tihedalt ning kohevalt.

«Nagu tekk!» rõõmustas Pēteris.

Õhtu eel, kui Pēteris hobuseid lahti rakendas, pööras Vīksna tee otsast sisse lapsega naisterahvas. Tulija lükkas käekõrval jalgratast, millel oskamatult seotuna kõikus kohver, kummalegi poole tüüri oli riputatud kompse. See oli Ženija väikese Līvijaga. Kuuldes koeri haukumas, jooksis õue ka Alise.

Ženija jutustas nuttes, et täna hommikul pidid kõik, kel tuli ära sõita, kogunema vallamajja, ent äkki selgus, et meierei veoauto oli rikkis ja autojuhtki kadunud. Helistati maakonnalinna, kust lubati saata teine auto. Oodati asjatult kuni lõunani, seejärel ei olnud enam võimalik ka maakonnakeskusse helistada, nähtavasti olid juhtmed katkestatud. Arturs ja veel kaks meest sõitsid jalgratastel Bruģesse asja selgitama, kuid kadusid nagu kaevu. Siis otsustati jalgsi minna. Maha jäid ainult Ženija Līvijaga. Mõtlesid, mõtlesid, kuni asusid ka teele, kuigi oli juba hiljavõitu. Kuid mida lähemale suurele laanele jõuti, seda rohkem lõi Ženija kartma ja otsustas Vīksnale sisse pöörata, et saata öö seal mööda. Hommikul läheb ta Žanis Riekstiņši naise juurde, kes elab metskonnas, ja kui too veel seal on, püüavad mõlemad päeval Bruģesse jõuda. Helena mees on punakaartlane, ja kindlasti ei jää nainegi sakslaste poolele.

«Ma vahest ei sõidakski kuhugi, kuid vanaproua Vinters vihkab hirmsasti Artursit ja tema pärast ka mind. Üleeile vaatas ta nõnda, et mul surid jalad. Ja kui juba praegu maanteel tulistatakse, mis saab veel siis, kui sakslased tulevad?»

Kõik sõid parajasti vaikselt õhtueinet, kui aknast mööda libises vari. Koergi ei haukunud. Ukse käepide lõgises, kuid uks oli riivis, vari suundus tagasi akna juurde, surus peopesa vastu ruutu ja püüdis kõigepealt kööki vaadata, alles siis põristas ta sõrmega kergelt aknaruudule.

«Brūverise eit!»

Ženija kargas püsti.

Ernestīne, kes seisis pliidi juures, viipas käega, ja kuni Alise läks hilist võõrast sisse laskma, tõukas ta ema Ženjia ja Līvija kähku kõrvaltuppa, Ilmars aga peitis taldrikud ära.

«Tere õhtust!» tervitas Brūverise eit kõhklevalt meelitava häälega. «Tulin vaatama, kas naabrid on veel elus.»

Köögis tardus ootav vaikus.

Kui sel silmapilgul tuli mõnda naabrit karta, siis kõigepealt just Brūverist, küll nagu kaitseliitlast ja nõukogude võimu vastast, küll nagu sünget, kalki inimest, kes teistega ei arvesta —

ka lombaka Vanagsi surm oli kuidagi lahutamatult temaga seotud.

«Tulin küsima, kas teil on glaubrisoola. Mul see sarvedeta lehm ei taha mäletseda. Praegu ei saa ju kuhugi sõita ega otsida. Nüüd istu aina kodus ja oota, mis saab.»

Vestlus ei edenenud. Ilmars hoidis laua all taldrikuid süles. Pēteris torkis hambaid. Alise otsis sahvris glaubrisoola.

«Vaat kuidas nüüd kõik peavad põgenema,» alustas Brūverise eit jälle.

«Kuhu siis nõnda põgeneda?» ühmas Pēteris.

«Jah. Kuhu ikka põgeneda? Mis tuleb, see tuleb. Kas siis see sakslane kõik puhtaks teeb?»

Ära minnes ei pöördunud Brūverise eit esikus välisukse poole, vaid trügis otse suurde tuppa.

«Ah, ma loll kana!»

Tagasi ei läinud naabrinaine maja nurgast mööda nagu ennist, vaid üle õue teele, ja koer haukus talle veel kaua järele.

«Mida see raisk siit otsis? Küllap nägi, et tuldi.»

Hämmeldununa ja nagu midagi kartes ronis Pēteris laudalakka magama.

Oli vaja loomi kaitsta.

Järgmisel päeval ei läinud Ženija kuhugi, vaid istus toas, kartis ja nuttis.

«Ma ütlesin talle, ära janda, ära sega end asjasse. Sina juba maailma ei paranda, mitte kunagi. Mis nüüd saab? Mis minuga juhtub? Ja lapsega?»

Alisē püüdis Ženijat rahustada.

«Teie pole ju teinud midagi säärast, mis oleks poliitikaga seotud.»

«Mina küll mitte. Kannatama pean ma tema pärast. Nõnda elu ära rikkuda.»

Alise küsis, kas Arturs teab, et Ženija Vīksnale tuli, ja kas ta ise seda kellelegi ütles.

«Ma hoopiski ei taha, et tema mind otsiks.»

«Kuidas?»

«Ma ei taha sugugi temaga kaasa sõita.»

Ženija palus Aliset, et talle lubataks mõneks päevaks Vīksnale jääda. Niipea kui olukord rahuneb, sõidab ta Dundagasse, kus elavad tema sugulased. See tähendab, kui sakslasi kinni ei peeta ja nad siia tulevad.

Alise läks seda Pēterisele ütlema.

«Millesse sa ennast jälle segad?» erutus Pēteris.

«Mina ei lubanud talle midagi. Kuidas sina ütled, nõnda jääb.»

«Mis minust!»

«Sina oled peremees.»
«Mis peremees ma nüüd enam olen!»
«Mida ma talle ütlen?»
«Mida ütelda!»

Seda ei teadnud ka Pēteris, ja Ženija ja Līvija jäid. Pēteris ainult manitses, et ärgu ta ise ega tüdrukukegi ennast väljas näidaku, sest talle tundub, et Brūveris vahib oma majast kiikriga.

«Tal polegi kiikrit,» teatas Ilmars.

«Kui pole, siis vahib niisama. Kas siis ei või näha, et õuel kõnnib võõras?»

Kõige raskem oli Līvijaga. Tüdrukuke ei läbenud toas istuda, palus luba Alisega aeda ja talli kaasa minna.

«Ma tahan tallekesi näha.»

«Kust sa tead, et mul tallekesi on? Võib-olla ei olegi.»

Tüdrukuke mõtles ja küsis siis:

«Kas sinul on puhas südametunnistus?»

«Minul?»

«Nojah, sinul.»

«Miks sa seda küsid?»

Väike surus näo Alise seelikusse ja sosistas:

«Tahan päikesepaistesse.»

«Täna veel ei või, laps, minna päikesepaistesse.»

«Millal võib?»

«Siis, kui tuleb rahulikum aeg.»

«Millal see tuleb? Kas pärast lõunat?»

Alise viis Līvija ema juurde, kuid Ženija noomis tütart tublisti.

Lapse rahustamiseks mõtles Ilmars välja mängu — mõlemad ronisid aknast välja ja roomasid nagu sõdurid kõhuli olles aiani. Suhkruherneste peenarde ja sõstrapõõsaste tagant ei võinud tüdrukukest keegi näha. Seejärel asetas ta Līvija kärusse ja vedas ta otsekui haavatu tuppa tagasi.

«Veel, Ilmars! Vea mind veel!»

Samasugusel viisil, naabertalust nähtamatuna, jõudis Līvija küüni, lauta, puukuuri, kuid siis Ilmars tüdines. Polnud ka aega, tuli minna ristikut pöörama.

«Võta mind kaasa!» palus tüdrukuke.

Kuid Pēterisele paistis ikka veel, et Brūverise laudalakast keegi vahib, otsaluugi kohal olevas mustas kolmnurkses aknakeses oli hetketi näha midagi valget, otsekui inimese nägu.

Järgmisel päeval oli Līvijat veel raskem toas hoida. Lõpuks tuli Ernestīnele pähe hea mõte.

«Miks sul põsed nii punased on, laps? Oled sa haige?»

«Ei.»

«Kas sul pea ei valuta?»

«Valutab.»

Tüdrukuke oli pealesunnitud kitsendustest tõepoolest uimane.

«Paneme kraadiklaasi.»

See oli juba huvitavam.

«Kolmkümmend kaheksa ja viis. Sa ei tohi sugugi välja minna.»

Nõnda tuli Līvijal kaks päeva haige olla. Talle anti piima ja mett, tõsteti ette viimane keedisepurk. Alise tõi esimesi maasikaid. Kõik olid lapse vastu liigutavalt tähelepanelikud, pärisid, kuidas ta ennast tunneb.

Kuuldus jutte, et lahingud käivat juba Riia all.

«Siis oleme kotis,» otsustas Pēteris.

Mööda maanteed taganes sõjavägi, üks jalaväeosa läbis ka Kõrkjaoru. Oli kuulda pikki kuulipildujate valanguid ja õõnsat kõminat. Tulistasid suurtükid ja miinipildujad.

«Sakslased on Bruģes!»

Viksnale tuli salk punaarmeelasi, mehed jõid kaevu ääres vett ja küsisid süüa. Alise andis kaks pätsi leiba ja tüki suitsusinki. Sõjamehed olid erutatud ja kiirustasid, mõnel polnud mingit varustust, isegi mitte sinelit.

«Kas teil kaarti on?»

«Kaarti?»

Ilmars seisis samas lähedal ja sai niipalju aru, millest kõneldi.

«Ma toon.»

Ilmars jooksis kaardi järele, mida ta oli kasutanud möödunud suvel randa sõites.

Sõdur vaatles kaarti, päris metsade ning soode kohta ja sedagi, kuidas Bruģest kõige paremini mööda pääseda.

«Kaarti oleks meil väga vaja.»

«Võtke pealegi,» vastas Ilmars.

Sõdurid ei läinud õuest maanteele tagasi, vaid põlluäärt mööda otse metsa. Alles siis, kui nad olid pilkude eest kadunud, meenus Ilmarsile, et kaardi teisele küljele oli kirjutatud tema nimi ja eesnimi.

«Et sa ka ei märganud seda nurka ära rebida!» erutus Pēteris. «Leiavad nende käest sinu kaardi, ongi lõpp. Nemad nagunii vangipõlvest ei pääse. Sakslane on igal pool ees.»

Sinna polnud enam midagi parata. Jäi ainult üle soovida, et punaarmeelased pääseksid võimalikult kaugemale, kõige parem, kuf üle rindejoone.

Kui teisel hommikul Vīksnal hommikueinet söödi, peatus teeotsal raske veoauto, kust maha hüppas kümmekond kaitseliitlasemundris meest, piirates jooksujalu talu igast küljest sisse. Koera vihaselt haukudes tulid viis meest õue.

Pēteris oli üpris jahmunud.

«Kui nad koera maha ei lase!»

«Mine vastu!» õhutas Alise.

Ust avades põrkas Pēteris rinnutsi kokku Lekuža Herbertsiga. Neid aegu, millal Pēteris sulasena Lekužal teenis ja perepoeg oli alles alaealine poisike, ei mäletanud Herberts enam ammugi. Pēteris oli noormeest siin-seal veel tervitanud, kuid tema «tere» võeti nii hooletult vastu, et Pēterisel hakkas häbi, ta sülitas ega teinud lõppude lõpuks enam noorest Lekužast väljagi. Kuid iga kord, kui nad juhtusid kuskil kohtuma, tundis Pēteris ennast ebameeldivalt puudutatuna. Seejuures oli Herberts kasvult Pēterisest palju pikemaks sirgunud ja vastandina oma vaikselt kavalale isale, kes alati püüdis inimestega kuidagi läbi ajada, ei armastanud noor Lekuža kellelegi teed anda.

«Kus Langstiņš?»

«Siin ta pole käinud.»

Väljus ka Alise.

«Meil teda pole.»

«Minu järele!» hüüdis Lekuža Herberts ja astus sõrme vintpüssi päästikul hoides kööki.

Ženija istus otsekui poolsurnult, vahtides pärani silmi suurekasvulist meest.

«Tere, prouake! Kus valla esimees?»

«Ma ei tea.»

Lekuža jäi Ženija juurde, ülejäänud läksid maja läbi otsima, kontrollisid kappe ning voodialuseid ja ronisid pööningule.

«Härra Rozenbergs, Ženija meest pole tõepoolest siin. Teie otsite asjatult. Ženija tuli ainult sellepärast siia, et temaga mitte kohtuda, et tal ei tuleks temaga koos põgeneda.»

Lekuža heitis Ernestīnele pilgu, kuid ei vastanud temale. Võis vaid aimata, et ta öeldut peaaegu usub. Siis laskis Lekuža ühel enda alluvatest, kes seisis ukse juures, Ženija õue viia. Ilmarsi ja teistegi suureks üllatuseks oli see kingsepp Grinfelds. Seda küürakat pidasid kõik nõukogude võimu pooldajaks — ta oli koosolekutest osa võtnud, kaunistanud rahvamaja, maalinud loosungeid, kuna ta osutus heaks joonestajaks, ja seltsinud valla aktivistidega, ka Arturs Langstiņšiga. Mingile erilisele salapärasusele osutas veel see asjaolu, et temal ainukesena polnud seljas vormikuube, aga relv oli tal samuti käes nagu kõigil ülejäänutel. Tuppa astudes näis ta mitte tundvat ei Ernestīnet, Ilmarsi ega Aliset.

«Tule nüüd!» ütles ta Ženijale naeratades, nagu oleks kõik see, mis siin parajasti toimus, midagi naljataolist.

Võõraste ähvardavate meeste ilmudes Līvija ehmatas, ja kuna Ženija ei suutnud parajasti last rahustada, võttis Alise ta enda hooleks.

«Ära karda! Onud ainult räägivad. Midagi halba nad sulle ei tee.»

Nüüd, kui Ženija välja viidi, jooksis Līvija talle järele ja haaras tal käest. Oodates õues, kuni masin kohale jõuab, kummardus kingsepp lapse kohale ja narritas teda sõrmega.

«Ma ütlen, et ilus tüdruk kasvab,» sõnas ta Ženijale ja pilgutas silma.

Ženija vaatas küürakale põlastavalt ja pöördus vastamata kõrvale.

Otsiti läbi ka teised hooned, puuriit ja juurviljaaed. Kraavidest tõusid need, kes olid seal peidus lamanud. Brüverist nende hulgas ei olnud.

Ženijat kästi autosse ronida.

«Kas laps ka?»

«Ei. Mis sa seal tembutad. Las jääb siia.»

Ženija viidi minema sellesama meierei veoautoga, millega oli teda tahtnud ära viia ka Arturs. Ainult et hoopis teises suunas.

Möödus kolm päeva. Oli teada, et Ženija viibib vallamajas, kuhu oli kogutud nõukogude võimu kohalejäänud aktiivsemaid pooldajaid. Kinni oli võetud ka Simsons. Sedapuhku ei naernud Kõrkjaorus tema üle ükski. Paulīne kõndis kõvasti kokkupigistatud huulte ja uhkelt püsti peaga ega laskunud oma endise töömehe kohta mingitesse kõnelustesse. Keegi ei võinud ütelda, mis toimub kinnipeetavatega, kas lastakse nad pärast ülekuulamist vabaks või viiakse edasi Bruģesse. Käis ringi isegi säärane jutt, et lastavat maha. Vähemalt osa neist.

Viksnal elasid kõik ärevuses ja varjatud kartuses. Pēterise juures murdis see vahel välja teenimatute etteheidete näol Alisele ja äkilistes vihahoogudes pisiasjade üle. Alisele meenus ikka ja jälle julm sündmus Esimese maailmasõja ajast. Ta oli midagi aimamata karjatanud metsas lehmi, kui järsku üsna lähedalt kostis mitu kuulipildujavalangut ja karjatusi. Ehmunult ajas ta lehmad koju ja sai alles teisel päeval teada, et sakslased, Bermont-Avalovi mehed, olid maha lasknud neid, keda lätlased ise nimetasid kommunistideks. Ernestīne vaikis süngelt. Ilmarski oli mõtlikuks muutunud, aga Līvija küsis järjest, millal ema tagasi tuuakse.

Ženija tuli, kui kõik magasid lõunauinakut. Isegi koer oli tukkuma jäänud ja hakkas haukuma alles siis, kui Ženija koputas riivistatud uksele.

Alise virgus unest esimesena.

«Kes seal on?»

«Mina, Ženija.»

Kortsunud kleidis ja mantel käe peal seisis Ženija läve ees,

nagu viivitades sisseastumisega. Juuksed olid tal sassis, nägu läikis rasvaselt, silmades oli kummaline, nürimeelne ilme. Alise tahtis juba Ženijale ligi tõtata, teda rahustada, kui ta järsku tundis joomaaja lõhna. Jahmunult lasi Alise käed langeda.

«Tulge sisse!»

Ženija vajus kummargile köögi lauale, peitis pea küünarnuki vahele.

«On teil halb?»

«Magada!»

Alise kattis puhta magamisaseme, kuid Ženija heitis voodisse sellisena, nagu ta oli, koos kleidiga, ja sulges silmad.

«Laps, ole nüüd vaikselt! Sinu ema tuli.»

«Kus ta on?»

«Suures toas.»

Alise avas ukse ja näitas Līvijale Ženijat.

«Ema ei tohi nüüd äratada. Ta peab välja puhkama. Ta on väsinud,» sosistas Alise.

«Laseme tal välja puhata,» vastas Līvija samuti sosinal.

Ženija tõusis alles järgmisel hommikul.

«Ma tahaksin end pesta.»

Alise soojendas vett ja tõi kausi suurde tuppa.

Ennast kasinud ja pannud selga teise kleidi, nägi Ženija palju paremini välja. Ainult kahvatu nägu, varjud silmade ümber ja põiklev pilk tunnistasid eelmistel päevadel läbielatust. Pärast hommikueinet heitis Ženija veel kord puhkama ja tõusis alles lõuna paiku. Pēteris, Alise ja Ilmars vedasid parajasti heinu koju ja ladusid neid laudalakka. Aga Ženija ei läinud appi. Ta istus sirelite juurde pingile, nagu oleks tal kõik ükspuha.

Õhtul aitas Ženija Ernestīnel nõusid pesta.

«Mis nad teiega tegid, kui ära viisid?» päris Ernestīne. «Kuulasid üle?»

«Mis need, loomad!» vastas Ženija põiklevalt.

«Kas küsisid ka Artursi järele?»

«Kas siis mina tean, mida ta seal tegi või ei teinud? Või siis tema mulle midagi rääkis? Olen tüdinud ja tunnen vastikust.»

Ženija muutus järsku väga närviliseks, isegi teravaks. Ja Ernestīne loobus teda küsitlemast.

Järgmisel päeval ütles Ženija Alisele, et tema ei või siinsesse ümbruskonda jääda ja sõidab sugulaste juurde Dundagasse.

«Aga kuidas Līvijaga?»

«Līvija sooviksin teie juurde jätta. Paariks nädalaks või kuuks.»

Alise läks Pēterise juurde.

«Mis siin muud üle jääb? Naisterahva jalgrattal kus veel kompsud ka, last nii kaugele viia ei saa. Aga seda ütle talle küll, et ta liiga kaua ei venitaks.»

«Missugune ema siis tahaks oma last kauaks võõraste juurde jätta?»

Suurt kohvrit oli raske jalgrattale siduda ja Alise andis väiksema. Sellesse pani Ženija ainult kõige hädavajalikumat. Līvijat suudeldes ütles ta tütrele:

«Sa jääd nüüd mõneks ajaks tädi Alise juurde. Sa kuula tädi sõna! Ja teiste sõna ka. Ja oota mind, kuni ma sulle järele sõidan! Eks?»

«Jaa.»

Ženija kuivatas pisarad, ronis jalgrattale ja sõitis minema.

«Ära nuta, laps! Ema sõidab sulle rongiga järele.»

«Millal ta tuleb?»

«Varsti. Ole ainult kannatlik ja oota!»

Līvijal tuli kaua oodata.

KODUKOHT

Maja nurga taga kasvas suur kirsipuu. Selle marjad küpsesid aeglaselt, peaaegu sügiseni, kuni nad muutusid tumepunasteks, mahlasteks ja mõrkjalt magusaiks. Eelmistel aastatel oli Ilmars siis korvi kaela sidunud ja üles roninud. Kõigepealt noppis ta tühjaks ladvale ja tüvele lähemad oksad, seejärel najatas ta kuidagi redeli ja tegi lagedaks ka peenemad oksad, mis alla rippusid. Marjadest keetis Alise kange kirsimoosi, mida pühapäeviti söödi pannkookide kõrvale kuni kevadeni. Muidugi siis, kui veel suhkrut oli.

Aga sel suvel jäi latv korjamata. Ilmars võeti suve algul tööteenistusse ja oli juba kolm kuud ära. Ka Brūverise Olģerts oli läinud koos temaga, ja Brūveris oli suutnud ainult nii palju välja selgitada, et noorukid olid veel kuu aega tagasi Lätimaal, kaevates Riia taga kaevikuid.

1944. aasta suvel, kui Nõukogude armee kiiresti lähenes, paigutati ka Kõrkjaorgu saksa väeosa. Tankide maskeerimiseks raiusid sakslased Vīksnal maha pooled viljapuud, rõõvisid ära Alise kõik kolm mesipuud ja võtsid kaasa ka mära Raita.

«Tahate venelastele jätta või?» küsis veltveebel silmi kissitades, kui Ernestīne püüdis kuidagi vastu vaielda.

Hiljem sakslased aimasid, et nad jäävad Kuramaale kauemaks, ja muutusid rahulikumaks. Kindluse mõttes valmistas Pēteris tünnide taha salajase seasulu ja söötis seal toidujäätmetega nuumsiga. Liha soolati pütti ja peideti puukuuri.

Alise ootas kogu suve poega koju. Ta kujutles, et Ilmars astub ühel päeval õue ja tema jookseb talle vastu.

«Kuidas ta siis saab tulla? Kes teda laseb? Vaja mõtelda peaga!» püüdis Pēteris kuidagi Alise vaimu valgustada. Kuid see ei aidanud. Alise oli veendunud, et Ilmars tuleb.

Sügise lähenedes muutusid marjad suurel kirsipuul üha tumedamaks. Roninud lauale, noppis Ernestīne kõik kättesaadavad oksad tühjaks, aga ladvas jäid marjad alles ja see hakkas linde ligi meelitama.

«Peab redeli tooma, muidu nokivad nõnda ära, et pole nähagi,» sõnas Pēteris.

«Pole vaja. Las jäävad Ilmarsile.»

«Kuidas siis Ilmarsile? Just nagu mõni... Kui mitte kuldnokad, siis sakslased ikka söövad ära. Raiuvad kirsipuu kõigi marjadega maha.»

Siiski Pēteris redelit ei otsinud ja kirsid jäidki latva. Lindude hirmutamiseks sai Alise ridva, mille otsa ta sidus nartsu ja asetas selle siis oksastikku.

«Mis sellest nartsust! Siin oleks vaja juba päris hirmutist. Ja korralikku latti.»

Pēteris läks metsa, nägi tihnikus sihvakat koltunud kuuske, raius sellelt oksad ja tõi koju, Alise aga otsis vana kübara, kuue ja püksid. Pēteris tõmbas käistest nööri läbi, sidus ühele poole paar kulunud hobuserauda, teise külge pudeli ja viis selle inimkuju kirsipuu latva. Tuule käes lehvisid Pēterise lapitud püksid, õõtsusid varrukad, vaikselt klirisesid teineteise vastu põrgates hobuserauad, pudel säras päikesepaistel heledalt.

«Teine asi!» rõõmustas Pēteris.

Targemad linnud taipasid siiski, et see on ainult kunstitöö, mitte aga päris inimene, ja varastasid kirsse edasi. Siiski märksa vähem, ja veel septembri lõpul oli ladvas säilinud marju. Aeg-ajalt luges Alise järelejäänud üle. Üksteist... seitse... kuus... neli... kolm... Viimane mari püsis kaua varre küljes — tahkus ja kuivas kokku. Ja siis otsis Alise ühel hommikul asjatult seda väikest tumedat täppi puu ladvas. Ta seisis kaua kirsipuu all ja vahtis midagi nägemata tühjusse.

Vīksna oli rahvast täis. Kolm «peenema poole» tuba olid sakslaste käes, kaks olid jäetud pererahvale. Ühes asus Elvīra lastega, kaheksa-aastase Diana ja poeg Viestursiga, kellel oli juba seitseteist täis, aga teises Ernestīne, Alise ja Līvija. Pēteris magas talli lakas.

Sõja alates puhkes Elvīras äkki lähedustunne oma maasugulaste vastu, ja Priekuliste pere ei veetnud enam suvesid mererannas, vaid elas esimesest rohelusest kuni õunte aja lõpuni Vīksnal. Lõunaks ja õhtusöögi ajal jõid Elvīra, Diana ja Viesturs

sooja, äsja lüpstud piima, sõid värsket, peenralt nopitud salatit, maitsesid aias veel päikesesoojaid maasikaid. Kui need olid söödud, läks Elvīra koos Dianaga metsa otsima vähemaid, kuid veelgi tervislikumaid marju. Elvīra tundis alati vaimustust imelise maaõhu ja vitamiinide üle ja kurtis ainult, et puudub sisseharjunud tervendav merevesi ja kuum rannaliiv. Ent sõda toob inimestele alati katsumusi, ja Elvīra mõistis, et raskel ajal tuleb ka midagi kannatada. Elvīra isegi töötas — aitas Ernestīnel nõusid pesta ja läks heinaajal rehaga aasale. Palju aega nõudis Riias käimine — tuli kasta korterisse jäänud lilli, võtta välja toidukaardid, samuti produktid, mida nende järgi anti, ühtlasi kohtuda ka mehega. Kartes, et teda ohvitserina rindele saadetakse, oli Fricis aegsasti astunud niinimetatud «rannavalvesse» ja teenis rannikul. Olnuks Elvīra üksi, elanuks ta suviti muidugi Fricise väikeses toakeses, söönud silku ja päevitanud, aga laste pärast tuli tal rännata Riia, Vīksna ja vaikse kaluriküla vahet. Seetõttu tundis ta end tihti kurnatuna ning väsinuna. Selle eest tuli Vīksnal tublisti tööd teha Viestursil, kes siin täitis korraliku sulaspoisi kohuseid. Pēteris oskas talle alati tööd leida ja valvas, kuidas seda tehti. Tundus, et Pēteris tahtis mitte üksnes Ilmarsit, vaid ka õepoega kasvatada eeskujulikuks põllutööliseks.

Rinde lähenemine tõi muret ka Priekuliste perekonna ellu. Augustis murdsid Nõukogude armee üksused läbi kuni Kuramaa rannikuni, lahingud toimusid just selles rajoonis, kus Fricis teenis, ja Elvīra juba nuttis oma meest taga. Kaotsi oli läinud ka kogu elujärg, sest Elvīra ei jõudnud enam Riiga tagasi pöörduda ja korter jäi nõnda, nagu see oli olnud — kogu mööbli, riiete ja nõudega. Mingit suuremat varandust Priekulistele ei kuulunud, kuna Fricis armastas istuda sõprade seltsis, Elvīra ei töötanud kusagil ja kasvamas oli kaks last. Kuid sellest vähesestki oli väga kahju. Kõige rohkem kurvastas Elvīra oma talvemantli ja kalleima vara — hõberebase pärast. Tema arvates oli üksnes Fricise tegevusetuse tõttu nõnda juhtunud, et naine nüüd lausa puupaljana siin Vīksnal istus.

Onneks selgus peagi, et süüdlane oli elus ja terve, võttis kannatlikult vastu nii rõõmupisarad kui ka etteheited ja lubas perekonna peagi toimetada kuhugi kindlamasse paika Ventspilsi kandis. Viibinud Vīksnal ainult paar tundi, sõitis ta jälle minema. Aga aeg läks ja Fricise poolt lubatud autost polnud midagi kuulda.

Siis tabas Priekuliste peret uus löök — seniitkahurväe ehk õhutõrje teenistusse kutsuti Viesturs. Samuti nagu Alise oli nüüd ka Elvīra saatnud võõrsile ning ohtudesse poja, peaaegu veel lapse. Nõukogude armee võis iga päev jõuda ka Kõrkjaorgu, kuid Viesturs ja Fricis, nagu ka paljud mobiliseeritud, jäävad

siis sakslaste poolele. Nii elas Elvīra järjest muredes, kartuses ja kurvastuses. Õõnes kõmin kagu pool riisus temalt rahu ja peletas öösel une.

Alise muutus iga päevaga üha vaiksemaks ning kinnisemaks. Kui ta ühel päeval jälle oli tükk aega seisnud tühja kirsipuu all, lausus ta õhtusöögi ajal:

«Mina sõidan Saksamaale.»

Isegi Ernestīne jahmatas.

«Mis sa seal teed?»

«Oleksin seal koos Ilmarsiga.»

Pēterise nägu tõmbles.

«Kust sa tead, et ta seal on? Võib-olla ei ootagi sõja lõppu...»

Kõik tundsid end kuidagi kohmetult ja hoidusid pilku Alisele suunamast. Kui Alise tõstis pestud nõusid kappi, sosistas Ernestīne Līvijale:

«Mine, kallista Alise-tädi!»

Līvija läks Alise juurde.

«Mida sa soovid, laps?»

Līvija pani käed Alise ümber ja suudles teda lõuale.

Oli möödunud kolm aastat, kui Ženija jättis tütre Alise hoolde. Selle aja jooksul oli ta ainult kord sõitnud Viksnale last külastama — esimesel sõjatalvel. Nuttes jutustas ta tookord, et ta pidavat peremehe juures töötama poolmuidu, sugulastelgi olevat raske olukord, täditütre mees joovat ja kogu perekond paiknevat ühes väikeses toapugerikus. Aliset emmates palus Ženija, et see tütart veel mõni aeg hoiaks. Niipea kui ta leiab parema töö ja omaette toa, võtab ta lapse kohe enda juurde. Alisel õnnestus ka Pēterist nõusse saada, ja nõnda Līvija jäi. Kuid Ženija enam ei tulnudki, vaid saatis ainult vahetevahel mõne kirja. Ta kirjutas, kui sobimatutes tingimustes ta ikka veel peab elama — selliste inimestega koos, kellelt laps ei või midagi head õppida; ta süüdistas ennast ka selles, et veeretas Alisele nii raske koorma, kahetses, et ta ei suuda kuni hauani tasuda seda, mida ta Alisele võlgneb. Üksnes jumal suudaks Alisele tasuda tema vaeva ja hea südame eest. Kirjad olid ülearu haletsevad ning segased, otsekui oleksid need kirjutatud purjuspäi. Neid saabus mitmest kohast, aga viimane oli saadetud Liepājast. Seal ei olnud enam vihjatud jumalale, vaid öeldi otsejoones, et kõik vaevanägemise Līvija kasvatamisel tasub järgmine valitsus, kui ka Arturs enam sõjast tagasi ei tuleks. Tema ise on kadunud inimene ja ei oota isiklikult enam midagi muud kui surma.

Ernestīne otsustas, et Ženija on häbematu ja valelik naisterahvas. Pēteris heitis ette, et Alise sellisega tegemist tegi, aga Paulīne ütles, et Ženija on kõige tavalisem prostituut.

Tegelikult olid kõik Līvijaga harjunud ega tundnud, et ta

kedagi segaks või liigseid muresid põhjustaks. Tüdrukuke oli sõnakuulelik ning armas ja ronis vahel isegi Pēterisele sülle, kes siis liigutusest punastas ja teda põlve otsas tantsitades hobust mängis, Līvija aga oli ratsanik. Möödunud sügisel sai Līvija kaheksa-aastaseks, ja Alise viis ta kooli. Iga päev käis Līvija koos Pārslaga, kes elas Apsītel, maha nelja kilomeetri pikkuse tee Kuke koolimajani ja jälle tagasi. Ka Pārsla isa sõdis rinde teisel poolel. Ema oli Dronis palganud teenijaks, ja suviti käis Pārsla Apsītel karjas. Aga suved olid sõja ajal pikad.

Kui Līvija oli magama pandud, leidis Elvīra Alise köögis üksinda ja ütles:

«Sõidame koos. Kahekesi on julgem.»

«Jaa. Seda küll.»

«Peab sõitma! Kindlasti peab!»

Alise siiski veel kahtles. Mingi arusaamatu jõud vedas teda küll kaugusse, ent kas see oli Saksamaa, kuhu tuli minna, selles polnud ta veendunud. Kuid iga korraga, kui Elvīra temaga üksinda kõneles, jäid Alise kahtlused vähemaks ja vähemaks. Mida teised Elvīrast mõtlesidki, siiski oli tema see, kes Alise igatsust poja järele paremini mõistis.

«Sa ära lase sel naisel ennast mõjutada!» hoiatas Ernestīne.

«Kui ma ei sõida, ei näe ma Ilmarsit enam iialgi.»

«Rahune, laps!»

«Sa nähtavasti pead mind segaseks.»

Ernestīne ei vastanud.

Ent õhtuti, kui teised istusid toas tattnina valgel, olles akna paksu tekiga kinni katnud, hiilis Alise tühja kirsipuu juurde ja seisis seal nagu tardunult.

Oktoobri algul lähenes ühel õhtul juba päris hämaruses Viksnale noormees sobimatult kitsas ning lühikeses koolipoisipintsakus, mis muutis tema alaealise sarnaseks, peas rebenenud gümnasistimüts, kaheharuline hark õlal. Näis, nagu pöörduks naabrite juurest koju reheline. Nähes õues autosid, ta peatus, nagu otsiks ta taskust paberossi, siis märkas ta sirelipõõsaste kõrval otse maja seina juures ka tanki. Ühe masina juures vaidlesid kaks sakslast, mõlemal pea mootorikatte alla pistetud. Õue tuli Alise, tõmbas kaevust vett, valas pangedesse ja läks tuppa tagasi. Noormeest, kel hark õlal, ta üldse ei märganud. Suutmata taskust suitsu leida, jätkas reheline oma teed ja najatas tankist möödudes hargi seinale ning kadus uksest sisse. Ilma koputamata läks ta edasi kööki ja pigistas tattnina valgusest pisut pimestatuna silmad koomale.

«Ilmars tuli...» sosistas Līvija üllatunult.

Alise puudutas kõheldes tema laenatud pintsakut.

«Missugusena ma sind näen?»

Ja alles siis sööstis ta Ilmarsi juurde ja embas teda nii tugevalt kui suutis.

«Minu laps!»

«Sellest majast küll.»

Ilmars ei olnud kaua tundnud isa paksu karedat kämmalt ja hämmeldus samuti kui Pēteris. Ernestīne silitas kergelt tütrepoja pead. Suurte silmadega vaatles lellepoega Diana, oma toast väljus Elvīra.

«Ole tervitatud. Selline välimus. Nagu mõni desertöör...»

Süües Alise toas õhtust, jutustas Ilmars, kus ta oli selle aja viibinud. Kolm kuud Riia taga metsas kaevikuid kaevamas, puid raiumas, punkreid ehitamas. Süüa annavad sakslased halvasti — vesist suppi, tüki leiba, leivakõrvast samahästi kui noaotsatäie. Peaaegu kõik haigestusid ränka kõhulahtisusse ja jäid üpris nõrgaks. Kord keeldusid nad punti lüües töötamast ja nõudsid paremat toitu, kuid sakslased asusid automaatpüssidega nende ümber ja käskisid tööle minna. Õhtul asetati nad rivisse ja käsutati, et need, kes pole küllalt süüa saanud, astuksid kolm sammu ette. Rivist väljus ainult üks, too, keda kõik pidasid totakaks ja igati narrisid. Julge nooruk viidi kuhugi ära ja enam ta tagasi ei tulnud. Nädal tagasi laaditi kõik laevale ja viidi Liepājasse. Sealt põgenes Ilmars koos kümne teise poisiga. Ühelt sai Ilmars vanad rõivad ning hargi ja tuli siia. Teel möödus kaks päeva. Peaaegu oleks ta sandarmitele vastu jooksnud. Märganud, et mõningaid sõidukeid peeti kinni ja kontrolliti dokumente, pöördus ta üle kõrrepõllu ühe talu poole ja läks seejärel valvepostist kaarega mööda.

«Sind oleks võidud kinni võtta.»

«Oleks.»

«Mis nad sinuga oleksid teinud?»

«Ei tea.»

«Pojake!»

Eelmise öö oli Ilmars veetnud väikeses metsatukas ja rängalt külmetanud.

«Sul midagi muud ei olnud kui see õhuke pintsak?»

Ilmars oli üleväsinud. Varsti pärast õhtueinet vajus ta kõigi riietega Alise voodisse ja uinus silmapilkselt.

Aga Alise laotas kasuka põrandale ja heitis voodi kõrvale maha. Ja poega kaitstes jäi ta kogu ööks ärkvele.

Ilmars magas kuni keskpäevani, kuid tundis end ikka veel väsinuna. Tuppa tuli Pēteris. Temagi oli öösel tallilakas pojale mõelnud ja tahtis nüüd neid mõtteid teistele avaldada.

Kõhatades küsis ta:

«Oli Brūverise Olģerts ka seal, kui sa jalga lasksid?»

«Ma ei tea. Meie ei olnud ühes väeosas.»

«Kuid ta ei kirjuta koju vanematele.»

«Kas post enam töötab?» tähendas Ernestīne vahele.

«Kas siis teatada saab üksnes posti teel?»

Pēteris kõhatas veel kord.

«Kui ei hakata otsima.»

«Mida nad enam otsivad! Kõige rohkem paar nädalat, ja siin pole enam ühtki sakslast,» muigas Ilmars.

«Seda ei või teada. Vaja on ennast varjata. Ja nõnda, et lapsed ei teaks. Neile tuleb ütelda, et läksid jälle kaevikuid kaevama.»

«Lähen küüni,» oli Ilmars nõus.

«Seal sa ju külmetad!» hüüdis Alise.

«Ma kraabin õlgedesse koopa.»

«Küüni on raskem toitu tuua,» arutas Pēteris. «Sakslased jälgivad kui käiakse. Siis parem laudas. Teen peetide alla punkri, sulus jätan ühe laua lahti...»

Otsustati, et Pēteris valmistab kohe punkri ja Ilmars asub õhtul lauta. Kuid sellest ei tulnud midagi välja. Ilmars tundis ennast järjest halvemini, ja kui termomeeter kaenla alla pandi, tõusis see kolmekümne üheksani. Tuli jääda siiasamasse tuppa. Kindluse mõttes magas ta riietega, ja Alise kraamis ühe kapipoole tühjaks, et Ilmars võiks sinna peitu pugeda, kui tuppa kipuks mõni kutsumata võõras.

Kutsuti kohale Līvija.

«Laps, samuti nagu sa ei tohi midagi oma isa kohta rääkida, nõnda ära ütle ka kellelegi, et Ilmars on kodus. Muidu võtavad sakslased tema kinni ja viivad minema. Saad sa aru?»

«Saan küll.»

Alise läks Elvīra juurde.

«Näed, mis välja tuli. Selle Ilmarsi tagasitulekuga.»

Elvīra vaikis oodates ja Alisel tuli meheõe tardunud nägu vaadates sõnadest puudus.

«Ütle parem deserteerimisega.»

«Nüüd ju kõik kuidagi...»

«Kõigi üle ei või sa kõnelda.»

Alise võttis ennast kokku ja jätkas:

«Räägi Dianaga! Et ta kellelegi ei ütleks.»

«Ma ei või sulle midagi lubada, laps jääb lapseks. Kui tahtis põgeneda, oleks pidanud rohkem teistele mõtlema. Oled sa veendunud, et teda ei otsita? Mida sa ütled neile, kes tulevad püssidega ja küsivad, kus ta on?»

«Loodame, et varsti on teine valitsus.»

«Kui sa ainult ei pettu. Punastelgi on su poega vaja. Rääkimata kõigest muust.»

Ernestīne rahustas Aliset:

«Ära pane seda naisterahvast tähelegi. Midagi head ei ole sa tema poolt kogenud ega kogegi, kuid nõnda hull ta pole, et läheks oma vennapoega üles andma.»

Möödus nädal, ja tõepoolest ei juhtunud midagi halba. Ilmars tervenes vähehaaval. Kõige raskem oli, kui kurgus kipitama hakkas. Ilmars küll kannatas, küll surus peopesa suu ette, kuni oskas köhida nõnda vaikselt, et teises toas ei kuuldud. Kööki tulid vahel sakslased, kuid uks oli alati suletud, ja kuni Ernestīne sakslastega rahulikult kõneles, ei läinudki Ilmars peidupaika. Aknale pandi poolest saadik ette läbipaistmatu eesriie ja Ilmars luges voodis lesides. Vahel harva tulid tema juurde tüdrukud ja siis mängiti koos tsirkust, ümbermaailmareisi ja isegi kaarte.

«Neil pole mingit muret,» vangutas Elvīra pead.

Viimastel päevadel muutus kõmin kagu pool järjest tugevamaks ja teravamaks. Vaiksetel õhtutel võis kuulda isegi kuulipildujate valanguid.

Alise pidas siis hinge kinni ja kuulatas.

Ühel hommikul, kui Alise oli puukuuris kõrvaldanud peidetud lihapütilt halud ja Pēteris oli soolveest välja võtnud searibi ja raiunud sealt lahti vähema tüki, et seda kotti panna ja koos halgudega märkamatult tuppa viia, hakkas koer haukuma.

«Mine, vaata, kes seal on!»

Alise ruttas õue. Kaks meest olid kergelt vedruvankrilt maha roninud ja sidusid nägusat pruuni hobust lasila külge. Üks oli Dronis, teine vallavanem Lekuža ise, kes oli sakslaste saabumisel aktiivselt kaasa tegutsenud valla juhtimisel ja oli pärast seda ofitsiaalselt sellesse ametisse määratud.

«Kus peremees?» küsis Lekuža.

Too mees oli, nagu paljud pikakasvulised inimesed, täis vaikset iseteadvust ega naeratanud peaaegu mitte kunagi.

«Kas kutsun?»

«Aga kähku!»

Pēteris käskis Alisel ruttu visata lihatünni peale puuhalge, kohendas siis pükse ja läks ootamatute külaliste juurde.

«Me tulime maja läbi otsima. Dronis on tunnistaja.»

Lekuža lausus seda nii sünge näoga, et Pēterisel muutus maailm hetkeks helgemaks, seejärel järsult pimedamaks.

«Või nii...»

Ei keel ega jalad tahtnud liikuda.

Siis märkas Pēteris, et Dronis naeratas.

«Naaber, kas sul pole tagavaraks mõni pudel «kodukohakest»?»

Omapruulitud viin ehk puskar, ka metsakohinaks nimetatud,

sai sõja lõpu poole veel ühe nime, õilsalt kauni ja irooniliselt nukra — «kodukohake».

Pēterisel käis kuum judin üle selja. Ta taipas, et higistab kergendustundest. Ent siis võpatas ta uuesti. Kuigi «kodukohakest» kasutati juba ammu «määrimiseks» ja isegi raha asemel veskis, metskonnas, sepa juures ja mujal, oli see siiski keelatud jook, aga Lekuža kuulus valla suuremate ülemuste hulka, ja võimumeeste vastu oli Pēteris alati tundnud umbusaldust. Miks Lekuža sõitis siia puskarit otsima, kui ta võinuks seda saada ka Dronilelt? Kogu ümbruskond teadis, et Dronis oli koos Paulīnega asutanud puskarivabriku, Dronis muretses Paulīnele aparaadi ja ka jahu ning peete, Paulīne aga pruulis. Alisegi oli hiljuti toonud Paulīnelt kümme pudelit seda väärtuslikku jooki.

«Pole ju lubatud säärast kraami majas hoida,» katsus Pēteris vastu puigelda.

«Ära mängi totakat!»

Pēteris vaatas Dronisele. See raisk kindlasti ei andnud enda oma, vaid saatis naabri juurde.

«Ära pane pahaks, Pēteris, kuid minul pole praegu kodus tilkagi. Aita, kui saad!»

Dronise sõnade ja näoilme järgi kadus Pēterisel viimnegi kahtlus, et siin pole tõepoolest mingit kavalust, vaid vaja on ainult puskarit. Noor Lekuža oli varemgi napsi võtta armastanud, aga sõja-ajal oli ta muutunud parandamatuks joodikuks. Ja kohe tekkis Pēterisel uus mure — mässi end sellisega sisse, hiljem ei saa enam lahti, samuti nagu Dronis. Ja mis rõõmu teeb kraami ilmaaegu ära anda! Nagunii on Lekuža päevad loetud. Ime, et ta ei olnud veel kuhugi jalga lasknud.

«Noh kui nii... Oodake siin... Alise, tule kähku!» hüüdis Pēteris, minnes puukuuri poole.

Alise ruttas kohale, valmis naeratama ja kutsumata külalisi teenindama.

«Too paar pudelit, noh...»

Pēterisel oli raske asja nimepidi nimetada. Ja siis mõtles ta jälle, et Lekuža võib läbematuks muutuda, siinsamas õues mõne sõõmu rüübata, ja sakslased võivad aknast seda kõike pealt näha. Need võivad siis ka himustama hakata, otsivad maja läbi ja...

«Egas nüüd siin. Tulge tuppa!»

«Jah, palun! Tulge sisse!» palus ka Alise.

Pēteris ütles vaikselt, et toogu ta pööningult kaks pudelit. Aga kui külalised istusid köögis laua äärde, oli Ernestīnele ütlematagi selge, et tuleb ka liha praadida.

Pēteris tõmbas välja kaalikast punni, millega pudel oli korgi asemel suletud, ja hüüdis Alisele:

«Anna klaase!»

«Mis nüüd nendega. Parem on kruusidest,» krimpsutas Lekuža nägu.

«Jah, tuleb äkki mõni sakslane, vaat siis . . .»

Pēteris, kes erutusest punetas, valas sogast vedelikku tähelepanelikult kruusidesse nõnda, et tase ei tõuseks üle kolmandiku.

«Noh nii . . .»

«Läheb!»

Lekuža tühjendas oma kruusi ainsa lonksuga. Pēteris pidi vahepeal hinge tõmbama, aga Dronis ainult niisutas huuli.

Vestlust hoidis ülal Dronis, jutustas anekdoote, arutas sõja, sakslaste ja venelaste üle, aga nõnda, nagu ainult tema seda oskas — palju rääkides ei midagi olulist ütelda ja kedagi eriliselt puudutamata. Üha rohkem soojenedes muutus julgemaks ka Pēteris, aga Lekuža ainult jõi, ja tundus, et temal pole mingit huvi nende pisiasjade vastu, millest need mõlemad lobisesid.

«Kes seal piilub?» küsis ta äkki.

Alise tuppa viiv uks oli veidi praokil ja sealt vilkus aeg-ajalt kellegi silm või ninaots. Kuna Lekuža pilk oli sihitud küllaltki madalale, tabas Ernestīne kohe süüdlase.

«See on väike tüdruk, härra Rozenbergs.»

«Mis tüdruk?»

«Līvija, tule siia kõõki! Mis sa seal ennast peidad?»

Kuid Līvija lõi ukse päris kinni. Lekuža püüdis püsti tõusta ja vaatama minna, ent Ernestīne ruttas ette ja tõi Līvija kööki.

«Tule, ütle tere! Härra Dronist sa juba tunned.»

«Meie oleme vanad sõbrad, Līvija.»

«See on vallavanem härra Rozenbergs, kes soovib sind näha. Anna käekest!»

Tüdrukuke siiski ei andnud võõrale mehele kätt, sest ta oli ehmunud ning pahur: Ei aidanud ka Dronise lahke naeratus ega Ernestīne rahustav hääl. Kuid Lekuža ei solvunud, võis näha, et laps talle meeldib.

«Kelle see tüdruk on?»

«Praegu kasvatame teda meie.»

«Ma küsin, k e l l e see tüdruk on.»

«Nende juures elas kord keegi Ženija.»

«Meierei Ženija? Kus see eit on? Las tuleb siia!»

«Tema ei ela siin. Pole kolm aastat nägugi näidanud.»

«Kus ta on, küsin ma!»

«Viimase kirja saime Liepājast.»

Naiste nägudest taipas Lekuža, et Ženija pole tõepoolest siin.

«Närukaelad.»

Pēteris tõttas kallama, kuid Lekuža tõmbas kruusi enda poole ja puuris silmi kissitades pilguga jahedalt Pēterist:

«Ootad juute ja kommuniste?»

Pēteris jahmus.

«Mis minul neist oodata?»

«Ootad.»

«Pēteris ei oota venelasi,» segas Dronis end vahele, «tal on ju poeg leegionis.»

Lekuža vaade lõdvenes, ta püüdis midagi meenutada.

«Leegionis ta veel ei olnud. Aga kes teda teab, kus ta praegu on. Kui venelased augustis tee Riiga läbi lõikasid, siis . . .»

Kas hirmust või äkki kerkinud vihast lõi Pēterise nägu lõkendama ja ta pahvatas ootamatult ägedalt:

«Siis minge! Otsige!»

Köögis muutus õhk talumatult raskeks.

Järgmisel hetkel kostis Dronise lopsakas, ehtne naer.

«Mida küll kõik kokku kõneldakse! Olgu kuidas kellelgi, aga Pēterisel ei ole küll kedagi oodata. Nüüd, kus tal on endal oma maa . . .

Kuid Lekuža ei rahunenud.

«Paradiisi ootajad! Siberis, seal saate selle paradiisi kätte. Toidate täisid! Närite sammalt! Auku kõik säärased!»

See ei olnud ainult joodiku tühi loba — Lekuža hoolitsusel oli rohkem kui üks inimene sattunud vanglasse, ja nagu arvata võis, ka auku. Simsonsi kohta polnud veel tänapäevani mingeid teateid.

«Ainult rahu! Vala sisse, Pēteris!»

Lekuža enam kruusi palju käest ei saanudki, ta suitsetas, järsku tekkinud kahtlused vaibusid, ja iga uue kruusitäiega muutus ta pilk järjest ähmasemaks. Ja siis juhtus see, mida alateadlikult oli kardetud. Pärast seda, kui ta oli väljas nurga taga käinud, tungis Lekuža tagasi pöördudes äkki Alise tuppa.

Kõik tardusid Līvija karjatusest.

«Ei tohi! Sinna ei tohi!»

Ernestīne sööstis Lekužale järele, Alise seisis langetatud kätega, Pēteris kargas püsti. Lekuža kobas mööda kapist, iga hetk võis ta avada selle ainult suletud, mitte lukustatud ukse, mille taga peitus Ilmars.

«Härra Rozenbergs! Kas teil hakkas halb?»

Lekuža tuikus Alise voodi poole.

«Miks sa nõnda ehmatasid?» küsis Dronis Līvijalt. Tüdrukuke oli tahtmatult haaranud tema käe.

«Ilmars on seal,» sosistas Līvija.

Dronistel enestel polnud lapsi, ja kui Līvija läks Apsītele Pārsla juurde, kõneles pererahvas alati temaga, andes talle mõne maiustuse või heites nalja. Kord, kui Alise oli öelnud, et Pēteris heidab talle tihti ette, miks ta tütarlapse on enda juurde võtnud, süttis Dronise abikaasa — andku nad laps neile. Kui Ženija nõus oleks, adopteeriksid nad ise Līvija. Seejuures polnud Dronised ainukesed, kellele tütarlaps meeldis. Palju visa-

malt oli Līvijat endale küsinud Paulīne. Nõnda oli Līvijal peale majaelanike väga sõbralikke inimesi ka naabrite hulgas, ja Alise ja Ernestīne järel oli Dronis vahest järgmine, keda tüdrukuke usaldas.

«Ilmars?»

«Ainult ära seda kellelegi ütle!»

«Taeva pärast!»

Ja alles siis märkas Līvija, et teda karmilt vaatlevad Elvīra pruunid silmad. Tüdrukuke taipas, et ta oli vääriti kõnelnud, ja pani peo suu ette.

Lekuža lamas nagu surnu kuni hilise pärastlõunani, kargas siis jalule, ja võtnud Aliselt hooletult veel ühe pudeli puskarit, sõitis minema.

Kui kutsuti õhtust sööma, Elvīra ei tulnud.

«Ma olen sellest, mis siin täna toimus, juba nii palju söönud, et enam ei taha.»

Diana kõigutas laua juures jalgu ja Līvijagi ei rääkinud. Vaikisid ka Pēteris ja Alise. Võis kuulda, kuidas Elvīra oma toas nuuksub. Alise ei pidanud vastu ja läks meheõde rahustama.

«Mis nüüd saab? Ütle, mis nüüd saab?»

«Mis ikka saab? Midagi ei saa!» hüüdis Pēteris, kuuldes, mida toas räägitakse. Kuid tema sõnad ei kõlanud väga veenvalt.

«Meid kõiki võidakse maha lasta!»

«Noh, lastagu!»

«Kes siis tema sihuke on, et tal ei tule sõdima minna? Mis õigusega tohib tema ohtu saata minu lapse elu? Mis õigusega võib tema koju jääda? Minu poeg paneb võõrsil pea mängu, aga see siin sooja käes ainult magab ja sööb. Ja kes sina niisugune oled, et sinul võib olla poeg ja minul ei?»

Alise väljus Elvīra toast lausa kahvatuna.

Hiljem ütles Pēteris laudas Alisele:

«See on sellepärast, et sa tahad kõigiga läbi saada. Teiste laps! Kõik need aastad muidu riietatud ja toidetud! Ja lõpuks oma poeg...»

Pēterisel katkes hääl.

«Sulle olid teised alati paremad kui enda omad.»

«Pēteris, kuidas sa võid nõnda...»

«Mis sa siin! Nõnda kogu elu.»

Pēteris sõitles Aliset veel kaua ja soovis lõpuks, et tema läheks Dronisega rääkima.

«Mida ma talle ütleksin?»

«Nüüd sa oled tark! Kus sa varem olid? Et ta kellelegi ei lobiseks!»

«Kuidas mina võin seda nõuda. Ma tõesti ei tea, mida mina teal...»

«Mina sulle juba ette ütlema ei hakka. Pead ise teadma.»

Teisel hommikul läks Alise varakult Dronise juurde. Suutmata kõnelust kuidagi teisiti alustada, tunnistas ta, et Ilmars viibib juba mitu nädalat kodus, ja palus, et sellest kellelegi ei räägitaks.

«Kelleks teie mind peate?»

«Võib-olla ju mõeldakse, et meie ootame kommuniste ja...»

«Mina ka ootan.»

Alisele tundus, et Dronis naerab tema üle.

«Tõsiselt. Meie oleme selleks liiga väikesed, et ise valida. Sellepärast peame ootama seda, kes tuleb, kes on tugevam. Olge oma poja pärast rahulik. Kui mul poeg oleks, peidaksin minagi tema ära.»

Alise rahunes.

Aga kodus ütles Pēteris:

«Vaat kus! Suli. See on ju nii lihvitud, et päris karda.»

Elvīra ei tulnud ikka veel lauda ja käskis, et Diana tooks toidu tema tuppa. Pēteris pahandas.

«Mis sa tembutad! Nagu mõni sihuke...»

«Missugune?»

«Mis sa!»

Pēteris lõi käega.

Ilmars kuulis peaaegu kõike, mida Elvīra kõneles, ja mida ta ei kuulnud, seda jutustasid Alise ja Ernestīne. Ta ei suutnud enam istuda ega magada, vaid kõndis kogu päeva nagu puuris laua juurest kapini ja tagasi, kuni ta õhtul ütles:

«Ma lähen ära.»

«Kuhu sa lähed?»

«Partisanide juurde.»

Ja Ilmars jutustas, et ta oli juba kogu suve sellele mõtelnud, isegi varem — talvelgi olid mõned klassikaaslased öelnud, et nad ei lähe Saksa armeesse, kui saavad relvad kätte, kaovad kohe metsa. Üks neid sõpru, Vilnis, elab siit ainult viieteist-kümne kilomeetri kaugusel. Vilnise onu ka varjab end, ja arvatavasti on tal sidemeid partisanidega.

«Siis oleksid sa juba kevadel pidanud partisanide juurde minema,» naeratas Pēteris sunnitult.

«Mind oleks otsitud.»

«Kuidas sa siis nüüd võiksid peitu minna?»

«Sakslastel on kõik segamini paisatud, paberid ära põlenud või pommitatud.»

«Pole see asi nii lihtne. Sinu sõber on võib-olla juba Saksamaal. Praegu võetakse kõiki.»

«Seda ma ei usu.»

«Mida sina teistest tead? Seda, mida poisid rääkisid ...»
«Aga mina siia ei jää. Ei mingi hinna eest!»
Ernestīne rääkis vahele.
«Ära pahanda, Ilmars, aga nii palju, kui ma kuulen, tundub mulle sinu jutt partisanidest lapsikuna.»
«Kas tõesti?»
«Jaa.»
Ilmars punastas.
Suvel, kui nad Riia taga kaevikuid kaevasid, sakslased tavaliselt pühapäeviti tööle ei sundinud. Siis oli Ilmarski teiste kombel kas üksi või kellegagi koos armastanud taludes ringi käia, vahel laagrist üsna kaugele jõudes. Näljaseid noorukeid siis toideti, anti neile kaasa õunu ja leiba. Külalislahkete peremeestega tekkis alati vestlusi. Ilmars oli mitu korda maininud, et kõige parem oleks jalga lasta ja otsida kontakti partisanidega. Seejärel tekkis alati tagasihoidlik vaikus, kuid kord oli keegi julge naine öelnud, et ta tunneb inimesi, kes võiksid selles asjas aidata. Ilmars läkski juhatatud tallu, võttis julguse kokku ja küsis otsejoones, kuidas partisanide juurde jõuda. Kõnetatud keskealine mees ei teinud end kuulmagi ja vaatas talle nii külmalt, isegi põlglikult, et Ilmars tegi kähku minekut. Alles seejärel taipas ta, et oli toiminud andestamatult naiivselt ja veel praegugi tundis ta seda kõnelust meenutades seletamatut häbi.

«Ära oma tädi kuula! Elus on paljugi, mida tuleb ära kannatada ja olla nõnda, nagu poleks näinud ega kuulnudki.»
«Aga mina ei suuda! Mul on tõepoolest tunne, nagu oleksin siin teil kõigil kaelas. Ja Elvīral on õigus. Minu pärast võib pahandusi tekkida. Mis siis?»
«Kas sa seal, kuhu sa läheksid, ei oleks neil kaelas?»
«Lähen metsa. Sõbral on sidemeid.»
Ernestīne ohkas.
«Sa oled liiga palju kokku mõtelnud.»
Saabus hommik.

Ilmars kössitas voodiserval. Oli alles pisut vara, et majast väljuda, sakslastele võinuks selline ööhulkur kahtlasena tunduda.
«Sa pole ümber mõtelnud?» küsis Ernestīne.
«Ei.»
«Pojake!»
Rohkem ei suutnud Alise ütelda. Võtnud ämbrid, läks ta loomade juurde. Hetke pärast tuli Pēteris.
«Nii et ikka mõtled minna?»
«Jaa.»
Kuidagi hämmeldunult vaatas Pēteris pojale ja kõhatas.
«See ju rindest natuke kaugemal on. On rahulikum, sakslasi on vähem. Ja kui tulevad, siis ju paigale ei või jääda. Siis on

nagunii vaja metsa põgeneda ... Aga kui sind keegi teel olles ära tunneb?»
Ilmars kehitas õlgu.
«Võiksin osa maad hobusega viia. Viskan vankrikeresse õlgi, poed nende alla ... Oleks kindlam,» püüdis Pēteris pääseteed leida.
«Võiks ju ka ...» oli Ilmars peaaegu nõus.
«Kui see ei oleks nii totter ...»
Mõneks viivuks olid toas ainsateks häälteks äratuskella kiirustav, lakkamatu tiksumine ja raskesti magava Līvija ühtlane hingamine.
«Kui sa nõnda arvad, siis ju ... Siis ei tasu oodata. Tuleb küüni minna, kõik valmis seadida ja ...»
Ernestīne karmi pilgu saatel läks Pēteris vankrit korda seadma ja hobust rakendama.
«See olevat isa!»
Ernestīne hääles värises sügav, kalk põlgus. Ta läks akna juurde, rullis musta paberist eesriide üles. Väljas oli veel pime.
«Kuuled, kuidas tulistavad? Võib-olla on juba homme või ülehomme siin.»
Kahurimürin tundus tõepoolest tugevamana kui muudel hommikutel.
Laudast jooksis välja Alise. Ilmars tõusis ja võttis leivakoti.
«Pojake, ära mine! Jää siia!»
Ilmars vaikis pead langetades.
«Kuula, laps,» kõneles Ernestīne, «sul pole vaja kuhugi minna.»
Siis selgitas ta mõne sõnaga, mida tuleks teha, et Ilmars võiks muudatust oodata siinsamas kodus. Mõte oli üsna lihtne, ja silmitsedes ema piinatud nägu, lausus Ilmars:
«Hästi. Ma jään.»

Alisel oli raske ühelegi inimesele valetada, Pēteriski ei võinud osava keelega uhkustada, sellepärast võttis Ernestīne endale ebameeldiva ülesande, viia Elvīra eksiarvamusele.
Kui Elvīra tuli oma toast kööki pesukausi ja vee järele, sest tema ei pesnud ennast köögis nagu teised, seisis Ernestīne pliidi juures. Samuti nagu igal hommikul võttis ta viisakalt vastu Elvīra tagasihoidliku «tere hommikut» ja palus siis, et teda aidataks suurt kartulikatelt rõngastele tõsta. Elvīra ei olnud veel käsi sanga küljest võtnud, kui Ernestīne lausus ilma erilise rõhuta:
«Ilmars läks täna hommikul vara minema. Võõraste juurde. Teie võite rahulik olla. Kui teda ainult teel ei tabata. Aga kui tabatakse, ütleb ta, kust tuli. Pole ta ju täisealine mees.»

Elvīra pesi kaussi, tõstis pangest vett, ammutas ka katlast sooja, mida juurde valada, ja ütles alles siis juba oma lävelt:

«Mina ei käskinud teda põgeneda ja ennast varjata ega nüüd ka ära minna.»

«Miks te siis sellist hüsteeriat tekitasite?»

«Mina? Hüsteeriat?»

«Kes siis?»

Elvīra pöördus pahaselt ära, aga Ernestīne lisas vaikselt:

«Kui jutt on sellest, kes käskis, kes mitte, siis võin teile meelde tuletada, et ka teid ei käskinud keegi siia tulla.»

Ja Ernestīne pööras peaaegu ükskõikselt selja.

Kui Alise tõstis lõuna ajal taldrikusse suppi ja käskis, et Diana viiks selle Elvīrale, saadeti toit tagasi. Alise ei pidanud vastu ja viis taldriku ise tuppa.

«Sa andesta mammale, et ta nõnda ütles.»

Elvīra laskis vastust tükk aega oodata.

«Mis minul andestada või mitte andestada. Ainult et ma nüüd näen, kui südametud võivad inimesed olla.»

«Armas Elvīra ... Sõõ ometi!»

«Tänan, ei.»

Alise jättis supitaldriku siiski sinna ja Elvīra ei saatnud seda enam tagasi. Kui lõuna oli söödud ja nõud pestud, ilmus pliidi servale ka tühi määrdunud taldrik.

Teisel hommikul palus Elvīra varakult tüki leiba ja midagi joodavat, ja Ernestīne, kes oli parajasti teinud pliidi alla tule, andiski nimelt seda, mida küsiti — viilu kuivanud rukkileiba ja kruusitäie joogipoolist. Elvīra silmitses andjat mürgiselt ja tänas rõhutatult.

«Võtke heaks,» vastas Ernestīne.

Elvīra hakkas samas kuiva leiba närima.

Alise tuli laudast.

«Võta ometi võid!»

«Kerjuse jaoks ei jätku võid. Isegi lihase venna majas mitte.»

Alise ruttas sahvrisse ja tõstis meheõe ette võid, kohupiima, liha.

«Ma keedan kohe kohvi. Või soojendan piima.»

«Tänan, pole vaja. Kui sul kahju pole, valmistan mõne võileiva teele kaasa.»

Elvīra oli selga pannud oma parima kleidi.

«Kuhu sa lähed?»

«Sulle ei paku see huvi.»

Elvīra tuli tagasi alles õhtu eel. Ta ei rääkinud, kus ta oli käinud.

Kolmandal päeval pärast seda saladuslikku käiku sõitis Viksna õue auto, kus mundris juhi kõrval istus Fricis. Elvīra

läinges mehele kaela, viis ta tuppa ja sulges ukse. Diana saadeti õue.

Umbes poole tunni järel uks avanes ja Elvīra ütles:

«Meie sõidame ära.»

«Kuhu?»

«Sinna, kuhu keegi jalgsi ei jõuaks.»

«Saksamaale?»

Elvīra vaikis.

«Suvemantlis! Talv on ju tulemas!»

«Mul teist pole.»

Alise läks kapi juurde ja võttis välja oma talvemantli.

«Mis sa teed!» hüüdis Ernestīne.

«Temal ju ei ole.»

«Kas sinul on teine mantel?»

«Emake ...»

Elvīra silmitses kantud mantlit hindavalt ja sõnas:

«Selga panna ju võib.»

Seejärel tänas ta kingituse eest.

«Alise, armas! Sina oled küll minu vastu hea. Ma ei unusta seda.»

Kiirustamisele vaatamata toimus nagu midagi lahkumispõõmaaja taolist ja kartulikausi ja lihataldriku kõrvale pani Alise lauale ka pudeli puskarit.

«Mehed vahest soovivad.»

Fricis oli neid mehi, kellele pole purjujäämiseks palju vaja. Seekord joodi klaasidest ja juba pärast kolmandat mahenes Fricise tõsine nägu. Viimaste päevade pinge, mis oli sugulaste vahel valitsenud, lõdvenes. Elvīragi hakkas nukralt naeratama.

«Vala, velleke, mulle ka väike tilgake lahkumiseks.»

Elvīra jõi nägu krimpsutades.

«Kas teie teate, et Riia langes?»

Seda Viksnal veel ei teatud, ja Fricis jutustas sakslaste järjekordsest lüüasaamisest lähemalt. Seejärel vestlus vaibus.

«Kodukohake ...» sõnas Fricis soojalt, vaadeldes poolenisti tühjaks joodud pudelit.

«Vahest soovite üht kaasa? Ma toon,» pakkus Alise.

«See oleks teist väga lahke.»

Saabus lahkumishetk. Elvīra tõstis taskuräti kulmude juurde.

«Noh, vennas! Kaitsku sind jumal! Ega me eluajal enam ei kohtu.»

«Noh, õnn kaasa!»

Peteriselgi valgusid pisarad silma.

Liigset niiskust peos kuivatas ka Alise.

«Mina pole su pojale kunagi midagi halba soovinud, ja mul süda valutab, et kõik nõnda läks,» ütles Elvīra, vennanaist esimesena suudeldes.

Ernestīnele ulatas ta käe.
«Nüüd saab teie maja puhtaks.»
Mingeid õigustavaid sõnu ta ei oodanud.
Kui auto minema sõitis, pani Alise lüpsikusse kausikese kartulite ja lihaga, valas sousti peale, asetas katteks katkise kastrulikaane, mis lüpsikuga hästi sobis, valas väikesse kannu joogipoolist, võttis võtme ja läks lauta.
Sees ootas teda juba ukse taga Ilmars, kes oli peidikust välja tulnud.
«Sõitsid minema?»
«Sõitsid. Hea, et sellel on nüüd lõpp.»
Alise ei teadnud, et pojal tuleb siin terve talv peidus olla.

BRIGADIR

Sõja lõpust oli möödunud mitu aastat. Viksnal elasid nüüd ainult Alise, Ernestīne ja Pēteris, kes lõpuks oli majas saanud täieõiguslikuks peremeheks. Küla täitevkomitee ajas asju otse temaga, mitte nõnda nagu enne sõda, kui suhkrupeetide kasvatamise lepingu sõlmimiseks oli vaja Ernestīne allkirja. Kõigil paberitel — küll obligatoorsetel kohustustel, küll kindlustamiskviitungitel — oli nimetatud ainult Pēterise nimi. Ilmars õppis Riias filoloogiat ja valmistus saama kõrgesti koolitatud raamatutargaks, aga Līvija elas mõisas ema juures.
Ženija ilmus nähtavale esimesel sõjajärgsel suvel. Algul paistis ta kuidagi kulununa — ei blondeeritud juuksed ega värvitud huuled suutnud varjata närbumist ja teatud hallust, mis väljendus nii näos kui ka pilgus ja isegi kõnnakus. Nüüd kasutas Ženija õigusi, mis kuulusid langenud punaarmeelase lesele, sest Arturs Langstiņš oli Lovati soodes elu kaotanud. Ženija leinas oma meest, sellepärast värvis ta huuli ainult vaevumärgatavalt ja laskis juustelgi kasvada loomulikus tumehallis värvuses. Tööd sai ta meiereist ja kunagisest Vintersi majast isegi korteri, nimelt vanaproua kaks tuba. Nüüd võis Ženija oma tütart ise kasvatada ja panna ta sinnasamasse Graķi kooli. Neil harvadel kordadel, kui Alise mõisa sõitis, püüdis ta Līvijat mitte kohata, ja Ženijagi ei tahtnud, et võõras inimene asetuks ema ja lapse vahele.
Viksna laudas oli viis lehma, kaks hobust, varss, paar siga ja lammast. Alise jaksas ainult hädavaevu selle pere eest hoolitseda. Kõige raskem oli kevadeti ja sügiseti. Siis võeti linnast keegi

naisterahvas raha või produktide eest paariks nädalaks appi, aga Alise tegi seda alati teatava süütundega, sest seadused ütlesid, et pole lubatud inimesi ekspluateerida. Hea, et suvel sai kahe kuu jooksul abistada Ilmars. Ülikooli sessioon lõppes just heinaajal, ja Pēteris katsus poega oodates kuivavaid heinarõuke ja lausus vahel kärsitult:
«Mida nad seal nõnda kaua eksamineerivad?»
Kui Ilmars lõpuks saabus, kõndis Pēteris paar päeva päikesepaisteliselt naeratava näoga ja kõneles pojaga ühtejärge, sest nüüd, kus appi tuli noor tugev inimene, edenesid tööd hoopis teisiti.
Kui ei oleks olnud Ernestīnet, kes süüa tegi, aitas pesu pesta ja lappis üht-teist, poleks Alise toime tulnud. Nii palju kui aeg ja tervis lubasid, võttis Ernestīne vahel harva õmblemiseks ka mõne kleidi või pluusi. Õmbles «vaikselt», et maksu peale ei pandaks või et vähemalt pahandusi ei tuleks, seepärast olid kundedeks ainult Alise head tuttavad või ka Ernestīne omad.
«Janda aga veel, eks siis saab!» ühmas Pēteris, kui naiseema juurde tuli mõni naabrinaine ja lõunasöök või õhtueine hilines.
Ernestīne vahest ei olekski enam teistele õmmelnud, kui ta poleks nii piinavalt tajunud oma sõltuvust Pēterisest. Reuma oli muutnud Ernestīne sõrmed veel sõlmelisemaks ning kõveramaks. Valud ei lasknud öösel magada, ja Ernestīne kõndis ringi hallika näoga, sügavad varjud silmade all.
«Oleks mõnda mürki, et surres ei tuleks vaevelda!»
«Emake, mida sa räägid!»
«Seda, mida ma mõtlen.»
Alise ei julgenud kõnelust jätkata.
Kogu viimase talve jooksul oli Ernestīne õmmelnud võõrastele ainult paar kleiti. Alise teadis, et see ema väga piinab. Seepärast võttis ta ühel pühapäeva hommikul vanast neljakandilisest plekk-karbist viiskümmend rubla ja tahtis need emale põlletaskusse pista.
«See on sulle niisama. Sa teed ju palju tööd.»
Ernestīne vaatas Aliset peaaegu jahmunult ja tõukas ta käe nii järsult tagasi, nagu valmistuks see midagi halba tegema.
«Emake, palun võta!»
«Mitte kunagi.»
Mitu päeva Ernestīne niisama hästi kui ei kõnelnud, siis aga ütles, et ta tahab tuleval nädalal Riiga sõita, viigu Alise ta jaama.
«Mis sellel Riias vaja?» päris Pēteris.
«Ema pole ju pärast sõda Riias käinud.»
Päeval, mil Ernestīne teele asus, rakendas Pēteris Gita ette ja Alise laotas reepõhja suure kasuka, et emal oleks soe. Imestades nägi Alise, et ema tassis rekke raske sumadani. Jaksa-

mata seda kanda, pani Ernestīne kohvri poolel teel maha. Alise tõttas appi.

«Mis sul seal sees on?»

«Nõud.»

Ja alles nüüd sai Alise teada, et ema viib Riiga müügile kunagi Uraalis ostetud jaapani serviisi ja tosina hõbelusikat. Need olid Kursītise perekonna väärtasjad ja neljakümne aasta jooksul ainult korda viis lauale pandud.

«Mida sa Riias üksinda peale hakkad?»

«Ilmars on mul jaamas vastas.»

Sula tõttu oli maantee nagu luuaga puhtaks pühitud ja jalased libisesid kohati mööda paljast maad, lõikavalt vastu kive krigisedes. Säärane sõit erutas ja väsitas. Alise ootas, et ema ütleb veel midagi serviisi kohta, sest kord oli jutuks, et selle pärib Alise, aga Ernestīne ei puudutanud enam sõnagagi hapraid maalitud nõusid, mis kaltsudesse mähituna kohvris lebasid.

Alise viis raske kohvri ise vagunisse.

«Noh, õnn kaasa, emake!»

«Aitäh, laps!»

Ernestīne viipas läbi määrdunud ning suitsunud vaguniakna Alisele mitu korda, et hakaku minema, kuid Alise jäi perroonile seisma ja ootas, kuni rong liikuma hakkab. Lõpuks vedur vilistas, rattad kolisesid, ja aken kaugenes aeglaselt. Aliset valdas püsiv nukrus, otsekui kaoks sel hetkel kõigiks aegadeks midagi habrast ning kaunist tema kaugest, pooleldi unustatud lapsepõlvest. See kaotusetunne ei lahkunud temast ka koduteel. Tundes ohje lõtvuvat, hakkas Gita vist kahtlema, kas üldse keegi reel istub, ja vaatas üle aisa tagasi. Nähes perenaist nõnda väiksena ning kössivajununa, Gita hirnatas.

«Noh, Gitake!»

Saanud vastuse, läks māra edasi.

Kolm päeva hiljem sõitis Alise Ernestīnele vastu. Kui ta vaguni lävel nägi ema kergelt kummargil kuju, jooksis ta tema juurde, haaras tühja kohvri ja suudles ema põsele.

«Mis siis nüüd?»

Ernestīne ei armastanud oma tundeid inimestele näidata ja millalgi polnud ta Aliset õpetanud perroonil suudlema. Kuid meeleolu oli emal hea ja ta jutustas kogu tee, kuidas tal Riias oli läinud. Serviisi oli ta jätnud komisjonikauplusse Ilmarsi nimele, oli viibinud kalmistul ja kõnelnud Neldaga. Õde oli nüüd jäänud päris üksi — vanem poeg oli juba enne sõda tuberkuloosi surnud, noorem oli võõrsile kadunud. Nelda töötab söökla nõudepesijana. Olevat tööga rahul, saavat tasuta süüa ja veel kojugi viia, nõnda säästvat ta palka riieteks ja muudeks vajadusteks. Kortergi olevat hea, ainult et neljandal korrusel, kuhu on küttepuid raske üles viia, kuid tööl olevat alati liiga soe,

nii et jahedas elada polevatki halb. Õde käivat tihti kalmistul, kuna tulevat korras hoida isa, ema, poja, Rūdolfsi ja juba lapsepõlves surnud õe ja venna hauakünkaid. Alles nüüd oli Ernestīne kuulda saanud kõiki üksikasju Rūdolfsi surmast mõni tund enne laevale minekut. Ta oli surnud erutusest, pakkides viimaseid kohvreid, et sõita Saksamaale. Ernestīne jutustas palju — mida olid ütelnud Rūdolfsi naine ja tütar, ja et surnu oli jäetud ükanes Nelda hoolde, kuna nemad olid minema kiirustanud, kuidas siis Nelda oli kõike korraldanud, kuidas ta pärast sõda oli oma elu jätkanud. Võis tunda, et haihtunud oli ka ammune varjatud vaen õdede vahel.

Kui nad jõudsid metsast välja Kõrkjaoru lagendikule, ütles Ernestīne:

«Ma püüan jälle linna tagasi saada.»

Sõja järel ei pöördunud Kõrkjaorgu enam tagasi mitu noormeest, Paulīne töömees ja Brūveris kogu perekonnaga. Simsonsi elu oli lõppenud Buchenwaldis, Brūveris aga oli põgenenud koos sakslastega. Ära sõites oli ta Vilis Vārtiņšile öelnud, et ta tuleb tagasi koos inglaste, ameeriklaste või rootslastega. Nende paari aasta jooksul, mis ta ära olevat, ei suutvat bolševikud tema maale midagi teha, ega majadelegi suurt ei juhtuvat, kaotsi minevat ainult loomad ja inventar, kuid küllap ta midagi jälle kätte saavat, sest ega naabrid ei jätvat üksteise kohta üht-teist jutustamata. Aga nende nelja aasta jooksul ei olnud maailma suurvõimud Brūverise vara vastu veel huvi tundnud ja vähehaaval kasutasid seda teised.

Peale Brūverise endise teenija Biruta, kolmekümneaastase vallalise naisterahva, elasid Upītel veel kaks peret — Donats Pavlovski oma Janinaga, kahe poisi ning sugulase Stasijaga ja keegi Grieze, elatanud mees ilma perekonnata. Peamiseks Upīte peremeheks pidasid naabrid neist kolmest Donatsit. Ta oli küla aktivist, üks neid, kes pärast sõda maad jagas, alati sõitis, automaat õlal, vallamajja valvet pidama või osalema mõnes veelgi ohtlikumas ürituses. Pisut kohmetust, naeratavast noorukist, kes kunagi külastas Vīksnal Janinat, oli Donats kujunenud karmiks, energiliseks meheks, kellel oli vallas mõjuv sõna ja kellest peeti lugu.

Paulīne elas oma talus üksi. Vahel küll ilmus üks ja teine meesterahvas, töötas Tammemäel paar nädalat või rohkemgi ja kadus siis jälle. Kõneldi, et Paulīne olevat viimasel sõjatalvel varjanud partisane ja andnud nõukogude luurajatele andmeid, isegi Dronis olevat olnud asjaga seotud, kuna Apsītel asus ju sakslaste staap, aga ei üks ega teine rääkinud sellest midagi, ja Dronis vaid muigas salapäraselt, kui Vilis kord katsus temalt midagi lähemat teada saada.

Dronis oli muutunud stabiilseks põllumeheks ja nähtavasti ei mõtelnudki enam kaubandusse tagasi pöörduda. Pēterise hinnangul oli ta päris tubli peremees, kuigi ta oskas õigest töötegemisest kõrvale hoiduda. Apsītel elasid alati mitu üürnikku, kes tulid Dronisele kõigi suuremate tööde puhul appi.

Ühel viimasel märtsikuu päeval, kui Pēteris ja Alise võtsid kartuleid kuhjast välja, tuli pikk ja kõhetu Vilis Vārtiņš, piip hambus ja tavaline petlik muie näol.

«Kiirustate sigadele söötma, et ei tuleks kolhoosile anda?»

«Kas on jälle sellest juttu?»

«Kas sa ajalehti ei loe?»

«Teie seal vallamajas ju teate paremini.»

Vilis Vārtiņši ühiskondlikud taotlused olid lõpuks suundunud riiklikesse raamidesse, hiljuti oli ta valitud külanõukogu saadikuks.

«Kõneldakse ja kõneldakse, vennas, veel rohkemgi. Teisipäeval on Upītel koosolek, Donats valmistab revolutsiooni.»

«Ah teisipäeval? Donatsi juures?»

Vilisele kui rahvasaadikule oli ülesandeks tehtud kõik naabertalud läbi käia ja kõnelda inimestega Kõrkjaorgu kolhoosi asutamisest. Kuid oma agitaatori-ülesannet mõistis ta üpris omapäraselt.

«Tont seda teab, kuidas selles kolhoosis läheb,» sõnas ta äkki ja koputas kustunud piibu vastu kontsa tühjaks.

«Mis seal ikka läheb? Annad ära kõik loomad, kõik riistad...»

Pēteris ei tahtnud rohkem ütelda.

«Ja jääd ise palja tagumikuga,» lõpetas Vilis.

«Mina ei ütle midagi. Kui kõik töötaksid. Aga üks teeb tööd, teine laiskleb teiste arvel. Mis seal siis saab?»

«See rehkendatakse täpselt välja, kui palju sa teed.»

«Kes suudab seda kõike välja arvestada?»

«Brigadir.»

«Minule pole ühtki brigadiri vaja. Olen ise endale hea brigadir.»

«Kolhoosis on lõbusam. Kõik lähevad koos, töötavad koos...»

Alise oli neid sõnu kuulnud kelleltki naiselt, kes oli enne sõda elanud Nõukogude Liidus ja töötanud kolhoosis.

«Siis ainult telli muusikandid ja tantsi!» naeris Pēteris põlastavalt.

«Jah... Parem oleks olnud veel oodata. Mis seal esimestena möllata? Las asutavad enne kolhoosi Kuke kõrtsis, mõisas... Siis näeks, missugust profiiti nad annavad?»

Vilisele oli jälle tekkinud himu peente sõnade järele.

Pēteris, kes tundis Vilises mõttekaaslast, alustas taas lemmikteemaga.

«Ja kas siis brigadir nii hästi teab, kuidas kuskil maapind on? On aga käperdised. Maad peab oskama harida!»

Pēteris seletas, kuidas tuleb maad harida, aga kartulikotil istuv Vilis kuulas ilma erilise huvita ja krimpsutas nägu suitsu pärast, mida tuul ta oma piibust silma puhus. Lahkudes võttis ta vandeseltslase ilme ja ütles:

«Sina ära astu! Ära hääleta poolt!»

«Kuidas nii... Ja mida sa ise?»

«Mina ei saa. Olen rahvasaadik, pean poolt hääletama.»

«Kui kästakse, siis astun. Mis seal ikka!»

Kui Vilis oli lahkunud, Pēteris sülitas.

«Viimane mait ja pugeja! Tahab ainult teada saada, mida ma mõtlen. Et pärast seda kinni võtta ja Siberisse vedada. Otsib lolle.»

Alise, kes oli kuhilasse sisse pugenud, noppis ämbrisse kartuleid ega saanud hästi kuulata, seepärast vaikis Pēteris vähese kirumise järel. Terav tuul tõi külma ja kotti hoides tõmbus Pēteris üha sügavamale poolkasuka krae varju. Kui Alise jälle välja ronis, et ämbrit kotti tühjendada, ütles Pēteris äkki:

«Sa tead, et minust saaks neist kõigist parem kolhoosnik.»

Alise ei kahelnud selles, tema ronis jälle põlvili kuhilasse ja kraapis nagu küüned võtsid. Köögis pliidi juures kerkis valge käterätikuga kaetud mõhes leivatainas ja varsti oli vaja ahju kütta. Sellepärast pidi ka kartulitega võimalikult kähku toime tulema. Vilis Vārtiņš oli oma jutuga neid takistanud.

Kokkulepitud päeval kogunes Kõrkjaoru rahvas Upītele ja asutas kolhoosi «Helge Hommik». Vastu ei hääletanud ükski, liikmeks võeti kõik. Maakonna esindaja soovitas esimeheks Donats Pavlovskit, ja kõik olid sellega nõus.

Üks ja teine imestas, et raamatupidajaks sai Dronis, aga neile mitteteadlikele selgitasid seejärel tõelisi asjaolusid teadjad — Dronist oli toetanud partorg Riekstiņš, sest Žanis Riekstiņši naine oli koos lastega kogu sõjaaja, kui mees võitles teisel poolel, elanud rahulikult Apsītel, kuna Dronis oskas läbi saada Lekuža Herbertsi ja teiste saksaaegsete võimumeestega. Üksnes Dronise osava keele tõttu jäeti Helena rahule, ei saadetud Saksamaale ega pandud kuhugi laagrisse. Ja kõige paremini oskas seda seletada Brüverise endine teenija Biruta.

Leida kolhoosi kolmandat juhtivat tegelast oli raskem. Kui see amet anti Pēterisele, tema lausa hämmastus.

«Mis mina! Ma ei oska kiriutadagi.»

«Koolis oled käinud?»

Pēteris oli tõepoolest käinud kolm talve Graķi vallakoolis.

«Ma ilma prillideta enam hästi ei näegi.»

«See pole probleem.»
«Mis seal prillidega!»
Tuli partorg.
«Ei taha vastutust endale võtta?»
Pēteris taipas, et asi läheb tõsiseks.
«Mine kakle seal kõigiga! Kui nad kuulaksid! Niisuguseid aga pole!»
«Halvasti sa mõtled oma naabritest.»
Kunagi, kui Donats oli Vīksnal oma neiu pool käinud, oli Pēteris talle jutustanud, kuidas ta Esimese maailmasõja ajal oli Siberis laevatäit madruseid juhtinud.
«Sa olevat kapteni abi olnud.»
Pēteris punastas ja higistas — õnnelikust teadmisest, et teda osati hinnata, ja kartusest, et ta võib päriselt rappa sattuda.
«Pole vaja pead murda! Inimesed hindavad sind, maad harida sa oskad, ei ole vaja kõrvale jääda.»
Pēteris tammus ühelt jalalt teisele ning ei suutnud ei ega jaa ütelda.
Ohtust süües sõnas ta Alisele:
«Mine Donatsi juurde ja ütle, et ma ei taha.»
«Miks siis mitte?»
«Mulle ei meeldi ennast seal kõigi silma alla seada.»
Alise tuletas meelde, et Pēteris oli Lekužal eestöötegija, et kõik kuulasid seal tema sõna ja isegi kartsid teda, ja nad kuulaksid ka nüüd.
«Selge, et kuulaksid.»
Kodus uskus Pēteris palju rohkem oma võimetesse.
«Kõik pahandavad, kui sa vastu ei võta.»
«Mis mul sellest!»
«Vahest arvavad, et sa ootad inglasi.»
«Las arvavad, mida tahavad. Mina ei karda.»
Hommikul tõmbas Pēteris juba hämarikus uue vatikuue selga ja ütles, et ta on pruukosti ajaks tagasi.
«Kuhu sa lähed? Kas Donatsi juurde?»
Pēteris ei vastanud.

Algul suundus Pēteris tõepoolest Upīte poole, kuid siis sammus ta üle külmanud, kohati veel lumega kaetud väljade Vārtiņši mäele.

Päeva valgenedes avanes pilgule kogu Kõrkjaorg. Jõe taga kerkis vastasnõlvakul Apsīte maa, mille ta oli võsast ja söödist muutnud viljakandvateks nurmedeks. Ta mäletas seal veel igat sammu, teadis nõgusid, kus kevadeti maa kuivas aeglasemalt, künkaid, mis kuivenesid juba mai lõpuks. Kaugemal metsariba taga algas Vaivarsi maa, sealgi võis Pēteris ütelda, kus all asub petlik savi. Võsa taga ulatusid sohu Paulīne pooleldi hooletusse jäetud põllud, mis olid liivased ja turbasegased. Siin-

samas ees oli Upīte, parimate maadega Kõrkjaorus — kobeda liivase savimullaga. Olgu kuidas on, aga Kõrkjaoru maid tundis Pēteris nii hästi nagu ei keegi teine. Seda ränimullast mäge, millel ta seisis, hariks tema hoopis teisiti kui tainapea Vilis, tal ei tekiks mäeharjale säärast paljandikku, nagu ühel ja teisel suvel oli juhtunud tema sõnaosaval naabril. Tema laseks Kõrkjaorgu kraave hoopis teisiti kaevata, madalamaid kohti ta toru-taks, korraldaks nurmed ümber. Traktoritega saaks maad kiiremini töödelda, paremini ajaga sobitada — kevadel laseks kauemini kuivada, kus seda vaja, sügisel kooriks kõrrepõlde aegsasti. Laiselda ei lubaks Pēteris kellelgi, kuid lausa ta neid ka taga ei kihutaks.

Peas virvendasid mälestused neist kaugetest päevadest, kus nad Rijkursiga olid juhtinud pooltsada meest, kelle hulgas leidus kaklejaid, joodikuid ja endisi sunnitöölisi.

Tulvil mingit arusaamatut, varem tundmatut erutust koputas Pēteris Donatsi uksele. Donats, tema naine ja pojad sõid pruukosti. Lõhnas jahukastme ja sigurikohvi järele. Donats näis väljamagamatuna, otsekui kassiahastuses.

«Miks nõnda vara?»
Pēteris keerutas mütsi peos.
«Tulin ütlema, et võiksin ehk ka . . .»
«Võiksid mida?»
«Hakata brigadiriks.»
«Kus sa varem olid?»
Brigadiriks oli eile õhtul määratud Vilis Vārtiņš.

Koju jõudis Pēteris üpris kummalisena, otsekui jahmununa ning häbistatuna.

«Anna pruukosti!» hüüdis ta Alisele järsult.
«Eine on laual. Noh, kas ütlesid ära?»
«Mis mul seal ära ütelda! Mulle pole säärast ametit vaja, ei ole.»

Nõnda õeldes hiilis Pēterise silmadesse hoopiski ülearune niiskus ja et Alise, eriti aga mitte Ernestīne seda ei märkaks, läks ta kähku oma tuppa ja tegi, nagu otsiks ta kapist mingit kviitungit.

Oli nõnda läinud, et Ilmars sõitis Riiast Vīksnale kord kuus. Ta saabus laupäeva õhtul ja sõitis pühapäeval pärast lõunat jälle tagasi. Vahel aitas ta ka üht-teist teha — hobuseid rautada, puid saagida, siga tappa, aga juba varsti pärast lõunat võttis ta portfellist seljakoti ja asetas selle pingile. Alise pani sellesse kaks pätsi leiba, purgikese võid, tüki suitsusinki. Portfelli pandi puhas pesu, mune ja koort. Selle järel algas tingimine. Alise tahtis iga hinna eest anda kaasa karratäie piima.

«Kuidas ma nõnda läheksin! Ühes käes portfell, teises kard, kott seljas. Piim läheks pealegi hapuks.»

«Sa võid lastagi hapuks minna ja juua hapupiima.»

Harva kui Ilmarsil õnnestus keelduda noorele inimesele nõnda ebasobivast plekk-karrast. Jaama viisid Ilmarsi Pēteris või Alise hobusega, ainult õige harva tuli tal see kümme kilomeetrit jalgsi katta.

Nende külastamiste puhul olid kõige meeldivamad laupäeva õhtud. Ilmars nautis siis täiel määral seda vaikset rõõmu, mis tema koju ilmudes Vīksnal algas. Seekord sai ta teada, et oli asutatud kolhoos. Ka seda, et isa oli tahetud brigadiriks panna. Kuna Pēterist sel hetkel juures polnud, muigas Ilmars vaevu märgatavalt, nagu see noorele haritud inimesele sobis, ja lausus:

«Oleks võinud ennast muuta, oma talenti arendada. Muidu kamandab üksnes mammat.»

Pēteris käis viimasel ajal süngena ringi ja pahandas sagell, kuid poja vastu muutus ta ootamatult jutukaks:

«Mis sellest võib tulla! On siis Vilis Vārtiņš kellegi brigadir? Ülemusi kuulata — seda küll! Seal on ta esimese numbri mees. Sellepärast just sihuke määratigi. Aga põlluharimisest teab ta niisama palju kui siga pühapäevast. Just nii. Ainult suuga.»

Kesköö1, kui Alise soojas toas pojale aset valmistas, vaatas Ilmars talle kummaliselt otsa ja sõnas:

«Tänavu suvel ma Vīksnal ei ela.»

«Mispärast?»

«Nüüd, kus on kolhoos, ei ole enam vaja aidata.»

«Sa võiksid ju niisama siin elada.»

«Ma abiellun.»

Alise käte vahel jäi voodilina laiali laotamata.

«Kõik on juba ... kokku lepitud. Sõitsime tema ema juurde, nii et ...»

Alisegi tõmbas hinge.

«Millal te seal käisite?»

«Kaks nädalat tagasi.»

Alise laotas palaka laiali, ja Ilmarsilgi muutus rääkimine kergemaks. Ta jutustas, et mõrsja on üliõpilane ja õpib samal kursusel, et tal on tädi juures omaette tuba, kus nad võivad elada ka pärast abiellumist, kui Ilmars töötab Riigiraamatukogus ja lõpetab ülejäänud kaks kursust mittestatsionaarselt või kuidagi teisiti.

Alise tundis, et ta poja hääl kõlab võõralt, kuidagi surutult, ja ta ei söandanud küsida, miks Ilmars ei ole siia sõitnud koos selle tütarlapsega.

Ilmars võttis raamatu vahelt foto.

«See on meie kursus. Möödunud aasta septembris.»

Laial kaarjal trepil seisis ja kükitas salgake üliõpilasi, peaaegu kõik tütarlapsed. Foto oli tehtud pärast loengut ja kõigil olid portfellid — küll käes, küll maas jalgade juures. Ilmars asetas sõrme ühe sileda, kauni näo juurde.

«See siin!»

Foto oli väike, nägusid palju, ja Alise nägi ainult tumedaid poolpikki juukseid, naeratades vidutavaid silmi, aga seda, kas põskedel oli ka lohukesi, ei võinud ta öelda.

«Noh?»

«Kui ilusad portfellid!» ütles Alise ja andis foto Ilmarsile tagasi.

Järgmisel hommikul oli Ilmars napisõnaline, läks pärast hommikueinet tuppa tagasi ja tõstis ning lehitses kaua neid paarikümmend raamatut, mida talle poisikesepõlves olid kinkinud Arturs Langstiņš ja teised.

Ernestīne tuli lõunale kutsuma.

«Kas sa ei võinud selle abiellumisega oodata? Hirm, et ära jahtub?»

Ernestīne oli oma lapselast harva noominud, ta ei öelnud ka seekord midagi rohkem, kuid tuhkhallid palged ja vana inimese ettehoitvad silmad sundisid Ilmarsit pead langetama.

Pēteriski teadis poja otsust. Neil harvadel silmapilkudel, kus Pēterisel tuli kõnelda millestki intiimsest, sattus ta segadusse, naeratas sunnitult või muutus pahuraks ning järsuks. Seekord vaatas ta pojale kõrvalt, naeratas kohmetult ja tähendas:

«Sa mõtled abielluda?»

Ilmars ei vastanud.

«Kus siis tema vanemad elavad?»

«Liivimaal.»

Ilmars nimetas koha nime. Seejärel ütles ta, et isa on surnud, et ema on uusmaasaaja, et talus elab ka kaks nooremat last, tulevase mõrsja vend ja õde.

«On talu heas korras?»

«Pole viga.»

«Siis on see vapper naine.»

«Kindlasti.»

Kui Alise pani seljakotti leivapätse, ütles Pēteris:

«Nüüd ei või enam nõnda anda. Ei ole enam nii nagu varem. Nii palju kui kolhoosis teenid, nõnda palju saad. Samuti nagu linnas.»

«Kuidas?» ei saanud Alise millestki aru.

«Nüüd tuleb juba endal teenida.»

Ilmars vaatas hetkeks hämmeldunult isale, võttis siis leivad seljakotist välja ja pani lauale tagasi.

«Mina ei võta.»

«Pojake!»

«Ei. Ma ei võta.»

Pēteris punastas.

«Praegu veel võta. Ma ainult ütlen, kuidas õigupärast on.»

«Ei, tänan.»

Pēteris lõi solvunult käega ja läks oma tuppa. Suure palumise peale pani üliõpilane portfelli pool pätsi leiba ja tüki võid. Tühja seljakoti jättis ta kööki pingile. Ilmars keeldus ka jaamaviimisest. Kui saabus aeg minekuks, surus ta isal kätt, silmad tagasihoidlikult kõrvale pööratud, ja jättis hüvasti Ernestīnega.

Alise läks nagu alati poega natuke maad saatma.

«Sa ära isa üle pahanda. Ta ju ei mõtelnud halvasti.»

«Ükskõik. Ma saan isegi aru, et ma ei või enam midagi nõuda. Ja ma ei tahagi midagi.»

Alise surus lauba poja õlale.

«Millal te abiellute?»

«Pärast sessiooni.»

«Tervita teda!»

«Tänan.»

«Ja sõitku temagi siia.»

Jõudnud metsa äärde, vaatas Ilmars tagasi Vīksnale — hall, luitunud maja, hall betoonlaut, hall küün, mõned kängus õunapuud. Selle nukra kohaga oli ta kord tahtnud end siduda kogu eluajaks. Aga juba poisikesepõlvest saadik oli tema tulisemaks igatsuseks olnud siit lahkuda.

Ja nüüd oli see hetk saabunud.

Kui Alise Ilmarsit saatmast tulles kööki astus, ütles Ernestīne:

«Tal kahju oma pojale pätsi leiba anda.»

«Ta ju nõnda ei mõtelnud.»

«Kindlasti ei tohi varsti enam mullegi leiba anda.»

«Kuidas sa võid nõnda rääkida!»

Ernestīne ei vaielnud vastu. Ta läks oma tuppa, võttis kapist naftaliini järele lõhnava mantli ja sidus pähe rätiku.

«Emake, kuhu sa lähed?»

«Niisama külla.»

«Proua Dronise juurde?»

Oli asjatu küsida, sest polnud teist kohta, kuhu Ernestīne Kõrkjaorus võinuks külla minna. Õhtu eel tuli ta tagasi, pani jälle selga igapäevased riided ja läks kööki õhtueinet valmistama. Ja alles siis, kui Alise ja Pēteris olid söönud ning laud koristatud, sõnas ta:

«Ma kauplesin endale linnas koha.»

Alise ei teinud häältki.

Juba varem oli Ernestīne sõbratarile rääkinud, et ta ei suuda taluda alandavat elujärge väimehe juures ja lahkuks sealt hea meelega, kui ainult oleks kuhugi minna. Proua Dronis oli talle sealsamas soovitanud, et mingu ühe tema kauge sugulase juurde

Bruģesse lapsehoidjaks. Laps on kaheaastane, mõlemad noored lõõtavad koolis, olles kogu päeva seotud, ja tädike, kes vahel lapse juures käib, on erakordselt lohakas. Seejärel oli Ernestīne küll mõelnud sellisele võimalusele Vīksnalt välja rabelemiseks, kuid lapsehoidjaks hakata ta siiski ei tahtnud, südametunnistus ei lubanud kogu majapidamist üksinda Alise õlgadele laduda, ja ta veidi kartis ka elu täiesti võõraste inimeste juures. Kuid täna sai tema mõõt täis ja ta tundis, et ta on valmis kõigeks. Proua Dronis helistas oma sugulastele linna ja need olid uue lapsehoidja pakkumisega kohe nõus.

Juba samal õhtul hakkas Ernestīne oma asju pakkima.

Tuli Alise.

«Sa tahad mind tõesti üksinda jätta?»

«Sul on mees.»

«Sa karistad mind ikka veel?»

«Ise oled sa ennast rohkem karistanud.»

«Kuhu sul vaja minna? Jää!»

«Nagunii lahkun ma varsti.»

Ernestīnet vaevas viimastel aastatel sageli südamenõrkus, ja juba mitu korda oli tundunud, et surm pole enam kaugel.

«Sa ei tohi nõnda kõnelda.»

«See ei olene sinust ega minust.»

Ernestīne oli nõnda kokku leppinud, et lahkub Vīksnalt siis, kui karjad ühendatakse ja Alisele jääb köögitöödeks rohkem aega. Mai algul viidi neli lehma Upīte lauta, vasikad Apsītele, aga asemele toodi viis hobust ja kaks varssa. Alisest sai hobusekasvataja ja tema hoole all oli nüüd seitse hobust ja kolm varssa, kokku kümme pead. Kui veel juurde arvata oma lehm, lambad ja põrsad, tuli tal hoolitseda kuueteistkümne elusolendi eest — koera, kassi ja Pēterist arvestamata. Ja siis saabus hommik, millal Ernestīne tõstis oma kaks kohvrit vankrisse ja sõitis Vīksnalt minema. Pēterisega ei jätnud ta isegi jumalaga, kuna see külvas kuskil kaugemal nurmel ega olnud kodus.

«Ma ei usu veelgi, emake, et sa ära sõidad.»

Ernestīne vaikis.

Teelgi ei kõnelnud ta palju. Kõik oli juba enne ära räägitud, ja ikka veel ei suutnud Alise täielikult ette kujutada, et ema jätab ta päriselt maha. Oli liiga raske kujutleda, et vana ja haige inimene võiks võõraste inimeste juures alustada täiesti uut elu. Talle paistis, et ema oleks seal liiga üksinda ning kaitsetu, et tal oleks seal veel raskem kui siin Vīksnal. Ema ärasõit tundus talle halva unenäona ja mida kauem see kestis, seda suuremat hirmu ta kuskil sisimas tajus.

Aga Gita läks aina edasi, vanker veeres kivisel teel üha kaugemale, nad jõudsid Bruģesse, sõitsid sellest läbi, sest maja, kus elas Ernestīne uus pererahvas, asus linna teises ääres. Seal

polnud enam isegi korralikke tänavaid, ainult aiad, teerajad ja murule sissesõidetud rattajäljed. Ernestīne tulevane elu- ja töökoht oli nägus valge maja metsa serval. Läheduses kerkis kõrge, mändidesse kasvanud küngas.

«Peaaegu nagu meie majake Riia lähistel,» ütles Alise. Lävel tõttas neile vastu noormees.

«Teie vist minu juurde.»

«Rungainiste juurde,» vastas Alise.

«Siinsamas me olemegi. Mu naine on juba kella kaheksast saadik koolis, minu tunnid algavad täna pool kaksteist, ja mina juba olin ärevuses...»

Noormees haaras kohvrid, ja Ernestīne astus tema kannul. Gitat ei olnud võimalik kuhugi kinni siduda, sellepärast tuli Alisel jääda vankri juurde.

«Emake, tuled sa veel tagasi?»

«Sõida aga koju, laps.»

Noormees ootas, kuni Ernestīne hüvasti jättis.

«Noh siis... Käigu su käsi hästi.»

Alise vaatas, kuidas sulgus raske tammepuust uks, mil oli kitsas lihvitud klaasruut keskel.

Gita aga pöördus ilma sundimata ringi, et koju minna.

Õpetaja Rungainis elas mansardkorrusel. Sinna oli ehitatud kolm väheldast tuba ja veel väiksem köök, mida kasutati ka koridorina. Ahi oli ainult ühes toas, ülejäänud kahte polnud võimalik kütta. Ühte kasutati sahvrina, teises, mille uks oli alati köögi poole lahti, elas abielumees ka talvel. Naine elas koos lastega soojas toas. Kui saabus Ernestīne, siis viidi toast, kus ei elatud, jalgratas, kastid, pudelid ja purgid katusealusesse pugerikku, tuppa hangiti vana raudvoodi ja tool. Seina löödi paar naela, mille külge Ernestīne võis oma rõivad riputada.

«Teil on maksimaalsed mugavused,» ütles noor õpetaja, rõõmustades selle üle, mida ta oli Ernestīne heaks teinud.

Õpetaja oli kena inimene, võib-olla pisut naiivne, aga õpetajanna ise, kuigi veel üsna noor, paistis teravapilgulisemana ning praktilisemana. Ernestīne, kel oli elus tulnud jälgida paljusid inimesi, aimas kohe, et maheda, vahel isegi häbeliku naeratuse taga peitus tõrges iseloom. Oma Baibakest kutsus noor ema hiirekeseks ja kallistas ning paitas teda Ernestīne meelest liiga tihti. Laps oli tundeline, kergesti nutma hakkav ja ka pisut hellitatud.

«Ärge teda ainult pliidi juurde laske! Tä on nüüd hakanud tule vastu suurt huvi tundma,» hoiatas noor õpetajanna järgmisel hommikul tööle minnes.

Ernestīnel tuli mitte üksnes väikest valvata, vaid ka lõunat

valmistada. Kuni Ernestīne pliidi alla puid pani, kükitas Baiba kohe kolde kõrvale ja jälgis väga tähelepanelikult, kuidas Ernestīne tikku tõmbas, peerge süütas ja kuidas leegid puuhalgusid haarasid.

«Tuluke! Tuli!» hüüdis väike rõõmsalt.

«Mine akna juurde ja vaata, mida kuldnokk oma puuris teeb!»

Kuid tule külgetõmbejõud oli palju suurem ja läbi pliidiukse prao jälgis tüdrukuke seda tüdimatult.

«Tuluke!»

«Ära pane sõrme ligi! Saab haiget!»

Ta püüdis last tulest eemal hoida, kuid samal ajal kees piim kastrulis üle.

«Näed nüüd, mis meil sinu tulest välja tuli.»

Kui Baiba järgmine kord püüdis sõrme ahvatlevale praole lähendada, ei paistnud Ernestīne midagi märkavat. Äkki kõlas karjatus, millele järgnes äge nutt. Ernestīne puhus villile, määris sellele õli ja mähkis valge rätikuga kinni.

«Ma ütlesin sulle, et ära pane sõrme tule juurde, aga sina ei kuulanud.»

Väike hingeldas ikka veel nuttes. Ernestīnel oli lapsest kahju, vähekese kartis ta sedagi, mida ütleb armastav ema, kuid muud teed kahandada Baiba liigset huvi tule vastu Ernestīne ei teadnud.

Kui õpetajanna koju tuli, ruttas Baiba kohe talle mähitud sõrme näitama.

«Sõrmeke sai põletada.»

Ema tardus.

«Sõnadega üksi ei saa seletada, et teeb haiget. Seda peab ise järele proovima,» ütles Ernestīne, tähele panemata erakordselt karistavat ning pettunud pilku, mille noor õpetajanna heitis hooletule hoidjale.

«Võib ju olla.»

Ta ei kõnelnud Ernestīnega kogu õhtu jooksul. Aga Baiba ei toppinud sestsaadik enam oma sõrmi kuumale pliidile. Tulegi vastu ei tundnud ta enam huvi.

Järgmisel hommikul magas Ernestīne pererahvas sisse. Nad tõttasid ülepeakaela tööle ja neil polnud enam aega puid tuua. Näidanud läbi akna kuuri, jooksis õpetaja minema. Suur oli Ernestīne üllatus, kui ta leidis kuuri peaaegu tühjana — nurgas vedeles mõnikümmend saetud klotsi, kuid näha polnud ühtki halgu, samuti mitte laaste, mida korjata. Õpetaja oli rääkinud, et perenaine ei luba elektripliiti kasutada, aga niinimetatud petrooleumiahju pole veel ostetud. Suvel tuleb see küll muretseda. Ernestīnel ei jäänud muud üle, kui võtta kirves ja lüüa paar klotsi pooleks.

«Jumal aidaku!»

Kuuri uksel seisis hallipäine naisterahvas. Juba üksnes pilgust taipas Ernestīne, et see on majaomanik.

«Teie vist olete Rungainiste uus lapsehoidja?»

Kirves ei rippunud Ernestīne käes kuigi osavalt, aga selja ajas ta nii sirgeks kui jaksas ja talus rahulikult majaperenaise uurivat pilku.

«Kas siis teie peate puid lõhkuma?»

«Härral ei olnud täna hommikul aega.»

«Härral! Mulle paistab, et need seltsimehed oskavad paremini koorida kui endised härrad.»

Juba toonist oli Ernestīnele selge, millised on perenaise suhted Rungainistega ja kuidas ta hindab uut aega.

Kui Ernestīne viis hiljem Baiba jalutama, tuli perenainegi õue. Nüüd olid nad mõlemad juba nagunii tuttavad ja võisid rohkem kõnelda.

«Ma näen, et olete kunagi elanud paremaid päevi.»

Ernestīne naeratas nukralt.

«On elatud igati. Aga oli aegu, mil ka mina võisin toatüdrukut pidada.»

«Nägin kohe, et teie ei tulnud lihtrahva hulgast. See torkab silma.»

Mõlemad tutvusid veel kord, nüüd juba kõigi viisakusreeglite kohaselt, ja hakkasid sõbralikult vestlema. Ernestīne sai teada, et proua Krauklise poeg on arhitekt ja elab Riias, aga mees, kunagine advokaat, on pärast sõda sidunud end ehtsa tänavatüdrukuga ja töötab viljavarumiskontoris. Ernestīne ei salanud ka oma elu tähtsamaid sündmusi ja sai palju teada oma pererahva kohta, kui hooletud, kõrgid ja halbade kommetega need on, tõelised tänapäeva inimesed.

«Elu pole meid mõlemaid säästnud,» lõpetas proua Krauklis.

Võis märgata, et ta polnud enam ammu saanud kellegagi avameelselt kõnelda.

Ernestīne vastu polnud võimalik mitte tunda alateadvuses lugupidamist, ja noor naisõpetaja pidi tunnistama, et Ernestīne on mitte üksnes hea lapsehoidja, vaid on temast ka teatud mõttes üle. See tegi suhted ühelt poolt väga korrektseteks, teiselt poolt ettevaatlikult ebaehtsateks. Kuid Ernestīne oli otsustanud sellistele pisiasjadele mitte tähelepanu pöörata, ja nõnda kulges elu Rungainiste juures talle vaikselt, viisakalt, ilma väliselt nähtavate konfliktideta. Ka proua Krauklisega sõbrutses ta järjest enam, kuni ühel päeval majaomanik talle ütles:

«Kui te soovite, võin teile all ühe toa välja üürida. Siis olekssite neist seal üleval täiesti sõltumata.»

«Oleksin väga rõõmus.»

Aga selles toas seisis kellegi inimese kraam, kes oli läinud

elama ehtsa tänavatüdruku juurde, ja polnud muud kohta, kuhu seda võinuks paigutada. Sellepärast tuli veel veidi oodata.

Pärast ema linna asumist jäi Alise oma mõtetega tihti üksi. Pēteris läks hommikul kolhoosi tööle ja tuli mõnikord alles õhtul tagasi. Üha sagedamini meenutas Alise lapsepõlve ja noorust. Ja ühel ööl, kui ta oli palju mõtelnud Ilmarsile ja selle liiga varasele abiellumisele, nägi ta unes jälle valget kitsekest. Palju aastaid oli see kummaline unenägu ununenult lebanud alateadvuse sügavustes ja kerkis nüüd ootamatult jälle üles. Ja samuti nagu varem tundis Alise pärast seda unenägu jälle arusaamatut igatsust ning nukrust. Ja äkki ihkas ta väga sõita isa hauale.

Oodanud pühapäevani, täitis ta kaks kotisoppi mullaga, tõstis vankrile labida, reha, kasti võõrasemataimedega ja sõitis Grakisse.

Isa rist oli pragunenud ja halliks muutunud, hauaküngas peaaegu maatasa vajunud. Asetanud tööriistad liivale, langetas Alise pea ja luges palvet. Isa puhkas siin juba kakskümmend kolm aastat. Alise ei näinud teda surnuna, kuna ta tookord, kui isa maeti, viibis Ilmarsiga haiglas, seepärast püsis isa tema mälestuses alati elavana. Vaadates tagasihoidlikku künkakest, rūndas nukrus, mis oli Aliset juba tükk aega vaevanud, teda uue jõuga. Tundus, nagu poleks siia maetud üksnes isa, vaid midagi ka Alisest endast, midagi suurest õnneaimusest, midagi, mis oli niisama tabamatu kui taevas ja tagasipöördumatu kui lapsepõlv.

«Tere päevast, tädi Alise!»

Alise võpatas. Selja taga seisis Līvija, käes kollased varsakabjad.

«Sina, laps?»

Līvija oli juba kolmeteistkümneaastane. Sõjaaegse viivituse tõttu oli ta nüüd lõpetanud alles viienda klassi. Käharad juuksed, erksad silmad ja miski nõtkus näojoontes lasksid aimata, et Līvija kasvab kaunitariks. Kleit oli küll palju kantud, isegi kortsunud, valged tenniskingad üsna halliks tallatud.

«Ma tundsin Gita ära.»

«Sa veel mäletad teda?»

Līvija pani lilled maha ja tuli talle appi. Nad tassisid kahekesi mulda, tõid lilledele vett. Kui haud oli korras, küsis Alise:

«Kellele sa need lilled viid?»

«Punaarmeelastele.»

Sakslaste kapituleerudes rinne lagunes Grakini ulatumata, kuid viis nõukogude sõdurit oli viimastel sõjapäevadel siinsamas elu kaotanud. Viis puust obeliski, igal punane plekktäht ülal, olid eraldatud kuusehekiga. Kalmud olid hooldatud, tee rehitsetud.

«Sinu isa, laps, puhkab ka sellises hauas.»
«Kui suureks saan, sõidan ma sinna.»
«Leiad sa ta haua kätte?»
«Ma kuulan järele.»
Alise tahtis tüdrukut paitada, kuid mõistis, et ta ei tohi seda teha. Ženija oli mitmel korral teistele naistele öelnud, et Alise on temalt röövinud tütre armastuse.
«Sa sõida kindlasti oma isa hauale.»
«Teie ise ei taha sõita?»
«Mina?»
«Ema ütleb, et teie olevat amelenud.»
«Kes? Mina ja sinu isa?»
«Nojah.»
Alise kogus end mõne hetke.
«Me ei armastanud. Vähemalt mitte nõnda, nagu sinu ema vahest mõtleb. See polnud armatsemine.»
«Seda mina ei tea. Aga ema ütleb, et minu isa olevat tahtnud teiega abielluda. Siis oleksite teie minu ema. Ja see olnuks palju parem.»
«Ära räägi nõnda, laps! Ükski inimene pole oma emast parem.»
«Pole vaja valetada!»
Alise hämmeldus.
Klatšiti, et Ženija juurde tulevat mehed ja peetavat joominguid. Līvija vaenulikult koomalepigistatud silmad ja ootamatu karmus hääletoonis ehmatasid Aliset, tütarlaps oli juba liiga palju halba omandanud.
«Sa ära kunagi suurele inimesele nõnda ütle!»
«Kuidas?»
«Et ta valetab.»
«Aga kui mul õigus on?»
«Ükskõik. Suurele ei tohi nõnda ütelda.»
«Tohib küll!»
Tütarlaps lahkus Alisest solvatuna ning tusasena.
Alise aga sõitis koju mitmegi raske mõttega rohkem.

Ilmars oli kirjutanud, et registreerimine Valdaga toimub õige lihtsalt — perekonnaseisuaktide büroost koju jõudes on tädi juures tavaline lõunasöök, kus juuakse vahest ka pudel veini, seejärel sõidetakse mereranda. See ongi kogu pulmapidu. Viksnale tulevad nad päev või paar pärast seda, et tutvustada vanemaid miniaga.

Kuigi pulmade pidamine polnud tollal parajasti moes ja paljud noored pidasid registreerimist vaid lihtsaks formaalsuseks, mis sarnanes täitevkomiteest dokumendi saamisega, oleks Alise

meeleldi korraldanud väikese pidusöögi ka sellest vähesest, mis tal käepärast oli, oleks kutsunud mõrsja sugulased, tädi Nelda, sõitnud ise Riiga ja istunud nendega koos. Ta oli sellest Ilmarsile kirjutanud, kuid saanud vastuse, et noorpaar sellisest sekeldamisest kategooriliselt keeldub. Säärane järsk lahkumine vanematest valmistas Alisele valu ning ehmatas teda ja ta heitis Pēterisele ette, et tookord poleks vaja olnud neist leivapätsidest rääkida.
«Mis mul sellest! Kas minul teda vaja!» vastas Pēteris solvunult ja pahandas tõepoolest, kui Alise katsus talle veel midagi öelda.
Mida rohkem Alise Ilmarsi abiellumisele mõtles, seda eemaletõugatumana ja mittevajalikumana ta ennast tundis. Sellepärast ootas ta murelikult seda hetke, millal Ilmars oma naise kohale toob, ja püüdis mitmeti kujutleda, milliseks see kujuneb.
Ilmars ilmus koos Valdaga täiesti ootamatult, samal päeval, kui nad olid registreerunud. Kui noorpaar õue astus, kitkus Alise aigadele rohtu. Esimesel hetkel tahtis ta märkamatult tuppa lipsata, võtta vana seeliku seljast, siduda ette puhta põlle, pesta käsi, kuid ta taipas kohe, et seda teha pole enam võimalik, sest Ilmars oli teda märganud ja osutas peanoogutusega Valdale.
«Tere päevast!»
Alise embas võõrast, varemnägematut noort naist ja suudles teda põsele. Siis suudles ta ka Ilmarsit. Kõik kolm olid hämmeldunud, kuigi Ilmars püüdis seda varjata. Minia oli neid inimesi, kelle silmad naeratamisel ahenevad, sellepärast nägi Alise ainult kena siledat nägu, tumedaid, peaaegu musti juukseid, kuid silmadesse vaadata ta ei saanud ega näinud, kas need on sinised, hallid või pruunid.
«Tulite jalgsi?»
«Muidugi,» vastas Ilmars.
«Kas te väsinud ei ole?»
Alise viis noorpaari tuppa puhkama. Ilmars jutustas, et nad olid pärast registreerimist kodus lõunatanud, nagu see oli ette nähtud, joonud koos tädiga pudeli veini ja sõitnud siis siia.
«Sina aga kirjutasid, et sõidate mereranda.»
«Olimegi seal. Ühes jaamas astusime maha, jalutasime mööda rannikut järgmiseni ja sõitsime edasi.»
Jäänud noored omaette, tõttas Alise külakosti valmistama. Pööningul oli alles hoitud tükk suitsusinki, aias oli kasvanud salateid ja valminud maasikaidki. Alise valmistas munaputru ja keetis kartuleid.
Saabus Pēteris.
«Minia sõitis siia.»
«Ongi kohal või?»

Pēteris oli terve päeva kolhoosipõllul heinu kokku pannud, habemetüügastesse oli kogunenud tolmu ja higi, päevitunud nägu näis peaaegu mustana.

«Sa võiksid selle habeme maha ajada.»

«Mis sa nüüd!»

Alise valas kaussi sooja vett ja ulatas puhta särgi.

«Tõmba teised püksid jalga!»

Kui õhtusöök valmis oli ja Pēteris korda seatud, läks Alise noori kutsuma. Argselt koputas ta Ilmarsi toa uksele.

«Kas tohib?»

Mõlemad värskelt abiellunud tukkusid voodis lembes embuses.

«Palun õhtust sööma!»

Noored korrastasid end veidi ja tulid kööki.

«Tere õhtust!» tervitas Valda äia.

Pēteris oli jõudnud ka habeme ära ajada ja nägi välja puhapäevaselt puhtana. Kogu näoga naeratades ulatas ta miniale oma laia, paksu kämbla.

«Siis ikkagi sõitsite?»

Alise pani noored laua äärde istuma ja võttis lüpsiku.

«Kuhu sa lähed, ema?»

«Vaja lehma lüpsta.»

«Siis meie ka ei sõö!»

«Jahtub ju ära. Palun, sööge!»

Laual seisis pudel kahoori, mille Alise oli eelmisel nädalal ilma Pēterise teadmata ostnud.

«Vähemalt soovi meile õnne!»

Pēteris korkis pudeli lahti ja valas klaasidesse punast veini. Kõik lõid kõlinal kokku.

«Õnnelikku elu teile mõlemale!»

Alise jõi klaasi tühjaks, võttis lüpsiku ja tõttas lauta. Pulmasöömaaeg võis alata.

Teisel päeval tõusid Pēteris ja Ilmars koos päikesega ja niitsid individuaal-maalapil ristikut. Pēteris läks pärast seda kolhoosi tööle, Ilmars aga niitis lähedasi kraavikaldaid.

Kui Alise läks lõuna ajal hobuseid kõie otsas edasi panema, läksid noored temaga kaasa. Karjamaa asus Kõrkjajõe teisel kaldal, ja Alise sumas iga kord põlvini vees, kuna vana purde asemele oli jäänud ainult murdunud roigas, mida mööda Alise kartis üle ronida.

Õhtul ütles Ilmars Pēterisele:

«Üle jõe on vaja uut purret. Ma võiksin selle homme valmis teha.»

«Millest sa teeksid?»

«Viin ühe pikema plangu ja ongi kõik.»

Kuurialuses seisis juba kümmekond aastat puumaterjali, mida Pēteris oli kord hakanud varuma aida jaoks.

«Kui oleksid enda omad, võiksid ju viia.»

«Kuidas omad?»

«Oma karjamaa, omad hobused.»

Ilmars muigas.

«Kas ema jalad pole tema enda omad?»

Pēterisel punastas isegi valge, päevitumata laup.

«Võta! Mis minul sellest!»

«Pole ju vaja!» hüüdis Alise. «Mulle pole tõesti vaja. Mina pääsen sumades päris kergesti läbi.»

«Jäta, ema!»

Õhtueinet söödi vaikides.

Järgmisel päeval raius Ilmars metsast kaks puutüve ja tõi jõe äärde. Seejärel valmistas ta neile jõe kaldal kasvavatest leppadest peale ristpuud. Nüüd oli sild, mida mööda Alise võis julgesti astuda, jalgu märjaks tegemata.

«Tänan, poeg. Aga sul poleks vaja olnud eile Valda juuresolekul isale nõnda ütelda.»

Ilmars lõi samuti käega, nagu seda tavatses teha Pēteris.

Õhtupoolikul valmistas Ilmars koos Valdaga Riiga tagasi sõitma. Ühe kuu olid mõlemad otsustanud veeta Liivimaal Valda ema juures, augustis alustaks Ilmars tööd raamatukogus, aga Valda oli määratud tööle ühes Riia koolis.

«Kas te sel suvel enam kordagi ei tule?»

«Vist mitte.»

Alise soovis noorpaarile midagi kinkida ja võttis Ernestīne puhvetikapist pool tosinat lamedaid ja pool tosinat sügavaid taldrikuid, mis ta oma pulmadeks oli saanud onu Rūdolfsilt. Neid õhukesi nägusaid taldrikuid, õrnade siniste õitega ja kullatud randiga, oli tollal olnud kummastki liigist terve tosin, aga aastate jooksul olid mõned purunenud, kuigi neid üldiselt vähe kasutati.

«Need on teile uue elu alustuseks!»

Taldrikute vahele asetati ajalehti ja seoti siis rätikusse.

Noored lahkusid Vīksnalt, portfellid ja kompsud käes. Alise tuli natuke maad kaasa.

«Noh, ema ...»

«Siis nõnda ...»

Alise ei suutnud edasi kõnelda. Ta suudles kähku mõlemaid ja ruttas tagasi. Ilmars astus pärast seda edasi üpris napisõnalisena, ja Valda laskis tal vaikida.

Nõusid kompsus kanda oli veidi ebamugav, sellepärast lõikas Ilmars metsas kaika, riputas portfelli ning kompsu selle külge ja võttis õlale. Nüüd oli käimine märksa kergem, tujugi paranes ja vaba käega võis hoida Valda kätt. Ilmars jutustas Valdale, kui tihti tuli tal seda teed linna kõndida juba maast madalast peale, kui ema võttis ta turule kaasa, kuidas keskkoolipõlves ta

igal nädalal sõitis siit kaudu jalgrattaga või sumas talviti jalgsi. Ta näitas, kus kevaditi õitsesid anemoonid ja sügiseti valmisid kuivematel küngastel pohlad.

Nad olid juba lagendikule jõudnud, kui äkki selja taga midagi rebenes. Rätiku üks sõlm oli vähehaaval vallandunud, taldrikud libisesid välja ja kukkusid maha. Rätikusse olid jäänud ainult kolm madalat taldrikut.

«Mis nüüd? Toob see meile õnne või ei?»

Valda korjas killud kokku ja viskas kraavi.

Ülejäänud taldrikud pandi portfelli ja teineteist käe alt kinni hoides jätkas noorpaar teed jaama.

Ei võinud öelda, et Ernestīne käsi oleks Rungainiste juures halvasti käinud. Ta oli teostanud vana unistuse — jõudnud linna tagasi, korraldanud oma elu nõnda, et tunda end sisemiselt sõltumatuna, kuid üha sagedamini meenus talle Alise ja endalegi suureks imestuseks tundis ta ühel hommikul soovi viibida hetkeks oma toas Vīksnal. Iga päevaga see veider soov tugevnes ja Ernestīnet ei kurvastanud põrmugi, et tema pererahvas siirdus koos lapsega maale vanemate juurde, andes tallegi kuuajalise puhkuse, muidugi mõista tasuta.

Viimasel ajal piinasid Ernestīnet jälle valud, süda väsis, tekkisid peapööritused. Sellepärast hakkas ta üha rohkem muretsema, kuhu ta jääb talveks, sest tuba, kus ta praegu elas, ei olnud köetav. Kui Ernestīne olnuks terve ja liikmeid poleks vaevanud reuma, leppinuks ta ka niiskusega, aga juba nüüd ei suutnud õpetaja taluda nende rohtude lõhna, millega Ernestīne end õhtuti määris. Mida ta veel talvel ütleb, kui uks on lahti ja nad viibivad samahästi kui ühises ruumis? Aga toas, mille talle oli alumisel korrusel lubanud proua Krauklis, seisid ikka veel raamatud, kirjutuslaud ja voodi, mis kuulusid inimesele, kes elas tõelise tänavatüdruku juures, ja Ernestīnel kadus lootus, et too inimene tõepoolest kunagi oma kraami ära viib.

Kui Rungainised lapsega minema sõitsid, jäi Ernestīne korterisse üksi, sest oli kokku lepitud, et Alise tuleb talle alles tuleval nädalal järele.

Juba esimese päeva õhtul valdas Ernestīnet mõistmatu rahutus, ta ei suutnud kaua uinuda ja ärkas koos koiduga. Kaks tundi istus ta riietunult akna juures, oodates, millal proua Krauklis tõuseb. Kui lõpuks välisuks kolksus, läks Ernestīne alla ja palus, kas ta võib Dronisele helistada. Proua Krauklis oli küll nagu vähekese pahur, aga Ernestīne asetas kolmelise lauale, ja proua tellis kõne.

«Härra Dronis? Mul on suur palve. Kas te saaksite kedagi Alise juurde saata, et ta sõidaks mulle juba täna järele, kui võimalik.»

Alise sõitiski sama päeva õhtupoolikul.

«Kuidas ma sind ootasin!»

See kõlas pisut ebatavaliselt. Kummalisena paistis ka see, et ema tahtis mõlemad kohvrid alla tuua.

«Kas sa siis tahad päriselt koju jääda?»

«Ei, mul läks kõik segi.»

Ta võttis kaasa ainult ühe kohvri, teine mittevajalike riietega jäi sinna.

Kogu tee oli Ernestīne väga jutukas, rääkides Rungainistest ja proua Krauklisest, samuti tundis ta huvi Ilmarsi ja Valda vastu. Samasuguses reipas meeleolus saatis ta mööda terve õhtu, Pēterist tervitades ta isegi naeratas.

Aset tehes ütles Ernestīne Alisele:

«Kui hea, et sa mu täna koju tõid.»

«Sul oli seal raske, emake.»

«Raske mul ei olnud, tahtsin ainult pisut . . .»

Ernestīne ei öelnud, mida ta tahtis.

Vaikse naeratusega, käed tekile kokku pandud, vaatles ta Aliset ja ohkas tasakesi.

«Head ööd, emake!»

«Head ööd, laps.»

Teisel hommikul leiti Ernestīne voodist surnult. Nägu oli tal üpris rahulik, isegi helge. Ernestīne soov oli täitunud — ta oli kergelt, ilma valudeta ületanud olematuse läve.

GITA

Kõrkjaoru uued peremehed elasid ja töötasid kolhoosis juba neljandat aastat. «Helge Hommik» ühines peagi naaberkolhoosi «Kommunaariga», kaotas oma nime ja sai teise esimehe. Donats Pavlovski asemele tuli endine valla partorg Žanis Riekstiņš, Donats aga jäi brigadiriks Kõrkjaorus, mida järjest sagedamini nimetati Kolmandaks brigaadiks. Vilis Vārtiņšist sai aidamees. Üksnes Dronis oli jäänud senisesse raamatupidaja ametisse ja sõitis iga päev hobuse või jalgrattaga keskusesse Kuke kõrtsis. Pēteris aga oli üks paremaid põlluharijaid ja tema nimi ei kadunud autahvlilt mitte kunagi. Arvestuspäevi kogus vahel mõni teine rohkem, kuid töö hoolikuses ei suutnud teda keegi ületada.

Vilis Vārtiņši saun suitses harvemini kui varem. Enam ei istunud puulõmmudel mehed arutamaks Kõrkjaoru ja maailma probleeme, sest nüüd kohtusid nad iga päev kolhoositööl ja pea-

mine arutlemine toimus Upitel, oodates hommikuti Donatsit, kes tööd kätte juhatas. Palju vähem leidus ka neid, kes tulid vihtlema. Nähtavasti vist sellepärast, et Vilis oli igalt majapidamiselt lausa nõudnud koorma puid — nüüd on teised ajad ja ennast «ekspluateerida» lasta ei toovat talle enam mingit profiiti. Siiski ei elanud Vilis päriselt üksinduses, kuna tal oli nüüd peaaegu alati majas värsket koduõlut.

Kõrkjaorus oli kerkinud esimene uusehitis, loomafarm suure küüni läheduses. Tööhobused asusid brigaadi keskuses Upitel, nende eest hoolitses Janina, Alisele olid jäänud ainult neli varssa ja kolm mära, kellest kaks olid tiined.

Sel talvel oli Alise tihti päris üksinda kodus, sest kolhoosile oli määratud suur puitmaterjali ülestöötamise norm ja nädal läbi Pēteris raius, saagis ja vedas riigile puid kaugel metsas kuskil ranniku kandis. Sõitnud esmaspäeval välja, pöördus ta tagasi alles laupäeval.

Oli veebruar. Talv oli tänavu karm ja Vīksna sügavalt lumme mattunud. Alise tõusis nagu igal hommikul enne kuut ja läks lauta, söötis sigu, lüpsis lehma, jootis märasid ning varssu ja tõstis neile heinu ette. Kui Alise kogus ämbrid kokku, et tuppa tagasi minna, sirutas Gita kaela üle latri ääre ja hirnahtas vaikselt.

«Noh, Gitake? Mida sa tahad?»

Vahetevahel tavatses Alise märale anda mõne maiuspala — tüki leiba, keedetud kartuli sigade ämbrist või peedi lehmale määratud kogusest. Gitale oli jälle pähe tulnud, et heintest üksi on täna hommikul vähe. Kuna midagi muud käepärast polnud, kahmas Alise kannust teri, millega ta kanu toitis, ja sirutas peo maiasmoka poole. Gita maigutas suud, surus hambad vastu peopesa, et terad maha ei kukuks, kuid suuremat need talle ei maitsenud, ja kui Alise eemaldus, laskis ta kõrvad longu.

«Aitab, Gitake, aitab.»

Tegelikult jäi Alise ainult Gita pärast hobusekasvataja kergele tööle, mille pärast teda mõnigi naine kadestas, kuigi hoolealuseid hobuseid polnud vajalikul arvul ja Alise ei saanud täit tasu. Oli nõnda, et Gitat ei saanud keegi muu rakendada ega sõõta, ka mitte temaga sõita kui üksnes Pēteris ja Alise. Muidu oleks märad juba ammu viidud teise brigaadi, kus olud varssade kasvatamiseks olid soodsamad.

Kui Gita oli alles väike varss, pidas ta ema poolt hüljatuna endale lähedasimateks inimesi ja kõndis nende kannul nagu koer, tuli kööki kaasa, hiilis hapatisepange juurde, sõi rasvast leivakakku ja lõhkus kord koorepurgi. Pēterist nähes hirnus ta selle erilise ruigava häälega, millega normaalse lapsepõlvega varsad kutsuvad oma ema.

Esimesel kahel eluaastal võttis Gita leiba ja suhkrut igalt, kes

talle ainult peo nende maiustistega vastu sirutas, ja ta toppis nina taskusse, küsides lisa. Lipitseminegi meeldis talle — mokki ligi surudes puudutas ta õrnalt kõrvu või juukseid, käänas selja tagemale, et inimene seda silitaks, ja mõnu tundes haaras ta hammastega kuuest ja krabistas seda, kui tema soovi täideti. Aga kolmandal eluaastal hakkas Gita koduseid võõrastest järsult eraldama. Omade vastu oli ta niisama leplik kui varem, kuid teiste ees lingutas ta kõrvu, kui nood lähenesid, ja valmistus hammustama ka siis, kui talle leiba anti. Möödus veel üks aasta, Gita kasvas suureks tugevate jalgade ning laia laudjaga täraks. Kord tuli Vilis Vārtiņš rahulikult piipu imedes, naeratus raseerimata põskedel, sauna kutsuma. Õue oli Gita kinni aetud. Kes teab, miks Vilis talle nõnda vastumeelne oli, kuid äkki sööstis mära talle peale, virutas esijalgadega otsekui metsloom ja kahmas hammastega. Kardetavast hoobist hoidis Vilis kõrvale, kuid kuube jäi auk ja nahk oli kriimustatud. Vilis ehmus poolsurnuks.

Sama aasta suvel tahtsid sakslased Gita rekvireerida. Ernestine katsus seletada, kui riivatu on Gita võõraste vastu, kuid ohvitser manitses Ernestīnet, et ta lollusi ei räägiks. Ent niipea kui Pēteris ulatas oheliku sakslasele, näitas Gita hambaid ja sööstis sakslasele peale. Teine jooksis appi, sellele virutati kabjaga. Lüüasaanu tahtis Gita maha lasta, ja Ernestīnel õnnestus ainult suure palumisega teda keelitada. Gita asemel võeti ära tema ema Raita.

Gita oli juba kolm varssa ilmale toonud — kaks täkku ja ühe mära. Tema lapsed kasvasid normaalseteks hobusteks ilma ema kummaliste iseloomuomadusteta. Ja nüüd ootas Gita neljandat varssa. Kuigi temalgi oli käes juba kolmeteistkümnes aasta, lootis Pēteris, et mära jääb Vīksnale veel kauaks.

«Mis mõte oleks sellist hobust vorstiks jahvatada?» arvas ta.

Pēterisele meeldis ka, et koplis jooksevad ja hirnuvad varsad, ja kui Gita ära viidaks, siis likvideeritaks ka tema «varssade farm».

Tulnud laudast, valmistas Alise, vastupidiselt paljudele teistele päevadele, millal ta ainult näsis leiba ja jõi pliidi ääres aoojendatult eilset kohvi, sel hommikul endale tubli eine — kūpsetas liha, praadis mune ja tõi sahvrist alles avamata keedisepurgi. Ta ka ei tõtanud, nagu muudel hommikutel, vaid sõi aeglaselt, mõeldes oma elu üle järele, sest ta sai täna viiekümneaastaseks. Ainsaks lauanaabriks selles vaikses pidutsemises oli esialgu kõuts Briska, kes armsalt nurru lüües ja ennast vastu külge surudes püüdis käpaga taldrikult liha õngitseda. Kes häbi ei tunne, see nälga ei sure, ja suurem osa lihalõigust sai temale.

Äkki keegi koputas uksele. Oli saabunud Paulīne. Käes hoidis

ta kummalist kompsu — suurde villasesse rätikusse mähitud ämbrit.

«Palju õnne hällipäevaks!»

Paulīne võttis rätiku ämbri ümbert. See oli mähitud veel aja lehtedesse, ämbrisse aga oli pandud lillepott õitsvate alpikannidega. Punased õied paistsid petrooleumilambi tuhmis valguses ebatavaliselt õrnadena ning vitaalsetena.

Alise oli liigutatud.

«Ma küpsetan liha ja mune ja siis joome kohvi!»

«Kui napsist kahju on, siis kohvist loobun tänuga.»

«Ei ole kahju! Toon kohe!»

Pēteris hoidis kapis igaks juhuks varuks pudeli viina. Pärast väikest puiklemist lubas Paulīne seda avada, aga munadest ja lihast ta keeldus.

«Piisab leivast, mida nuusutada.»

Alise jõi harva rohkem kui ühe lonksu, seepärast valas ta endale klaasi poolenisti täis.

«Mis kelmus see on?»

Tuli klaas täis valada.

Paulīne ei jäänud kauaks. Viibinud pool tundi külas, tõusis ta ja lahkus. Alisele jäi selline tunne, nagu oleks ta sõbrataris pettunud. Ja see oli peaaegu alati nõnda, kui nad teineteist külastasid.

«Ärge pange pahaks!» ütles Paulīne lahkudes.

«Miks teie nõnda kõnelete?»

«Kõike head!»

«Nägemiseni!»

Alise ootas juba mitu päeva Ilmarsilt kirja ja tervitust. Post tuli kolhoosi keskusse ja aeg-ajalt tõi Dronis, Donats või keegi muu kogunenud kirjad ja ajalehed Upītele. Oli ammugi räägitud, et posti hakatakse tooma regulaarselt, aga esialgu jäi kõik vanaviisi. Eile õhtul polnud keegi Upītele posti toonud, ja Alise otsustas ise keskusse sõita. Et ei jääks sellist tunnet, et ta kulutab asjatult aega, võttis Alise kaasa petrooleumikannu. Täna oli kaupluses petrooleumi päev, ja Alise tahtis osta ka soola ja pudeli viina, mida Pēterisele asemele panna. Rakendanud ühe māra ree ette, asus ta teele, et lõunaks tagasi jõuda.

Sõit õnnestus. Oli kiri pojalt, kaupluses oli soola, petrooleumi ja viina. Ilmars kirjutas, et ta on praegu väga hõivatud, valmistub aspirantuuriks, muidu oleks ta pühapäeval ise sõitnud, praegu rahuldugu ema ainult tervitusega eemalt. Alise sõidab kindlasti varsti Gundarsi sünnipäevale ja siis nad kohtuvad. Ümbrikus oli postkaart valgete krüsanteemidega, lilledega, mis Alisele väga meeldisid.

Teisele küljele oli kirjutanud ka Valda.

Alise ja tema pojapoja Gundarsi sünnipäevad langesid peaaegu ühte. Alise oli juba ammu valmistunud sõiduks lapselapse juurde, ostnud plüüsist karu, kompvekke, kudunud kindaid. Ta oli mõelnud suurtelegi — pööningul seisis külmununa tükk karbonaadi, suitsuvorste, sink, oli küpsetatud ka värsket leiba.

Ja pühapäeva hommikul tõstis Alise rekke Pēterise vana kollase vineerkohvri.

«Nad oleksid võinud ise sõita.»

«Neil tuleb eksamiteks õppida.»

«Ah mis!»

Pēterisel polnud kahju sellest paarist kilogrammist lihast poja perekonnale, aga teda ärritas alati Alise meeleolu, see salajane rõõm, millega ta kodunt minema sõitis — otsekui oleks tal siin hirmus halb, seal aga ootaksid teda teab mis hüved. Muidugi mõista oli ka päev maha visatud — kell neli hommikul tõusta, et jõuda rongile, kui koju jõuad, ruigab siga nagu meeletu, tuleb endale midagi hommikueineks otsida, habet ajada, kes teab, kas saabki pärast seda pisut tukkuda, lõunaks tuleb siis soojendada eilset suppi; kuni on veel valge, on vaja saagi viilida, kirvest teritada, õhtul kella kaheksaks jälle jaama, alles kümneks koju. Aga homme hommikul vara sinna pärapõrgusse kaugele metsa.

Alise tundis end süüdlasena, et ta Pēterist nõnda koormas. Kui Bangat lüpsta tuleks, ei söandanuks ta küll nii toimida, kuid ta soovis väga laste juurde sõita, neid rõõmustada, ja tegelikult oligi nüüd ainus aeg, kus võis Kõrkjaorust pisut eemalduda.

Pēteris sõitis kiiresti, jaama jõudsid nad tublisti pool tundi enne rongi lahkumist. Pēteris reelt maha ei tulnudki, vaid keeras hobuse ringi ja kihutas kohe koju. Alise tassis kohvri ooteruumi ja ootas, kuni avatakse kassaluuk, nautides ise seda ülevat erutust, mis teda selles hämaras, pisut kibedalt lehkavas ruumis alati valdas.

Korter, kus Ilmars oma noore perega elas, ei olnud trammipeatusest kaugel, ei tulnud ka kõrgele ronida, ainult kolmandale korrusele, aga kui Alise kohvri maha pani ja kellanupule vajutas, tagus pulss kaelal ägedasti. Vaikus ukse taga ehmatas Aliset. Kui nüüd kedagi kodus pole? Alise ei jõudnud veel välja mõtelda, mida ta siis teeb, kui juba kostsid kiired sammud, krigises siseukse, seejärel välisukse lukk, ukseprao vahele ilmus Ilmarsi sassis pea, võeti ära kett ja Alise võis oma poega puudutada.

«Sina, ema?» Ilmarsi silmis välkus rõõm.

«Mu lapsuke!»

«Lapsuke?»

«Sa ju oled minu laps.»

«Milleks säärane jutt!»

Ilmars haaras kähku kohvri.

Valda oli veel voodis ja mängis väikese Gundarsiga.
«Vaata, Gundarsike, kes tuli! Vanaema sõitis siia.»
Minia haaras hommikukleidi järele ja suudles ämma.
«Tere hommikut, Gundariņš! Palju õnne sünnipäevaks!»
«See suur päev on meil alles homme.»
Valda hääles ja pilgus väljendus emauhkus.
Pead langetades silmitses väikemees Aliset umbusklikult.
«Ei tunne enam või?»
«Ütle ometi vanaemale tere hommikut!»
«Tere hommikut!»
Gundarsil olid ema pruunid silmad, aga Alisele paistis, et poisi pilk on sama mis Ilmarsil, kui too alles väike oli — uuriv ning häbelik. Kuid kes teab miks ütles Alise:
«Ema poeg.»
Hommikueine järel hakkas väikemees Alisega lobisema ja istus talle sülle. Alise viipas Valdale.
«Mul on midagi homseks. Vahest anda kätte juba täna?»
«Anna.»
Alise võttis kohvrist mängukaru, kindad ja kompvekid.
«Sina, Gundariņš, saad homme kolmeaastaseks, mina aga ei või nõnda kauaks külla jääda, pean täna õhtul kodus olema. See on sulle minu ja vanaisa poolt.»
Poisike võttis asjad vastu tõsise näoga.
«Ütle aitäh! Suudle vanaema!»
Gundars haaras Alisel tugevasti ümber kaela, suudles teda otse huultele ja asus kohe toodud kraami juurde.
Valda läks poodi, Ilmars ajas vannitoas habet, Gundars tegeles põrandal oma karuga, Alise aga istus toolil ja vaatas teda.
«Kas mäletad, kuidas meie suvel marju korjasime?»
Poisike õpetas karu kõndima ega pannud Alise sõnu tähelegi.
«Sõidad sa tänavu jälle minu juurde?»
«Sõidan!» vastas Gundars pikemalt mõtlemata.
«Meeldib sul minu juures?»
Vastuse asemel hakkas poisike mingit kirjeldamatut viisi ümisema.

Tuppa tuli Ilmars. Ta päris Aliselt koduste asjade ning tööde, samuti kolhoosielu järele.
«Kui palju arvestuspäeva eest saad?»
«Viiskümmend kolm kopikat ja teri ka.»
«See on ainult esialgu nii. Hiljem läheb paremaks.»
«Kindlasti läheb paremaks.»
«Kuni toimuvad ümberkorraldused nii majanduslikus kui ka psühholoogilises mõttes.»
«Kuidas siis muidu,» nõustus Alise, kuigi ta õieti ei taibanud, mida poeg mõtleb.
Ilmars nägi välja väsinuna, kahvatuna.

«Sa vaevad ennast liiga palju, pojake.»
Parajasti tagasi jõudnult pistis ukse vahelt pea sisse Valda.
«Kellel siis kerge on? Ma pole veel tänapäevani diplomitööd valmis saanud. Palkki on sellepärast väike.»
Alise kurtis viivu Valdaga kaasa, siis vaikis.
«Kas sa ei tahaks kinno minna?» küsis Ilmars.
«Võiks ka.»
«Kas sa oled näinud «Jutustust Siberimaast»? Film pole just päris uus, aga sobiks sulle väga hästi.»
Alise tõusis püsti, et lahkuda.
«Oota ometi! Ma ütlesin ju ainult sellepärast, et kino sulle väga meeldib. Pärast lõunat läheme kõik.»
«Aga teie olete ju näinud.»
«Vaatame veel kord.»
Filmi vaatama läksid nad koos Ilmarsiga. Valda jäi koju, sest puhkepäeva-tädi, kes valvas Gundarsi järele, ei tulnud, aga Valda sugulane, korteriperenaine, ei vaadanud väikese järele põhimõtte pärast, kuigi ta muidu oli oma allüürnike vastu lahke ja soliidne. Pealegi seisid Valda laual viis pakki parandamata vihikuid.
Koju jõudes lausus Alise Ilmarsit vaadeldes:
«Sa oled nii murelik.»
«Murelik?»
«On sul mingeid ebameeldivusi?»
«Kõik on korras, emake.»
Alise nägi, et poeg ei taha olla avameelne.
«Vahest ma saaksin sind kuidagi aidata?»
«Mis sa nüüd!»
«Teil on Gundarsiga raskusi. Valda ei saa kirjutada oma diplomit . . .»
«Diplomitööd.»
«Võib-olla võtaksin lapse enda juurde?»
«Ei tahaks sind ülearu koormata. Küll tuleme toime. Tuleval aastal saame koha lasteaeda. Ja see on Valdal ainult selline ettekääne.»
«Aga te tooksite Gundarsi mulle?»
«Miks mitte? Võiks ehk ka . . .»

Teisel päeval pärast Riiast tagasi jõudmist ei edenenud Alisel tööd põrmugi — ta unustas hommikueinet süüa, seakartuleid hauduma panna ja lõhkus ära savikruusi, milles Pēteris tavatses hoida ubaleheteed, et kõht paremini töötaks. Hetkel, kui ta kilde üles korjas, haugatas õues koer. Jäätunud aken ei lasknud välja vaadata. Sellepärast oli Alise veel rohkem üllatatud, kui ukse avas Līvija.
«Kuhu siis sina?»

Pilku kõrvale pöörates muljus noor neiu närviliselt kinnast.
«Kas juhtus midagi?»
«Tulin kodust ära.»
Pärast kooli lõpetamist Līvija enam edasi ei õppinud, vaid hakkas töötama meiereis, sealsamas kus Ženija. Napilt ning katkendlikult jutustas Līvija, kuidas ema järjekordne austaja oli juba varem talle ligi tikkunud, kuid eile purjus olles oli too teinud seda päris avalikult, pealegi üsna kõlvatul kombel. Oli tekkinud skandaal. Līvija jooksis sõbratari juurde ööbima ja viis täna hommikul sinna ka oma riided.
«Ma ei taha teda enam näha.»
«Ema?»
«Kas teie ei võiks mulle üht tuba välja üürida?»
«Mispärast välja üürida? Tule ja ela niisama. Aga kus sa töötaksid?»
«Kolhoosis. Ma ei oleks teie juurde tulnud, kui ma poleks teile mõtelnud... Teie olite mulle paremaks emaks kui tema.»
«Ära ütle nõnda.»
«Ma vihkan teda!»
Līvija ütles seda sellise kirega, et Alise ei söandanud enam vastu vaielda.
«Sulle meeldiks siin?»
«Siin on väga hea.»
Alise teadis, et annab Līvijale ulualust ilma Pēterise nõus olekuta, aga sedapuhku oli ta otsustanud vastu panna ja mitte järele anda, kui Pēteris nõus poleks.
Pärast lõunat läks Līvija «Kommunaari» kontorisse. Esimees Riekstiņš kuulas langenud sõjakaaslase tütre juttu meeleldi.
«Õigesti tegid.»
«Ta häbistas minu isa mälestust.»
Esimees vaatas Līvijale tõsiselt silma, kuid ei lausunud enam midagi.
Līvija võeti Kõrkjaoru farmi lüpsjaks.

Pēteris sõitis kaugelt metsast tagasi juba reedel.
«Sa ei tea, mida ma tegin. Sa pahandad.»
«Mis on?» kaotas Pēteris kannatuse.
«Līvija elab meie juures.»
Alise jutustas, kuidas kõik oli juhtunud.
«Siis nõudku maad ka!»
«Kes teab, kas antakse. Ta saab alles sügisel kaheksateist kümneseks.»
«Kuidas ei anta? Kui omaette elab, peab antama!»
Līvija tuli tagasi.
«Ah nii, et nüüd olete farmis?» Pēteris lausa naeratas.
Raske küsimuse aiamaa kohta pidi lahendama Alise.

«Ma ju võiksin nõuda, aga kas see oleks õige, sest ise ma ju seda maad ei hariks. Olen komnoor, ja minu südametunnistus ei luba maaga spekuleerida.»
Alise hammustas huulde.
«Ma mõistan sind, laps. Ja ma ei kõnelekski sulle sellest, kui mitte Pēteris... Igatahes mitte spekuleerida. Aga sa võiksid ju ise kartuleid maha panna, kapsaid ja muid juurvilju kasvatada. Kui sa tervet maatükki ei taha, siis võta nii palju, kui sulle vaja.»
Hea, südamlik meeleolu, mis oli kogu Vīksnal valitsenud terve nädala, äkki hajus. Līvija ei kõnelnud terve järgmise päeva.
Solvus ka Pēteris.
«Mis siis! Või minul ta maad vaja. Aga millest ta elab? Kõike ta ju farmis välja ei teeni. Kas sina teda toidaksid?»
«Mis sellest siis suuremat oleks, kui ta mõne kartuli sööks ja mõne...»
«Mis sa nüüd! Sa oled valmis kõike teistele andma. Kes sind ei tea?»
Hiljem läks Līvija siiski kontorisse ja esimees lubas talle tüki aiamaad, kuigi ametlikult võetakse ta kolhoosi alles sügisel, kui ta saab täisealiseks.

Farmis oli ette nähtud kolm lüpsjat. Hiljuti oli üks ära läinud ja ülejäänud kaks jaotasid rühma. Kuna osa lehmi oli kinni jäetud, tulid mõlemad raskusteta toime ja Līvija võeti vastu jahedalt nagu ülearune inimene, kes vähendab teenistust. Üks lüpsjaid oli endine Brūverise teenija Biruta, kes alati märkas mõndagi rohkem kui teised. Tema teadis kohe ütelda, et Līvija sai siia mitte ainult sõpruse poolest, vaid pandi otse nuhiks. Līvija neid jutte ei kuulnud ja Birutast midagi halba ei mõelnud, talle isegi meeldis see vaikne naisterahvas, kes tegi oma tööd hästi, oli tema vastu mõõdukalt lahke ega keeldunud nõu andmast, kui ta seda küsis. Līvijal oli raskevõitu kohaneda lüpsjate mitte just kerge tööga, kuid ta oli noor ja tugev, kel tahetki ei puudunud.
Līvija oli farmis töötanud ainult nädala, kui tema arvamus Birutast järsult muutus. Ühel pärastlõunal jäi Līvija lauta kauemaks kui tavaliselt, et lõpuks puhastada oma lehmadelt karvade külge kuivanud väikseid sõnnikutükke, mida ei saanud kõrvaldada üksnes kaabitsaga, vaid tuli ka pesta. Õhtuse lüpsini jäi veel palju aega, kuid puhastamine edenes aeglaselt, ja Līvija otsustas mitte koju minna.
Äkki kuulis ta, kuidas kohale sõitis vanker. Lauta sisenesid Biruta ja Grieze, mees, kes sööta kohale vedas. Kuigi Grieze oli Birutast tublisti vanem ja kummalgi oli Upītel omaette korter, oma lehm ja oma aiamaa, oli kõigil teada, et tegelikult elavad

nad nagu mees ja naine. Līvija tahtis juba neile vastu minna, kuid sisenejate käitumine tundus kuidagi kahtlasena. Birutal oli käes pang, Griezel kaenla all kott. Täna oli toodud niinimetatud ölikooke ja puistatud need ukse lähedale. Mölemad läksid kuhila juurde ja lasksid korraks vargse pilgu kogu laudas ringi käia. Kuid nurgas, kus oli Līvija, valitses juba hämarus ja tütarlaps jõudis kummarduda lehma taha. Võis kuulda, kuidas nad kahmavad jõusööta ja topivad seda kotti. Līvija kõhkles hetke, võttis siis julguse kokku ja läks mölema juurde.

«Mida teie siin teete?»

Üllatatud ei suutnud kohe vastata.

«See on vargus.»

Biruta toibus esimesena. Silmi kokku pigistades vaatas ta Līvijale ja lausus:

«Pole vaja süüdistada, kui ei tea. Zootehniku korraldus.»

«Vedada laudast loomasööta minema?»

«Jaa.»

«Kuhu?»

«Kuke farmi. Siia on toodud liiga palju, sinna liiga vähe,» tuli Grieze Birutale appi.

«See on vale.»

«Tõestage!»

«Tõestangi.»

«Kes teid usub? Kas teil tunnistajaid on?»

«Komnoore ausõna usutakse.»

Biruta viskas pange käest ja hüüdis Griezele:

«Sõidame minema! Kui meid vargaiks peetakse, mis siis veel!»

«Võta aga! Ei maksa iga plikakest kuulata!»

Kui teisel päeval kohale sõitis zootehnik, kahvatu, pisut tursunud naine, kes oli juba jõudnud uuele lüpsjale kurta oma haiguse, joodiku mehe ja halbade naabrite üle, küsis Līvija:

«Kas teie käskisite Griezet eile õhtul jõusööta Kukele viia?»

Zootehnik sattus segadusse.

«Teate . . . Jaa. Mul olid arved segi läinud. Ainult ärge midagi esimehele ütelge! Teie olete ju lähedased tuttavad ja . . .»

Säärase vastuse järel tundus Līvijale eilne vahejuhtum veel kahtlasemana ja ta läks esimesel sobival silmapilgul kontorisse ja jutustas kõigest Riekstiņšile, inimesele, keda ta usaldas.

«Hästi. Vaatame, mis seal lahti on.»

Kui zootehnik pärast seda jälle farmi ilmus, kutsus ta Līvija kõrvale ja alustas vaikse kannataja häälega:

«Ma ju palusin teid, et ärge rääkige esimehele! Mis nüüd välja tuli? Nüüd tehakse ka mind vargaks. Nemad ei tahtnud ju mulle tuua. Endale, nagu alati. Arvate, et mina seda ei teadnud? Üleeile, kui nad mind palusid, et ma neid säästaksin, ma . . . Saage minust ometi aru! Nad varastavad nagunii. Kas

siis mina või keegi teine suudaksime seal juures seista? Esimees ei saavuta ka midagi. Ja kui te teada tahate, siis vedasid nad need kolm kotti tõepoolest Kukele ja kandsid hoolt ka tunnistajate eest. Ma palun teid väga, ärge öelge kellelegi, mida ma teile rääkisin, ja parem ärge puudutage neid inimesi, käige neist kaarega mööda! Teie ei tunne neid.»

Zootehnik nuttis. Līvijal hakkas ebamugav.

Järgmisel nädalal kutsuti Līvija ühel päeval kiiresti kontorisse. Esimehe toas istusid Donats ja keegi noormees heleda, ilmetu näoga, aga üpris otsese, liikumatu pilguga.

Donats käskis Līvijat istuda, ütles, et seoses kaebusega on saabunud seltsimees rajoonist, ja ulatas lugemiseks veidi kortsunud kirja. Käekiri oli kohmakas, kuid selgesti loetav.

Seltsimees Partei Esimene Sekretär!

Oleme sunnitud Teile teatama vääritutest inimestest, kes püüavad kolhoosi pugeda. Hiljuti võeti Kuke küla «Kommunaari» kolhoosis Upīte farmi uus lüpsja, keegi Līvija Langstiņa. Suutmata näidata oma võimeid ausas töös, hakkas see lüpsja laimama teisi lüpsjaid ja farmis töötavaid inimesi. Kolhoosi esimehe sm. Riekstiņši ees nimetas ta neid varasteks ja sotsialistliku omandi riisujateks. Lugu selgitati kontoris sm. Riekstiņši juuresolekul ja inimesed osutusid süütult laimatuiks. Kuid selliste pisiasjadega poleks me Teid Teie tähtsas riiklikus töös tülitanud. On tähtsamaid asju. Kes on too mainitud isik Līvija Langstiņa? Ta nimetab ennast endise Graķi valla esimehe, Punaarmee ridades kangelasena langenud Langstiņši tütreks. Tegelikult on ta fašistide sabaraku, reeturi ja šutzmanni Grīnfeldsi tütar, mitte Langstiņši, sest mainitud isiku ema magas selle Grīnfeldsiga, kes tollal oli Graķi mõisas kingsepp. Mainitud isiku ema Ženija Langstiņa on amoraalne inimene, ja tasuks uurida tema minevikus, mida ta tegi fašistide ajal. Säärased isikud kasutavad langenud kangelase teeneid ebaausalt, samuti hüvesid, mida nõukogude võim neile annab. Sellised tuleb ausate inimeste hulgast kõrvaldada ja kolhoosi ei tohi neid võtta. Samuti on mainitud isik Līvija Langstiņa pugenud komnoorte ridadesse. Soovitame ka huvi tunda, miks mainitud kolhoosi esimees Riekstiņš siiski säärased isikud ilma juhatuse otsuseta ning teadmata kolhoosi vastu võttis, lubas ebaseaduslikult anda alamaad ja pärast seda veel kaitseb neid.

Andestage, et Teid segasime. Me ei nimeta oma nimesid, kuna me ei taha, et meil tuleks oma teadaande eest ise süütult kannatada.

Ausad tööinimesed

«Noh? Mis sa ütled?»
Līvija tõmbas hinge.
«See on vale.»
«Tõestage!» lausus võõras tasase, peaaegu ükskõikse häälega.
«Mida siis? Mida ma peaksin tõestama?»
«Me tahaksime teada kas või seda, kes on teie isa.»
«Kuidas? Minu isa on minu isa ja . . .»
Līvijale esitati ka muid küsimusi, kuid ta ei suutnud ühelegi neist küllalt selgesti vastata. Hämmeldunult vaikis ta lõpuks.

Līvija läks keskusest tagasi farmi, kuid tema lehmad olid juba lüpstud ja söödetud. Biruta tegi, nagu ei näekski ta teda.
Alise küsimustele tervise ja ebameeldivuste kohta Līvija algul ei vastanud, ta ei söönud ka õhtust, aga siis läks ta äkki Alise tuppa ja küsis ilma igasuguse sissejuhatuseta:
«Kas Arturs Langstiņš on minu isa või ei?»
Alise jahmatas. Temagi oli kord Ernestīnelt kuulnud, et Ženijal olnud kingsepaga midagi tegemist, et kogu see Artursiga abiellumine pole õige asi, kuna Līvija sündis kuus kuud pärast registreerimist. Vahest oli Ernestīne teadnud rohkemgi, kuid polnud Alise säästmiseks sellest samahästi kui midagi rääkinud. Ka Alise ise kahtles, kas Arturs on Līvija isa, kuid just need kahtlused olid tugevdanud tema enesekindlust, eriti tollal, kui ta Līvijat väiksena kasvatas. Kui juba isa pole õige ja laps suutis Aliset nõnda armastada, siis ei olnud vahest emagi õige. Alise oli palju mõelnud selle üle, kas Artursit peteti või abiellus ta Ženijaga tookord suuremeelsusest, ja kui suur süüdlane oli selles Alise ise, et Arturs nõnda toimis. Ent need olid mõtted, mida Alise sügavale endasse peitis, häbenedes neid isegi Ernestīnele väljendamast. Sellepärast Alise nõnda jahmuski.
«Mina . . .»
«Vastake! Ja ärge valetage!»
«Ma ei tea, laps.»
Līvija valulises, peaaegu vaenulikus pilgus virvendas kindlusetus.
«Ta ju tunnistas sinu oma tütreks. Armastas ja kasvatas sind ja . . .»
Līvija jooksis toast välja ja haaras mantli.
«Kuhu sa nüüd lähed?»
«Tahan kõike kuulda temalt endalt.»
«Öösel!»
«Ükskõik. Mul on vaja seda kohe teada.»
«Oota! Paneme hobuse ette. Ma sõidan sinuga kaasa.»
«Mul pole vaja teid ega teie hobust.»
«Līvija!»
Alise puudutas Līvija õlga ja embas siis teda.

«Ma ju tahan sind aidata, laps. Kõigest südamest.»
Mõlemad rakendasid hobuse ette ja sõitsid Graķisse. Ženija aknad olid juba pimedad.
«Magab.»
«Ma äratan ta üles.»
Alise jäi rekke.
Kui Līvija poole tunni pärast tagasi tuli, lausus ta läbi kokkupigistatud hammaste ainult ühe sõna:
«Sõidame!»
Ja alles madalate, jändrike mändide all hakkas Līvija rääkima.
«Ta olevat kõike teadnud. Aga miks ta emaga abiellus? Miks ta seda tegi? Ja miks teie kõik mulle valetasite? Ei taha enam elada.»
Alise ei teadnud, kuidas tütarlast rahustada.

Oleks Pēteris teadnud, et Alise jätab maja üksi ilma inimesteta ja sõidab öösel Līvijaga Graķisse, oleks ta tugevasti erutunud, kuna Gitale lähenes poegimisaeg.
Sel ööl ei märganud Alise veel midagi, aga hommikul pani ta tähele, et Gita on rahutu. Alise oli seda hetke kogu nädala oodanud, kõik vajalik oli käepärast, siiski ta algul jahmatas. Senini oli varssade ja vasikate sünni puhul Pēteris alati olnud kodus või siinsamas lähedal põllul. Kui juhtus mingeid komplikatsioone, ütles otsustava sõna tema. Nüüd pidi kõige eest vastutama Alise ise. Teades, kui raskelt märad poegivad, jooksis ta siiski veel tuppa Līvijat appi kutsuma.
Kuid ei toimunud midagi. Gita muutus üha rahutumaks. Silmanähtavalt võis märgata, et ta kannatab valude all, kuid varss ilmale ei tulnud. Pēteris oli öelnud, et kui ei, siis tuleb teatada kolhoosi. Sellepärast saatis Alise Līvija Apsītele, et helistada velskrile.
Loomavelsker Zandbergs ilmus kohale alles kahe tunni pärast. Māra oli lõplikult ära kurnatud. Kuid velskergi ei suutnud kuidagi aidata. Kutsuti välja rajooniarst. Gita lõõtsutas, ohkis ja vaatas abi oodates uduste silmadega küll Alisele, küll koolitatud meestele.
«Tuleb maha lasta!» ütles Vilis Vārtiņš, kes oli uudishimust aetuna siia tulnud.
Arstiteadus ei tahtnud siiski alla anda ja otsustas proovida kõiki vahendeid.
Pärast lõunat sõitis koju Pēteris.
«Gita! Minu Gitake! Mis sul ometi on?»
Gita vaatas Pēterisele otsa ja oigas peaaegu inimese häälega.
Samal õhtul viidi Gita veoautoga Riiga.
Kolmandal päeval, kui varss oli välja võetud, lõpetas elamise ka Gita.

Pēteris ei maganud kaks ööd ja päeva ega söönudki õieti, vaid läks välja teele, käes Gita päitsed. Ta ei näinud enda ees midagi, kuna ta silmad olid täis pisaraid. Valjuhääldajas kostis mahe nukker meloodia. See oli gruusia laul Sulikost. Neil päevil kõlas valjuhääldajates peaaegu lakkamatult kaunis, valuline muusika, sest oli surnud suur inimene, isa, ja kogu rahvas leinas.

Vastutulijad silmitsesid aupakliku lugupidamisega nutvat meest, kel päitsed käes, ja andsid talle liigutatult teed.

Neljas osa

HEINAAEG

Valge linaga kaetuna lebas mu isa massiivsel laual. Asjalik naisterahvas vaatas mulle abivalmilt ja võttis katte ära. Mind ei vapustanud mitte see, et mu isa surnud oli, vaid see, et ta tundus mulle täiesti elusana. Ma vaatasin ta valgetele, puhtaks pestud jalgadele, millel polnud näha ühtki esilekerkivat soonekest, tugevatele lihaselistele õlgadele, õõnsale rinnale, juustele, mis polnud veel põrmugi hallid, silmitsesin raseeritud nägu, mille oli vallanud ainult lõunauinaku üürike rahu, mitte jäädav olematus. Ei olnud näha, et mu isa elas karmi tööelu, tundis ennast viimastel eluaastatel vanana ning jõuetuna, mind üllatas see, kui palju alles väljaelamata jõudu oli tema ihus säilinud.

Minu isale oli enneaegse lõpu teinud tema enda erutatud, ülepingutatud süda. Ta oli üha rahulolematu eluga, naabritega, minu emaga, minuga. Sagedamini kui sõnades väljendus see rahulolematus tema pilgus, vaikimises, üksinduses, mis teda ümbritses. Ja seepärast paistis vahel, et ma teda ei armasta.

Agā mina tahtsin teda armastada. Ma ainult soovisin, et ta oleks veidi rohkem minu moodi ja mitte mina tema moodi, ma häbenesin puudusi, mida olin temalt pärinud, ja otsisin sellepärast tihti teisi inimesi ja kadestasin neid, kes võisid oma isadest kõnelda uhkuse ja armastusega.

Ent kui abivalmis naisterahvas lina ära võttis, mõistsin ma, et isa jätkab elamist minus, ja mõistsin, et olin oma isa armastanud, ilma ise seda teadmata.

SÜDA

Ja siis hakkasid aastad ruttama. Muutudes lühemateks ning kiiremateks, tõttasid need elust minema järjest kiiremini, ja inimene ei jõudnud oma mõtetega neile järele. See, mis oli juhtunud kolme-nelja aasta eest, tundus nagu möödunud või tuna mullusel suvel toimununa.

Kolhoos oli muutunud laialdaseks ja ulatus nüüd endise Graķi mõisani. Möödunud sügisel oli see Žanis Riekstiņši juhtimisel saanud miljonäriks ja seda hinnati rajoonis üheks paremaks. Seevastu oli Kõrkjaorg taas kolgas, mitte küll enam nii kauge vallasopp kui asunike ajal, sest teid oli õgvendatud ning laiendatud, neid mööda sõitsid kolhoosi masinad ja kaks korda päevas pööras sisse ka autobuss, kuid siiski säilis mingi eraldatus neis kahesajas hektaris künnimaas, mida otsekui saart ümberringi piirasid mets ja soo.

Vilis Vārtiņši saun oli tumedaks tõmbunud ning kössi vajunud, ja lagunevas osmikus puhus tuul jalgade vahelt läbi, kui seal ennast pesti. Üksnes mõned lähemad naabrid käisid veel seal vihtlemas. Seevastu kerkis järve teisel kaldal nägusa palkehitusena hoone, mis meenutas rahvuslikus stiilis suvilat avara verandaga, tornikesed katuseharjal — sellesse vaiksesse kohta metsa ja kuristiku lähedale, kus kevadeti laksutasid ööbikud, oli kolhoos ehitanud soome sauna.

Dronis ei korraldanud enam kolhoosi rahaarveid, vaid oli hakanud mesinikuks. Apsīte nõlvakul rõõmustasid juba kaugelt eredate ehitusklotsidena silma korralikesse ridadesse asetatud poolsada sinist, rohelist, kollast, punast, pruuni ja valget kolhoosi mesipuud. Mesinik ise, sihvakas ja kõhetu, seejuures päris hall, astus nobedate, kergete sammudega ja küttis vahetevahel vajaduse korral ka sauna.

Pēteriski oli seda uutmoodi imet proovinud, kuid ei tunnistanud seda, kuna tema arvates oli nii suur kuumus kopsudele kahjulik, ja ta käis suvel aeg-ajalt ennast Vilise juures pesemas. Kuid mitte üksnes kuum kuiv õhk ei hoidnud Pēterist tagasi uut sauna külastamast. Ta mõistis, et see pole mõeldud temale. Seal

olid teised, kes vihtlesid. Need sõitsid autodega mööda selleks eriliselt kruusatatud teed kohale ka nädala keskel, vihtlesid kaua ja sõitsid koju alles hommiku eel.

«Teadagi, Dronis! Pugeja oli ja jääbki selleks.»

Hobuseid polnud Vīksna tallis enam ammugi. Kui oli vaja künda «aiamaad», nagu Pēteris oma individuaalmaatükki nimetas, või kartulivagusid ajada, läks ta Upītelt hobust tooma. Alise ja Pēteris said kolhoosilt pensioni, kuid ühtlasi kutsuti Pēterist kiiremate tööde puhul appi, sest ta ei näinud veel sugugi vanana välja — ta oli punetav ja tubli, ainult väheke rohkem kühmus, näis, otsekui kisuksid käed õlgu maale lähemale, meelekohadki olid päris valgeks muutunud ja hääl vaiksemaks. Kätes oli veel palju jõudu ja kui oleks läinud sõrmkoogu vedamiseks, saanuks Pēteris veel mõnestki jagu, ainult jalgadega polnud kõik korras. Needki tundusid küll üsna tugevatena, ei valutanud ega midagi, aga kui ta läks kas või Upītele, muutus selg märjaks, ja kui kuhugi kaugemale metsa, siis tuli särki vahetada. Sellepärast sõitis Pēteris igale poole, kuhu vähegi võimalik, Ilmarsi jalgrattaga. Siis ta ka ei higistanud.

Gundars veetis Vīksnal kõik koolivaheajad. Ta oli tänavu lõpetanud kuuenda klassi ja saadeti esimest korda kergematele kolhoositöödele. Nõnda tahtis Ilmars. Gundars pidi endale ise jalgrattaraha teenima.

Ei võinud öelda, et Gundars olnuks laisk või sõnakuulmatu, kuid ta tüdis kõigest peagi ja tahtis alati midagi uut. Gundarsile ei meeldinud ka nõnda palju lugeda nagu Ilmarsile noorpõlves, suve jooksul tuli ta toime ainult paari-kolme raamatuga, seevastu aga meisterdas ta palju suurema huviga kõiksugu asju — tollesama Ilmarsi vana jalgratta võõpas ta mitmevärviliseks ja pani sellele ette kolm laternat, mis küll ei põlenud. Pēteris laskis need ära võtta, sest tal oli ebamugav säärase veidra jalgrattaga kolhoosi sõita. Ent kõige rohkem meeldis Gundarsile indiaanlasi mängida. Ta tutvus ruttu naabripoistega, ja siis hiilisid nad metsa, kus nad Kõrkjaoru nõos uuest saunast allpool ehitasid teivastest, okstest ja katusepapi tükkidest vigvami.

Üksi olles nikerdas Gundars puukuuris nooli, painutas vibusid ja seejärel kadus. Kord aitas Pēteris tal ühel vihmasel päeval valmistada peaaegu päris ehtsa vibupüssi. Pööningul leidunud hööveldatud lauajupist saagisid nad välja püssitoru ja -pära nagu tõelisel püssil, kinnitasid auku päästiku ja toru otsa külge vibu. Toruõõnesse pandi nool, nöör vallandus ja paiskas noole eemale. Kui saabus Ilmars, teatasid mõlemad püssimeistrid, et selle laskeriista emakeelne nimetus on amb, mida keskajal rohkesti kasutati.

Kogu nädala kõndis poisike Pēterise kannul, aga kui tuli

heinu kokku panna või minna kolhoosipõllule, hakkas Gundars virisema, et see on igav. Siis püüdis Pēteris pojapoega kasvatada, jutustades, kui raske tal endal oli kord töötada, kui ta käis kuueaastasena võõraste juures karjas, ja et ilma tööta ei saa midagi head. Poisike kuulas seda õpetust viisakalt, naeratas oma puuduste üle kahetsevalt ja unustas need jälle kohe.

«Muidugi, linlane!» ütles Pēteris ja ta õpetused muutusid iga korraga lühemaks.

Ühel päeval tõi Alise Apsītelt väikese kutsika. Ta oli muretsenud kaks mesilasperet ja käis alati Droniselt nõu küsimas ning õppimas. Dronisel oli kõverate jalgade ja suure kõhuga pruun emane koer, ja tal tuli küllalt tihti minna kotiga järve äärde. Dronisele selline tegevus eriti ei meeldinud, ja ta püüdis kutsikaid naabritele anda. Nõnda klähvis peaaegu igas Kõrkjaoru majas mõni segatõugu taksikoer, kes oli oma peremehele lõpmata truu. Alise ei tahtnud hästi kutsikat võtta. Majas juba oli suur ja karvane koer, ja Alise kartis, et Pēteris vihastab, kui ta toob veel ühe, keda pealegi ei kõlba ketti panna. Imekombel Pēteris ei teinudki etteheiteid, vaid sõnas üllatunult:

«Kust tont sihuke tirts?»

Kutsikas polnud kena — valge, pruunide laikudega otsekui äpardunud põrsas. Panduna köögi savipõrandale, tahtis ta seasöögi ämbrite taha peitu pugeda, kuna ta kartis. Pēteris tõmbas kutsu sealt välja, võttis peo peale ja hakkas rääkima:

«Sinna ära tüki! Seal on must. Määrid enda ära.»

Kutsikas nuusutas Pēterise särki, tõstis siis koonu kõrgemale, vaatas Pēterisele silma ja lakkus tema habemetüügastega kaetud lõuga.

Sellest päevast alates hoidis koerapoeg rohkem Pēterise kui Alise poole, kuigi Alise oli ta korvis kohale toimetanud ja söötis teda sooja piimaga. Nimeks pandi kutsikale Tezis.

Mida suuremaks Tezis kasvas, seda nobedamini tippis ta inimeste kannul ja tutvus ümbrusega üha laialdasemalt ning sügavamini, siin sattus ta mõnele putukale, kes teda huvitas, seal ehmatas teda suur konn, edasi leidis ta hiireaugu, mis kummaliselt ahvatles oma lõhnaga. Kõik jälgisid kutsikat tähelepanelikult, et talle maailma tundmaõppimise käigus midagi halba ei juhtuks. Aga ühel hommikul, kui Pēteris lehmale vikki niitis, juhtus täiesti ootamatult õnnetus. Tezis oli Pēterisele märkamatult järgnenud ja tihedasse ristikheina pugenud. Äkki kostis karjumist, seejärel haledat vingumist otsekui tillukese lapse nuttu — vikatitera oli tabanud kutsika puusa.

Pēteris jahmatas. Ta kummardus kutsika juurde, tõstis kannatadasaanu ettevaatlikult üles ja hüüdis valjusti:

«Alise! Hei, Alise!»

Alise ei saanud kohe tulla, kuna ta oli parajasti lambaid välja viimas.

«Lase need lambad lahti!» hüüdis Pēteris.

«Mis seal on?»

«Ruttu! Too joodi ja mõni riidelapp!»

Haav ei olnud õnneks liiga sügav. Tezis põdes paar nädalat, hakkas aga siis jälle jooksma, vasakut tagumist jalga veidi järele vedades.

Kuid koera ustavus ja kiindumus Pēterise vastu ei vähenenud selle vahejuhtumi järel juuksekarvagi võrra.

Kuigi Vārtiņši ja mõne teisegi talundi küünikatused olid veel küllalt terved, hoidis kolhoos mineraalväetisi üksnes Vīksnal, võti aga usaldati Pēterise ja Alise kätte. Nemad ei kaalunud ega lugenud koormaid üle, kui veoautod sisse ja välja sõitsid, see oli agronoomi ja brigadiri asi, kui palju väetist iga brigaadi kohta välja veeti ja maha külvati, kuid Pēteris ja Alise tundsid nii suurt vastutust, et nad oma aiamaa jaoks kolhoosilt ämbritäitki ei krahmanud.

Võinuks ju võtta, nagunii sõtkusid veomasinate rattad paljugi savipõrandasse, kus väetised sulasid, nii et põrand oli muutunud soolaselt poriseks. Küüni otsa juurde oli isegi kokku voolanud pruun loik, mis kõik takjad ära sõi. Ja siiski Pēteris ja Alise ei võtnud, vaid sõitsid Bruģesse ja ostsid pisiaedadele mõeldud superfosfaati, kaaliumisoola, nitrofoskat ja ammooniumi vähendastes kottides.

Ühel päeval linnast koju jõudes ütles Alise Pēterisele:

«Majapidamistarvete kaupluses on väetisi.»

«Tuleb osta, kuni veel on.»

«Kas sa ise sõidad?»

«Kus mul seda aega!»

Kolhoos valmistus saaki koristama, ja Pēteris kutsuti jälle kuivatisse. Juba viiendat sügist tuulas ta kolhoosi vilja, sealjuures teenindas ta üksinda suurt masinat, mis meenutas endiste aegade rehepeksumasinaid. Pēterisel polnud senini mitte kunagi tulnud tegelda mootoritega, nüüd oli ta õppinud vanale petrooleumimootorile elu sisse puhuma ja uhkustas sellega tublisti. Vahel tuli tund või rohkem vaeva näha, enne kui see põksuma hakkas. Pēteris isegi ei higistanud ja nimetas rauaklompi vihaselt märaks ning laibaks, samuti nagu ta oli kogu eluaja hobuseid sõimanud, sülitas ja kirus kolhoosi juhatust, kes ei jaksanud osta korralikku mootorit. Tänavu oli kuivati ümber ehitatud ning laiendatud ja kulunud kraami asemele paigutatud uus elektrimootor. Taryitses ainult nupule vajutada, et see hakkaks surisema, aga Pēteris vaatas peaaegu nukrusega vanaraua

hunnikule, kus tema armastatud vaenlane vähehaaval roostega kattus. Enne kui kombainid põldudele läksid, tuli Pēterisel tuulamismasinat reguleerida ja määrida, saada aidamehelt küllaldasel hulgal kotte, varustada neid nööridega ja muretseda kogu sügiseks luude, nii et temal polnud tõepoolest aega linnas ringi hulkuda.

Ja nii läks Alise õhtul Donatsi juurde, küsis hobust ja sõitis järgmisel päeval Bruģesse. Teel mõtles ta veel läbi plaani, kuidas toimida, et võimalikult kiiresti tagasi jõuda, nii et Pēterisel ei tarvitseks lehma lüpsta, sest see toiming ei meeldinud mehele endale ega lehmalegi — Pēteris pigistas nisasid liiga pikalt ja kõvasti, lehm tammus, virutas jalgadega ja tavaliselt lõppes kõik ümberaetud piima, sõimamise ja tugeva hoobiga ribide vahele, mida vaene loom tegelikult ei olnud sugugi ära teeninud.

Bruģes ei olnud enam sissesõidukohti nagu endistel aegadel, sellepärast jättis Alise hobuse Donatsi sugulase Stasija juurde, kes oli pärast sõda elanud Upītel ja elu lõpupoole abiellunud vanaldase mehega, kellel oli linnas väike maja.

Alisel õnnestus alati sõbratare leida. Kõrkjaorus võis peale Paulīne nendeks nimetada Vārtiņši Annat, Dronise prouat, keda Alise üha sagedamini Emmaks hüüdis, Kuke kandis oli sõbratariks postiljon Ausiņa, linnas peale Stasija veel vana Zarene, aukartustäratav naine, kelle poeg oli parandamatu joodik, perekonna maha jätnud ja elas ema juures. Pēterisele see sõbrutsemine millegipärast ei meeldinud, ja ta tähendas alati rahulolematuna:

«Mis neil naistel muud meeles kui rääkimine! Hästi lobiseda on veel parem kui süüa.»

Aga seesama Stasija õmbles Pēterisele särke, milliseid polnud saada ühestki kauplusest — mugavad kaenlaalused ja pikkus ulatus põlvini, et pükstest välja ei tuleks, sest Pēteris hoidis neid alati kõhust madalamal, kuna ta ei talunud, et ülikond kuskilt pigistaks või rõhuks. Zarene jälle kudus Pēterisele kampsuneid, kõik kindad ja sokid. Ja kui veel kolhoosi ei olnud, oli ta Vīksnal peete rohinud ja aidanud kartuleid võtta.

Alise jõudis Stasija juurde just nõnda, nagu ta oli plaanitsenud — tund enne kaupluste avamist. Stasija sõi parajasti mehega hommikueinet.

«Tule ka laua äärde!» kutsus Stasija.

Keeldumine ei aidanud, ja kuni Alise einet võttis, vahetati mõtteid kõigi tähtsamate asjade üle Kõrkjaorus ja kolhoosis, kuni ära kuuldi ka linna uudised, oligi ülearune tund juba möödas.

Ent tuli veel joosta Zarene juurde. Seal kooti Alisele jakki ja eile polnud see veel päris valmis. Kuid too akuraatne naisterahvas oli unustanud, et Alise võib täna tulla, kuna ta oli teada

saanud, et minia nõuab lahutust ja ühes sellega alimente. Kuni Zarene oma raskesti valutavat südant kergendas, läks jällegi aega.

Kui Alise jõudis majapidamistarvete kaupluseni, oli kell juba üksteist. Oli hilinetud terve tund. Kauplusse astudes küsis Alise õige lahkesti, et müüjat mitte pahandada, kas praegu võib väetist saada. Müüja küsis rahulikult, missugust talle vaja läheb, ja lisas, et on igasuguseid. Alise nägi kulunud leti ääres maas ainult mõningaid väikseid kotte.

«Aga mina sooviksin rohkem. Kas on?»

Müüja ei saanud veelgi pahaseks ja vastas, et väetisi jätkub.

Rõõmus Alise läks hobuse järele. Sõitnud hoovi, kus asus ladu, ja sidunud hobuse kinni, pöördus Alise kauplusse tagasi. Ta võttis käekotist sedeli ja luges sealt, kui palju talle iga sordi väetamiseks vaja läheb. Müüja rehkendas kokku, lasi tasuda ja lattu minna.

Kuid laotööline oli hõivatud. Mitu meest laadisid veoautosse mingeid plaate, eterniittahvleid ja muud kraami. Kaua otsiti midagi, riieldi ja joosti edasi-tagasi. Alise võttis taskust isa vana uuri, mida kaua oli kasutanud Ilmars ja siis selle Alisele andnud — see näitas, et juba kaksteist. Alise hakkas närveerima.

Lõpuks tõsteti veoauto tagaluuk üles ja mehed, kes veelgi ei suutnud mingi asja üle kokku leppida, läksid kauplusse. Alise ootas ja ootas ja otsustas, et tuleb minna ennast meelde tuletama. Oli ebamugav kohe leti äärde trügida, mõni võis veel midagi teravat ütelda, ja Alise asus sappa.

«Teie ütlesite, et mulle hoovis antakse...» lausus Alise ebakindlalt, kui tuli tema järjekord.

«Mis teil seal oli?»

Alise nimetas oma kaupa.

«Ma ju ütlesin teile, et saate laost kätte,» muutus müüja pahuraks.

«Aga seal pole praegu kedagi.»

«Minge ja oodake!»

Lõpuks tuli hoovi õige mees. Alise ulatas tšeki.

«Miks teie siis ei küsinud? Nõnda võib ju õhtuni seista.»

«Ma ei tahtnud segada.»

«Võtke!» sõnas noormees, kes oli veel ikka millegi üle ärritatud, järsult.

Väikesed kotikesed olid pandud suurematesse kottidesse. Alise haaras küll ühest kinni, kuid libe plastmass libises peost. Ta oli tahtnud paluda, et teda aidataks, kuid nüüd ta enam ei julgenud seda teha, vaid võttis oma jõu kokku ja proovis teist korda. Sedapuhku õnnestus. Alise sai koti kuidagi kõhule ja tiris seda vankri poole. Kujd poolel teel võttis meesterahvas selle temal käest.

«Venitate ennast ära.»

Noormees tõi kohale ka ülejäänud kuus kotti. Alise oli valmis pannud kolmelise.

«Kellele see?»

«Aitamise eest. Võtke!»

«Kui pole raha kuhugi panna . . .»

Meesterahvas muigas virilalt, võttis kolmelise ja lahkus.

Alisel hakkas häbi.

Ennist oli kokku lepitud, et Zarene toob jaki tänavale, sest kuduja õue oli väga raske sisse sõita ja seal ringi pöörata, seda ei saanud teha ilma vankrit tõstmata, ent tänavgi oli kitsas, lakkamatult sõitsid mööda autod, ja Zarene oli öelnud, et miilitsamehed ei luba siin seista ja trahvivad.

«Tule üles!»

«Aga kuhu hobune jääb?»

«Seo sinna telefonitulba külge.»

«Ei tohi.»

«Miks ei tohi! Ma pean ometi jakki selga proovima.»

Alise tõrkus veelgi, kuni tuli Zarene ise, sidus hobuse kinni ja vedas Alise endaga kaasa.

«Aga kui trahvivad?»

«Ah taevake! Siis tuleb ära maksta.»

Kui Alise jooksis tänavale, uus jakk kaenla all, oli hobune veel omal kohal ja ühtki militsionääri polnud ka läheduses näha.

«Nõõ!» hüüdis Alise hobusele rõõmsalt.

Viimaks oli kõigega õnnelikult toime tuldud ja võis rahulikult koju sõita. Kuid varsti hakkas Aliset vaevama halb tunne, et ta saabub kolm tundi hiljem kui oli ette näinud. Mõistusega taipas ta, et Pēterisel pole mingit õigust talle viivitatud aja pärast etteheiteid teha ja et on isegi totter alati kõike tähele panna, mida ta ütleb, kuid pikkade kooseluaastate jooksul oli hirm Pēterise rahulolematuse, etteheidete ja pahameele ees temasse nõnda juurdunud, et Alise tundis end jõuetuna sellele vastu seisma. Teda häiris seegi, et ta ei teadnud, kas lehma lõuna ajal lüpsti või ei, sest nad polnud õieti rääkinudki, kumb lüpsab.

Pēteris ei olnud tõepoolest lõunaks koju sõitnud. Alisel hakkas teab miks kohe kergem, ta võttis linnaskäimise riided seljast, tõmbas selga vana seeliku ja tõttas jooksujalu lauta. Mõlemad seapõrsad olid näljased, raevunud, ja aediku uks surus Alise kätt. Ventagi udar oli üsna kõvaks pundunud. Pannud piima jahtuma, läks Alise tagasi õue hobuse juurde.

Võinuks ju kotid vankrisse jätta ja oodata Pēterise ilmumist, kuid Alisele paistis, et kohtumishetk möödub libedamini, kui ta kõik on juba ise korda seadnud, ka hobuse ja vankri Upītele tagasi toimetanud. Seepärast pööras Alise vankri uksele lähe-

male ja hakkas kotte maha tõstma. Esimesed kolm, mis asusid koorma ülaosas, libisesid mööda jalgu päris kergelt alla, aga alumisi tuli sikutada üle vankrikere ääre. Alise väsis. Rinna all tõmbles, meelekohtades tuikas, kuid ta ei tahtnud jääda poolele teele. Kotid maha tõstnud, pühkis ta higi ja haaras hobusel peast, et vankrit hõlpsamini ringi pöörata. Sel silmapilgul nägi ta teeotsal Pēterist jalgrattal. «Kõik on hästi,» jõudis ta veel mõtelda ja tundis siis, kuidas maailm kõikus ja kadus.

Kui Alise silmad avas, oli Pēteris tema kohale kummardunud.

«Ikka elus. Mina juba mõtlesin, et . . .»

Pēterisel huuled värisesid. Ta haaras Alise kätele ja kandis tuppa.

Ilalgi varem ei olnud Pēteris Aliset veel kätel kandnud.

Ühel päeval tõi Pēteris Upītelt, kus asus postkast, kirja senitähtamatu margi ja võõrkeelse aadressiga.

«Küllap vist tollelt.»

«Kellelt?» küsis Alise.

«Noh, Elvīralt.»

Alise avas kirja hoolikalt ja luges:

Armas vend ja Alise!

Loodan, et olete elus ning terved ja elate sealsamas Vīksnal. Nüüd on sellest mööda juba palju aastaid, kui me kodumaalt lahkusime. Oleksin juba varem kirjutanud, kuid ei teanud, kas teie üldse soovite meie kirju saada. Kuid mis on olnud, see on möödas, ärgem mäletagem minevikku halvasti. Sest aeg ja kaugused kustutavad kõik. Mul seisavad igavesti meeles kodumaa kasesalud ja tumedad kuusemetsad ja teed ning rajad, kus ma lapsena kõndisin. Ja siis, kui ma kõigele mõtlen, hakkavad silmist voolama pisarad. Me elame Stokholmi lähedal maal ühes väikeses alevis. Elu üle ei või me nuriseda, kuigi võõrsil võib sedagi juhtuda. Fricis töötab mööblivabrikus ja läheb kahe aasta pärast pensionile. Kui sõda lõppes, ei olnud Viesturs meiega koos ja tema elutee läks teist rada. Algul oli ta Saksamaal ja Belgias, siis sõitis Ühendriikidesse. Seal töötab ühes ettevõttes, mis ehitab ladusid, on abielus ühe ameeriklannaga ja neil on kolm last. Nad sõitsid ka meie juurde, kuid meie ei oska inglise keelt ja meil on raske vestelda. Diana oli abielus ühe lätlasega, aga läks kolm aastat tagasi lahku, elab Malmös ja töötab ühes laevaühingus. Sellest õnnetust abielust sündinud tütart Ingat kasvatame meie Fricisega, ja nõnda on meil vanaduses omad mured ja rõõmud. Meile kuulub väike maja, mille väljamaksmine jõuab peagi lõpule, ja mootorpaat, sest Fricis armastab

kalastada. Rohkem ma praegu ei kirjuta. Ootan, et saan teilt kirja, kas olete kõik kohal ja terved. Mida teeb Ilmars, on ta abielus ja on teil lapselapsi? Tahaksin kodunurgast paljugi teada, näha kord kõnnitud radu, istuda ema haual, kuid seda pole meile elu poolt määratud. Olge südamest tervitatud, armas vend ja Alise. Ootan teilt iga päev kirja.

Elvīra.

Kirja läbi lugenud, vaatas Alise Pēterisele. Pēteris tõmbas kähku pöidla silma juurest eemale.

«Nüüd pead sa talle kirjutama,» ütles Alise.

«Mina? Mis minul on talle kirjutada!»

Pēteris hammustas leivaviilu ja hakkas soojendatud suppi helpima. Olles päev läbi kuivatis viibinud, tahtis ta nüüd süüa.

Nädal hiljem kirjutas Alise kirja, viis selle posti, küsis, kui palju marke tuleb peale kleepida, ja pani kirja siis postkasti.

Ühel laupäeva pärastlõunal peatus Vīksna õues sõiduauto. Alise mõtles, et saabus Dronis, kes oli lubanud tulla tema mesilasi vaatama. Üks peredest kiratses, ja Alise ei teadnud, milles on viga. Ta sirutas juba käe suitsulõõtsa järele, kuni märkas, et auto on küll punane, aga nägusam kui Dronise oma. Sealt ronisid välja võõras mees ja noor naine, tõstes maha kaks tüdrukukest. Alles siis taipas Alise, et külla on sõitnud Līvija.

Kui Līvija tookord ema juurest lahkus, ei jäänud ta kauaks ka Vīksnale Alise poole. Ta tahtis alustada uut elu inimeste keskel, kes ei teaks midagi tema emast ega isast, sõitis ühte Vidzeme linna, sai koha ühes kudumisvabrikus ja astus õhtukooli. Vähehaaval Līvija toibus, kodunes uutes olukordades ja võttis üha aktiivsemalt osa ühiskondlikust tööst. Omandanud keskhariduse, hakkas ta mittestatsionaarselt ajalugu õppima. Varsti pärast seda suunati ta rajooni komsomolikomitee sekretäriks. Līvija oli juba viis aastat abielus, tema mees oli insener, töötas «Põllumajandustehnikas», ja mõlemad kasvatasid kahte tütart.

Līvija saatis Alisele pühadeks kaarte ja teatas nende teisel küljel nappide ridadega iga kord, milliseid muudatusi oli tema «järjekordsel aruandeperioodil» toimunud. Alisele oli neid kaarte kogunenud hästi palju, ta säilitas neid tühjas küpsiste karbis ja sirvis ning luges neid paar korda aastas uuesti. Kuid Līvijat ennast ei olnud Alise näinud kaksteist aastat.

«Oi!» hüüdis Alise hämmeldunult.

«Ei oodanud?»

«Hoopiski mitte.»

Līvija tutuvustas teda mehe ja tütardega. Tegelikult oli see ilmaaegu, sest Alise teadis mitte ainult seda, et vanem on Anitra

ja noorem Santa, et Anitra on nelja- ja Santa kahe ja poole aastane, vaid sedagi, mis päeval kumbki on sündinud.

«See on tädi Alise, kes teile sünnipäevaks kaarte saadab.»

«Sa oleksid võinud ometi kirjutada! Mul pole ju selline maja, et . . .»

Līvija oli muutunud täidlasemaks, nagu täiskasvanud, küps inimene kunagi, näostki nurgelisemaks, kuid suurim muudatus oli toimunud Līvija kõneviisis ja pilgus. Mis see õieti oli, seda ei suutnud Alise ütelda, vaid ta tundis ainult seda, et see on hoopis teine Līvija kui too, kes tookord lööduna ning segaduses põgenes alatuse, valede ja karmi tõelisuse eest.

Tüdrukud olid julged ning armsakesed ja sõbrunesid Alisega kohe. Līvija aitas õhtusööki valmistada, jutustas oma elust, päris Graķi tuttavate järele. Ohtupoolik möödus üpris kenasti. Kui Pēteris koju jõudis, istusid kõik lauda. Pēteris vestles Līvija mehega elavalt maaharimise tehnika ja kolhooside üle, pidutuju ei seganud seegi, et Pēterisel oli habe ajamata.

Teisel päeval olid külalised otsustanud Graķile sõita ja sealt koju.

«Kas ema teab, et te tulete?» küsis Alise.

«Meie ei lähegi tema juurde. Me sõidame ainult mõisast läbi. Tahan neile näidata aednikumaja.»

«Aga ema mitte?»

«Ei.»

Alise hammustas kergelt alahuulde, nagu tavaliselt, kui tuli ennast kokku võtta või midagi rasket otsustada.

«Līvija, lapsuke, minge siiski tema juurde.»

«Aga kui ta purjus on? Ma ei taha, et mu mehel jääks temast halb kujutlus. Lastest rääkimata.»

«Kas siis mees ei tea?»

«Näha tähendab midagi muud kui ainult kuulda.»

«Siis mine üksi.»

Līvija süngestus.

«Ma ei mõista, miks teie alati laveerite, alati kompromisse otsite.»

Alise ei teadnud, mis kompromissid tähendavad, kuid ta ei küsinud ka.

«Kui sa nii väga ei soovi . . .»

«Teil on liiga vähe uhkust. Endagi elu olete te nõnda ära rikkunud. Iial pole te osanud õigel silmapilgul otsust langetada ega oma veendumust kaitsta. Võidelda olude vastu, minna ise oma teed.»

«Võib-olla.»

«Andestage, et ma nõnda kõnelen, kuid teie sundisite mind selleks.»

«Ära pahanda. Ma ju ei soovinud midagi halba.»

Līvija sõitis Vīksnalt minema rusutuna. Aliselgi oli kahju, et oli nõnda juhtunud.

Kuu aja pärast sai ta Līvijalt kaardi, millel leidusid ka selli sed read: «. . . jätsin enda omad järve äärde, aga ise läksin tema juurde. Raske oli. Ja siiski on hea, et te mind selleks õhutasite.»

Pēteris oli tuulamismasina korda seadnud, teinud teisigi ettevalmistustöid, kuid viljalõikus veel ei alanud, ja talle jäi mõni nädal päris vabaks. Alise oli juba kogu suve jooksul tahtnud poja juurde sõita — Ilmars ehitas Vidzeme rannikul suvilat ja Alise tahtis seda näha. Ta kutsus ka Pēterist kaasa, lehma lüpsaks ja sigu söödaks Vārtiņši Anniņa, kuid Pēteris ei lasknud endale auku pähe rääkida.

«Mis ma seal ringi longiksin,» keeldus ta.

Ilmarski oli teda kutsunud uut ehitust vaatama. Kevadel oli ta minema vedanud kunagi aida jaoks kogutud puitmaterjali, mis varjualuses oli sõjaeelsest ajast säilinud. Pēteris oli meeleldi andnud kõlisevalt kuivi laudu, planke ja prusse, kuid ta tõepoolest ei tahtnud mööda maailma ringi hulkuda, et seal näha mõnda lõpetamata suvilat, mida oli vaja ainult selleks, et liival lesida ja päevituda.

Pēteris üldse ei soovinud kodust lahkuda, kui seda võis ka mitte teha. Pärast Gita surma ei olnud ta kordagi Riias käinud. Bruģessegi sõitis ta nii harva kui iganes võimalik. Kõike, mida tal linnast vaja oli — pesu, sokke, kampsuneid, kummisaapaid ja isegi vattkuubi —, tõi talle koju Alise. Vabandades ennast ajapuudusega, ei olnud ta tookord ka kunstväetiste järele sõitnud. Hiljem tundis ta end küll süüdlasena, kui see sõit Alisele liiga raskeks osutus, seepärast oli ta nüüd kohe nõus lehma lüpsma ja sigu söötma, kui Alise ära on. Ja nõnda läks Alise laupäeva hommikul koos Gundarsiga autobussipeatusse, kust nad sõitsid jaama ja sealt edasi Riiga.

Ilmars töötas mitte üksnes teaduse alal, vaid ka pedagoogina. Valda, kes oli õppealajuhataja, võttis juurde veel võimalikult palju tunde, seetõttu oli palk hea, ja Ilmars oli soetanud kolmetoalise kooperatiivkorteri. Igaühel oli oma tuba, kus võis koralikult nii töötada kui ka puhata. Kuigi toas leidus ainult hädavajalikku tavalist mööblit, tundus see Alisele väga peenena, ja kui Gundars enda järel ust sulges, tundis Alise aupaklikku erutust.

Kodus polnud kedagi. Peeglilaual leidus sedel, et mõlemad on sõitnud rannikule ega saa Aliset oodata, kuna tuuakse mulda.

«Mis mulda?» ei saanud Gundars aru.

«Seal on ju liiv, millel midagi ei kasva. Sellepärast tuleb sinna head mulda vedada.»

«Kas nad seal siis kartuleid kasvatavad?»

«Kartuleid küll mitte, aga mõne sibula- ja salatipeenra ikka rajavad.»

«Arad! Nagu turult ei võiks osta.»

«Sinna võib ka maasikaid istutada.»

«See oleks juba veidi mõttekam.»

Alise tahtis edasi rannikule sõitą, kuid Gundarsil oli hädasti vaja mõne sõbraga kohtuda.

«Ainult pool tundi, vanaema!» palus ta.

«Aga rohkem mitte!»

«Mitte sekunditki.»

Alise käis oodates tubades ringi.

Ilmarsi kirjutuslauale oli laotud kaks virna raamatuid, kõikjalt paistis ka paberist sedeleid. Kõvade kaante vahel seisid täiskirjutatud lehed. Toolil asetses viltu pööratuna õhuke, lamedaks istutud padi. Raamaturiiulitel oli kerge tolmukord. Põrandat ei oldud nähtavasti kolm nädalat pestud. Ilmarsil ja Valdal oli praegu puhkus ja nad mässasid suvilaga. Alise asetas padja otse, istus ja toetas küünarnuki kulunud rohelisele kartongile. Ta tahtis tunda, kuidas ta poeg siin istub ja töötab. Veetnud nõnda viivu, läks Alise Valda tuppa. Ninna torkas terav joovastav lõhn. Laud ei olnud siin nii mugav. Sellele oli suure kuhjana kogunenud ajalehti, raamatuid ja ajakirju, kuid kõige peale oli unustatud taskurätt. Väike nägus vaas täis kompvekipabereid. Toolile oli asetatud jakk, diivani kõrvale olid jäetud kingad.

Siin inimesed elasid, töötasid ja võitlesid ajapuudusega. Kui Alise kunagi poja juurde elama tuleks, teeks ta meeleldi neid pisikesi talitusi, mis nõuavad nii palju aega. Siis oleks Valdalgi kergem kõigega toime tulla. Kui Alise siin elaks, pühiks ta tolmu ja puistaks kompvekipaberid vaasist välja, aga praegu ei julgenud ta seda teha. Ta kartis, et Valda vahest solvuks. Aga siis — siis küll ei oleks siin tolmukübetki.

Alisel jätkus aega kujutlemiseks, kuidas siis oleks, sest Gundars tuli tagasi alles poolteise tunni pärast.

«Laseme edasi, vanaema!»

Ilmarsi ehituskrunt asus jaamast kolme minuti tee kaugusel suurte mändide all. Kerge hoone tundus Alisele nägusana, kuigi meenutas pisut kioskit, mis oli hiljuti püstitatud teeristile Kuke kõrtsi juures. Samasugune katus ühele poole, ees samasugused liistud ja akengi ulatub ühest seinast teise. Puuduvad vaid pudelid ja sigaretikarbid aknaklaasi taga. Tabanud end nõnda mõtlemast, ütles Alise Gundarsile:

«Ilus maja.»

Ilmars ja Valda tasandasid kohaleveetud mullakuhilaid. Pais-

tis, et mõlemad on halvas tujus, sest küllatulnuid võeti vastu vaikides. Alise suudles nii miniat kui ka poega.

«Meie vist segame.»

«Me ei saanud külalisi nõnda vastu võtta, nagu oli kavatsetud. Alles eile saime teada, et täna tuuakse mulda. Kõik toimus ülepeakaela,» õiendas Valda.

Ilmars näitas krundi piire, seletas, kuhu tulevad lille-, kuhu aedviljapeenrad, viis neid ka uude majja sisse.

«Teil on veel nii palju tööd!»

«Jätkub mitmeks aastaks.»

Valda keetis elektripliidil teed, praadis vorsti, Alise oli Viksnalt kaasa toonud hiliseid kirsse.

«Need on noodsamad, mida sa minu jaoks kunagi säästsid?»

Nali kukus pisut kunstlikult välja.

Pärast lõunat võttis Alise reha ja läks appi mulda tasandama. Kõigi nelja töö edenes kähku. Valdalgi paranes meeleolu.

«Kaeban su poja peale. Riidlesime ilmaaegu. Mina ainult tähendasin, et ühel männil tulevad enne juured läbi raiuda, vähemalt ühest küljest natuke, et nad ei imeks peenardest kogu rammu välja. Tema aga pahandas nõnda et... Kole!»

«Jah, puud võtavad jõudu vähemaks,» nõustus Alise miniaga.

«Kuuled nüüd? Ema arvab ka nõnda.»

«Kas puud ei taha kasvada?»

«Seda kolmandat mändi pole sugugi vaja.»

Abielupaar alustas jällegi omavahelist riidu.

«Siis sa vihkad puid?»

«Puud on vastupidavad. Kuidas siis teised raiuvad või lõikavad midagi läbi, et juured edasi ei läheks? Ja puudel pole viga midagi. Kui sa mändi soovid, siis teisel pool tänavat on neid terve mets.»

«Armsad lapsed! Ärge tülitsege nii tühiste asjade pärast.»

«Need pole tühised, ema.»

«Kas roosid on mändidest halvemad? Jõuad sa nõnda palju vett tassida, kui männid jaksavad välja imeda?»

Ilmars ei vastanud.

Hiljem viidi Alise liivikule merd vaatama. Valda ei tulnud kaasa. Gundars jooksis ette, Ilmars ja Alise astusid aeglaselt.

«Sina, poeg, vahest pahandad, kui ma sulle ütlen, aga parem ära Valdaga riidle. Targem on see, kes järele annab.»

«Olen seda juba kuulnud. Ja mitte ainult kuulnud. Näen ette, et ma annan järele, raiun kas männid maha või kaevan maa ümber, nii et kõik sünnib nõnda, nagu tema soovib.»

«Ma saan sinust aru. Aga elu on kord selline. Mis sinna parata!»

«Võib küll parata. Hea küll. Kangelaseks pole sa mind kasvatanud, taevale tänu.»

«Ära tee mulle etteheiteid, poeg!»

«Ma ei heida ette. Ainult konstateerin.»

Pilgule avanes meri.

«Ilus on mere ääres küll.»

Ent Ilmars nägi, et ema vaatas rohkem inimesi, kes siin päevitasid, kui et oleks kaasa elanud kauguste ja vee võludele.

«Sulle meeldis juba poisikesena meri väga.»

Ilmars vaikis.

Õhtul pani ta Alise mootorratta külgkorvi ja viis ta Riiga. Valda ja Gundars jäid suvilasse. Poiss oli palunud vähemalt nädala puhkust, kuna ta tahtis elada mere ääres. Alise aga sõitis juba pühapäeva hommikul Viksnale tagasi.

Rongis istudes vaevas Aliset kurvameelsus. Ta aimas, et ta ei pühi iialgi poja kirjutuslaualt tolmu.

Keset saagikoristamise leitsakut ilmus Pēterise juurde korrespondent Riiast. See oli noormees magnetofoniga, ilma kaabuta, suure jakiga ja millegipärast kummisaabastega, kuigi ilm püsis päikesepaistelisena ning kuivana.

«Kas teie olete Viksnalt, kuidas see nüüd oligi, vist Pēteris, jah, Pēteris,» küsis noormees märkmikku vaadates.

«Mina jah küll.»

Pēterisest oli mitu korda rajoonilehes kirjutatud, isegi pilt ära trükitud, ja ta taipas kohe, milles asi seisab. Noormees tõmbas välja suitsupaki, pistis sigareti suhu ja pakkus ka Pēterisele.

«Ma ei suitseta.»

«See on hea. Elate kaua.»

Pēteris tundis end meelitatuna, samal ajal ka ebamugavalt ja naeratas kimbatuses. Korrespondent suitsetas sigareti pooleni ja kutsus Pēterise seejärel põllule.

«Siis tuleb see kinni pidada,» viipas Pēteris masina poole.

«Pole vaja seisatada.»

«Kuidas pole vaja? Ma ei saa muidu ära minna.»

«Aga mul on vaja fooni.»

Pēteris ei taibanud.

«Noh, müra. Töömüra.»

Lõpuks leppisid mõlemad kokku, et lasevad masina töötada tühikäigul. Tähelepanelikult oma aparaati jälgides eemaldus korrespondent kuivatist tagurpidi ja Pēteris järgis talle kuulekalt.

Kõigepealt kõneles noormees ise:

«Me asume viljakuivatis, kus selle helde aasta rikkalikku saaki sõelub ja tuulab Pēteris Viksna. Ütelge, seltsimees Viksna — kas tänavu saame häid teri?»

Pēteris kõhatas, kuid ei teadnud, mida ütelda.

«Julgesti, julgesti! Nii et — missugune on terade kvaliteet?»

«Mitmekesine, on nii jämedamaid kui ka peenemaid teri . . .»
«Millest see tuleb?»
«Kust põllult. Ja kes maad haris.»
«Mida paremini harid, seda raskemad terad?»
«Kuidas siis muidu.»
«Ja kas teie arvates on tänavu maad hästi haritud?»
«Hästi küll, aga kohati ka lohakamalt.»
«Teie töötasite omal ajal hobustega?»
«Jaa.»
«Kuidas teie hindate tänapäeva tehnikat, kombaine, traktoreid ja teisi masinaid?»
«Mis masinatel viga? Kui poleks masinaid, kes siis seda suurt maalahmakat hariks?»
«Nii et on hea, et jätkub masinaid?»
«Selge, et hea, kui ainult . . .»
«Mis teile ei meeldi?»
Pēteris viivitas.
«Rääkige, rääkige!»
«Kui traktoristid jätavad nurgad ümmarguseks, ei künna kraavini või maanteeni. Või sõtkuvad mulla poriseks.»
«Teie poolt öeldust järeldub, et tehnika kasutamisel on väga suur tähtsus asjatundlikul lähenemisel.»
«Nojah. Kuidas siis muidu!»
«Ja kuidas olete rahul masinaga, millega teie ise töötate?»
«Mis siis masinal viga? Kui ainult tähelepanelik olla ja alati korralikult määrida . . .»
«Ütelge, Viksna-isa, kui palju teil aastaid on?»
«Talvel sai seitsekümmend täis.»
«Seda ei oskaks arvatagi. Mina pidasin teid ainult kuueküm-neseks. Nii et jõudu jätkub?»
«Veel ikka on.»
«Jaksu kontides veel küllalt, nagu öeldakse. Teie olete pensionär?»
«Jaa.»
«Mida teie siis teete, kui te ei pea selle masina juures käima? Kuidas teie oma vaba aega veedate?»
Pēteris kohmetus. Ta ei tahtnud ütelda, et magab.
«Loen ajalehti, kuulan raadiot.»
«Kas teile laulud meeldivad?»
«Kellele need ei meeldiks?»
«Milline on teie lemmiklaul?»
Pēteris püüdis meenutada mõnda laulu, mis talle olid noorus-päevilt meelde jäänud.
«Julgesti, julgesti! Ärge häbenege!»
«Merest.»
«Miks merest ja mitte maast?»

«Olin kunagi meremees.»
«Aga maa tõmbas rohkem enda poole kui meri?»
«Jaa.»
Pēteris läks näost tumepunaseks. Ta mõistis, et ta polnud öelnud seda, mida vaja, kuid korrespondent enam rohkem ei pärinud, sulges magnetofoni, jättis hüvasti ja lahkus.
Õhtul jutustas Pēteris Alisele, et oli rääkinud raadio jaoks, ja lausus lõpuks:
«Säärane loru oli linnast kohale ujunud.»
Saadet ennast Pēteris ei kuulnud. Ühel tuulajatest oli küll väike transistor, kuid Pēteris oli unustanud, millal saade õieti toimub. Oli ka ebamugav kuulama minna. Kuid Pēterist kogu aeg miski vähekese näris, ja kui Alise õhtul ütles: «Sul poleks vaja olnud merest kõnelda,» siis mees äkki vihastus.
«Mis sa! Kas sina ka midagi tead?»
«Ma ei tea paljutki, kuid seda küll, et sa pole kunagi mere-mees olnud.»
«Oled sina näinud, missugune on Jenissei oma sängis? Kolm-sada kilomeetrit lai. Lained toakõrgused.»
Mere äärde Diksonisse oli Pēteris sõitnud ainult üheainsa korra.
«Traktoristide peale poleks maksnud ka kaevata.»
«Oled aga sina tark!»
Pēteris ohkas põlglikult, heitis voodisse ja tõmbas teki üle pea. Tublisti pool tundi hiljem rääkis ta — täie häälega, et Alisegi köögis kuuleks:
«Selge, et seda meremehelugu poleks vaja olnud ütelda, aga mida sa säärasel korral . . . Pärdikud! Muud midagi!»
Lõikuse lõpp lähenes, kolhoosi juhatus kiirustas, lubas pree-miaid, ja vilja voolas kokku rohkesti. Olid alanud vihmased ilmad, sõelad ummistusid tihti ja, kuni neid puhastati, kasvasid viljahunnikud. Kõige lõpuks läks veel transportöör rikki. Et ei tuleks masinat peatada, toppis Pēteris vilja kottidesse ja kandis ise üles punkrisse. Trepp oli kitsavõitu ja kotti tühjaks puistates tuli balansseerida ühel jalal. Pidi imestama, et nii vana mees jaksas midagi säärast teha.
«Nagu tsirkuses!» ütles Vilis Vārtiņš ja muigas.
«Tule katsu sina!»
«Seda võib ainult meremees. Minul pea pööritab. Sellepärast ei laulagi ükski minu laulu.»

Vilis itsitas peent, vastikut naeru, ja Pēteris tahtnuks talle virutada. Kuid Pēteris polnud viiskümmend aastat kakelnud, ja selleks ei jätkunud aegagi. Ta jooksis mööda treppi üles ja alla, kahmas vilja, toimetas puhaste teradega kotid minema. Selg oli märg, ninaotsalt voolas higitilku.
Nõnda möödus mõni tund. Ja siis torkas äkki rinnas nagu

noaga ja silme ees pimenes. Alla ronides Pēteris kukkus, tõusis siis ja istus viljakotile. Hea, et päev oli juba lõpul ja ei olnud enam vaja tuulata. Sõitnud jalgrattaga koju, sõi ta vaevalt midagi ja heitis voodisse.

Järgmisel päeval tuli velsker. Ta küsitles ning kuulas Pēterist ja lausus lõpuks:

«Tuleb lamada ja välja puhata. Süda! Mees nagu tamm, kuid süda ei jõua kaasa.»

POHLAMARI

Möödus veel üks aastakümme. Kiiremini kui eelmine. Pēterise õlad olid veel madalamale vajunud, ta astus veelgi enam ettepoole kummargil kui varem, silmadesse oli pesitsenud mingi nukker ilme, sageli virvendas neis arusaamatus ja leebe, lapselik jõuetus. Need, kes Pēterist nüüd esimest korda nägid ning jälgisid, ei tahtnud uskuda lugusid tema suurest jõust, süngest kannatamatusest, kiirest vihastumisest.

Pēteris ei käinud enam kolhoosis tööl. Möödunud sügisel ei kündnud ta enam isegi oma aiamaad, vaid soovis, et Alise kutsuks Riiast Ilmarsi. Teaduste kandidaat polnud päriselt unustanud, kuidas ader ujub kohevas mullas, ja talle oli see töö huvitavaks ekskursiks noorusse. Aga Pēteris vaatas, kuidas poeg künnab, naeratas õnnelikult ja pühkis sõrmega vargsi silmi.

Pēterisel olid arstid juba kaks korda haiglas südant ravinud ja püüdnud vererõhku tõsta, kuid ilma eriliste tulemusteta. Pēteris erutus kergesti ja tundis oma haiguse ees kummalist hirmu. Sageli ilmus Pēterise majja velsker Veldre, rahustas teda, kirjutas talle välja välismaiseid ravimeid. Pēteris neelas küll neid kollaseid teri ja valgeid tablette, kuid paremaks tal neist ei läinud.

Siis arvas Pēteris, et vaja oleks üleliigne, rahutu veri välja lasta, ja saatis Alise Lekuža tiigi äärde triibuliste verekaanide järele. Alise läks sellele kaugele teekonnale asjatult. Lekužal polnud üksnes pooled hooned varisenud, vaid tiikki kadunud. Siis aga rääkis Vārtiņši Anna, et samasuguseid kaane leiduvat ka ühes kohas Kuke kõrtsi taga. Alise läks purgiga sinna, leidis tõepoolest kaane ja tõi need koju. Puhastanud mingi segatud piiritusega, mida ta oli apteegist saanud, Pēterise kaela, võttis Alise kollakast veest välja kõige suurema verekaani ja asetas selle soojale ihule. Libe olend väänles, libises ära, siis viimaks

liibus. Kontrollinud, et kaan püsib kaelal kindlalt, pani Alise sinna teise, kolmanda, kokku viis. Verekaanid muutusid vähehaaval tumedateks ning tüsedateks, kuni nad väsides loiult vallandusid. Alise asetas haavadele piiritusega niisutatud vatitükke, pühkis, kuid verd imbus ikka veel ja veel. Alisel oli Pēterisest kahju, ja ta ei uskunudki, et sellest vastikust operatsioonist mingit kasu on.

«Teist korda me neid kaane enam ei pane.»

«Võib ju ka mitte panna,» nõustus Pēteris.

Ta nägi välja ehmununa ning piinatuna. Heitnud voodisse, püüdis ta uinuda, kuid ei saanud.

«Alise! Kas sul pole mõnda pehmemat patja?» hüüdis ta oma toast.

Alise tõi ja pani enda oma.

«See on ju nagu pannkook. Liiga õhuke. Kui pea on madalal, siis veri peatub ja rõhub. Kuidas sa sellest aru ei saa?»

Alise tõi kaks patja suurest toast, kus seisis võõraste jaoks kaetud voodi. Üks neist näis kuidagi sobivat. Pēteris sulges silmad.

Ent ei möödunud kuigi palju aega, kui ta jälle hõikas:

«Alise!»

«Mis nüüd?»

«Tule, tõsta peni voodisse.»

Tezis oli harjunud lesima Pēterise jalgade juures. Kui ta nägi, et peremees lamab, nõudis temagi, et ta tõstetaks voodisse, kuna tal jalad olid nõnda lühikesed, ise aga oli ta nii paksuks nuumatud ja nüüd ka vanaks jäänud, et ei pääsenud ilma abita üle voodiserva. Pēteris oli teda alati lakkapidi ise tõstnud, kuid kartis praegu pead tõsta.

Alise tuli ja aitas koeral voodisse saada.

«On sul nüüd parem?»

«On vist varsti aeg hakata valmistuma . . .»

Pēterise hääl värises.

Järgmistel päevadel muutus Pēteris siiski reipamaks, istus maja ees pingikesel ja soojendas ennast päikesepaistel, paks kuub selga tõmmatud ja müts silmadele vajutatud.

«Miks sa nägu päikese eest varjad?» küsis Alise.

«Kirjutavad, et tiisikushaigetele polevat päike hea.»

«Sinul ei ole ju tiisikus!»

«Kust sina tead?»

Pēterise häälest kostis mõru etteheide. Nüüd oli juba mitmendat aastat midagi tema rinda kogunenud, mida ei saanud välja sülitada. Vahel nägi ta pool tundi järjest vaeva, muutus näost üleni punaseks, aga kurgus kratsis ning kiheles. Ta oli velskrile aeg-ajalt selle üle kurtnud, aga see vastas, et pole midagi ohtlikku, vanadel meestel juhtub tihti nii. Kuid Pēteris ei uskunud.

Alise oli rohukandami maha pannud ega suutnud seda nüüd enam uuesti selga tõsta.

«Miks sa nii suure kuhjasid? Pane tekisse nii palju, kui kanda jaksad!» õpetas Pēteris.

«Pole aega kaks korda käia.»

«Kas sul kunagi on aega olnud? Sa ei oska tööd korraldada.»

«Tule, aita parem üles tõsta.»

Pēteris tõusis pingilt, haaras rohukandami ja tõstis selle üles otsekui udusule. Kätes oli tal veel palju jõudu.

«Polnudki sugugi nii raske.»

Tundes rõõmu oma jõu üle, unustas Pēteris kõha ja päikese ja läks koos Tezisega lauda poole. Koer lonkis sama aeglaselt kui peremees.

Oli juba mai lõpp, kuid Pohlamari polnud ikka veel värsket õhku hinganud, kuna Alise kartis, et ta ei suuda südi lehma kinni hoida, kui see hakkab rõõmu pärast hullama, olles kogu talve laudas seisnud. Sellepärast lükkas ta seda silmapilku päevast päeva edasi.

«Oleks vaja välja lasta,» sõnas Pēteris, silitades Pohlamarja kaela.

«Kas me võime?»

«Ega see kuhugi jookse.»

Alise tõi pööningult keti, lõi teiba siinsamas õues maasse. Rohi oli juba nõnda lopsakaks kasvanud, et lehm võinuks seda suure suuga ahmida, ilma maha tallamata.

«Nagu siid!» rõõmustas Pēteris, silmitsedes pehmet mahlast muru.

Mõlemad läksid jälle lauta ja Alise võttis vaseroostega kattunud naela otsast päitsed. Lehm nägi seda ja taipas, mis nüüd järgneb. Kaela välja sirutades möirgas ta härja häälega, viskas siis pea hoogsalt kõrgele ja oleks sarvedega peaaegu Alisele vastu magu virutanud.

«Anna minu kätte! Sina ei pea teda kinni.»

«Sina ju ei tohi.»

«Ära karda!»

Pēteris kontrollis, kuidas Alise oli lehmale päitsed pähe pannud, ja võttis siis ohelikust päris suu lähedalt kinni.

«Tee lahti!»

Alise võttis keti lahti. See libises kõlinal lehmal kaelast ja kukkus jalgade ette. Pohlamari värises kergelt ja puhkis, aga ei liikunud paigalt.

«Nonoh, Pohlamarjuke!»

Lehm taganes, et latrist välja pöörduda, ja vahtis pärani, joobunud silmadega lahtise laudaukse poole, kus sinise taeva taustal vaevu nähtavalt lendlesid kihulased.

«Aja natuke!»

Lehm astus paar sammu ja pööras siis pea Pēterise poole, otsekui tahaks ta parmu tõrjuda.

«Ei ole midagi! Rahu!»

Pohlamari puhkis jälle, tõstis siis tagumikku, toetus esijalgadele ja sööstis ukse poole. Pēteris põrkas vastu ukseposti ja kukkus, ohelik libises tal käest. Lehm jooksis, pea ja saba kõrgele tõstetud.

«Lõid enda ära?»

Pēteris lamas maas ega vastanud.

«On sul halb?»

Pēteris tõstis pead ja vaatas üles, otsekui abi paludes. Alise ulatas käe ja Pēteris tõusis aeglaselt. Haaranud tal küünarnukist, saatis Alise mehe pingini ja läks siis lehma püüdma.

Alles mõne tunni pärast rahunes erutatud loom pisut ja Alisel õnnestus teda ketini viia.

Järgmisel päeval tundis Pēteris ennast nii halvasti, et jäi voodisse, kuid ta oli välja nuputanud, kuidas toimida, et lehma vaos hoida.

«Sa võta toa pealt pikk kõis, seo üks ots päitsete külge, teine aga vahtra külge ja lase siis lahti.»

Alise tegigi nõnda ja Pohlamari ei jooksnud kuhugi.

«Aga mida ma siis teen, kui õuest on rohi ära söödud?»

«Kas ta siis pole juba vaiksem?»

Kuid Pēterisel endal hakkas järjest halvem, ja tuli velsker koju kutsuda.

Ilmars sai Aliselt kirja, et isa on jälle haiglasse paigutatud, sellepärast läks ta juba reede õhtul garaaži, et maale sõita.

Kui suvila valmis sai, hakkas Ilmars mitte üksnes auto ostmiseks raha koguma, vaid hoolitses aegsasti ka garaaži eest. Ja nii oli ta juba igati valmistunud selleks, et vana tsiklilogu lähemas tulevikus vahetada palju elegantsema ning mugavama sõiduki vastu.

Kõrvalt vaadates oli Ilmarsi elu kulgenud edukalt, mugavat teed. Ta oli veel enne ülikooli lõpetamist saanud töökoha, mis talle meeldis ja võimaldas edasi jõuda. Töötades raamatukogus, lõpetas ta ka teaduskonna, hiljem sai teaduste kandidaadiks, valis endale bibliograafia ühe väheuuritud haru, tema publikatsioone hinnati järjest kõrgemalt ja teda peeti juba autoriteediks. Samuti vedas Ilmarsil materiaalses mõttes, kuigi ta ei tundnud endas selle elulõigu jaoks erilist talenti ega murdnud ise nende asjade üle eriti pead, selle eest hoolitses rohkem Valda. Ja temagi ei tarvitsenud ideaale kaugelt otsida, häid näiteid leidus lähemas ümbruseski, pealegi olid need kontrollitud ja kindlad. Kui naaber ostab kooperatiivkorteri, miks ei või siis Viksnad seda teha? Kui direktor ehitab suvila, miks peab siis õppeala-

juhataja ainult pealt vaatama ning kadestama? Kui vennal on maal auto, miks ei või siis õel linnaski selline olla? Ilmarsile jäi ainult üle selles suunas töötada. Vahetevahel nad Valdaga ka tülitsesid, aga seejärel Ilmars tavaliselt taandus ja püüdis üldse konfliktsituatsioone vältida. Ja just see vältimine, liiga lähedale astumisest hoidumine oligi nähtavasti stabiilseim kooselu alus.

Oli mitugi ala, kus Ilmars tundis ennast kodus olevat, kus ta võis kasutada oma loovat energiat, rahustada oma otsivat vaimu. Üheks selliseks viisiks, kui kummalisena see paistnukski, oli Valda materiaalsete ideaalide teostamine. Kõige eredamalt väljendus see suvila ehitamisel. Terved laupäevad ja pühapäevad, peale nende veel õhtupoolikud töötas ta arusaamatust hasardist haaratuna tühjas, tsemendi ja värvide järele lõhnavas uusehituses, varastas tunde otseselt töölt, uneajast ja puhkusest, aga kui maja valmis sai, kaotas ta nagu huvi selle vastu. Suvilas elasid kõige rohkem Valda ise ja Gundars, Ilmars aga jäi vabadel päevadel sageli Riiga, et segamatult raamatutesse süveneda. Vanad köited ja käsikirjad olid maailmaks, kus ta võis oma väärtust kõige täielikumalt tunnetada ja eemalduda kõige kaugemale sellest, mis tundus pealesunnituna ja ainult kohuse tõttu tehtavana. Ja oli veel üks asi, mis aitas Ilmarsi argipäevast kaugemale põgeneda, see oli tema mootorratas. Need olid teed, see oli tuul, mis näkku puhus, need olid uued, mitte kunagi varem nähtud kohad, mõni metsatukk, vaikne jõekäär, maja, kus elasid võõrad, tundmatud inimesed, sekundi jooksul haaratud ning kaotatud vastutulija nägu.

Et tunda ennast hästi ja puhata täielikult välja, selleks puudus nii korteris kui ka suvilas midagi ja midagi oli liiga palju. Võib-olla oli see Valda ammendamatu energia, mingi pealiskaudne, katkestamatu kiirustamine, tema ekslikud arvamused, mis väsitasid ning rususid. Vahest oli see Gundarsi liigne iseteadvus, kõige eitamise vaim, mis ärritas. Kuid küllap see oli teadmine, et Ilmarsil endal oli perekonnas tegelikult kõige väiksem mõjujõud, sest Valda mitte üksnes juhtis ja otsustas kõike, vaid ka armastas oma poega kirglikult, ja Gundars tundis selles suhtes täiel määral oma üleolekut isast ja oli enamvähem teadlik võimalustest selle kasutamiseks.

Seegi oli üks põhjusi, miks viimastel aastatel, kui Pēteris põdes, Ilmars üha sagedamini Viksnale sõitis. Iga kord, kui ta Kuke kõrtsi juurest pööras Kõrkjaorgu, valdas teda arusaamatu rõõm. Kõrged männid tee ääres, poolkõrged kuused nende all, isegi kadakapõõsad — kõik paistis eriti kaunina, ja kõige kummalisem oli see, et säärane tunne ei nürinenud, vaid näis üha esmakordsena, värskena. Ta vähendas meelega kiirust ja sõitis seda vaikset metsateed aeglasemalt, ta nagu ei tahtnud mööda sõita kellestki, kes teda siin väga ootab. Näis, et siia oli jäänud

midagi temast endast — need igatsused, millega ta kunagi oli seda teed mööda siit minema sõitnud, igatsused suure, kauni ja — peaasi — tõelise elu järele. Kuid oli kujunenud nõnda, et see tõelisus oli tema elus väiksem kui ta seda soovinuks. Ja Viksnale sõites tundis Ilmars end pisut tõelisemana, pisut otsekohesemana ja paremanagi kui tavaliselt.

Eelmise külastamise ajal oli Ilmars Alisega arutanud, et vaja oleks puid saagida. Pēteris oli kogu kevade jooksul kurtnud, et töötlematult võivad need suvel rikneda. Alise ei olnud traktoristiga midagi kindlat kokku leppinud, kuna Ilmars ei võinud täpselt ütelda, millal ta sõidab.

«Kuidas isal?»

«Parem.»

«Siis saeme homme puid ja sõidame ülehomme tema juurde.»

Järgmisel päeval saeti puid ilma takistusteta, ja õhtusöögi ajal nõudis viisakus tühjendada koos traktoristiga paar klaasikest. Pärast seda läks Ilmars tuppa ja heitis voodisse. Puid riita ladudes oli ta ära väsinud. Liigse koormatisena närvidele tajus ta ka alkoholi, mis tavaliselt ei andnud mingit heaolutunnet, ainult erutas ja röövis und.

Alisegi tuli tuppa.

«Sa oled väsinud, poeg?»

«Mitte liiga.»

«Sul tuleb meie pärast järjest rohkem tööd teha.»

Juba siis, kui Ilmars oli alles poisike, usaldas Alise talle kord oma muresid, katsus jagada oma kahtlusi. Säärane hetk oli saabunud ka praegu. Alise rääkis Pēterisest.

«Kui ta oleks pisut teistsugune. Aga ainult maa ja töö ja mitte midagi muud. Ja alalised etteheited, kui midagi polnud tehtud. Ei tahtnud ta minna inimeste sekka, ei mõnda raamatut lugeda. Samuti ei taha ta nüüdki teistega seltsida, vestelda või naljа heita. Peagi lastakse ta koju ja ...»

Selliseid sõnu ei kuulnud Ilmars esimest korda. Ja alati tärkasid temas siis vastandlikud meeleolud. Ilmarsi erutas ema püüdlus sügavama läheduse poole, tal hakkas emast kahju, kes nõnda kannatas hingeliste kokkupuudete puudumise all, ja samal ajal paistis talle, et ema ise on selles süüdi ja et tal ei tarvitseks nõnda kurta. Ja nii tekkis alateadlik soov lasta tal veel sügavamalt tunda omaenda varjatud valu ja midagi ette heita, ükskõik mida.

«Praegu ta väga kardab, et peab surema,» jätkas Alise.

«Kas sa ise ei karda surma?» küsis Ilmars vahele.

Ta teadis, et kalmistul ema nägu muutus, kui palju ema surnutest kõneles, millise aukartusega ta luges kohalikus ajalehes ilmuvaid kaastundeavaldusi.

«Sinna pole midagi parata. See on nõnda määratud.»

«Jumala poolt?»

Alise ei vastanud. Usk, mida talle oli lapsepõlves sisendatud, mis oli nooruses rasketel hetkedel lõkkele löönud, oli nüüd kahvatanud, säilinud olid vaid ähmased aimlused pühadusest, kohustusest, armastusest.

Äkki Ilmarsil möödus see rumal soov ema ilmaaegu vaevata. Selle asemel tahtis ta nüüd ütelda midagi head, rahustavat, kuid ei leidnud sõnu.

«Maga, poeg!»

«Jaa.»

«Head ööd.»

«Head ööd.»

Ilmars uinus alles tublisti pärast kesköödu.

Rajoonis oli peale keskhaigla veel kolm muud haiglat. Pēteris oli viidud kõige kaugemasse ning vähimasse, kuhu tavaliselt paigutati vanu inimesi, kellel polnud enam lootust. Seepärast oli Ilmars veidi üllatatud, nähes isa nõnda reipana.

«Ma juba arvasin, et tulete,» rõõmustas Pēteris.

Ta jaksas kõndida, ja nad läksid kõik kolmekesi vestlema haigla aeda pingile. Alise võttis käekotist välja Ilmarsi toodud apelsinid. Pēteris võttis halati taskust noa, kooris ühe ära ja hakkas sööma.

«Seal ju kõik vaatavad,» ütles ta, viidates peaga haigla poole.

Alise jutustas, et nad olid puid saaginud.

«Siis tuleb ka lõhkuma hakata.»

Pēteris vaatas Ilmarsile ja naeratas otsekui muiates, nagu ei suudaks või ei tahaks Ilmars äsjaöeldut mõista. Sestsaadik, kui Ilmars oli täiskasvanu ja sõitis Viksnale üksnes külla, väljendas Pēteris alati säärasel moel oma soove, et poeg sooritaks üht või teist tööd. Ilmarsile see kõhklev muie ei meeldinud. Väljendanuks isa oma muret täie tõsidusega, olnuks Ilmarsil palju kergem, kuigi töö polnud mitte iga kord meeldiv, vaid nõudis aega ja kiskus teda tema põhilistest eluhuvidest eemale. Aga just selles kõhklevuses, selles ebaveenvas, tahtmatus muiges väljendus mingi alateadliku üleoleku tunnetus ja hukkamõist — sina, linlane, oled harjunud laisklema, sina ei taipa, mida tähendab töö, mis sinutaolisega nii palju kõnelda.

Ilmars ei vastanud midagi, nagu sellistel kordadel tavaliselt.

«Küll juba lõhume,» tõttas Alise nõus olema.

«Kogu suve ei või nad pakkudena seista. Sa vist tahad, et nad hakkaksid kõdunema?»

Alisega võis palju teravamini kõnelda.

«Ma otsin, räägin mõnega kokku, kes kohe lõhub.»

«Kust sa säärase saad? Ja kui palju see veel nõuab? Kui ma ise jaksaksin, siis . . .»

Ilmarsile meeldis kuulata, kuidas tema asemel õpetati ema.

«Ma sõidan kahe nädala pärast ja lõhun,» ütles ta sellisel distsiplineeritud toonil, mis kujuneb ülemustele harjumuspäraseks.

Pēteris, kes tajus poja hääles ilmset jahedust, katkestas jutu ja tuletas jälle meelde vana, haiget ja õnnetut meest. Sellega oli kohtumisrõõm hajunud ja jäänud ainult kohustus. Alise jutustas Pēterisele kodustest asjadest, Pēteris sellest, kuidas teda siin arstitakse.

«Mis need arstid! Ega nemadki kõike tea,» lausus Pēteris lõpuks.

Tagasiteel peatus Ilmars ühe kuiva aruniidu serval. Rohi oli seal kidur, kuid kassikäppi ja pääsusilmi kasvas rohkesti.

«Oled sa väsinud?» küsis Alise.

«Ei. Tahtsin lilli noppida.»

«Sina, pojake, ära tee väljagi! Säärane ta kord juba on.»

Kui Ilmars saabus puid lõhkuma, oli Pēteris juba kodus.

«Tuled sa üksi?» küsis ta.

«Gundarsil on muud tegemist.»

Gundars oli lõpetanud instituudi, saanud inseneriks ja töötas raadiotehases. Ilmars polnud teda üldse kaasa kutsunud.

Laupäeva hommikul tõusis Ilmars vara, teritas kirvest ja hakkas puid lõhkuma. Pēteriski tuli välja. Kepile toetudes jälgis ta naeratades kaua, kuidas Ilmars töötab.

«Nojah, muidugi . . . Käed pole harjunud. Soontel ei ole sitkust. Aga küll sa ära lõhud.»

«Pole nii palju aega, et veel kord siia sõita.»

Ilmars ei olnud sugugi tahtnud nõnda järsult vastata ega ajapuudustki mainida, kuid see, et isa teda kogu aeg jälgis ning hindas, oli Ilmarsit veidi pahuraks teinud.

«Kas sa tahad siis homme lõpetada?»

Ilmars kehitas õlgu.

Veel natuke aega vaadanud, läks Pēteris tuppa tagasi. Liigutavalt nukrate silmadega sibas tema kannul ka Tezis.

Pärast lõunat istus Ilmars pliidi ääres, et pisut puhata. Rõngastel kees ilmaaegu trummel, vähekese avatud pliidiuksest tuli kuuma, pannes näo hõõguma ja soojendades rinda. Lõunat süües oli Ilmars jahtunud, ja higine särk tundus niiskena. Lapsepõlves armastas Ilmars siin tihti pakul istuda ja ennast soojendada, eriti vihmastel sügispäevadel. See hämar pliidinurk tekitas temas arusaamatu kodususetunde.

Ilmars silmitses oma käsi. Paremasse peopessa oli kirvevars talle hõõrunud villi. Paisununa ning vedelana see õhtuks lõhkeb, ja käele jääb valutav haav, mida tuleb taluda ja mustuse eest hoida.

«Kas teil pole presentkindaid?» küsis Ilmars.

Alise tõttas kohe pööningule, kus suures kastis hoiti vanu rõivahilpe ja kaltse. Kööki jäid Ilmars ja Pēteris.

«Jah, rohi on tänavu mahlakas,» ütles Pēteris küünarnukke lauale toetades.

Ilmars taipas meeldetuletust. Ta oleks ilma selletagi sõitnud heina niitma — kahe nädala pärast algas tema puhkus. Tegelikult oleks siis võinud ka puid lõhkuda.

«Õigupärast peaks tuleval nädalal niitma hakkama.»

Ja taas kostis Pēterise häälest midagi kõhkleva muige taolist, nagu tookord haiglas.

Pööningult tuli Alise kolme paari kinnastega.

«Siin on õhukesed villased, siis sinu vanad nahkkindad ja isa kindad, mis ta sai kolhoosilt.»

Ilmars valis isa töökindad, need olid veel päris uued.

«Mu pojake! Kuidas sa pead vaeva nägema!»

Ilmars ei vastanud, ei tõrjunud ka ema silitust, vaid ütles hetkelise vaikimise järel karmilt isale vaadates:

«Puud on tühine asi. Te peate mõtlema, kuidas majapidamist likvideerida. Tuleb Pohlamari ära anda.»

Alise ja Pēteris vaatasid mõlemad korraga temale otsa.

«Maad ei jõua te enam ise harida, samuti mitte heina koristada. Ja mis mõte on lehma pidada, kui te ei suuda teda enam karjamaale viia ja tal tuleb laudas seista.»

Pohlamari oli õue ammu tühjaks söönud ja nüüd ei lastud teda juba üle nädala laudast välja. Alise oli katsunud Pohlamarja karjamaale viia, kuid tugev lehm tassis teda, kuhu tahtis, kiskus ennast Alise käest lahti ja trampis ta jalad veriseks. Täna hommikul oli Ilmars lehma karja viinud, kuna tal oli loomast lihtsalt kahju.

Ei Pēteris ega ka Alise ei öelnud veel midagi.

«Olen nõus teid aitama ja raha andma, et võiksite piima ja võid osta. Puid lõhuksin ma igal aastal, paneksin ka kartulid maha ja võtaksin üles, kas või hargiga kaevates.»

Pēteris ja Alise vaikisid. Kuid Ilmars, kes oli otsustanud kõike lõpuni välja ütelda, jätkas:

«Mina jään samuti varsti vanaks. Minulgi pole enam palju aega pensionini. Ma ütlen avameelselt — mul jäi kodus pooleli töö, mille kallal pean nüüd töötama öösiti, sest tahan seda puhkuse ajaks lõpetada, et võiksin siia sõita heina niitma.»

«Kui sa ei jaksa, mis siis ikka! Siis tuleb kõik lihtsalt likvideerida.»

Pēteris ei suutnud solvumist varjata.

«Saage minust õigesti aru! Ma t a h a n aidata, kuid säärasel kombel, nagu ma suudan, nagu mulle on sobivam. Ma annaksin, ütleme, . kolmkümmend rubla kuus, nelikümmend... Nii palju kui vaja.»

Alise vaatas pojale otsa ja lausus siis:

«Odavasti tahad sa ennast meist lahti osta.»

Ilmars jahmatas. Sääraseid sõnu polnud ta oodanud. Kõige vähem veel emalt. Ta tõusis vaikides ja läks puid lõhkuma.

Kord või kaks aastas tuli Vīksnale kiri välismaalt. Elvīra kirjutas enda ja oma perekonna kohta tühja-tähja ja põimis alati vahele paar ilutsevat ütlust kodumaaigatsusest, ema hauast ja halastamatust saatusest. Ja nüüd valmistus ta ise siia sõitma.

«Sõida vastu võtma!» ütles Alise Pēterisele.

«Mida mina seal!»

«Kas sa ei taha oma õega kohtuda?»

«Kes teda käskis ära minna?»

Alise soovitas kõnelda Dronisega, et see viiks autoga vähemalt jaama, kui mitte Riiga. Pēterise südant ei võiks selline sõit kahjustada. Pēteris mõtles hetke ja lõi siis käega.

«Mis seal ikka ringi hulkuda.»

Alise sõitis Riiga üksinda. Kuna ta ei teadnud, kelle juurde minna ja kellelt küsida, palus ta Ilmarsit, et see tuleks hotelli kaasa. Ilmars seletas, et autobuss välismaa turistidega saabub Tallinnast umbes tunni aja pärast.

Nähes mitmeid inimesi kõndivat hotelli ümber, lilled käes, küsis Alise Ilmarsilt sosistades:

«Miks nad nende lilledega jalutavad?»

«Ootavad sugulasi. Samuti nagu sina.»

Alise tõttas turule ja ostis kolm roosi.

«Paistab vähesena, teistel on palju rohkem,» muretses Alise.

Lõpuks saabus autobuss, ja selle uksele ilmus Elvīra. Alise tundis ta kohe ära, sest sugulane oli saatnud mitu viimaste aastate fotot, aga Elvīra vaatas ringi ega tundnud Aliset ära.

«Elvīra!»

«Alise?»

Kui silmad olid kuivatatud ja nina nuusatud, viis Alise mehe-õe Ilmarsi juurde, kes tungluse alates oli vähe eemale läinud.

«Tunned?»

«Ilmars? Oh jumal, kui vana!»

Ilmars vaatas tädi valgetele juustele, mis olid tütarlapselikult moodsa frisuuriga üles puhvitud, laigulisele kalestunud näonahale, kortsus kaelale, ja vaikis viisakalt.

«Miks Pēteris ei tulnud?»

«Tervis ei luba.»

«Siis on mulle määratud temast kauem elada.»

Esimesel õhtul soovis Elvīra puhata siinsamas hotellis ja

sugulastega kohtumist pühitseda Ilmarsi korteris alles järgmise päeva õhtupoolikul.

«Kas saadate mulle ise takso järele?»

Muidugi ei tarvitsenud külalisel endal selle eest hoolitseda, ja kokkulepitud ajal tuli Ilmars talle järele. Valda oli hoolt kandnud söögilaua eest ja ehtinud selle lilledega. Alise oli tordi ostnud, Ilmars hankis mõned uhkemad pudelid.

«Teie elate ju suurepäraselt!» hüüdis Elvīra.

Rikkaliku lõunasöögi järel avas tädi kohvri.

«Need pole mingid kallid asjad, aga tulevad südamest ja vahest kõlbavad.»

Alisele lilleline vihmavari, Pēterisele äratuskell, Valdale suvekingad, Gundarsile oli ette nähtud taskuarvuti, aga kuna tal juba oli palju keerulisem jaapani aparaat, siis võttis Valda selle endale — õppeedukuse protsendi arvutamiseks. Selle asemel sai Gundars nailonjaki, mis oli mõeldud Ilmarsile, kuid Ilmars õiendas, et talle on see liiga kitsas ja ere. Tuli nii välja, et üksnes tema jäi ilma kingita.

Kodumaa õhust ja veinist joovastununa hakkas Elvīra laulma. Nii palju kui nad suutsid, ühinesid temaga ka Alise ja Valda. Alise hääl enam ei kõlanud, aga Valda ei teadnud vanade laulude sõnu.

Kui lauljad vaikisid, küsis Ilmars vahele:

«Miks teie tookord Rootsi sõitsite, mitte Saksamaale?»

«Fricis tahtis nõnda. Ah, kui hirmus see kõik oli! Öö. Tuul. Vihm. Ja kui kohutavad lained! Need nii õõtsutasid paati. Ja veel koos lapsega. Mõtlesin seekord, et ega me eluga ei pääse. Jääme siiasamasse, sügavikku. See oli Fricise poolt äärmine risk. Suur risk.»

«Aga mispärast te õieti Rootsi põgenesite?»

«Fricis ei tahtnud jääda sakslaste juurde.»

«Nii et ta deserteeris?»

«Nõnda tegid tollal ju paljud.»

Nähes, kui ehmunult ema temale vaatab, naeratas Ilmars ega esitanud tädile enam nii raskeid küsimusi.

Vestlus ei edenenud enam nii ladusalt, lauludki olid lõpuni lauldud, ja äkki hüüdis Elvīra:

«Oh taevas! Ma pean juba voodis olema!»

Kuni tänaval oodati tellitud taksot, embas Elvīra Aliset ja ütles:

«Võiksid ju küll veel jääda Riiga neiks kaheks päevaks, kuni ma siin olen. Kui olen nii kaugele sõitnud ja selliseid raskusi ületanud, siis olgu sullegi kohustus...»

«Pēteris ei saa nõnda kaua ilma minuta läbi.»

«Ma ju saan aru, saan aru. Oleme niisama erinevad nagu meie eluteedki. Ta oleks ju võinud ka nii palju, et siia sõita...

Tervita teda ja ütle, et selles mõttes jääb ta mulle igavesti võlgu.»

Elvīra vaatas ainult Alisele, aga võis tunda, et ta kõneleb ka kõigile ülejäänutele, isegi möödaminejatele.

Takso saabus.

«Noh, siis... Igaveseks!»

Alise ja Valda jätsid Elvīraga südamlikult hüvasti. Üksnes Ilmars ulatas käe tagasihoidlikult, ja vana daami range pilguga vaadates, ootas, millal see lakkab tema küünarnukki silitamast.

Heinaaja alates erutus Pēteris järjest rohkem. Naabrid juba niitsid, isegi Vārtiņši Vilis, kes muidu töödega eriti ei kiirustanud, oli sauna juures orus kolm sarratäit kokku pannud. Ent Vīksna tihedalt kasvanud ristik lamandus palava päikese käes ja varred muutusid kõvaks.

Ilmars ei saabunud kokkulepitud päeval. Ka mitte järgmisel ega ülejärgmisel.

«Ma kõnelen mõne traktoristiga,» ütles Alise.

«Kes sul redelitele tõstab?»

«Ma ise. Aga Ilmars tuleb ju ka.»

«Kes teda teab.»

Pēteris oli kaotanud usu pojasse. Ta läks puukuuri juurde ja tõstis mõningaid sarralatte. Mõned olid kõdunenud, teised murdunud.

«Alise, tead mis! Võta kirves, mine võssa ja otsi ning raiu mõned teibad!»

«Ilmars tuleb kindlasti.»

Alisel polnud sel päeval aega metsa minna, kuna ta otsis niitjaid. Õhtul sõitis kohale traktor ja niitis ristikupõllul ning ka aias.

Juba teisel päeval laskis Pēteris Aliset kaari pöörata, ise aga võttis tooli ja istus sellisesse kohta, kust võis hästi maanteele vaadata. Ja alles õhtu eel pöördus Vīksna teeotsast sisse mootorratas.

Pēterise naeratus oli valuliselt kibe.

«Mis seal lahti oli, et sa ei sõitnud?»

Ilmars ei tahtnud ütelda, et ta oli korraldanud mõningaid viibinud asju ja lõpetanud ammu lubatud kirjutise ajalehele, sellepärast vastas ta üpris lühidalt:

«Kõiksugu edasilükkamatud tööd.»

Järgmise päeva hommik oli soe ja päikesepaisteline, hiljem aga tõmbus taevas pilve ja kiskus vihma poole. Pēteris süngestus.

«Tuleb niisama pooltoorelt kokku panna. Ikka parem kui lasta

maas märjaks saada. Siis võib ju hiljem, kui tahab, laiali laotada ja kuivatada.»

Ilmars riisus koos Alisega ristikut ja tõstis sarda. Peteris oli istme põllule toonud, istus selle ääres ja vaatas iga natukese aja järel taevale. Veel oli pool sarratäit kokku panemata jäänud, kui Pēterise kätele langesid esimesed vihmapiisad. Ta pühkis need pükste külge, aga sadas jälle uusi ja üha tihedamini. Pēteris tõusis ja võttis reha.

«Kas sa endale liiga ei tee?»

«Mis seal ikka!»

Piisku kukkus ja kukkus, need muutusid järjest jämedamateks ning raskemateks, otsekui hoiatades ja ähvardades. Ja siis sõõstis äkki alla valge veevaling. Rehavars sai ainsa silmapilguga märjaks.

«Ei tasu vaeva, tuleb järele jätta!»

Pēteris laskis reha lahti.

Ilmars jooksis juurde, korjas kokku tema riisutud sületäie ja tõstis selle päris sarraharjale. Sard oli valmis, üle jäi ainult paar sületäit kokkuriisutut.

«Need paneb homme kokku.»

Alise ja Ilmars ruttasid jooksujalu tuppa. Ainult Pēteris astus kepile toetudes aeglaselt. Rõivad muutusid niiskusest lodevaks ning raskeks, Pēteris vajus madalamaks, ja paistis nõnda, nagu ei paneks ta vihmale sugugi vastu ja laseks ennast mulda uhtuda, kui see oleks võimalik.

Lõunalauda Pēteris ei tulnud, vaid jäi lamama.

«On sul halb?» küsis Alise.

«Hea ei ole.»

«Poleks sul vaja olnud riisuda.»

«Poleks vaja olnud! Niita oleks tulnud möödunud nädalal, kui olid ilusad ilmad . . .»

«Kes seda ette teadis, et täna sajab?»

«Ah, mis sa nüüd!»

Öösel kurtis Pēteris tugevate valude üle ja Alise kutsus jälle velskri. See vaatas ja kuulas Pēterist ja sõnas siis sõbralikult naljatades:

«Kas kodus pole liiga igav, Viksna-taat? Ma arvan, et sõidame jälle haiglasse. Muidu pole arstidel tööd.»

Kui kolhoosi «Pobi» Pēterisele järele sõitis, oli ta juba riides ja istus voodiserval, müts peas. Alise astus lähemale, et aidata tal autosse minna.

«Ma ise!»

Alise järgnes aeglaselt.

«No, kuidas sul . . .»

«Mis seal ikka! Surra kord tuleb, ja ongi kõik!»

Pēterise hääl ei värisenud põrmugi, ja kui ta auto juures vaatas Alisele ja pojale, olid ta silmad kuivad ja selged.

Kolmandal päeval saabus teade, et Pēteris oli haiglas surnud.

MESILANE KASTEHEINAL

Pärast matuseid elas Ilmars veel paar nädalat Viksnal, vedas heinad sisse, ladus küttepuud riita, koristas ära ja saagis tükkideks varssade kõdunenud aediku, kogus kokku maja ümber vedelevad lauatükid ning teibad, kaevas välja vanad sirelipõõsad ja tasandas kruusahunniku õue keskel. See oli kunagi sinna veetud uue aida ehitamise jaoks ja seisnud seal üle kolmekümne aasta.

«Nüüd, ema, on sul siin kõik puhas ja korralik, ja hiljem, kui sa lehma ära müüd . . .»

«Jah, pojake, nüüd on siin kena.»

Ilmars sõitis minema ja Alise jäi Viksnale üksi. Esimest õhtut elus teadis ta, et pole enam kedagi tulemas. Need, kes vahel tulevadki, pole enam kodused. Esimestel aastatel pärast kolhoosi asutamist, kui Pēteris töötas kaugel metsas, teadis Alise, et nädala lõpul sõidab ta koju, ja ta tajus kõikjal mehe lähedalolekut — kui tal midagi äpardus, mõtles ta kohe, mida Pēteris selle kohta ütleb; kui tal mõni töö viibis, kiirustas ta kohe seda lõpetama, et Pēteris etteheiteid ei teeks; kui ta tahtis midagi uut osta või majas midagi ümber korraldada, mõtles ta alati järele, kas see Pēterisele meeldib. Nõnda oli ka viimasel ajal, kui mees haiglas põdes. Aga nüüd ei tarvitsenud enam karta ega kiirustada, ka mitte aru pidada. Alise võis teha, mida aga soovis, sest nüüd oli ta oma majas täiesti üksinda.

Mida pimedamaks tihenes akna taga õhtu, seda lähemale hiilisid ebamäärased kartused. Alisele tundus, nagu kõnniks väljas vaikselt keegi, astuks akna juurde ja seisaks seal. Akna ette riputatud vana vooditeki tagant polnud võimalik teda näha, aga seal too võõras oli. Ja Alise püüdis kõndida kikivarvul, mitte uksega kriiksutada ja panna kruusi pliidi äärele nõnda, et see ei kolksuks, et ükski ei kuuleks, et ka siin toas keegi liigub, on elus ja hingab.

Kuskil vilksatasid mälus hallide räbalatena läbielamused kahest sõjast, mis tegelikult polnudki tõelised mälestused, kuid olid sügavale peitunud, otsekui hinge juurdunud kalkuse ning kurjuse juuresoleku lähedus. Alise püüdis endale sisendada, et

tema hirm võimaliku kurjategija ees seal akna taga on ainult tühine väljamõeldis, kuid ta võpatas iga vähimagi kahina puhul — kui kellavedru ragises, kui esikus hiir krabistas, kui vastu akent põrkas ööliblikas. Isegi siis, kui ahju juures oma magamisasemel aevastas koer.

«Tezis!»

Taksikoer tõusis, sirutas ennast, liputas saba ja silmitses Aliset nõnda, nagu naerataks ta temale. Küüntega põrandat krabistades sibas ta lähemale, tõstis koonu vastu voodiserva ja niutsus.

«Sa tahad minu juurde?»

Alise istus voodis ja lehitses tavalisi koolivihikuid, kuhu olid liimitud väljalõiked, peamiselt ajalehtedest «Cīņa», «Rīgas Vilni» ja kohalikust rajoonilehest. Ühes vihikus olid ainult Juri Gagarini ja Valentina Tereškova pildid, teine oli pühendatud ülejäänud kosmonautidele ja Jānis Zabersile. Kolmandas vihikus olid aset leidnud USA mõrvatud president John Kennedy ja Rahupreemia laureaadid, kuid ühte oli kogutud karikatuure ajakirjast «Dadzis»*, mida vahel Ilmars kaasa tõi. Siis oli veel üks vihik, kuhu Alise kleepis rajoonilehest välja lõigatud kaastundeavaldusi ehk, nagu ta ise ütles, surmakuulutusi. Need olid inimesed, keda Alise oli tundnud, ja igaühest, kes puhkas mullapõues, jäid järele mitte ainult mälestused, vaid ka need koltunud paberitükikesed, millele võis vaadata, mida võis puudutada.

Neist vihikutest polnud Pēteris midagi teadnud ega teadnud ka Ilmars. Alise tegeles nendega salaja hilistel öötundidel, kui teda vallutas mingi arusaamatu elevus, igatsus inimeste järele, ent väljas oli öö ja seina taga norskas valjusti Pēteris. Ja siis, kui ta salaja neid vihikuid täitis, tundus Alisele, et teistele teadmata on need inimesed talle lähedased.

Alise kummardus koera poole ja aitas sellel voodisse ronida.

«Nii väikesed jalad, aga kõhu oled nõnda suureks nuumanud,» noomis ta vaikselt.

Tezis pööras solvunult pea kõrvale. Kui Alise tahtis teda kaugemale jalutsisse lükata, kus polnud vihikuid, ajas koer karvad turri ja urises.

«Mis nüüd on?»

Pēterisele ei ole Tezis mitte kunagi urisenud, vaid oli alandlikult vastu võtnud mõne müksu ka siis, kui ta polnud midagi paha teinud. Alise silmitses koera ja puhkes naerma. Ta tahtis teda silitada, kuid Tezis jätkas urisemist.

«Kas sa oled vait!»

Tezis urises veel vihasemalt.

Siis ei teinud Alise meelega enam kahtlasest olendist väljagi,

---

* «Dadzis» («Takjas») — Riias ilmunud satiiriajakiri. (Tõlkija.)

ja too omakorda teeskles, nagu ta tukuks — sulges silmad, kuid avas need vahetevahel uuesti ja luuras Aliset läbi laupilu. Lõpuks ei pidanud Tezis vastu, ja kui Alise oli juba tema unustanud, kostis kummaline krabin — Tezis liputas saba ja see lõi kergelt vastu kosmonautide vihikut.

«Tezike! Minu kutsuke!»

Tezis niutsus, sööstis üle vihikute Alise juurde ja lakkus tema nägu.

«Nagu laps!»

Tezis rahunes peagi ja jäi jalutsis magama, aga Alise sulges silmad alles siis, kui akna ääres võis vana teki tagant juba märgata sinist riba.

Alise polnud kaua Paulīnet kohanud, sest sõprus selle karmi, kummalise naisega oli lausa ootamatult katkenud. Alise teadis, et Paulīnel on viimasel ajal jalad haiged, nii et ta ei jaksa enam poes käia, ja et Biruta viib talle piima ja muid produkte, kusjuures Paulīne maksvat talle iga käigu eest rubla. Vanas eas Paulīne vähehaaval muutus, oli teiste vastu veelgi teravam, ta julges pilgus peegeldus veel suurem uhkus ja eneseõigustus kui nooruspäevil. Kolhoosi algaastail tegutses ta revisjonikomisjonis, sattus mitmesse raskesse konflikti, tõmbus hiljem ühiskondlikust elust tagasi ja sulgus veel rohkem endasse, eriti siis, kui ta vanaks jäi ega suutnud enam kolhoosis tööl käia. Soovides teda aidata, teda ta poollagunenud osmiku üksindusest välja tõmmata ja muuta ta elulõpp kergemaks, pakkus kolhoosi esimees Riekstiņš talle kohta uues pansionaadis, kuid Paulīne sähvas vastu:

«Oodake oma buldooseriga, kuni ma kärvan. Mul on oma maja ja jätke mind rahule!»

Algul Alise arvas, et sõbratar on üksnes tema vastu nõnda jahmenenud. Ja kui ta kord, kui Paulīne veel ringi kõndis, teda maanteel kohtas, küsis Alise:

«Kas ma olen teid millegagi solvanud?»

Vastus kõlas valjusti ja selgelt:

«Ärge toppige oma räpast nina minu puhtasse tagumikku!»

Alise sattus segadusse ja esimesel hetkel isegi naeratas, nagu ta oli naeratanud Paulīne iga efektse ütluse puhul, kuigi see tundus uskumatult toorena. Ent Paulīne pööras selja ja lonkas tagasi vaatamata edasi.

Ja nüüd polnud Alise juba kaks aastat Paulīnega ainustki sõna kõnelnud. Paar korda oli küll säärane võimalus tekkinud, kuid Alise kartis endisele sõbratarile läheneda, sest Paulīne vaatas temale otsa otsekui võõrale inimesele. Alise ei rääkinud juhtunust kellelegi, kuna iga kord, kui talle meenus Paulīne ütlus, külm pilk ja tume arm näol, valdas teda sügav, arusaa-

matu häbi. Kuid nüüd, mil surm üha sagedamini astus Kõrkjaoru majadesse, mõtles Alise, et pole enam hea kauem vaenu pidada, kui isegi ei tea, mille pärast.

Alise oli ostnud väikese savinõu, mida võis ka vaasina kasutada, aga kuhu võis ka piima või midagi muud valada. Ta toppis selle täis «Lehmakese» kompvekke, pani selga uue jaki ja läks külla. Süda oli rahutu, ja mida lähemale ta Tammemäele jõudis, seda enam soovis ta tagasi pöörduda. Kuid Alise oli kindlalt otsustanud tarbetule vaenule lõppu teha ja astus üha edasi.

Viiekümne aasta eest ehitatud maja oli lõplikult kõdunenud, katus laeni alla vajunud. Säilinud katuselaastud olid kattunud rohelise samblaga, kuid paljud augud olid kaetud vanade laua otstega. Ühes kohas valendas alumiiniumplekk, mis oli rebitud sõja ajal alla kukkunud lennuki tiiva küljest. Aga paarile augule oli katteks peale visatud murukamarat. Sellel õitsesid mõned tulililled. Vasakule aknale oli seespool ette riputatud pleekunud kotiriie, viltuvajunud ust võis ainult praokile avada. Paulīne ei pidanud enam ühtki looma — ei lehma, kanu ega koera. Seetõttu valitses õues ebatavaline vaikus.

Alise koputas.

Seest kostis mingit pomisemist.

«Jaa, jaa,» kostis lõpuks kähisev hääl.

Varem kõlas iga Paulīne sõna selgelt ja kaugele. Alise avas ukse. Ninna torkas vastikut, kirjeldamatut lehka. Paulīne lebas kõigi rõivastega voodis ja vahtis poolistuli tõustes sissetulijat pärani silmadega.

«Tere päevast.»

Alise tervitus jäi vastu võtmata.

«Tulin külla.»

«Minu surma ei jõudnud ära oodata?»

«Miks teie, Paulīne, nõnda kõnelete? Mida ma olen teile teinud? Kord ometi . . .»

«Minul pole sinuga mingeid maid jagada.»

Paulīne pööras end seina poole.

Alise seisis keset tuba ega teadnud, mida teha. Siis läks ta laua juurde, pühkis peoga leivaraasukesed ära ja pani sinna vaasi kompvekkidega.

«Ma tõin vähekese . . .»

«Vii tagasi! Mul pole sinult midagi vaja.»

«Aga Paulīne! Ma ei tea, mida ma . . .»

Paulīne tõusis istukile ja sirutas kinnimähitud, paistetanud jalad üle voodi serva.

«Ma ütlen sulle, kui sa nii hirmsasti teada tahad. Sa poed kõigile . . . Tuled siia ja naeratad nagu mõni püha neitsi. Nõnda naeratad sa igale koeranärule tee ääres. Siis on see sinu sõb-

ranna ja too sinu sõbranna. Ausma, Stasija, Dronise madam, Anniņa ja teab kes veel. Aga tegelikult pead sa ennast ei tea kelleks. Vist mõneks krahvinnaks!»

Alise sai sellest, mida talle ette heideti, ainult vähe aru.

«Mis krahvinnaks?»

«Kas sa siis ei pea ennast peenemaks kõigist neist, kes siin elavad? Nagu oleksid sa teab kust Ameerikast tulnud. Dronised, need jah on sulle parajad. Olete kõik ühesugused. Sakste ja varaste jõuk!»

«Ma pole iial midagi varastanud.»

«Kes tahtis Ženijalt last välja petta? Kes varastas emalt lapse südame? Kes pettis meest? Kes rikastus Simsonsi varanduse ja maja abil?»

Alise pöördus ringi ja lahkus. Pea kõmises kõigest kuuldust. Silmade ees vilksatas üha jälle Paulīne hallikas nägu, elutud pärani silmad, terav, pikk nina ja arm. Alise võitles mingi hirmuäratava, jahmatamapaneva tundega, mida ta püüdis endast võimalikult kaugele tõrjudа, kuid siiski pidi ta mõtlema nii Paulīne haiglasele arule kui ka tema kohutavale üksindusele.

Umbes kolme nädala pärast tulid ühel hommikul Vīksnale Anniņa ja Biruta ja ütlesid, et Paulīne on surnud. Nad kutsusid Aliset appi surnut riidesse panema, ja Alise läks.

Kui seejärel vaadati üle lahkunu varandust, leiti voodi alt ühest hiirtest näritud pakikesest kimbuke kokkuseotud õnnitluskaarte, mida Alise oli omal ajal lisanud Paulīnele nime- ja sünnipäevaks viidud lilledele ning kingitustele.

Alise läks nüüd tihti kalmistule, peaaegu igal nädalal, ja alati pöördus ta sinna ka neil kordadel, kui ta tuli kauplusest jalgsi koju.

Kui kummalisena see tunduski — Alisel puudus Pēteris. Nüüd, kus teda enam maailmas polnud, näis, et puudus ainult pisut-pisut, et nad oleksid teineteist mõistnud ja et elu olnuks hoopis teistsugune. Alisele tundus isegi, et ta on Pēterisele kuidagi liiga teinud, ja vaadates nüüd tema kalmule, hakkas tal olematust armastusest hirmus kahju.

Kõrkjaoru kalmistu oli neljakümne aasta jooksul tublisti laienenud ja seda ei võinud enam uueks pidada nagu tookord, kui maeti Lizete, millal siin leidus ainult neli hauaküngast. Igal aastal suri naabruses vähemalt üks inimene, ja nüüd puhkas neid siin üle poolesaja.

Riste oli haudadele vähe jäänud. Inimesed panid oma surnutele tsement- ja kivitahvleid ees- ja perekonnanimega, sünni- ja surmadaatumigа. Mõni toimetas kohale suurema või vähema hauakivi, kuhu olid sisse raiutud needsamad andmed, veel mõni

palmi- või tammeoks, sinna oli kinnitatud ka lahkunu foto, ja siis nimetati seda uhkelt mälestussambaks.

Ämmale ja Pēterisele oli Alise tellinud tsemendist piirde, et siis, kui teda ennast enam ei ole, hauad näeksid välja hoolda-tumana. Hauaplatsi ümber istutas Alise ligustreid. Ta oli juba ostnud suured kääridki — kui hekk suureks kasvab ja lopsakaks muutub, siis kärbib ta seda ilusasti. Vaba pind, mis oli jäetud Alisele endale, paistis ebameeldivalt tühjana, sellepärast oli ta kavatsenud sinna asetada nägusa pingi, kuid ei olnud esialgu veel suutnud leida inimest, kes seda teha võtaks. Ilmars oli küll kord vihjanud, et temagi võiks selle järgmisel suvel valmistada, kuid Alise ei tahtnud poega koormata ega nõnda kaua oodata. Läheduses oli Alise ühest august leidnud eriti puhast, valget liiva ja vahel tõi ta seda pangekaupa ja puistas tollele punakas-pruunile, mis oli siin kalmistul.

Ja kord, kui ta jälle haudade eest hoolitses, tuli keegi võõras naisterahvas ja küsis:

«Kes teil siin puhkab? Poeg või tütar?»

«Ei. Mees ja meheema.»

«Siis on küll... Hea, et veel pärast surma võib nõnda armastada.»

See oli madala hääle ja mõtliku pilguga sihvakas naisterahvas. Ta võis olla umbes viiekümnene. Nad hakkasid omavahel kõnelema, ja Alise sai teada, et see on kolhoosi uus mesinik. Dronis oli hiljuti mesilaste hooldamisest lahti ütelnud ja küttis ainult veel sauna. Aga sellegi ameti ütles ta varsti loovutavat mõnele teisele. Uus mesinik kõndis, plaan käes, mööda metsa ja otsis kanarbikunõmmi.

«Kanarbikku meil ju leidub, aga seal kaugemal, kus on raielank,» ütles Alise.

Uus tuttav päris, kus Alise elab, ja küsis:

«Teie vist olete Alise?»

«Jaa.»

«Mulle öeldi, et teil olevat palju tühje tube.»

«Teie otsite, kus elada?»

«Kas teie võiksite mind tundmatuna vastu võtta?»

Alisele meeldis võõras naises midagi ja ta vastas:

«Kui mujal pole...»

Naisterahvas sõnas siis:

«Ma tulin mehe juurest ära ja mul pole kusagil olla.»

Sellest päevast alates olid nad Viksnal kahekesi — Alise ja Zenta.

Septembri teisel pühapäeval sõitsid Ilmars ja Valda kartuleid võtma. Mitte mootorrattaga nagu varem, vaid oma uue «Ziguliga». Poeg ei olnud sellest kirjutanud, et valmistada emale

üllatust, ja kui Alise nägi õue sõitvat tumesinist läikivat masinat, arvas ta, et keegi on sõitnud Zenta juurde.

«Noh, ema, kuidas meeldib?»

«Ilus on küll.»

Ilmars näis pisut mõtteissevajununa, Valda naeratas südamlikult, nagu kõik õnnelikud inimesed.

Kartulid said juba pühapäeval võetud, kuna Alise oli aegsasti hobuse kaubelnud ja Zentagi tuli appi.

«Kuidas ta sulle meeldib?» küsis Alise tasakesi.

Ilmars kehitas õlgu.

«Ma pärast ütlen sulle toas midagi.»

«Seda, et sul on uus sõbratar?»

«Mis sõbratar! Me ainult saame hästi läbi.»

Õhtul läks Alise Pēterise tuppa, kus Ilmars vaatas televiisorit, ja ütles:

«Ma küsin sinult nõu, poeg. Tema tahab osta meie maja.»

Ilmars ei pööranud pilku ekraanilt.

«Tema sai pärast lahutust raha ja lubab kaks tuhat. Sina nagunii siia ei asu. Ta on sellega nõus, et jääksin siia elama.»

Tükk aega kõneles ainult diktor ekraanil.

«Kas ma siis võin müüa?»

«Põhimõtteliselt — miks mitte? Mulle ainult tundub, et pole vaja kiirustada.»

«Vahest ma äkki suren, ja siis ei saa teie midagi.»

Diktor ei rääkinud enam. Oli alanud dokumentaalfilm mägedest. Kauneid loodusevaateid saatis muusika.

«Selle raha ma jaotaksin nelja ossa. Sulle, Valdale, Gundarsile ja endale. Igale viissada.»

«Sa tunneksid ennast siin palju kindlamini, kui sa ei müüks.»

«Aga siis te ei saaks raha.»

«Meile pole seda vaja.»

«See pole ju teab mis, kuid selle eest võiks midagi osta.»

Ilmars muigas.

«Gundars ostaks mingi kasti, see on — grammofoni või magnetofoni, Valda muretseks ülearuseid vaipu, mina sõidaksin ekskursiooniga välismaale... Viksna hajuks õhku, nagu poleks seda olnudki.»

«Selleks raha ju on.»

«Jäta rahule! Ja ära üldse enam sellele mõtle!»

Kui pühapäeva õhtupoolikul ilus, uus auto kihutas maantee poole, vaatas Alise sellele kaua järele. Mõtted lasusid temal mäena, ja tal polnud nende eest kuhugi põgeneda.

Möödus sügis, seejärel talv, saabus uus kevad. Alise oli ära müünud mitte üksnes maja, vaid ka lehma. Aiamaad haris nüüd Zenta. Alise oli endale võtnud ainult väikese tüki kartulite, kap-

saste ja muude aedviljade jaoks. Ka kaks õunapuud olid tema omad. Ja veel kolm mesipuud ja kuus kana ilma kuketa. Ta sulges need aedikusse, et need Zenta peenraid segamini ei sibliks.

Oli juba juuni.

Ühel päeval pani Alise selga oma uue musta kostüümi ja sõitis Riiga. Ta oli enne seda kirjutanud Ilmarsile ja poeg ootas teda jaamas.

«Sa näed hea välja, oled nagu noorem ja reipam.»

«Jaa?»

Alise naeratas.

Valda tuli koolist ja õhtul astus viivuks sisse ka Gundars. Ta oli nüüd endale kasvatanud pikad juuksed ning tumeda habeme ja paistis Alisele üpris võõrana — nende välismaiste kitarristide sarnasena, keda Alise Zenta juures oli näinud «Liesma»* veergudelt. Gundarsil oli pruut, ta elas koos sellega suvilas, pulmad olid ette nähtud sügisel.

Lõpetanud õhtusöögi, ütles Gundars:

«Ma nüüd sõidan.»

«Kas sa täna öösel kodus ei maga?» küsis Valda.

Gundars vaatas emale intelligentselt otsa ega vastanud. Ta tuli Alise juurde, et hüvasti jätta.

«Vahest me enam ei kohtu, vanaema.»

«Olen siin veel kaks päeva.»

«Ma ei tea, kas mul on võimalik tulla.»

Alise otsis kähku käekoti ja võttis sealt ümbriku.

«See on sulle. Sinu osa Viksnast.»

«Nonoh, vanaema! Peaaegu või šokiseisund.»

Gundars oli juba sellest east üle, kus kõige üle muiatakse, tema vaatles maailma õige tõsise pilguga, vahel isegi nukralt naeratades. Valda oli liigutusest üllatatud, kuid Ilmars pahandas.

«Meie ometi rääkisime!»

«Aga mina otsustasin nõnda.»

«Nagu öeldakse — suur tänu, vanaema, aga . . .»

«Pane raha kotti tagasi,» käis Ilmars peale.

«Kui ema nõnda otsustas, kuidas sina võid keelata? Tä teab ometi ise, mida teeb,» hüüdis Valda, tunnetades hetke ainulaadsust.

Alise tahtis raha salaja Gundarsile tasku pista, kuid püksid liibusid nii tugevasti vastu keha, et ümbrik kõverdus ega läinud sisse. Gundars võttis otsekui häbenedes raha ja pani selle oma randmekotti.

«Noh, tänan, tänan.»

---

* «Liesma» («Leek») — Riias ilmuv illustreeritud ajakiri. (Tõlkija.)

Et mitte näida hämmeldununa, naeratas ta juhtunu nagu väikese eriskummalisuse üle ja lahkus.

Hiljem, kui Ilmarsit juures polnud, võttis pika puiklemise järel oma osa vastu ka Valda.

«Ära Ilmarsile ütle!» manitses Alise.

«Ta saab nagunii hiljem teada.»

«Aga ära praegu ütle!»

Valda suudles Aliset ja tänas.

«Ma ostan selle eest tšehhi kristallvaasi. See on sinust kauniks mälestuseks, kui . . . Me ju lahkume kõik kord, eks ole?»

Kui Alise teisel päeval üksi jäi, koristas ta kööki, sulges korteriukse ja läks tänavale. Siis istus ta trollibussi, sõitis tüki maad, astus siis välja ja läks kuni ühe kolmekordse majani, mis nüüd ei olnud hoopiski pruun, vaid roheline. Peatunud teisel pool tänavat, silmitses ta korrast kõiki aknaid, kuid ei näinud ühtki nägu, vaid ainult kardinaid tolmunud akende taga. Ka aknad ise näisid väikestena, näotutena ja koguni viltuvajunutena, eriti need, mis asusid läbisõiduväärava kohal. Maja ise, mis oli surutud kahe suurema vahele, paistis ootamatult väiksena, liiga maad ligi vajununa, otsekui põlvili laskununa.

Seejärel sõitis Alise Daugava äärde, istus autobussi ja väljus sellest seal, kus linn lõppes ja algas mets. Esimesel silmapilgul ta jahmus ja arvas, et ta pole sattunud õigesse kohta. Polnud liivast, looklevat teed, polnud aasu ega noort metsa. Sirge šossee läks perekonna-aiamaade vahelt läbi, kus seisid majakesed, viljapuud, sibula- ja maasikapeenrad ja kus leidus mitmesuguseid, kohati inetuid tarasid, mille ääres siin-seal vedeles risu ning isegi jäätmeid. Midagi tundus siin liiga laostununa, segipaisatuna, võõrana.

Alise küsis veel kord teed.

«Jaa, jaa, minge aga otse edasi!»

Ja nüüd tundis Alise lõpuks ära oma mäe, kuhu ta lapsena oli roninud, kus ta oli lehmi karjatanud ja mänginud Fidzi-nimelise kutsikaga. Siin olid seisnud ka röövlid, kui laut põles. Mägi tundus palju madalamana kui varem, kuidagi maha trambituna ning kulununa, männidki paistsid teistsugustena. Vanad olid nähtavasti maha raiutud, aga noored polnud veel õieti pikaks sirgunud, näides väheldastena ning kuivetutena. Alise läks ümber mäe ja nägi lõpuks maja. Kuid too polnud enam s e e maja. Praegune nägi välja külmemana, olles müüritud valgete telliskividega, kuna tollal olid seinad olnud vooderdatud laudadega. Poolkõdunenud tara viltuvajunud väravatega segas õue vaatamast. Nii palju kui näha võis, paistis see rohtu kasvanuna, mahajäetuna. Suurte isa istutatud õunapuude oksad ulatusid üle aia ja varistasid viimseid õielehti. Ühes kohas oli tara murdunud ja Alise vaatas aeda. Hallipäine tüse naine kaevas pee-

nart. Märgates Aliset seismas ning vaatamas, kortsutas ta tusaselt laupa.

«Mida teil vaja? Kas otsite kedagi?»

«Ei. Mina elasin kord siin.»

Alise naeratas argselt. Naise pilk muutus umbusklikuks.

«See oli juba ammu. Viis-, kuuskümmend aastat tagasi,» püüdis Alise selgitada.

Naisterahvas nähtavasti arvas, et tal on tegemist vana juhmaka inimesega, ja nuputas, kuidas võõrast kiiremini lahti saada. Aga Alise taipas juba isegi.

«Andestage, et ma nõnda . . .»

«Pole viga.»

«Olin tollal laps ja . . .»

Hakkas haukuma koer. See oli suur ja tige ja trügis läbi aiaaugu otse siiapoole.

«Neero! Rahu!»

Siis läks Alise kalmistule, kus nad mõlemad Ilzega olid nii tihti vaadanud võõraste inimeste matuseid, kurvastanud ja laulnud saatjatega kaasa. Pärnad, mille all puhkas tema lapsepõlve sõbratar, olid suureks kasvanud ja paistsid juba eemalt, ja kuigi need tundusid pisut võõrastena, valdas Aliset tugev jällenägemisetunne. Aga kui ta väravast sisse läks ja silmadega Ilze hauda otsis, peatus ta üllatunult — kuskil polnud näha ei kalmuküngast ega risti, ka mitte mälestustahvlit ja lilli. Alise läks jahmunult ühele ja teisele poole. Ei, pärnad olid õiged, kaevgi samas suunas, siinsamas kõrval peatee. Hauda lihtsalt ei olnud. Selle asemel laius ühetasane muru, avardades värava juures väljakut, kus juba endistest aegadest peale toimusid surnute mälestustalitused. Kas haud oli meelega tasandatud, või unustatud ja ise rohtu kasvanud? Kuhu olid jäänud Ilze omaksed, et nad lasksid nõnda sündida? Kadunud? Surnud? Kuidas võib nii lühikese aja jooksul inimene nõnda kaduda, et järele ei jää isegi hauda... Võib-olla on Alise viimane, kes mäletab, et Ilze puhkab seal all? Ja kui enam tedagi ei ole? Siis ei tea ükski, et maailmas elas suurte hallide silmadega tütarlaps, ja unistas sellest, et ohverdab oma elu invaliidile.

Alise oli turul ostnud kaks valget pojengi ja asetas need murule, mille all pidi olema Ilze. Koos südamevaluga valdas Aliset kummaline rahutus, nagu oleks ta täna ära eksinud, nagu poleks need sugugi õiged hauad, nagu ei oleks too sugugi s e e maja, kus ta üles kasvas, mitte s e e mägi, kus ta mängis, mitte n e e d metsad, kus ta lehmi karjatas. Ja äkki hakkas tal pea ringi käima kummalisest mõttest, et ka tema ise pole s e e ja et elugi pole nõnda elatud. Õige elu oli mööda libisenud, kaotatud, ära vahetatud, mitte elatud.

Vahest oli see ootamatu südamenõrkus, võib-olla ka midagi muud, ent Alisele paistis, et pärnade ladvad tiirlevad, taevaski tuleb lähemale ja tema tõuseb kohe ja kaob otsekui kerge tuulepuhang — nähtamatuna, tabamatuna, nagu poleks teda mitte kunagi olnudki.

Kui Alise jälle jõudis autobussipeatusse, istus ta kraaviservale, sest pink oli juba hõivatud. Toetudes peopesadega vastu soojenenud mulda, istus ta ja mõtles kõigele, mida ta täna oli näinud. Siis tundis ta, et miski puudutab kergelt ta kätt. See oli kastehein, mida tuul liigutas. Kastheinu oli terve punt, ja ühel kõrrel õõtsus mesilane.

«Mida sa siit otsid? Mett siin pole,» sõnas Alise tasakesi mesilasele.

Ta võttis taskuräti ja puudutas mesilast kergelt.

«Mine sinna, kus on õisi!»

Mesilane ronis edasi, ei lasknud aga kasteheinast lahti. Alise kartis, et mesilane vihastab, torkab nõela rätikusse ja saab nõnda hukka, sellepärast tõmbas ta käe ära.

Maanteel lähenes üks autobuss, kuid see polnud õige.

Kui Alise jälle kasteheinale vaatas, ei olnud mesilast enam seal.

SAATEKS

Läti NSV teeneline kultuuritegelane Harijs Gulbis on sündinud 1926. aastal Dobeles. Lõpetanud 1952. aastal Riias Läti Riikliku Ülikooli, töötas ta kuni 1969. aastani pedagoogina, jätkates seejärel vabakutselise kirjanikuna.

Kirjanduslikku tegevust alustas H. Gulbis juba 1957. aastal. Järgnevatel aastakümnetel jõudis temalt läti teatrite lavale rida kaasaja sotsiaalseid probleeme ja inimestevahelisi suhteid käsitlevaid näidendeid. Eesti teatrites on tema näidenditest esitatud Tartu «Vanemuises» 1972. aastal «Äiu-äiu, poiss kui karu» ja Viljandi «Ugalas» 1976. aastal «Lõokesed», mis samal aastal sai Lätis E. Veidenbaumsi nimelise preemia.

Oma esikromaanis «Võilillede aeg» (1976) viib H. Gulbis lugejaid internaatkooli omapärasesse suletud õhkkonda. Kui näidendis «Äiu-äiu, poiss kui karu» osutatakse neile noorte negativismi ilmingutele, mis juurduvad perekonnas, siis «Võilillede ajas» valgustatakse järelpõlve osalise väärarengu põhjusi juba laiemas haardes.

1981. a. ilmus H. Gulbise romaan «Kõrkjaorg», mida järgmisel aastal autasustati A. Upītsi nimelise preemiaga.

«Kõrkjaorg» pakub ulatusliku ülevaate ühe kodanliku maareformi kaudu maad saanud läti asuniku ja tema perekonna käekäigust kuskil laanetaguses Kuramaa kolkas. Lisaks sellele annab H. Gulbis läbilõike tervelt poole sajandi ulatuses külaelust Lätis, näitab ka läti küla arenemisfaase kollektiviseerimisperioodil ja hilisematki kolhoosielu. Sellisena on teos ühtlasi hinnatavaks oma ajastu kroonikaks. Romaanis on rohkesti kasutatud dialoogi ja autoripoolseid mõtisklevaid remarke. Paeluvad on ka meeleolukad looduskirjeldused.

Oskar Kuningas

SISUKORD

Esimene osa. VALGE KITSEKE

Pruun puumaja 6
Isegi mitte ainustki suve 49
Vaikse öö ime 83
Bulgaaria 120

Teine osa. EMAKE

Valges lossis 162
Sinine linn 189
Tänan sind, tütreke 222

Kolmas osa. SULIKO

Must hauakivi 244
Vari akna taga 264
Kodukoht 287
Brigadir 304
Gita 325

Neljas osa. HEINAAEG

Süda 340
Pohlamari 356
Mesilane kasteheinal 369

Saateks 381

Gulbis, H.

G 91 Kõrkjaorg. — Tln.: Eesti Raamat, 1987. — 384 lk.

Läti nõukogude kirjanik Harijs Gulbis (sünd. 1926) näitab oma romaanis «Kõrkjaorg» peategelase Alise elukäiku noore neiuna Riia linnas ja abielunaisena Kuramaal Kõrkjaorus asundustalus, hiljem kolhoosis.

G $\frac{4702340200-162}{901(15)-87}$ 222—87 **84.3 Läti**

Харий Гулбис
ОСОКОВАЯ НИЗИНА
На эстонском языке
Перевод с латышского: О. Куннигас.
Художник-оформитель А. Аарма
Таллин, изд-во «Ээсти раамат»
Toimetaja A. Kerge
Kunstiline toimetaja E. Loopere
Tehniline toimetaja A. Merirand
Korrektorid U. Ojango ja R. Turu
ИБ № 5258
Laduda antud 20. 05. 86. Trükkida antud 11. 02. 87
Formaat 60×90/16. Ofsetpaber nr. 1
Kiri: literaturnaja. Ofsettrükk
Trükipoognaid 24,0. Tingtrükipoognaid 24,0
Tingvärvitõmmiseid 48,68. Arvestuspoognaid 24,65
Trükiarv 24 000. Tellimus nr. 502. Hind rbl. 2.—
Kirjastus «Eesti Raamat», 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10
Trükikoda «Punane Täht», 200001, Tallinn, Pikk 58
Tallinna Raamatutrükikoda, 200108, Tallinn, Laki 26